

С. О. Сліпченко

**ОСОБИСТІ
НЕМАЙНОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ
ЩОДО ОБОРОТОЗДАТНИХ
ОБ'ЄКТІВ**

Харків
2013

УДК 347.121.2
ББК
С

Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ. Протокол № 4 від 26. 04. 2013 року.

Рецензенти:

Ярославна Миколаївна Шевченко – д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України, зав. відділом цивільного, трудового і підприємницького права Інституту держави та права ім. Корецького НАН України, засл. діяч науки та техніки України;

Олена Велеонінівна Кохановська – д-р юрид. наук, проф., член-кореспондент НАПрН України, проф. кафедри цивільного права Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка;

Микола Костянтинович Галянтич – д-р юрид. наук, проф., заст. директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України.

Сліпченко С. О.

Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія / Х., 2013. –552 с.

ISBN

Монографія присвячена проблемі визначення місця правовідносин, що виникають із приводу нематеріальних благ, особисті немайнові права на які забезпечують соціальне буття учасників цивільних відносин, у системі правовідносин цивільних. У ній досліджуються питання характеристики нематеріальних благ, умови їх оборотоздатності, суб'єктний склад і зміст цих правовідносин. У роботі широко представлено теоретичні погляди на природу і функції об'єктів особистих немайнових прав, природу та ознаки абсолютних правовідносин, проаналізовано судову практику, законодавство ряду країн як ближнього, так і далекого зарубіжжя, рішення Європейського Суду з прав людини.

Книга розрахована на викладачів, аспірантів (ад'юнктів), магістрів і студентів юридичних навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться проблемами сучасного цивільного права.

УДК 347.121.2
ББК

© Сліпченко С. О., 2013
ISBN

Зміст

Вступ	5
Розділ I	
Постановка проблеми та методологія дослідження особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів	
1.1. <i>Постановка проблеми дослідження</i>	10
1.2. <i>Методологія дослідження</i>	52
<i>Висновки до розділу 1</i>	67
Розділ 2	
Загальні положення про об'єкти цивільних прав	
2.1. <i>Поняття об'єкта цивільного права</i>	70
2.2. <i>Поняття та загальні умови оборотоздатності об'єктів цивільних прав</i>	101
<i>Висновки до розділу 2</i>	135
Розділ 3	
Характеристика оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин	
3.1. <i>Визначеність і об'єктивація об'єктів особистих немайнових правовідносин</i>	147
3.2. <i>Від'ємність (невід'ємність) та відчужуваність (невідчужуваність) об'єктів особистих немайнових правовідносин</i>	230
3.3. <i>Здатність до грошової оцінки об'єктів особистих немайнових правовідносин</i>	263
<i>Висновки до розділу 3</i>	290
Розділ 4	
Поняття особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами	
4.1. <i>Поняття оборотоздатних об'єктів особистих немайнових прав</i>	294

<i>4. 2. Суб'єктний склад особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами .....</i>	<i>315</i>
<i>4.3. Характеристика змісту особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами.....</i>	<i>345</i>
<i>Висновки до розділу 4.....</i>	<i>375</i>

Розділ 5

Правова природа особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами

<i>5.1. Абсолютність і квазіабсолютність особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів.....</i>	<i>380</i>
<i>5. 2. Місце особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами в системі абсолютних правовідносин .....</i>	<i>439</i>
<i>Висновки до розділу 5.....</i>	<i>473</i>
Загальні висновки.....	478
Список використаної літератури.....	486

Вступ

Динаміка розвитку суспільних відносин потребує на необхідності проведення нових наукових досліджень і вимагає постійного вдосконалення цивільного законодавства. Їх інтенсифікація поступово, але невідворотно позначається на загальному світогляді людей¹. Одним із різновидів цивільних правовідносин, що потребують пильної уваги, є особисті немайнові правовідносини. Правовідносинам з нематеріальними благами притаманні поряд із загальними ознаками й певні специфічні риси, що дозволяють відрізнити їх від усіх інших цивільно-правових відносин. Серед інших особливостей таких правовідносин виділяють їх об'єкт, у якості якого розглядаються особисті немайнові блага, інформація. Соціальна цінність зазначених об'єктів полягає, головним чином, у тому, що вони самі по собі, а також гарантії реального здійснення прав на них визначають становище особи в суспільстві, і, як наслідок, рівень розвитку самого суспільства.

До другої половини минулого століття особисті немайнові правовідносини на рівні монографічних досліджень найменшою мірою цікавили вітчизняних цивілістів, оскільки в житті проявлялись лише їх одиничні елементи. Ще однією з причин пасивності юриспруденції того часу до зазначених проблем, на які сьогодні звертається увага в юридичній літературі, є недооцінювання важливості забезпечення прав людини, способів їх здійснення та захисту, яка була і до цього часу залишається однією з рис, прита-

---

¹ Кузнецова Н. С. Совершенствование механизма правового регулирования гражданских правоотношений / Н. С. Кузнецова // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання) : матеріали між нар. наук.-практ. конф. – Київ, 10 листопада 2011 року. – К. : Алетра, 2012. – С. 47.

манних нашому суспільству². Тому тривалий час особисті немайнові правовідносини, як загальна категорія, якщо і розроблялися, то лише в межах філософії права, загальної теорії права, іноді конституційного права й т. п. Однак на зламі тисячоліть акценти в суспільстві почали змінюватися у бік приватного права, у бік людини. Особисті немайнові правовідносини почали активно досліджуватися і в рамках науки цивільного права. Але при цьому наукове співтовариство юристів сконцентрувало свою увагу лише на особистій немайновій стороні як найбільш природній та очевидній для таких правовідносин. Протягом життя декількох поколінь ні в юридичній літературі, ні в правосвідомості людей практично не виникало жодних сумнівів чи розбіжностей щодо того, що об'єкти особистих немайнових прав не можуть розглядатися як об'єкти цивільного обороту, як товар. Тому робився висновок, що зміст правовідносин щодо нематеріальних благ наповнюється лише особистими немайновими правами і відповідними їм обов'язками.

Дійсно, на етапі становлення прав людини більшість нематеріальних благ розглядалася як елемент немайнових правовідносин. Проте ринкова орієнтація суспільства другої половини ХХ та початку ХХІ століття призвела до появи нових об'єктів цивільного обороту. Як товар сьогодні можуть розглядатися практично будь-які блага. Як відзначав І. О. Покровський, цивільний оборот, подібно міфічному царю Мідасу, перетворює своїм дотиком все на золото³. Як наслідок, почали з'являтися нові види майнових прав у правовідносинах із нехарактерними раніше для них об'єктами. Така переорієнтація цінностей мала б сприяти активному обговоренню в науці цивільного права власне цивілістичних проблем, пов'язаних із характеристикою прав на нематеріальні блага, визначенням їх місця в системі правовідносин, із цивільним оборотом ряду нематеріа-

---

² Шевченко Я. Н. Охрана прав и интересов личности: гражданско-правовой аспект / Я. Н. Шевченко. – К. : Наукова думка. – 1992. – С. 3.

³ Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 1998. – С. 203.

льних об'єктів тощо. Цьому сприяють і накопичені на сьогодні теоретичний матеріал та емпіричні дані. Однак це не відбувається тією мірою, якої вимагає практика.

До однієї з причин подібної пасивності можна віднести те, що теорія цивільного обороту на сьогодні мало привертає до себе увагу вчених-цивілістів⁴. Це пов'язано зі складністю і новизною багатьох категорій, інститутів, конструкцій цивільного права, новостворених чи удосконалених цивільним законодавством. Зокрема, зазначене стосується як характеристики цивільних правовідносин, що виникають з приводу нематеріальних благ, у цілому, так і їх окремих елементів. Більше того, хоча категорія «цивільний оборот» і згадується в багатьох дослідженнях із проблем права, однак саме поняття, як правило, або «не розкривається, залишаючи відчуття, що цивільний оборот є чимось трансцендентальним»⁵, або використовується як унікальна, всеосяжна категорія, або наповнюється різним, іноді несумісним змістом.

Відсутній і єдиний підхід при визначенні природи прав на нематеріальні блага. Так, якщо стосовно прав на результати інтелектуальної творчої діяльності в юриспруденції вже вироблено достатньо усталені погляди на їх природу, межі, характеристику, зміст і місце у системі цивільного права, то стосовно прав на інформацію, особисті немайнові блага – цей процес тільки розпочинається.

Оскільки вивчення природи зазначених правовідносин, визначення ознак, що їх характеризують, є досить важливим для науки, законодавства та практики, то справедливо зробити висновок, що будь-які дослідження в цій галузі зазначають їх актуальність. Актуальність подібних досліджень, крім того, продиктована й об'єктивними процесами зближення та уніфікації законодавства ряду країн

---

⁴ Полуяхтов И. А. Гражданский оборот имущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / И. А. Полуяхтов. – Екатеринбург, 2002. – С. 4.

⁵ Полуяхтов И. А. Гражданский оборот имущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / И. А. Полуяхтов. – Екатеринбург, 2002. – С. 11.

СНД із країнами західної Європи, створення загальноєвропейських принципів приватного права та однакової судової практики щодо захисту прав людини.

Відразу ж слід зазначити, що в цій монографії немає і не може бути вичерпного (як за обсягом, так і за змістом) викладу всіх проблем, пов'язаних із правовідносинами, що виникають з приводу нематеріальних, особистих немайнових благ. У ній на основі аналізу правової та економічної літератури, законодавства, судової практики розглядається характеристика об'єктів особистих немайнових прав, їх здатність до обороту, та елементи правовідносин, які виникають із приводу оборотоздатних нематеріальних благ, що дає змогу охарактеризувати й самі правовідносини та визначити їх місце в системі цивільних правовідносин.

Автор абсолютно не претендує на всебічність і повноту вивчення проблем окресленої теми, а також на їх вирішення в повному обсязі. Безперечно, що всупереч щирим прагненням довести цю роботу до певного рівня досконалості, окремі її частини далекі від бажаного результату. Багато з тих проблем, що розглядаються стосовно предмета дослідження, та їх вирішення залишаються дискусійними і не претендують на те, щоб вважатись остаточно вирішеними. Разом з тим автор сподівається, що запропонована увазі читача монографія буде корисною для всіх, хто професійно займається правом і, перш за все, правом цивільним. У ній зроблено спробу викликати інтерес наукової спільноти цивілістів до активного обговорення питань, що розглядаються.

Розділ I

Постановка проблеми та методологія дослідження особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів

1.1. Постановка проблеми дослідження

Сучасний розвиток правової культури в Україні потребує постійної ревізії системи юридичних знань та їх змісту. По-перше, це пов'язано з тим, що в ролі об'єктів сьогодні циркулює широке коло різного роду благ. Сюди входять не лише речі, а й результати інтелектуальної, творчої діяльності (твори науки, літератури та мистецтва, винаходи, корисні моделі й т. ін.), засоби індивідуалізації (фірмові найменування, торговельні марки і т. п.), а також послуги, результати робіт⁶, інформація, інші блага. Як наслідок, виникають раніше невідомі групи відносин або ж уже відомі відносини отримують незвичайний розвиток у нових умовах. По-друге, така необхідність продиктована ще й постійним зростанням рівня правової науки, що формується на базі найновітніших досягнень світової спільноти, та необхідністю її залучення до правотворчого і правозастосовного процесів⁷. З'являються нові уявлення

---

⁶ Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные проблемы гражданского права : сб. статей ; вып. 6 / под ред. О. Ю. Шиловостова. – М. : НОРМА. – 2003. – С. 101–135.

⁷ Загальна теорія держави і права : підруч. [для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – С. 551.

щодо правових явищ, які ще в недавньому минулому розглядалися як такі, що не відповідають букві та духу офіційної ідеології права, доктрині.

Враховуючи те, що сучасному суспільству притаманні особлива повага до прав і свобод людини, їх реального забезпечення та гарантування, розроблення ефективних механізмів здійснення та захисту, то одним із понять, яке потребує постійної уваги дослідників, є правовідносини, що виникають з приводу нематеріальних, у т. ч. особистих немайнових благ. Якщо звернутися до теорії цивільного права, то можна відзначити, що та кількість наукових досліджень, які були проведені в Україні та за її межами⁸, достатньо повно формує уявлення про особисті немайнові правовідносини, уточнює окремі положення, які існували у минулому, в знаннях. Разом з тим практично в кожній новій науковій статті, дисертації, монографії не тільки вирішується певне завдання, проблема, усувається існуюча недостатність знань, але нерідко ставляться перед теорією цивільного права нові завдання, які потребують свого вирішення або шляхом пошуку нових знань, або уточненням чи відкиданням уже існуючих уявлень. Зокрема, аналіз сучасних наукових досліджень свідчить, що одним із завдань, яке потребує негайного вирішення, є уточнення місця особистих немайнових правовідносин у системі цивільних правовідносин. Така потреба виникла у зв'язку з появою нових уявлень про особисті немайнові правовідносини, які потребують уточнення, узагальнення та підведення під «один спільний знаменник», оскільки будь-яка система знань (наука) являє собою сукупність елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках один з одним, утворюють певну цілісність, єдність і непротирічивість. Система ж правових знань, як ніяка інша, з точки зору формальної

---

⁸ Современное состояние исследования неимущественных правоотношений в науке гражданского права : сб. тезис. науч. докладов и сообщ. круглого стола / под науч. ред. В. А. Кройтора и С. А. Слипченко. – Х. : Харк. нац. у-нт внутр. справ. – 2012. – 240 с.

логіки, повинна бути внутрішньо несуперечливою, бо інакше вона стає практично незастосовною⁹.

Так, незважаючи на те, що в теорії цивільного права особисті немайнові правовідносини традиційно вважаються абсолютними¹⁰, вже у 1995–1997 роках В. А. Дозорцев¹¹, а у подальшому і О. С. Анікін¹², поставили категоричність такого твердження під сумнів. Вони дійшли висновку, що не всі особисті немайнові правовідносини є абсолютними. Серед них зустрічаються й квазіабсолютні.

Очевидно, що такий висновок потребує не тільки ревізії всіх особистих немайнових правовідносин на предмет їх абсолютності чи квазіабсолютності, а й установлення співвідношення між такими поняттями, як особисті немайнові, абсолютні та квазіабсолютні правовідносини. Адже, якщо припустити, що особисті немайнові правовідносини поділяються на два види – абсолютні та квазіабсолютні, то немайнові правовідносини повинні розглядатися поняттям вищого рівня (родовим), а абсолютні та квазіабсолютні правовідносини – поняттями нижчого рівня (видовими).

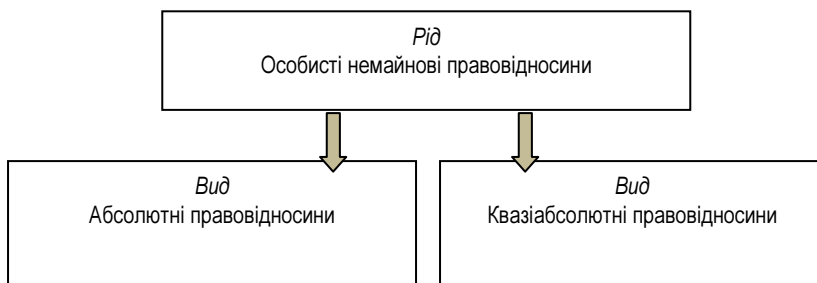
---

⁹ Лукич Р. *Методология права* / Радомир Лукич [перевод с сербскохорватского В. М. Кулистикова ; под ред. и с вступит. статей Д. А. Керимова] : М., Прогресс. – 1981. – С. 41.

¹⁰ Стефанчук Р. О. *Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту)* : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 94; Бобрик В. І. *Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони* : моногр. / В. І. Бобрик ; *Наук.-дослід. ін-т приват. права і підприємництва АПрН України*. – К. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – С. 82; Давидова Н. О. *Особисті немайнові права : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* / Н. О. Давидова. – К. : Ін Юре, 2008. – С. 28–29; Красицька Л. В. *Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян* : моногр. / Л. В. Красицька. – Донецьк, 2002. – С. 28.

¹¹ Дозорцев В. А. *Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации* : сб. ст. / В. А. Дозорцев : Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 65.

¹² Аникин А. С. *Содержание и осуществление исключительных прав* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. С. Аникин. – М., 2008. – С. 26–27.

Таке співвідношення може докорінним чином змінити не тільки наше бачення місця особистих немайнових правовідносин у системі правовідносин цивільних, а й розуміння змісту кожного з її елементів. Наприклад, при подібному підході, за правилами класичного визначення, тобто визначення через рід та видову відмінність¹³, поняття абсолютного правовідношення мало б виглядати таким чином: абсолютне правовідношення – це таке особисте немайнове правовідношення, в якому визначеному колу уповноважених осіб протистоїть абсолютно невизначене коло зобов'язаних осіб. Як можна помітити, наведене поняття створює необхідність підведення абсолютних правовідносин під особисті немайнові (під родове поняття) та з'ясування видових відмінностей абсолютних правовідносин у порівнянні з квазіабсолютними. Більше того, якщо поняття особистих немайнових правовідносин є родовим по відношенню до абсолютних та квазіабсолютних правовідносин, то виникає проблема визначення місця речових і виключних правовідносин серед абсолютних. Адже останні є абсолютними, але не є особистими немайновими.

Однак установлення співвідношення між поняттями «особисті немайнові правовідносини», «абсолютні правовідносини», «квазіабсолютні правовідносини» ще не до кінця вирішує проблему визначення місця особистих немайнових правовідносин.

---

¹³ Логіка : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Д. Титов, С. Д. Цалін, О. П. Невельська-Гордєєва та ін.; за заг. ред. проф. В. Д. Титова. – Х. : Право, 2005. – С. 69.

Навіть якщо розглядати лише ту частину правовідносин, яка належатиме до групи абсолютних або ж стати на класичну позицію та виходити з того, що особисті немайнові правовідносини є тільки абсолютними, то постає нове завдання – визначення їх місця в системі абсолютних правовідносин. Погляди дослідників із цього приводу можна поділити на декілька груп. Прихильники однієї вважають, що особисті немайнові правовідносини являють собою, поряд з речовими та виключними, самостійну гілку абсолютних прав¹⁴. Інші виходять з того, що особисті немайнові правовідносини тяжіють до правовідносин власності¹⁵ або, поряд із правовідносинами щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності, входять до групи виключних правовідносин¹⁶, тобто є різновидом останніх.

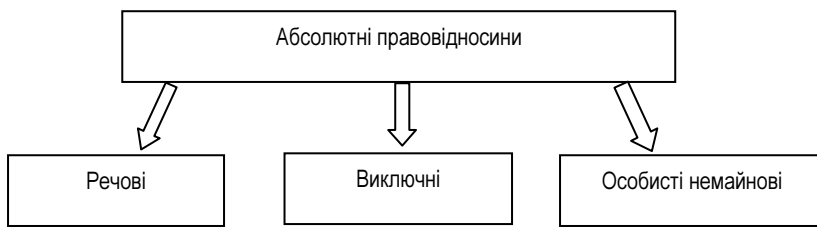
---

¹⁴ Федюк Л. В. Система особистих немайнових прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Л. В. Федюк. – Івано-Франківськ. – 2006. – С. 7; Невзоров И. Современная система субъективных гражданских прав [Электронный ресурс] / И. Невзоров. – Режим доступа : <http://nevzorov.fromru.com/p20031.htm>.

¹⁵ Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита. М. : МЗ Пресс, 2000. – 244 с.; Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / К. О. Гориславський. – Донецьк. – 2003. – С. 101; Лісничка Т. В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканість) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. В. Лісничка ; Харк. нац. ун-т ВС. – Х., 2007. – 20 с.

¹⁶ Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 23, 41; Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – № 5. – Режим доступа : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf ; Гражданское право: учеб.: в 3 т. – Т. 3 / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева [и др.] ; под ред. А. П. Сергеева. – М. : РГ-Пресс, 2010. – С. 106.

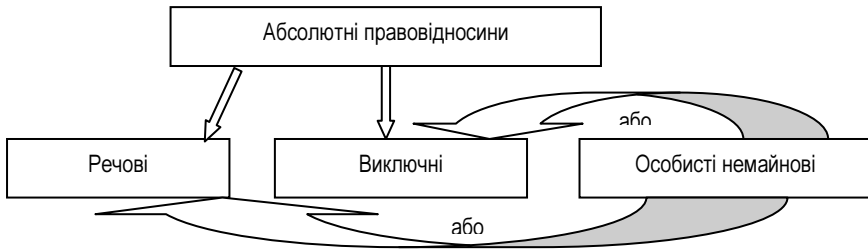
Подібна невизначеність є недостатньо прийнятною, адже на відміну від інших питань, пов'язаних із правовідносинами, класифікація останніх має не тільки теоретичне, а й практичне значення. Правильна кваліфікація певного виду правовідносин дозволяє поширити на них ознаки правовідносин відповідного роду, глибше зрозуміти їх сутність та застосовувати до них адекватні правові конструкції, установлювати належне місце для відповідних норм, підвести їх під певні цивільно-правові інститути тощо. Так, якщо виходити з того, що особисті немайнові правовідносини є самостійними абсолютними¹⁷, то тоді вже поняття абсолютного правовідношення є родовим, а особисті немайнові, поряд із речовими та виключними, – видовими. У цьому випадку головна частина змісту поняття* особистих немайнових правовідносин повинна виводитись шляхом підведення останнього під найближче йому родове поняття, тобто під поняття абсолютних прав. Але виникає нова задача – визначення правового механізму регулювання особистих немайнових відносин. Якщо такий механізм є самостійним, відмінним від механізмів регулювання речових і виключних відносин, то необхідно встановити ознаки, притаманні тільки йому.

¹⁷ Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / К. О. Гориславський. – Донецьк. – 2003. – С. 101; Федюк Л. В. Система особистих немайнових прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03/ Л. В. Федюк. – Івано-Франківськ. – 2006. – С. 7; Невзоров И. Современная система субъективных гражданских прав [Електронний ресурс] / И. Невзоров. – Режим доступу : <http://nevzorov.fromru.com/p20031.htm>.

* Головна частина змісту поняття складається з істотних ознак, кожна з яких необхідна, а разом вони достатні для розкриття поняття.

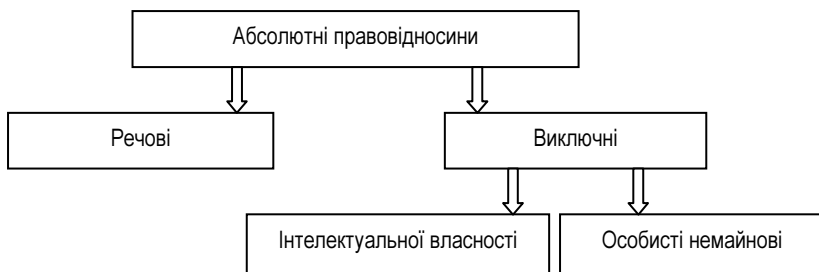
Якщо ж, незважаючи на відмінну природу особистих немайнових відносин, до них можливо застосувати механізм правового регулювання речових або виключних відносин, то виникає потреба визначення відмінних рис природи таких відносин та обґрунтування можливості й доцільності застосування одного з відомих правових механізмів і неможливості іншого.

Зважаючи ж на те, що в юридичній літературі також висловлюється думка, що особисті немайнові правовідносини – це правовідносини виключні¹⁸, то виникає потреба перевірки наведеної позиції, необхідність пошуку їх місця в межах виключних прав. Тут можливі два варіанти. Перший: особисті немайнові разом із правовідносинами інтелектуальної власності являють собою два самостійні види виключних правовідносин. Виключні ж разом із речовими утворюють правовідносини абсолютні.

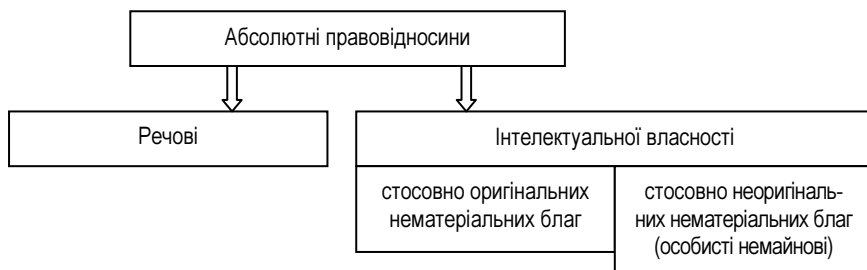
¹⁸ Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изд. 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич. – М. : СПАРК, 1995. – Вступительная статья, Е. А. Суханов. – С. 138; Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 23, 41; Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – № 5. – Режим доступа : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf; Гражданское право : учеб. : в 3 т. – Т. 3 / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева [и др.]; под ред. А. П. Сергеева. – М. : РГ-Пресс, 2010. – С. 107.

Такий підхід дає можливість поширення ознак виключного правовідношення, як абсолютного, на особисті немайнові правовідносини та створює необхідність пошуку видових відмінностей із правовідносинами інтелектуальної власності. При цьому поняття виключних правовідносин є родовим, а термін «виключні правовідносини» використовується для позначення правовідносин, що виникають стосовно всіх нематеріальних благ (результатів інтелектуальної, творчої діяльності, інформації, особистих немайнових благ). Видовими категоріями роду є поняття правовідносин інтелектуальної власності та особистих немайнових правовідносин, а термін «право інтелектуальної власності» використовується для позначення правовідносин, що виникають лише стосовно результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

Другий варіант: особисті немайнові правовідносини входять до системи прав інтелектуальної власності (у значенні терміна, що наведено вище), тобто останні вбирають у себе правовідносини, що виникають стосовно оригінальних і неоригінальних нематеріальних благ.

Такого висновку, наприклад, можна дійти, аналізуючи права на комерційні (фірмові) найменування. По-перше, відповідно до ст. 420 ЦК України, фірмові найменування віднесено до об'єктів права інтелектуальної власності. На таку приналежність вказується і в юридичній літературі¹⁹. Зважаючи на те, як стверджує В. В. Голофаєв, що об'єктивних підстав для поділу поняття «найменування юридичних осіб» на фірмові та нефірмові не існує, оскільки функціональна характеристика найменування юридичної особи та фірмового найменування збігаються²⁰, логічно дійти висновку, що і найменування юридичної особи є об'єктом права інтелектуальної власності. Тобто отримуємо неоригінальний об'єкт у межах права інтелектуальної власності. У свою чергу, базуючись на твердженні, що найменування для юридичної особи – це те ж саме, що для фізичної особи її ім'я²¹, а перше є об'єктом права інтелектуальної власності, можна стверджувати, що й останнє може розглядатись об'єктом права інтелектуальної власності, принаймні для тих фізичних осіб, які використовують його у підприємницькій діяльності. Тому знову виникає потреба в ревізії особистих немайнових

---

¹⁹ Одинцов С. В. Правовое регулирование в Российской Федерации индивидуализации коммерсантов и производимых ими товаров (оказываемых услуг) / [Електронний ресурс]. С. В. Одинцов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – М., 2001. – 22 с. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=103521>; Еременко В. И. Гражданский кодекс Российской Федерации и интеллектуальная собственность / В. И. Еременко // Государство и право. – 2003. – № 1. – С. 41 ; Кривошеїна І. В. Фірмове найменування: регулювання та правова природа за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. В. Кривошеїна. – К., 2007. – С. 15.

²⁰ Голофаєв В. В. Фирменное наименование коммерческих организаций : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. В. Голофаєв. – Екатеринбург. – 1999. – С. 10.

²¹ Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права. – Т. 1 / Г. Ф. Шершеневич. – СПб., 1908. – С. 182 ; Кривошеїна І. В. Фірмове найменування: регулювання та правова природа за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. В. Кривошеїна. – К., 2007. – 204 с.

прав на предмет того, чи всі вони входять до системи правовідносин інтелектуальної власності. Якщо не всі, то які не входять і чому. Де місце тих, що не входять... і т. п.

Більше того, якщо дійти висновку, що особисті немайнові – це правовідносини виключні (або навіть входять до інтелектуальної власності), та базуючись на пануючому в Україні підході, що правовідносини виключні (інтелектуальної власності) вбирають у себе майнові та немайнові права, а особисті немайнові правовідносини не мають і не можуть мати економічного змісту²², тобто права на особисті немайнові блага не носять майнового характеру, то через застосування такого закону логічного мислення, як виключення, оцінка твердження, що особисті немайнові правовідносини – це правовідносини виключні, очевидна. Адже якщо виходити з відсутності у особистих немайнових правовідносин парних прав, де однією зі складових постають права майнові, то це не виключні, а інші абсолютні правовідносини. Іще простіше дійти такого висновку, якщо виходити з позиції російського законодавця (ст. 1226, 1229 ЦК РФ), яку було підтримано і деякими українськими дослідниками. Вона базується на тому, що виключними є лише майнові права на нематеріальні блага, створені в результаті інтелектуальної, творчої діяльності.

Таким чином, якщо зайняти позицію, що до складу виключних (або інтелектуальної власності) входять особисті немайнові правовідносини, а як головний засновок викорис-

---

²² Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. О. Красавчикова. – Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 1994. – 43 с. ; Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 536 ; Давидова Н. О. Особисті немайнові права : навч. посіб / Н. О. Давидова. – К. : Ін Юре, 2008. – С. 27–29 ; Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права : моногр. / О. О. Посикалюк. – К. : НДІ приват. права і підпр. НАПрН України, 2011. – С. 7.

тати твердження, що останні не мають економічного змісту, не носять майнового характеру, то необхідно дійти висновку, що для виключних правовідносин, так само як і для правовідносин інтелектуальної власності, наповнення змісту парними правами (майновими та особистими немайновими) є нехарактерною ознакою, тобто виключні правовідносини (правовідносини інтелектуальної власності) можуть бути й «чистими особистими немайновими». У такому разі до виключних правовідносин, про що стверджував свого часу В. А. Дозорцев²³, можуть бути віднесені й особисті немайнові, тобто особисті немайнові відносини можуть регулюватися за допомогою механізму, встановленого для відносин, що виникають стосовно результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Якщо ж як головний засновок використати твердження, що зміст виключних правовідносин (правовідносин інтелектуальної власності) складається з парних прав (майнових та особистих немайнових), то доходимо висновку, що й зміст особистих немайнових правовідносин повинен містити у собі парні права. В останньому випадку виникає потреба пошуку їх майнової складової.

Базуючись на пропріетарній теорії особистих немайнових правовідносин²⁴, необхідно дійти висновку, що останні є своєрідним різновидом речових правовідносин (правовідносин власності), а тому до особистих немайнових відносин можливе застосування правового механізму регулювання відносин власності. Подібний підхід існує не тільки в теорії

---

²³ Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 42.

²⁴ Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – М. : МЗ Пресс, 2000. – 244 с. ; Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / К. О. Гориславський. – Донецьк. – 2003. – С. 101; Лісничка Т. В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканість) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. В. Лісничка ; Харк. нац. ун-т внутрішніх справ. – Х., 2007. – 20 с.

права, інколи його можна спостерігати і з боку вітчизняного законодавця. Наприклад, у ст. 303, 306 ЦК України закріплено власність на особисті папери та на кореспонденцію, а в ст. 38 Закону України «Про інформацію» (в редакції 1992 р.)²⁵ – було закріплено право власності на інформацію.

Теоретична, а інколи й законодавча невизначеність місця особистих немайнових правовідносин серед цивільних правовідносин призводить до нескінченних спорів щодо їх поняття, розуміння сутності, ускладнює можливість підведення їх під найближчий рід та виокремлення видових відмінностей. У такій ситуації спроба визначення поняття через його місце в тій чи іншій системі цивільних правовідносин, а місця – через співвідношення понять як елементів системи неминуче призведе до створення хибного кола, коли дослідження створюватиме лише ілюзію пізнання, а насправді думка потрапить у пастку нескінченного коловороту. Вихід із такого коловороту – це встановлення місця особистих немайнових правовідносин шляхом визначення їх поняття через дослідження предмета цього поняття. Подібний підхід необхідно застосувати і до визначення поняття «особисті немайнові правовідносини з оборотоздатними об'єктами».

В юридичній літературі запропоновано ряд понять особистого немайнового правовідношення. Зважаючи на те, що будь-яке поняття розкриває свій предмет через зміст та обсяг, де зміст – це сукупність істотних ознак, які в ньому містяться, а обсяг – множина чи клас мислимих предметів (явищ), кожен з яких є носієм ознак, що становлять зміст поняття²⁶, існуючі в теорії права поняття особистих немайнових правовідносин потребують критичного підходу щодо відповідності їх побудови правилам визначення. Це дасть можливість не тільки уникнути у подальшому помилок побудови поняття, а й виявити його істотні ознаки та об'єм.

---

²⁵ Про інформацію : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 48. – Ст. 650 (Закон втратив чинність).

²⁶ Тофтул М. Г. Логіка : підруч. ; 2-ге вид, виправ. та доповнене / М. Г. Тофтул. – К. : Видавн. центр «Академія», 2006. – С. 27.

Так, проводячи наукові дослідження особистих немайнових прав фізичної особи, Р. О. Стефанчук доходить висновку, що під поняттям «особисті немайнові правовідносини» необхідно розуміти врегульовані нормами цивільного права суспільні відносини, що складаються з приводу закріплення за їх учасниками особистих немайнових благ та їх використання, і є первинними, самостійними і рівними у структурі предмета цивільного права, ґрунтуються на засадах юридичної рівності та вільного волевиявлення їх учасників, спрямовані на забезпечення приватного немайнового інтересу їх учасників, позбавлені майново-грошового змісту, а також характеризуються абсолютним характером²⁷. З. В. Ромовська пропонує розглядати їх як відносини, які виникають з приводу різноманітних нематеріальних благ, що виражають індивідуальність громадян і організацій*, суспільну оцінку їх діяльності і забезпечують використання цих благ в інтересах суспільства і уповноваженого суб'єкта²⁸. Л. О. Красавчикова зазначає, що особисті немайнові – це такі правовідносини, які виникають з приводу нематеріальних духовних благ, що мають позаекономічну природу та функціональні якості нетоварності, є самостійною цінністю для їх носія, належать особистості як такій та від неї невіддільні²⁹. Т. В. Дробишевська зазначає, що особистими немайновими відносинами є такі суспільні відносини, що виникають стосовно немайнових благ і забезпечують фізичне благополуччя й індивідуалізацію особистості, її себе-

---

²⁷ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 536.

* У даному випадку поняття «організація» використовується як синонім поняття «юридична особа».

²⁸ Ромовская З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) / З. В. Ромовская : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – К., 1968. – С. 123.

²⁹ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.03 / Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 1994. – 43 с.

чне удосконалення, розвиток, автономію у суспільстві та адекватність сприйняття особистості суспільством³⁰. Н. О. Давидова розглядає їх як особисті правовідносини, що формуються, утворюються у духовній сфері життя суспільства, не мають майнового, економічного змісту та носять абсолютний характер. Об'єктом цих правовідносин є нематеріальні блага, що мають самостійну цінність, а права на них не передаються та є безстроковими³¹. В юридичній літературі пропонуються й інші поняття.

Погоджуючись у цілому зі змістом запропонованих понять, відзначимо, що дійсно, особисті немайнові відносини спрямовані на забезпечення приватного немайнового інтересу їх учасників та виникають стосовно об'єктів, які не мають фізичної субстанції. Разом з тим сьогодні в юридичній літературі з'являються твердження, що особисті немайнові відносини можуть спрямовуватись не тільки на забезпечення приватного немайнового, але й приватного майнового (комерційного) інтересу їх учасників, а значить ставлять під сумнів категоричність твердження про відсутність у них майново-грошового змісту³².

---

³⁰ Дробышевская Т. В. Личные неимущественные права граждан и их гражданско-правовая защита / Т. В. Дробышевская : моногр. – Красноярск : Краснояр. гос. ун-т, 2001. – С. 19 .

³¹ Давидова Н. О. Особисті немайнові права : навч. посіб / Н. О. Давидова. – К. : Ін Юре, 2008. – С. 27–29.

³² Сліпченко С. О. Деякі питання характеристики особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи / С. О. Сліпченко // Наукові записки Харківського економіко-правового університету. – № 1(2). – Квітень 2005. – С. 11–17 ; Сліпченко С. А. К вопросу о невозможности денежной оценки нематериальных благ и приобретения ими экономической формы товара / С. А. Сліпченко // Гражданское законодательство Российской Федерации как правовая среда гражданского общества : материалы Междунар. науч.-практ. конф. : в 2 т. – Краснодар : Просвещение Юг. – 2005. – С. 180–184 ; Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканість ділової репутації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. С. Жидкова ; Харк. нац. у-нт внутрішніх справ. – Х., 2008. – С. 9 ; Синегубов О. В. Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та

По-перше, підґрунтя для таких сумнівів створює емпіричний матеріал. Так, наприклад, зображення Тіни Тьорнер, принцеси Діани, Клаудії Шиффер, Анни Курнікової, братів Кличків, Алли Пугачової давно розглядаються як об'єкти, в т. ч. майнових прав, у сфері фактичних правовідносин, що реально складаються в суспільстві. Використання імені та зображення Мерлін Монро принесло її спадкоємцям не менший статок, ніж акторка здобула за життя. Надання права на використання імен Пеле, Буре, Пугачова, Калашников приносять величезні прибутки не лише їх носіям, а й особам, які мають права на їх використання. Сьогодні навіть існують цілі компанії, які спеціалізуються на управлінні майновими правами на деякі особисті немайнові блага. Зокрема, всесвітньо відома ліцензійна компанія СКХ за 50 млн доларів набула права на використання зображення та імені легендарного боксера Мохаммеда Алі. При цьому, як повідомляють ЗМІ, вона вже отримала в управління права на використання імені суперника Мохаммеда Алі по рингу – Джорджа Формана³³, відомого співака

ділову репутацію працівників міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Синегубов ; Харк. нац. у-нт внутрішніх справ. – Х., 2008. – С. 11 ; Колосов В. Право на изображение в российском праве с учетом зарубежного опыта / В. Колосов, М. Шварц // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права – № 4, 2008. – С. 41 ; Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правових захист особистого немайнового права на ім'я / Р. Ю. Молчанов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Харк. нац. у-нт внутрішніх справ. – Х., 2009. – С. 6 ; Кашанин А. В. О проблеме распоряжения личными неимущественными правами автора / А. В. Кашанин // Вестник гражданского права. – М. : Издат. дом В. Ема, 2009. – Т. 9. – № 4. – С. 43–98 ; Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приват. права : моногр. / О. О. Посикалюк. – К. : НДІ приватного права і підпр. НАПрН України, 2011. – С. 16–17.

³³ Мохаммед Али продал свое имя за \$50 млн. [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.uatm.com.ua/english/arhiv.php?str=145&page=1440&rowz=10>.

Елвіса Преслі³⁴ та ін. Усе частіше стають об'єктами майнових правовідносин такі нематеріальні об'єкти, як відомості про особисте життя, що містяться в особистих паперах (наприклад, особисті листи принцеси Діани (9 листів) було оцінено на аукціоні в 22 тис. фунтів стерлінгів, а особисті листи Марії Каллас, адресовані Арістотелю Онассісу, – у 20 тис. доларів і т. п.). У відомому мультфільмі «Ну, постривай!» головного героя (Вовка) озвучував А. Папанов. Після смерті артиста запис його голосу синтезували в комп'ютері і таким чином використовували його в подальших серіях мультфільму. Сьогодні родичі покійного артиста отримують гонорар за використання його голосу³⁵. А останню, 19-ту серію, голосом А. Папанова озвучив відомий сатирик та пародист Віктор Христенко³⁶. При цьому В. Христенко отримав винагороду як виконавець, а родичі А. Папанова – винагороду за використання голосу цього актора. Подібне можна сказати і про ділову репутацію, яка також може розглядатися як об'єкт майнових прав. Що ж стосується інформації, право на яку закріплено серед особистих немайнових прав (ст. 302 ЦК України), то Є. В. Луценко обґрунтовано відзначає: «єдиним “чистим” товаром» є (а по суті завжди і була) тільки інформація. Інформація – це квінтесенція вартості»³⁷, тому здатна циркулювати в майнових, еквівалентних відносинах. У всі часи інформація мала велику цінність, але спочатку це був малопоширений товар, і ринок інформації був невеликий. З розвитком техніки розмноження, зберігання і передачі інформації у сус-

---

³⁴ Лиза-Мария Пресли продала отца [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.interesno.name/node/286>.

³⁵ «Ну, погоди!» родителей не меняет! [Електронний ресурс] // Московский комсомолец. – 1992. 6 ноября : Режим доступу : http://planetadisser.com/see/dis_4715.html.

³⁶ Герои «Ну, погоди!» возвращаются на экраны [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://www.ltv.ru/news/print/98076>.

³⁷ Луценко Е. В. Опыт исследования высших форм сознания. Информация, как чистый товар [Електронний ресурс] / Е. В. Луценко. – Режим доступу : http://polbu.ru/lucenko_experience/ch54_i.html.

пільства зросла потреба в її отриманні, обміні. Подібної думки дотримується й В. А. Дозорцев. Вчений стверджує, що сьогодні інформація як така, навіть поза її використанням, являє собою самостійний товар. Вона стала об'єктом економічного обороту³⁸.

Таким чином, огляд права у сфері «суцього», тобто у середовищі, в якому воно живе³⁹, тих фактичних правовідносин, які реально складаються між суб'єктами у суспільстві, свідчить, що особисті немайнові відносини можуть бути спрямовані не тільки на забезпечення приватного немайнового, але й приватного майнового інтересу їх учасників, а значить створює необхідність перевірки категоричного твердження про відсутність у них майново-грошового змісту.

По-друге, розпочинають реагувати на такі зміни у суспільстві щодо сприйняття нематеріальних благ, які знаходяться за межами об'єктів інтелектуальної власності, і суди Європи. Наприклад, рішенням Європейського Суду у справі Ван Марле проти Нідерландів було визнано, що право на ділову репутацію може бути майновим⁴⁰. Федеральний Верховний суд Німеччини у справі Марлен Дітріх також визнав права на використання імені та зображення фізичної особи майновими⁴¹; у справі Ганса Фухсбергера майно-

---

³⁸ Дозорцев В. А. Информация как объект исключительного права [Електронний ресурс] / В. А. Дозорцев // Дело и право. – 1996. – № 4 : Режим доступу : <http://www.lawmix.ru/comm/3953/>.

³⁹ Жуков В. И. Количественные и качественные методы в методологии гражданского права / В. И. Жуков // Методология наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Х. : Нац. у-нт внутр. справ, 2004. – С. 13.

⁴⁰ Постановление ЕСПЧ от 26.06.1986 / Стандарты Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции Российской Федерации. Избранные права / науч. ред. Н. В. Варламова, Т. А. Васильева. – М. : Ин-т права и публич. политики, 2002. – С. 231–232.

⁴¹ Marlene Dietrich [Електронний ресурс], Bundesgerichtshof, NIZR 49/97, 1.12.1999. – Zugangsregime. – Режим доступу : http://www.uni-kiel.de/ipvr/l_schack/schriftenverzeichnis.shtml.

вим було визнано право на використання зображення⁴². Аналогічну справу Федерального Верховного суду Німеччини описує й Х. Й. Шрамм⁴³. Подібний досвід напрацьовано і в Польщі⁴⁴.

Тенденції зростання майнового значення нематеріальних благ, які традиційно вважалися особистими немайновими і, відповідно, їх залучення до майнового обороту, не могли не привернути до себе увагу вчених-цивілістів. У західній юриспруденції розпочалося активне обговорення цих явищ⁴⁵. На території країн СНД окремі дослідники також відзначають сумнівність безумовного сприйняття характеристики природи всіх особистих немайнових правовідносин⁴⁶. Разом з тим, у теорії права майнова складова

---

⁴² Fuchsberger H. J. NVIZR 285/91, 14. 04. 1992.

⁴³ Шрамм Х.-Й. Общее личное право и возмещение нематериального вреда в немецком праве / Х.-Й. Шрамм // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К : Юринком Интер, 2010. – (Актуальные проблемы гражданского права). – С. 107–108.

⁴⁴ Ewa Kurowska-Tober. Commercial use of the right to a likeness. Part I [Електронний ресурс] / Ewa Kurowska-Tober // Warsaw Voice : URL. – Режим доступу : <http://www.warsawvoice.pl/view/7088> (24.05.2006).

⁴⁵ Огляд точок зору див.: Кашанин А. В. О проблеме распоряжения личными неимущественными правами автора [Електронний ресурс] / А. В. Кашанин // Вестник гражданского права. – М. : Издат. дом В. Ема, 2009. – № 4. – 43–98. – Режим доступу: <http://www.hse.ru/org/persons/1230371>.

⁴⁶ Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканість ділової репутації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. С. Жидкова. – Харк. нац. у-нт внутр. справ. – Х., 2008. – С. 9 ; Синегубов О. В. Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову репутацію працівників міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Синегубов. – Харк. нац. у-нт внутр. справ. – Х., 2008. – С. 11 ; Колосов В. Право на изображение в российском праве с учетом зарубежного опыта / В. Колосов, М. Шварц // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – № 4. – 2008. – С. 38–45 ; Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого

особистих немайнових правовідносин здебільшого залишається маловивченою. Враховуючи, що право у сфері «суцього» базується на причинних зв'язках, установлення цих зв'язків має дати додатковий матеріал для дискусії щодо місця особистих немайнових правовідносин у предметі цивільного права, їх кваліфікації, визначення змісту таких правовідносин, установлення причин виникнення останніх і правових наслідків.

Розглядаючи право у сфері «належного», яка вказує на те, якими б законодавець хотів бачити ці правовідносини⁴⁷, тобто об'єктивне право, відзначимо, що законодавець чітко визначив можливість виникнення, наряду з немайновими, і майнових прав тільки стосовно таких нематеріаль-

---

немайнового права на ім'я : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Харк. нац. у-нт внутр. справ. – Х., 2009. – С. 6 ; Спасибо-Фатеева И. В. Парные права или еще одна попытка разобраться с личными неимущественными правами и раскрыть значимость категории «парные права» и их виды / И. В. Спасибо-Фатеева // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – (Актуальные проблемы гражданского права). – С. 163 ; Сліпченко С. Економічний зміст особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи / С. Сліпченко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 7. – С. 14–17 ; Сліпченко С. А. К вопросу о невозможности денежной оценки нематериальных благ и приобретения ими экономической формы товара / С. А. Слипченко // Гражданское законодательство Российской Федерации как правовая среда гражданского общества : материалы Междунар. науч.-практ. конф. : в 2 т. – Краснодар. – Просвещение_Юг. – 2005. – С. 180–184 ; Синенко В. С. Личные неимущественные отношения как элемент предмета гражданско-правового регулирования / В. С. Синенко // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – 1040 с. – С. 213. – (Актуальные проблемы гражданского права).

⁴⁷ Жуков В. И. Количественные и качественные методы в методологии гражданского права / В. И. Жуков // Методологія наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Х. : Нац. у-нт внутр. справ, 2004. – С. 12.

них благ, як результати інтелектуальної, творчої діяльності. Права ж на інші нематеріальні блага здебільшого визначені у Книзі другій ЦК України. Назва Книги другої «Особисті немайнові права фізичної особи» та відповідні назви глав свідчать, що законодавець виходить з того, що правовідносини на ці об'єкти є тільки особистими та немайновими. Підтвердження тому знаходимо й у ст. 269 ЦК України, яка є загальною відносно інших норм, що регулюють особисті немайнові відносини. Аналіз наведеної норми дозволяє дійти висновку, що особисті немайнові відносини, що регулюються, не мають економічного змісту, оскільки права, що виникають, носять немайновий характер, тісно пов'язані з особою, яка наділена ними довічно. Разом з тим, розглядаючи, наприклад, ділову репутацію як елемент предмета договору комерційної концесії (ст. 1116 ЦК України) або вкладу учасника за договором простого товариства (ст. 1133 ЦК України), законодавець зазначає необхідність її грошової оцінки. Така необхідність продиктована тим, що будь-яке майнове надання правовласника або вклад учасника підлягають грошовій оцінці в обов'язковому порядку. Грошову оцінку ділової репутації як вкладу за договором про спільну діяльність або як елемента предмета за договором комерційної концесії (франчайзингу), крім українського законодавства, передбачено і в інших країнах (ст. 1027, 1042 ЦК Російської Федерації, ч. 2 ст. 866, ст. 971 ЦК Киргизької Республіки, ст. 912 ЦК Республіки Білорусь, ч. 2 ст. 896 ЦК Республіки Казахстан). Можливість грошової оцінки нематеріального блага передбачено і ст. 308 ЦК України, п. 3 ч. 2 ст. 152.1 ЦК Російської Федерації, ч. 2 ст. 145 ЦК Республіки Казахстан, ч. 2 ст. 19 ЦК Киргизької Республіки, ч. 5 ст. 18 ЦК Грузії, ч. 2 ст. 176 ЦК Республіки Таджикистан, у яких зазначено, що використання зображення фізичної особи може бути надано за плату. Наявність грошової оцінки особистих немайнових благ вказує на те, що відносини, які виникають щодо цих нематеріальних об'єктів, можуть спрямовуватись не тільки на забезпечення приватного немайнового, а й майнового інтересу їх учасників і можуть набувати майново-грошового змісту.

Висновку про можливість забезпечення майнового інтересу за допомогою майнових прав на деякі особисті немайнові блага та інформацію доходимо, й аналізуючи природу згоди, яку надає праволоділець іншим особам для використання таких благ як ім'я, особисті папери, зображення і т. п. Так, якщо:

1) ЦК України передбачає, що будь-які договори є оплатними за умови, що інше не передбачено в законі, угодою сторін або не впливає із суті самого договору (ч. 5 ст. 626 ЦК України);

2) надання згоди на використання особистих немайнових благ частіше за все є договором⁴⁸;

3) законодавство прямо не передбачає безоплатність такої згоди,

то очевидним є те, що дана згода презюмується як оплатна. У свою чергу, оплатність правочину передбачає зустрічне майнове надання і, як правило, еквівалентне. Для цього об'єкт правовідносин має бути оцінений у грошовому еквіваленті. А оскільки об'єкт правовідносин може бути оцінений у грошах, то логічно припустити, що поряд з особистими немайновими, на цей об'єкт можуть виникнути і майнові права, що забезпечують цивільний оборот.

Зазначені обставини з очевидністю демонструють невідповідності не лише у сфері «належного», але й у сферах «належного» і «суцього». Іншими словами, об'єктивне (позитивне) право ще не повною мірою готове забезпечити відносини, що активно розвиваються в суспільстві з приво-

---

⁴⁸ Слипченко С. А. Соглашение физического лица на использование его изображения, как юридический факт / С. А. Слипченко // Современная социально-экономическая трансформация России: ориентиры и итоги в контексте глобализации и регионализации : материалы Междунар. науч. конф. : сб. науч. ст. Ч. 1 / под ред. О. В. Иншакова, Г. Б. Клейнера, П. В. Акинина и др. – Краснодар: Кубанский гос. аграр. у-нт, 2006. – С. 641–647 ; Бобрик В. И. Договорное регулирование личных неимущественных отношений / В. И. Бобрик // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – 1040 с. – С. 229–245. – (Актуальные проблемы гражданского права).

ду нових безтілесних благ. Це нерідко призводить до виникнення конфлікту інтересів учасників цивільних правовідносин. Подібні протиріччя спостерігаються не тільки у практиці внутрішньодержавних судів зарубіжних країн⁴⁹, а й Європейського Суду з прав людини⁵⁰. При цьому одоти-

---

⁴⁹ Евтеєва Е. Горячий спор за имя Тая [Електронний ресурс] // Юридическая практика. – № 5 (318). – 03.02.2004. – Режим доступу : <http://www.yurpractika.com/article.php?id=10002788> ; Суд запретил использовать имя Юрия Гагарина [Електронний ресурс] // Новые известия. – 2007. – Режим доступу : <http://www.newizv.ru/news/2007-10-08/77561> ; Любовные послания отвергнутой Мадонны будут проданы в Нью-Йорке [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://5-l.net/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=1 ; Маркарьян Р. В. Безымянная «Звезда» [Електронний ресурс] // Человек и закон. – № 10. – 2004. – Режим доступу : <http://www.russich.ru/zverev.shtml> ; Нимитц против Германии. Судебное решение от 16 декабря 1992 г. [Електронний ресурс] / Решение Европейского суда по правам человека (текст решения Европейского суда с вебсайта : Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика). – Режим доступу : <http://www.echr.ru/documents/doc/2461421/2461421.htm> ; Ewa Kurowska-Tober. Commercial use of the right to a likeness. Part I [Електронний ресурс] / Ewa Kurowska-Tober. – Режим доступу : <http://www.warsawvoice.pl/view/7088> (24.05.2006) ; Дело «Pompidou v. L'Express», 4 апреля 1970 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.adilsoz.kz/old/1&l/2002/06/03/01page.htm#Право%20на%20собственное%20изображение> ; Dorleac v. Ste Presse Office, 14 мая 1975 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.adilsoz.kz/old/1&l/2002/06/03/01page.htm#Право%20на%20собственное%20изображение> ; d'Estaing v. M. Ways, 15 октября 1976 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.adilsoz.kz/old/1&l/2002/06/03/01page.htm#Право%20на%20собственное%20изображение> ; Мониторинг нарушений свободы слова в Казахстане в октябре 2009 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.geokz.tv/article.php?aid=9776> и др.

⁵⁰ Дженіс М. Європейське право у галузі прав людини: джерела та практика застосування / М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі : пер. з англ. – К. : АртЕк, 1997. – 624 с. ; Європейський суд з прав людини. Справа «Юдженія Мішелідоу, Міхаель Тимвіос та Дімейде проти Туреччини» // Юридичний журнал. – 2003. – № 12. – С. 118 ;

пні суперечки можуть мати різні способи вирішення. Наприклад, у 2003 р. в одному із судів м. Москви розглядався позов про порушення права на зображення. Суперечка виникла в результаті того, що без згоди дівчини-моделі було опубліковано її зображення. Через відсутність інших способів захист свого права позивачка побудувала на вимозі компенсації моральної шкоди, підкреслюючи негативні моральні наслідки таких публікацій – докори родичів, знайомих, колег по роботі тощо. Разом з тим, у суді наявність моральної шкоди довести не вдалося, оскільки дохід, що отримувала дівчина за своїм родом діяльності, залежав саме від широкого розміщення, розповсюдження зображень моделі. Таким чином, у ситуації, коли одна особа безпідставно збагатилась за рахунок використання блага, що належить іншій особі, остання не змогла знайти адекватного захисту. Це пов'язано з тим, що об'єктивне право Російської Федерації при посяганні на нематеріальні об'єкти передбачає захист лише через компенсацію моральної шкоди та наступну заборону протиправного використання даних благ. Подібні способи захисту інколи обирають і в Україні. Наприклад, Особа 1 опублікувала карикатуру з додаванням портрету Особи 2. Вбачаючи у цьому порушення свого права, Особа 2 просила Жовтневий районний суд м. Дніпропетровська визнати підпис під її портретом на

Ефективність рішень Європейського суду з прав людини, або справи, розглянуті з 1959 по 1998 рік [Електронний ресурс] / (текст з вебсайту Український портал практики Європейського суду з прав людини) // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 1999. – № 4. – Режим доступу : <http://www.eurocourt.org.ua/Article.asp?Aldx=112> ; Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Електронний ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – № 4. – Режим доступу : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf ; Решение Европейского Суда по делу Ван Марле против Нидерландов (Постановление ЕСПЧ от 26.06.1986) / Стандарты Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции РФ. – С. 100, 231–232 и др.

карикатурі та саму карикатуру такими, що ганьблять його честь, гідність та ділову репутацію⁵¹. Незважаючи на те, що позов суд задовольнив, було встановлено, що використання карикатури носило комерційний характер і її автор уже встиг отримати винагороду. Але вимоги щодо стягнення частини винагороди на користь Особи 2 залишилися поза увагою суду. Інший приклад. У жовтні 2006 року Особа 1, посилаючись на те, що її зображення в рекламі було використано без її згоди, звернулася до суду з позовом про стягнення з АТЗТ «Українська незалежна ТВ-Корпорація» (розповсюджувача реклами), ТОВ «Інтер Реклама» (рекламодавець), ТОВ «Смерека 2004» та ТОВ «Альянс-Груп-ВА» (замовників реклами) 250000 грн, що становить розмір винагороди, яку позивач міг би одержати у разі надання згоди на використання свого зображення, та по 62500 грн з кожного на відшкодування заподіяної моральної шкоди. Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, приймаючи рішення, дійшла висновку, що Особа 1 не має права на стягнення винагороди, яку вона могла би одержати у разі надання згоди на використання свого зображення, а вимога про компенсацію моральної шкоди підлягає частковому задоволенню⁵². Аналізуючи матеріали даної справи та повністю погоджуючись із О. О. Посикалюком, що при винесенні рішення суд помилково ототожнив згоду фізичної особи на фіксацію свого зображення зі згодою на використання зображення⁵³, допо-

---

⁵¹ Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 21 квітня 2011 року (справа № 2-4570/11) [Електронний ресурс] / (Реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 17411695) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/17411695>.

⁵² Рішення Колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 19 травня 2010 року (справа № 6-26209св07) [Електронний ресурс] / (Реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 10230213) // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/10230213>.

⁵³ Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах прива-

внимо, що всупереч вимогам позивача застосувати норми, які покликані регулювати відносини з безпідставного збагачення, у частині стягнення розміру винагороди, яку позивач міг би одержати у разі надання згоди на використання свого зображення, суд застосував лише норми деліктного права.

Ще більш показовою в цьому плані є вимога про захист права на зображення неповнолітньої дитини Т. Богомолової. 6 січня 2011 року Європейський суд комунікував її скаргу проти Росії. Заявниця вважає, що російські суди не захистили право на зображення її неповнолітнього сина, чим порушили статтю 8 Європейської Конвенції про захист прав людини. Факти з даної справи зводяться до наступного.

У 2007 році Т. Богомолова дізналася про використання фотографії із зображенням її сина на обкладинці буклету «Кожному ребенку нужна семья». Оскільки у заявниці не було запитано згоди на публікацію фотографії, вона подала позов про захист честі й гідності до районного суду проти громадянина П., який і розмістив фотографію безпосередньо на буклеті. Але районний суд повністю відмовив Т. Богомоловій у позові, вважаючи, що публікація фотографії не зачіпає честі, гідності заявниці та її сина.

Посилаючись на те, що суд першої інстанції не застосував статтю 152.1 ЦК Російської Федерації і статтю 8 Європейської Конвенції про захист прав людини, позивачка звернулася з касаційною скаргою до Пермського крайового суду. Проте перше рішення було залишено в силі.

Очевидно, що і в даному випадку способи захисту, що були використані, не дозволили належним чином захистити порушене право і змусили Т. Богомолову звернутися до Європейського суду з прав людини⁵⁴.

Як впливає з аналізу матеріалів судової практики, подібний підхід вироблено і в Республіці Казахстан. На

тного права : моногр. / О. О. Посикалюк. – К. : НДІ приват. права і підпр. НАПрН України, 2011. – С. 18.

⁵⁴ Право на изображение в России. Каким будет постановление Европейского Суда? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mmdc.ru/news/single/583>.

підтвердження сказаного наведемо матеріали Казибекбійського районного суду м. Караганди за позовом Є. В. Танкова до Видавничого дому «Азія-Транзит» про заборону показу, опублікування, поширення фотографічного зображення, відшкодування моральної шкоди.

Приводом для судового розгляду стала публікація зображення позивача як ілюстрації репортажу про музично-поетичну вечірку Алії та Андрія Беляєвих. Позивач вважав, що даний засіб масової інформації порушив його право на власне зображення, оскільки він своєї згоди на оприлюднення фотознімку не давав, за плату не позував.

Відмовляючи у задоволенні позову, Казибекбійській районний суд м. Караганди прямо вказав у своєму рішенні, що законодавством Республіки Казахстан хоча і передбачено захист особистих немайнових прав, але способом такого захисту є лише компенсація моральної шкоди. А оскільки зображення Є. В. Танкова не може завдати позивачеві моральної шкоди, тому що за характером знімку воно є нейтральним та відображає те, що відбувається, і в ньому немає жодних негативних відмінних рис, які б реально могли завдати шкоди своєю неправдоподібністю, то і захисту воно не підлягає⁵⁵. В інших випадках несанкціоноване використання зображення⁵⁶, поширення неправдивої інформації та захист честі, гідності⁵⁷ розглядають як порушення конституційного права на недоторканність приватного життя та висувають вимоги про компенсацію моральної шкоди, тоді як, наприклад, суди Німеччини⁵⁸, Франції⁵⁹,

---

⁵⁵ Решение Казыбекбийского районного суда № 2 г. Караганды по делу 2-2256 от 15 мая 2006 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.medialaw.kz/index.php?r=22&c=2030>.

⁵⁶ Погуляев В. Право на изображение / В. Погуляев, И. Тулубьева // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2004. – № 3. – С. 39–45.

⁵⁷ Рішення Печерського районного суду м. Києва від 05 березня 2012 року (справа № 2-5529/11) (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 21773781) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/21773781>.

⁵⁸ Hans Joachim Fuchsberger, NVIZR 285/91 от 14.04.1992 г.

Польщі⁶⁰ задовольняють вимоги про стягнення безпідставно отриманого доходу при використанні зображення особи без її згоди. По-різному встановлюються й межі захисту права на особисте життя і його таємницю⁶¹ та захисту інших особистих немайнових прав⁶².

З огляду на вищенаведене вважаємо, що саме невідзначеність поняття особистих немайнових правовідносин і, зокрема, особистих немайнових правовідносин, в яких може забезпечуватися і майновий інтерес суб'єктів. Як наслідок, виникає суперечлива судова практика навіть у межах системи однієї правової «сім'ї». Разом з тим, для визначен-

---

⁵⁹ Beverley-Smith H. Privacy, Property and Personality: Civil Law Perspectives on Commercial Appropriation / H. Beverley-Smith, A. Ohly, A. Lucas-Schloetter. – New York : Cambridge University Press. – 2005. – Р. 166–167 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.bookfi.org/book/657360>.

⁶⁰ Ewa Kurowska-Tober. Commercial use of the right to a likeness. Part I // Warsaw Voice: URL [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.warsawvoice.pl/view/7088> (24.05.2006 г.).

⁶¹ Рішення Кузнецовського міського суду Рівненської області від 09 червня 2011 року (справа № 2-186/11) (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 16380593) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/16380593>; Рішення Новолинського міського суду Волинської області від 26 березня 2012 року (справа №2/0312/942/2011) (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 22392664) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/22392664>.

⁶² Ухвала апеляційного суду Вінницької області від 28.02.2012 (провадження № 22-ц/0290/620/2012 по справі № 2-3891/11) (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 21960873) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/21960873> ; Рішення Апеляційного суду Сумської області від 30 березня 2011 року (справа №22-ц-595/11) / (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 16024584) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/16024584>.

ня поняття особистого немайнового правовідношення, в межах якого можуть задовольнятися і майнові інтереси, необхідно спочатку визначити загальне поняття особистих немайнових правовідносин, дослідити його зміст і встановити природу тих прав, що виникають на їх об'єкти. Вважаємо, що вирішення цієї задачі дозволить уточнити вже існуючі уявлення про предмет дослідження. Зокрема, виникне можливість з'ясування тотожності мовного виразу «особисте немайнове правовідношення», як позначення певного юридичного явища, висловлюванню про це явище. Якщо вони тотожні, то зміст особистого немайнового правовідношення містить у собі тільки особисті немайнові права, які досить блискуче були досліджені Р. О. Стефанчуком у його фундаментальній праці⁶³. Тоді ті майнові права, що виникають із приводу особистих немайнових благ, інформації, не входять до поняття особистого немайнового правовідношення. Якщо ж вони не тотожні, то мовний вираз «особисте немайнове правовідношення» є умовним терміном поняття⁶⁴, яке вбирає в себе не тільки особисту немайнову, а й майнову складові. Наявність чи відсутність останньої, тобто наявність чи відсутність майнового права у складі змісту особистих немайнових правовідносин, є однією з умов визначення обсягу поняття цих правовідносин.

У свою чергу, як справедливо зазначає В. А. Белов, зміст і природа суб'єктивних прав, які є елементом право-

---

⁶³ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – 626 с.

⁶⁴ Спасибо-Фатеева И. В. Парные права или еще одна попытка разобраться с личными неимущественными правами и раскрыть значимость категории «парные права» и их виды / И. В. Спасибо-Фатеева // Личные неимущественные права : проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 139–165. – (Актуальные проблемы гражданского права).

відносин, зумовлені властивостями їх об'єктів⁶⁵. Подібної думки дотримуються й В. А. Дозорцев⁶⁶, В. Л. Суховерхий⁶⁷, Л. О. Красавчикова⁶⁸, Т. В. Дробішевська⁶⁹, О. І. Харитонова⁷⁰ та інші. Тому для з'ясування змісту, а в подальшому – поняття особистих немайнових правовідносин необхідно в першу чергу дослідити об'єкти цих відносин. Їх характеристика дозволить визначитись не тільки зі змістом та характеристикою суб'єктивних прав, а й з обсягом самого поняття особистих немайнових правовідносин.

Незважаючи на те, що проблемам нематеріальних благ неодноразово приділяли увагу вчені-цивілісти, аналіз досліджень особистих немайнових правовідносин вказує на необхідність уточнення поняття їх об'єкта. Причому уточнення необхідне не тільки за обсягом, а й за змістом. Так, деякі дослідники схиляються до думки, що особисті немайнові правовідносини виникають стосовно особистих немай-

---

⁶⁵ Белов В. А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: содержание и соотношение понятий / В. А. Белов // Объекты гражданского оборота : сб. ст.; отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 67.

⁶⁶ Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 288.

⁶⁷ Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / В. Л. Суховерхий. – Свердловск, 1970. – С. 5.

⁶⁸ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имуществом прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. О. Красавчикова. – Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 1994. – С. 12–13.

⁶⁹ Дробышевская Т. В. Личные неимущественные права граждан и их гражданско-правовая защита : моногр. / Т. В. Дробышевская. – Красноярск : Краснояр. гос. ун-т, 2001. – С. 25.

⁷⁰ Харитонова О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : моногр. / О. І. Харитонова. – Оdesa : Фенікс, 2011. – С. 192.

нових благ⁷¹. Але таке поняття особистих немайнових правовідносин є неповним за обсягом. За його межами залишаються відносини, що виникають стосовно інформації, право на яку закріплене у ст. 302 ЦК України і є особистим немайновим правом. Аналіз же глави 15 ЦК України не дає можливості віднести інформацію до категорії особистих немайнових благ. За межами поняття залишаються й відносини, що виникають з приводу участі учасників цивільних відносин у товаристві, право на яку закріплене у ст. 100 ЦК України. Не досить вдалими є й поняття, в яких вказується на те, що особисті немайнові правовідносини – це ті, які виникають з приводу нематеріальних благ⁷². З одного боку, обсяг цих понять стає настільки широким, що вбирає в себе правовідносини, що виникають стосовно не тільки особистих немайнових благ, інформації, а й результатів інтелектуальної, творчої діяльності. З іншого боку, зазначаючи суттєві ознаки немайнових благ, деякі дослідники настільки звужують обсяг поняття «особисті немайнові правовідносини», що до нього входять і не всі особисті немайнові відносини. Що стосується змісту поняття об'єкта особистих немайнових правовідносин, то в теорії права нематеріальні блага зазвичай характеризуються як такі, що позбавлені економічного змісту, нерозривно, органічно пов'язані з особою носія, не можуть мати грошової оцінки, не здатні фігурувати в

---

⁷¹ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 536.

⁷² Вилейта А. П. Личные неимущественные правоотношения по советскому гражданскому праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. П. Вилейта. – Вильнюс, 1967. – С. 5–6; Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. О. Красавчикова. – Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 1994. – С. 6; Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1996. – С. 6; Дробышевская Т. В. Личные неимущественные права граждан и их гражданско-правовая защита : моногр. / Т. В. Дробышевская. – Красноярск : Краснояр. гос. ун-т, 2001. – С. 19.

обороті, не можуть стати товаром⁷³. Подібна точка зору є сьогодні найбільш поширеною в Україні. Так, наприклад, В. Л. Яроцький вважає нематеріальні блага взагалі необоротоздатними, тому що за своєю природою вони не підлягають відчуженню⁷⁴. Це дало змогу іншим вченим стверджувати, що права на них позбавлені майнового змісту⁷⁵. Автори підручника «Цивільне право України: Академічний курс» також виходять з того, що об'єкти особистих немайнових правовідносин є невіддільними від своїх носіїв, не

---

⁷³ Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учен. тр. Всесоюз. ин-та юрид. наук НКЮ СССР. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – Вып. VI. – С. 9; Давидова Н. О. Особисті немайнові права : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. О. Давидова. – К. : Ін Юре, 2008. – С. 28; Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург, 1994. – С. 48; Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 187–188; Ермолова О. Н. Проблемы теории нематериальных благ : науч. моногр. / О. Н. Ермолова, А. В. Трофименко. – М. : Реабилитация, 2008. – С. 69; Гражданское право : учеб. : в 3 т. – Т. 1 / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева [и др.] ; под ред. А. П. Сергеева. – М. : РГ-Пресс, 2010. – С. 391; Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права : моногр. / О. О. Посикалюк. – К. : НДІ приват. права і підпр. НАПрН України, 2011. – С. 13.

⁷⁴ Цивільне право України : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 169; Цивільне право : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – С. 217.

⁷⁵ Цивільне право : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – С. 252.

підлягають грошовій оцінці⁷⁶, на них не поширюється презумпція вільного обороту⁷⁷, а тому робиться висновок, що права на такі блага носять тільки немайновий характер⁷⁸. Таку думку відображено і в інших юридичних джерелах⁷⁹. Разом з тим, різке зростання суспільної значущості нематеріальних благ привело до активного входження деяких із них до економічного товарообороту. Почала формуватись ціла група цивільних правовідносин з приводу нематеріальних благ як товарів. Таким чином, у сфері «суцього» об'єкти особистих немайнових правовідносин все частіше включаються до обороту. Відносини, в яких нематеріальні блага розглядаються як товар, як майно, активно розвиваються не лише в Україні, а й в усьому світі. Суспільство перестало ставитись до нематеріальних благ тільки як до об'єктів особистих немайнових прав. Навпаки, крім моральної, вони починають являти собою ще й майнову цінність, а тому залучаються до економічного та цивільного обороту. Тобто поряд із немайновими починають виникати і майнові права щодо таких об'єктів, як інформація, деякі особисті немайнові блага.

Однак таке сприйняття у суспільстві нематеріальних благ вступає у протиріччя із загальноприйнятою в юриспруденції характеристикою їх як необоротоздатних та невідчужуваних. Так, у ч. 1 ст. 178 ЦК України, де встановлено загальну презумпцію оборотоздатності об'єктів цивільних прав, зазначено: «Об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування, або іншим шляхом, якщо вони не вилучені з цивільного обороту,

---

⁷⁶ Цивільне право України : Академічний курс : у 2 т. – Т. 1. – Загальна частина : підруч. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., академіка НАН України Я. М. Шевченко.– К. – 2003. – С. 143.

⁷⁷ Вказана праця. – С. 109.

⁷⁸ Там само. – С. 143.

⁷⁹ Цивільне право : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – С. 251–252.

або не обмежені в обороті, або не є невід’ємними від фізичної чи юридичної особи». Враховуючи, що нематеріальні блага в теорії права традиційно розглядаються як невідчужувані від фізичної особи, а правами на об’єкти, як зазначено в ч. 4 ст. 269 ЦК України, суб’єкт володіє довічно, складається думка, що український законодавець відносить ці об’єкти до необоротоздатних. Подібний підхід, хоча і з відмінною формою його вираження, має місце не тільки в законодавстві України, а й у ст. 38 Модельного ЦК для держав – учасниць СНД, ч. 1 ст. 150 ЦК Російської Федерації, ч.1 ст. 162 ЦК Республіки Вірменія, ч. 1 ст.151 ЦК Республіки Білорусь та ін.

Разом з тим, за загального засновку законодавця про невід’ємність (невіддільність) особистих немайнових благ, права на які забезпечують соціальне буття особи, від їх носія, цивільне законодавство ряду країн, в тому числі й України, містить норми, які вказують на те, що деякі з них можуть бути надані одним суб’єктом іншому. Так, знову звертаючись до ст. 1116 ЦК України, яка вже використовувалася для ілюстрації майнового характеру деяких нематеріальних благ, відзначимо, що за договором комерційної концесії правоволоділець може надати користувачеві право на ділову репутацію. Надаючи право на використання об’єкта, очевидно, що правоволоділець надає доступ й до самого блага. Відповідно до ст. 1133 ЦК України, за договором простого товариства як внесок учасників розглядаються в т. ч. знання, навички, вміння та ділова репутація, ділові зв’язки, і це вноситься у спільну діяльність. Як приклад можна навести і ст. 100 ЦК України, де зазначено, що право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі. Застосовуючи до наведеної норми правило тлумачення «висновок від зворотного», отримуємо припис: «не окремо» право участі у товаристві може передаватися іншій особі. Такий висновок дозволяє схилитись до думки, що й об’єкт особистого немайнового права участі у товаристві може передаватися іншій особі, тобто від’ємний.

Як можна помітити, наведені статті ЦК України не лише допускають можливість надання деяких нематеріа-

льних благ одними суб'єктами іншим, відмінним від їх носія, але й вказують на здатність об'єктів прямо або опосередковано брати участь у цивільному обороті, розглядатись як майно. Аналогічні норми зустрічаємо і в законодавстві інших країн. Наприклад, ч. 2 ст. 1027, ч. 1 ст. 1042 ЦК Російської Федерації, ч. 2 ст. 896 ЦК Республіки Казахстан, ч. 2, 3 ст. 10 Закону Республіки Казахстан «Про комплексну підприємницьку ліцензію (франчайзинг)»⁸⁰, ч. 1 ст. 912 ЦК Республіки Білорусь, ч. 2 ст. 866, ч. 1 ст. 971 ЦК Киргизької Республіки, інших країн, а також ч. 2 ст. 870 і ч. 1 ст. 969 Модельного ЦК для держав – учасниць СНД. Подібний підхід законодавця може мати місце лише за умови, що він розглядає деякі нематеріальні блага як здатні до обороту. Більше того, ряд національних кодексів різних країн (ч. 3 ст. 141 ЦК Республіки Таджикистан, ч. 2 ст. 1.114 ЦК Литовської Республіки, ч. 3 ст. 23 ЦК Киргизької Республіки, ч. 4 ст. 116 ЦК Республіки Казахстан та ін.) вказують на те, що особисті немайнові блага є невідчужуваними і такими, що не можуть передаватися іншим способом, за винятком випадків, установлених законом. Отже, відштовхуючись від зворотного, логічним є висновок, що при законодавчому встановленні таких винятків і право, і об'єкт зможуть бути надані іншому суб'єкту, тобто вони потенційно мають необхідні для цього якості.

Думки про те, що законодавець різних країн допускає наявність у нематеріальних благ здатності до обороту, можна дійти і в результаті аналізу інших норм об'єктивного права. Так, зі змісту ч. 2 ст. 296 ЦК України випливає, що фізична особа може дати згоду автору на використання в літературному чи іншому творі свого імені як персонажу. У свою чергу, надання згоди на використання свого імені іншій особі породжує у останньої можливість правомірного використання такого об'єкта, тобто створює перехід права, яке до такої згоди належало лише носію імені. Подібні норми зустрічаємо в цивільних кодексах Казахстану (ч. 8, 9

---

⁸⁰ О комплексной предпринимательской лицензии (франчайзинге) : Закон Республики Казахстан // Ведомости Парламента Республики Казахстан. – 2003. – №12. – Ст. 117.

ст. 15 ЦК Республіки Казахстан) та Литви (ч. 2 ст. 2.20 ЦК Литовської Республіки). Таким чином, передбачається, що сам законодавець, і не тільки в Україні, допускає надання однією особою іншій права на використання такого нематеріального блага, як ім'я. Подібним чином надається згода на ознайомлення та використання особистих паперів (листів, щоденників, записок і т. п.) шляхом їх опублікування, що передбачено ч. 2. ст. 303 ЦК України, ч. 2 ст. 144 ЦК Республіки Казахстан, ч. 2 ст. 20 ЦК Киргизької Республіки. Поряд із цим, ст. 304 ЦК України дає можливість не лише надати свої особисті папери для ознайомлення або використання, а й можливість розпорядження ними, тобто визначення їх правової долі. Подібні положення містяться в ст. 306 ЦК України щодо кореспонденції чи в ст. 308 ЦК України, ст. 152.1 ЦК Російської Федерації, ч. 5 ст. 18 ЦК Грузії, ст. 144 ЦК Республіки Казахстан, ст. 19 ЦК Киргизької Республіки, ст. 176 ЦК Республіки Таджикистан щодо зображення фізичної особи. Закріплення подібних норм у законодавстві різних країн вказує не на шлях законодавця окремо взятої країни, а підтверджує загальні тенденції у світі.

Наведені норми не лише допускають можливість обороту частини немайнових благ, але й указують ще на одну особливість – можливість використання деяких об'єктів особистих немайнових прав після смерті їх носіїв, що підштовхує до висновку про від'ємність даних об'єктів від суб'єктів. Проте такий висновок ставить під сумнів категоричність тверджень про неможливість абсолютно всіх особистих немайнових благ відокремлюватися від особинності. Причому підставу для таких сумнівів виявляємо в самому законодавстві. Так, ч. 2 ст. 296 ЦК України передбачає не лише можливість використання імені після смерті його носія, а й перехід до певного кола фізичних осіб (дітей, вдови чи вдівця, батьків, братів і сестер померлого) права давати згоду на його використання. Подібне положення міститься стосовно особистих паперів (ч. 4 ст. 303, ст. 304 ЦК України, ст. 144 ЦК Республіки Казахстан, ст. 20 ЦК Киргизької Республіки), таємниці кореспонденції (ч. 4 ст. 306 ЦК України, ст. 144 ЦК Республіки Казахстан, ст. 20

ЦК Киргизької Республіки), зображення (ст. 308 ЦК України, ст. 152.1 ЦК Російської Федерації, ст. 145 ЦК Республіки Казахстан, ст. 19 ЦК Грузії, ч. 3 ст. 50 ЦК Киргизької Республіки, ст. 176 ЦК Республіки Таджикистан, ст. 2.22 ЦК Литовської Республіки) і т. п. На ту обставину, що деякі права на використання нематеріальних благ, що належали померлому, а отже, і можливість їх використання можуть переходити і, відповідно, здійснюватися, захищатися іншими особами, в т. ч. спадкоємцями правовласника, вказують і ст. 99 ЦК Республіки Узбекистан, ст. 162 ЦК Республіки Вірменія, ст. 151 ЦК Республіки Білорусь.

Очевидним є те, що вищевказані норми входять у суперечність із загальноприйнятим розумінням особистих немайнових прав, відображеним, наприклад, у ст. 269 ЦК України (або ст. 150 ЦК Російської Федерації, ст. 151 ЦК Республіки Білорусь та ін.), в яких особисті немайнові блага, інформація та права на них позиціонуються тільки як тісно і нерозривно пов'язані з особою-носієм. Невід'ємність об'єктів особистих немайнових прав свідчить про їхню нездатність до обороту, про відсутність економічного змісту, майнової природи. Як наслідок – неможливість виникнення майнових прав у особистих немайнових правовідносинах щодо наведених благ.

Таким чином, для встановлення змісту особистих немайнових правовідносин необхідно встановити оборотоздатність (необоротоздатність) їх об'єктів.

Незважаючи на те, що в науці цивільного права було проведено ряд фундаментальних досліджень у сфері особистих немайнових правовідносин, питання, пов'язані з оборотоздатністю особистих немайнових благ, залишилися за межами комплексних досліджень і, як наслідок, майнова складова правовідносин, які виникають з приводу цих нематеріальних об'єктів, як правило, залишалась поза увагою наукових досліджень. Й. О. Покровський⁸¹, М. М. Агарков⁸²,

---

⁸¹ Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 1998. – 353 с.

⁸² Гражданское право : Ч. 1 / отв. ред. Я. Ф. Миколенко, П. Е. Орловский. – М. : Юрид. изд-во 1 тип. НКПС, 1938. – С. 136.

К. А. Флейшиц⁸³, К. Ф. Егоров⁸⁴, А. П. Вилейта⁸⁵, О. С. Иоффе⁸⁶,
З. В. Ромовська⁸⁷, В. Л. Суховерхий⁸⁸, О. В. Иванов⁸⁹, О. О. Красав-
чиков⁹⁰, М. С. Малейн⁹¹, Б. М. Мезрин⁹², Ш. Т. Тагайназаров⁹³,

---

⁸³ Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учен. тр. Всесоюз. ин-та юрид. наук НКЮ СССР. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – Вып. VI. – С. 9.

⁸⁴ Егоров К. Ф. Личные неимущественные права граждан СССР / К. Ф. Егоров // Вопр. сов. права : ученые зап. ЛГУ. Сер. юрид. наук. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1953. – Вып. 4. (№ 151). – С. 143.

⁸⁵ Вилейта А. П. О сущности личных неимущественных прав, регулируемых советским гражданским правом / А. П. Вилейта // Труды АН Литовской ССР, 1966. – Сер. А. – С. 14–19.

⁸⁶ Иоффе О. С. Личные неимущественные права и их место в системе советского гражданского права / О. С. Иоффе // Сов. государство и право. – 1966. – № 7. – С. 51–59.

⁸⁷ Ромовская З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Зореслава Васильевна Ромовская. – К., 1968. – 20 с.

⁸⁸ Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / В. Л. Суховерхий. – Свердловск, 1970. – 20 с.

⁸⁹ Иванов О. В. Проблемы правовой охраны личных неимущественных благ граждан в социалистическом обществе / О. В. Иванов // Актуальные проблемы социалистического государственного управления. – Иркутск ; Варшава, 1973. – С. С. 51–73.

⁹⁰ Красавчиков О. А. Охрана интересов личности и Свод законов Советского государства / О. А. Красавчиков // Гражданско-правовая охрана личности в СССР. – Свердловск, 1977. – С. 5–33.

⁹¹ Малейн Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР / Н. С. Малейн. – М. : Юридическая литература, 1981. – 216 с.

⁹² Мезрин Б. Н. Личные неимущественные отношения в предмете советского гражданского права / Б. Н. Мезрин // Актуал. пробл. гражд. права : межвуз: сб. науч. тр. ; отв. ред. В. Ф. Яковлев. – Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1986. – С. 28.

⁹³ Тагайназаров Ш. Т. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав граждан в СССР / Ш. Т. Тагайназаров. – Душанбе : Дониш, 1990. – С. 9.

Ю. В. Молочков⁹⁴, Л. О. Красавчикова⁹⁵, А. Л. Анисимов⁹⁶, В. О. Тархов⁹⁷, І. Л. Петрухін⁹⁸, М. М. Малєїна⁹⁹, В. А. Дозорцев¹⁰⁰, С. І. Чорнооченко¹⁰¹, Н. В. Устименко¹⁰², М. Л. Апринич (Нохріна)¹⁰³, Л. В. Красицька¹⁰⁴, Н. В. Павловська¹⁰⁵,

---

⁹⁴ Молочков Ю. В. Защита чести и достоинства в гражданском процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. В. Молочков. – Екатеринбург, 1993. – 19 с.

⁹⁵ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – 200 с.

⁹⁶ Анисимов А. Л. Честь, достоинство, деловая репутация: гражданско-правовая защита / А. Л. Анисимов. – М. : Юристъ, 1994. – 80 с.

⁹⁷ Тархов В. А. Гражданское право. Общая часть : курс лекций / В. А. Тархов ; ред. Рыбаков В. А. – Чебоксары : Чув. кн. изд-во, 1997. – 331 с.

⁹⁸ Петрухин И. Л. Частная жизнь (правовые аспекты) / И. Л. Петрухин // Государство и право. – 1999. – № 1. – С. 64–73.

⁹⁹ Малєїна М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малєїна. – М. : МЗ Пресс, 2000. – 244 с.

¹⁰⁰ Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 287–320.

¹⁰¹ Чорнооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. І. Чорнооченко. – Х., 2000. – 20 с.

¹⁰² Устименко Н. В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Устименко. – Х., 2001. – 18 с.

¹⁰³ Апринич М. Л. Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. Л. Апринич. – СПб., 2001. – 143 с.

¹⁰⁴ Красицька Л. В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян : моногр. / Л. В. Красицька. – Донецьк, 2002. – 164 с.

¹⁰⁵ Павловська Н. В. Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Павловська. – К., 2002. – 198 с.

Є. В. Петров¹⁰⁶, К. І. Голубєв¹⁰⁷, С. В. Нарижний¹⁰⁸, О. О. Пунда¹⁰⁹, Р. О. Стефанчук¹¹⁰, В. І. Бобрик¹¹¹, Н. О. Давидова¹¹², О. М. Єрмолова¹¹³, А. В. Трофименко¹¹⁴, О. В. Синегубов¹¹⁵, Р. Ю. Молчанов¹¹⁶, Н. О. Горобець¹¹⁷, О. О. Посикалюк¹¹⁸ та

---

¹⁰⁶ Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Є. В. Петров. – Х., 2003. – 20 с.

¹⁰⁷ Голубєв К. И. Компенсация морального вреда как способ защиты неимущественных благ личности / К. И. Голубєв, С. В. Нарижний. – 3-е изд., испр. и доп. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – 327 с.

¹⁰⁸ Голубєв К. И. Компенсация морального вреда как способ защиты неимущественных благ личности / К. И. Голубєв, С. В. Нарижний. – 3-е изд., испр. и доп. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – 327 с.

¹⁰⁹ Пунда О. О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини : моногр. / О. О. Пунда. – Хмельницький; К., 2005. – С.185.

¹¹⁰ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – 626 с.

¹¹¹ Бобрик В. І. Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони : моногр. / В. І. Бобрик ; Наук.-дослід. ін-т приват. права і підприємниц. АПрН України. – К. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 208 с.

¹¹² Давидова Н. О. Особисті немайнові права : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. О. Давидова. – К. : Ін Юре, 2008. – 436 с.

¹¹³ Ермолова О. Н. Проблемы теории нематериальных благ : науч. моногр. / О. Н. Ермолова, А. В. Трофименко. – М. ; Реабилитация, 2008. – 288 с.

¹¹⁴ Ермолова О. Н. Проблемы теории нематериальных благ : науч. моногр. / О. Н. Ермолова, А. В. Трофименко. – М. ; Реабилитация, 2008. – 288 с.

¹¹⁵ Синегубов О. В. Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову репутацію працівників міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Синегубов. – Х., 2008. – 20 с.

¹¹⁶ Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – 18 с.

інші лише частково торкалися оборотоздатності цих об'єктів або розглядали тільки окремі її елементи, а тому практично не могли виявити здатність нематеріальних благ розглядатись як товар, як об'єкти цивільного обороту, як об'єкт майнових прав. Більше того, необхідно відзначити, що частина з наведених авторів проводила дослідження в той період розвитку нашого суспільства, коли ринкові відносини були або взагалі відсутні, або ще недостатньо розвинені, а існування особистих немайнових правовідносин у межах галузі цивільного права взагалі ставилося під сумнів. За таких умов сама думка про можливість існування майнової складової в особистих немайнових правовідносинах виключалось або вважалось абсурдним, чужорідним нашому суспільству¹¹⁹. Тому правовідносини, що виникають з приводу особистих немайнових благ, якщо й розглядались, то лише в тій частині, що давала змогу проілюструвати їх немайновий характер¹²⁰. З часом таке сприйняття

---

¹¹⁷ Горобець Н. О. Право на недоторканість житла: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – 22 с.

¹¹⁸ Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права : моногр. / О. О. Посикалюк. – К. : НДІ приват. права і підпр. НАПрН України, 2011. – 205 с.

¹¹⁹ Советское гражданское право : ч. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / под общ. ред. В. Ф. Маслова, А. А. Пушкина. – К., 1983. – С. 185.

¹²⁰ Сенчищев В. И. Объект гражданского правоотношения / В. И. Сенчищев // Актуальные вопросы гражданского права / под ред. М. И. Брагинского ; Исслед. центр частного права ; Российская школа частного права. – М. : Статут, 1998. – С. 109–160; Гаврилов Э. П. Авторское право. Издательские договоры. Авторский гонорар / Э. П. Гаврилов. – М., Юридическая литература. – 1988. – С. 38; Эбзеев Б. Б. Гражданский оборот: понятие и юридическая природа / Б. Б. Эбзеев // Государство и право. – 1999. – № 2; Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – 568 с.; Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные проблемы гражданского права : сб. ст. – Вып. 6 / под ред. О. Ю. Шиловцова. – М. : НОРМА. – 2003. – С. 101–135; Байбак В. В. К вопросу об

не тільки зміцнилось, а й стало розглядатись як єдино можливе та зазвичай, базуючись на авторитеті попередніх дослідників, не піддавалось сумніву.

Сьогодні, незважаючи на активне залучення об'єктів особистих немайнових правовідносин до товарообігу, у більшості випадків невід'ємність, нерозривний зв'язок з їх носієм у літературі визначається як єдина функціональна властивість цих благ, що називається нетоварністю¹²¹. Останнє визначає нездатність об'єктів, що розглядаються, до обороту. Нездатність до обороту обґрунтовується і неможливістю грошової оцінки зазначених об'єктів¹²². У свою чергу, нетоварність, відсутність економічного змісту, нездатність до оцінки в грошовому еквіваленті об'єктів особистих немайнових прав дали можливість із категоричністю стверджувати, що особисті немайнові правовідносини

оборотоспособности обязательственных требований [Электронный ресурс] / В. В. Байбак. – Режим доступа : <http://www.kadis.ru/daily/index/html?id=25972>; Спасибо-Фатеева И. В. Оборотоzдатність об'єктів цивільних прав / И. В. Спасибо-Фатеева // Право України. – 2005. – № 6. – С. 34–37; Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : моногр. / В. Л. Яроцький. – Х. : Право. – 2006. – 544 с.; Трифонов А. С. Основные положения и характеристика правового режима земель промышленности / А. С. Трифонов // Имущественные отношения в РФ. – 2006. – № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/civil/article158.html>; Астахова М. А. Оборот в гражданском праве. Понятие, структура, разновидности / М. А. Астахова // Бюллетень нотариальной практики. – 2006. – № 4. – С. 22; Майданик Р. А. Неимущественные оборотоспособные правоотношения как предмет гражданского права Украины / Р. А. Майданик // Альманах цивилистики. – Вып. 1. – 2008. – С. 32–59.

¹²¹ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 12.

¹²² Ромовская З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / З. В. Ромовская. – К., 1968. – С. 123.

не можуть мати майнового змісту. Подібна позиція, хоча і не зовсім послідовно, відбивається у чинному цивільному законодавстві України, Росії, Казахстану та ряду інших країн СНД.

Сформований у теорії права єдиний підхід до сприйняття природи всіх особистих правовідносин та їх місця у системі цивільного права свідчить про наявність ще однієї невідповідності. З одного боку, у сфері «суцього», тобто в тих фактичних правовідносинах, які складаються з приводу об'єктів особистих немайнових прав, під впливом ринкових чинників відбуваються певні зміни. Це пов'язано з товаризацією деяких особистих немайнових благ, тобто включенням їх до економічного товарообігу. З іншого боку, наука цивільного права, дотримуючись раніше вироблених позицій, не помічає змін, що відбуваються у суспільстві, переоцінки його цінностей. Як наслідок, за межами правового регулювання та наукового дослідження залишається цілий блок відносин, що виникають з приводу нематеріальних об'єктів і розвиваються за межами їх порушення. Така ситуація не може вважатись задовільною, оскільки законодавець, що спирається на теоретичні розробки, не може не підкорятись об'єктивності суспільних відносин, хоча й керує ними¹²³. У протилежному випадку, коли не враховується об'єктивність суспільних відносин, що регулюються, виникає не тільки плутанина в самому законодавстві, але й правопорядок поступається місцем хаосу¹²⁴ в прийнятті рішень, застосуванні норм, виборі способів здійснення та захисту суб'єктивних прав тощо.

Таким чином, нагальними потребами цивільного права є необхідність перегляду ознак характеристики особистих немайнових правовідносин, уточнення місця особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами, серед цивільних правовідносин. Для задоволення наведених потреб необхідно послідовно вирішити ряд взаємо-

---

¹²³ Керимов Д. А. Методология права : Предмет, функции, проблемы философии права: 4-е изд. / Д. А. Керимов.– М. : Изд-во СГУ, 2008. – С. 104.

¹²⁴ Керимов Д. А. Вказана праця. – С. 105.

пов'язаних завдань. А саме: визначити поняття особистих немайнових правовідносин; дослідити зміст особистих немайнових правовідносин і встановити природу тих прав, що виникають на їх об'єкти; виявити наявність чи відсутність майнового права у складі змісту особистих немайнових правовідносин; установити ознаки об'єктів особистих немайнових правовідносин і, зокрема, їх оборотоздатність. Поява взаємопов'язаних, але невіршених завдань (системи послідовних завдань), як правило, вказує на зародження наукової проблеми, що вимагає пильної уваги з боку науковців і свого рішення.

1.2. Методологія дослідження

Стрімкий розвиток особистих немайнових правовідносин вносить в їх традиційне розуміння певні корективи. Це, у свою чергу, потребує зміни законодавства та приведення у відповідність його застосування. Наприклад, сьогодні голос, зображення, ім'я відомої або навіть маловідомої фізичної особи все частіше використовують у рекламі, створюючи додаткову привабливість того чи іншого товару, і таке їх використання призводить до того, що вже самі голос, зображення, ім'я все частіше починають розглядатись як об'єкти майнових прав у особистих немайнових правовідносинах, як товар. Разом з тим, як правило, вказані зміни залишаються осторонь правового регулювання та наукового інтересу. Відносини, що виникають з приводу наведених благ, продовжують характеризуватись і регулюватись як такі, що позбавлені економічного змісту, а їх об'єкти й надалі розглядаються як невід'ємні від свого носія та такі, що не підлягають грошовій оцінці і т. п.

Така ситуація призводить до певних алогізмів. Спробуємо проілюструвати деякі з них. Так, правовідносини, у межах яких одна особа має змогу задовольнити свій майновий чи немайновий інтерес за рахунок речі (речей) іншої особи, незалежно від оплатності чи безоплатності надання такої можливості, розглядаються як майнові. Але якщо подібні правовідносини виникають стосовно інформації,

імені, зображення, особистих паперів, інших подібних нематеріальних благ, то незалежно від природи інтересу та оплатності чи безоплатності надання можливості використання, вони розглядаються тільки як особисті немайнові. А особисті немайнові правовідносини не мають економічного змісту. Таким чином, правовідносини, в межах яких одна особа набуває право задовольнити свої потреби за рахунок об'єкта, що належить іншій особі, у випадку, коли таким об'єктом є річ, визнаються законодавством тільки майновими; коли ж таким об'єктом є особисте немайнове благо чи інформація – тільки особистими немайновими. Інший алогізм. Право на використання оригінального нематеріального блага, наприклад, твору науки, літератури чи мистецтва, є майновим (ст. 440 ЦК України). Його майновий характер не ставиться під сумнів і в юридичній літературі. У свою чергу, таке ж право на використання нематеріального, але вже неоригінального блага, наприклад, імені, зображення, особистих паперів, є особистим немайновим і не може мати економічного змісту (ст. 269 ЦК України). Його немайновий характер майже не ставиться під сумнів і в юридичній літературі. Усе вищенаведене вказує не тільки на необхідність приведення у відповідність законодавства та його застосування до сучасних потреб суспільства для уникнення помилкових рішень, а передбачає перш за все проведення глибокого і всебічного аналізу змін, які відбуваються, широкого застосування досягнень правової науки¹²⁵, пізнання правової дійсності і, зокрема, тієї, що стосується особистих немайнових правовідносин.

Аналізуючи ступінь дослідженості особистих немайнових правовідносин, можна зазначити, що, незважаючи на велику кількість досліджень у цій сфері¹²⁶, зазначені у

---

¹²⁵ Варул П. А. О структуре методологии гражданского права / П. А. Варул // Методология права: общие проблемы и отраслевые особенности. – Тарту : Изд-во Тартуского гос. ун-та. – 1988. – С. 170.

¹²⁶ Современное состояние исследования неимущественных правоотношений в науке гражданского права : сб. тез. науч. до-

попередньому підрозділі завдання продовжують потребувати свого вирішення. Вбачається, що причина деякої невідповідності сфери «дійсного» і сфери «знань про дійсне» криється в методології, яка використовувалась при дослідженнях природи та місця особистих немайнових правовідносин у межах цивільного права.

По-перше, частина досліджень проводилась у той період розвитку нашого суспільства, коли особисті немайнові правовідносини тільки починали розвиватись¹²⁷. Виникала потреба визначення їх галузевої приналежності¹²⁸, можли-

---

кладов и сообщений круглого стола / под науч. ред. В. А. Кройтора и С. А. Слипченко. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2012. – 240 с.

¹²⁷ Див. напр. : Балабанов М. Личная свобода (неприкосновенность личности, жилища, частной переписки и свобода передвижения) / М. Балабанов. – К. : Издание Е. М. Алексеевой, 1905. – 30 с.; Ковалевский М. М. Учение о личных правах / М. М. Ковалевский. – М. : Издание В. М. Саблина, 1906. – 42 с.; Гессень В. М. О неприкосновенности личности / В. М. Гессень. – СПб. : Общественная польза, 1908. – 68 с.; Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учен. тр. Всесоюз. ин-та юрид. наук НКЮ СССР. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – Вып. VI. – 207 с.; Вилейта А. П. Личные неимущественные правоотношения по советскому гражданскому праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. П. Вилейта. – Вильнюс, 1967. – 19 с.

¹²⁸ Див. напр. : Горшенев А. Теоретические вопросы личных конституционных прав советских граждан / А. Горшенев. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1972. – 114 с.; Мезрин Б. Н. Личные неимущественные отношения в предмете советского гражданского права / Б. Н. Мезрин // Актуал. пробл. гражд. права : межвуз: сб. науч. тр. ; отв. ред. В. Ф. Яковлев. – Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1986. – С. 25–33; Тархов В. А. Гражданское право. Общая часть : курс лекций / В. А. Тархов ; ред. Рыбаков В. А. – Чебоксары : Чув. кн. изд-во, 1997. – 331 с.; Иванов О. В. Проблемы правовой охраны личных неимущественных благ граждан в социалистическом обществе / О. В. Иванов // Актуальные проблемы социалистического государственного управления. – Иркутск ; Варшава, 1973. – 472 с.; Алексеев С. С. Предмет советского социалистического гражданского права / С. С. Алексеев // Ученые труды свердловского юридического института. –Т. 1. Серия «Гражданс-

ностей позитивного регулювання¹²⁹, дослідження окремих елементів¹³⁰ тощо. Тому впродовж декількох десятиліть

кое право». – Свердловск; –1959. – 336 с.; Гамбаров Ю. С. Курс гражданского права. Часть общая. – Т. 1 / Ю. С. Гамбаров. – СПб. – 1911. – С. 74.

¹²⁹ Див. напр. : Егоров К. Ф. Личные неимущественные права граждан СССР / К. Ф. Егоров // *Вопр. сов. права : ученые зап. ЛГУ. Сер. юрид. наук.* – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1953. – Вып. 4. (№ 151). – С. 139–157; Белявский А. В. Охрана чести и достоинства личности в СССР / А. В. Белявский, Н. А. Придворов. – М. : Юридическая литература, 1971. – 208 с.; Грибанов В. П. Гражданско-правовая охрана имущественных и личных прав советских граждан / В. П. Грибанов // *Советское государство и право.* – М. : Наука, 1974. – № 12. – С. 120–127; Красавчиков О. А. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений и Свод законов Советского гос-ва / О. А. Красавчиков // *Проблемы гарантий осуществления и защиты прав граждан : материалы науч.-практ. конф., посвященной 175-летию возобновления Тартуского ун-та.* – Тарту : Изд-во Тартуского гос. ун-та, 1977. – С. 12–18; Апринич М. Л. Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений, не связанных с неимущественными : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. Л. Апринич. – С-Петербург. гос. ун-т. – СПб., 2001. – 24 с.; Цивільне право України : Ч. 1 [підруч. для студ. юрид. спеціальн. вищ. закл. освіти / Ч. Н. Азімов, М. М. Сібільов, В. І. Борисова та ін.] ; за ред. проф Ч. Н. Азімова, доцентів С. Н. Приступи, В. М. Ігнатенка. – Х. : Право, 2000. – С. 135; Иоффе О. С. Личные неимущественные права и их место в системе советского гражданского права / О. С. Иоффе // *Сов. государство и право.* – 1966. – № 7. – С. 57; Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / В. Л. Суховерхий. – Свердловск, 1970. – С. 8–9; Малейн Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР / Н. С. Малейн. – М. : Юридическая литература, 1981. – С. 26–27; Красавчиков О. А. Охрана интересов личности и Свод законов Советского государства / О. А. Красавчиков // *Гражданско-правовая охрана личности в СССР.* – Свердловск, 1977. – С. 23; Ромовская З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / З. В. Ромовская. – К., 1968. – С. 8.

зусилля багатьох правознавців були спрямовані на обґрунтування єдиної природи всіх особистих немайнових правовідносин, що дозволяло б віднести їх до предмету цивільного права та об'єднати в межах однієї підгалузі. У результаті в доктрині цивільного права вкоренилася думка про виключно особистісну природу цих правових відносин та універсальну, спільну для них усіх характеристику.

Стан дослідженості особистих немайнових правовідносин обумовлював і вибір відповідної методології, яку використовували дослідники на певному етапі розвитку науки та вирішення проблеми. Разом з тим, розвиток особистих немайнових правовідносин із часом окреслив і ряд нових проблем, що також потребують свого вирішення.

По-друге, на певний момент часу дослідники вирішували проблеми відповідно до того, як вони виникали перед суспільством, наукою. Так, наприклад, на початку 40-х років минулого сторіччя було проведено одне з перших монографічних досліджень К. А. Флейшиць¹³¹, яке, по суті, відкриває особисті немайнові правовідносини для нашого суспільства. У 90-х роках минулого сторіччя на території країн колишнього СРСР відбувались глобальна зміна і розвиток приватного законодавства. Виникла потреба систематизації особистих немайнових прав фізичних осіб, визначення їх поняття, форм і способів захисту. Ці потреби було з успіхом задоволено дослідженнями Л. О. Красавчикової¹³²,

---

¹³⁰ Див. напр. : Малеина М. Нематериальные блага и перспективы их развития / М. Малеина // Закон. – 1995. – № 10. – С. 102–105; Ермолова О. Н. Нематериальные блага и их защита : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. Н. Ермолова. – Саратов, 1998. – 22 с.

¹³¹ Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учен. тр. Всесоюз. ин-та юрид. наук НКЮ СССР. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – Вып. VI. – 207 с.

¹³² Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – 200 с.; Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав

М. М. Малєїної¹³³, інших дослідників¹³⁴. Накопичення до кінця першого десятиліття ХХІ-го сторіччя емпіричного матеріалу, судової практики, у т. ч. і міжнародної, поява різних підходів до регулювання особистих немайнових відносин не тільки різними правовими системами, а й у межах однієї системи висвітлило нові проблеми змісту, здійснення та захисту особистих немайнових прав, прав, що виникають в інформаційних правовідносинах, які, базуючись на новітніх досягненнях теорії права, блискуче вирішили

граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. О. Красавчикова. – Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 1994. – 43 с.

¹³³ Малєїна М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малєїна. – М. : МЗ Пресс, 2000. – 244 с.

¹³⁴ Анисимов А. Л. Честь, достоинство, деловая репутация: гражданско-правовая защита / А. Л. Анисимов. – М. : Юрист, 1994. – 80 с.; Кальченко Н. В. Право человека и гражданина на жизнь и его гарантии в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Кальченко. – Волгоград, 1995. – 208 с.; Эрделевский А. М. Правовое регулирование возмещения морального вреда в гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. М. Эрделевский. – М., 1995. – 20 с.; Шиверский А. А. Защита информации: проблемы теории и практики / А. А. Шиверский. – М. : Юрист, 1996. – 112 с.; Пешкова О. А. Ответственность и защита при причинении вреда неимущественным правам и нематериальным благам граждан и юридических лиц : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. А. Пешкова, Волгоград, 1997. – 20 с.; Ниязова А. Н. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений в Кыргызской Республике : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Н. Ниязова. – Алматы, 1999. – 23 с.; Иванский В. П. Правовая защита информации о частной жизни граждан: Опыт современного правового регулирования : моногр. / В. П. Иванский. – М. : Рос. ун-т дружбы народов, 1999. – 276 с.; Красицька Л. В. Право громадян на життя, здоров'я, свободу і особисту недоторканність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Красицька. – Х. : Ун-т внутр. справ. – 1999. – 19 с. тощо.

О. В. Кохановська¹³⁵ та Р. О. Стефанчук¹³⁶. Використана методологія дозволила дослідникам досягти поставленої мети.

Разом з тим, що стосується методів дослідження, то аналіз підходів до сприйняття природи особистих немайнових правовідносин та їх місця у цивільному праві, які сформувалися в юриспруденції, дозволяє приєднатися до думки, що деякі сучасні юристи відстають у методології пізнання¹³⁷ та не враховують той факт, що сьогодні в суспільстві «...зійшлися разом катастрофічні та ренесансні засади, тенденції загибелі старого та народження нового»¹³⁸, що має призводити до нового розуміння і сприйняття світу. Юриспруденція ж, визнаючи на словах потребу зміни застарілих поглядів на сучасну дійсність, досить часто прагне до консервації ідей у межах звичного стилю мислення¹³⁹ та в межах суджень, вироблених на початку минулого століття. Базуючись на одних і тих самих поглядах, поняттях та застосовуючи одні й ті самі методи¹⁴⁰, очевидно, що й ви-

---

¹³⁵ Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві : моногр. / О. В. Кохановська. – К. : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2006. – 463 с.

¹³⁶ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – 626 с.

¹³⁷ Куц В. Н. Методология и методика уголовного-правового исследования / В. Н. Куц // Методология наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – С. 45.

¹³⁸ Бачинин В. А. Философия права и преступления / В. А. Бачинин. – Х. : Фолио, 1999. – 607 с.

¹³⁹ Демидов А. И. О методологической ситуации в правоведении / А. И. Демидов // Правоведение. – 2001. – № 4. – С. 16.

¹⁴⁰ Красицька Л. В. Право громадян на життя, здоров'я, свободу і особисту недоторканність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Красицька. – Х. : Ун-т внутр. справ. – 1999. – С. 3; Чорнооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. І. Чорнооченко. – Х., 2000. – С. 4; Устименко Н. В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова

сновки робляться подібні. Такий підхід є позитивним, оскільки призводить до стабільності у суспільстві, але унеможливорює якісний «стрибок» уперед у появі нових знань про особисті немайнові правовідносини. Знання найчастіше збільшуються лише кількісно, «по горизонталі», в одній площині. Як зазначається в юридичній літературі, в останні роки «в науці цивільного права спостерігається якийсь якісний застій: видається величезна кількість книг і брошур, публікується безліч статей в юридичних журналах,

---

охорона : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Устименко. – Х., 2001. – С. 2–3; Калітенко О. М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. М. Калітенко. – Х., 2001. – С. 4; Павловська Н. В. Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Павловська. – К., 2002. – С. 3; Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Є. В. Петров. – Х., 2003. – С. 3–4; Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. І. Бобрик. – Х., – 2004. – С. 2–3; Соловійов А. В. Право людини на життя: цивільно-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. В. Соловійов. – Львів, 2005. – С. 2–3; Ольховик Л. А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. А. Ольховик. – Х., 2006. – С. 3; Лісничка Т. В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканість) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. В. Лісничка. – Х., 2007. – С. 3–4; Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканість ділової репутації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. С. Жидкова. – Х., 2008. – С. 3–4; Синегубов О. В. Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову репутацію працівників міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03 / О. В. Синегубов / Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – С. 3–4; Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 4; Горобець Н. О. Право на недоторканність житла: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – С. 4.

але їх зміст і сутність, за рідкісним винятком, зводиться до коментування окремих законоположень»¹⁴¹, повторенню вже відомого, без якісного прирощення нових знань¹⁴². Такої думки дотримуються й інші дослідники методології права¹⁴³.

Д. А. Керимов вважає, що така ситуація має місце не тільки стосовно деяких проблем права, а й у правознавстві в цілому¹⁴⁴. І дійсно, аналіз наукових праць, які тією чи іншою мірою присвячувались дослідженню особистих немайнових правовідносин, дозволяє дійти висновку, що застосування одних і тих самих методів наукового пізнання привело більшість вчених до подібних чи однотипних висновків. А саме: що їх зміст можуть складати тільки немайнові права, їх об'єкти є невід'ємними від носія, не підлягають грошовій оцінці, характеризуються нетоварністю, а тому в таких правовідносинах не можуть задовольнятися майнові інтереси їх учасників. При цьому вважається можливим абсолютне застосування до всіх особистих немайнових правовідносин загальних елементів такої характеристики. Також вважається, що ці характеристики абсолютно незмінні за змістом і часом. Подібний підхід сформував у теорії права єдине уявлення щодо природи, характеристики особистих немайнових правовідносин. І оскільки будь-яке теоретичне уявлення, що претендує на своє абсолютне застосування або ж абсолютну незмінність за своїм

---

¹⁴¹ Брагинский М. И. Договорное право. Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 1997. – С. 4.

¹⁴² Керимов Д. А. Методология права : Предмет, функции, проблемы философии права: 4-е изд. / Д. А. Керимов.– М. : Изд-во СГУ, 2008. – С. 61.

¹⁴³ Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки / Н. Н. Тарасов. – Екатеринбург : Изд-во гуманитар. ун-та, 2001. – С. 7; Варул П. А. О структуре методологии гражданского права / П. А. Варул // Методология права: общие проблемы и отраслевые особенности. – Тарту : Изд-во Тартуского гос. ун-та. – 1988. – С. 170.

¹⁴⁴ Керимов Д. А. Методология права : Предмет, функции, проблемы философии права: 4-е изд. / Д. А. Керимов.– М. : Изд-во СГУ, 2008. – С. 61.

змістом у часі, є догмою¹⁴⁵, а під догмою права традиційно розуміють загальноприйняті в юриспруденції (у правовій доктрині) вихідні основні положення¹⁴⁶ (тобто вони розглядаються як абсолютна істина), то практично всі спроби переосмислення існуючих підходів до розуміння прав на нематеріальні блага (їх об'єктів, змісту, місця і т. п.) або закінчуються висновками в межах існуючої доктрини, тобто безперервним потоком підтверджень існуючих точок зору (і лише інколи – констатацією невідповідності таких висновків сфері «суцього»¹⁴⁷), або розбиваються об догму («абсолютну істину») та відкидаються.

Таким чином, вважаємо, що найпершим кроком на шляху вирішення визначених у попередньому підрозділі завдань постає пошук певної методології дослідження. Адже відомо, що будь-яка діяльність у будь-якій її формі (наукова, практична тощо) визначається цілим рядом фак-

---

¹⁴⁵ Кулигин В. Физика и философия физики [Електронний ресурс]. – В. Кулигин, Г. Кулигина, М. Корнева. – Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-9286.html>.

¹⁴⁶ Нерсисянц В. С. Общая теория права и государства : учеб. для юрид. вузов и фак. / В. С. Нерсисянц. – М. : НОРМА ; ИНФРА-М, 1999. – С. 382.

¹⁴⁷ Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Є. В. Петров. – Х., 2003. – С. 4; Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканість ділової репутації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. С. Жидкова. – Х., 2008. – С. 9; Синегубов О. В. Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову репутацію працівників міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03 / О. В. Синегубов / Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – С. 11; Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 6; Спасибо-Фатеева И. В. Парные права или еще одна попытка разобраться с личными неимущественными правами и раскрыть значимость категории «парные права» и их виды / И. В. Спасибо-Фатеева // Личные неимущественные права : проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 139–165. – (Актуальные проблемы гражданского права).

торів. Її кінцевий результат залежить не тільки від того, хто діє (особа) або на що спрямована діяльність (об'єкт спрямованості), але й від того, як відбувається цей процес, які способи, прийоми, засоби при цьому застосовуються¹⁴⁸. Як зазначав Г. Ф. Шершеневич, успіх дослідницької діяльності (науки та наукового пошуку) обумовлюється методологією (правильно вибраними методами), яка відіграє вирішальну, визначальну роль¹⁴⁹.

Відомо, що методологія (грецьк. *methodos* – це шлях дослідження, *logos* – вчення) – вчення про загальні положення, структуру, логічну організацію, принципи побудови, форми і способи науково-пізнавальної діяльності, що визначають найкращий результат вирішення обраної проблеми. Основу будь-якої методології складають такі взаємопов'язані компоненти: визначення об'єкта, предмета й мети дослідження; вибір методу (методів) досягнення поставленої мети; слідування обраному шляху дослідження об'єкта, з його орієнтирами та обмеженнями; обґрунтованість і доведеність результатів дослідження; можливість безпосереднього або опосередкованого використання результатів дослідження для практики¹⁵⁰. Тому, дотримуючись структури методології, визначимо компоненти нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є особисті немайнові правовідносини, їх ознаки та зміст, загальні тенденції і закономірності розвитку. *Предмет дослідження* становлять особисті немайнові правовідносини з оборотоздатними

---

¹⁴⁸ Кохановский В. Философия для аспирантов : учеб. пособ. [Електронний ресурс] В. Кохановский. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/kohanov/05.php.

¹⁴⁹ Шершеневич Г. Ф. Задачи и методы гражданского право-ведения [Електронний ресурс] / Г. Ф. Шершеневич. – Казань : Типо-литография Император. ун-та. 1898. – Режим доступу : http://forum.yurclub.ru/index.php?s=60299827c41a148c6bac224bcaa93ab2&app=downloads&module=display&section=download&do=confirm_download&id=99.

¹⁵⁰ Керимов Д. А. Методология права : Предмет, функции, проблемы философии права / Джангир Аббасович Керимов. – 4-е изд. – М. : Изд-во СГУ, 2008. – С. 94.

об'єктами, їх характеристика, наукові погляди, ідеї, концепції і теорії щодо їх кваліфікації, механізму регулювання особистих немайнових відносин з оборотоздатними об'єктами, нормативний та емпіричний матеріал.

Метою наукового пошуку є характеристика особистих немайнових правовідносин нематеріальні об'єкти яких здатні до обороту, визначення їх місця у системі цивільних правовідносин. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку проміжних завдань, що були наведені у попередньому підрозділі.

Обираючи *методологію* подальшого дослідження, значимо, що розпочати науковий пошук необхідно з методу альтернатив, тобто методу вирішення проблем шляхом порівняння та взаємної критики конкуруючих між собою теорій щодо того чи іншого явища. У даному випадку він має найбільшу вирішувальну здатність при проведенні сучасних досліджень¹⁵¹. Сутність даного методу, сформульованого Карлом Поппером, полягає в тому, що необхідно завжди відшукувати альтернативи уже існуючим доктринальним («істинним», догматичним) гіпотезам, точкам зору, теоріям, а потім зіштовхувати між собою ці альтернативи¹⁵². Розвиваючи ідею К. Поппера, П. Фейєрабенд – відомий вчений, методолог науки – відзначає, що якщо альтернативної теорії, думки не існує, то їх необхідно винайти і вже потім зіставляти¹⁵³. Навіть якщо загальноприйняті точки зору були б повністю підтверджено, обґрунтовано і доведено, як, наприклад, це у більшості своїй має місце при

---

¹⁵¹ Куц В. Н. Методология и методика уголовно-правового исследования / В. Н. Куц // Методология наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку: зб. наук. праць. – Х. : Вид-во Національного університету внутрішніх справ, 2004. – С. 47.

¹⁵² Поппер Карл Р. Объективное знание. Эволюционный подход / Пер. с англ. Д. Г. Лахути. Отв. ред. В. Н. Садовский. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – С. 62.

¹⁵³ Кемеров В. Философская энциклопедия [Электронный ресурс]. – В. Кемеров. – Панпринт, 1998 г. – Режим доступа : <http://terme.ru/dictionary/183/word/%CC%C5%D2%CE%C4+%C0%CB%DC%D2%C5%D0%CD%C0%D2%C8%C2>.

характеристиці особистих немайнових правовідносин, їх все одно треба зіставляти з протилежними теоріями. Зіткнення ж альтернативних думок приводить, за словами К. Поппера, до отримання більших знань про предмет дослідження, появи нового стилю мислення в науці, виникнення нових гіпотез, появи нового рівня знань¹⁵⁴, оскільки якою б досконалою й універсальною не здавалися у своєму застосуванні яка-небудь теорія, думка, позиція, їх істинну цінність можна з'ясувати лише після зіставлення з альтернативною¹⁵⁵. І чим більше нових і несподіваних проблем виникає в процесі навмисного зіткнення альтернативних точок зору, тим більший інтерес, на думку К. Поппера, забезпечено науці¹⁵⁶.

Необхідність застосування методу альтернатив продиктовано ще й тим, що розвиток наукового знання завжди передбачає уточнення та збільшення обсягу вже існуючих знань. У свою чергу, нова теоретична чи експериментальна інформація, по-перше, повинна відкидати деякі вже існуючі уявлення про щось. Завдяки цьому звужуються межі застосування наявних теорій. По-друге, нова інформація повинна доповнювати позитивну частину колишніх уявлень новими гіпотезами та теоріями. Вони, у свою чергу, дають можливість розширити межі достовірного знання. Таким чином, розвиток фундаментальних наук відбувається через постійне уточнення чи відкидання існуючих уяв-

---

¹⁵⁴ Поппер Карл Р. Объективное знание. Эволюционный подход ; пер. с англ. Д. Г. Лахути ; отв. ред. В. Н. Садовский. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – С. 62.

¹⁵⁵ Поппер Карл Р. Объективное знание. Эволюционный подход ; пер. с англ. Д. Г. Лахути ; отв. ред. В. Н. Садовский. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – С. 64; Куц В. Н. Методология и методика уголовно-правового исследования / В. Н. Куц // Методология наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – С. 47.

¹⁵⁶ Пивоваров Д. В. Метод альтернатив в современной «философии науки» и его границы [Электронный ресурс] / Д. В. Пивоваров // Филос. науки. – 1979. – № 6. – С. 106–113. – Режим доступа : <http://terme.ru/dictionary/183/word/%CC%C5%D2%CE%C4+%C0%CB%DC%D2%C5%D0%CD%C0%D2%C8%C2>.

лень. Саме через постійне зіткнення альтернативних поглядів, взаємну критику конкуруючих між собою теорій наукова істина перетворюється на процес пізнання, який ніколи не припиняється.

Синтез окремих наукових результатів, які було досягнуто вченими при проведенні досліджень у сфері особистих немайнових правовідносин та застосування методу альтернатив дозволяють сформулювати альтернативну загальноприйнятому підходу гіпотезу. Остання набуватиме такого вигляду: особисті немайнові правовідносини можуть спрямовуватись не тільки на задоволення немайнового, а й майнового інтересу, їх зміст складають не тільки особисті немайнові права, а й майнові, оскільки нематеріальні об'єкти мають потенційну здатність брати участь в обороті.

Методологічно порівняння та взаємна критика загальноприйнятого розуміння особистих немайнових правовідносин, що складають предмет дослідження, та запропонованої гіпотези здійснюватимуться у такій послідовності:

1. Керуючись дедуктивним способом дослідження, на підставі встановлених властивостей нематеріальних благ і загальних умов оборотоздатності об'єктів цивільного права, необхідно буде встановити наявність або відсутність ознак оборотоздатності чи необоротоздатності об'єктів особистих немайнових правовідносин. У свою чергу, на підставі синтезу, тобто об'єднання пов'язаних один з одним елементів характеристики цих благ в єдине ціле, необхідно описати їх властивості, дати загальну характеристику. Це дасть можливість перевірити одну зі складових альтернативної гіпотези, а саме: чи мають нематеріальні об'єкти потенційну здатність брати участь в обороті.

2. Оскільки властивості (ознаки) об'єктів, як справедливо відзначає В. А. Белов, зумовлюють коло об'єктивно можливих і належних дій у межах суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, тобто їх властивості зумовлюють зміст суб'єктивних прав та обов'язків¹⁵⁷, їх природу, на під-

---

¹⁵⁷ Белов В. А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: содержание и соотношение понятий / В. А. Белов // Обь-

ставі встановлених ознак об'єктів особистих немайнових прав необхідно визначити зміст особистих немайнових правовідносин і, зокрема, здатність (нездатність) прав на дані блага забезпечувати цивільний оборот.

Дослідження змісту особистих немайнових правовідносин, об'єктів і суб'єктного складу дасть можливість не тільки сформулювати поняття особистих немайнових правовідносин, а й установити можливість задоволення не тільки немайнового, а й майнового інтересу.

Установлення головних характеристик вищезазначених правовідносин дозволить установити їх поняття.

3. Поняття та ознаки особистих немайнових правовідносин створюють можливість дослідити ці правовідносини на предмет абсолютності чи квазіабсолютності, а також установити їх місце в системі абсолютних правовідносин і перевірити поняття через визначення. Останнє завдання буде вирішуватись за допомогою таких логічних операцій, як визначення та поділ. Для цього необхідно буде підвести виведене поняття особистих немайнових правовідносин під найближче йому родове поняття та встановити вищоутворюючі ознаки.

4. У роботі при дослідженні об'єктів особистих немайнових правовідносин буде використано також методи: економічного матеріалізму, економічного аналізу права, індукції, діалектики, формальної логіки, тлумачення правових норм шляхом логічного перетворення, спрощення поняття, телеологічного способу, «золотого правила» тощо. При характеристиці особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами окрім наведених методів виникає необхідність у застосуванні правил дихотомії та тетратомії, категоричного силлогізму, гіпотетичного методу, логічного закону суперечності та логічного тлумачення шляхом виведення норми права із норми права тощо.

Висновки до розділу 1

1. Аналіз сучасних наукових досліджень дозволяє дійти висновку, що одним із завдань, яке потребує негайного вирішення, є уточнення характеристики особистих немайнових правовідносин, в яких можуть задовольнятися не тільки особисті немайнові, а й майнові інтереси учасників цивільних відносин.

2. Для виявлення істотних ознак характеристики необхідно визначити місце особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно таких об'єктів як оборотоздатні нематеріальні блага, за винятком результатів інтелектуальної, творчої діяльності, у системі цивільних правовідносин. Подібна невизначеність є недостатньо прийнятною, адже визначення місця дозволить правильно кваліфікувати певний вид правовідносин, поширити на них ознаки правовідносин відповідного роду, глибше зрозуміти їх сутність і застосовувати до них адекватні правові конструкції, установлювати належне місце для відповідних норм, підвести їх під певні цивільно-правові інститути тощо.

3. Для встановлення місця особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами необхідно визначити їх поняття. Така необхідність виникла у зв'язку з тим, що між сферами «суцього», «належного» та «знань про суще та належне» існують певні протиріччя. Зокрема, у сфері «суцього» ряд об'єктів особистих немайнових правовідносин все частіше включається до обороту, а самі правовідносини щодо таких нематеріальних благ набувають здатності задовольняти не тільки немайнові, а й майнові інтереси. При цьому відносини, в яких нематеріальні блага розглядаються як товар (майно), у всьому світі активно розвиваються. Це вказує на те, що ставлення до нематеріальних благ у суспільстві змінюється і вони, крім моральної, починають являти собою і майнову цінність.

Незважаючи на зміни у сфері «суцього», об'єктивне (позитивне) право ще не зовсім готове забезпечити відносини, що активно розвиваються в суспільстві стосовно нових благ особистих немайнових прав. Більше того, у самому законодавстві відсутня послідовність дотримання обра-

ного підходу, містяться протиріччя щодо природи зазначених правовідносин і характеристики їх елементів. Зокрема, це стосується оборотоздатності об'єктів особистих немайнових прав, природи прав на них, механізмів здійснення тощо. Подібні протиріччя призводять до того, що однотипні спори мають різні способи вирішення, а це, у свою чергу, приводить до нестабільності цивільного обороту, що не може залишатись поза увагою юриспруденції.

Незважаючи на активне входження об'єктів особистих немайнових правовідносин до товарообігу, у більшості своїй невід'ємність, нерозривний зв'язок з їх носієм в юридичній літературі визначається як єдина функціональна властивість цих благ, названа нетоварністю, відсутністю економічного змісту. Останнє, у свою чергу, розглядається як нездатність таких об'єктів до обороту. Звідси робиться висновок, що правовідносини, які виникають з приводу особистих немайнових благ, інформації, не мають і не можуть мати економічного змісту, не носять майнового характеру.

Наявність протиріч між сферами «сущого», «належного» та «знань про суще та належне» вказує на існування наукової проблеми.

4. Причини невідповідності між сферами «сущого», «належного» та «знань про суще і належне» криються в методології досліджень особистих немайнових правовідносин. У результаті наука цивільного права, дотримуючись раніше вироблених позицій, не помічає змін, що відбуваються у суспільстві, переоцінки його цінностей. Як наслідок, за межами правового регулювання, наукового дослідження залишається цілий блок майнових відносин, що виникають з приводу нематеріальних благ і розвиваються за межами порушення їх стану.

5. Враховуючи, що саме зіткнення альтернативних точок зору може призвести, за словами відомих методологів науки К. Поппера, П. Фейєрабенда, до появи нового стилю мислення в науці, виникнення нових гіпотез, появи нового рівня знань про предмет дослідження, було обрано метод альтернатив. Адже якою б досконалою та універсальною не здавалася в своєму застосуванні загальноприйня-

та на сьогодні теорія, її істинність перевіряється лише зіставленням з альтернативною.

6. Грунтуючись на методі альтернатив, альтернативою загальноприйнятій думці, що особисті немайнові правовідносини можуть спрямовуватись тільки на задоволення немайнового інтересу, їх зміст складають тільки особисті немайнові права, оскільки їх нематеріальні об'єкти не можуть перебувати в обороті, висунуто гіпотезу, що існують і особисті немайнові правовідносини, які можуть спрямовуватись на задоволення не тільки немайнового, а й майнового інтересу, їх зміст складають не тільки особисті немайнові права, а й майнові, оскільки нематеріальні об'єкти мають потенційну здатність брати участь в обороті.

7. Методологічно, для порівняння та взаємної критики загальноприйнятого розуміння особистих немайнових правовідносин, що складають предмет дослідження, та запропонованої гіпотези необхідно вирішити ряд завдань у такій послідовності:

7.1. Базуючись на загальних положеннях про об'єкт цивільного права, установити наявність чи відсутність ознак оборотоздатності чи необоротоздатності об'єктів особистих немайнових правовідносин. Описати їх властивості, дати загальну характеристику.

7.2. Визначити дійсну природу (майнового чи немайнового характеру) прав, що можуть виникати з приводу нематеріальних благ, за винятком результатів інтелектуальної, творчої діяльності, та дати характеристику особистим немайновим правовідносинам.

7.3. З'ясувати можливість задоволення не тільки немайнового, а й майнового інтересу в особистих немайнових правовідносинах, що становлять предмет дослідження, їх зміст, природу.

7.3. На підставі головних характеристик вищезазначених правовідносин вивести їх поняття та встановити місце в системі цивільних правовідносин.

Розділ 2

Загальні положення про об'єкти цивільних прав

2.1. Поняття об'єкта цивільного права

Цивільні правовідносини виникають з приводу конкретних об'єктів, оскільки лише за їх допомогою суб'єкти правовідносин можуть задовольняти ті чи інші свої потреби. Це свідчить про особливе значення питання щодо об'єктів цивільних прав.

Відомо, що поняття об'єкта права є одним із найдискутованіших у юридичній літературі. Доказом тому слугує величезна кількість точок зору, які вже існують у теорії права¹⁵⁸ та продовжують виникати. Це викликано винятковою складністю сутності зазначеного поняття. Проте, як справедливо зазначає В. І. Жуков, «...при всьому позитивному ставленні до плюралізму думок, у науці цивільного права неможна розпочати певне дослідження без того, щоб на деякий час не залишити в стороні велику кількість точок зору та визначитися, навіть за згодою, у висхідних загальноствердних та загальноспростовуючих судженнях, що створюють окрему парадигму»¹⁵⁹. Така загальність устано-

---

¹⁵⁸ Огляд точок зору див. : Сенчищев В. И. Объект гражданского правоотношения / В. И. Сенчищев // Актуальные вопросы гражданского права / под ред. М. И. Брагинского ; Исслед. центр частного права ; Российская школа частного права. – М. : Статут, 1998. – С.109–160.

¹⁵⁹ Жуков В. И. Методология подхода к объектам информатики как к объектам гражданского правоотношения / В. И. Жуков // Социальные и правовые вопросы развития вычислительной техники и научно-технического творчества. Труды по социальным проблемам кибернетики : Ученые зап. Тартуского гос. ун-та. – Тарту. – 1989. – С.127–137.

вок і умовна узгодженість, яку забезпечують однакові парадигми, як справедливо стверджував Т. С. Кун, являє собою передумови для «нормальної» науки¹⁶⁰ та дозволяє прийти не лише до несуперечливих висновків, але й згодом перевірити їх істинність, використовуючи ті ж самі установки, парадигми. Тому, не вдаючись до детальної полеміки з приводу одного з найбільш спірних донині питань у теорії цивільного права – питання про об'єкт, – визначимо його вихідне поняття як одну з базових категорій даного дослідження.

Як вихідний і більший засновок візьмемо поняття об'єкта, закріпленого багатьма цивільними кодексами країн СНД. Такий підхід жодним чином не применшує значення інших вчень про об'єкт права, що існують в юриспруденції. Вибір обумовлено тим, що наука цивільного права, як і будь-яка інша, певним чином фіксує досягнутий на той чи інший момент часу рівень позитивних знань про свій предмет у системі базових категорій і понять, що має служити аксіомою для похідних концептуальних, теоретичних систем і практичних рекомендацій¹⁶¹. Одним із способів такої фіксації є розробка та прийняття актів цивільного законодавства, в яких знайшов своє відображення досягнутий рівень позитивних знань. На підставі вищесказаного не викликає сумнівів, що цивільний кодекс як системний нормативний акт і є тим актом фіксації досягнутого на сьогодні рівня правових знань, які й повинні надалі стати аксіомою для похідних концептуальних, теоретичних систем і практичних рекомендацій.

Подібний підхід, за якого легальні базові категорії та поняття є аксіомою для похідних концептуальних, теоретичних систем і практичних рекомендацій, давно відомий у праві. Наприклад, після проведеної кодифікації Юстиніана

---

¹⁶⁰ Кун Томас С. Структура научних революцій / Т. Кун ; пер. с англ. ; общ. ред. и послесл. С. Р. Никулинского и Л. А. Марковой. – 2-е изд. – М. : Прогресс, 1977. – С. 29.

¹⁶¹ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 9.

було заборонено застосовувати не лише старі, що не ввійшли до Зводу римських цивільних законів джерела права, а й тлумачити нові. Подібну ситуацію ми зустрічаємо і щодо ЦК УРСР і РРФСР 1922 року, ЦК УРСР 1963 року, ЦК РРФСР 1964 року і т. ін.

Дослідимо зафіксоване в цивільних кодексах різних країн поняття об'єкта цивільного права. Це, у свою чергу, дозволить визначити його ознаки, які в подальшому можна поширити на менш досліджені наукою цивільного права об'єкти, зокрема на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин.

Для досягнення поставленої мети оберемо спочатку такий спосіб пізнання змісту правових норм, як тлумачення.

Відзначимо, що цивільне законодавство України, Росії, Білорусі, Казахстану, Грузії, Киргизії, Азербайджану та ін. не розкриває легального змісту поняття об'єкта*. Воно лише розкриває його обсяг, називаючи у ст. 177 ЦК України, ст. 7 ЦК Грузії, ст. 115 ЦК Республіки Казахстан, ст. 22 ЦК Киргизької Республіки, ст. 140 ЦК Республіки Таджикистан, ст. 81 ЦК Республіки Узбекистан те, що розуміється під об'єктами. Як такі розглядаються: речі, в т. ч. гроші та цінні папери, інше майно, нематеріальні блага (результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, особисті немайнові блага), результати робіт, послуги і т. п. Разом з тим зазначений перелік не є вичерпним, тому приведемо всі перелічені в нормах об'єкти до більшої абстракції. Для цього використаємо зміст ст. 177 ЦК України та засто-

---

* У роботі використано визначення поняття, виробленого логікою, де поняття – це така форма мислення, в якій відображаються предмети того чи іншого класу за допомогою їх узагальнення та виділення. Логічна структура поняття складається зі змісту та обсягу, де зміст поняття – це сукупність істотних ознак даного предмета або класу предметів, обсяг поняття – вказівка на множинність (клас) предметів. В останньому випадку передбачається, що кожен із предметів (елементів обсягу) має ознаки, зафіксовані в досліджуваному понятті. [Кандричина Т. К. Логика : учеб.-метод. пособ. : Минск : Международный институт трудовых и социальных отношений, 2003. – С. 6–7.]

суємо до неї такий метод тлумачення, як логічне перетворення. Даний метод дозволяє розглядати зазначену норму в такому вигляді: «Об'єктами цивільних прав є такі матеріальні та нематеріальні блага, як речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація і т. п.». Очевидно, що категорія «матеріальні та нематеріальні блага» є узагальнюючою стосовно речей, грошей, інших об'єктів та включає в себе останні. З огляду на це та продовжуючи перетворення норми, але вже шляхом її спрощення, доходимо висновку, що об'єктами цивільних прав є блага (матеріальні та нематеріальні).

Таким чином, законодавець, як правило, розкриває поняття об'єкта через поняття «благо». Слід зазначити, що подібний підхід отримав законодавче закріплення не лише в Україні, а й у цивільних кодексах інших країн СНД (ст. 115 ЦК Республіки Казахстан, ст. 81 ЦК Республіки Узбекистан, ст. 20 ГК Киргизької Республіки, ст. 140 ЦК Республіки Таджикистан, ст. 7 ЦК Грузії та ін.). ЦК Російської Федерації також використовує даний термін. Як справедливо відзначає М. К. Сулейменов, це пов'язано з тим, що незважаючи на безліч вчень про об'єкт цивільних прав, які існують у теорії права, в будь-якому випадку всі вони або безпосередньо, або опосередковано (через поведінку учасників правовідносин) виходять з того, що об'єктом суб'єктивних прав виступають матеріальні та нематеріальні блага¹⁶².

Разом з тим сам термін «благо» є новим для цивільного законодавства, легальне визначення його змісту також відсутнє. Очевидно, що смислове навантаження слів, термінів, що використовуються в актах цивільного законодавства, має істотне значення для правозастосовчої практики. Якщо воно не розкрито на законодавчому рівні, то це стає

---

¹⁶² Сулейменов М. К. Нематериальные блага в системе объектов гражданских прав / М. К. Сулейменов // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов; под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юриком Интер, 2010. – С. 127.

завданням для юридичної науки. Тому встановимо значення слова «благо» самостійно.

В юридичній літературі загальновизнаним є те, що дослідження та тлумачення необхідно розпочинати з мовного (граматичного) способу, з аналізу мовної форми вираження змісту норми в цілому та її окремих елементів. Таке положення не вимагає доказів, оскільки мислення та мова нерозривні.

Спираючись на правила граматичного методу дослідження, відзначимо, що буквально значення слова «благо» у літературній мові розкривається як «добро, все те, що є хорошим, корисним»¹⁶³, «те, що дає благополуччя, достаток і задовольняє потреби»¹⁶⁴.

Неважко помітити, що слова «добро», «все, що є хорошим», «все, що є корисним», використовуються як синоніми та вказують на певну властивість (якість) чогось. У свою чергу, здатність задовольняти потреби, давати благополуччя та достаток можна об'єднати поняттям «корисна властивість». Вирази «дає достаток», «дає благополуччя», «задовольняє потреби» також застосовуються як синоніми, а тому цей ряд може бути представлений будь-яким з них. Для досягнення мети даного дослідження виберемо фразу «задовольняє потреби», оскільки вона є найбільш характерною для науки цивільного права. І останнє, на що звертає увагу граматичне тлумачення слова «благо». Для того, щоб володіти корисними властивостями й бути здатним задовольняти потреби, благо має являти собою реальну (об'єктивну) дійсність.

Таким чином, поняття «благо» в результаті мовного тлумачення може бути приведено до такого вигляду: благо – це все те, що об'єктивно існує й завдяки своїм корисним властивостям здатне задовольняти потреби суб'єкта. Аналіз наведеного поняття «благо» дозволяє вивести його характерні ознаки. По-перше, деякі явища об'єктивної дійс-

---

¹⁶³ Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. – Т. I / В. Даль. – М. : Русский язык, 2000. – С. 90.

¹⁶⁴ Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. – 1998. – С. 48.

ності повинні мати корисні властивості, де користь розуміється як полегшення, допомога, підтримка, поліпшення, вигода, благополуччя¹⁶⁵. По-друге, корисні властивості і здатність задовольняти потреби мають бути відкриті та усвідомлені людиною. Це очевидно. В іншому б випадку людина про них просто не знала й не могла б обертати їх на свою користь. По-третє, явища об'єктивної дійсності можуть бути використані для задоволення потреб лише тоді, коли вони вже належать або доступні особі, перебувають у межах її досяжності. Інакше людина не матиме можливості обернути їх на свою користь.

Відомо, що поняття «благо» використовується також в економіці та політекономії, тому для досягнення мети даного дослідження розглянемо його зміст і в спеціальних галузях знань. Це необхідно для того, щоб у подальшому порівняти його значення з граматичним і виявити загальні чи відмінні ознаки. Більше того, якщо звернутися до такого методу пізнання права, як економічний матеріалізм, то стає очевидним, що не можна не враховувати базисні категорії економіки, оскільки базисні (економічні) відносини мають прерогативу над відносинами «надбудови» – культурою, включаючи право і мораль. Відповідно до даного методу, економіка і право – це парні і безпосередньо взаємозалежні явища в суспільстві¹⁶⁶. Їх не можна розглядати у відриві одне від одного. Причому, враховуючи зауваження Р. Й. Халфіної, при проведенні досліджень важливо пам'ятати, що «правова форма повинна максимально відповідати економічному змісту відносин і сприяти найбільш

---

¹⁶⁵ Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. – Т. III / В. Даль. – М. : Русский язык, – 2000. – С. 267.

¹⁶⁶ Мережко А. А. Введение в философию международного права. Гносеология международного права / А. А. Мережко. – К. : Юстириан, 2002. – 192 с.; Жуков В. И. Количественные и качественные методы в методологии гражданского права / В. И. Жуков // Методология наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – С. 16.

повному впливу на цей зміст»¹⁶⁷. На такому ж співвідношенні права та економіки базується і метод економічного аналізу права¹⁶⁸. Тому звернемося до спеціальних знань економіки. Тим більше, що в юридичній літературі неодноразово висловлювалася думка, що об'єкти права – це блага в економічному сенсі, розумінні¹⁶⁹.

В економічній теорії найбільш глибокий аналіз поняття блага було проведено видатним вченим К. Менгером. Він дійшов висновку, що все те, що може задовольняти людські потреби, має називатися корисностями. У свою чергу, завдяки тому, що людина відкриває таку властивість корисності і в той же час має можливість дійсно її застосувати для задоволення своїх потреб, він називає цю корисність благом¹⁷⁰.

Таким чином, згідно з К. Менгером, усе, що здатне задовольнити потребу людини, є корисністю. А корисність, що відкрита (усвідомлена) й пристосована до задоволення потреб, є благом. Як можна помітити, вчений виділяє ряд

---

¹⁶⁷ Халфина Р. О. Правовое регулирование поставки продукции в народном хозяйстве / Р. О. Халфина. – М., 1963. – С. 259.

¹⁶⁸ Мережко А. А. Введение в философию международного права. Гносеология международного права / А. А. Мережко. – К. : Юстириан, 2002. – 192 с.; Жуков В. И. Количественные и качественные методы в методологии гражданского права / В. И. Жуков // Методология наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – С. 17.

¹⁶⁹ Хропанюк В. Н. Теория государства и права : хрестоматия / В. Н. Хропанюк ; под ред. Т. Н. Редько. – М. : Интерстиль, 1998. – С. 876; Сулейменов М. К. Нематериальные блага в системе объектов гражданских прав / М. К. Сулейменов // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов; под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юриком Интер, 2010. – С. 129.

¹⁷⁰ Менгер К. Основания политической экономии [Электронный ресурс] / К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Ф. Визер // Австрийская школа в политической экономии. – М. – 1992. (Экономическое наследие). – Режим доступа : <http://malchish.org/lib/economics/menger/men001.htm#01>.

умов, за наявності яких щось стає благом. Це: наявність певної потреби; властивості предмета, які знаходяться у причинному зв'язку із задоволенням цієї потреби; пізнання людиною цього причинного зв'язку; можливості розпоряджатися предметом таким чином, щоб дійсно використовувати його для задоволення своєї потреби. При цьому автор підкреслює, що корисність лише тоді стає благом, коли збігаються ці чотири умови, але якщо відсутня хоча б одна з них, то предмет ніколи не може стати благом¹⁷¹ чи перстає ним бути. Ці умови можуть носити як суб'єктивний, так і об'єктивний характер.

На підтвердження сказаного можна навести наступне. Так, зміни у сфері потреб людини, як наслідок, призводять до того, що зникає потреба, до задоволення якої предмет був би придатний. Наприклад, людина переїжджає жити з північних країн до південних, тому втрачає потребу в теплому одязі. Або, втративши в результаті катастрофи обидві ноги, людина втрачає потребу у взутті. Розвиток технологій привів до втрати в суспільстві потреби в чорнильниці, яку використовували при роботі з пером для письма.

Зміна властивостей також може спричинити втрату причинного зв'язку між ними та задоволенням людських потреб. Наприклад, зіпсовані продукти харчування стають непридатними для подолання голоду, тобто для задоволення певної потреби, а значить, вони перестають бути благом. Подібну ситуацію можна спостерігати і у разі втрати житлом придатності для проживання. Або при знеціненні грошей. Наприклад, у Росії до 1922 р. рубль був знецінений у цілому в п'ять-шість мільйонів разів порівняно з початком 1917 р.¹⁷² Це призвело до втрати ним таких функцій, як

---

¹⁷¹ Менгер К. Основания политической экономии [Електронний ресурс] / К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Ф. Визер // Австрийская школа в политической экономии. – М. – 1992. (Экономическое наследие). – Режим доступа : <http://malchish.org/lib/economics/menger/men001.htm#01>.

¹⁷² Травин Д. Семь кругов России: Крут пятый – деньги [Електронний ресурс] / Д. Травин // Дело : еженед. – СПб., 2006. – 30 янв. – Режим доступа : <http://www.idelo.ru/404/22.html>.

міра вартості, засіб обороту, засіб заощадження (накопичення), засіб платежу, і вказує на те, що такі гроші перестали бути благом.

Далі. Зникнення розуміння причинного зв'язку між предметом і задоволенням людських потреб припиняє існування блага як такого. Наприклад, людина забула, як використовується високотехнологічне обладнання. Зрозуміло, що в цьому випадку потреба у неї в цій речі втрачається, поки не буде відновлено пізнання причинного зв'язку.

Зникнення доступу до корисності, а саме втрата можливості безпосереднього використання предмета для задоволення своїх потреб, і відсутність потенційних засобів для підпорядкування корисності своїй владі також вказує на відсутність однієї з умов, необхідної для того, щоб предмет вважався благом. Так, коштовність, що впала на дно океану, перестає бути благом.

Таке уявлення про поняття «благо» сьогодні є загальноновизнаним в економічній теорії. При цьому остання визнає, що благо може бути як речовим (мати матеріальний зміст), так і неречовим (не мати матеріального змісту)¹⁷³. Так, якщо, наприклад, інформація, зображення фізичної особи, художній твір тощо здатні задовольняти потребу людини, вони є корисностями. Усвідомлення ж цих корисностей та пристосування їх до задоволення потреб перетворює їх на блага.

Неважко помітити, що смислове навантаження слова «благо», яке використовується в економіці та політекономії, не виходить за межі того змісту, яким воно наділено в літературній мові. Це і корисність, і усвідомленість такої корисності як реально існуючої дійсності, і доступність до цієї корисності.

---

¹⁷³ Менгер К. Основания политической экономии [Електронний ресурс] / К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Ф. Визер // Австрийская школа в политической экономии. – М. – 1992. (Экономическое наследие). – Режим доступа : <http://malchish.org/lib/economics/menger/men001.htm#01>.

Філософія та етика також розглядають благо як усе те, що здатне задовольняти потреби людини¹⁷⁴. Заслуговує на увагу також те, що вживання слова «благо» в сенсі сучасної науки зустрічається вже у Ле Тросне в 1777 р., який потребам протиставляв засоби для їх задоволення і ці останні називав благами (biens)¹⁷⁵.

Таким чином, можна констатувати, що в нашій літературній мові (семантично) та в деяких спеціальних сферах знання під благом розуміють усе те, що завдяки своїм корисним властивостям здатне задовольняти потреби людини. Причому такі корисності або вже є в останньої, або доступні для того, щоб ними володіти*.

Для того щоб установити, чи може семантичне або економічне, філософське і т. п. значення слова «благо» бути поширеним на поняття, що застосовується у цивільних кодексах, проаналізуємо, чи немає підстав вважати, що законодавець наділив слово «благо» іншим значенням. Необхідність такого з'ясування продиктовано правилами дослідження або тлумачення закону. Воно полягає в такому: слова та вирази необхідно наділяти значенням, яке вони мають у відповідній мові або в спеціальній галузі знань тоді й лише тоді, коли немає підстав для іншої їх інтерпретації¹⁷⁶.

---

¹⁷⁴ Философский энциклопедический словарь / гл. ред. : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. энцикл., 1983. – С. 55.

¹⁷⁵ Ле Тросне. De l'interet social, 1777. Ch. I. §1. Цитата взята з : Менгер К. Основания политической экономии [Електронний ресурс] / К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Ф. Визер // Австрийская школа в политической экономии. – М. – 1992. (Экономическое наследие). – Режим доступа : <http://malchish.org/lib/economics/menger/men001.htm#01>.

* Даний термін запозичено в роботі Р. О. Стефанчука [Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 142] для позначення належності нематеріального об'єкта певному суб'єкту та з метою уникнення непотрібного ототожнення такої належності з повноваженням власника, яке іменується володінням.

¹⁷⁶ Черданцев А. Ф. Толкование права и договора : учеб. пособие для вузов / А. Ф. Черданцев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – С. 139.

Аналіз змісту, наприклад, ст. 177 ЦК України, ст. 7 ЦК Грузії, ст.115 ЦК Республіки Казахстан, ст. 22 ЦК Киргизької Республіки, ст. 140 ЦК Республіки Таджикистан, ст. 81 ЦК Республіки Узбекистан та ін., як уже зазначалося вище, дає підстави зробити висновок, що поняття «благо» для різних видів об'єктів вживається як узагальнююче. Самі ж блага поділяються на два різновиди – матеріальні та нематеріальні. Зі змісту наведених статей випливає, що за межами цієї пари (матеріальні та нематеріальні) блага як об'єкти цивільних прав існувати не можуть. Зазначена пара містить у собі протилежні (полярні) поняття.

Враховуючи ту обставину, що законодавець не вказує на ознаки, за допомогою яких певні блага могли б бути віднесені до матеріальних або нематеріальних, установимо їх самостійно. Для цього за відправну точку візьмемо ті блага, приналежність до певної групи яких уже відома, а потім шляхом виключення окреслимо коло тих, які входять до протилежної групи. І якщо ознаки тієї чи іншої групи нам відомі, це дасть можливість установити наявність або відсутність їх у протилежної групи.

У розділі III ЦК України наведено поняття лише нематеріального блага. Так, зокрема, глава 15 ЦК України дає його визначення через обсяг, тобто шляхом перерахування тих об'єктів, що входять до групи нематеріальних благ. Що стосується матеріальних благ, то ЦК України їх поняття дає не так чітко, а тому саме його й необхідно встановити. Застосовуючи правила формальної логіки, доходимо висновку: якщо до групи нематеріальних благ входять результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, особисті немайнові блага, то всі інші види об'єктів, перелічені в ЦК України, повинні об'єднуватися поняттям «матеріальні блага»*.

Таким чином, у ході пізнання правового поняття «благо» стало очевидним, що воно входить до системи, яка поділяється на поняття вищого, середнього та нижчого рі-

---

* Тут поки що не піддається критичному аналізу, наскільки обґрунтовано ЦК України включив до поняття матеріального блага той чи інший об'єкт.

внів. Як зазначає Д. А. Керімов, співвідношення між ними має підпорядковуватися діалектиці загального, особливого й окремого¹⁷⁷. Використовуючи зазначену тріаду діалектичних категорій, необхідно визнати, що благо є поняттям вищого рівня (загальне). Його визнано тотожним поняттю «об'єкт цивільного права». Такий висновок випливає з тлумачення ст. 177 ЦК України, ст. 7 ЦК Грузії, ст.115 ЦК Республіки Казахстан, ст. 22 ЦК Киргизької Республіки, ст. 140 ЦК Республіки Таджикистан, ст. 81 ЦК Республіки Узбекистан та ін. шляхом їх спрощення, у результаті чого отримуємо поняття об'єктів цивільних прав як благ. На це вже зверталась увага вище.

Матеріальні і нематеріальні блага – це поняття середнього рівня (особливе). А речі, гроші, цінні папери, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, особисті немайнові блага тощо – поняття нижчого рівня (окреме). Таку систему може бути представлено й більш розгорнуто (деталізовано). Наприклад, рухаючись від меншої абстракції до більшої, логічно припустити, що честь, ділова репутація, ім'я** об'єднуються поняттям «особисті немайнові блага». Останні разом з інформацією та результатами інтелектуальної, творчої діяльності об'єднуються поняттям «нематеріальні блага». У свою чергу, нематеріальні блага разом із матеріальними об'єднуються поняттям «благо». Інший приклад. Речі, тварини** об'єднуються поняттям «матеріальне благо». Матеріальні блага разом із нематеріальними об'єднуються в поняття «благо».

Визначеність кожного з елементів системи благ, у свою чергу, дозволяє говорити про якісну, фізичну чи облікову визначеність, відносну відокремленість елементів системи. Разом з тим ознаки, що відокремлюють один елемент від іншого, не є центробіжними силами, що здатні

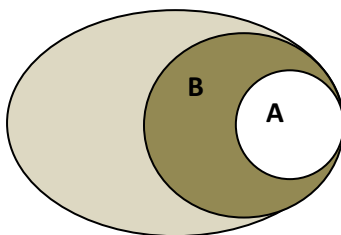
---

¹⁷⁷ Керімов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керімов. – М., 2000. – С. 139.

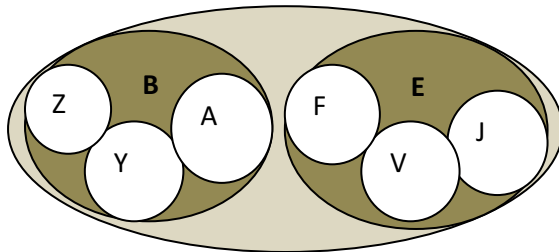
** Тут наводиться не повний перелік окремого.

вивести той чи інший елемент за межі системи¹⁷⁸. Навпаки, кожен з них відображає загальну, універсальну для будь-якого блага властивість, містить у собі загальні для всіх об'єктів ознаки.

Враховуючи ту обставину, що загальне містить у собі ознаки особливого, а особливе містить ознаки окремого, то, відповідно до законів логіки, загальне має містити ознаки окремого. Це може бути виражено спрощеною формулою: якщо $A \in B$, а $B \in C$, то $A \in C$.

Чи більш складною: якщо C містить у собі B і E , а B містить A, Y, Z , то C містить у собі всі A, Y, Z .

Зазначене дає можливість стверджувати, що, оскільки благо (C) містить у собі загальні ознаки і матеріальних (B), і нематеріальних благ (E), а матеріальні блага (B) містять у собі загальні ознаки, наприклад, речей (A) і тварин (Y), то блага (C) містять у собі загальні ознаки останніх (речей, тварин, тобто A і Y). У свою чергу, нематеріальні блага

---

¹⁷⁸ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С.155.

(Е) містять у собі загальні ознаки інформації (F), особистих немайнових благ (V), результатів інтелектуальної, творчої діяльності (J), а це вказує на те, що благо (С) як поняття містить у собі загальні ознаки інформації, особистих немайнових благ і т. д., тобто F, V, J...

Цей висновок дає можливість порівняти юридичні ознаки будь-якого окремого в системі об'єктів (речей, тварин, інформації, результатів інтелектуальної, творчої діяльності) із загальним (з благом). Таким чином, використовуючи індуктивний спосіб дослідження через окремі ознаки, установимо загальні.

Серед окремого речі як об'єкти цивільних прав є найбільш давніми і дослідженими, а наведене вище значення слова «благо» дуже близьким за змістом до поняття «річ», що існує в науці цивільного права. Це спростить завдання для проведення порівняльного аналізу.

Як зазначається в юридичній літературі, річ – це предмет зовнішнього матеріального світу, доступний для володіння та здатний задовольнити потреби людини¹⁷⁹. Зазвичай речі як об'єкти цивільних прав характеризуються таким чином:

1) предмети матеріального та зовнішнього світу по відношенню до людини;

2) предмети, доступні до володіння людиною і здатні задовольняти її потреби. Посилкуючи юридичне значення ознак речей, О. П. Сергєєв стверджує: «Предмети, що не мають корисних властивостей, або корисні властивості

---

¹⁷⁹ Советское гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 1 / Т. И. Илларионова, М. Я. Кирилова, О. А. Красавчиков и др. ; под ред. О. А. Красавчикова. – 3-е изд., испр. и доп. – М., 1985. – С.180; Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1996. – С.195; Цивільне право України : Ч. 1 [підруч. для студ. юрид. спеціальн. вищ. закл. освіти / Ч. Н. Азімов, М. М. Сібільов, В. І. Борисова та ін.] ; за ред. проф Ч. Н. Азімова, доцентів С. Н. Приступи, В. М. Ігнатенка. – Х. : Право, 2000. – С. 115; Слипченко С. А. Гражданское и семейное право : Конспект ответов на зачете и экзамене : науч. пособ. : изд. 3-е, испр. и доп. / С. А. Слипченко, О. И. Смотров, В. А. Кройтор. – Х. : Эспада, 2007. – С. 57.

яких ще не відкриті людьми, а також предмети, не доступні людям на данному етапі розвитку людської цивілізації, об'єктами цивільно-правових відносин не виступають. Інакше кажучи, статус речей набувають лише матеріальні цінності, тобто доступні для володіння матеріальні блага, корисні властивості яких усвідомлені та освоєні людьми»¹⁸⁰. Подібну позицію було висловлено й вітчизняними цивілістами¹⁸¹.

Разом з тим необхідно відзначити, що сьогодні в юридичній літературі можна зустріти висловлювання про існування і нематеріальних речей¹⁸². Такий підхід базується, як правило, на відомій ще римському праву класифікації, що дозволяла розділити речі на тілесні (*corporales*) і безтілесні (*incorporales*)¹⁸³. При цьому дехто знаходить підтвердження

---

¹⁸⁰ Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1996. – С.195.

¹⁸¹ Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 169; Цивільне право України : Академічний курс : у 2 т. – Т. 1. – Загальна частина : підруч. / за заг. ред. д-ра юрид. наук. проф., академіка НАН України Я. М. Шевченко. – К. – 2003. – С. 109.

¹⁸² Гумаров И. Понятие вещи в современном гражданском праве России / И. Гумаров // Хозяйство и право. – 2000. – № 3. – С. 81–82, 84; Федоренко Н. Особенности оборота имущественных прав / Н. Федоренко, Л. Лапач // Хозяйство и право. – 2001. – № 11. – С. 14; Лысенко А. Н. «Бестелесные вещи» в гражданском праве: подходы к определению содержания [Электронный ресурс] / А. Н. Лысенко. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/civil/article118.html>.

¹⁸³ Гай. Институции / Гай ; пер. с лат. Ф. Дадынского ; под ред. В. А. Савельева, Л. Л. Кофанова. – М. : Юрист, 1997. – С. 87; Римское частное право : учеб. / под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского. – М. : Юрист, 1996. – С. 147; Дождев Д. В. Римское частное право : учеб. для вузов / Д. В. Дождев ; под ред. чл.-кор. РАН, проф. В. С. Нерсисянца. – М. : ИНФА*М-НОРМА, 1996. – С. 325.

даної позиції і в сучасному законодавстві¹⁸⁴. Однак такий підхід зараз піддається досить аргументованій і справедливій критиці¹⁸⁵.

У римському праві поняття речі було досить близьке до сучасного поняття об'єкта права, тобто використовувалося доволі широко. «Ідея “речі” як універсального об'єкта правового володіння відіграє в інституційній системі досить важливу роль», – писав В. К. Райхер¹⁸⁶. Цю ідею було підхоплено законодавцями таких романських країн, як Франція та Італія¹⁸⁷, а також англійськими юристами, які виділяють *corporeal* та *incorporeal property*¹⁸⁸. У країнах із германською системою права на певному етапі розвитку відбулася відмова від вживання поняття речі в широкому розумінні слова. Так, «§ 90 НЦУ визнає ними лише матеріальні предмети»¹⁸⁹; аналогічна норма міститься і в ст. 3:2 ЦК Нідерландів. Подібні правила закріплено в цивільних кодексах низки країн СНД (п. 1 ст. 135 ЦК Азербайджану, п. 2 ст. 285 ЦК Молдови та ін.)¹⁹⁰. Такий же підхід відобра-

---

¹⁸⁴ Мурзин Д. В. Ценные бумаги – бестелесные вещи. Правовые проблемы современной теории ценных бумаг / Д. В. Мурзин. – М. : Статут, 1998. – С. 96, 98.

¹⁸⁵ Латыев А. Н. К вопросу об объектах вещных прав [Електронний ресурс] / А. Н. Латыев. – Режим доступа : http://www.webknow.ru/pravo_00381.html.

¹⁸⁶ Райхер В. К. Гражданско-правовые системы антагонистических формаций / В. К. Райхер // Проблемы гражд. и адм. права. – Л., 1962. – С. 282.

¹⁸⁷ Маттеи У. Основные принципы права собственности / У. Маттеи, Е. А. Суханов // Основные положения права собственности. – М., 1999. – С. 113.

¹⁸⁸ Lyall F. An Introduction to British Law. Baden-Baden, 1994. P.216-217 – цитата запозичена з: Латыев А. Н. К вопросу об объектах вещных прав [Електронний ресурс] / А. Н. Латыев. – Режим доступа : http://www.webknow.ru/pravo_00381.html.

¹⁸⁹ Венкштерн М. Основы вещного права / М. Венкштерн // Проблемы гражданского и предпринимательского права Германии ; пер. с нем. – М. : БЕК, 2001. – С. 174.

¹⁹⁰ Латыев А. Н. К вопросу об объектах вещных прав [Електронний ресурс] / А. Н. Латыев. – Режим доступа : http://www.webknow.ru/pravo_00381.html.

жено і в п. 1 ст. 7 естонського Закону «Про речове право». У широкому ж розумінні замість слова «рiч» стали говорити про об'єкти цивільних прав або, коли йдеться про ті з них, що придатні до обороту, – про майно¹⁹¹.

Звертає на себе увагу й те, що практично всі ознаки речей як об'єктів цивільного права збігаються з ознаками, виведеними в економічній теорії, політекономії, філософії, та тими, що містяться в граматичному значенні цього слова. Це корисність (здатність задовольняти потреби); усвідомленість (освоєння) людиною цих (корисних) якостей; доступність до володіння. За межами встановлених, наприклад, у результаті граматичного тлумачення слова «благо», залишилися такі ознаки речей, як наявність фізичної субстанції (належність до предметів матеріального світу) і зовнішній характер блага по відношенню до суб'єкта.

Разом з тим очевидно, що наявність фізичної субстанції не є характерною ознакою для всіх об'єктів цивільного права. Так, авторський твір є результатом розумової діяльності людини, а людський розум може створювати лише нематеріальні об'єкти¹⁹². Рівною мірою нематеріальність як ознака стосується і таких благ, як інформація¹⁹³, особисті немайнові блага¹⁹⁴ і т. п. Звідси висновок: приналежність до

---

¹⁹¹ Латыев А. Н. К вопросу об объектах вещных прав [Электронный ресурс] / А. Н. Латыев. – Режим доступа : http://www.webknow.ru/pravo_00381.html.

¹⁹² Гаврилов Э. П. Авторское право. Издательские договоры. Авторский гонорар / Э. П. Гаврилов. – М., Юридическая литература. – 1988. – С. 10.

¹⁹³ Петров С. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. В. Петров. – Х., 2003. – С. 9; Дідук А. Г. Правовий режим конфіденційної інформації: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Г. Дідук. – Х., 2008. – С. 4.

¹⁹⁴ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 12; Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – М. : МЗ Пресс, 2000. – С. 11; Цивільне

предметів матеріального світу не є характерною особливістю всіх благ, а вказує лише на різновид їх певних груп, на відносну відокремленість елементів системи об'єктів. Наявність фізичної субстанції може свідчити лише про те, що речі належать до категорії матеріальних благ, а їх реальна дійсність очевидна, чуттєва.

Щодо наступної ознаки, то в правовій літературі неодноразово зазначалося, що зовнішній характер як ознака виник із філософського розуміння об'єкта, яке дає його трактування в протиставленні суб'єкту. Разом з тим існує низка суспільних відносин, де об'єкта як зовнішнього предмета по відношенню до людини не існує. Наприклад, послуга. На цю обставину звертали увагу такі вчені як О. С. Йоффе¹⁹⁵, С. Ф. Кечекьян¹⁹⁶, Ю. К. Толстой¹⁹⁷, С. С. Алексєєв¹⁹⁸, В. М. Самойленко¹⁹⁹ та ін.²⁰⁰ Так,

---

право України : підруч. : у 2 кн. – Кн. 1 / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 19; Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 89.

¹⁹⁵ Йоффе О. С. Об основных вопросах советского гражданского права / О. С. Йоффе // Вопр. сов. права : ученые зап. ЛГУ. Сер. юрид. наук. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1953. – Вып. 4. – С. 50.

¹⁹⁶ Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С. Ф. Кечекьян. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – С. 147.

¹⁹⁷ Толстой Ю. К. К теории правоотношения / Ю. К. Толстой. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1959. – С. 65.

¹⁹⁸ Алексєєв С. С. Проблемы теории права : курс лекций : в 2 т. – Т. 1 / С. С. Алексєєв. – Свердловск, 1972. – С. 329–340.

¹⁹⁹ Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 187.

²⁰⁰ Гражданское право : учеб. : Т. 1 / под ред. М. М. Агаркова и Д. М. Генкина. – М., 1944. – С. 71–72; Гумаров И. Понятие вещи в современном гражданском праве России / И. Гумаров // Хозяйство и право. – 2000. – № 3. – С. 80–84; Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений,

Н. Г. Александров стверджує, що зовнішній об'єкт поведінки людей існує лише в майнових відносинах; у немайнових правовідносинах його немає²⁰¹. Незважаючи на те, що більшість об'єктів цивільних прав являють собою реально існуючі явища навколишнього світу, позиція зазначених авторів дає можливість стверджувати, що і ця ознака не є характерною для всіх благ.

Саме відсутність такої ознаки, як зовнішній характер блага по відношенню до суб'єкта, дозволила законодавцю в ст. 201 ЦК України, ст. 38 Модельного ЦК для держав – учасниць СНД, ст. 150 ЦК Російської Федерації, ст. 162 ЦК Республіки Вірменія, ст. 151 ЦК Республіки Білорусь, ст. 17, 18, 19, 20 ЦК Грузії розглядати як об'єкти цивільних прав життя, здоров'я, гідність людини, а в главі 21 ЦК України закріпити права на них.

Вважаємо, що зазначаючи таку ознаку речей, як їх зовнішній характер по відношенню до людини, переслідуються мета протиставлення цих благ фізичній особі. Адже людина також належить до матеріального світу, тому зазначення зовнішнього характеру по відношенню до неї дозволяє виключити людину з категорії об'єктів як біологічну істоту не лише в цілому, а й окремих її частин, за умови, що вони не відокремлені від тіла.

Як бачимо, і в праві до загальних ознак блага належать: корисність (здатність задовольняти потреби), яка усвідомлена (відкрита) людиною; доступність до володіння або належність особі (обладання). Остання ознака вказує на те, що предмети, які на даному етапі розвитку людини для неї є недосяжними, з точки зору права, благами не є. Як наочну ілюстрацію значення останньої ознаки можна навести такий приклад. Якщо припустити, що на дні Маріанської западини або на планеті Марс знаходиться корисна річ (автомобіль, комп'ютер, наручний годинник, прикраса з дорогоцінного металу з діамантами), то очевидним є те, що

не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 29.

²⁰¹ Александров Н. Г. Законность и правоотношения в советском обществе / Н. Г. Александров. – М. : Госюриздат, 1955. – 175 с.

неможливість доступу до цього предмета матеріального світу позбавляє можливості отримувати з нього користь, а отже, і розглядати його як об'єкт цивільного права. Подібне можна сказати і про ділянки, що продають сьогодні на Місяці. Навіть якщо припустити, що вони наділені деякою корисністю, неможливість доступу до них виключає їх сьогодні з категорії об'єктів цивільного права.

Аналіз законодавства різних країн дає можливість стверджувати, що в ст. 177 ЦК України, ст. 7 ЦК Грузії, ст. 115 ЦК Республіки Казахстан, ст. 22 ЦК Киргизької Республіки, ст. 140 ЦК Республіки Таджикистан, ст. 81 ЦК Республіки Узбекистан, ст. 4 ЦК Азербайджанської Республіки під об'єктом цивільних прав розуміється благо (матеріальне чи нематеріальне) як об'єктивна дійсність. Подібне визначення об'єкта як блага наводилось ще К. Косаком у 1909 р.²⁰² У свою чергу, під самим благом необхідно розуміти все те, що завдяки своїм корисним властивостям здатне задовольняти потреби людини та є доступним для володіння нею. Причому слід зазначити, що «в правовій літературі має місце тенденція використання поняття «благо» не в якості зовнішнього по відношенню до суб'єктів суспільного відношення матеріального чи нематеріального предмета, що дозволяє чітко розмежовувати відповідні правовідносини, а в широкому розумінні – як усе те, що задовольняє певні потреби людини»²⁰³.

Таким чином, як одне з вихідних суджень, засновків у даній роботі під благом як об'єктом цивільних прав розуміється об'єктивна реальність, здатна завдяки своїм корисним властивостям задовольняти потреби суб'єкта та доступна до обладнання нею. Як такі розглядаються: речі, у т. ч. гроші та цінні папери, інше майно (в т. ч. майнові права), нематеріальні блага (результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, особисті немайнові блага), резуль-

---

²⁰² Kosak K. Lehrbuch des deutschen burgerlichen Rechts / K. Kosak. – 1909. – Band. I. – S. 114.

²⁰³ Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 29.

тати робіт, послуги і т. ін. Об'єктами вони виступають лише в тому відношенні, аспекті, в якому вони є корисними щодо конкретних потреб²⁰⁴.

Однак таке розуміння блага як об'єкта цивільного права хоча й дає загальне уявлення про нього, але залишається ще досить відносним і має незначну вирішувальну здатність. До нього може бути включено необмежену кількість цінностей, які, з точки зору цивільного права, не можуть бути віднесені до об'єктів цивільного права. Так, людина не може жити без повітря, яке в силу відсутності його просторової обмеженості не є об'єктом обороту й навіть цивільного права, якщо тільки воно спеціально для цього не відокремлене²⁰⁵. Тому, базуючись на теорії блага, визначимо ознаки, що дозволяють охарактеризувати благо як об'єкт цивільного права та відокремити його від інших подібних явищ.

Уточнимо, що незважаючи на всю багатоманітність наукових поглядів на співвідношення таких понять, як «об'єкт права», «об'єкт правовідносин», «об'єкт правового регулювання» та «об'єкт суб'єктивного права»²⁰⁶, заслуговує на схвалення позиція, згідно з якою об'єктом позитивного (писаного) права виступають суспільні відносини. Во-

---

²⁰⁴ Протасов В. Н. Правоотношение как система / В. Н. Протасов. – М., 1991. – С. 89.

²⁰⁵ Туктаров Ю. Е. Оборотоспособные права (сравнительное исследование) / Объекты гражданского оборота : сб. ст. (Анализ современного права) / отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 107.

²⁰⁶ Див. напр. : Алексеев С. С. Об объекте права и правоотношения / С. С. Алексеев // Вопросы общей теории советского права. – М., 1960. – С. 285–305; Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 139; Цивільне право України : підруч. : у 2-х ч. – Ч. 1 / за ред. Р. Б. Шишки та В. А. Кройтора. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-та внутр. справ, 2008. – С. 257; Харитоновна О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : моногр. / О. І. Харитоновна. – Одеса : Фенікс, 2011. – С. 192.

ни й являють собою об'єкт правового регулювання. Об'єктом правовідносин, як і суб'єктивного права, виступають матеріальні та нематеріальні блага²⁰⁷. Тезисно аргументація даної позиції може виглядати так:

1. Термін «право» досить часто використовується юристами для позначення декількох взаємопов'язаних, але не тотожних понять. В одному випадку він охоплює суб'єктивне право, в іншому – право об'єктивне (позитивне), ще в іншому – правовідносини.

2. Правовідносини – це суспільні відносини, урегульовані нормами права. При цьому відзначимо, що в цивілістичній теорії права існують два підходи до розуміння цивільного правовідношення. Одні автори вважають, що це лише особлива форма суспільних відносин, що виникає в результаті врегулювання останніх нормами права. Інші розглядають правовідносини як певну ідеальну модель поведінки, за допомогою якої регулюються реальні суспільні відносини. З точки зору останніх, правовідношення виступає як суто ідеальне явище, проміжна ланка, створена правовими нормами для впливу на суспільні відносини. Разом

---

²⁰⁷ Цивільне право України. Особлива частина : підруч. / [С. М. Бервено, В. А. Васильєва, М. К. Галантич та ін.] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданіка. – [3-тє вид., перероб. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – С. 150; Астахова М. А. Об'єкт суб'єктивного гражданского права : понятие и признаки [Електронний ресурс] / М. А. Астахова // Гражданское право, 2006. – Режим доступу : http://www.juristlib.ru/book_2852.html; Харитонов О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : моногр. / О. І. Харитонов. – Одеса : Фенікс, 2011. – С. 193; Сліпченко С. О. Співвідношення понять «об'єкт цивільного права», «об'єкт цивільного правовідношення» та «об'єкт суб'єктивного права» / С. О. Сліпченко // Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 15–16 квітня 2011 р. / відповід. ред. І. С. Канзафарова ; ред. кол. І. С. Канзафарова, В. В. Валах, О. О. Нігрєєва ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2011. – С. 373–376.

з тим, О. П. Сергеев справедливо відзначає²⁰⁸, що обидва підходи мають право на існування. Це продиктовано тим, що всі юридичні поняття і конструкції досить умовні і є правильними лише настільки, наскільки вони здатні логічно, доступно та несуперечливо пояснити явища правової дійсності. І знову ж таки, не можна не погодитись із О. П. Сергеевим, що більш логічним є традиційний підхід, представники якого стверджують, що норми права безпосередньо впливають на суспільні відносини, надаючи їм правової визначеності. Перевагами такої точки зору є простота, відсутність необхідності розділяти реальні суспільні відносини та їх модельні конструкції.

Зважаючи на останню точку зору щодо об'єкта позитивного (писаного) права та об'єкта правовідносин і суб'єктивних прав, стає очевидним, що норми права впливають на суспільні відносини, а тому ці відносини й повинні розглядатися як об'єкт правового регулювання, тобто об'єкт позитивного права. У результаті правового регулювання суспільних відносин виникають правовідносини.

3. Самі відносини, що підлягають регулюванню позитивним правом, можна визначити як форми взаємодії та взаємозв'язку, що виникають у процесі діяльності суб'єктів (О. О. Мітрошенков). Таким чином, норми права, впливаючи на суспільні відносини, по суті, впливають на діяльність (поведінку) їх учасників. Проте така діяльність не є безглуздою. Умови суспільного життя з необхідністю породжують у кожного члена суспільства певні потреби, тобто об'єктивні потреби. І діяльність, і суспільні відносини спрямовані перш за все на стале життєзабезпечення їх учасників у всіх його різноманітних вимірах. Сюди включаються дії, спрямовані на функціонування людини як біологічної та соціальної істоти, на відтворення людей як родових істот, а також їх подальший розвиток (А. Маслоу).

Отже, суспільні відносини спрямовані на задоволення потреб їх учасників. Відображені у свідомості людини по-

---

²⁰⁸ Гражданское право : учеб. : в 3 т. – Т. 1 / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева [и др.] ; под ред. А. П. Сергеева. – М. : РГ-Пресс, 2010. – С. 115.

треби, які приймають форму свідомих спонукань, що визначають цілеспрямованість і вольовий характер діяльності людини, набувають у науці значення категорії інтересу²⁰⁹. Таким чином, інтерес виступає в ролі мотиву вольової поведінки, спрямованої на отримання благ, необхідних для задоволення потреб²¹⁰.

4. Задоволення людських потреб передбачає доступ до тих благ, за допомогою яких ці потреби задовольняються. Якщо це відбувається за рахунок того, що не належить нікому та доступно всім, то в цьому випадку відносини не виникають, а значить, і правовідносини не виникають також. Людина має право діяти вільно, на власний розсуд.

Але у зв'язку з обмеженістю ресурсів, благ, здатних задовольняти певні потреби суб'єктів, велика частина з них уже кимось привласнена. У цьому разі виникає потреба у спеціальному механізмі, що забезпечує обмеження доступу до використання та отримання вигоди з таких об'єктів для осіб, які перебувають у стані відчуженості по відношенню до них. У ролі такого механізму виступає право. Поведінка з вільної стає регульованою.

5. Коли об'єктивне право дозволяє та уповноважує використовувати щось, то процес задоволення людських потреб стає процесом здійснення суб'єктивних прав²¹¹.

Таким чином, об'єктом правового регулювання є суспільні відносини (поведінка). Метою вступу суб'єктів у правові відносини є задоволення їх певних потреб. Способом,

---

²⁰⁹ Грибанов В. П. Интерес в гражданском праве / В. П. Грибанов // Осуществление и защита гражданских прав. – М. : Статут, 2000. – С. 239; Богатырев Ф. О. Интерес в гражданском праве [Электронный ресурс] / Ф. О. Богатырев // Журн. рос. права. – 2002. – Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_3304.html; Михайлов С. В. Категория интереса в российском гражданском праве / С. В. Михайлов. – М. : Статут, 2002. – С. 23.

²¹⁰ Венедиктова И. В. Охраняемый законом интерес в гражданском праве : моногр. / И. В. Венедиктова. – Х. : Точка, 2012. – С. 135–136.

²¹¹ Германов А. В. От пользования к владению и вещному праву [Электронный ресурс] / А. В. Германов. – М. : Статут, 2009. – 412 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/232082/>.

що дозволяє досягти цієї мети, є суб'єктивне право як міра можливої поведінки уповноваженої особи, забезпечена юридичними обов'язками інших осіб. Відповідно, процес задоволення потреб – це процес здійснення суб'єктивних прав і виконання обов'язків. У свою чергу, якщо суб'єктивне право є способом задоволення потреб, то в ролі засобів їх задоволення виступають матеріальні та нематеріальні блага, які й повинні розглядатися як об'єкти суб'єктивного права, оскільки на доступ до них та їх використання безпосередньо й спрямована діяльність суб'єктів²¹².

Зазначене дозволяє зробити висновок, що об'єкт правовідносин і об'єкт суб'єктивних прав, обов'язків, що являють собою зміст правовідношення, – це одне й те саме.

Раніше вже відмічалось, що об'єктом цивільних правовідносин є не абстрактне «все те, з приводу чого» складається цей правовий зв'язок, а конкретне благо²¹³. Намагаючись визначити конкретність блага, Є. В. Васьковський відзначав, що до таких благ належать предмети влади, наданої окремій особі в її приватному житті²¹⁴, тобто все те, що може перебувати під владою суб'єкта²¹⁵ (крім, звичайно, самої людини). При цьому йдеться не про правовий режим, а про ознаку об'єкта, яка дозволяє його утримувати, контролювати, панувати над ним. Таку ж позицію займали й

---

²¹² Астахова М. А. Объект субъективного гражданского права : понятие и признаки [Электронный ресурс] / М. А. Астахова // Гражданское право, 2006. – Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_2852.html.

²¹³ Советское гражданское право / под ред. О. А. Красавчикова. – М. : Высш. шк., 1968. – Т. 1. – С. 178; Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 167.

²¹⁴ Васьковский Е. В. Учебник гражданского права / Е. В. Васьковский. – М. : Статут, 2003. – (Классика российской цивилистики). – С. 116.

²¹⁵ Синайский В. И. Русское гражданское право / В. И. Синайский. – М. : Статут, 2002. – С. 124.

інші вчені, називаючи цю ознаку здатністю до панування²¹⁶, контролю²¹⁷, монополії²¹⁸. Ці ознаки дозволяють виключити зі сфери цивільних правовідносин усе те, що хоча й має корисні властивості та є доступним суб'єкту, але в силу нездатності до монополії не може належати до об'єктів цивільного права.

Розглядаючи здатність до монополії (до конкретизації) на предметах матеріального світу, Є. В. Васьковський цілком справедливо відзначав, що існує цілий ряд предметів, стосовно яких людина фізично не може виявити ніякого панування, тому що неможливо встановити монополію. Такими, наприклад, є небесні світила, повітря, води океану в їх природному стані²¹⁹. Можна звернути увагу, що в наданому переліку вченого наведено предмети, панування над якими неможливе в силу різних ознак. Перша ознака – це недосяжність, недоступність до володіння, наприклад, небесними світилами, небесними тілами; ця ознака вже розглядалась вище. Друга – загальнодоступність, безмежність, невизначеність, неконкретність – характерна для повітря, води океану і т. п.

Зупиняючись на останній, необхідно відзначити, що вже в Стародавньому Римі юристи звернули увагу на цю ознаку і для того, щоб підкреслити нездатність деяких матеріальних субстанцій бути предметом виключного панування, як стверджував М. Л. Дювернуа, часто іменували їх

---

²¹⁶ Дювернуа Н. Л. Чтения по гражданскому праву [Електронний ресурс] / Н. Л. Дювернуа. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1902. – Режим доступу : <http://forum.yurclub.ru/index.php?download=352>.

²¹⁷ Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С. Ф. Кечекьян. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – С. 138.

²¹⁸ Зенин И. А. Наука и техника в гражданском праве / И. А. Зенин. – М. : Изд-во МГУ, 1977. – С. 64; Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 287.

²¹⁹ Васьковский Е. В. Учебник гражданского права / Е. В. Васьковский. – М. : Статут, 2003. – (Классика российской цивилистики). – С. 116.

неюридичним терміном *res*²²⁰. До таких вони відносили атмосферне повітря, море, морські береги, річки (великі). Підставу нездатності до монополії вони вбачали в природі самої речі, в її невизначеності, неконкретності. При цьому нездатність до виключного володіння, до монополії не завжала їм бачити в *res* можливість загального користування ними; навпаки, саме спільне користування і забезпечувалось неможливістю підпорядкування цих об'єктів чимось виключному пануванню²²¹, монополії.

Здатність до панування, монополії, конкретизації проявляється через визначеність (відособленість) об'єкта. Саме вона дає можливість панування, монополії. Зрозуміло, що не можна володіти чимось безмежним. Предмети, створені природою, але інтелектуально й фізично не підконтрольні суб'єктам, як об'єкти, з точки зору цивільного права, не розглядаються. Тверді тіла, гази й рідини стають об'єктами лише за умови їх відокремлення: поміщення до посудів, ємкостей, резервуарів і т. п., тобто встановлення меж, конкретизації; або іншої форми контролю. Як, наприклад, це передбачається зробити з киснем, який планують виробляти на Місяці²²². Згодом подібну позицію зайняв Є. О. Суханов²²³ та інші вчені²²⁴.

Таким чином, як справедливо зазначав М. Л. Дювернуа, природно, щоразу, коли об'єкт, що не підлягав нашому володінню за його природними властивостями, перетворю-

---

²²⁰ Дювернуа Н. Л. Чтения по гражданскому праву [Електронний ресурс] / Н. Л. Дювернуа. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1902. – Режим доступу : <http://forum.yurclub.ru/index.php?download=352>.

²²¹ Там само.

²²² Придуманы реакторы для получения кислорода прямо на Луне [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.membrana.ru/lenta/?9546>.

²²³ Суханов Е. А. Объекты права собственности / Е. А. Суханов // Закон. – 1995. – № 4. – С. 94.

²²⁴ Пацурківський Ю. П. Основні концептуальні підходи до визначення поняття «майно» [Електронний ресурс] / Ю. П. Пацурківський // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. Правознавство. – Режим доступу : <http://lawreview.chnu.edu.ua/article.php?lang=ua&visnuk=34&article=19>.

ється на силу, покірну людині (наприклад, відводи води – на вододіючі споруди, канали, резервуари; стиснене повітря, що діє за допомогою вже відомих пристосувань; електричний струм та ін.), юридична властивість такого володіння негайно ж змінюється, благо в цих межах перестає бути загальним для всіх, допускає тією чи іншою мірою панування приватне, а значить – установлення приватного права²²⁵.

Перевіряючи цю ознаку на інших видах об'єктів, можна відзначити, що ознайомлення, наприклад, із загальнодоступними відомостями обмежити практично неможливо – вони відкриті для пізнання, і в цьому сенсі встановлення монополії на відомості як такі неможливе²²⁶. Тому досить сумнівним у цьому плані виглядає твердження про те, що відкрита й загальнодоступна інформація є об'єктом цивільного права. Тільки виокремлення відомостей з великої кількості їм подібних може породити об'єкт приватного права. Ймовірно, що з цієї причини відсутнє і абсолютне право на відкриття. І. О. Зенін пише: «Права на відкриття взагалі не може бути, оскільки неможливо закріпити за будь-ким монополію на використання законів природи»²²⁷, тому що об'єктивні закони природи не можуть бути підпорядковані пануванню одного. Наприклад, закон земного тяжіння не може належати одній особі або певній групі осіб.

Таким чином, загальною і зовні найбільш характерною ознакою для всіх об'єктів цивільних прав є їх визначеність (відособленість, дискретність)²²⁸. Саме вона дає можливість установлювати монополію. При цьому визначе-

---

²²⁵ Дювернуа Н. Л. Вказана праця.

²²⁶ Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 304.

²²⁷ Зенин И. А. Наука и техника в гражданском праве / И. А. Зенин. – М. : Изд-во МГУ, 1977. – С. 64.

²²⁸ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 140–156.

ність розглядається у двох аспектах. У першому вона визначає межі об'єкта. Це необхідно для того, щоб чітко визначити, з приводу чого саме виникають правовідносини, на що поширюється суб'єктивне право й де воно закінчується, право на що підлягає захисту, де його межі. У другому аспекті визначеність (відособленість) – це відокремлення одного блага від іншого, найближчого, суміжного або навіть аналогічного. Іншими словами, йдеться про відмінності кожного з кількох подібних об'єктів. Визначеність (відособленість) дозволяє індивідуалізувати кожний об'єкт чи навіть групу об'єктів. Ймовірно, що саме визначеність об'єкта конкретизує його та є передумовою виникнення здатності до встановлення над ним панування, монополії і т. п.

Слід зазначити, що у правовій літературі поняття відособленості використовується ще в одному значенні – це відокремленість об'єкта від того чи іншого суб'єкта. Наприклад, майнова відособленість юридичної особи або відокремлення майна засновника управління, переданого управителю за договором управління майном, від іншого майна першого та останнього. Однак у такому значенні поняття відособленості перекривається категоріями присвоєння і відчуженості, що заслуговує окремої уваги та буде розглянуто нижче.

Враховуючи те, що визначеність (відособленість), як ознака має істотне значення в характеристиці будь-якого блага, розглянемо способи її прояву. Це дозволить згодом визначити наявність чи відсутність даної ознаки в об'єктах особистих немайнових правовідносин.

Залежно від властивостей і характеристики того чи іншого об'єкта, вироблено певні способи встановлення їх визначеності. Так, найбільш поширеним способом позначення відособленості для таких об'єктів цивільного права, як речі, є встановлення їх просторових меж і виокремлення з роду їм подібних. Наприклад, земельна ділянка, автомобіль, електроенергія в акумуляторі, газ у балоні тощо визначені та відособлені у просторі чіткими межами. Однак у деяких випадках цього буває недостатньо. Так, складно визначити просторові межі споживаного газу або електроенергії, наданих через приєднану мережу. Тому для

встановлення визначеності таких об'єктів використовуються додаткові прийоми – кількісні. Наприклад, визначення кількості поставленого газу через певний діаметр труби під певним тиском. Спираючись на позиції Є. О. Суханова, О. П. Сергєєва, Ю. К. Толстого, С. М. Корнєєва, М. І. Брагінського, В. В. Вітрянського, що енергія – це річ, тобто предмет матеріального світу, подібним чином здійснюється і її облік. Так, облік теплової енергії визначається температурою та тиском теплоносія, чисельне значення якої дорівнює її тепломісткості²²⁹. Подібне можна сказати й про електричний струм. Один із методів обліку – це визначення кількості електричного струму, що проходить за одну секунду через поперечний перетин провідника із силою, яка дорівнює абсолютній електромагнітній одиниці сили струму²³⁰. Усі ці способи обліку розглядаються як відособлення такої специфічної групи речей як газ, енергія і т. п.

З появою таких об'єктів як безготівкові гроші або бездокументарні цінні папери, починають використовуватися нові способи. Їх відособленість і визначеність устанавлюються вже через облік вартості відповідно на банківських рахунках, особових рахунках власників цінних паперів або на рахунку депо при депозитарному зберіганні цінних паперів. Даний спосіб можна віднести до реєстраційно-облікової процедури, тому що через реєстрацію на рахунках здійснюється облік вартостей.

Із включенням до обороту результатів інтелектуальної, творчої діяльності, які не обмежені в просторі,

---

²²⁹ Фаустов С. А. Правовое регулирование электро- и тепло-снабжения в системе энергоснабжения Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. А. Фаустов. – М., 2004. – 211 с.; Чибис А. В. Договор теплоснабжения в российском гражданском праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. В. Чибис. – Рязань, 2006. – С. 96.

²³⁰ Электричество. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона (сокр. ЭСБЕ) – русская универсальная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/118464/%D0%AD%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.

з'являються нові прийоми та способи встановлення відособленості даних об'єктів. Так, визначеність творів авторського права встановлюється їх формою, тобто форма сама відокремлює об'єкт авторського права. Іншими словами, монополія автора існує лише на те, що виражено в об'єктивній формі та завдяки матеріальному носію є доступним для сприйняття одним з органів людських почуттів. Об'єкти промислової власності отримують свою відособленість через реєстраційно-облікову процедуру, що дозволяє відрізнити (виділяти) за змістом²³¹ один об'єкт права промислової власності від іншого. Це пов'язано з тим, що різні особи можуть незалежно одна від одної отримати однаковий за змістом інтелектуальний продукт, тому об'єктом відокремлення стає саме зміст.

Поява нових об'єктів цивільних прав викликає необхідність появи і нових способів їх конкретизації. Як відзначає В. А. Дозорцев, у нових умовах відособлення встановлюється і на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що не піддаються формальному відокремленню, а відокремлюються лише фактично. Набули значення такі способи відособлення, як збереження інтелектуального продукту в таємниці, конфіденційності. Ці способи також дають монополію, хоча й не абсолютну, а відносну, проте вона є достатньою для того, щоб допустити продукт до економічного обороту, для встановлення його визначеності, відособленості²³².

Таким чином, визначеність для об'єктів цивільних прав може бути встановлена за допомогою просторових меж, кількісно (наприклад, для речей, майнових прав), через форму їх вираження, зміст, реєстраційно-облікову процедуру чи фактичну відособленість (наприклад, для результатів інтелектуальної, творчої діяльності).

На завершення характеристики об'єктів цивільних прав слід зазначити, що в правовій літературі звертається

---

²³¹ Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 294.

²³² Там само.

увага на те, що наведених ознак недостатньо для характеристики блага як об'єкта цивільних прав. Об'єктами правовідносин ті чи інші блага стають не в силу їх фізичних або природних властивостей, здатних задовольнити потреби людини, а тому, що норми права, враховуючи ці якості, забезпечують можливість здійснювати або вимагати здійснення певних дій або утримання від дій по відношенню до них²³³. Причому йдеться зовсім не про приписи, а про диспозитивність з боку норм права стосовно розгляду чогось як об'єкта права.

Отже, було встановлено поняття об'єкта цивільних прав, під яким розуміється матеріальне чи нематеріальне благо. Під самим же благом необхідно розуміти все те, що завдяки своїм корисним властивостям здатно задовольняти потреби людини та є доступним для її володіння (обладання). Крім загальних, зовнішньої та найбільш характерною для всіх об'єктів цивільних прав ознакою є їх визначеність (відособленість).

2.2. Поняття та загальні умови оборотоздатності об'єктів цивільних прав

Відомо, що оборотоздатність об'єктів цивільного права вказує на їх здатність брати участь у процесах, що призводять до динаміки цивільних правовідносин. У зв'язку з цим В. А. Белов цілком справедливо зазначає: «цивілісту важливо знати не тільки те, що той або інший предмет (субстрат) є об'єктом цивільних прав (правовідносин), а й те, чи є він об'єктом цивільного обороту: перше необхідно для того, щоб визначити зміст правовідносин, які могли б скластися з приводу відповідного об'єкта;

---

²³³ Советское гражданское право : ч. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / под общ. ред. В. Ф. Маслова, А. А. Пушкина. – К., 1983. – С.174; Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 169.

друге – для того, щоб визначити коло фактичних обставин, які є підставами для динаміки (руху) таких правовідносин»²³⁴. Зазначене свідчить про особливу значущість для цивілістики питань, пов'язаних з оборотоздатністю об'єктів цивільного права. І тому в даному підрозділі буде визначено поняття цивільного обороту, яке буде взято за основу для подальшого дослідження.

Як зазначається в юридичній літературі, інститут оборотоздатності об'єктів цивільного права в основному є продуктом позитивного права²³⁵, тому для з'ясування категорії оборотоздатності звернемося до чинного законодавства. У ч. 1 ст. 178 ЦК України закріплено, що об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим шляхом, якщо вони не вилучені з цивільного обороту або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи. Подібним чином цивільний оборот відображено в більшості кодексів країн СНД. Іншими словами, оборотоздатність – це здатність об'єктів цивільного права перебувати у цивільному обороті, це їх якість (властивість)²³⁶, що дозволяє залучати їх до цивільного обороту; здатність (можливість) до цивільного обороту²³⁷, ступінь свободи у ньому²³⁸.

---

²³⁴ Белов В. А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: содержание и соотношение понятий / В. А. Белов // Объекты гражданского оборота : сб. ст.; отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 70.

²³⁵ Васильева Е. Н. Оборотоспособность в сфере интеллектуальной собственности / Е. Н. Васильева // Государство и право. – 2011. – № 8. – С. 26–34.

²³⁶ Гражданское право : учеб. / под ред. С. П. Гришаева. – М. : Юристъ, 1998. – С. 135; Цивільне право України : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 167.

²³⁷ Гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 2. Полутом 1 / отв. ред. Е. А. Суханов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : БЕК, 2000. – С. 301, 302; Трифионов А. С. Основные положения и характеристика пра-
102

Перше, що привертає до себе увагу, це те, що наведена норма встановлює ступінь оборотоздатності об'єктів цивільних прав. Залежно від ступеня оборотоздатності традиційно в юридичній літературі²³⁹ об'єкти поділяють на три види: ті, що вільно обертаються; ті, які обмежені у цивільному обороті; ті, які вилучені з обороту. Разом з тим аналіз ст. 178 ЦК України, ст. 116 ЦК Республіки Казахстан, ст. 129 ЦК Республіки Білорусь, ст. 141 ЦК Республіки Таджикистан та ін. вказує, що законодавець різних країн на сьогодні виділяє чотири різновиди оборотоздатних об'єктів, а саме:

- 1) які можуть вільно відчужуватися чи переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином;
- 2) вилучені з цивільного обороту;
- 3) обмежені в обороті;
- 4) які невід'ємні (від'ємні) від фізичної або юридичної особи.

Наявність легальної чотириланкової системи оборотоздатності може бути обґрунтована таким чином. Наведені статті дозволяють виділити дві групи умов оборотоздатності об'єктів:

- а) від'ємність або невід'ємність від суб'єкта;
- б) наявність або відсутність прямої вказівки закону про їх обмеженість в обороті або вилученість з цивільного обороту. Перше має визначати принципову можливість того чи іншого блага перебувати в цивільному обороті, тобто не бути невід'ємним від фізичної чи юридичної особи²⁴⁰.

вового режима земель промышленности / А. С. Трифонов // Имущественные отношения в РФ. – 2006. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.yureclub.ru/docs/civil/article158.html>.

²³⁸ Гражданское право : учеб. : Ч. 1 / под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева. – М. : Юристъ, 1997. – С.114.

²³⁹ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. – Т. 1. / за відповід. ред. О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецова, В. В. Луць. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 313.

²⁴⁰ Сенчищев В. И. Объект гражданского правоотношения / В. И. Сенчищев // Актуальные вопросы гражданского права / под

Як справедливо зазначав Є. В. Васьковський, не всяке благо здатне до обороту в силу своїх природних властивостей, не кожен об'єкт бере участь у цивільному обороті²⁴¹. Таку принципову можливість перебування в обороті в теорії права відносять до природних властивостей²⁴². Назвемо її потенційною здатністю до обороту або натуральною оборотоздатністю. Друге вказує на те, що об'єкт має бути допущений до цивільного обороту чинним законодавством, тобто він має бути не вилученим з обороту. Допуск до цивільного обороту з боку об'єктивного права умовно назвемо цивільною оборотоздатністю.

Незважаючи на те, що, наприклад, у ч. 1 ст. 178 ЦК України всі види оборотоздатності (вільний оборот, обмежений оборот, вилучення з обороту, неможливість вільного обороту в силу невід'ємності блага від особи) поставлені в один логічний ряд як рівнозначні поняття, очевидно, що природні властивості об'єкта (його натуральна оборотоздатність) є передумовою виникнення цивільної оборотоздатності, тобто допуску (вилучення, обмеження або не обмеження) до обороту з боку законодавця. Адже якщо благо невід'ємне від особистості в силу своїх природних властивостей (тобто не наділене натуральною оборотоздатністю), то логічно припустити, що воно не може бути й відчужене чи не може перейти до іншої особи (наприклад, життя людини), а отже, ставити питання про вилучення таких об'єктів з обороту, про обмеження або не обмеження їх в обороті (про їх цивільну оборотоздатність) взагалі недоцільно. Видається, що характеристика ступеня допуску до обороту (цивільної оборотоздатності) може бути застосовна лише до тих об'єктів, природні властивості яких дозволя-

---

ред. М. И. Брагинского ; Исслед. центр частного права ; Российская школа частного права. – М. : Статут, 1998. – С. 112.

²⁴¹ Васьковський Е. В. Учебник гражданского права / Е. В. Васьковський. – М. : Статут, 2003. – (Классика российской цивилистики). – С. 116.

²⁴² Байбак В. В. К вопросу об оборотоспособности обязательственных требований [Электронный ресурс] / В. В. Байбак. – Режим доступа : <http://www.kadis.ru/daily/index/htmi?id=25972>.

ють використовувати їх у відповідній якості²⁴³. Найпростіша ілюстрація вказаного – це речі. У силу природних якостей вони наділені натуральною оборотоздатністю. Маючи просторові межі, речі здатні фактично переходити від однієї особи до іншої, у т. ч. і відчужуватись, а тому законодавець визначає ступінь їх цивільної оборотоздатності. Наприклад, обмеження чи вилучення з обороту. Як ще одну ілюстрацію можна розглянути оборотоздатність результатів творчої, інтелектуальної діяльності. Сьогодні ні в кого не викликає сумнівів та обставина, що результати творчої, інтелектуальної діяльності є невідчужуваними в силу своїх природних властивостей. Тому встановлювати для них ступінь цивільної оборотоздатності представляється недоцільним. Разом з тим, наприклад, у ч. 4 ст. 129 ЦК РФ зазначено, що результати інтелектуальної діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації не можуть відчужуватися або іншими способами переходити від однієї особи до іншої. Таким чином, ця група об'єктів виключена російським законодавцем із цивільного обороту в силу прямого визначення закону, тобто позбавлена цивільної оборотоздатності. В українському законодавстві подібна норма відсутня. Чи може це означати, що в Україні об'єкти права інтелектуальної власності визнано здатними до вільного обороту або один з двох законодавців припустився помилки (неточності)? Очевидно, що ні.

Як було зазначено вище, необхідність установа п певного виду цивільної оборотоздатності виникає за умови, що натуральна оборотоздатність дозволяє об'єкту вільно відчужуватися або іншим способом переходити від однієї особи до іншої. Вилучення результатів творчої, інтелектуальної діяльності може підштовхувати нас до висновку, що російський законодавець визнає за ними натуральну (природну) здатність до вільного обороту, а тому встановлює певний режим цивільної оборотоздатності. В іншому випа-

---

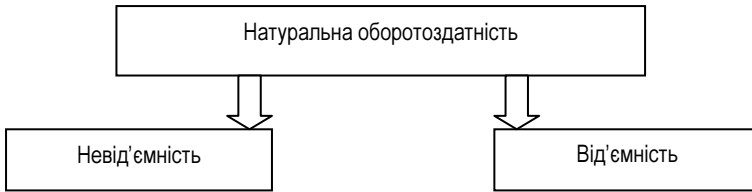
²⁴³ Сенчищев В. И. Объект гражданского правоотношения / В. И. Сенчищев // Актуальные вопросы гражданского права / под ред. М. И. Брагинского ; Исслед. центр частного права ; Российская школа частного права. – М. : Статут, 1998. – С. 112.

дку, якщо виходити з того, що дані об'єкти в силу своїх природних властивостей не здатні до вільного обороту, то така норма не несе ніякого практичного навантаження, за винятком пізнавального (освітнього, інформаційного).

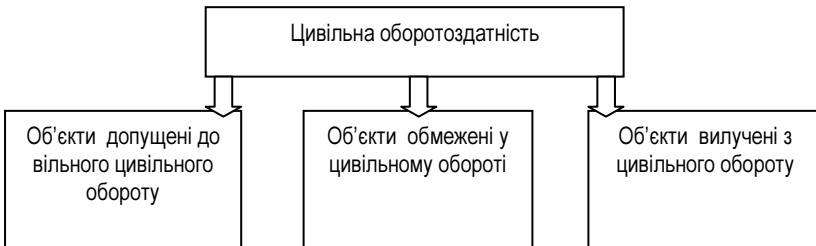
Насправді український і російський законодавці при встановленні ступеня оборотоздатності застосували різну правову техніку. Вказуючи на невід'ємність об'єктів, ЦК України чітко поділив усі об'єкти цивільного права на ті, що мають натуральні властивості до обороту, та ті, що їх не мають. Очевидно, що в такому разі для об'єктів, які в силу своїх природних властивостей є невід'ємними від свого носія, немає потреби законодавчо встановлювати їх невідчужуваність, вилучати, обмежувати в обороті. ЦК РФ розглядає цивільну оборотоздатність лише як єдино можливу, а тому змушений установлювати її для кожної групи об'єктів (наприклад, ч. 4 ст. 129, ст. 150 ЦК РФ) або навіть для окремих об'єктів (наприклад, ст. 152.1 ЦК РФ). Так, ст. 150 ЦК РФ зазначає, що нематеріальні блага є невідчужуваними та не можуть передаватись іншим способом. Таким чином дана група вилучається з вільного обороту. Разом з тим, ст. 152.1 ЦК РФ окремо передбачає оборотоздатність права на зображення громадянина, яке, відповідно до ст. 150 ЦК РФ, також є нематеріальним благом.

Вважаємо, що при існуванні різної правової техніки визначення супеня оборотоздатності, підхід українського законодавця заслуговує на схвалення та більше відповідає сучасним вимогам суспільства.

Таким чином, вітчизняним законодавцем закріплено класифікацію об'єктів цивільного права в залежності від ступеня їх оборотоздатності, в основу якої в першу чергу покладено природний критерій – натуральну оборотоздатність, тобто від'ємність (невід'ємність) від суб'єкта. У результаті такої класифікації отримуємо наступну пару: об'єкти, нездатні до вільного обороту в силу їх невід'ємності від суб'єкта, та об'єкти, здатні до вільного обороту, тобто такі, що є від'ємними від суб'єкта.

У свою чергу, об'єкти цивільного права, здатні до вільного обороту, тобто від'ємні, можуть бути розділені (класифіковані) ще на три види: об'єкти, що перебувають у вільному цивільному обороті; об'єкти, обмежені у цивільному обороті; об'єкти, вилучені з цивільного обороту. В основу даної класифікації покладено критерій допустимості об'єктів до цивільного обороту з боку держави (законодавства).

При цьому здатність до вільного обороту (натуральна оборотоздатність) – це родове поняття стосовно елементів класифікації, в основу якої покладено критерій допустимості об'єктів до цивільного обороту законодавством, а сама класифікація містить категорії нижчого рівня стосовно класифікації, в основу якої покладено таку природну властивість об'єкта, як від'ємність. Як бачимо, для встановлення чи визначення здатності об'єктів цивільного права брати участь у цивільному обороті необхідно спочатку визначити їх природні властивості, тобто встановити вид натуральної оборотоздатності.

Оскільки оборотоздатність об'єктів цивільних прав означає здатність їх до обороту, то представляється неможливим розкрити зазначене поняття без розуміння суті самого цивільного обороту. Останнє дозволить не лише

перевірити достатність ознаки невід'ємності, але й, за необхідності, встановити додаткові.

Загально визнаним є те, що тлумачення будь-якого поняття або норми розпочинається з мовного способу, з аналізу мовної форми вираження. Одне з перших правил мовного тлумачення зазначає: якщо є легальна дефініція терміна або якщо законодавець по-іншому визначив його значення, то в цьому значенні й слід його розуміти²⁴⁴. Тому першим завданням при визначенні поняття цивільного обороту має стати пошук його легального визначення.

Аналіз ч. 1 ст. 178 ЦК України, ч. 1 ст. 129 ЦК Російської Федерації, ч. 1 ст. 116 ЦК Республіки Казахстан, ч. 1 ст. 129 ЦК Республіки Білорусь, ч. 141 ЦК Республіки Таджикистан, ч. 1 ст. 82 ЦК Республіки Узбекистан, ч. 1 ст. 133 Республіки Вірменія дозволяє стверджувати, що всі вони являють собою норми-поняття, і не лише розкривають види оборотоздатності об'єктів цивільного права, але й дають поняття самого цивільного обороту. Такий висновок впливає в результаті логічного тлумачення даних норм.

Зважаючи на те, що у ст. 178 ЦК України слова «вільно», «вилучені з» та «обмежені в» означають різний ступінь цивільної оборотоздатності об'єктів, стає очевидним, що законодавець використовує поняття «відчуження або перехід від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва, успадкування чи іншим шляхом» і «цивільний оборот» як тотожні. Це дає можливість стверджувати, що під цивільним оборотом розуміється відчуження або перехід блага від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином. Зроблений висновок можна перевірити за допомогою правила логічного перетворення норми. Якщо в результаті перетворення шляхом заміни однієї мовної форми вираження поняття на іншу норма не змінить своєї суті (сенсу), можна стверджувати про правильність зробленого висновку. Отже, використовуючи правило логічного перетворення, можна сформулювати представлену норму таким чином: «Об'єкти цивільних

---

²⁴⁴ Черданцев А. Ф. Толкование права и договора : учеб. пособие для вузов / А. Ф. Черданцев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – С. 139.

прав можуть вільно перебувати в цивільному обороті, якщо вони не вилучені з цивільного обороту або не обмежені в обороті або, в силу їх невід'ємності не можуть брати участі у цивільному обороті». Можливий і інший варіант перетворення: «Об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені (усунені) з (від) вільного відчуження або переходу від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, або не обмежені у вільному відчуженні, або переході від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва, успадкування чи іншим чином, або не є невід'ємними від фізичної, юридичної особи». Очевидно, що і в першому, і в другому випадках норма зберегла своє значення і продовжує вказувати на види оборотоздатності об'єктів.

Таким чином, використання в нормі однорідних категорій, що розкриваються за допомогою різної мовної форми, дозволяє поставити між ними знак рівності й привести до «єдиного знаменника». У самій нормі законодавець розкриває поняття цивільного обороту як відчуження, перехід об'єктів цивільного права від однієї особи до іншої за допомогою правонаступництва, спадкування чи іншим чином. Інакше кажучи, цивільний оборот позначається як певний процес, рух. З одного боку – це рух об'єктів як таких. При цьому рух здійснюється або шляхом відчуження, або шляхом переходу благ. З іншого боку – перехід цінностей, об'єктів здійснюється у порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином.

Установивши законодавче визначення цивільного обороту, зіставимо його з теоретичним уявленням про нього, оскільки, як зазначає Ф. Бидлінський, з одних лише положень закону, що підлягають тлумаченню, неможливо отримати більше того, що в них міститься²⁴⁵. Теоретичне розуміння дасть можливість не лише перевірити правиль-

---

²⁴⁵ Бидлинский Ф. Основные положения учения о юридическом методе / Ф. Бидлинский // Вестн. гражд. права. – 2006. – № 1. – Т. 6. – С. 198–199.

ність висновків, зроблених на основі буквального тлумачення норми права, а й більшою мірою дозволить скласти уявлення про ознаки самого цивільного обороту та оборотоздатності в цілому.

Правова категорія «цивільний оборот», яка широко застосовується в юридичній літературі²⁴⁶, є однією з найбільш загальних у науці цивільного права²⁴⁷. Незважаючи на твердження М. М. Агаркова про те, що значення цивільного обороту є загальновідомим і не потребує роз'яснення²⁴⁸, до теперішнього часу його розуміння й тлумачення в цивілістичній літературі досить різні, а часом і прямо протилежні²⁴⁹. Спільним у точках зору вчених, які розглядали це поняття в праві, є твердження про те, що цивільний оборот – це певна сукупність. При цьому одні бачать його як певну сукупність юридичних фактів (правочинів)²⁵⁰, інші – як сукупність усіх цивільних правовідно-

---

²⁴⁶ Рожкова М. А. Применение в коммерческом обороте мировой сделки (Подготовлен для Системы Консультант Плюс, 2004) [Электронный ресурс] / М. А. Рожкова. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/ibf/lofiversion/index.php/t75074.html>.

²⁴⁷ Обзор литературы та критику відповідних точок зору щодо поняття радянського цивільного обороту див. у праці «Советский гражданский оборот (понятие и основные звенья)». «Вопросы гражданского, трудового права и гражданского процесса». – Ученые записки Свердлов. юрид. ин-та им. А. Я. Вышинского, т. V. М., Госюриздат, 1957, стр. 3 и сл., а також: Красавчиков О. А. Советская наука гражданского права (понятие, предмет, состав и система) / О. А. Красавчиков // Ученые труды Свердл. юрид. ин-та. Сер. «Гражданское право». – Т. 6. – Свердловск : Унив. тип., 1961.

²⁴⁸ Агарков М. М. Обязательство по советскому гражданскому праву / М. М. Агарков. – М. : Юриздат, 1940. – С. 14, 17–19, 30, 36.

²⁴⁹ Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : моногр. / В. Л. Яроцький. – Х. : Право. – 2006. – С. 435.

²⁵⁰ Братусь С. Н. О понятии гражданского оборота : докл. на заседании сектора гражд. права ВИЮН / С. Н. Братусь // Сов. государство и право. – 1949. – № 11. – С. 71; Эбзеев Б. Б. Гражданский оборот: понятие и юридическая природа / Б. Б. Эбзеев // Государство и право. – 1999. – № 2. – С. 33; Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права / Г. Ф. Шершеневич. – (По изд. 1914 г.) – М. : Спарк, 110

син²⁵¹ (чи їх частини²⁵²), треті – як сукупність цивільних відносин і юридичних фактів²⁵³ (правочинів).

Аналіз існуючих точок зору дозволяє критично підійти до категоричності висловлювання про те, що цивільний оборот – це лише сукупність правочинів. Як відзначав О. О. Красавчиков, юридичні факти (правочин, адміністративний акт) самі по собі не можуть опосередковувати перехід майна, рух об'єктів²⁵⁴. Вони є визначеною категорією і не можуть виконувати функції, що їм не притаманні. Дійсно, як зазначає автор, перше, що звертає на себе увагу в цивільному обороті, – це юридичні факти та перехід об'єктів. Ці явища та їх зв'язок можна спостерігати й незброєним юридичним поглядом. При цьому юридичні фа-

---

1994. – С. 24; Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : моногр. / В. Л. Яроцький. – Х. : Право. – 2006. – С. 436.

²⁵¹ Див. Дозорцев В. А. Объекты права государственной социалистической собственности и их классификация / В. А. Дозорцев // Сов. государство и право. – 1949. – № 1. – С. 56; Алексеев С. С. Выражение особенностей предмета советского гражданского права в методе гражданско-правового регулирования. Виды гражданских правоотношений и метод гражданско-правового регулирования / С. С. Алексеев // Антология уральской цивилистики. 1925–1989 : сб. ст. – М. : Статут, 2001. – С. 30; Чеговадзе Л. А. Избранные вопросы по курсу «Гражданское право России» : курс лекций / Л. А. Чеговадзе. – Н. Новгород, 2002. – С. 10.

²⁵² Красавчиков О. А. Советская наука гражданского права (понятие, предмет, состав и система) / О. А. Красавчиков // Ученые труды Свердл. юрид. ин-та. Сер. «Гражданское право». – Т. 6. – Свердловск : Унив. тип., 1961. – С. 247; Юридический энциклопедический словарь : 3-е изд., перераб. и доп. / под общ. ред. В. Е. Крутских. М. : ИНФРА-М, 2004. – VI. – 450 с. – (Б-ка словарей «ИНФРА-М»). – С. 92.

²⁵³ Полуяхтов И. А. Гражданский оборот имущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / И. А. Полуяхтов. – Екатеринбург. – 2002. – С. 38.

²⁵⁴ Красавчиков О. А. Советский гражданский оборот (понятие и основные звенья) / О. А. Красавчиков // Ученые зап. СЮИ. Сер. Вопр. гражданского, трудового права и гражданского процесса. – М. : Госюриздат, 1957. – Т. 5. – С. 14.

кти є підставою руху майново-правових (вольових) відносин. Проте правовою формою, що опосередковує рух об'єктів, є не юридичні факти, а майново-правові відносини, із сутності яких і слід виходити, будуючи поняття цивільного обороту²⁵⁵. Таким чином, О. О. Красавчиков стверджував, що цивільний оборот – це не сукупність юридичних фактів, а сукупність певних майнових правовідносин²⁵⁶.

Приймаючи в цілому позицію О. О. Красавчикова як вихідну в тому, що правовою формою руху об'єктів є правовідносини, відзначимо й те, що його твердження про нездатність юридичних фактів опосередковувати перехід, рух об'єктів²⁵⁷, є правдивим лише частково. Адже дійсно, найбільш типовими є ситуації, коли юридичні факти, і зокрема правочини, породжують правовідносини (зобов'язання), а вже в межах останніх має місце рух благ. Проте праву відомі такі речові договори, як реальний договір дарування²⁵⁸, договори про встановлення сервітутів, емфітевзису, суперфіцію і т. п. Дана група договорів не породжує виникнення зобов'язальних правовідносин, проте, опосередковує рух об'єктів і прав на них. На підтвердження сказаного можна навести таке.

Договір про встановлення сервітуту породжує в особи право користування чужим майном. При цьому сервітуарій отримує також і доступ до цього майна в межах установле-

---

²⁵⁵ Красавчиков О. А. Советская наука гражданского права (понятие, предмет, состав и система) / О. А. Красавчиков // Ученые труды Свердлов. юрид. ин-та. Сер. «Гражданское право». – Т. 6. – Свердловск : Унив. тип., 1961. – С. 411–412.

²⁵⁶ Красавчиков О. А. Вказана праця. – С. 413.

²⁵⁷ Красавчиков О. А. Советский гражданский оборот (понятие и основные звенья) / О. А. Красавчиков // Ученые записки Свердловского юридического института. Сер. «Вопр. гражданского, трудового права и гражданского процесса». – М. : Госюриздат, 1957. – Т. 5. – С. 12.

²⁵⁸ Брагинский М. И. Договорное право. – Кн. 2 : Договоры о передаче имущества / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2000. – С. 340; Сліпченко С. О. Правова характеристика договору дарування та його місце в системі законодавства України / С. О. Сліпченко // Право і безпека. – 2004. – № 3'2. – С. 174–177.

ного права. Договір про встановлення суперфіцію передбачає перехід земельної ділянки та права на її використання для будівництва промислових, побутових, соціально-культурних, житлових та інших споруд чи будівель. Як видно, і в першому, і в другому прикладах власник допускає невластника до свого (присвоєного) блага. У користувача виникає речове право на об'єкт, при цьому власник не змінюється. І що найголовніше – рух цінностей відбувається не в межах зобов'язальних правовідносин, а в межах речових, реальних договорів, тобто правочинів. Ще більш наочним прикладом є рух об'єктів і прав на них при спадкуванні. Тут для обороту цінностей взагалі не потрібні зобов'язальні правовідносини, а юридичний склад є єдиним і достатнім елементом обороту.

Таким чином, виключення з цивільного обороту всіх правочинів (інших юридичних фактів) було б необґрунтованим²⁵⁹. Тоді з нього необхідно було б вилучити заповіт, який входить до юридичного складу та опосередковує надання спадкової маси, ліцензії, що опосередковує перехід майнових прав на результати творчої, інтелектуальної діяльності тощо. А це було б неправильним.

Серед вчених-цивілістів, що розглядають категорію цивільного обороту як сукупність цивільних правовідносин, немає єдності думок про те, які саме цивільні правовідносини наповнюють цивільний оборот.

С. С. Алексєєв вважає, що поняття цивільного обороту охоплює відносини всього цивільного права²⁶⁰. Таке широке сприйняття даної категорії має включати в себе відносини не лише майнові, але й всі немайнові. Проте критичний аналіз наведеної позиції дає підстави для того, щоб засумніватись в її правильності (справедливості). Адже якщо взяти за основу українське законодавство, то згідно зі

---

²⁵⁹ Полуяхтов И. А. Гражданский оборот имущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / И. А. Полуяхтов. – Екатеринбург, 2002. – С. 22.

²⁶⁰ Алексєєв С. С. Право: азбука, теорії, філософія. Опыт комплексного исследования / С. С. Алексєєв. – М. : Статут, 1999. – С. 597.

ст. 178 ЦК України, не можуть знаходитися в обороті ті об'єкти, які є природно невід'ємними від фізичної чи юридичної особи. Невід'ємність вказує на те, що об'єкт, який належить одному суб'єкту, не може бути наданий іншому, хоча він і є об'єктом цивільних правовідносин, тому він нездатний перебувати в обороті. Наприклад, такі блага, як життя, здоров'я, свобода – це об'єкти цивільних правовідносин, але в силу своєї невід'ємності від носія вони не можуть бути залучені до обороту. Подібне можна спостерігати і в російському законодавстві. Наприклад, результати інтелектуальної, творчої діяльності хоча й розглядаються як об'єкти цивільних правовідносин, але вважається, що до цивільного обороту вони не залучаються.

Всупереч С. С. Алексєєву, С. М. Братусь²⁶¹, В. А. Дозорцев²⁶², В. Л. Яроцький²⁶³, Л. О. Чеговадзе²⁶⁴, М. А. Рожкова²⁶⁵, Б. Б. Ебзєєв²⁶⁶ стверджують, що цивільний оборот включає в себе лише майнові відносини. При цьому, на думку Л. О. Чеговадзе, майнові відносини цивільного обороту поділяються на відносини з приводу належності майна його власнику, тобто засновані на речовому праві, відносини з приводу переходу майна від одних осіб

---

²⁶¹ Братусь С. Н. О понятии гражданского оборота : докл. на заседании сектора гражд. права ВИЮН / С. Н. Братусь // Сов. государство и право. – 1949. – № 11. – С. 71.

²⁶² Дозорцев В. А. Объекты права государственной социалистической собственности и их классификация / В. А. Дозорцев // Сов. государство и право. – 1949. – № 1. – С. 56.

²⁶³ Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : моногр. / В. Л. Яроцький. – Х. : Право. – 2006. – С. 436.

²⁶⁴ Чеговадзе Л. А. Избранные вопросы по курсу «Гражданское право России» : курс лекций / Л. А. Чеговадзе. – Н. Новгород, 2002. – С. 10.

²⁶⁵ Рожкова М. А. Применение в коммерческом обороте мировой сделки (Подготовлен для Системы Консультант Плюс, 2004) [Электронный ресурс] / М. А. Рожкова. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/ibf/lofiversion/index.php/t75074.html>.

²⁶⁶ Эбзєєв Б. Б. Гражданский оборот: понятие и юридическая природа / Б. Б. Эбзєєв // Государство и право. – 1999. – № 2. – С. 33.

до інших та відносини з управління майном²⁶⁷, тобто зобов'язальні. Подібну позицію відстоює і Б. Б. Ебзеєв²⁶⁸.

Разом з тим важко погодитися із твердженням, що речові правовідносини в їх статичній формі являють собою цивільний оборот. Абсолютні права, до яких вони належать, можуть розглядатися лише як передумова виникнення обороту²⁶⁹. Більше того, вилученими з цивільного обороту вважаються ті об'єкти, які хоча й наділені натуральною оборотоздатністю, але не можуть переходити від одного суб'єкта до іншого в межах цивільно-правових відносин²⁷⁰ в силу прямої вказівки закону. Проте це не означає, що вони нікому не належать, не перебувають у стані привласнення. Власником таких об'єктів є, як правило, держава²⁷¹. Так, не можуть бути у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України зброя, боєприпаси (крім мисливської і пневматичної зброї і боєприпасів до неї, а також спортивної зброї і боєприпасів до неї, що придбаваються громадськими об'єднаннями з дозволу органів внутрішніх справ), бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси, вибухові речовини й засоби вибуху, всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та облад-

---

²⁶⁷ Чеговадзе Л. А. Вказана праця. – С. 10.

²⁶⁸ Ебзеєв Б. Б. Вказана праця. – С. 33.

²⁶⁹ Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 289.

²⁷⁰ Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой (постатейный) / рук. автор. коллектива и ответств. ред. О. Н. Садилов. – М. : Юрид. фирма КОНТРАКТ; ИНФРА. – М., 1998. – С. 273; Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. – Т. 1. / за відповід. ред. О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецова, В. В. Луць. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 313.

²⁷¹ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. – Т. 1. / за відповід. ред. О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецова, В. В. Луць. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 313; Гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : БЕК, 1998. – С. 303.

нання для його виробництва, й інші об'єкти²⁷². Але вони є у власності держави. Або, наприклад, об'єкти Червоної книги України, які утримуються (зберігаються) підприємствами, установами та організаціями державної або комунальної форми власності, є об'єктами права відповідно державної або комунальної власності, а розведені (отримані) у штучних умовах від законно набутих у приватну власність об'єктів Червоної книги України, а також ввезені в Україну з-за кордону або набуті в Україні в осіб, які мають право приватної власності на ці об'єкти, є приватною власністю юридичних або фізичних осіб²⁷³. Хоча ці блага й не можуть змінювати власника²⁷⁴, але вони беруть участь у речових правовідносинах. Є уповноважений суб'єкт, якому протистоїть необмежене коло зобов'язаних осіб.

Таким чином, відносини з приводу належності майна його власнику, засновані на речових правах, не відображають суті цивільного обороту, оскільки вони відображають лише статику майнових відносин. Об'єкт може належати особі на праві власності, але бути вилученим із цивільного обороту. На підставі вищевикладеного можна також зробити висновок про те, що будь-який об'єкт цивільного обороту є об'єктом цивільних правовідносин, але не всякий об'єкт цивільних правовідносин може бути об'єктом цивільного обороту.

Подібну позицію, відповідно до якої майнові відносини в їх статичному стані виключаються з цивільного обороту, зайняли такі цивілісти, як О. О. Красавчиков²⁷⁵,

---

²⁷² Про право власності на окремі види майна : Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 35. – Ст. 517.

²⁷³ Про Червону книгу України : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 30. – Ст. 201.

²⁷⁴ Гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : БЕК, 1998. – С. 302; Научно-практический комментарий Цивильного кодексу України : у 2 т. – Т. 1. / за відповід. ред. О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 313.

²⁷⁵ Красавчиков О. А. Советская наука гражданского права (понятие, предмет, состав и система) / О. А. Красавчиков // Ученые 116

О. О. Пунда²⁷⁶ та інші юристи²⁷⁷. Вони дотримуються думки, що цивільний оборот – це лише зобов’язальні відносини.

Розглядаючи цю точку зору, необхідно відразу зазначити, що серед вчених-цивілістів практично не виникає суперечки відносно того, що зобов’язання є природним наповненням обороту. Це пов’язано з тим, що за своєю природою зобов’язання оформлюють перехід більшості об’єктів цивільних правовідносин від одних учасників (суб’єктів) до інших, забезпечують процес руху цінностей у суспільстві, тобто динаміку майнових відносин²⁷⁸. Разом з тим, як справедливо зазначає І. А. Полуяхтов, ототожнення цивільного обороту із зобов’язальними правовідносинами суттєво збіднює цивільний оборот, тому що виключає з нього речові договори, у межах яких передається майно²⁷⁹, спадкування, інші види правонаступництва та форми руху благ. Більше того, навіть виникнення зобов’язальних правовідносин не завжди тягне за собою перехід майна від однієї особи до іншої. Так, І. А. Полуяхтов наводить приклад, коли учасники договору купівлі-продажу до моменту його виконання розривають цей договір²⁸⁰. У такому випадку має місце виникнення зобов’язання, але передачі об’єкта цивільного права не відбулося. Подібна ситуація виникає і при укладенні договору, виконання якого неможливе в си-

---

труды Свердл. юрид. ин-та. Сер. «Гражданское право». – Т. 6. – Свердловск : Унив. тип., 1961. – С. 296–297.

²⁷⁶ Пунда О. О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини : моногр. / О. О. Пунда. – Хмельницький; К., 2005. – С. 185.

²⁷⁷ Юридический энциклопедический словарь : 3-е изд., перераб. и доп. / под общ. ред. В. Е. Крутских. – М. : ИНФРА-М, 2004. – VI. – С. 92.

²⁷⁸ Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 332.

²⁷⁹ Полуяхтов И. А. Гражданский оборот имущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / И. А. Полуяхтов. – Екатеринбург, 2002. – С. 22.

²⁸⁰ Полуяхтов И. А. Вказана праця. – С. 21.

лу об'єктивних причин, що виникли після його укладення. Наприклад, коли за договором підяду результат виконаних робіт не може бути переданий замовнику, оскільки його втрачено в результаті дії непереборної сили. Тому більш точним буде твердження, що перехід благ породжує належне виконання обов'язку в межах зобов'язань, а сам факт виникнення зобов'язання не завжди тягне за собою рух об'єктів.

Як можна помітити, велика кількість точок зору на поняття цивільного обороту ще не дає чіткого його розуміння. Ймовірно, що, обмежуючись лише рамками юридичної науки, досить складно зрозуміти, що являє собою цивільний оборот. Тому, поділяючи методологічний підхід дослідження С. М. Братуся та О. О. Красавчикова, І. А. Полуяхтов справедливо відзначає, що при визначенні цивільного обороту необхідно виходити з аксіоми, відповідно до якої цивільний оборот – це не що інше, як юридична форма економічного обороту. Це дозволяє зробити висновок, що для розкриття поняття цивільного обороту необхідно визначитися з поняттям економічного обороту²⁸¹ хоча б на базовому рівні. В основу такого підходу покладено економіко-матеріалістичний метод пізнання права.

Для цього звернімося до роботи Р. В. Топорова, який комплексно досліджував аспекти економічного обороту. Він аргументовано доводить, що економічний оборот – це безперервний процес руху, переходу певної сукупності економічних ресурсів²⁸², привласнення благ. Можна помітити, що ключовими для економічного обороту є категорії «блага (ресурси)» та «процес їх переходу (присвоєння)». Як зазначалось раніше, блага [goods] (ресурси) в економіці – це узагальнений термін, під яким розуміються об'єкти, що мають позитивну корисність, на відміну, наприклад, від шкідливих відходів виробництва, ядерних відходів, забруднень середовища та їм подібних, що несуть не благо, а

---

²⁸¹ Полуяхтов И. А. Вказана праця. – С.29.

²⁸² Топоров Р. В. Макроэкономические аспекты экономического оборота на примере черной металлургии : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01 / Р. В. Топоров. – М., 2005. – С. 8.

шкоду для суспільства²⁸³, чи на відміну від непотрібних предметів. Таким чином, благо, з точки зору економіки, – це позитивна корисність. І така корисність може мати різні форми прояву.

Джерелом виникнення всіх благ, необхідних для існування людини, як зазначає Є. О. Суханов, є процес їх привласнення, суть якого полягає в тому, що для когось щось стає своїм, а для когось – чужим²⁸⁴. Стан належності або присвоєності створює можливість використовувати ті чи інші корисності для власних потреб, усуваючи від їх використання всіх інших осіб. Іншими словами, стан присвоєння встановлює фактичну монополію на блага. Враховуючи, що потреби, як правило, перевищують доступну для розпорядження (привласнення) кількість благ, стає зрозумілим твердження К. Менгера про економічне джерело походження сучасного правопорядку²⁸⁵. У цьому разі правопорядок вирішує завдання впорядкування процесу присвоєння благ окремими суб'єктами та захисту їх володаря «одночасно з усуненням від благ всіх інших господарюючих осіб»²⁸⁶. Таким чином, з'являється юридична монополія. При цьому така монополія може стосуватися не лише речових (матеріальних), а й неречових (нематеріальних) благ.

На ранніх стадіях розвитку суспільства, коли основними благами були речі, процес присвоєння здійснювався лише через виробництво або окупацію, де виробництво – це

---

²⁸³ Экономико-математический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://slovari.yandex.ru/dict/lop/lop/lop-1768.htm&stpar1=2.26.1>.

²⁸⁴ Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Е. А. Суханов. – М. : Юридическая литература, 1991. – С. 7.

²⁸⁵ Менгер К. Основания политической экономии [Електронний ресурс] / К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Ф. Визер // Австрийская школа в политической экономии. – М. – 1992. (Экономическое наследие). – Режим доступу : <http://malchish.org/lib/economics/menger/men001.htm#01>.

²⁸⁶ Рыбалов А. О. Экономические блага и гражданский оборот / А. О. Рыбалов // Объекты гражданского оборота : сб. ст. / отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 81.

створення благ, а окупація (occupatio) – заволодіння, захоплення речей, що нікому не належать (res nullitatis), тобто таких, які не мають ніякого володаря²⁸⁷ (наприклад, неосвоєних земельних ділянок, диких звірів, риб, птахів, що знаходяться в умовах природної свободи (omnia quae tena mari caelo capiuntur), речей, покинутих їх колишніми господарями (res derelictae), ворожих речей (res hostiis) і т. п.). На відміну від виробництва (створення), окупація передбачає присвоєння вже існуючих відомих благ.

Як показує досвід, процес присвоєння неможливо або досить складно здійснювати наодинці, людям доводиться вступати між собою у взаємовідносини (в суспільні відносини)²⁸⁸. Це можуть бути як взаємовідносини для спільного створення або захоплення об'єктів, так і взаємовідносини, спрямовані на зустрічний обмін уже наявних у них благ. Із розвитком цивілізованого суспільства на перший план виходять способи присвоєння за допомогою відчуження (шляхом обміну еквівалентами чи без такого обміну) або переходу присвоєних об'єктів без відчуження (шляхом надання у користування, в управління тощо). У двох останніх випадках благо набуває форми товару²⁸⁹, а суспільні відносини, в яких починають циркулювати товари, – економічного обороту. Виникають ринкові відносини. При цьому будь-який товар об'єднує у собі дві властивості: споживчу та мінову цінності.

Споживча цінність – це здатність речі задовольняти яку-небудь людську потребу, тобто її корисність. Споживча цінність виступає носієм її другої властивості – мінової цінності. Формою прояву мінової цінності на ринку є попит і пропозиція, в якій обмінюються різні товари²⁹⁰. Мінова

---

²⁸⁷ Генкин Д. М. Право собственности в СССР / Д. М. Генкин. – М. : Юридическая литература. – 1961. – С. 63.

²⁸⁸ Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Е. А. Суханов. – М. : Юридическая литература, 1991. – С. 7.

²⁸⁹ Суханов Е. А. Вказана праця. – С. 15.

²⁹⁰ Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс] : полный текст 3-го изд., выпущ. изд-вом «Сов. энцикл.» в 1969–1978 гг. : 120

цінність – це еквівалентний вираз товару в грошах або в іншому товарі. Саме ці дві цінності і циркулюють в економічному обороті.

Таким чином, передумовою виникнення економічного обороту є стан присвоєності блага та його позитивна корисність, цінність. В економічному сенсі присвоєність полягає в установленні над благами такого панування, монополії, які дозволяють або самостійно використовувати ці корисності, усуваючи від них усіх інших осіб, або надавати їх третім особам, самостійно визначаючи характер такого використання²⁹¹, або й взагалі здійснити їх відчуження. Сам оборот – це зміна стану присвоєності шляхом відчуження або переходу (надання або доступ до...) присвоєних благ від однієї особи до іншої, без відчуження.

Розуміння економічного обороту в межах даної роботи необхідне лише для подальшого з'ясування його юридичної форми, оскільки, відповідно до зауваження Р. О. Халфіної, важливо пам'ятати, що «правова форма має максимально відповідати економічному змісту відносин і сприяти якнайповнішому впливу на цей зміст»²⁹².

Коротко зазначимо відмінні риси кожного зі способів присвоєння, що наповнюють економічний оборот, та умови їх застосування.

Очевидно, що в результаті відчуження об'єкт стає чужим для першого володільця і своїм для набувача. Такий процес може супроводжуватись переходом самого блага (наприклад, договір дарування, який укладається як реальний правочин, передбачає і перехід до набувача об'єкта, і його відчуження) або без такого супроводження (наприклад, відчужена річ продовжує знаходитись у володінні відчужувача за договором оренди). Разом з тим, ключовим у даному способі обороту є не перехід речі, а те, що вона

в 30 т. – Режим доступу : <http://slovari.yandex.ru/dict/bse/article/00079/41500.htm>.

²⁹¹ Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Е. А. Суханов. – М. : Юридическая литература, 1991. – С. 10.

²⁹² Халфина Р. О. Правовое регулирование поставки продукции в народном хозяйстве / Р. О. Халфина. – М., 1963. – С. 259.

стає чужою для відчужувача. Його застосовують для переходу до набувача мінової цінності блага з переходом чи без переходу споживчої цінності. У свою чергу, перехід об'єкта не завжди тягне за собою відчуження. Наприклад, річ перейшла у володіння орендаря, але продовжує залишатися невідчуженою для орендодавця. Інший приклад. За договором управління майном для установника управління об'єкт продовжує залишатись своїм, але переходить у володіння до управителя. Більше того, перехід об'єктів може мати місце на підставі правопороджуючих юридичних фактів (юридичних складів), які не пов'язані з відчуженням (наприклад, спадкування). Такий спосіб застосовується для переходу до набувача споживчої цінності блага з переходом чи без переходу мінової цінності.

Зважаючи на те, що благо, яке перебуває в економічному обороті, має споживчу та мінову цінності і саме вони (цінності) стають об'єктами економічного обороту, можна зазначити, що перехід споживчої та мінової цінностей не завжди потребує руху об'єкта цивільного права. Перехід блага під владу іншої особи може здійснюватись шляхом допуску до його використання третіх осіб. Останні отримують лише можливість (доступ) отримувати вигоду (споживчу цінність) з чужого блага, вже кимось присвоєного. Наприклад, передача речі у користування наймачеві не передбачає її відчуження. Наймодавець, по суті, допускає до використання об'єкта наймача, визначивши при цьому характер такого використання. При встановленні земельного сервітуту взагалі відсутні відчуження та передача об'єкта. До особи, якій належить сервітут, переходить лише споживча цінність, тобто здатність задовольняти якунебудь людську потребу в межах, визначених законом чи договором.

Допуск третіх осіб до використання присвоєного блага дозволяє залучити до економічного обороту не лише предмети матеріального світу, а й нематеріальні об'єкти. Так, у правовій літературі поширеною є точка зору, відповідно до якої більшість результатів творчої, інтелектуаль-

ної діяльності здатні брати участь в економічному обороті²⁹³. Більше того, ставши товаром, творіння людського розуму на сьогодні набули значення одного з найважливіших видів об'єктів економічного обороту²⁹⁴. Разом з тим очевидно, що такі об'єкти є невідчужуваними. Тому розуміння економічного обороту винятково як привласнення результатів інтелектуальної, творчої діяльності шляхом їх відчуження повністю виключало б можливість розглядати їх як товар, як об'єкт обороту, що значною мірою необґрунтовано звузило б сферу останнього. Рівною мірою це стосується й інформації²⁹⁵ та інших нематеріальних благ. Але, розглядаючи перехід нематеріального об'єкта, у т. ч. і як допуск до його використання, тобто як перехід до набувача тільки споживчої цінності зі збереженням стану присвоєності, стає можливим повне розуміння економічного обороту.

Таким чином, економічний оборот – це зміна стану присвоєння (рух, перехід) благ між суб'єктами або шляхом відчуження, або шляхом допуску до їх використання третіх осіб, в результаті чого останні можуть лише отримувати вигоду з чужого блага (матеріального чи нематеріального). Подібне розуміння економічного обороту використовують і фінансисти, визначаючи грошовий оборот²⁹⁶. Далі воно бу-

---

²⁹³ Гаврилов Э. П. Авторское право. Издательские договоры. Авторский гонорар / Э. П. Гаврилов. – М., Юридическая литература. – 1988. – С. 28.

²⁹⁴ Близнац И. А. Интеллектуальная собственность и закон. Теоретические вопросы ; Интеллектуальная собственность. Законодательство и практика применения : практ. пособие / И. А. Близнац. – М. : Гардарика, 1997. – С. 125; Богатых Е. А. Патентное право капиталистических и развивающихся государств / Е. А. Богатых, В. И. Левченко. – М. : Юридическая литература, 1978. – С. 152; Бороухин А. Е. Коммерческая информация в гражданско-правовом обороте [Электронный ресурс] / А. Е. Бороухин. – Режим доступа : <http://www.infolaw.hut.ru>.

²⁹⁵ Семилетов С. И. Информация как особый объект права / С. И. Семилетов // Проблемы информатизации. – 1999. – Вып. 3. – С. 56.

²⁹⁶ Денежный оборот и денежная масса, которая его обслуживает: Сущность и экономическая основа денежного оборота

де зіставлене з поняттям цивільного обороту, що дозволить установити умови останнього.

Як відзначається у спеціальній літературі, окрім присвоєності та цінності, ще однією умовою допуску блага до економічного обороту, на яку вказують і в юридичній літературі, є його здатність до відокремлення від найближчого, суміжного і навіть аналогічного об'єкта. Відокремлення, відділення одного блага від іншого²⁹⁷ (дискретність²⁹⁸) дає можливість установити монополію на нього²⁹⁹. При цьому очевидно, що для економічного обороту однієї лише монополії над об'єктом недостатньо. Наприклад, установлення монополії над свободою літературної, художньої, наукової та технічної творчості, життям людини ще не свідчить про їхню здатність бути допущеними до обороту. Для того щоб змінився стан присвоєння (виник рух) благ або шляхом їх відчуження, або шляхом допуску до них третіх осіб з метою отримання вигоди, необхідно, щоб поведінка суб'єктів була спрямована лише на зовнішні для них предмети, щодо яких можуть вчинятися певні дії.

Традиційним об'єктом економічного обороту протягом усієї історії людства були матеріальні блага – природні об'єкти та результати матеріального виробництва. Вони обмежені в просторі, належать до предметів зовнішнього світу, тому ідеально пристосовані для цієї мети³⁰⁰. Однак такими ознаками наділені не всі блага. Наприклад, гідність

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kredithelper.ru/oborot-denezhnyj1.html>.

²⁹⁷ Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 289.

²⁹⁸ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 140.

²⁹⁹ Дозорцев В. А. Вказана праця. – С. 294.

³⁰⁰ Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 12; Васильева Е. Н. Оборотоспособность в сфере интеллектуальной собственности / Е. Н. Васильева // Государство и право. – 2011. – № 8. – С. 26–34.

фізичної особи, будучи об'єктом цивільного права (ст. 150 ЦК Російської Федерації, ст. 201, 297 ЦК України, ст. 162 ЦК Республіки Вірменія, ст. 151 ЦК Республіки Білорусь, ч. 3 ст. 115 ЦК Республіки Казахстан, ст. 170 ЦК Республіки Таджикистан, ст. 99 ЦК Республіки Узбекистан), виступає у формі свідомості людини, усвідомлення себе, свого місця в суспільстві. Очевидно, що таке нематеріальне благо не може бути об'єктом обороту, оскільки воно не проявляється зовні. Подібне спостерігаємо і щодо штучних нирок, серця, імплантованих у людське тіло. Незважаючи на те, що вони створені людською працею та мають матеріальну субстанцію, ставши частиною організму, вони втрачають ознаку зовнішності і, як наслідок, – здатність брати участь в економічному обороті.

Зовнішній у відношенні до суб'єкта характер, прояв об'єкта зовні в юридичній літературі називають об'єктивацією, а самі блага – об'єктивованими³⁰¹. При цьому відзначається, що здатність до об'єктивації мають не лише речі, а й деякі духовні (нематеріальні, моральні) блага³⁰². Так, результати інтелектуальної, творчої діяльності виникають внаслідок відокремлення від конкретної людини результатів діяльності її свідомості та духовної діяльності взагалі за допомогою продуктів культури (мови, письма, картин, скульптури й інших подібних систем)³⁰³. Таке духовне, нематеріальне може виступати об'єктом суспільних відносин і, відповідно, мати правове значення для обороту, оскільки воно втілюється в матеріальній формі, від'ємній від людської особистості³⁰⁴.

---

³⁰¹ Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 21.

³⁰² Нохрина М. Л. Вказана праця. – С. 20–21.

³⁰³ Введение в философию : учеб. для вузов : в 2 ч. Ч. 2 / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1989. – С. 44.

³⁰⁴ Введение в философию : учеб. для вузов : в 2 ч. Ч. 2 / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1989. – С. 45–46; Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных

Таким чином, економічний оборот – це рух товару (цінностей, благ), що здійснюється шляхом відчуження або переходу його використання до третіх осіб (допуску останніх до блага). Сам же об'єкт повинен бути привласненим, мати такі властивості, як ціна, відособленість, відемність і об'єктивованість. Зауважимо, що легальне поняття цивільного обороту також визначено як рух, процес, і оскільки економічний оборот – це перехід, рух цінностей від однієї особи до іншої шляхом їх відчуження або допуску до їх використання, то цивільний оборот як юридичне оформлення економічних відносин товарообміну³⁰⁵ також має являти собою рух, перехід, мати певні динамічні характеристики³⁰⁶. Проте, як справедливо застерігав С. М. Братусь, «не слід ототожнювати оборот в економічному сенсі з оборотом в юридичному сенсі»³⁰⁷.

Сфера цивільного обороту – це сфера обороту суб'єктивних цивільних (приватних) прав, а не тільки об'єктів майнового походження. Більше того, для цивільного обороту має значення не лише і не стільки сам рух благ (це важливо для економічного обороту), скільки перехід прав на них³⁰⁸. Незважаючи на те, що досить часто рух благ і рух прав на них взаємопов'язані, нерідко можна спостері-

---

отношений, не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 21.

³⁰⁵ Гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : БЕК, 1998. – С. 48.

³⁰⁶ Полуяхтов И. А. Гражданский оборот имущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / И. А. Полуяхтов. – Екатеринбург, 2002. – С. 35.

³⁰⁷ Братусь С. Н. О понятии гражданского оборота : докл. на заседании сектора гражд. права ВИЮН / С. Н. Братусь // Сов. государство и право. – 1949. – № 11. – С. 71.

³⁰⁸ Белов В. А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: содержание и соотношение понятий / В. А. Белов // Объекты гражданского оборота : сб. ст.; отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 76–77; Рыбалов А. О. Экономические блага и гражданский оборот / А. О. Рыбалов // Объекты гражданского оборота : сб. ст. / отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 78.

гати і їх автономне переміщення. Наприклад, викрадена річ переходить до викрадача фактично, однак право власності на неї (правомірність володіння) залишається у власника (правомірного володільця). Зрозуміло, що такий перехід об'єкта не має нічого спільного з цивільним оборотом. На таку особливість звертали увагу ще давньоримські юристи. Вони відзначали, що якщо особа користується заставленою річчю або зберігач користується річчю, передачею на зберігання, то вони здійснюють крадіжку³⁰⁹, оскільки крадіжкою є не лише викрадення речі, але й користування або володіння нею шляхом обману³¹⁰. Іншим прикладом, який можна навести, є ситуація, коли право власності за договором купівлі-продажу переходить до покупця раніше передачі самої речі. Тут спостерігається рух права без руху речі. Хоча такий стан зберігається і нетривалий час, але він усе ж таки має місце. Третій приклад – продана покупцю річ, яка вже перебувала в наймі у третьої особи (наймача). Тут має місце перехід речі та права користування нею одному суб'єкту, а перехід права власності (відчуження) без передачі речі – іншому – покупцю.

Більш складно визначити, що являє собою оборот результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Відомо, що, наприклад, авторський твір може брати участь в обороті через оборот його матеріального носія³¹¹. Разом з тим сам твір не відчужується від свого творця-автора³¹², відчужуваним є носій як предмет матеріального світу.

---

³⁰⁹ Параграф 6 титул 1 Книги 4 Інституцій Юстиніана : пер. с лат. Д. Расснера / под ред. Л. Л. Кофанова, В. А. Томсінова (Памятники римського права). – М. : Зерцало, 1998. – С. 297.

³¹⁰ Параграф 1 титул 1 Книги 4 Інституцій Юстиніана : пер. с лат. Д. Расснера / под ред. Л. Л. Кофанова, В. А. Томсінова (Памятники римського права). – М. : Зерцало, 1998. – С. 295.

³¹¹ Сергеев А. П. Право інтелектуальної власності в Російській Федерації / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – С. 216; Дозорцев В. А. Поняття виключительного права / В. А. Дозорцев // Проблеми сучасного громадянського права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 287– 320.

³¹² Сергеев А. П. Вказана праця. – С. 31.

Як ілюстрацію змодельюємо таку ситуацію та розглянемо її. Наприклад, автор написав (створив) казку (твір). Видавець прочитав її, сприйняв. Оцінивши позитивну корисність, останній розмножив і поширив це благо. Покупець матеріального носія, в якому втілено твір (книги, наприклад), теж прочитав її та переказав на ніч своїй дитині.

З точки зору економіки, можна спостерігати рух нематеріальної (не речової), але позитивної корисності (споживчої цінності). Автор створив казку і саме він є монополістом на присвоєне шляхом створення благо. => Видавець, отримавши доступ до об'єкта, сприймає ідеї, образи, думки автора і відтворює їх на матеріальному носії. => Покупець, який купив книгу, також отримує доступ до твору. Прочитавши її, останній у свідомості сприйняв казку та відтворив дитині. => Дитина (свідомість дитини) сприйняла казку. Таким чином, спостерігається рух нематеріального блага від творця до дитини. Однак з точки зору права, необхідно встановити, чи мав місце рух прав. Наприклад, чи придбав видавець у автора право на використання, розмноження, розповсюдження твору і т. д., тобто, чи мало місце привласнення видавцем блага автора способом, передбаченим правопорядком. Якщо право на використання не переходило, то цивільний оборот відсутній, якщо ж автор дав дозвіл (ліцензію) на таке використання, то перехід (надання права, допуск до блага) було здійснено в межах цивільного обороту. Це правило рівною мірою стосується обороту як матеріальних, так і нематеріальних благ, тобто там, де є оборот прав, має місце цивільний оборот. Підтвердження сказаного знаходимо у законодавстві не тільки України (ст. 178 ЦК України), а й інших країн (ст. 129 ЦК Республіки Білорусь, ст. 129 ЦК Російської Федерації, ст. 116 ЦК Республіки Казахстан, ст. 133 ЦК Республіки Вірменія, ст. 23 ЦК Киргизької Республіки та ін.), де йдеться про правонаступництво, спадкування та інші способи переходу прав.

Незважаючи на те, що при визначенні оборотоздатності законодавець вказує на рух благ, такі поняття, як правонаступництво, спадкування і т. п., звертають увагу насамперед на рух прав. Такий висновок ґрунтується на

тому, що правонаступництво розкривається як «перехід суб'єктивного права (у широкому розумінні – також правового обов'язку) від однієї особи (праводавця) до іншої (правонаступника) у порядку похідного правонабуття»³¹³. Спадкування також характеризується як перехід (наступництво) прав і обов'язків померлої особи до інших суб'єктів³¹⁴. Іншими словами, перехід прав забезпечує рух привласнених цінностей (споживчих або мінових). Подібне розуміння цивільного обороту в теорії права є домінуючим³¹⁵.

Таким чином, цивільний оборот передбачає рух, перехід від однієї особи до іншої не лише об'єктів цивільних прав, а й самих суб'єктивних прав на них. При цьому, оскільки цивільний оборот – це юридична форма економічного обороту, а об'єктами останнього є товар, тобто благо, що має грошову цінність, то і право на нього може носити тільки майновий характер, про що неодноразово йшлося у правовій літературі.

Як зазначено у ст. 178 ЦК України, засобами, які обслуговують відчуження або перехід об'єктів, є правонаступництво, спадкування і т. п., тобто все те, що опосередко-

---

³¹³ Черепахин Б. Б. Правопреемство по советскому гражданскому праву / Б. Б. Черепахин // Труды по гражд. праву – М. : Статут, 2001. – С. 311.

³¹⁴ Антимонов Б. С. Авторское право / Б. С. Антимонов, Е. А. Флейшиц. – М. : Юридическая литература, 1957. – С. 5.

³¹⁵ Красавчиков О. А. Советский гражданский оборот (понятие и основные звенья) / О. А. Красавчиков // Ученые записки Свердловского юридического института. Сер. «Вопр. гражданского, трудового права и гражданского процесса». – М. : Госюриздат, 1957. – Т. 5. – С. 26; Белов В. А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: содержание и соотношение понятий / В. А. Белов // Объекты гражданского оборота : сб. ст.; отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 74–75; Туктаров Ю. Е. Оборотоспособные права (сравнительное исследование) / Объекты гражданского оборота : сб. ст. (Анализ современного права) / отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 113–142; Спасибо-Фатеева І. В. Оборотоздатність об'єктів цивільних прав / І. В. Спасибо-Фатеева // Право України. – 2005. – № 6. – С. 34–37.

вує рух благ від одного суб'єкта до іншого через рух прав на них. Іншими словами, перехід прав здійснюється в порядку правонаступництва, спадкування або іншим чином. Оскільки спадкування є різновидом правонаступництва, то в межах даної роботи ці поняття будуть розглянуті як одна правова категорія, за винятком випадків, коли кожне з них має свої характерні особливості.

Як стверджує Б. Б. Черепакін, особливість правонаступництва полягає в тому, що воно являє собою похідне набуття суб'єктивного права чи цивільно-правового обов'язку. Характеризуючою ознакою такого правонабуття, на відміну від початкового правонабуття, є зв'язок між набутим правом чи обов'язком та початковими правовідносинами³¹⁶.

Підставами правонаступництва є правочини, адміністративні акти, спадкування як юридичний склад³¹⁷, юридичні вчинки³¹⁸. Проте, як справедливо відзначає І. А. Полуяхтов, цивільний оборот, незважаючи на всю подібність до правонаступництва, не тотожний йому³¹⁹. Дотримуючись подібної позиції, В. А. Белов відзначає (і з цим не можна не погодитися), що цивільним оборотом охоплюються не лише випадки укладення правочинів, спрямованих на встановлення зобов'язань стосовно об'єктів цивільних прав, на виникнення правонаступництва, а й випадки переходу об'єктів цивільних прав від одного суб'єкта до іншого в силу юридичних фактів, які правочинами не є³²⁰. Так, відповідно до ст. 330 ЦК України, майно, відчужене

---

³¹⁶ Черепакін Б. Б. Вказана праця. – С. 311.

³¹⁷ Там само. – С. 328–329.

³¹⁸ Полуяхтов И. А. Гражданский оборот имущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / И. А. Полуяхтов. – Екатеринбург, 2002. – С. 33–34.

³¹⁹ Полуяхтов И. А. Вказана праця. – С. 38.

³²⁰ Белов В. А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: содержание и соотношение понятий / В. А. Белов // Объекты гражданского оборота : сб. ст.; отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 69.

особою, яка не мала на це права, переходить до добросовісного набувача (з переходом до нього права власності), якщо відповідно до ст. 388 ЦК України воно не може бути витребуване у нього. У ст. 333 ЦК України встановлено, що особа, яка збрала ягоди, лікарські рослини, зловила рибу або здобула іншу річ у лісі, водоймі тощо, є їхнім власником, якщо вона діяла відповідно до закону, місцевого звичаю або загального дозволу власника відповідної земельної ділянки. Очевидно, що наведені норми передбачають відчуження об'єкта в порядку, відмінному від правонаступництва. Інший приклад. Відповідно до ст. 344 ЦК України, особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти ним протягом строку, встановленого законом, набуває право власності на це майно в порядку, передбаченому законом, якщо інше не встановлено ЦК України. Аналіз змісту наведеної норми дозволяє зробити висновок, що факт добросовісного заволодіння чужою річчю тягне за собою перехід майна та породжує в особи, яка ним заволоділа, таке речове право як володіння. При цьому право власності на об'єкт продовжує належати власнику, тобто річ залишається не відчуженою. І тільки у разі відкритого, безперервного володіння такою річчю протягом строку, встановленого законом, у володільця в порядку, передбаченому законом, виникає на неї право власності. Останнє свідчить, що об'єкт стає чужим для попереднього власника і своїм для давнішого володільця, тобто має місце відчуження. І таке відчуження відбувається у порядку, відмінному від правонаступництва.

Узагальнюючи вищевикладене, доходимо висновку, що оборотоздатність як здатність об'єкта бути допущеним до цивільного обороту включає в себе натуральну оборотоздатність і цивільну. Передумовою цивільної оборотоздатності є натуральна оборотоздатність, яка означає принципову можливість того чи іншого блага перебувати в цивільному обороті і залежить від віддільності чи невіддільності його від свого носія. Допуск до цивільного обороту з боку об'єктивного права вказує на цивільну оборотоздатність. У залежності від ступеня цивільної оборотоздатності об'єкти поділяються (класифікуються) на ті, що: перебувають у

вільному цивільному обороті, обмежені в цивільному обороті, вилучені з цивільного обороту.

У результаті даної класифікації отримуємо наступну пару: об'єкти, не здатні до обороту в силу їх невід'ємності від суб'єкта, та об'єкти, здатні до вільного обороту, тобто такі, що є від'ємними від суб'єкта. У свою чергу, об'єкти цивільного права, здатні до вільного обороту, тобто від'ємні, можуть бути розділені (класифіковані) ще на три види: об'єкти, що перебувають у вільному цивільному обороті; об'єкти, обмежені у цивільному обороті; об'єкти, вилучені з цивільного обороту.

Законодавець розкриває поняття обороту як відчуження, перехід об'єктів цивільного права від однієї особи до іншої за допомогою правонаступництва, спадкування чи іншим чином. Інакше кажучи, цивільний оборот визначається як певний процес, рух. З одного боку – це рух об'єктів як таких. При цьому рух здійснюється або шляхом відчуження, або шляхом допуску до присвоєних благ без відчуження. З іншого боку – перехід цінностей, об'єктів здійснюється у порядку правонаступництва чи спадкування, або іншим чином. При цьому, оскільки цивільний оборот – це юридична форма економічного обороту, а об'єктом останнього є товар, тобто благо, що має грошову цінність, то і право на нього може мати тільки майновий характер.

Розглядаючи рух об'єктів, можна зазначити таке.

Передумовою виникнення обороту є стан присвоєності блага певними суб'єктами. В економічному сенсі присвоєність полягає у встановленні над благами такого панування, монополії, які дозволяють або самостійно використовувати їх корисні властивості, усуваючи від них усіх інших осіб, або надавати їх третім особам, визначаючи характер такого використання, або й взагалі здійснити їх відчуження. Сам оборот – це зміна стану присвоєності шляхом відчуження або переходу присвоєних благ від однієї особи до іншої, без відчуження.

У результаті відчуження об'єкт стає чужим для першого володільця і своїм для набувача. Такий процес може супроводжуватись переходом самого блага або відбуватись без такого супроводження. Разом з тим, ключовим у дано-

му способі обороту є не перехід об'єкта, а те, що він стає чужим для відчужувача. Цей спосіб застосовують для переходу до набувача мінової цінності блага з переходом чи без переходу споживчої цінності. У свою чергу, перехід об'єкта не завжди тягне за собою відчуження. Такий спосіб застосовується для переходу до набувача споживчої цінності блага з переходом чи без переходу мінової цінності.

Перехід блага під владу іншої особи може здійснюватись шляхом допуску до його використання третіх осіб. Останні отримують лише можливість (доступ) набувати вигоду (споживчу цінність) з чужого блага, вже кимось присвоєного. Допуск третіх осіб до використання присвоєного блага дозволяє залучити до економічного обороту не лише предмети матеріального світу, а й нематеріальні об'єкти. При цьому перехід – це не завжди відчуження і навіть не завжди передача. Стосовно предметів матеріального світу допуск найчастіше відбувається через передачу, оскільки отримання вигоди можливо через безпосередній вплив на річ, а щодо нематеріального об'єкта, що не має просторових меж, – через допуск до нього третіх осіб. При цьому, якщо відчуження робить благо чужим для відчужувача, то допуск до використання – ні. Зберігаючи стан привласнення, благо надається для одержання вигоди третім особам. Що стосується нематеріальних об'єктів, то в даному випадку відчуження просто не відбувається. Так, наприклад, об'єкти інтелектуальної власності не відчужуються, а уповноважена особа здійснює допуск до свого блага третіх осіб за допомогою авторських договорів, договорів про надання права на використання або відступлення права і таким чином вводить благо як цінність до економічного обороту. При цьому перехід (надання) права вказує на наявність цивільного обороту.

Зважаючи на те, що благо, яке перебуває в економічному обороті, має споживчу та мінову цінності і саме вони (цінності) стають об'єктами економічного обороту, можна зазначити, що перехід споживчої та мінової цінностей не завжди потребує руху об'єкта цивільного права.

Для того щоб змінився стан присвоєння (виник рух) благ або шляхом їх відчуження, або шляхом допуску до них

третіх осіб з метою отримання вигоди, необхідно, щоб поведінку суб'єктів було спрямовано лише на зовнішні для них предмети, стосовно яких можуть вчинятися певні дії. Зовнішній у відношенні до суб'єкта характер, прояв об'єкта зовні в юридичній літературі називають об'єктивацією, а самі блага – об'єктивованими. При цьому відзначається, що здатність до об'єктивації мають не лише речі, а й деякі духовні (нематеріальні) блага.

Розглядаючи рух прав, можна зазначити таке.

Особливість правонаступництва полягає в тому, що воно являє собою похідне набуття суб'єктивного права чи цивільно-правового обов'язку. Характеризуючою ознакою такого правонабуття, на відміну від першого правонабуття, є зв'язок між набутим правом чи обов'язком та початковими правовідносинами. Підставами правонаступництва є правочини, адміністративні акти, спадкування як юридичний склад, юридичні вчинки. При цьому можна припустити, що цивільний оборот може здійснюватись як у порядку універсального, так і в порядку сингулярного (часткового) правонаступництва. Але цивільний оборот не вичерпується правонаступництвом. Він може здійснюватись і шляхом первісного правонабуття, яке тягне за собою перехід об'єктів від однієї особи до іншої. При цьому право у набувача виникає не вперше, а незалежно від волі його попереднього носія.

Зроблені висновки свідчать, що для встановлення оборотоздатності об'єктів у т. ч. особистих немайнових відносин, необхідно виявити наявність у них таких ознак, характерних для об'єкта права: корисність, тобто здатність задовольняти потреби суб'єкта (споживча вартість, цінність); доступність для володіння; визначеність (відособленість); об'єктивованість; від'ємність об'єкта від суб'єкта та здатність бути наданим однією особою іншій; здатність бути оціненим у грошах.

Висновки до розділу 2

Таким чином, методологічно базуючись на необхідності визначення тих установок і категорій, на яких базуватиметься подальше дослідження, можна зазначити, що в межах цієї роботи:

1. Під об'єктом цивільних прав розуміється благо (матеріальне чи нематеріальне) як об'єктивна реальність. Під самим благом необхідно розуміти все те, що завдяки своїм корисним властивостям здатне задовольняти потреби людини та є доступним для її обладнання.

Таким чином, об'єкт цивільного права характеризується як об'єктивна дійсність, наділена корисними властивостями. При цьому користь розуміється як полегшення, допомога, підтримка, поліпшення, вигода, благополуччя. Корисні властивості і здатність задовольняти потреби мають бути відкритими та усвідомленими людиною. Явища об'єктивної дійсності можуть бути використані для задоволення потреб лише тоді, коли вони вже належать чи доступні особі, перебувають у межах її досяжності.

Загальною та зовнішньо найбільш характерною ознакою для всіх об'єктів цивільних прав є їх визначеність (відособленість). При цьому визначеність розглядається у двох аспектах. У першому вона вказує на межі об'єкта. У другому визначеність (відособленість) – це відділення одного блага від іншого, найближчого, суміжного або навіть аналогічного. Іншими словами, йдеться про відмінності кожного з кількох подібних об'єктів. Визначеність дозволяє індивідуалізувати кожний об'єкт чи навіть групу об'єктів. Ймовірно, що саме визначеність об'єкта вказує на здатність до панування над ним, до монополії, до конкретизації.

Зовнішній характер не належить до типових ознак усіх благ, але є обов'язковим для обороту.

Об'єктами правовідносин ті чи інші блага стають тому, що норми права, враховуючи ці риси, забезпечують можливість здійснювати або вимагати здійснення певних дій чи утримуватися від них стосовно цих благ.

2. Обороздатність як здатність об'єкта бути допущеним до цивільного обороту складається з натуральної

оборотоздатності та цивільної. Остання являє собою допуск блага до цивільного обороту, тобто вказує на те, що об'єкт має бути допущений до цивільного обороту правомпорядком.

Тільки у межах цивільної оборотоздатності об'єкти можуть бути розділені на вилучені з обороту, обмежені в обороті та ті, що перебувають у вільному обороті.

Передумовою цивільної оборотоздатності є натуральна оборотоздатність, яка вказує на принципову можливість того чи іншого блага перебувати в цивільному обороті. Тому для встановлення або визначення спроможності об'єктів цивільного права брати участь у цивільному обороті необхідно спочатку визначити їх природні властивості, тобто встановити, чи можуть вони бути надані однією особою іншій.

3. Цивільний оборот є не що інше, як юридична форма економічного обороту. У свою чергу, економічний оборот – це зміна стану присвоєності (рух) благ (цінностей) між суб'єктами.

В економічному розумінні присвоєність полягає у встановленні над благами такого панування, монополії, які дозволяють самотійно використовувати певні корисності, усуваючи від цього всіх інших осіб, або допускати до їх використання третіх осіб, самотійно визначаючи характер такого використання, або здійснювати їх передачу. Способи присвоєння, що реалізуються через перехід (передачу), у т. ч. відчуження об'єкта або допуск до його використання, перетворюють благо в товар, тобто продукт, призначений для продажу, обміну, іншого оплатного його надання, а його рух – в економічний оборот.

При цьому будь-який товар повинен мати цінність: споживчу та мінову, де споживча цінність – це здатність речі задовольняти яку-небудь людську потребу, тобто її корисність, а мінова цінність – це еквівалентний вираз товару в грошах або в іншому товарі. Споживча цінність виступає носієм її другої властивості – мінової цінності.

4. У результаті відчуження об'єкт стає чужим для першого володільця і своїм для набувача. У результаті допуску до використання третіх осіб останні отримують лише можливість (доступ) отримувати вигоду з чужого блага,

вже кимось присвоєного. Допуск третіх осіб до використання присвоєного блага дозволяє, зберігаючи стан привласненості, залучити до економічного обороту не лише предмети матеріального світу, але й нематеріальні об'єкти.

Таким чином, термін «перехід», що використовується для позначення оборотоздатності об'єктів цивільного права, – це не завжди відчуження і навіть не завжди передача. Він передбачає перехід цінності об'єкта (споживчої та/або мінової).

5. Для того щоб змінився стан присвоєння (виник рух) благ або шляхом їх відчуження, або шляхом допуску до них третіх осіб з метою отримання вигоди, необхідно, щоб поведінку суб'єктів було спрямовано лише на зовнішні для них блага, щодо яких можуть відбуватися будь-які дії. Такі об'єкти є об'єктивованими.

6. Оскільки економічний оборот – це перехід, рух цінностей від однієї особи до іншої шляхом їх відчуження або допуску до їх використання, то цивільний оборот як юридичне оформлення економічних відносин товарообміну також має являти собою рух, перехід, мати певні динамічні характеристики. Проте сфера цивільного обороту – це сфера обороту суб'єктивних цивільних (приватних) прав, а не їх об'єктів майнового походження. Для цивільного обороту має значення не лише і не стільки сам рух благ (це важливо для економічного обороту), скільки перехід прав на них.

7. Оскільки цивільний оборот – це юридична форма економічного обороту, а об'єктами останнього є товар, тобто благо, що має мінову (грошову) цінність, то й права на такі блага повинні носити тільки майновий характер. Сам цивільний оборот передбачає перехід від однієї особи до іншої майнових прав, що відбувається в порядку правонаступництва або виникнення його в порядку початкового правонабуття, яке не залежить від волі попереднього правоносія.

Особливість правонаступництва полягає в тому, що воно являє собою похідне набуття суб'єктивного права чи цивільно-правового обов'язку. Характеризуючою ознакою такого правонабуття, на відміну від початкового, є зв'язок

між набутиим правом або обов'язком та початковими правовідносинами. Підставами правонаступництва є правочини, адміністративні акти, спадкування як юридичний склад, юридичні вчинки. При цьому зроблено припущення, що цивільний оборот може здійснюватись як у порядку універсального, так і у порядку сингулярного (часткового) правонаступництва. Первісне правонабуття тягне за собою перехід об'єктів від однієї особи до іншої. При цьому право, як таке, виникає хоча й не вперше, але набувач набуває його незалежно від волі попереднього носія.

Узагальнюючи вищевикладене, доходимо висновку, що для встановлення оборотоздатності об'єктів в особистих немайнових правовідносинах, необхідно виявити у них наявність таких ознак, характерних для об'єкта права: корисність, тобто здатність задовольняти потреби суб'єкта (споживчу вартість, цінність); доступність до володіння (обладання); визначеність (відособленість); об'єктивованість; від'ємність об'єкта від суб'єкта та здатність бути наданим однією особою іншій; здатність бути оціненим у грошах.

Розділ 3

Характеристика оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин

Окреслюючи предмет дослідження даного розділу необхідно зазначити, що в теорії цивільного права об'єкти особистих немайнових правовідносин класифікуються за різними критеріями. Так, залежно від цільової спрямованості особистих немайнових правовідносин можна виділити об'єкти, права на які забезпечують природне існування фізичної особи (наприклад, життя, здоров'я, особиста недоторканість тощо) та об'єкти, права на які забезпечують соціальне буття фізичної особи (наприклад, ім'я чи найменування особи, зображення фізичної особи, особисті папери тощо)³²¹. Таку класифікацію використано й українським законодавцем, що заслуговує на підтримку. Разом з тим у рамках однієї групи опинилися блага, які характерні людині як біологічній істоті (наприклад, життя, здоров'я, особиста недоторканість тощо) та блага, які характерні людині як соціальній істоті (наприклад, інформація про стан її здоров'я, участь у релігійному обряді тощо). Перші мають біологічну основу (походження) та характерні для будь-якого біологічного організму, поява других неможлива за межами людського спілкування³²².

---

³²¹ Пешкова О. А. Ответственность и защита при причинении вреда неимущественным правам и нематериальным благам граждан и юридических лиц : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. А. Пешкова, Волгоград, 1997. – С. 15.

³²² Ермолова О. Н. Проблемы теории нематериальных благ : науч. моногр. / О. Н. Ермолова, А. В. Трофименко. – М. ; Реабилитация, 2008. – С. 99–100.

Залежно від загально філософського розуміння об'єктів об'єкти особистих немайнових правовідносин поділяються на ті, що не мають зовнішнього прояву (характеру) відносно до своїх носіїв (наприклад, життя, здоров'я людини, свобода, гідність тощо) та ті, що такий прояв мають (наприклад, особисті папери, зображення фізичної особи, найменування юридичної особи тощо)³²³. Очевидно, що блага, які мають біологічну основу (походження), не мають зовнішнього характеру стосовно своїх носіїв. Оскільки такі об'єкти характерні для будь-якого біологічного організму, то вони невіддільні від нього, а тому не здатні до обороту. Це дозволяє виключити об'єкти, що мають біологічне походження, з предмета дослідження даного розділу.

У залежності від носія блага розрізняють об'єкти особистих немайнових правовідносин, що можуть належати тільки фізичним особам (наприклад, здоров'я, материнство, батьківство тощо) та об'єкти, що можуть належати юридичним особам (наприклад, найменування юридичної особи, ділова репутація, кореспонденція, інформація тощо)³²⁴. Зважаючи на те, що відповідно до ст. 91 ЦК України юридична особа здатна мати такі ж цивільні права, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині, логічно припустити, що юридична особа може бути носієм таких же (наприклад, інформація, кореспонденція, ділова репутація тощо) або подібних (наприклад, найменування юридичної особи, автономія, існу-

---

³²³ Явич Л. С. Проблемы правового регулирования советских общественных отношений / Л. С. Явич. – М., 1961. – С. 131; Алексеев С. С. Об объекте права и правоотношения / С. С. Алексеев // Вопросы общей теории советского права. – М., 1960. – С. 285; Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имуществом / М. Л. Нохрина. – СПб. : Юридический центр Пресс. – 2004. – С. 18–21.

³²⁴ Пешкова О. А. Ответственность и защита при причинении вреда неимущественным правам и нематериальным благам граждан и юридических лиц : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Волгоград, юрид. ин-т МВД России. – Волгоград, 1997. – С. 15.

вання тощо³²⁵) об'єктів особистих немайнових прав, що і фізична особа, за винятком тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Тому в межах даного розділу за основу буде взято ті об'єкти особистих немайнових правовідносин, поява яких неможлива за межами людського спілкування, та які мають зовнішній характер стосовно своїх носіїв. Блага юридичних осіб будуть розглянуті лише в тій частині, яка не збігається з благами фізичних осіб.

Залежно від того, отримали об'єкти особистих немайнових правовідносин певну назву у законодавстві України чи ні, всі об'єкти особистих немайнових правовідносин поділяють на поіменовані (наприклад, життя, особисте життя, інформація, ім'я тощо) та непоіменовані (зображення фізичної особи, автономія, житловий простір тощо). Зважаючи на те, що в цій роботі ставиться завдання не визначення найбільш повного переліку поіменованих та непоіменованих благ особистих немайнових правовідносин, а лише встановлення наявності або відсутності у них ознак оборотоздатності чи необоротоздатності, то в межах даного розділу буде розглянуто лише ті об'єкти, які мають соціальну основу (поява яких можлива лише в межах соціуму), оскільки саме вони мають зовнішній характер щодо своїх носіїв та права на які закріплені у ЦК України. Це дасть можливість у подальшому, при появі нових об'єктів, визначити їх ознаки та віднести до групи оборотоздатних чи необоротоздатних. При цьому необхідно зазначити, що ЦК України, поряд правами на нематеріальні блага закріплює і законні інтереси³²⁶. Зокрема, ст. 309, 310, 312, 313, 314, 315

---

³²⁵ Толстой В. С. Личные неимущественные правоотношения / Владимир Степанович Толстой. Изд-во Академ. повыш. квалиф. и проф. переподг. раб. образования, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawmix.ru/commlaw/321>.

³²⁶ Слипченко С. А. Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица : моногр. / С. А. Слипченко / Х. : ФОП Мичурина Н. А., 2011. – С. 167–173; Венедиктова И. В. Охраняемый законом интерес в гражданском праве : моногр. / И. В. Венедиктова. Х. : Точка, 2012. – С. 376–394.

ЦК України передбачають вільний вибір сфер, змісту та форм (способів, прийомів) творчості, вільний вибір та зміну місця проживання, вибір місця перебування, свободу об'єднання у політичні та громадські організації, свободу пересування і т. п.

Спільним для всієї цієї групи правових конструкцій є те, що вони закріплюють або право на вибір (сфер, змісту, форм творчості, місця проживання, місця перебування), або право на свободу (об'єднання в політичні організації, пересування).

Вибір – це етап процесу прийняття рішення, що полягає у відборі одного з декількох можливих варіантів³²⁷, у визначенні потрібного для себе, відданні чомусь переваги³²⁸; процедура, у ході якої свідомість віддає перевагу одним цінностям, відкидаючи інші³²⁹. Як бачимо, вибір дозволяє суб'єкту лише визначитися з цінністю як метою, визначити пріоритет інтересу для себе. Але для досягнення певних ефектів, для здійснення певних інтересів і досягнення обраних цілей, як справедливо зазначав С. І. Аскназій, завжди має бути сформована та спрямована воля особи. У свою чергу, воля – це психічне ставлення особи до тих правових наслідків, які можуть настати у зв'язку зі здійсненням нею певних дій, внутрішнє рішення на вчинення таких дій³³⁰.

Таким чином, на підставі обраної мети (рішення, що полягає у відборі цінностей, інтересів) формується воля (рішення, спрямоване на здійснення дій з набуття (досяг-

---

³²⁷ Крупнейший сборник онлайн-словарей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.onlinedics.ru/slovar/biz/v/vybor.html>.

³²⁸ Крупнейший сборник онлайн-словарей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.onlinedics.ru/slovar/ojegov/v/vybrat.html>.

³²⁹ Крупнейший сборник онлайн-словарей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.onlinedics.ru/slovar/fil/v/vybor.html>.

³³⁰ Аскназій С. И. Рецензия на книгу С. Н. Братуся «Юридические лица в советском гражданском праве» / С. И. Аскназій // Сов. государство и право. – 1948. – № 5. – С. 59.

нення) того, що складає інтерес). Проте лише вираження волі зовні (волевиявлення) дозволяє суб'єкту досягти вказаної мети, задовольнити обраний інтерес, а для третіх осіб – визначити, який вибір було зроблено.

Очевидно, що вибір будь-якого блага ще не свідчить про володіння (обладання) цим благом, а лише вказує на формування певного інтересу. Наприклад, фізична особа обрала для себе рід занять – наукову діяльність, реалізувавши своє право, передбачене ст. 312 ЦК України (ст. 37 Конституції Російської Федерації, ст. 41 Конституції Республіки Білорусь, ст. 24 Конституції Республіки Казахстан). Керуючись ст. 309 ЦК України (ст. 44 Конституції Російської Федерації, ст. 20 Конституції Республіки Казахстан), вона навіть прийняла рішення провести наукове дослідження та написати монографію у межах спеціальності 12.00.03. Для полегшення досягнення поставлених цілей особа приймає ще одне рішення – змінити своє місце проживання та переїхати з районного центру Малин до Києва чи Москви, тобто реалізує право, передбачене ст. 310 ЦК України (ст. 150 ЦК Російської Федерації, ст. 162 ЦК Республіки Вірменія, ст. 151 ЦК Республіки Білорусь, ст. 50 ЦК Киргизької Республіки, ст. 170 ЦК Республіки Таджикистан). Але, зробивши вибір, суб'єкт нічого не зробив для того, щоб його реалізувати. Не змінив місце проживання, не почав займатися науковою діяльністю, не провів дослідження і не написав монографію.

Виходячи із вказаних передумов, очевидно, що у вищенаведеному прикладі реалізація прав на вибір роду занять, на свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості, на місце проживання ще не привела до набуття особою нових благ у тому розумінні, яке передбачене діючим законодавством України. Це пов'язано з тим, що зазначені норми спрямовані лише на захист (охорону) законного інтересу. Подібні точки зору зустрічаються й у правовій літературі. Наприклад, розмірковуючи про свободу наукової, технічної та художньої творчості, В. О. Рассудовський стверджує, що така свобода є наданою кожному суб'єкту реальною можливістю вибору творчої професії; це створення можливості використання сприят-

ливих умов розвитку творчості, розкриття своїх здібностей³³¹. За своєю суттю подібні норми спрямовані на підтримку, заохочення, культивування, створення умов набуття суб'єктивного права на певне благо. Особливість законного інтересу полягає в тому, що це лише простий юридичний дозвіл, відображений в об'єктивному праві чи такий, що впливає з його загального розуміння, та певною мірою гарантований державою³³², що виражається в прагненнях суб'єкта до певного блага, прагненнях користуватися ним³³³, а також у деяких випадках звертатися за захистом до компетентних органів³³⁴. До схожого розуміння законного інтересу прийшов і Конституційний Суд України³³⁵. Таким чином, законний інтерес – це юридичний дозвіл, що, на відміну від суб'єктивного права, має характер лише правового прагнення. Він веде до досягнення певних благ. Але саме благо (об'єкт) перебуває поза змістом і структурою законного інтересу³³⁶. Як наголошується в юридичній літе-

---

³³¹ Рассудовский В. А. Свобода творчества и авторские права / В. А. Рассудовский // Сов. государство и право. – 1986. – № 1. – С. 100.

³³² Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 / О. М. Вінник. – К., 2004. – С. 41.

³³³ Субочев В. В. Теория законных интересов : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / В. В. Субочев; ГОУВПО «Тамбовский государственный университет». – Тамбов, 2009. – С. 90; Венедиктова И. В. Охраняемый законом интерес в гражданском праве : моногр. / И. В. Венедиктова. Х. : Точка, 2012. – С. 137.

³³⁴ Малько А. В. Субъективное право и законный интерес / А. В. Малько // Правоведение. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та. – 1998. – № 4. – С. 58–70.

³³⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень ч. 1 ст. ЦПК України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 груд. 2004 р. №18-рп/2004 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 50. – Ст. 3288.

³³⁶ Малько А. В. Вказана праця. – С. 58–70.

ратурі, останній є передумовою появи блага, і, як наслідок, суб'єктивного права³³⁷.

Подібний висновок підтверджується й тим, що, згідно з ч. 1 ст. 12 ЦК України, так само, як і ст. 9 ЦК Російської Федерації, ч. 1 ст. 8 ЦК Республіки Казахстан, ч. 1 ст. 8 ЦК Республіки Білорусь та ін., особа здійснює свої права вільно, на власний розсуд. Тому, якщо припустити, наприклад, що законодавець закріпив право на свободу творчості, то її зміст виглядав би як можливість (свобода) вибору поведінки щодо вільного вибору творчості, а право на вибір місця проживання – як можливість вибору поведінки щодо вільного вибору місця проживання.

Незважаючи на те, що свобода є одним із найбільш містких, складних і багатогранних понять³³⁸, право традиційно розглядає її як нормативно закріплену можливість особи безперешкодно і на власний розсуд вчиняти дії незалежно ні від кого (вільно)³³⁹. Іншими словами, свобода – це

---

³³⁷ Чалий Ю. І. Співвідношення суб'єктивного права та законного інтересу у цивільному праві / Ю. І. Чалий // Охоронюваний законом інтерес в цивільному праві та процесі : матеріали круглого столу, 16 груд. 2005 р. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 23–26; Венедиктова І. В. Щодо визначення охоронюваного законом цивільного інтересу / І. В. Венедиктова // Охоронюваний законом інтерес в цивільному праві та процесі : матеріали круглого столу, 16 груд. 2005 р. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 28–31; Антонюк О. І. Інтерес як самостійний об'єкт цивільно-правового захисту / О. І. Антонюк // Охоронюваний законом інтерес в цивільному праві та процесі : матеріали круглого столу, 16 груд. 2005 р. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 76–78.

³³⁸ Матузов Н. И. Актуальные проблемы теории права / Н. И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратов. гос. акад. права, 2004. – С. 39.

³³⁹ Балабанов М. Личная свобода (неприкосновенность личности, жилища, частной переписки и свобода передвижения) / М. Балабанов. – К. : Издание Е. М. Алексеевой, 1905. – С. 5; Гамбаров Ю. С. Свобода и ее гарантии : популяр. социал.-юрид. очерки / Ю. С. Гамбаров. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1910. – С. 107–109; Шумак І. О. Громадянські права і свободи людини за Конституцією України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / І. О. Шумак. – К., 2000. – С. 10-11; Права человека : учеб. для вузов /

відносна самостійність людських дій, їх незалежність від зовнішньої необхідності, її подолання, тобто автономна людська діяльність на основі самовизначення³⁴⁰, і стосується вона, перш за все, сфери приватного життя людини, приватних відносин³⁴¹.

Проте, за винятком права на свободу, передбаченого ст. 288 ЦК України, такі права, як права на свободу пересування, об'єднання, мирні зібрання, являють собою також законні інтереси, оскільки ведуть до досягнення набуття благ, спрямовані на досягнення останніх. Але самі блага перебувають поза змістом і структурою законного інтересу. Сутність закріплених норм полягає в простому юридичному дозволі, відображеному в об'єктивному праві, автономній діяльності на основі самовизначення при виборі місця перебування, об'єднання у політичні та громадські організації, пересування, участі у мирних зібраннях, конференціях, засіданнях, фестивалях і т. п. Норми об'єктивного права передбачають лише юридичні установки, форми, конструкції, можливості суб'єктивних дій і т. ін. У даному випадку реальна свобода тотожна найбільш сприятливим умовам досягнення певних благ, але не самим благам.

Таким чином, цивільне законодавство поряд з особистими немайновими правами закріплює й законні інтереси, охорона яких забезпечує нормальне природне існування та соціальне буття фізичної особи. До таких належать: віль-

---

Т. А. Васильєва, К. В. Карташкин, Н. С. Колесова и др. ; отв. ред. Е. А. Лукашева. – М. : НОРМА, 2001. – С. 145; Раянов Ф. М. Проблемы теории государства и права (Юриспруденции) : учеб. курс / Ф. М. Раянов. – М. : Право и государство, 2003. – С. 199; Рабинович П. М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П. М. Рабинович, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2004. – С. 121; Стефанчук Р. О. Особиста свобода та право на свободу: цивільно-правові аспекти / Р. О. Стефанчук // Унів. наук. зап. – 2007. – № 2(22). – С. 170–177.

³⁴⁰ Рассудовский В. А. Свобода творчества и авторские права / В. А. Рассудовский // Сов. государство и право. – 1986. – № 1. – С. 97–105.

³⁴¹ Кодифікація приватного (цивільного) права України / А. С. Довгерт, О. А. Підпригора, Д. В. Боброва та ін. ; за ред. А. С. Довгерта. – К. : Укр. центр правничих студій, 2000. – С. 160.

ний вибір сфер, змісту та форм (способів, прийомів) творчості, вільний вибір та зміна місця проживання, вибір місця перебування, свобода об'єднання у політичні та громадські організації, свобода пересування і т. ін. При цьому законний інтерес веде лише до досягнення певних благ, але саме благо (об'єкт) перебуває поза змістом і структурою законного інтересу. А оскільки ст. 178 ЦК України передбачає оборотоздатність об'єктів цивільних прав, а не законних інтересів, то останні не будуть розглядатися в межах даної роботи, оскільки це виходить за межі предмета дослідження.

Отже, завданням даного розділу є встановлення ознак оборотоздатності нематеріальних об'єктів, які мають соціальну основу (поява яких можлива лише в межах соціуму), зовнішній характер щодо своїх носіїв та права на які закріплені у ЦК України.

3.1. Визначеність і об'єктивація об'єктів особистих немайнових правовідносин

Базуючись на загальних ознаках оборотоздатності об'єкта цивільного права, розглянемо характеристику вищезначених нематеріальних благ. Це дозволить шляхом виключення виявити ті з них, які здатні до обороту. Для цього в межах даного підрозділу будуть установлені такі ознаки, як відособленість і об'єктивованість зазначених об'єктів.

Розпочинаючи дослідження зазначимо, що оскільки **ім'я** – це нематеріальне благо, яке у світовій практиці одним із перших стало об'єктом законодавчої нормотворчості і на сьогодні є найбільш широко представленим цивільним законодавством різних країн (§ 12 ЦК Німеччини, ст. 23 ЦК Польщі, п. 36 глави третьої відділу II титулу другого, п. п. 50–54 глави першої відділу I титулу третього, п. п. 55, 56 відділу II титулу третього, відділ III титулу третього ЦК Квебека, ст. 19, 150 ЦК Російської Федерації, ст. 28, 201, 294–296 ЦК України, ст. 19, 20 ЦК Республіки Узбекистан, ст. 20, 140, 170 ЦК Республіки Таджикистан, ст. 28, 29 ЦК

Республіки Молдова, ст. 26 ЦК Азербайджанської Республіки, ст. 15, 115 ЦК Республіки Казахстан, ст. 50, 54 ЦК Киргизької Республіки, ст. 22, 162 ЦК Республіки Вірменія, ст. 18, 151 ЦК Республіки Білорусь, ст. 17–19 ЦК Грузії), то воно і стане першим об'єктом дослідження в межах даного розділу. Більше того, незважаючи на свою нематеріальність (тобто відсутність фізичної субстанції), у правовій літературі це благо одним із перших було віднесено до об'єктивованого «духовного»³⁴². Створене свідомістю, наприклад, людини, якій надано право вибору імені дитини, воно об'єктивується шляхом реєстрації в актах цивільного стану чи за допомогою мовної форми³⁴³. Завдяки цьому, як зазначають Я. М. Магазінер, С. Ф. Кечекьян, М. Л. Нохріна, Р. Ю. Молчанов та ін., воно здатне виступати об'єктом цивільних правовідносин.

У правовій літературі відзначається, що ім'я являє собою спосіб позначення людини³⁴⁴, засіб³⁴⁵ формальної індивідуалізації особистості³⁴⁶, атрибут. З ім'ям «пов'язується вся сукупність уявлень про зовнішні та вну-

---

³⁴² Нохріна М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 30; Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – 22 с.

³⁴³ Нохріна М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 30.

³⁴⁴ Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 1998. – С. 123; Егоров Н. Д. Гражданско-правовое регулирование общественных отношений: единство и дифференциация / Н. Д. Егоров. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – С. 130.

³⁴⁵ Агарков М. М. Право на имя : сб. ст. по гр. и торг. праву / М. М. Агарков. – М. : Статут, 2005. – С. 143.

³⁴⁶ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 136–145.

трішні якості його носія»³⁴⁷. Наведене поняття дозволяє скласти лише загальне уявлення про об'єкт, що розглядається. Проте в рамках даного дослідження цього недостатньо, оскільки таке поняття буде мати слабку вирішувальну здатність. По-перше, незрозуміло, наскільки «вся сукупність уявлень» про носія має бути повною чи вона може вбирати в себе лише частину якихось уявлень. По-друге, приватне життя людини, особисті папери, її зображення, честь, ділова репутація і т. ін. також можуть пов'язувати «з собою всю сукупність уявлень про зовнішні та внутрішні якості їх носія». Тоді ми маємо ситуацію, коли за допомогою різних мовних виразів (особисте життя, особисті папери, ділова репутація, ім'я і т. п.) визначено одне конкретне смислове значення – «вся сукупність уявлень про зовнішні та внутрішні якості його носія», що дає можливість поставити знак рівності між цими поняттями. Це було б нелогічним і свідчило б про відсутність такої ознаки об'єкта як відособленість (визначеність). Більш того, і далі залишається незрозумілим, у чому проявляється визначення такого атрибуту, наприклад, як Микола чи Іван Іванович, що належить різним людям.

Однією з перших сучасних робіт, у якій комплексно було досліджено проблеми здійснення та захисту права на ім'я як особистого немайнового права, є робота Р. Ю. Молчанова³⁴⁸. Автор, обґрунтовуючи визначення імені як об'єкта цивільного права, спирався на теорію об'єкта-блага³⁴⁹, тобто теорію, подібну до тієї, яку було обрано при проведенні цього дослідження і розглянуто в розділі 2. Такий підхід до розуміння нематеріального блага дозволяє використовувати запропоноване Р. Ю. Молчановим поняття імені як вихідного й визначити ознаки, що характеризують його як об'єкт цивільного права.

---

³⁴⁷ Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 1998. – С. 123.

³⁴⁸ Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – 22 с.

³⁴⁹ Молчанов Р. Ю. Вказана праця. – С. 21–24.

Згідно з точкою зору зазначеного автора, ім'я – це об'єктивоване зовнішнє, щодо свого носія, благо, яке завдяки своїм корисним властивостям задовольняє потреби людини. Воно належить особі. У свою чергу, норми права, враховуючи здатність імені задовольняти людські потреби, забезпечують можливість здійснювати або вимагати здійснення певних дій чи утримуватися від них стосовно цих благ³⁵⁰. При цьому слід звернути увагу на те, що запропоноване поняття містить у собі всі основні елементи характеристики об'єкта цивільного права як блага. Це: корисність властивостей, здатних задовольняти потреби суб'єктів (споживча цінність); приналежність (доступність до обладнання) учаснику цивільних правовідносин; забезпеченість з боку норм права певної поведінки осіб щодо цього блага, об'єктивованість.

Спираючись на прийняте як вихідне поняття імені, виділимо ознаки його визначеності та об'єктивованості як об'єкта цивільних прав. Для цього окреслимо структуру характеристики даного блага.

Розпочинаючи дослідження об'єкта, необхідно зазначити, що слово «ім'я» не лише використовується для зазначення засобу позначення людини, але і є загальнонауковою категорією, яка має багатоаспектне значення. У різних наукових дисциплінах під ім'ям розуміються різні, часом несумісні сутності. Вважаємо, що слід звертати увагу на дослідження в галузі логіки, яка витратила чимало зусиль на з'ясування того, що являє собою ім'я. Мабуть, ні в якій іншій науці імена не трактуються так всебічно, глибоко і послідовно, як у дослідженнях з логіки³⁵¹. Тому для загального розуміння напрацювання саме цієї науки і були взяті за основу для характеристики імені фізичної особи.

З позиції логіки, ім'я – це мовне вираження у вигляді окремого слова або словосполучення, що має певний сенс і

---

³⁵⁰ Молчанов Р. Ю. Вказана праця. – С. 10.

³⁵¹ Ивин А. А. Логика : учеб. для гуманит. фак. [Електронний ресурс] / А. А. Ивин. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2002. – (Б-ка Фонда содействия развитию психической культуры). – Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/ivina01/txt03.htm>.

позначає чи іменує якийсь позамовний об'єкт (предмет). При цьому під об'єктом (матеріальним чи нематеріальним предметом) розуміється все те, що ми можемо назвати. У свою чергу, мова – це знакова інформаційна система, що виконує функцію формування, зберігання та передачі інформації у процесі пізнання дійсності і спілкування між людьми³⁵². Таким чином, ім'я як мовна категорія має дві обов'язкові характеристики або значення: предметне (об'єктне) значення і смислове значення. Вони вказують, що ім'я позначає об'єкти (предмети) лише через їх зміст.

Предметне значення (денотат) імені – це один або безліч будь-яких об'єктів, що позначаються цим ім'ям³⁵³. Наприклад, денотатом імені «Володимир Кличко» буде та конкретна людина, яка позначається цим ім'ям, а «легковий автомобіль» – безліч певних речей.

Смислове значення (смысл, або концепт) імені – це відомості про об'єкти, тобто притаманні їм властивості, якості, за допомогою яких виділяють множинність предметів або один, конкретний предмет із певної сукупності³⁵⁴. У наведеному прикладі змістом слова «Володимир Кличко», наприклад, можуть бути такі характеристики: це громадянин України, чемпіон світу з боксу в суперважкій вазі і т. д.

Таким чином, у логіці під ім'ям розуміється мовне вираження у вигляді окремого слова (слів), що має як предметне значення, тобто вказує на конкретний предмет або людину, так і смислове значення, тобто вказує на відомості, властивості, за допомогою яких щось конкретне можна виділити серед інших.

Серед різновидів імен розрізняють імена окремих об'єктів* (наприклад, Сталін, Наполеон, «Титанік» і т. д.) та

---

³⁵² Александр. Логика и язык [Електронний ресурс] / Александр. – Режим доступу : http://ksu.ru/f18/bin_files/_51.doc.

³⁵³ Там само.

³⁵⁴ Там само.

* У даному випадку було використано понятійний апарат, що притаманний дисципліні «Логіка»

імена класів³⁵⁵ (наприклад, чоловіки, жінки, дівчата і т. д.). Очевидно, що ім'я фізичної особи належить до імен окремих об'єктів.

Спируючись на прийняте як вихідне поняття імені як об'єкта цивільного права і проектуючи на нього значення імені в логіці, отримуємо такі характеристики даного блага.

По-перше. Ім'я людини – це мовне вираження, знак, що позначає позамовний об'єкт – людину (денотат).

По-друге. За допомогою такого мовного вираження як ім'я, здійснюється персоніфікація конкретної людини. При цьому, враховуючи, що різні люди можуть носити однакові імена (в цілому або в частині, наприклад, прізвище, по батькові тощо), для їх відокремлення та визначеності в кожному конкретному випадку можуть використовуватися один або кілька додаткових елементів. Наприклад, Петро I (номер), Джорж Буш-молодший (вік), Іван Грозний (прізвисько) і т. д.

Обсяг мовної форми (повноти імені), що використовується в кожному конкретному випадку, визначається критерієм необхідності та достатності. Так, якщо в компанії, що складається з десяти чоловіків, є лише один на ім'я Андрій, то зазначення його по батькові та прізвища для персоніфікації не потрібне. Необхідно та достатньо назвати лише ім'я – Андрій. Ситуація зміниться, коли в компанії їх двоє або троє. Відомо, що у Стародавньому Римі ім'я вільного громадянина складалося з п'яти елементів. Наприклад, повне ім'я відомого оратора, філософа, політика, юриста Цицерона мало такий вигляд: Марк Туллій Марка Корнелій Цицерон (Марк – ім'я, Туллій – рід, Марка – ім'я батька в родовому відмінку, Корнелій – триба, Цицерон – почесне ім'я або, точніше, прізвисько)³⁵⁶. Однак сьогодні в більшості випадків для персоніфікації людини, яка носила

---

³⁵⁵ Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс] : полный текст 3-го изд., выпущ. изд-вом «Сов. энцикл.» в 1969–1978 гг. : в 30 т. – Режим доступа : <http://slovari.yandex.ru/dict/bse/article/00079/41500.htm>.

³⁵⁶ Подопригора А. А. Основы римского гражданского права : учеб. пособ. / А. А. Подопригора. – К. : Выща школа, 1990. – С. 71.

це ім'я, достатньо згадати лише Цицерон. Навіть такий ступінь відособленості імені дозволяє формувати, зберігати або поширювати відомості про його носія. За недостатності такої визначеності використовуються додаткові елементи. Так, у Стародавньому Римі старший син часто успадковував усі імена батька, і таким чином в одній родині з'являлося кілька людей з однаковими іменами. Наприклад, знаменитий римський диктатор і полководець Гай Юлій Цезар успадкував своє ім'я від батька, і, щоб відокремити останнього, до його імені додали приставку «старший»³⁵⁷. Щоб установити визначеність імені внучатого племінника, якого усиновив полководець Юлій Цезар, до нього додали спочатку Октавіан, а згодом – Август і отримали ім'я Гай Юлій Цезар Октавіан Август³⁵⁸.

По-третє. Оскільки ім'я – це мовне вираження, а мова є знаковою інформаційною системою, що виконує функцію формування, зберігання та передачі інформації, то ім'я людини виконує функцію формування, зберігання та передачі відомостей про неї, про її риси, вчинки, навички й т. п. У даному випадку йдеться про смислове значення. Наприклад, використовуючи ім'я Омар Хайям, ми не лише відтворюємо певне мовне вираження, але й персоніфікуємо конкретну особу, а також використовуємо відомості про неї як про одного з відомих поетів у світі, мудреця, який жив більш ніж дев'ятсот років тому і т. ін.

Вбачається, що відомості про фізичну особу також дозволяють відокремити її ім'я від імені іншої особи. На підтвердження сказаного можна навести відомий в Україні спір з приводу імені Тая. Суть конфлікту полягала в тому, що, з точки зору співачки Таїсії Повалій, ТОВ «Українські макарони» випустило макаронну продукцію з використанням її сценічного імені – «Тая». У свою чергу, представники ТОВ «Українські макарони» стверджували, що торговельна марка названа на честь колишнього директора Хмель-

---

³⁵⁷ Юлии-Клавдии. Словари и энциклопедии на Академике [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/pictures/wiki/files/74/Julii-Claudii_tree.png.

³⁵⁸ Там само.

ницької макаронної фабрики Таїсії Бухтіярової, яка працювала більше 30 років на цьому підприємстві.

Проведені соціологічні дослідження показали, що у споживачів назва макаронів асоціюється з ім'ям Таїсії Повалій³⁵⁹. Даний факт дозволяє зробити висновок, що при однаковій мовній формі відомості про її носіїв визначаються і приналежністю самої форми. Подібного висновку дійшов і Господарський суд м. Києва, ухваливши рішення про визнання недійсним свідоцтва на комбінований знак для товарів і послуг «Тая», який використовується ТОВ «Українські макарони»³⁶⁰.

Таким чином, ім'я – це не лише якийсь розпізнавальний знак (набір звуків, літер або слів), мовна форма позначення людини, тобто зовнішній прояв (зовнішня сторона) даного блага, але й позначення певної сукупності відомостей про носія, що дозволяють його індивідуалізувати, персоніфікувати, тобто внутрішній прояв (внутрішня сторона), прояв функціонального призначення. Ймовірно, що саме внутрішня сторона імені, яка через зовнішній прояв стає доступною для сприйняття, використання, і являє цінність для суб'єктів правовідносин. Таку точку зору вперше було висловлено ще в 2007 р.³⁶¹ і вона знайшла своїх прихильників у подальшому³⁶².

---

³⁵⁹ Евтеєва Е. Горячий спор за имя Тая // Юридическая практика. – № 5 (318). – 03.02.2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.yurpractika.com/article.php?id=10002788>.

³⁶⁰ Ретроспектива. «Юридическая практика». От 15.05.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.ua/article.php?id=10004168>.

³⁶¹ Слипченко С. А. Имя как объект личных неимущественных прав / С. А. Слипченко // Проблемы гражданского права та процесу (пам'яті проф. О. А. Пушкіна) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 26 трав. 2007 р. / під ред. В. А. Кройтора, Р. Б. Шишки, Є. О. Мічуріна. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 60.

³⁶² Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 31.

Очевидно, що завдяки мовній формі вираження ім'я як особистий та нематеріальний об'єкт, створений свідомістю людини, здатне проявлятися зовні, тобто існувати як об'єктивоване «духовне» благо³⁶³.

Способи об'єктивації можуть бути різними. Наприклад, реєстрація в актах цивільного стану імені новонародженої дитини вказує на те, що певні слова (прізвище, ім'я, по батькові) обрані як мовне вираження, що персоніфікує визначену людину, і навколо них формуватимуться відомості про його носія. Об'єктивація імені може здійснюватися і шляхом позначення себе у творі науки, літератури, мистецтва під тим чи іншим псевдонімом³⁶⁴.

Таким чином, легальне ім'я (ім'я, прізвище, по батькові) через реєстраційну процедуру або псевдонім – через об'єктивну форму вираження (наприклад, підписаний твір, сценічне ім'я і т. д.) формалізуються, об'єктивуються та здобувають своєї визначеності, відособленості. Проте в юридичній літературі можна зустріти твердження, що захист імені є захистом індивідуальності, оскільки воно є засобом індивідуалізації особистості в суспільстві³⁶⁵. Тому, на думку вчених, які зайняли вищевказану позицію, особисте благо, вираженням якого є ім'я, є не чим іншим, як соціальним відокремленням індивідуальності, основою, на яку опирається все те, що прийнято позначати як моральне надбання людини.

Аналізуючи підхід прихильників останньої позиції, зазначимо, що дійсно, не можна заперечувати близькість цих двох об'єктів. І той, і інший спрямовані на захист особистості та її гідність. Проте, якщо в деяких випадках ви-

---

³⁶³ Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 30; Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 33.

³⁶⁴ Нохрина М. Л. Вказана праця. – С. 30.

³⁶⁵ Агарков М. М. Право на имя : сб. ст. по гр. и торг. праву / М. М. Агарков. – М. : Статут, 2005. – С. 142.

дається можливим підведення захисту імені під інші, більш усталені юридичні поняття, то в цілому такий захист був би недостатнім. Кожен інститут має свою певну функцію та його обмежену сферу застосування. Можливий іноді рефлекторний захист не може бути належним засобом для досягнення поставленої мети в повному її обсязі. Тому юридична техніка вимагає відокремлення захисту індивідуальності, до якої завжди застосовується мірка *in concreto* від захисту імені. Небезпека від їх змішування є більшою, ніж користь. Таке змішування найімовірніше може призвести до практично хибних висновків через поширення на одні випадки положень, що застосовні тільки до інших³⁶⁶.

Очевидно, що подібними характеристиками наділено і **найменування юридичної особи**. Воно має те саме функціональне призначення, що й ім'я фізичної особи, тому може розглядатися як розпізнавальний знак (набір звуків, літер або слів), як мовна форма позначення юридичної особи, як позначення певної сукупності відомостей про носія, що дозволяють його персоніфікувати. Подібним чином воно отримує свою відособленість та об'єктивацію. Так, завдяки мовній формі найменування (знак), що позначає юридичну особу, здатний проявлятися зовні, тобто існувати як відособлене об'єктивоване «духовне» благо.

Ще одне нематеріальне благо, яке здавна привертало до себе увагу цивілістів-теоретиків, – це **зображення фізичної особи**. Перші монографічні дослідження цього об'єкта належать до кінця позаминулого³⁶⁷ та початку минулого³⁶⁸ століть. Більше того, це благо одне з перших отримало закріплення у вітчизняному законодавстві країн СНД. Так, уже ЦК УРСР 1963 р. (ст. 511), ЦК РРФСР 1964 р. (ст. 514) містили норми, в яких було закріплено положення про охорону інтересів громадянина, зображеного в творі образотворчого мистецтва. Слід відзначити, що подібні норми

---

³⁶⁶ Агарков М. М. Вказана праця. – С. 143–144.

³⁶⁷ Гуго К. Право на свое изображение / К. Гуго : пер. с нем. – Вильна : Тип. Свято-духов. братства, 1897. – 58 с.

³⁶⁸ Завадский А. В. О праве на собственное изображение / А. В. Завадский. – Казань, 1909. – 30 с.

згодом з'явилися і в багатьох цивільних кодексах країн СНД.

Однак, перш ніж перейти до дослідження, необхідно відзначити, що даний об'єкт є непоіменованим у законодавстві України, тобто відсутня його легальна назва як така. Разом з тим, враховуючи традиційний, історично сформований підхід до нього в теорії цивільного права, а також досвід зарубіжного законодавства (див. ст. 152.1 ЦК Російської Федерації, ст. 145 ЦК Республіки Казахстан, ст. 176 ЦК Республіки Таджикистан, ст. 19 ЦК Киргизької Республіки та ін.), в даній роботі буде використано саме назву «зображення фізичної особи».

Використовуючи метод дедукції та поширюючи загальне поняття об'єкта на таке благо як зображення, останнє може бути представлено в такому вигляді. Зображення фізичної особи – це особисте немайнове благо, яке, завдяки своїм корисним властивостям, задовольняє потреби людини, належить їй чи є доступним для неї. У свою чергу, норми права, враховуючи здатність зображення задовольняти потреби суб'єктів, забезпечують їм можливість здійснювати або вимагати здійснення певних дій, або утримуватися від них щодо цих благ.

Проте таке визначення є надто загальним та не розкриває відособленості даного об'єкта, не відображає його визначеності, об'єктивованості. Вважаємо, що для цілей даного дослідження може бути використане наступне поняття. Зображення фізичної особи – це відображення на матеріальному носії індивідуального вигляду людини в певний момент її життя. Цей вигляд, завдяки об'єктивній формі вираження, може бути сприйнятий третіми особами через один з органів чуття³⁶⁹. Індивідуальний вигляд являє

---

³⁶⁹ Сліпченко С. О. Деякі питання щодо охорони інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах, за Цивільним кодексом України / С. О. Сліпченко // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф. [Харків], 31 трав. 2008 р. / Харк. нац. ун-т внутр. справ. – 2008. – С. 63; Сліпченко С. О. Характеристика об'єкта в особистому немайновому праві на зображення фізичної особи /

собою нерозривну сукупність зовнішніх елементів та ознак людини, які сприймаються іншими у вигляді цілого чи фрагментарного образу³⁷⁰.

Наведене поняття дозволяє відокремити зображення фізичної особи як об'єкта, що має нематеріальну сутність, від його матеріального носія як форми втілення, що має речову сутність. Незважаючи на те, що зв'язок зображення фізичної особи з його матеріальним носієм може бути нерозривним, це два різні й самостійні об'єкти цивільного права. Особливість кожного з них один щодо одного проявляється в їх природі. Зображення як відображення вигляду людини – це нематеріальний об'єкт, тоді як матеріальний носій має фізичну субстанцію, належать до чуттєвих, уречевлених об'єктів. Тому перше не має просторових меж, а друге – має їх.

Визначеність зображення як об'єкта також проявляється через матеріальний носій, оскільки саме той вигляд людини, який зафіксовано на матеріальному носії у певний момент часу, являє собою конкретне благо. Іншими словами, межі зображення окреслюються об'єктивною формою вираження, лише тим, що відображено на носії.

Благо, що розглядається, вимагає встановлення певної визначеності і стосовно індивідуального (зовнішнього) вигляду людини, який в юридичній літературі також віднесено до особистих немайнових благ³⁷¹. Оскільки зображен-

---

С. О. Сліпченко // Государство и право в условиях глобализации: реалии и перспективы : сб. науч. тр. : материалы II Междунар. науч.-практ. конф., 16–17 апр. 2010 г. ; отв. за вып. И. И. Поляков. – Симферополь : Крымучпедгиз, 2010. – С. 221.

³⁷⁰ Цветков П. П. О криминалистическом исследовании внешнего облика человека / П. П. Цветков // Правоведение. – 1972. – № 2. – С. 124.

³⁷¹ Красавчикова Л. О. Личная жизнь граждан под охраной закона / Л. О. Красавчикова. – М. : Юридическая литература, 1983. – С. 83; Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 61; Малеина М. Н. Личные

ня – це відображення індивідуального вигляду, то їх зв'язок нерідко приводить вчених-цивілістів до думки про тотожність таких об'єктів³⁷². Разом з тим, як справедливо відзначають деякі дослідники в цій сфері, це різні блага³⁷³.

Д. М. Ушаков розкриває поняття «вигляд» як обрис, зовнішність, зовнішній вигляд³⁷⁴. Іншими словами – це візуальний образ людини, який формується на підставі зовнішнього вигляду конкретної особи (зовнішні дані, фігура), ходи, стилю стрижки (зачіски) й одягу, роду й кількості прикрас, косметики, татуювань і т. ін.³⁷⁵. У свою чергу, зображення – це зафіксований на матеріальному носії візуальний образ людини в якийсь певний часовий проміжок її життя³⁷⁶. Ще однією відмінною особливістю є те, що індивідуальний вигляд може швидко й постійно змінюватись. Як правило, саме так і відбувається. Наприклад, зміна одягу (вранці та ввечері, вдома й на роботі), стилю, зачіски, пері-

---

неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малейна. – М. : МЗ Пресс, 2000. – С. 124.

³⁷² Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – С. 146; Захаров Д. Н. Теоретические и практические проблемы защиты личных неимущественных прав граждан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Д. Н. Захаров. – М., 2007. – С. 13; Тагайназаров Ш. Т. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав граждан в СССР / Ш. Т. Тагайназаров. – Душанбе : Дониш, 1990. – С. 85.

³⁷³ Адвокат24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://advokat24.com.ua>.

³⁷⁴ Толковый словарь русского языка : в 4 т. [Електронний ресурс] / под ред. Д. Н. Ушакова. – М. : Гос. ин-т «Сов. энцикл.» ; ОГИЗ ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935–1940. – Режим доступу : <http://slovari.yandex.ru/dict/ushakov/article/ushakov/15/us265703.htm>.

³⁷⁵ Права на индивидуальный облик и собственное изображение [Електронний ресурс] / Адвокат 24h. : Январь 8th, 2009 : Режим доступу : <http://advokat24.com.ua/prava-na-individualnyj-oblik-i-sobstvennoe-izobrazhenie/>.

³⁷⁶ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 59.

одів життя (дитинство, юність, старість тощо), поява шрамів змінюють індивідуальний вигляд людини. А. І. Уемов, сприйнявши запропоновану в науці класифікацію³⁷⁷, називає подібні об'єкти куматоїдами (від грецького кума – хвиля)³⁷⁸. До числа куматоїдів він відносить різного роду явища – від хвиль на воді до живих організмів і соціальних явищ³⁷⁹. Їх особливість полягає у тому, що при збереженні індивідуальної визначеності об'єкта його форма, зміст, положення в просторі постійно змінюються. Іншими словами, нескінченно малій зміні часу відповідає нескінченно мала зміна в об'єкті³⁸⁰. Це так званий «парадокс (ефект) корабля Тезея». Наприклад, вода на певній ділянці річки постійно змінюється, хоча сама річка залишається на місці, саджанець дерева кожного дня змінюється, хоча рослина одна й та сама, будинок, що будується тощо. Подібна властивість притаманна й візуальному образу людини. В юридичній літературі таку властивість часто називають «перемінність», а об'єкти відносять до тих, що мають перемінний характер³⁸¹.

На відміну від індивідуального вигляду, зображення являє собою відносно фіксоване благо, тобто відображення зовнішнього вигляду, взятого в певний момент часу (мо-

---

³⁷⁷ Степин В. С. Философия науки и техники [Електронний ресурс] / В. С. Степин, В. Г. Горохов, М. А. Розов. – М. : Контакт-Альфа. – 1996. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/513672/>.

³⁷⁸ Уемов А. И. Вещи, свойства и отношения / А. И. Уемов. – М., 1963. – 184 с.

³⁷⁹ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 149.

³⁸⁰ Лапач В. А. Вказана праця. – С. 146.

³⁸¹ Белявский А. В. Охрана чести и достоинства личности в СССР / А. В. Белявский, Н. А. Придворов. – М. : Юридическая литература, 1971. – С. 33; Малейна М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малейна. – М. : МЗ Пресс, 2000. – С. 15 – 16; Голубев К. И. Компенсация морального вреда как способ защиты неимущественных благ личности / К. И. Голубев, С. В. Нарижный. – 3-е изд., испр. и доп. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 49–50.

мент життя людини). Таким чином, індивідуальний вигляд (образ) є предметом зображення³⁸²; зображення – це зліпок з індивідуального вигляду³⁸³, і воно є похідним благом від останнього. Як справедливо відмічає Л. О. Красавчикова, знайомство із зображенням людини зовсім не означає особистого знайомства або іншого контакту із самою людиною³⁸⁴. Зазначене свідчить про існування двох хоча і взаємопов'язаних, близьких, але абсолютно самостійних благ.

Установлення відособленості зображення фізичної особи необхідне й стосовно твору образотворчого мистецтва. Це викликано тим, що зовнішній вигляд людини може бути використаний при створенні останнього. У результаті з'являється твір автора, що містить зображення фізичної особи. Складність такого визначення обумовлена наступним. По-перше, твір автора та зображення фізичної особи мають нематеріальну сутність, а тому необмежені у просторі. По-друге, їх вихідним матеріалом виступає індивідуальний вигляд тієї самої ж людини. По-третє, дані об'єкти отримали своє вираження в межах одного й того самого матеріального носія. Разом з тим, незважаючи на такий тісний зв'язок, видається, що їх відособленість один від одного очевидно полягає у відмінних ознаках, характерних для кожного з них.

Відомо, що для твору характерними ознаками є: творчий характер і оригінальність³⁸⁵ ідей, образів, думок, почуттів художника, втілених у матеріальному носії. Для зо-

---

³⁸² Белов В. А. Гражданское право: Общая и Особенная части : учеб. / В. А. Белов. – М. : Центр ЮрИнфорР, 2003. – С. 622–623.

³⁸³ Белов В. А. Вказана праця. – С. 622–623; Права на індивідуальний облик и собственное изображение [Електронний ресурс] / Адвокат 24h.: Январь 8th, 2009 : Режим доступа : <http://advokat24.com.ua/prava-na-individualnyj-oblik-i-sobstvennoe-izobrazhenie/>.

³⁸⁴ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 59.

³⁸⁵ Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 3 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1998. – С. 53.

бображення фізичної особи оригінальність і творчість зовсім не потрібні. Швидше навпаки. Чим реалістичніше відтворено на матеріальному носії індивідуальний вигляд людини, чим чіткіше відображено її зовнішні елементи, тим легше персоніфікувати цю людину. Іншими словами, для зображення важливим є ефект «фотографії в паспорті».

Ще одна відмінність полягає в тому, що твір – це втілені в об'єктивну форму ідеї, образи, думки автора. Вони є породженням свідомості, уяви, тоді як зображення – відображення вигляду людини як об'єктивної даності, існуючої в реальному світі, а не породженої чисюсь уявою.

Таким чином, і при створенні твору, і при створенні зображення зовнішній вигляд фізичної особи може розглядатися як матеріал. Але при створенні твору він змінюється уявою автора, забарвлюється ідеями, образами, почуттями, тобто елементами, не властивими зовнішньому вигляду, а народженими його свідомістю. Проте здатність розпізнати в творі індивідуальний вигляд конкретної людини свідчить про виникнення і такого блага, як зображення. Ці два об'єкти можуть бути настільки залежними один від одного, настільки тісно пов'язаними між собою, що нерідко можуть сприйматися як єдине ціле. Наприклад, портрет, написаний художником, карикатура і т. п. Однак мова має йти про два самостійні об'єкти, один з яких є результатом творчої, інтелектуальної діяльності, інший – особистим немайншим благом. На визначеності кожного з об'єктів, що розглядаються, неодноразово наголошувалось у теорії права³⁸⁶, на неї звертала увагу судова практика.

Так, наприклад, Останкінським районним судом м. Москви 11 листопада 2005 р. було розглянуто спір за позо-

---

³⁸⁶ Черепахин Б. Б. Охрана личных неимущественных прав граждан, не связанных с имущественными правами / Б. Б. Черепахин // Антология уральской цивилистики (1925–1989) : сб. ст. – М. : Статут, 2001. – С. 297; Малеин Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР / Н. С. Малеин. – М. : Юридическая литература, 1981. – С. 156; Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – С. 146–147.

вом П. до ЗАТ «Проф-Медіа-Прес». Однією з підстав для звернення до суду стала публікація в газеті «Експрес газета» статті, що супроводжувалася фотографічним зображенням позивача, яке було спотворено автором статті. Фотографія, доповнена штучним нанесенням вад шкіри, на думку позивача, порушує його право на особисте зображення, оскільки воно не відповідає дійсному зовнішньому вигляду. Відповідач, вважаючи свої дії правомірними, пояснив, зокрема, що зображення П. являє собою відредаговану фотографію позивача, яка є частиною його творчої діяльності.

Оцінивши фотографічне зображення позивача, суд визнав порушенням його прав на публікацію спотвореного фотографічного образу, оскільки будь-яке зображення особи засноване на принципі упізнаваності, а зроблена публікація спрямована на підміну особистого образу позивача, що сформувався, вигаданим, зробленим журналістом. Доводи відповідача про творчий підхід до бачення проблем не підтвердилися в судовому засіданні. Під творчістю розуміється створення нового твору, тоді як у випадку, що розглядається, має місце спотворення раніше виготовленої фотографії³⁸⁷.

В юридичній літературі зображення як об'єкт цивільного права іноді поєднують з таким благом, як індивідуальність фізичної особи³⁸⁸, або розглядають як одну зі складо-

---

³⁸⁷ Верховный Суд Российской Федерации : обзор практики рассмотрения судами Рос. Федерации дел о защите чести, достоинства и деловой репутации, а также неприкосновенности частной жизни публичных лиц в области политики, искусства, спорта [Электронный ресурс] // Бюл. Верхов. Суда Рос. Федерации. – № 12. – 2007. – Режим доступа : <http://www.medialaw.ru/article10/7/27.htm>.

³⁸⁸ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 443.

вих останньої³⁸⁹, або принаймні вказують як на дуже близькі поняття³⁹⁰. Визначеність і відособленість зображення та індивідуальності як самостійних особистих немайнових благ не можна розглянути без визначення ознак, поняття останньої.

Індивідуальність – це один з об'єктів, що неоднозначно розкривався в теорії права. Її визначають і через життя людини як біологічної істоти³⁹¹; і як певний конгломерат правосуб'єктності, свободи та особистої недоторканності³⁹²; і як благо, що збігається із зображенням фізичної особи³⁹³; і як зовнішність (вигляд)³⁹⁴; і як сукупність індивідуального

---

³⁸⁹ Захаров Д. Н. Теоретические и практические проблемы защиты личных неимущественных прав граждан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Д. Н. Захаров. – М., 2007. – С. 13.

³⁹⁰ Цивільне право України : Академічний курс : у 2 т. – Т. 1. – Загальна частина : підруч. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., академіка НАН України Я. М. Шевченко. – К. – 2003. – С.143; Бобрик В. І. Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони : моногр. / В. І. Бобрик ; Наук.-дослід. ін-т приват. права і підприємств. АПРн України. – К. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – С. 120; Чернооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. І. Чернооченко. – Х., 2000. – С. 15.

³⁹¹ Малейна М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малейна. – М. : МЗ Пресс, 2000. – С. 62; Гражданское право : учеб. Ч. 1 / под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2002. – С. 158.

³⁹² Кальченко Н. В. Право человека и гражданина на жизнь и его гарантии в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Кальченко. – Волгоград, 1995. – С. 23.

³⁹³ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 443, 444.

³⁹⁴ Тагайназаров Ш. Т. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав граждан в СССР / Ш. Т. Тагайназаров. – Душанбе : Дониш, 1990. – С. 170.

образу із зображенням³⁹⁵. В. Л. Суховерхий³⁹⁶ запропонував розглядати індивідуальність (індивідуалізацію) як деяке багатоаспектне благо, гранями якого є честь, гідність, власне зображення, ім'я, псевдонім, авторство та деякі інші немайнові прояви³⁹⁷.

Аналіз наведених точок зору вказує на те, що частина з них не ввібрала в себе всіх складових поняття індивідуальності³⁹⁸, чим значно збіднила її як правову категорію, а частина з них розглядала її настільки широко, що це значною мірою призвело до втрати можливої конкретизації та практичного застосування поняття³⁹⁹ вказаного об'єкта.

Дійсно, індивідуальність є досить багатогранною категорією⁴⁰⁰. З одного боку, всі люди в чомусь схожі один на одного. І це дозволяє говорити про людину взагалі як про індивідуума, розмірковувати про її риси, типові особливості поведінки і т. п. Проте, з іншого боку, жодна окремо взята людина не є знеособленою «людиною взагалі». Кожна несе в собі щось, що робить її унікальною, винятковою,

---

³⁹⁵ Белов В. А. Гражданское право: Общая и Особенная части : учеб. / В. А. Белов. – М. : Центр ЮрИнфорР, 2003. – С. 622–623.

³⁹⁶ Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / В. Л. Суховерхий. – Свердловск, 1970. – С. 28–34.

³⁹⁷ Суховерхий В. Л. О развитии гражданско-правовой охраны личных неимущественных прав и интересов граждан / В. Л. Суховерхий // Правоведение. – 1972. – № 3. – С. 28–34.

³⁹⁸ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 444.

³⁹⁹ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 56.

⁴⁰⁰ Слободчиков В. И. Индивидуальность как способ духовного бытия человека [Электронный ресурс] / В. И. Слободчиков. – Режим доступа : <http://old.portal-slovo.ru/rus/pedagogics/209/1901/>.

тобто людиною, наділеною індивідуальністю⁴⁰¹. Разом з тим не можна погодитися із твердженням, що індивідуальність, яка виникає з елементарних відмінностей індивідів, тотожна лише зовнішній своєрідності особистості⁴⁰². Ще Гегель відзначав, що уявлення про індивідуальність як про неповторність є формальним і ненауковим. Він зазначав, що окремі особи, звісно ж, відрізняються одна від одної нескінченною кількістю випадкових модифікацій, формальностей і т. п. Але ця нескінченність являє собою ряд безглуздої нескінченності⁴⁰³. Якщо дотримуватися такого нескінченно широкого сприйняття, то необхідно погодитися з М. Л. Апранич, що індивідуальність особистості проявляється абсолютно в усіх суспільних відносинах. Не лише суб'єкт особистих немайнових відносин, але і суб'єкт будь-яких інших суспільних відносин, зокрема майнових, діє як певна індивідуальність⁴⁰⁴. В юридичній літературі обґрунтовано зазначається, що громадянин проявляє себе як особистість і у відносинах власності⁴⁰⁵, інтелектуальної власності⁴⁰⁶, чим персоніфікує себе, проявляє свою відмінність. Однак у такому випадку ми неминуче маємо дійти виснов-

---

⁴⁰¹ Виханский О. С. Характеристика индивидуальности человека [Электронный ресурс] / О. С. Виханский. – Режим доступа : <http://www.roman.by/r-70716.html>.

⁴⁰² Слободчиков В. И. Индивидуальность как способ духовного бытия человека [Электронный ресурс] / В. И. Слободчиков. – Режим доступа : <http://old.portal-slovo.ru/rus/pedagogics/209/1901/>.

⁴⁰³ Цитата з Слободчиков В. И. Индивидуальность как способ духовного бытия человека [Электронный ресурс] / В. И. Слободчиков. – Режим доступа : <http://old.portal-slovo.ru/rus/pedagogics/209/1901/>.

⁴⁰⁴ Апранич М. Л. Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. Л. Апранич. – С-Петербург. гос. ун-т. – СПб., 2001. – С. 8–9.

⁴⁰⁵ Рубанов А. А. Правовое положение граждан в отношениях личной собственности / А. А. Рубанов // Гражданско-правовое положение личности в СССР. – М., 1975. – С. 66.

⁴⁰⁶ Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – С. 167.

ку, що індивідуальність як «деяке багатоаспектне благо» проявляється в будь-якому об'єкті цивільного права. Її границями тоді могли б бути не лише честь, гідність, власне зображення, ім'я, а й речі, результати робіт, послуги, майнові права і т. ін. Іншими словами, все, до чого людина мала чи має відношення, здатне її індивідуалізувати. Дійсно, одяг, який носить людина, автомобіль, на якому вона їздить, житло та місце, в якому воно розташоване, наручний годинник, так само, як і інші речі, здатні охарактеризувати та персоніфікувати будь-якого їх власника. Те саме стосується й роду діяльності, схильності до створення результатів інтелектуальної, творчої діяльності, обраного жанру, кількості створених творів або винаходів, місця відпочинку, зросту, ваги, кольору волосся та очей, віку, національності, віросповідання, тембру голосу й багато чого іншого. Проте все вищеперелічене навряд чи можна звести до одного поняття індивідуальності й розглядати як особисте немайнове благо.

Маючи таку ознаку як визначеність, об'єкт повинен бути конкретним і відокремленим не лише від іншої групи (виду) об'єктів, а й від собі подібних. В іншому випадку таке неосяжне та багатоаспектне «дещо» не може бути віднесене до категорії об'єктів цивільного права. Зазначене дозволяє зробити висновок, що будь-яке благо здатне тією чи іншою мірою наділити людину відмінними особливостями, але не всяке індивідуалізуюче благо являє собою такий самостійний об'єкт, як індивідуальність.

Слід вважати, що таке широке сприйняття даного блага було викликано тим, що в багатьох дослідженнях як критерій оцінки (характеристики) виступала лише його здатність індивідуалізувати, виділяти суб'єкта без урахування правових, функціональних особливостей цього об'єкта цивільного права. Ще одна проблема визначення поняття та відокремлення даного блага пов'язана з тим, що словом «індивідуальність» позначають як самого індивідуума, так і унікальне поєднання характеристик людини, що забезпечує її неповторність. Ним же позначається здатність різних об'єктів цивільного права, які має фізична особа, характеризувати її як унікальну особистість чи на-

віть як біологічну істоту, що відрізняється від іншої особи. Індивідуальністю називають і окремий об'єкт цивільного права. У зв'язку з цим часто виникає термінологічна плутанина. Наприклад, якщо ім'я або зображення фізичної особи здатні її індивідуалізувати, то іноді вчені роблять хибний висновок, що вони відносяться до індивідуальності або входять до її складу, або тотожні і т. д. Інший приклад. Якщо хтось відрізняється від оточуючих зростом, наявністю вусів, кольором шкіри, то це розглядають як його індивідуальність. Щоб уникнути тавтології типу «індивідуальність індивідуалізує індивідуума», у даній роботі здатність об'єктів індивідуалізувати людину буде в деяких випадках називатися «здатність до персоніфікації» або просто «персоніфікація»*. Це дозволить також відтінити індивідуальність як благо від його властивості, здатності виділяти суб'єкта, вказувати на його винятковість, чим наділені й інші блага.

Базуючись на загальному понятті об'єкта цивільного права, яке було зазначено на початку цієї роботи, індивідуальність фізичної особи може бути розкрита як особисте немайнове благо, яке, завдяки своїм корисним властивостям, задовольняє потреби людини та належить їй. У свою чергу, норми права, враховуючи здатність індивідуальності задовольняти потреби суб'єктів, забезпечують останнім можливість здійснювати або вимагати здійснення певних дій чи утримання від них стосовно даного блага.

У першу чергу індивідуальність людини як особисте немайнове благо є одним із засобів її персоніфікації. Необхідно особливо підкреслити ту обставину, що це один, але не єдиний засіб персоніфікації. Індивідуальність представляється у сфері немайнових відносин і є особистим немайновим благом, яке повинно обмежити предмет подальшого дослідження цього об'єкта.

Розглядаючи загальне уявлення про індивідуальність людини, О. С. Виханський зазначає, що вона формується під впливом ряду факторів: спадковості, фізіологічних осо-

---

* Заміна, можливо, й не досить вдала, але необхідна і є умовною.

бливостей, приналежності до певних груп і товариств, тобто оточення⁴⁰⁷. Разом з тим, кожна із зазначених груп – це здатність організмів передавати свої ознаки й особливості розвитку нащадкам⁴⁰⁸. У результаті спадковості зберігаються та передаються зовнішні риси людини. Проте кожен окремий представник (нащадок), будучи в цілому схожим на своїх предків, усе ж має притаманні лише йому особливі ознаки⁴⁰⁹. Фізіологічні особливості вказують на те, що в людях дуже багато спільного, що визначає їх поведінку. Зокрема, однаковим для всіх є загальний синдром адаптації, що відображає фізіологічну реакцію на подразнення і т. ін.⁴¹⁰. Групу, яка формує індивідуальність людини, складають і фактори, що впливають з оточення людини. У загальному вигляді вплив цих факторів можна розглядати як вплив оточення на формування індивідуальності. Розглядаючи елементи навколишнього середовища, відзначимо наступне.

По-перше, сильний вплив на індивідуальність людини чинить культура, в якій або на основі якої вона формується. Людина отримує від суспільства норми поведінки, засвоює під впливом культури певні цінності та вірування⁴¹¹. Згодом це проявляється в її поведінці, вчинках, характерних саме для цієї людини.

По-друге, на формування індивідуальності впливає релігія, і це очевидно. Ми живемо на початку третього тисячоліття, в якому всі сім мільярдів мешканців землі вірять, є віруючими. Одні вірять у Бога, інші – у те, що його

---

⁴⁰⁷ Виханский О. С. Характеристика индивидуальности человека [Електронний ресурс] / О. С. Виханский. – Режим доступу : <http://www.roman.by/r-70716.html>.

⁴⁰⁸ Наследственность [Електронний ресурс] / Википедия. Свободная энциклопедия. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Наследственность>.

⁴⁰⁹ Наследственность. Наука и техника: Биология [Електронний ресурс] / Онлайн Энциклопедия Крутосвет. – Режим доступу : http://www.krugosvet.ru/enc/nauka_i_tehnika/biologiya/NASLEDSTVENNOST.html.

⁴¹⁰ Виханский О. С. Вказана праця.

⁴¹¹ Там само.

немає. Тому релігія відіграє одну з найважливіших ролей у житті кожної людини, її життєвій позиції, є етичним і моральним правилом, нормою і звичаєм, за якими вона живе (діє, мислить, відчуває), відображає і формує світоглядні позиції. І як зазначається в літературі, релігія формує глибинну природу людини та є формою її самоствердження, тобто результатом і причиною роботи людини над собою, її самообмеження від усього, що заважає існуванню її «я»⁴¹². Ще Г. Гегель зазначав, що релігія є останньою і найвищою сферою людської свідомості, будь то думка, воля, уявлення, знання чи пізнання: вона є абсолютним результатом, сферою, до якої людина вступає як до сфери абсолютної істини⁴¹³.

По-третє, на індивідуальність людини впливає мовний фактор. Ще в XIX ст. Вільгельм фон Гумбольдт дійшов думки, що різні мови – це не просто різні оболонки загальнолюдської свідомості, а й різні бачення світу. Він писав: «У кожній мові закладено самобутній світогляд. Як окремий звук постає між предметом і людиною, так і вся мова в цілому виступає між людиною та природою, що впливає на неї зсередини й ззовні»⁴¹⁴. Цю позицію підтримав О. О. Потебня, який вбачав органічну участь національної (етнічної) мови не лише у формуванні світосприйняття, а й у розгортанні думки. Він стверджував: «Людина, яка говорить двома мовами, переходячи від однієї до іншої, змінює разом з тим характер і напрямок своєї думки, притому так, що зусилля її волі лише змінює колію самої думки, а на подальший перебіг впливає лише опосередковано. Це зу-

---

⁴¹² Сущность и функции религии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ref.by/refs/70/28792/1.html>.

⁴¹³ Яблоков И. Н. Философия религии Г. Гегеля [Електронний ресурс] / И. Н. Яблоков // Религиоведение. – М., 2006. – Гл. 4. – Режим доступу : <http://www.alleng.ru/d/relig/relig021.htm>.

⁴¹⁴ Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества [1830–1835] / В. Гумбольдт // Избранные труды по языкознанию. – М., 1984. – С. 80.

силля може бути порівняно з тим, що робить стрілочник, який переспрямовує потяг на інші колії»⁴¹⁵.

Немає сумніву, що мова бере активну участь у процесах сприйняття, запам'ятовування, відтворення⁴¹⁶, для людини світ її рідної мови – це «дім буття», «найбільш інтимне лоно культури» (Мартін Хайдеггер). Це природне психологічне «середовище проживання» людини, те образне та розумове «повітря», яким дихає, в якому живе її свідомість. Тут проявляється і голос як один із засобів прояву мови.

По-четверте. Не викликає сумнівів, що на формування індивідуальності фізичної особи впливає і національний фактор. Визначимо його в найбільш загальному вигляді як історичну духовну спільність людей, пов'язаних між собою єдністю віри, духовної та матеріальної культури. Необхідність вдатися до такого загального формулювання пов'язана з тим, що всі спроби раціонального визначення національності ведуть до невдач⁴¹⁷. «Ні територія, ні державна належність, ні кров і антропологічний тип, ні побут, ні навіть мова самі по собі не є ознаками, що відрізняють представника однієї національності від представника іншої...», хоча вони і відіграють ту чи іншу роль у її визначенні⁴¹⁸.

Разом з тим цінність національної самобутності полягає в тому, що «Людина входить у людство через національну індивідуальність, як національна людина, а не стороння людина, як росіянин, француз, німець або англієць. Людина не може перескочити через цілий щабель буття,

---

⁴¹⁵ Потебня А. А. Из лекций по теории словесности / А. А. Потебня. – 3-е изд. – Х., 1930. – С. 260.

⁴¹⁶ Мечковская Н. Б. Язык и религия. Лекции по филологии и истории религий [Электронный ресурс] / Н. Б. Мечковская. – М. : ФАИР, 1998. – Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/mechk01/txt03.htm>.

⁴¹⁷ Рехельс Т. Национальность это что? [Электронный ресурс] / Т. Рехельс // Проза ру. – Режим доступа : <http://www.proza.ru/2009/12/03/805>.

⁴¹⁸ Карсавин Л. П. Философия истории / Л. П. Карсавин. – СПб., 1923. – 351 с.

від цього вона збідніла б і спорожніла би. ... Культура ніколи не була і ніколи не буде сторонньо-людською, вона завжди конкретно-людська, тобто національна, індивідуально-народна і лише в такій своїй якості сягає до загальнолюдськості...»⁴¹⁹. Установивши фактори, під впливом яких формується індивідуальність людини, відзначимо, що Л. О. Красавчикова цілком обґрунтовано зауважує: «Право при всьому різноманітті форм впливу на поведінку людей не може формувати (створювати) індивідуальність особистості. Річ у тому, що відособленість (індивідуальність) громадян надана їм уже самою природою. Право в даному випадку лише юридично фіксує цей факт, виходячи з нього в регламентації правового положення окремого громадянина і юридичних форм його участі в тих або інших соціальних зв'язках»⁴²⁰.

Можна припустити, що, виходячи з наведених вище факторів формування індивідуальності, Р. О. Стефанчук зазначає, що індивідуальність проявляється через зовнішній вигляд фізичної особи (зовнішність, зріст, фігуру, зачіску, колір очей, фізичні дані, одяг, інші елементи, а також сукупність усіх цих елементів), її голос (сукупність різних за висотою, силою і тембром звуків, що відтворюються людиною у формі слів, мелодій, свисту і т. д.), мову (систему звуків з усіма її особливостями, наприклад, невимова деяких звуків, говір, заїкання, слова-паразити, сміх і т. п.), манеру поведінки (відносини з іншими людьми та особливості ставлення до речей, наявність моральних принципів, звичок та інших особливостей характеру), інтелектуальний, культурний і освітній рівні (вміння спілкуватися, знання правил етики, кмітливість, використання спеціальних технологій, знання іноземних мов, начитаність то-

---

⁴¹⁹ Бердяев Н. Судьба России / Н. Бердяев. – М., 1918. – 256 с.

⁴²⁰ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неотчуждаемых прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 61.

що)⁴²¹. Таким чином вказаний автор, хоча і дещо в своєрідній формі, розкриває поняття індивідуальності як сукупності: спадковості (зовнішність, зріст, фігура, колір очей, фізичні дані, інші елементи, а також сукупність усіх цих елементів); фізіологічних особливостей, тобто поведінкових стереотипів; національної, культурної, релігійної, мовної самобутності (відносини з іншими людьми та особливості ставлення до речей, наявність моральних принципів, звичок та інших особливостей характеру, знання правил етики, знання іноземних мов, начитаність, говір, заїкання, слова-паразити, сміх, сукупність різних за висотою, силою і тембром звуків і т. д.) та різних форм, способів прояву останніх.

Необхідно визнати, що дане поняття індивідуальності позбавлене тих недоліків, на які вказувалося раніше, але разом з тим вимагає деякого уточнення. Для цього проаналізуємо ст. 300 ЦК України та ще раз визначимо поняття даного блага. Вибір ЦК України пов'язаний з тим, що це єдиний нормативний акт на території СНД, в якому прямо регламентовано відносини, пов'язані з індивідуальністю фізичної особи як об'єктом цивільного права.

Розглядаючи юридичну конструкцію зазначеної статті, можна помітити, що вона складається з трьох структурних елементів. Це назва і дві частини. Використовуючи телеологічний спосіб тлумачення, що дозволяє усвідомити зміст норми права, доходимо висновку, що вона, як впливає вже з назви, покликана врегулювати відносини, що виникають з приводу індивідуальності фізичної особи. Іншими словами, ст. 300 ЦК України адресована тим відносинам, об'єктом яких є індивідуальність. На це вказує і частина перша, що закріплює право на дане благо.

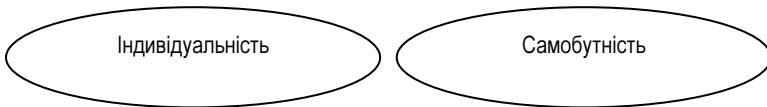
Оскільки норми права, враховуючи здатність об'єкта задовольняти потреби людини, повинні забезпечувати можливість здійснення певних дій стосовно цього блага, то

---

⁴²¹ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 444–445.

ч. 2 ст. 300 ЦК України і визначає міру такої дозволеної поведінки уповноваженої особи. Розкриваючи зміст суб'єктивного права, вона встановлює можливість здійснення наступних дій. Це збереження певного блага та прояв його в будь-яких формах і способах, за винятком, зрозуміло, заборонених законом або тих, що суперечать моральним засадам суспільства.

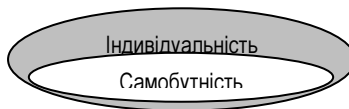
Застосовуючи до ч. 2 ст. 300 ЦК України такий метод тлумачення, як логічне перетворення шляхом спрощення, можна привести її до такого вигляду: «Фізична особа має право на збереження ... самобутності, ... прояву індивідуальності...». Як нескладно помітити, інтерпретована норма забезпечує особі міру можливої поведінки щодо таких благ, як самобутність та індивідуальність. Таким чином, у даній статті, крім індивідуальності, з'являється ще одне поняття – самобутність. Це породжує необхідність установаження співвідношення між цими двома поняттями. При цьому можливий один із чотирьох варіантів. Перший. Самобутність і індивідуальність – це два однопорядкові, рівнозначно самостійні об'єкти.

Другий. Індивідуальність є різновидом самобутності, тобто вони підпорядковані одне одному.

Третій. Самобутність є різновидом індивідуальності. Остання ширше першої та включає в себе самобутність.

Четвертий. Ці поняття тотожні й позначають один і той самий об'єкт, але за допомогою різної мовної форми.

Індивідуальність
Самобутність

Розглядаючи перший із зазначених варіантів, можна з упевненістю стверджувати, що він вступає в протиріччя з цільовим (смысловим) призначенням ст. 300 ЦК України, установленим у результаті застосування телеологічного способу тлумачення. Очевидно, що норма, покликана регулювати відносини, що виникають з приводу індивідуальності фізичної особи, не може містити в собі інший об'єкт, який до неї не відноситься. В іншому випадку коло об'єктів, на які закріплюються права в даній статті, було б ширшим, ніж це заявлено в її назві. Подібні аргументи можна застосувати і щодо індивідуальності як різновиду (одного з видів) самобутності. По-перше, ч. 2 ст. 300 ЦК України розкриває лише зміст суб'єктивного права (зберігати, проявляти), тоді як назва статті задає вектор своєї спрямованості, а частина перша чітко вказує, на який об'єкт встановлено право. По-друге, об'єкт, а відповідно і право, які визначені в назві та в ч. 1 ст. 300 ЦК України, не можуть бути вужчими, ніж у ч. 2 ст. 300 ЦК України. Це суперечило б таким принципам побудови норми права, як логічна чіткість, послідовність її викладення⁴²², а також співвідношення загальних і спеціальних норм.

Таким чином, самобутність у межах ст. 300 ЦК України не може розглядатися як самостійний, відокремлений об'єкт цивільного права, відмінний від індивідуальності. Не є вона і родовим поняттям щодо останньої.

Чинне законодавство не розкриває поняття самобутності, використане в ст. 300 ЦК України. Це дає можливість застосувати до нього так зване «золоте правило тлумачення», яке широко використовується в юридичній науці і практиці. Сутність його полягає в тому, що словам і виразам закону перш за все слід надавати те значення, яке

---

⁴²² Черданцев А. Ф. Толкование права и договора : учеб. пособие для вузов / А. Ф. Черданцев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – С. 255.

вони мають у відповідній літературній мові, якщо немає підстав для іншої їх інтерпретації⁴²³.

Перше, що звертає на себе увагу, це те, що індивідуальність є одним із синонімів самотності⁴²⁴ і навпаки⁴²⁵. У тлумачному словнику самотність розкривається як самотність, незалежність від інших⁴²⁶; суттєвий і постійний прояв компонентів культурного, національного, мовного, релігійного надбання⁴²⁷. Звертає на себе увагу й та обставина, що самотність у наведеному значенні являє собою не фізіологічні або спадкові особливості, а духовні, психологічні.

Стосовно людини, в найбільш загальному вигляді індивідуальність може бути сформульована як її неповторна своєрідність⁴²⁸. Індивідуальність (від лат. *idividuum* – неподільне, особа) – поняття, що в експериментальній психології позначає унікальний набір більш-менш стандартних психологічних якостей, властивих окремій людині⁴²⁹. Це яскраво виражена неповторна сукупність особливостей характеру і психічного складу, що відрізняє одну особистість від іншої⁴³⁰. Як можна помітити, анатомічні особливо-

---

⁴²³ Черданцев А. Ф. Вказана праця. – С. 255.

⁴²⁴ Словарь синонимов ASIS [Електронний ресурс] / сост. В. Н. Тришин // Словари и энциклопедии на Академике. – 2009. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/156868/самобытность.

⁴²⁵ Словарь синонимов ASIS [Електронний ресурс] / сост. В. Н. Тришин // Словари и энциклопедии на Академике. – 2009. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/55443/индивидуальность.

⁴²⁶ Словарь Ефремовой [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.edudic.ru/efr/104465/>.

⁴²⁷ Толковые словари. Образовательный ресурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.edudic.ru/efr/104465/>.

⁴²⁸ Современная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/19614>.

⁴²⁹ Словарь психологических терминов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/psihologic/688>.

⁴³⁰ Толковый словарь русского языка : в 4 т. [Електронний ресурс] / под ред. Д. Н. Ушакова. – М. : Гос. ин-т «Сов. энцикл.» ; 176

сті людини не входять до поняття, що розглядається. У культурології поняття «індивідуальність» означає ті особливі психологічні, світоглядні якості, які відрізняють одну людину від усіх інших. Індивідуальність особистості визначає її духовний потенціал і найтіснішим чином пов'язана зі свободою вибору та самовизначенням⁴³¹. Як бачимо, і культурологія не враховує анатомічних особливостей.

Аналізуючи вищевикладені поняття, не можна не погодитися з В. І. Слободчиковим і І. Т. Фроловим, що індивідуальність людини полягає в тому, що це окремий, самобутній світ, відносно незалежний, суверенний, самостійний⁴³². В індивідуальності відмічається самобутність фізичної особи⁴³³.

Незважаючи на те, що під більш загальні поняття індивідуальності можна підвести (включити) й фізіологічні особливості людини, проте переважним чином вона збігається за змістом із самобутністю та являє собою духовну і психологічну особливість фізичної особи, засновану на культурі, релігії, мові, національності. Таким чином, аналіз ст. 300 ЦК України дозволяє дійти висновку, що український законодавець під індивідуальністю розуміє самобутність національну, культурну, релігійну, мовну та прояв її зовні. При цьому зовнішні анатомічні особливості до даного поняття, як впливає з буквального тлумачення норми, не входять. І це очевидно. Вони захищаються іншими нормами ЦК України. Наприклад, стерилізація або переривання вагітності з метою збереження зовнішнього вигляду або його зміни регулюються нормами про право на життя,

---

ОГИЗ ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935–1940. – Режим доступу : <http://slovari.yandex.ru/dict/ushakov/article/ushakov/15/us265703.htm>.

⁴³¹ Энциклопедия культурологии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_culture/371/ИНДИВИДУАЛЬНОСТЬ.

⁴³² Слободчиков В. И. Индивидуальность как способ духовного бытия человека [Електронний ресурс] / В. И. Слободчиков. – Режим доступу : <http://old.portal-slovo.ru/rus/pedagogics/209/1901/>.

⁴³³ Введение в философию : учеб. для вузов : в 2 ч. – Ч. 2 / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1989.

зміна ваги чи статі – про право на медичну допомогу, на свободу та особисту недоторканність і т. д.

Таким чином, під індивідуальністю людини необхідно розуміти таку її самотність, яка сформувалася або формується під впливом зовнішніх факторів, тобто таких, що виходять з її оточення (національного, культурного, релігійного, мовного). Вона проявляється в рисах характеру, темпераменті, звичках, переважаючих інтересах, в якостях пізнавальних процесів, у здібностях, індивідуальному стилі діяльності. Це виключно соціальне благо, що не збігається з такими об'єктами, як життя, здоров'я, свобода, особиста недоторканність, що забезпечують природне (біологічне) існування людини. Видається, що саме в цьому проявляється відособленість блага, що розглядається.

Установлюючи відособленість індивідуальності як об'єкта цивільного права щодо індивідуального вигляду, можна відзначити, що за обсягом їх змісту вони не збігаються. По-перше, самотність, індивідуальність фізичної особи формується під впливом лише таких зовнішніх факторів, як оточення, приналежність до певних груп, об'єднаних за національними, культурними, релігійними, мовними ознаками. Тому спадковість, фізіологічні особливості хоча й дозволяють персоніфікувати людину, але не належать до такого об'єкта цивільного права, як індивідуальність. По-друге, національна, культурна, релігійна самотність можуть проявлятися і в зовнішньому вигляді, тобто впливати на зовнішній вигляд суб'єкта. Наприклад, національні елементи одягу (сорочка-косоворотка або сорочка-вишиванка, чадра, папаха і т. д.) або зачіски («оселедець», «ірокез», пейси), релігійні елементи одягу (одяг дервішів або православних ченців) і т. д. Іншими словами, вигляд є своєрідним «полотном», на якому може бути виражена індивідуальність (самотність) людини. Проте ці прояви самотності стосуються лише зримого образу людини. Індивідуальність же може виявлятися і в мові, поведінці, світогляді, ставленні до оточуючих і т. д.

Таким чином, індивідуальний вигляд, сформований на основі культурної, релігійної, національної самотності, може розглядатися як одна з форм вираження індивіду-

альності, але може такою й не бути. Індивідуальність може проявлятися і в інших формах, таких, наприклад, як мова, віросповідання, стиль спілкування, прихильність до національної кухні, відправлення релігійних культів і т. д.

Відособленість індивідуальності від зображення фізичної особи полягає в тому, що останнє являє собою відображення на матеріальному носії індивідуального вигляду (зримого образу), взятого в певний момент часу. Як зазначалося вище, індивідуальність же, по-перше, може виявлятися і в інших формах, не здатних до відображення для зорового сприйняття, наприклад, у вигляді аудіозапису. По-друге, вона може змінюватися, тоді як зображення – це зафіксований вигляд особи в певний момент часу. Наприклад, у молодості юнак належав до субкультури панків і мав відповідний зовнішній вигляд. Цей індивідуальний вигляд і було відображено на фотографії. З роками мова, культура, індивідуальний вигляд людини змінилися, але його зображення, створене на той момент часу, залишилось. По-третє, зображення фізичної особи може і не відображати його національної, культурної, релігійної, мовної самобутності. Наприклад, фотографія на пляжі. Уявляється, що в цьому і вбачається відособленість таких особистих немайнових об'єктів, як зображення та індивідуальність.

Таким чином, індивідуальність фізичної особи являє собою самостійний і відокремлений об'єкт цивільного права. Об'єктивованість самобутності може проявлятися будь-яким способом і в будь-якій формі, які не заборонені законом або не суперечать моральним засадам суспільства. Необхідною умовою є прояв індивідуальності зовні, що дозволяє оточуючим її сприймати.

Яскравою ілюстрацією одного з проявів індивідуальності є справа, розглянута судами Російської Федерації. Суть її полягала в наступному.

Ф. К. Габідулліна, Г. Ф. Юнусова, Ф. М. Кабірова, Г. Ш. Муратова, Г. Г. Гамірова, Р. Г. Латипова, М. З. Камалова, Г. Г. Шафігулліна, Г. А. Хайрулліна, Г. М. Хатбілліна звернулися до суду із заявою, вказуючи на те, що пункт 14.3 Інструкції про порядок видачі, заміни, обліку та зберігання паспортів громадянина Російської Федерації, затвердженої

наказом МВС РФ від 15 вересня 1997 р. № 605, у силу якого для отримання паспорта громадянин повинен надати дві фотографії в чорно-білому зображенні розміром 35 x 45 мм з чітким зображенням обличчя строго анфас без головного убору, не відповідає ст. 28 Конституції РФ та порушує їх права як віруючих мусульманок, оскільки релігія, яку вони сповідують, забороняє їм показувати стороннім особам усі частини тіла, крім овалу обличчя та кистей рук. Тому захищаючи свою релігійну самобутність позивачі просили суд визнати положення Інструкції про порядок видачі, заміни, обліку та зберігання паспортів такими, що порушують їх права.

Суперечка дійшла до найвищої судової інстанції, і рішенням Верховного Суду Російської Федерації від 5 березня 2003 року в задоволенні заявленої вимоги було відмовлено. Однак Касаційна колегія Верховного Суду Російської Федерації вирішила, що дане рішення суду підлягає скасуванню та мотивувала своє рішення наступним чином.

Російська Федерація, будучи світською державою, гарантує право кожного діяти у відповідності до своїх релігійних переконань у межах, обмежених федеральними законами.

Правила поведінки віруючих, що витікають з ісламу й викладені в Корані – головній священній книзі мусульман, – забороняють жінкам-мусульманкам показувати стороннім чоловікам усі частини тіла, за винятком овалу обличчя та кистей рук. Цю обставину було підтверджено висновком Ради муфтіїв Росії від 03.03.2003, поясненнями, що були надані суду фахівцями З. Ш. Галиуллінім, В. М. Пороховою, Д. В. Макаровою, а також впливали з інших матеріалів справи.

Оспорюване заявниками положення нормативного правового акта МВС РФ по суті зобов'язує їх у тих випадках, коли ними пред'являється паспорт з метою реалізації будь-яких прав і свобод, показуватися перед особами, яким пред'являється документ, у тому вигляді, в якому вони зображені на фотографії, тобто без головного убору. У подібних випадках вони, будучи віруючими мусульманами, зо-

бов'язані діяти всупереч своїм релігійним переконанням, хоча таких обмежень Федеральний закон не встановлює.

Виходячи з викладеного, рішення суду першої інстанції, прийняте без урахування норм Конституції Російської Федерації і Федерального закону, що дозволяють кожному діяти відповідно до його релігійних переконань, підлягає скасуванню з винесенням нового рішення про задоволення заявленої вимоги. А саме: визнати нечинним та таким, що не підлягає застосуванню з дня винесення даного рішення, пункт 14.3 Інструкції про порядок видачі, заміни, обліку та зберігання паспортів громадянина Російської Федерації, затвердженої наказом МВС Росії від 15 вересня 1997 р. № 605 (в редакції наказів МВС Росії від 26.07.1999 № 554, від 04.04.2002 № 320, від 27.09.2002 № 937), у частині, яка виключає право громадян, релігійні переконання яких не дозволяють показуватися перед сторонніми особами без головних уборів, надавати для отримання паспорта громадянина Російської Федерації особисті фотографії із зображенням обличчя строго анфас у головному уборі⁴³⁴.

Наведений приклад не тільки ілюструє один із проявів індивідуальності зовні, який дозволяє оточуючим сприймати дане благо, а й вказує на можливість її захисту як самостійного об'єкта цивільного права.

Розглянемо, чи здатен до відособленості та об'єктивації **об'єкт особистого немайнового права на недоторканність житла** (ст. 311 ЦК України, ст. 146 ЦК Республіки Казахстан, ст. 21 ЦК Киргизької Республіки, ст. 177 ЦК Республіки Таджикистан). При цьому відразу необхідно відзначити, що заслуговує на критичне ставлення твердження про те, що таким виступає недоторканність як особисте немайнове благо, а не житло⁴³⁵. Вбачається, що

---

⁴³⁴ Определение Верховного Суда Российской Федерации от 15 мая 2003 г. № КАС 03-166 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sclj.ru/court_practice/detail.php?ID=1169.

⁴³⁵ Бобрик В. І. Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони : моногр. / В. І. Бобрик ; Наук.-дослід. ін-т приват. права і підприємниц. АПрН України. – К. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – С. 137; Горобець Н. О. Право на недоторканність

слово «недоторканність» вказує не на об'єкт права, а на його правовий режим, тобто заборону будь-кому протиправно зазіхати на це особисте немайнове благо, проникати до нього⁴³⁶.

Саме житло є багатогранною категорією у праві. По-перше, воно належить до нерухомих речей, тобто предметів матеріального світу, які нерозривно пов'язані із землею. Тому, якщо якесь благо є рухомим, то воно не підпадає під класифікацію, що склалась у цивільному праві, і не може бути віднесено до поняття «житло». По-друге, це спеціальний об'єкт житлового, цивільного права, тобто капітальна споруда, яка призначена та придатна для постійного проживання в ній. Призначеність як ознака вказує на те, що дане благо має проектуватися, будуватися, переобладнуватися, переплануватися для постійного проживання в ньому людини. Іншими словами, призначення будови – це функція, що встановлюється із самого початку та вказується у відповідних документах і не залежить від дійсного її використання. Якщо ж нерухомість призначалась для інших цілей, то, незалежно від фактичного проживання у ній людей, до категорії житла, відповідно до ст. 379, 380 ЦК України, вона не належить⁴³⁷. Придатність для проживання означає, що нерухоме майно обладнане відповідним чином і відповідає санітарним, технічним вимогам⁴³⁸. При цьому законодавець установлює ще дві додаткові формальні

житла: цивільно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – С. 35.

⁴³⁶ Горобець Н. О. Право на недоторканність житла: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – С. 35.

⁴³⁷ Кузьміна І. Понятіе жилого помещения / І. Кузьміна // Рос. юстиція. – 2001. – № 9. – С. 30; Сліпченко С. О. Житлове право України : наук.-практ. посіб. / С. О. Сліпченко, Є. О. Мічурін, О. В. Соболев. – Х. : Еспада, 2003. – С. 37.

⁴³⁸ Житлове законодавство України / укл. : М. К. Галянтич, Г. І. Коваленко – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 218–221; Сліпченко С. О. Житлове право України : наук.-практ. посіб. / С. О. Сліпченко, Є. О. Мічурін, О. В. Соболев. – Х. : Еспада, 2003. – С. 38.

ознаки для житла: його має бути прийнято в експлуатацію та зареєстровано в державному реєстрі. Таким чином, якщо йдеться про капітальні споруди, не призначені, але пристосовані для проживання (наприклад, пристосовані для проживання літні кухні, гаражі, підвальні приміщення тощо), або призначені, але не пристосовані (наприклад, житловий будинок, який ще не обладнано і будівництво якого ще не завершено), або не призначені і не пристосовані (наприклад, будиночок для садового інвентарю, лазня і т. ін.), то до категорії житла їх відносити не можна. По-третє, під поняття житла підпадає і садиба, тобто земельна ділянка разом із житловим будинком, господарськими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями, що містяться на ній (див., наприклад, ст. 381 ЦК України). Таким чином, до нього входять ті нерухомі об'єкти, які не можна віднести до житла у вищевказаному значенні. По-четверте, практика Європейського суду з прав людини виходить з того, що до поняття «житло» входять деякі місця, де здійснюється професійна і комерційна діяльність представників вільних професій⁴³⁹; дачні будиночки⁴⁴⁰; місця, де проводять відпустку, гуртожитки⁴⁴¹. У такому значенні це поняття включає в себе будь-яке місце незалежно від призначення і пристосованості, де людина може проживати відокремлено. По-п'яте, це особисте немайнове благо, тобто об'єкт нематеріальний, що

---

⁴³⁹ Нимитц против Германии. Судебное решение от 16 декабря 1992 г. [Електронний ресурс] / Решение Европейского суда по правам человека (текст решения Европейского суда с вебсайта: Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика). – Режим доступа : <http://www.echr.ru/documents/doc/2461421/2461421.htm>.

⁴⁴⁰ Мармазов В. Про телеологічне (цільове) тлумачення Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В. Мармазов // Право України. – 2004. – № 1. – С. 28.

⁴⁴¹ Ефективність рішень Європейського суду з прав людини, або справи, розглянуті з 1959 по 1998 рік [Електронний ресурс] / (текст з вебсайту Український портал практики Європейського суду з прав людини) // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 1999. – № 4. Режим доступу: <http://www.eurocourt.org.ua/Article.asp?Aldx=112>.

не наділений фізичною субстанцією (ст. 30 Конституції України, ст. 311 ЦК України, ст. 146 ЦК Республіки Казахстан, ст. 21 ЦК Киргизької Республіки, ст. 177 ЦК Республіки Таджикистан).

Не виникає сумнівів, що житло – це явище багатоаспектне. І законодавець, і судова практика, вирішуючи ту чи іншу задачу, враховують лише певну, необхідну в кожному конкретному випадку грань (грані), використовуючи єдину дефініцію. Проте, незважаючи на сформовану практику, в т. ч. й міжнародну, видається, що таке широке застосування слова «житло» для позначення таких, що не сходяться за змістом, а часом і протилежних (наприклад, речей та особистих немайнових благ) правових явищ, не зовсім виправдане. Більш того, така невизначеність неприпустима в праві. Вона може призвести й досить часто призводить, як зазначається у правовій літературі⁴⁴², до неправильного (хибного) сприйняття об'єкта правовідносин, підміни правових конструкцій і, як наслідок, створює протиріччя у правозастосовчій діяльності та практиці застосування норм законодавства, відсутності розуміння відмінних особливостей різних за природою об'єктів дослідження⁴⁴³ і т. п.

У цьому плані викликає інтерес праця Н. О. Горобець, яка проводила дослідження права на недоторканність житла в межах спеціальності 12.00.03. З метою відтінення різною мовною формою житла як блага майнових прав (у праві власності та інших речових правах, зобов'язальних правовідносинах) від немайнового, нематеріального блага (у праві на недоторканність житла), вона пропонує замінити в останньому випадку назву об'єкта на «житловий простір»⁴⁴⁴. Під житловим простором фізичної особи автор ро-

---

⁴⁴² Горобець Н. О. Право на недоторканність житла: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – С. 2.

⁴⁴³ Христенко Н. Право на недоторканність житла у різних конституціях світу / Н. Христенко // Юрид. Україна. – 2009. – № 4. – С. 30–33.

⁴⁴⁴ Горобець Н. О. Вказана праця. – С. 10.

зуміє певне місце (нематеріальне благо), юридичні межі якого визначаються наявним у особи володінням (квартирою, будинком, наметом і т. д.), яке забезпечує приватність особи, де вона відповідно до закону на власний розсуд постійно, переважно або тимчасово здійснює свою життєдіяльність і з урахуванням особливостей даного місця визначає поведінку інших; доступ до житлового простору можливий лише з дозволу самої особи, крім випадків, установлених законом⁴⁴⁵.

Приймаючи запроповану назву об'єкта права на недоторканність житла, відзначимо, що саме поняття житлового простору вимагає деякого уточнення. Так, можливість визначити свою поведінку в житлі та надавати доступ до нього третім особам швидше стосується не характеристики об'єкта, а змісту суб'єктивного права. А факт проживання (постійно, переважно або тимчасово) вказує на здійснення цього права. Таким чином, отримуємо поняття житлового простору як певного місця (нематеріального блага), межі якого визначаються наявним володінням (у сенсі матеріального об'єкта), тобто його межами.

Відштовхуючись від загального поняття об'єкта цивільного права, попередньо поняття житлового простору може бути розкрито як особисте немайнове благо, яке завдяки своїм корисним властивостям задовольняє потреби людини та належить їй. У свою чергу норми права, враховуючи здатність житлового простору задовольняти потреби фізичної особи, забезпечують останнім можливість здійснювати або вимагати здійснення певних дій чи утримуватися від них щодо даного блага.

Простір – це досить широке поняття, що вимагає з'ясування. Оскільки він не є правовою, але розглядається як базова категорія в геометрії, фізиці, математиці, то напрацювання в цих спеціальних галузях знань і будуть взяті за основу для з'ясування суті поняття житлового простору.

У найбільш загальному вигляді поняття простору розкривається як об'єм, що має геометричні розміри (дов-

---

⁴⁴⁵ Горобець Н. О. Вказана праця. – С. 2.

жину, ширину, висоту)⁴⁴⁶. Фізика, в порівнянні з геометрією та математикою, є більш прикладною дисципліною, тому в ній простір розглядається як єдина об'єктивно існуюча нематеріальна субстанція. Уявлення про нього як про деякий порожній об'єм із трьома вимірами, наповнений всілякими об'єктами матеріального світу, перш за все визначається як зором⁴⁴⁷, так і уявою. При цьому під терміном «фізичний простір» необхідно розуміти ту безліч ідеальних геометричних просторів, які найбільш повно відповідають сьогоdnішньому фізичному розумінню реальної дійсності⁴⁴⁸. Він заповнений матерією, але сам нематеріальний⁴⁴⁹. Це не абсолютна порожнеча, а сфера прояву (руху) матерії (матеріалу).

Незважаючи на нескінченність простору (Всесвіту), для локалізації певної його частини в геометрії використовується термін «локальний простір (область), зайнятий яким-небудь об'єктом, що має конкретні геометричні розміри»⁴⁵⁰.

Просціюючи розуміння простору в спеціальних сферах знання на поняття «житловий простір», отримуємо локальний нематеріальний простір, зайнятий матеріальним об'єктом, що має конкретні геометричні розміри, які визначаються зором або іншими органами людських чуттів. Додаток «житловий» вказує на те, що це нематеріаль-

---

⁴⁴⁶ Космодинамика. Теория основ строения материального мира. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.galakt.name/ksml.html>.

⁴⁴⁷ Пространство. Великий круг. Заметки философского характера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://grigam.narod.ru/filosof/kniga1/5.htm>.

⁴⁴⁸ Кравченко С. Геометрия физического пространства [Електронний ресурс] / С. Кравченко. – Режим доступу : <http://www.new-idea.narod.ru/gfp.htm>.

⁴⁴⁹ Лалетин А. П. Основные понятия физики [Електронний ресурс] / А. П. Лалетин. – Режим доступу : http://www.ufostation.net/readarticle.php?article_id=309.

⁴⁵⁰ Космодинамика. Теория основ строения материального мира. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.galakt.name/ksml.html>.

ний простір (місце), пов'язаний із проживанням людини, із захистом її від природних умов, з організацією побуту. Простір, який обрано для місцеперебування, усамітнення, відпочинку, задоволення фізіологічних потреб, дистанціювання від суспільства і т. п.

Таким чином, житловий простір являє собою деякий локальний геометричний простір, зайнятий матеріальним об'єктом, що має конкретні геометричні розміри, які визначаються зором або іншими органами людських чуттів, і призначений для відокремлення, усамітнення людини від оточуючих. Житло, як предмет матеріального світу, – це лише просторова оболонка житлового простору, створена для відмежування особи від суспільства⁴⁵¹.

Як неважко помітити, поняття об'єкта права на недоторканість житла, виведене через поняття «простір», у загальному збігається з тим, що запропонувала Н. О. Горобець. При цьому обрана назва даного правового явища відповідає його сутності. Разом з тим в юридичній літературі висловлено і критичне ставлення до запропонованої назви. Серед її недоліків зазначається, що: 1) житловий простір є невідомим, невластивим для юридичної термінології терміном, який не охоплюється предметом дослідження науки цивільного права; 2) термін «житловий простір» є невіддільною частиною житла як матеріального об'єкта; 3) введення терміна «житловий простір» передбачає інший підхід до визначення житла, що не відповідає ustalеним практичним поглядам на житло; 4) захищатися може лише житло. Стверджується також, що житловий простір, як нематеріальне благо, не може бути недоторканим, а тому введення нового терміна та навіть нематеріального об'єкта, відособленого від майна, є зайвим⁴⁵².

---

⁴⁵¹ Горобець Н. О. Право на недоторканність житла: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – С. 30.

⁴⁵² Апанасюк Н. П. Актуальные проблемы права на неприкосновенность жилья / Н. П. Апанасюк // Современное состояние исследования неимущественных правоотношений в науке гражданского права : сб. тезисов науч. докладов и сообщений круглого

Підтримуючи позицію Н. О. Горобець, наведемо додаткові аргументи.

По-перше, те, що якийсь термін раніше був невідомим, не є недоліком. З появою нових правових явищ, природно, з'являється і нова термінологія. Це об'єктивний процес. Той аргумент, що житловий простір як такий охоплюється предметом дослідження астрономії, геодезії, геометрії, математики тощо, не викликає сумнівів. Але наведене твердження стосується не тільки житлового простору. Так, наприклад, інформація охоплюється предметом дослідження філософії, інформатики; винахід – механікою, біологією, медициною; особисте життя – філософією, соціологією, психологією, політологією; електричний струм – фізикою тощо. Разом з тим, це не заважає розглядати їх як об'єкти цивільного права, надаючи їм певний правовий режим. Більше того, поняття правового режиму об'єкта цивільного права ставиться у залежність від властивостей, що об'єктивно йому належать⁴⁵³. У цьому випадку не можна не навести справедливе твердження Н. В. Дельцової: «Відкидаючи повністю вплив характеристик явищ об'єктивної дійсності, з приводу яких виникають суспільні відносини, на формування правових норм, фактично не враховується зв'язок соціальних явищ і правових. Явища об'єктивної (соціальної) дійсності можуть вивчатися з різних точок зору різними науками. Правова наука досліджує їх з метою побудови ефективної системи нормативного регулювання певних суспільних відносин, що виникають з їх приводу»⁴⁵⁴. Застосовуючи методологію, запропоновану В. І. Жуковим для дослідження об'єктів інформатики як об'єктів цивіль-

---

стола ; под науч. ред. В. А. Кройтора и С. А. Слипченко. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 96–97.

⁴⁵³ Жуков В. И. Правовой режим нетипичных объектов интеллектуальной собственности / В. И. Жуков // Правовое государство. Проблемы правотворчества. – Тарту. – 1989. – С. 191–197.

⁴⁵⁴ Дельцова Н. В. Объекты интеллектуальной собственности: система признаков и система правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Дельцова. – Самара, 2004. – С. 14–15.

ного правовідношення⁴⁵⁵, до об'єктів права на недоторканність житла, очевидно, що на шляху пізнання останніх необхідно вирішити ряд задач. Перша задача. Спеціалісти в галузі точних наук, що мають безпосереднє відношення до поняття простору, повинні виявити те явище, яке вони можуть назвати простором. Це не юридична задача. Вирішують її спеціалісти в галузі математики, геометрії, фізики, астрономії, геодезії тощо. Друга задача. Ті ж спеціалісти повинні виявити властивості, що характерні для цього об'єкта, описати їх ознаками, кожна з яких була б необхідною, а всі разом достатні для формування поняття. Це також не юридична задача. Третя задача. Враховуючи об'єктивні властивості об'єкта, виявлені неюристами, юристи можуть установити для нього необхідний правовий режим.

Таким чином, твердження, що житловий простір як явище не охоплюється предметом дослідження науки цивільного права, є цілком справедливим, але зовсім не свідчить про неможливість установлення щодо нього певного правового режиму, який, у свою чергу, входить до предмета науки цивільного права.

По-друге, житловий простір не тільки не є невідокремлюваною частиною житла як матеріального об'єкта, а й не являє собою частини житла взагалі та є нематеріальним благом. Через межі будови, споруди, яку фізична особа обрала для проживання, перебування, як місце усамітнення, встановлюється лише визначеність житлового простору. Капітальна будова, призначена та пристосована для проживання, природним чином установлює межі житлового простору. Це дозволяє відокремити житловий простір від безкінечності та відокремити житловий простір однієї фізичної особи від житлового простору іншої. Незважаючи

---

⁴⁵⁵ Жуков В. И. Методология подхода к объектам информатики как к объектам гражданского правоотношения / В. И. Жуков // Социальные и правовые вопросы развития вычислительной техники и научно-технического творчества. Труды по социальным проблемам кибернетики : Ученые зап. Тартуского гос. ун-та. – Тарту. – 1989. – С.127–137.

на те, що межі житла та житлового простору можуть збігатися, вони являють собою різні об'єкти.

Житло – це річ, предмет матеріального світу. Воно наділене фізичною субстанцією, просторовими межами та піддається фізичному зносу. У свою чергу, житловий простір – це особисте немайнове благо, об'єкт нематеріального світу⁴⁵⁶. Йому не властива фізична субстанція, він не піддається зносу.

Відокремленість кожного з об'єктів, що розглядаються, може бути проілюстрована таким чином. Шляхом теплового сканування тепловізорами⁴⁵⁷, зняття звуку зі скла⁴⁵⁸ або підглядання через вікно тощо відбувається проникнення до житлового простору. Проте у цьому випадку житло як предмет матеріального світу залишається недоторканим. Впливати на перше можливо за допомогою звуку, інших хвильових випромінювань і т. п. Інший приклад. Підтоплення фундаменту, часткове руйнування стіни, розбите вікно вказують на шкоду, заподіяну речі (житлу). Однак житловий простір залишився недоторканим. Подібне можна спостерігати і при самозахопленні житла, юридично і фактично вільного. У такій ситуації, зазіхаючи на нерухому річ, посягання на житловий простір відсутнє в силу відсутності останнього.

Так, наприклад, та обставина, що фотограф через паркан сфотографував довгофокусним об'єктивом 13-річну дівчину в спальні дому Джорджа Клуні, послужило приводом для подання до суду позову, який у подальшому було

---

⁴⁵⁶ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 125.

⁴⁵⁷ Термография – вопросы и ответы [Електронний ресурс] // Промышленное образование и инжиниринг. – 2009. – 21 апр. – Режим доступу : http://www.pergam.ru/articles_38.htm.

⁴⁵⁸ Снятие информации со стекла по ИК-каналу [Електронний ресурс] // Радиолобитель. – 2010. – № 3. – Режим доступу : http://datasheet.do.am/news/snjatie_informacii_so_stekla_po_ik_kana lu/2010-03-29-265.

задоволено. Підставою судового розгляду стало порушення кордонів приватного володіння, тобто незаконне проникнення до житлового простору⁴⁵⁹. При цьому сам фотограф перебував за межами домоволодіння, що належить акторові.

Житло є не єдиним засобом відокремлення житлового простору. У теорії права до таких відносять транспортні засоби, які використовуються під час подорожей як місце для ночівлі⁴⁶⁰; допоміжні приміщення⁴⁶¹; гуртожитки, будинки відпочинку, санаторії, туристичні намети, дачі⁴⁶²; мисливські будиночки⁴⁶³; окремі купе в поїзді або окремі каюти на кораблях, підвали, горища, господарські будівлі господарського призначення, окремі палати в лікарні⁴⁶⁴ і т. ін. Слід відзначити, що подібну позицію займає і Європейський суд з прав людини⁴⁶⁵. Застосовуючи ст. 8 Конвенції про

---

⁴⁵⁹ Джордж Клуни против вторжения в частную жизнь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.ru/interpravo/news/view/15790/>.

⁴⁶⁰ Петрухин И. Л. Неприкосновенность личности / И. Л. Петрухин // Конституционные основы правосудия в СССР / [А. М. Ларин, А. А. Мельников, И. Л. Петрухин и др.] ; под ред. В. М. Савицкого. – М. : Наука, 1981. – С. 342.

⁴⁶¹ Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 177.

⁴⁶² Олійник А. Ю. Конституційне право на недоторканність житла [Електронний ресурс] / А. Ю. Олійник, О. В. Бивалін. – Режим доступу : http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2002_1/oleinyk.htm.

⁴⁶³ Конституция Российской Федерации. Комментарий / [Т. Е. Абова, Е. Б. Абросимова, В. К. Андреев и др.] ; под общ. ред. Ю. М. Батурина, Р. Г. Орехова, Б. Н. Топорнина. – М. : Юрид. лит., 1994. – С. 161–162.

⁴⁶⁴ Рудинский Ф. М. Личность и социалистическая законность : учеб. пособ. / Ф. М. Рудинский. – Волгоград : Науч.-исслед. и редакц.-изд. отд., 1976. – С. 98.

⁴⁶⁵ Стаття 10 и Европейский Суд по правам человека : обзор европейской правоприменительной практики и хроника обращений из стран СНГ и Прибалтики (1998–2004 гг.). – М. : Ин-т проблем информ. права, 2004. – С. 154. – (Журналистика и право; вып. 42); Гом'єн Д. Короткий путівник по Європейській конвенції з прав людини / Д. Гом'єн ; [перекл. з англ. Т. Іваненко та О. Павли-

захист прав людини та основних свобод⁴⁶⁶, він пов'язує це благо з особистим житловим (приватним) простором, а не з об'єктом речового права (житлом). Тому при тлумаченні цієї норми Європейський суд дає широке поняття житла як особистого (приватного) простору, що виходить за межі житла з точки зору житлового права. Подібне, хоча й дещо звужене розуміння житлового простору сприйнято і законодавством Литовської Республіки. Так, відповідно до ст. 2.23 ЦК Литовської Республіки, незаконне вторгнення особи до житла чи інших приватних приміщень, так само як і проникнення на приватну територію, вважаються порушенням сфери приватного життя фізичної особи.

Відособленість (визначеність) житлового (локального) простору як нематеріального об'єкта здійснюється через матеріальний об'єкт. Останній виступає оболонкою, зовнішньою межею першого та встановлює його геометричні розміри, границі, які можна сприйняти візуально або за допомогою інших органів чуттів. У свою чергу, така визначеність дозволяє відокремити одне особисте немайнове благо від іншого і навіть від суб'єкта. Зовнішня форма прояву житлового простору також вказує на здатність даного блага до об'єктивації, тобто існування поза індивідумом.

Таким чином, житловий простір не тільки не невід'ємний від житла, а й не являє собою ні частини, ні цілого житла. Більше того, житловий простір може бути об'єктивованим не тільки житлом, а й іншими об'єктами матеріального світу. Це самостійне, нематеріальне благо,

---

ченка]. – Львів : Кальварія, 1998. – С. 39; Гиллоу (Gillow) против Соединенного Королевства от 24 ноября 1986 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.srji.org/resources/search/41/>; Європейський суд з прав людини. Справа «Юдженія Мішелідоу, Міхаель Тимвіос та Дімейде проти Туреччини» // Юридичний журнал. – 2003. – № 12. – С. 118; Килкзели У. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод / У. Килкзели, Е. А. Чепранова. – М. : Рос. академ. правосудия, 2001. – С. 30.

⁴⁶⁶ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс] // Верхов. Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

відмінне від житла. Нематеріальна природа об'єкта права на недоторканність житла дозволяє виключити з його змісту житло як предмет матеріального світу (нерухому річ; капітальну споруду, що призначена та придатна для постійного проживання в ній; садибу, тобто земельну ділянку разом із житловим будинком, господарськими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями, що містяться на ній (наприклад, ст. 381 ЦК України); дачні будиночки тощо). Адже останні є матеріальними благами. Зважаючи на те, що об'єкт права на недоторканність житла має нематеріальну природу, а під житлом розуміють предмети матеріального світу, то існує загроза неправильного (хибного) сприйняття об'єкта зазначеного немайнового права, підміни правових конструкцій, відсутності розуміння відмінних особливостей різних за природою об'єктів⁴⁶⁷.

У зв'язку з наведеним і з метою відтінення різною мовною формою житла як матеріального блага майнових правовідносин від немайнового, нематеріального блага (у праві на недоторканність житла), необхідно погодитись із Н. О. Горобець, яка досить слушно пропонує назвати об'єкт права на недоторканність житла «житловим простором»⁴⁶⁸. Уведення нового терміна зовсім не передбачає іншого підходу до визначення житла, оскільки це різні об'єкти. Це по-третє.

По-четверте, режим недоторканності для будь-якого об'єкта встановлюється винятково з метою запобігання протиправного посягання на цей об'єкт із боку третіх осіб. Його необхідність виникає у разі загрози такого посягання. Саме через недоторканність об'єкта встановлюється монополія, яка є характерною ознакою абсолютних цивільних правовідносин. Подібний правовий режим спостерігається в речових і виключних правах. Тому твердження, що жит-

---

⁴⁶⁷ Горобець Н. О. Право на недоторканність житла: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – С. 2; Христенко Н. Право на недоторканність житла у різних конституціях світу / Н. Христенко // Юрид. Україна. – 2009. – № 4. – С. 30–33.

⁴⁶⁸ Горобець Н. О. Вказана праця. – С. 10.

ловий простір як нематеріальне благо не може бути повністю недоторканим, а таким може бути лише житло, є не досить аргументованим.

Таким чином, житловий простір являє собою локальний геометричний простір, зайнятий матеріальним об'єктом, що має конкретні геометричні розміри, які визначаються зором або іншими органами людських почуттів, і призначений для відокремлення, усамітнення людини від оточуючих. Незважаючи на те, що межі матеріального об'єкта (житла, інших пристосованих для проживання місць) і житлового простору можуть збігатися, вони є різними об'єктами⁴⁶⁹.

Наступним, не менш складним нематеріальним благом, що вимагає встановлення відособленості, є **особисте життя**. Незважаючи на те, що особисте життя як нематеріальне благо не обмежене в просторі, Л. О. Красавчикова у своїх дослідженнях дійшла висновку, що воно має межі⁴⁷⁰, тобто границі. Як мінімум, ці границі існують між сферами суспільного та особистого життя. На можливість їх визначення вказують й інші дослідники⁴⁷¹.

Перш ніж перейти до характеристики особистого життя як нематеріального блага, відзначимо, що поділ на особисте (приватне) і суспільне був відомий ще в давньогрецьких полісах. Вже тоді виникла ідея розмежування різних сфер життя людини. Так, для стародавніх греків існувала трихотомія: «сфера власного приватного життя»,

---

⁴⁶⁹ Сліпченко С. О. Визначення об'єкта у праві на недоторканність житла / С. О. Сліпченко // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В. П. Маслова, 16 берез. 2012 р. / [редкол. : В. І. Борисова (відп. ред.) та ін.] ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Право, 2012. – С. 76–79.

⁴⁷⁰ Красавчикова Л. О. Личная жизнь граждан под охраной закона / Л. О. Красавчикова. – М. : Юридическая литература, 1983. – С. 14–17.

⁴⁷¹ Головкин Р. Б. Правовое и моральное регулирование частной жизни в современной России : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Р. Б. Головкин. – Н. Новгород, 2005. – С. 119.

«сфера сімейного життя» та «сфера суспільного життя»⁴⁷². Оскільки «приватне» реалізовувалося у сферах «власне приватній» і «сімейній», на зміну трихотомії прийшла дихотомія, що збереглася і до наших днів⁴⁷³. Вважалось, що для того, щоб досягти повного приватного відокремлення, індивід повинен був відвернутися (відмовитися) від інтересів і законів міста (суспільства) та зосередитись на своїх особистих інтересах⁴⁷⁴. Таким чином, критерієм розподілу був особистий інтерес окремо взятої людини. Подібний поділ згодом був підхоплений давньоримськими юристами⁴⁷⁵ і дійшов до наших днів. Він і буде використаний у цій роботі.

Одна з найбільш поширених точок зору розглядає особисте (приватне) життя фізичної особи як особливу сферу (одну зі сфер) життєдіяльності людини⁴⁷⁶. При цьому

---

⁴⁷² Аристотель. *Политика* : собр соч. в 4 т. / Аристотель. – М., 1994. – Т. 4. – С. 398–400.

⁴⁷³ Головкин Р. Б. *Сущность частной жизни* [Електронний ресурс] / Р. Б. Головкин. – Режим доступу : <http://wivol.ru/7.html>.

⁴⁷⁴ Головкин Р. Б. *Вказана праця*.

⁴⁷⁵ *Римское частное право* : учеб. / под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского. – М. : Юристъ, 1996. – С. 3, 4.

⁴⁷⁶ *Особисте життя* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Особисте_життя; Сисоєнко М. І. *Інформаційні права особи* / М. І. Сисоєнко // *Захист прав, свобод і законних інтересів громадян в процесі правоохоронної діяльності* : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф., Донецьк, 27 квіт. 2001 р. / голов. ред. І. Г. Кириченко. – Донецьк : ДІВС, 2001. – С. 493; Канина І. А. *Частная жизнь в сфере права* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / И. А. Канина. – Тамбов, 2006. – С. 9; Бобрик В. І. *Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони* : моногр. / В. І. Бобрик ; *Наук.-дослід. ін-т приват. права і підприємниц. АПРН України*. – К. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – С. 15, 28; *Цивільне право України* : Академічний курс : у 2 т. – Т. 1. – *Загальна частина* : підруч. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., академіка НАН України Я. М. Шевченко. – К. – 2003. – С. 158; *Цивільний кодекс України. Коментар* / за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. – Х. : Одиссей, 2003. – С. 201; *Измайлова Н. С. Неприкосновенность частной жизни в гражданском праве*: на при-

легальне поняття життєдіяльності розкривається в Україні як щоденна діяльність, здатність організму особи здійснювати діяльність у спосіб та в межах, звичних для людини (ст. 1 Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні») ⁴⁷⁷. Це така щоденна діяльність, яка здатна забезпечити людині своє існування, існування інших осіб та всього суспільства в цілому шляхом навчання, спілкування, орієнтації, пересування, самообслуговування, контролю над своєю поведінкою, участі у трудовій діяльності (п. 1.1 Наказу МОЗ України «Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності») ⁴⁷⁸.

У залежності від предмета традиційно в науці розглядають життєдіяльність ширше, ніж просто дії чи діяльність, та виділяють чотири її сфери:

1. Сфера, у межах якої відбувається формування людини, тобто «відтворення людей» (від народження до соціалізації).

2. Сфера матеріальної життєдіяльності. Тут здійснюється забезпечення людини такими матеріальними умовами існування, як дах над головою, їжа, одяг, засоби, за допомогою яких усе це створюється.

3. Організаційна сфера, предметом якої є об'єктивні та суб'єктивні тенденції різних підсистем спільності людей, а кінцевим продуктом – збереження їх єдності, необхідної для існування цієї спільності в певній якості.

4. Духовна сфера життєдіяльності ⁴⁷⁹.

мере права Великобританії, США и России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. С. Измайлова. – М., 2009. – С. 7.

⁴⁷⁷ Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закону України // Вісн. Верхов. Ради України (ВВРУ). – 2006. – № 2-3. – Ст. 36.

⁴⁷⁸ Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності : Наказ МОЗ України від 07.04.2004. № 183 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0516-04>.

⁴⁷⁹ Сагатовский В. Н. Философия развивающейся гармонии (философские основы мировоззрения) [Електронний ресурс] / В. Н. Сагатовский. – СПб. : Петрополис, 1999. – 288 с. – Режим доступу: http://sofik-rgi.narod.ru/avtori/sagat_fs_garmonii/fs_garmonii_04_1.htm.

Таким чином, сфера формування людини як біологічної істоти, а також матеріальна, організаційна, духовна сфери її життєдіяльності, в яких вона може тією чи іншою мірою зосередитися на своїх особистих інтересах, являють собою сферу приватного життя фізичної особи. До неї зазвичай відносять інтимну сторону, що визначає її неповторність, наприклад, звички, схильності, здатність до репродукції; сімейну сторону, тобто стосунки в родині, її наявність чи відсутність; організаційну сторону, яка проявляється у встановленні розпорядку дня, обранні місця навчання чи роботи тощо; оздоровчу сторону, що виражається в діях, спрямованих на підтримку здоров'я, проведення операцій; сторону дозвілля, тобто відпочинок, розваги, хобі; комунікаційну сторону, тобто неформальні зв'язки з друзями, знайомими тощо⁴⁸⁰. У зв'язку з цим, слід погодитись, що приватне життя як сфера життєдіяльності людини являє собою всеосяжну категорію. Саме тому Європейський суд з прав людини, розглядаючи справу Даджен проти Північної Ірландії, дійшов висновку про неможливість і недоцільність установаження вичерпного поняття сфери приватного життя⁴⁸¹. Найбільш яскраво зазначений підхід проявився в результаті суперечки, що виникла між представ-

---

⁴⁸⁰ Красавчикова Л. О. Личная жизнь граждан под охраной закона / Л. О. Красавчикова. – М. : Юридическая литература, 1983. – С.16; Смолькова И. В. Тайна: понятие, виды, правовая защита // Юрид. терминолог. словарь коммент. – М., 1998. – С. 74; Цивільне право України : Академічний курс : у 2 т. – Т. 1. – Загальна частина : підруч. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., академіка НАН України Я. М. Шевченко. – К. – 2003. – С. 158; Цивільний кодекс України. Коментар / за заг. ред. Є. О. Харитоновна, О. М. Калітенко. – Х. : Одиссей, 2003. – С. 201; Петросян М. Е. Право на неприкосновенность частной жизни / М. Е. Петросян // Сб. материалов МХТ. – Вып. 8–9. Неприкосновенность частной жизни. Права и обязанности граждан. – М. : БЕК, 1998. – С. 52; Петрухин И. Л. Личные тайны (человек и власть) / И. Л. Петрухин. – М. : Ин-т гос. и права Рос. акад. наук, 1998. – С. 10–13.

⁴⁸¹ Дженіс М. Європейське право у галузі прав людини: джерела та практика застосування / М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі ; пер. з англ. – К. : АртЕк, 1997. – С. 294.

никами американської та англійської теоретичних шкіл з прав людини, що значною мірою вплинула і на вітчизняне сприйняття даного явища. З точки зору американської юриспруденції, поняття права на приватне життя – це право на свободу людини від вторгнення держави⁴⁸², право бути залишеним у спокої, право бути наданим самому собі⁴⁸³. Показовим у цьому плані є рішення Верховного суду США у справі Лоуренса проти Техасу⁴⁸⁴. Розглядаючи питання, пов'язані з гомосексуальним життям повнолітніх, суд дійшов висновку, що будь-яка особа є вільною від невиправданого втручання уряду. В Європі ж право на приватне життя розглядають як право на автономію та гідність. Ілюстратором такого підходу є вирішення спору за позовом Наомі Кемпбелл до газети «Mirror», яка опублікувала її знімок, зроблений в момент, коли вона виходила з клініки, де проходила лікування від наркозалежності. При вирішенні спору було відзначено, що приватна інформація – це один із аспектів автономії та гідності людини, тобто аспектів її приватного життя⁴⁸⁵. Відповідь на запитання, чи є інформація приватною, залежить від того, чи буде пересічна людина, що має здоровий глузд, перебуваючи в тій же ситуації, тобто ставши об'єктом розкриття інформації, а не її одержувачем, вважати таке розкриття образливим для себе. Як зазначається, запропонований критерій образливості пов'язаний із традиційним поняттям гідності, честі,

---

⁴⁸² Поливанова Д. Современное развитие права на неприкосновенность частной жизни [Електронний ресурс] / Д. Поливанова // Право и жизнь. – 2009. – № 131. – Режим доступу : <http://www.law-n-life.ru/arch/n131.aspx>.

⁴⁸³ Кужукеева Г. Право на частную жизнь и право на свободу выражения: проблемы соотношения [Електронний ресурс] / Г. Кужукеева. – Интерньюс Нетуорк в Казахстане. – Режим доступу : <http://medialaw.asia/node/4318>.

⁴⁸⁴ Lawrence v. Texas 539 US 558 (2003).

⁴⁸⁵ Поливанова Д. Современное развитие права на неприкосновенность частной жизни [Електронний ресурс] / Д. Поливанова // Право и жизнь. – 2009. – № 131. – Режим доступу : <http://www.law-n-life.ru/arch/n131.aspx>.

респектабельності і статусу⁴⁸⁶. Разом з тим, незважаючи на різницю між американським та європейським підходами⁴⁸⁷, загальним для них є автономія (свобода) людини від держави та суспільства. Незважаючи на існування й інших концепцій⁴⁸⁸, саме наведені два підходи лягли в основу формування права на приватне (особисте) життя в Україні.

Проте широке за обсягом розуміння особистого (приватного) життя фізичної особи, куди входять практично всі сфери життєдіяльності людини, а межа між приватним і публічним (громадським) носить умовний характер, не дозволяє до кінця усвідомити сутність блага, що розглядається. До нього можна включати все те, що спрямоване на задоволення індивідуальних інтересів особи або здатне їх задовольнити, все, що протиставляється неприватному життю, а це, по суті, всі приватні відносини. Підтвердження подібного сприйняття знаходимо в деяких уже проведених дослідженнях. Наприклад, В. М. Карташов вважає, що приватне життя громадянина – це комплексне утворення, і термін, що позначає дане явище, може використовуватися у праві в різних значеннях. По-перше, як предмет правового регулювання⁴⁸⁹, тобто вольові майнові і немайнові відносини. Представляється, що сюди можна віднести всі відносини, врегульовані нормами цивільного права. Враховуючи сфери життєдіяльності людини, можна дійти висновку, що в даному випадку поняття «приватне життя» за змістом збігається з предметом цивільного права⁴⁹⁰, а іноді може

---

⁴⁸⁶ Поливанова Д. Вказана праця.

⁴⁸⁷ Nieuwenhuis H. The Core Business of Privacy Law: Protecting Autonomy / H. Nieuwenhuis // Human Rights and Private Law. K. S. Ziegler ed. – Oxford, 2007. – P. 12.

⁴⁸⁸ Серьогін В. О. Право на недоторканість приватного життя у конституційно-правовій теорії та практиці : моногр. / В. О. Серьогін. – Х. : ФІНН, 2010. – С. 107–204.

⁴⁸⁹ Карташов В. Н. Неприкосновенность частной жизни как универсальный принцип права / В. Н. Карташов // Право граждан на информацию и защита неприкосновенности частной жизни. – Н. Новгород, 1999. – С. 74.

⁴⁹⁰ Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко,

розглядатися й набагато ширше. По-друге, як система норм, що регулюють відносини у цій сфері⁴⁹¹. По суті, у даному випадку йдеться про об'єктивне право. При цьому, враховуючи широту сфер життєдіяльності людини, таке розуміння може увібрати в себе якщо й не всю систему вітчизняного законодавства, то, як мінімум, усі акти цивільного законодавства. По-третє, як сторона особистої недоторканності⁴⁹². Очевидно, що при використанні поняття приватного життя в такому значенні воно не лише ототожнюється з таким самостійним благом, як особиста недоторканність (ст. 289 ЦК України, ст. 2.25 ЦК Литовської Республіки), але й може увібрати в себе практично всі нематеріальні об'єкти цивільного права.

Особисте життя розглядають також як елемент правового статусу особи, як певні повноваження, як компонент правосвідомості, як універсальний принцип права⁴⁹³. В. М. Баранов використовує поняття приватного життя і в значенні елемента громадянського суспільства та складної багатопорядкової динамічної функціональної системи⁴⁹⁴.

Ймовірно, що в такому фактично безмежному значенні приватне (особисте) життя може розглядатися лише як поняття в широкому розумінні цього слова, тобто як ненаукове поняття. Щоб відтінити використання поняття приватного життя в широкому сенсі, позначимо його дескриптивним поняттям, тобто таким, яке виражається більш ніж двома словами⁴⁹⁵. А саме: «сфера приватного життя».

Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 9.

⁴⁹¹ Карташов В. Н. Неприкосновенность частной жизни как универсальный принцип права / В. Н. Карташов // Право граждан на информацию и защита неприкосновенности частной жизни. – Н. Новгород, 1999. – С. 74.

⁴⁹² Там само.

⁴⁹³ Там само.

⁴⁹⁴ Баранов В. М. Категория «частная жизнь» / В. М. Баранов // Право граждан на информацию и защита неприкосновенности частной жизни. – Н. Новгород, 1999. – С. 34–37.

⁴⁹⁵ Кобзарь В. И. Логика : учеб. пособ. для студ. гуманит. фак. / В. И. Кобзарь ; С.-Петербург. гос. ун-т. – СПб., 2001. – С. 50.

Інша група вчених розглядає особисте життя виключно в значенні об'єкта цивільного права. Проте й серед представників даного підходу існує безліч різних точок зору. По-перше, це пов'язано з тим, що саме поняття об'єкта цивільного права є одним із найбільш дискусійних в юридичній літературі⁴⁹⁶. По-друге, це викликано винятковою складністю сутності даного явища.

Частина дослідників розглядає особисте життя як збірну категорію, яка відображає певну кількість однорідних самостійних об'єктів як дещо ціле. Наприклад, Г. Д. Мепаришвілі вважає, що особисте життя включає в себе й житло, листування, телеграфні повідомлення, телефонні розмови і т. д.⁴⁹⁷. В. П. Кацалов розглядає його як сукупність благ, що містять матеріальні та нематеріальні цінності⁴⁹⁸. Н. В. Устименко стверджує, що особисте життя – це сукупність особистих немайнових благ, призначених для забезпечення свободи і незалежності людини⁴⁹⁹.

Вважаємо, що і даний підхід заслуговує критичної оцінки. По-перше, системний аналіз ст. 301 ЦК України, ст. 2.23 ЦК Литовської Республіки, ст. 151 ЦК Республіки Білорусь, ст. 115 ЦК Республіки Казахстан, ст. 50 ЦК Киргизької Республіки, глави третьої книги першої ЦК Квебеку вказує на те, що в них закріплено право на особисте немайнове благо, яке є нематеріальним. У зв'язку з цим його поняття не може включати в себе житло, інші матеріальні

---

⁴⁹⁶ Огляд точок зору, див. : Сенчицев В. И. Объект гражданского правоотношения / В. И. Сенчицев // Актуальные вопросы гражданского права / под ред. М. И. Брагинского ; Исслед. центр частного права ; Российская школа частного права. – М. : Статут, 1998. – С. 109–160.

⁴⁹⁷ Мепаришвили Г. Д. Охрана тайны личной жизни граждан в советском уголовном процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Г. Д. Мепаришвили. – М., 1988. – С. 2.

⁴⁹⁸ Кацалов В. П. Частная жизнь как правовая категория / В. П. Кацалов // Право граждан на информацию и защита неприкосновенности частной жизни. – Н. Новгород, 1999. – С. 200–201.

⁴⁹⁹ Устименко Н. В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Устименко. – Х., 2001. – С. 5.

цінності чи предмети матеріального світу. Очевидно й те, що особисте життя відособлене від предметів матеріального світу такою ознакою, як відсутність матеріальної субстанції. По-друге, залежно від цільового призначення ЦК України поділяє всі особисті немайнові права на дві групи⁵⁰⁰. Одна з них (гл. 21 ЦК України) забезпечує природне існування фізичної особи, інша (гл. 22 ЦК України) – соціальне буття. Враховуючи те, що право на особисте життя закріплене в гл. 22 ЦК України, доходимо висновку, що його об'єкт слугує задоволенню лише соціальних потреб людини⁵⁰¹. Зазначене дозволяє зробити висновок, що віднесення до нього таких немайнових благ як свобода, особиста недоторканність, життя і т. п., було б необґрунтованим, оскільки вони забезпечують природне існування фізичної особи як біологічної істоти.

Таким чином, будучи соціальним благом, тобто таким, що задовольняє соціальні потреби буття особи, особисте життя відокремлюється від тих нематеріальних об'єктів, які забезпечують природне існування суб'єкта (життя, здоров'я, свобода, особиста недоторканність й ін.). З цієї ж причини його поняття не може бути використано і як узагальнююче стосовно до всіх особистих немайнових благ, права на які забезпечують природне існування та соціальне буття людини, чи навіть їх частини. В іншому б випадку поняття права на особисте життя як родова категорія було б закріплено в загальних положеннях про особисті немайнові права фізичної особи, тобто в гл. 20 ЦК України.

Розглядаючи даний об'єкт цивільного права як соціальне благо, можна відзначити, що особисте життя – це відокремлене буття людини в суспільстві як у деякому соціальному просторі. У зв'язку з цим виникає потреба встановлення визначеності відокремленого буття в соціумі.

---

⁵⁰⁰ Цивільне право України : Академічний курс : у 2 т. – Т. 1. – Загальна частина : підруч. / за заг. ред. д-ра юрид. наук. проф., академіка НАН України Я. М. Шевченко. – К. – 2003. – С. 146.

⁵⁰¹ Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2007. – С. 586.

Відомо, що ще Аристотель, розробляючи вчення про буття, довів ідею про те, що лише реальне буття стає доступним для пізнання. Це відбувається завдяки формі й образу, в яких воно постає перед людиною, проявляється, робить його доступним для пізнання. Така ідея дозволяє зробити висновок, що особисте життя, як і буття в цілому, може бути пізнано лише за умови їх прояву через образи та форми, доступні для пізнання.

Досліджуючи особисте життя як вид соціального буття, не можна не враховувати, що одним із центральних атрибутів буття є час. Час – це безповоротний рух (протікає лише в одному напрямку – з минулого через сьогодні до майбутнього)⁵⁰², всередині якого відбуваються всі існуючі процеси буття, які є обставинами реальної дійсності. Таким чином, особисте життя як соціальне буття – це необоротна течія в соціумі з минулого через сьогодні до майбутнього фактів, що відбуваються з окремо взятою людиною. Використовуючи відому класифікацію О. О. Красавчикова⁵⁰³, можна припустити, що вони вбирають у себе події, дії з усіма їх різновидами. При цьому зовсім не обов'язково, щоб усі обставини реальної дійсності особистого життя були юридичними фактами.

Установимо значущість для особистого життя обставин реальної дійсності в той чи інший проміжок часу.

Розпочинаючи дослідження особистого життя з такого елемента, як плин обставин реальної дійсності з минулого, зазначимо, що про минуле у нас залишаються спогади, оскільки воно вже відбулося. За своєю суттю минуле буття являє собою відомості про факти, їх послідовність і причини, що вже були (відбулися) у житті фізичної особи. Послідовність перебігу таких фактів або навіть самі факти можна забути, можна приховати, але їх не можна змінити. Минуле особистого життя стає доступним для пізнання завдя-

---

⁵⁰² Гулидов А. И. Существует ли «стрела времени»? [Электронный ресурс] / А. И. Гулидов, Ю. И. Наберухин. – Режим доступа : http://www.philosophy.nsc.ru/journals/philsience/2_03/00_NABER.htm.

⁵⁰³ Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве / О. А. Красавчиков. – М. : Госюриздат, 1958. – 182 с.

ки формі, в якій воно може бути представлене як відомості про нього, тому особисте життя можна пізнати, а відомості про нього – використовувати. Проте є очевидним, що відомості про особисте життя і саме особисте життя – це різні явища.

Майбутнє може існувати лише в уяві. Якщо уяву буде виражено у формі висловлювань, припущень, планів, прогнозів і т. п., вона стає доступною для пізнання. Точніше сказати, не майбутнє особисте життя, а висловлювання, передбачення, плани, що отримали свій зовнішній прояв, стають доступними для їх сприйняття. Вони з більшою чи меншою вірогідністю можуть припускати настання майбутнього. Але уява – це ще не саме майбутнє. Останнє залишається непізнаним, тому й не може бути піддане впливу з боку третіх осіб. Щодо майбутнього у нас є мрії, плани, припущення тощо. Іншими словами, майбутнє буття являє собою очікування певних фактів, процесів, яких ми прагнемо або не прагнемо, хочемо або не хочемо, щоб вони відбулися. Але самого майбутнього ще немає. Ми існуємо тільки зараз. Тому теперішнє без минулого та майбутнього і є буття в чистому вигляді, оскільки минуле – це лише пам'ять розуму, а майбутнє – його очікування. Зазначене дозволяє зробити висновок, що впливати та змінювати (визначати) можна лише теперішнє буття. К. А. Флейшиць, розкриваючи особисте життя винятково як інтимне (лат. *intimus* – найглибший, внутрішній), справедливо вказує на його здатність до відособленості від вторгнення, припускаючи відособленість процесів, що відбуваються в сьогоденні (спілкування, підтримка контактів, самоорганізація)⁵⁰⁴, а не в минулому чи майбутньому.

Зважаючи на те, що особисте життя, у точному розумінні цього слова, – це процеси буття, необоротна течія обставин реальної дійсності, які відбуваються у сьогоденні з окремо взятою людиною, то даний об'єкт можна віднести

---

⁵⁰⁴ Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учен. тр. Всесоюз. ин-та юрид. наук НКЮ СССР. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – Вып. VI. – С. 51.

до класичних куматоїдів⁵⁰⁵. Подібно садинокій хвилі на воді, ті чи інші факти знову і знову виникають, змінюються, чим впливають на життєдіяльність конкретної людини.

Таким чином, особисте життя – це ті факти, які відбуваються, виникають у житті людини на даний момент часу. Як зазначає Конституційний суд України, такими можуть бути відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї⁵⁰⁶. Оскільки цей процес (плин особистого життя) протікає в режимі реального часу, то за умови прояву через образи й форми, доступні для пізнання, його можна не лише пізнавати, а й визначати, впливати на нього. Відособленість особистого життя проявляється через інтимну життєдіяльність, що забезпечує соціальне буття конкретної фізичної особи.

Враховуючи, що особисте життя може бути пізнане в т. ч. і через відомості про нього, досить поширеною є точка зору, що особисте життя тотожне інформації⁵⁰⁷ (відомостям⁵⁰⁸, таємниці⁵⁰⁹) про нього. Однак застосування такого

---

⁵⁰⁵ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 148.

⁵⁰⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України (Справа № 1-9/2012 від 20 січня 2012 року / № 2-рп/2012) [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12/paran51#n51>.

⁵⁰⁷ Тихомирова Л. В. Юридическая энциклопедия / Л. В. Тихомирова, М. Ю. Тихомиров ; под. ред. М. Ю. Тихомирова. – М., 1998. – С. 265.

⁵⁰⁸ Лебедева Н. Н. Биометрия и право на неприкосновенность частной жизни / Н. Н. Лебедева // Обеспечение прав граждан и интересы государства в современном обществе : материалы Всерос. науч.-практ. конф. (17–18 дек. 2004 г.) – Муром, 2004. – С. 148; Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь / А. Б. Барихин. – М. : Книжный мир, 2004. – С. 345.

закону (правила) формальної логіки як закон тотожності, дозволяє висловити сумніви щодо вивіреності зазначеного підходу. Сутність цього правила полягає в тому, що будь-яка думка є тотожною сама собі. Зокрема, якщо ми встановимо, що за якимись показниками дещо (назвемо його «думка А») тотожне іншому дещо (назвемо його «думка В»), то можна із впевненістю стверджувати, що і «думка В» за тією ж ознакою буде тотожною «думці А». Використовуючи зазначений закон формальної логіки, можна сказати, що якщо особисте життя тотожне інформації (відомостям) про нього, то **інформація (відомості) про особисте життя** мають бути тотожними самому особистому життю. Проте таке припущення не витримує абсолютно ніякої критики. На підтвердження цього розглянемо інформацію як об'єкт цивільного права та співвіднесемо її з особистим життям.

Легальне **визначення інформації** в ряді країн є подібним. Так, ст. 200 ЦК України вказує на те, що це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Російське законодавство розглядає інформацію як відомості про осіб, предмети, факти, події, явища та процеси незалежно від форми їх подання⁵¹⁰. Спільним у цих визначеннях є те, що і перше, і друге засновані на понятті об'єкта-блага. Подібної точки зору дотримується і ряд вчених-цивілістів⁵¹¹. Їй протиставляється точка зору дослідників, які виходять із теорії об'єкта-дії. Вони розглядають інфор-

---

⁵⁰⁹ Юридический энциклопедический словарь : 3-е изд., перераб. и доп. / под общ. ред. В. Е. Крутских. М. : ИНФРА-М, 2004. – VI. – С. 240; Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь / А. Б. Барихин. – М. : Книжный мир, 2004. – С. 363.

⁵¹⁰ Об информации, информатизации и защите информации (в ред. Федерального закона от 10.01.2003 г. № 15-ФЗ) : Федеральный закон от 20.02.1995 г. № 24-ФЗ // Собр. законодательства РФ. – 1995. – № 8. – Ст. 609.

⁵¹¹ Кохановська О. В. Інформація як нематеріальне благо та захист інформаційних прав згідно з Цивільним кодексом України [Електронний ресурс] / О. В. Кохановська. – Режим доступу : <http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/20A5233EE21449ADC22570F3004D5A9C>.

мацію як повідомлення, що містить відомості про події та явища, які мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі⁵¹², тобто як дії з «передачі» відомостей.

Незважаючи на різний методологічний підхід, спільним у них є те, що в основі інформації завжди лежать відомості. Це дозволяє зробити висновок, що зміст інформації складають відомості про щось (події, явища, об'єкти). У свою чергу, відомості є результатом відображення свідомістю людини навколишньої дійсності⁵¹³, а точніше, усвідомлення (пізнання) властивостей цього «щось» (назвемо його «об'єкт відомостей»).

Враховуючи те, що наші органи чуття можуть сприймати відомості про властивості об'єкта відомостей лише у тих знаках, символах (звуках, зображеннях, запахах й т. п.), для сприйняття яких вони пристосовані, не викликає сумнівів, що способи пізнання таких відомостей можуть бути різними. Наприклад, можна отримати відомості про властивості об'єкта безпосередньо. Так, доторкнувшись до речі, особа усвідомлює, гаряча вона чи холодна, тверда чи м'яка і т. ін.; пробуючи на смак – визначає, кисла вона чи солодка, гірка чи солоня; спостерігаючи за об'єктом візуально, пізнає, як швидко він переміщується у просторі, зростає чи зменшується, змінює форму чи ні, усвідомлює його розміри тощо. Але відомості про властивості об'єкта можна отримати й опосередковано. Наприклад, від іншого суб'єкта, який вже усвідомив властивості (всі чи їх частину) про об'єкт відомостей та вербально повідомив про них або перевів ці відомості в іншу знакову форму (змалював, описав, сфотографував тощо). Різними можуть бути відомості про один і той самий об'єкт і за обсягом та якістю.

---

⁵¹² Дідук А. Г. Правовий режим конфіденційної інформації: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Г. Дідук. – Х., 2008. – С. 4.

⁵¹³ Самохвалов А. А. Информация как объект гражданских прав [Електронний ресурс] / А. А. Самохвалов // Право: Теория и Практика. – 2003. – № 15. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4.html>.

Переведення отриманих відомостей про об'єкт відомостей у знакову форму дозволяє говорити про те, що вони перестають бути лише суб'єктивною реальністю (існувати тільки у свідомості людини, яка їх сприйняла безпосередньо) та стають реальністю об'єктивною⁵¹⁴ (об'єктивуються, починають існувати не тільки у свідомості людини, яка їх сприйняла безпосередньо). З'являється новий об'єкт – інформація. Таким чином, якщо як об'єкт відомостей розглядати особисте життя як соціальне буття, то можна зробити висновок, що зміст інформації про особисте життя фізичної особи становлять відомості про факти, що відбуваються і/або відбувались у незворотному русі з минулого через сьогодні до майбутнього з окремо взятою людиною. Проте в даному випадку йдеться лише про інформацію щодо особистого життя, а не про саме особисте життя фізичної особи. Подібним чином визначає інформацію і Конституційний Суд України⁵¹⁵.

Як можна помітити, співвідношення особистого життя та інформації про особисте життя дозволяє встановити відокремленість кожного із вказаних об'єктів. Події та явища, факти, що відбуваються з певною людиною, – це лише об'єкт відомостей, але не самі відомості і, тим більше, не інформація. Остання матиме місце за умови отримання відомостей про факти, що відбулися чи відбуваються, і переведення їх у знакову форму для подальшого їх повідомлення. Проводячи аналогію з іншими об'єктами цивільного права та використовуючи ту ж конструкцію аргументації,

---

⁵¹⁴ Самохвалов А. А. Информация как объект гражданских прав [Електронний ресурс] / А. А. Самохвалов // Право: Теория и Практика. – 2003. – № 15. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4.html>.

⁵¹⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України (Справа № 1-9/2012 від 20 січня 2012 року / № 2-рп/2012) [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12/paran51#n51>.

можна говорити також і про інформацію: про речі, послуги, результати творчої, інтелектуальної діяльності і т. п. Очевидно, що названі блага та інформація про них не є тотожними категоріями.

Без сумніву, об'єкт відомостей та відомості про нього, а також інформація є тісно пов'язаними між собою поняттями, проте такий зв'язок ще не дає підстав для їх ототожнення.

Таким чином, розглядаючи й далі інформацію як об'єкт цивільного права, відзначимо, що це повідомлення відомостей про властивості об'єкта чи обставини. Саме в момент повідомлення відомості перетворюються в інформацію. Для цього вони повинні бути переведені в знакову форму. Знакова форма інформації має бути зафіксована на матеріальних носіях. Останні можуть бути досить різними: листи, документи, книги, нотатки, ілюстрації, карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми, фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем, повне або часткове відтворення їх елементів, пояснення, розповіді осіб і т. д. Форма інформації також може бути різною (соціальною, соціально-технічною та технічною чи машиночитаною)⁵¹⁶. Через матеріальний носій інформація об'єктивується і стає доступною для обороту. Однак сприйнята людиною інформація, відбиваючись у її свідомості, знову трансформується у відомості, тому лише з певною часткою умовності можна погодитися з тезою, що людський мозок теж є носієм інформації⁵¹⁷.

---

⁵¹⁶ Жуков В. И. Методология подхода к объектам информатики как к объектам гражданского правоотношения / В. И. Жуков // Социальные и правовые вопросы развития вычислительной техники и научно-технического творчества. Труды по социальным проблемам кибернетики : Ученые зап. Тартуского гос. ун-та. – Тарту. – 1989. – С.127–137.

⁵¹⁷ Самохвалов А. А. Информация как объект гражданских прав [Електронний ресурс] / А. А. Самохвалов // Право: Теория и Практика. – 2003. – № 15. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4.html>.

Подібне розуміння інформації дозволяє критично підійти до змісту ст. 200 ЦК України. Навряд чи можна віднести будь-які відомості до поняття інформації. Адже ті з них, які існують лише у свідомості людини (знання) не належать до об'єктів цивільного права. Допоки відомості не отримали свого об'єктивного вираження (прояву), вони існують лише як результат розумової діяльності. Необхідно відзначити, що не потенційна здатність до збереження на матеріальних носіях, а зовнішнє вираження для повідомлення перетворюють відомості в об'єктивну реальність, в інформацію. Форма вираження відомостей має значення лише для способу їх повідомлення.

Відособленість інформації може проявлятися різним чином. Наприклад, через об'єкт відомостей (інформація про усиновлення, про майновий стан особи, про одруження чи розлучення, про хобі, про Іванова чи про Петрова тощо), кількісний та якісний зміст відомостей (інформація про зміст усіх телефонних розмов за останній місяць чи про зміст заповіту або дзвінок певному абоненту), знакову форму (інформація, призначена для зчитування людиною чи машиною), матеріальний носій (інформація, що міститься на аркуші паперу, дискеті, флешці, в комп'ютері, книзі, реєстрі) і т. д. В юридичній літературі досить часто можна зустріти ототожнення інформації про той чи інший об'єкт відомостей приватного життя з їх таємницею. Розглядаючи таємницю приватного життя як поняття, що використовується у праві, можна відзначити, що воно адекватне загальноприйнятій в англomовній науковій літературі поняттю інформаційної приватності, яке вбирає в себе можливість особи контролювати збір та оборот відомостей щодо сфери її приватного життя⁵¹⁸, визначати режим доступу до них.

Так, наприклад, відомості зі сфери приватного життя здебільшого відокремлюються фактично шляхом збереження їх у секреті. Проводячи аналогію, можна зауважити,

---

⁵¹⁸ Бобрик В. І. Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони : моногр. / В. І. Бобрик ; Наук.-дослід. ін-т приват. права і підприємниц. АПрН України. – К. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – С. 25.

що, як і при відокремленні промислової таємниці, такий спосіб надає відносну монополію, яка хоча і не абсолютна, проте є достатньою для допуску блага до економічного обороту. Разом з тим, у силу різних життєвих причин суб'єкт може бути змушений розкрити свої секрети іншому суб'єкту. Наприклад, підозрюваний на підтвердження свого алібі розповідає слідчому або адвокату, що ніч він провів у своєї знайомої. Хворий розповідає лікарю про причини своєї хвороби та стан здоров'я. Віруючий на сповіді розповідає про потаємні сторони особистого життя (гріхи), які зазвичай тримаються в секреті. Нотаріусу стає відомо не лише про факт існування заповіту, але й про його зміст, а банку – про внесок, працівникові зв'язку – про те, з ким і про що розмовляв абонент і т. д. Як справедливо відзначає В. І. Бобрик, дані відомості про обставини особистого життя продовжують носити конфіденційний характер, тобто їх поширення, використання залежить від осіб, яких вони стосуються чи яким вони відомі⁵¹⁹. Проте щоб забезпечити таку конфіденційність, законодавець установлює для осіб, яким були розкриті особисті таємниці, заборону на їх використання та поширення. Таким чином, ми погоджуємося з В. І. Бобриком, що таємниця – це не самі відомості про приватне життя особи, а їх режим. Причому таємниця встановлюється щодо тих відомостей, які були повідомлені стороннім особам під час виконання ними службових обов'язків, надання послуг, виконання певної роботи.

Особисті папери як нематеріальні блага особистих немайнових правовідносин, також на сьогодні є малодослідженими об'єктами цивільного права. В юридичній літературі інколи поряд із терміном «особисті папери» дослідники вживають поняття «особиста документація»⁵²⁰ чи «до-

---

⁵¹⁹ Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. І. Бобрик. – Х., – 2004. – С. 37.

⁵²⁰ Красавчикова Л. О. Личная жизнь граждан под охраной закона / Л. О. Красавчикова. – М. : Юридическая литература, 1983. – С. 65.

кументи (документація) особистого характеру»⁵²¹, ототожнюючи ці терміни за змістом⁵²². Вважаємо такий підхід правильним лише частково. Звертаючись до ч. 1 ст. 303 ЦК України, бачимо, що дійсно, документи входять до поняття особистих паперів, але являють собою поряд з фотографіями, щоденниками, іншими записами, особистими архівними матеріалами лише одну зі складових основного поняття. Причому перелік складових, що входять до поняття особистих паперів, не є вичерпним і відкритим.

Розпочинаючи дослідження змісту поняття особистих паперів, зазначимо, що поняття документа (від лат. *documentum* – зразок, свідоцтво, доказ), міститься в ряді нормативних актів України. Відповідно до ч. 4 ст. 1 Закону України «Про обов’язковий примірник документів»⁵²³, документ – це матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носіїві. Таким чином, у даному випадку документ розглядається як певна (матеріальна) форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носіїві. Погоджуючись із тим, що для документа його зміст повинен бути зафіксований на матеріальному носіїві, не зовсім зрозуміло, чому документ – це

---

⁵²¹ Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – М. : М3 Пресс, 2000. – С. 170; Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 4 : Об’єкти. Правочини. Представництво. Строки / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої – Х. : ФО-П Колісник А. А., 2010. – С. 12.

⁵²² Особливості реалізації права на особисті папери : заочний семінар-тренінг Головного управління юстиції у Дніпропетровській обл. та Ін-та психології ім. Г. С. Костюка. – К.–Дніпроп. – 2011. – С. 6.

⁵²³ Про обов’язковий примірник документів : Закон України // Вісн. Верхов. Ради України (ВВРУ). – 1999. – № 22–23. – Ст. 199.

форма одержання, форма зберігання, форма використання і форма поширення інформації, а не сам носій інформації. Також не зовсім зрозуміло, що собою являє матеріальна форма одержання, матеріальна форма зберігання, матеріальна форма використання та матеріальна форма поширення. Вважаємо, що наведене поняття документа викликає більше запитань, ніж відповідей. Більш чітким і конкретним є поняття, використане у ст. 1 Закону України «Про інформацію»⁵²⁴. У нормативному акті вказується, що документ – це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі. Таке поняття дає можливість установити його зміст. По-перше, документ – це матеріальний носій, тобто все те, що має фізичну субстанцію. По-друге, матеріальний носій повинен містити інформацію. Таким чином, якщо матеріальний носій не містить інформації, можна стверджувати про відсутність документа. Очевидно, що кожна зі встановлених ознак є необхідною при формуванні поняття документа. Функціональне призначення останнього – збереження та передавання відомостей, зафіксованих на матеріальному носії, у часі та просторі. Разом з тим, вважаємо за доцільне розширити межі функціонального призначення, окреслені в Законі України «Про інформацію», доповнюючи їх використанням.

Окрім наведених нормативних актів, робились спроби розкрити поняття документа і в низці державних стандартів України (далі – ДСТУ). Так ДСТУ 2392-94 «Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення», який є обов'язковим для використання в усіх видах нормативної документації (в довідковій, навчально-методичній та іншій літературі, що належить до сфери інформації і документації), документ розглядається як записана інформація, яка може розглядатись одиницею у ході здійснення інформаційної діяльності. Звертає на себе увагу те, що в даному понятті документ отожднюється з інформацією, але не будь-якою, а лише записаною. Вважа-

---

⁵²⁴ Про інформацію : Закон України // Вісн. Верхов. Ради України (ВВРУ). – 1992. – № 48. – Ст. 650.

смо, що не потребує пояснень той факт, що документ – це не одне й те саме, що й інформація, а інформація, навіть записана, не є тотожним поняттям документа. Разом з тим, навіть наведене поняття дає можливість дійти висновку, що необхідними умовами існування документа як категорії, є інформація та матеріальний носій, на якому вона має бути записана. Відповідно до ДСТУ 2732-94 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення», що стосується діловодства та архівної справи, документ – це матеріальний об'єкт, що містить у закріпленому вигляді інформацію, оформлений в установленому порядку та має відповідно до чинного законодавства правове значення. Уявляється, що наведене поняття є більш вдалим у порівнянні з тим, що наведене у ДСТУ 2392-94, оскільки чітко вказує на такі умови виникнення документа, як матеріальний носій та інформація, яка на ньому закріплена. Заслуговує на увагу й ДСТУ 3017-95 «Державний стандарт України. Видання. Основні види. Терміни та визначення», що прийнято у сфері книговидавання та книгорозповсюдження, де документ – це матеріальний об'єкт з інформацією, закріпленою створеним людиною способом для її передачі у часі та просторі. Як можна помітити, на відміну від попередніх понять, в останньому наводиться така ознака, як спосіб закріплення інформації, створений людиною, та функціональне призначення документа. Як зазначається в літературі, наведення такої ознаки, як створений людиною спосіб закріплення інформації, є досить значущою, оскільки не дозволяє вважати документом, наприклад, ген, в якому генетичну інформацію закріплено способом, створеним природою, а не людиною⁵²⁵. Разом з тим, наведене поняття, вказуючи на функцію документа (передача у часі та просторі), безпідставно звужує його. Очевидно, що документ може бути створений не тільки для передачі, а й для зберігання, використання чи поширення інформації.

---

⁵²⁵ Кушнарєнко Н. Н. Документоведение : учеб. [Електронний ресурс] / Н. Н. Кушнарєнко. – 8-е изд., стер. – К. : Знання, 2008. – 459 с. – (Высшее образование XXI века). – Режим доступа : http://www.center.crimea.ua/library_hdak/kuhnarenko_dokum_gl_1.htm.

Таким чином, узагальнюючи легальні поняття документа, доходимо висновку, що це матеріальний носій, що містить інформацію, закріплену створеним людиною способом, основними функціями якого є її збереження, використання, поширення та передавання у часі та просторі. У теорії цивільного права пропонується подібне до легального поняття документа. Так, А. С. Водяхін стверджує, що це носій інформації, який емітований чи виданий в установленому законом порядку, має свої реквізити та юридичну силу, форму існування, сферу застосування, призначений для зберігання і передачі інформації та виконання інших функцій⁵²⁶. Разом з тим, подібні підходи до визначення поняття документа носять пропріетарний характер і розглядають його лише як предмет матеріального світу. Дійсно, не можна не погодитися з твердженням, що термін «документ» використовується для позначення матеріального носія, функціями якого є збереження, використання, поширення та передавання у часі і просторі юридично значущої інформації, закріпленої в ньому створеним людиною способом. І в такому розумінні документ можна розглядати як річ, як об'єкт права власності, що має свої просторові межі. Поряд із цим, термін «документ» використовують і для позначення юридично значущої інформації, яка закріплена на матеріальному носії створеним людиною способом і призначена для подальшого зберігання, використання, поширення та передавання у часі і просторі. І в такому розумінні документ є нематеріальним благом. Очевидно, що цінність документа міститься не тільки і не стільки в його матеріальній, скільки в нематеріальній складовій. І ця нематеріальна складова відособлюється та об'єктивується за допомогою змісту та матеріального носія.

Відомо, що класифікації об'єктів відбивають ті їх властивості, які виявилися значущими як для цивільного обороту, так і для правових форм розподілу між членами сус-

---

⁵²⁶ Водяхін С. А. Документи як об'єкти цивільних прав : дис. ... канд. юрид наук : 12.00.03 [Електронний ресурс] / С. А. Водяхін. – Одеса. – 2012. – Режим доступу : <http://mydisser.com/en/catalog/view/6/44/9048.html>.

пільства освоєного предметного простору. Тому розглянемо деякі з класифікацій документів для встановлення їх характеристики.

Як зазначається у спеціальній літературі⁵²⁷, особливістю документа є те, що інформація (зміст), яка міститься в ньому, передається за допомогою тих або інших знаків, тому за характером знакових засобів фіксації інформації документи бувають текстові – або їх іще називають вербальними чи словесними (наприклад, книга, журнал, газета, патент, стандарт, бюлетень тощо) – та нетекстові (наприклад, картина, малюнок, фотографія, кінофільм, діафільм, відеодиск, карта, ноти, креслення, грамплатівка, магнітний запис, музичний компакт-диск, перфокарти, перфострічки, магнітні й оптичні диски, дискети для ЕОМ, флешки і т. п.). Дана класифікація дозволяє виділити знаковість як обов'язкову ознаку документа, оскільки тільки в закодованій знаками формі можна передати інформацію від комуніканта до реципієнта. За способом сприйняття змісту всі документи поділяють на: людинозчитувані – ті, що можуть бути сприйняті безпосередньо людиною без спеціальних технічних засобів (книга, журнал, газета тощо), і машинозчитувані – призначені для автоматичного відтворення інформації, що є в документі, за допомогою магнітофона, телевізора, принтера, дисплея тощо (мікрофільм, мікрофіша, діафільм, магнітна стрічка, грамплатівка, перфокарта, перфострічка, диск, дискета, компакт-диск та ін.). Наведене показує, що документ може мати різні способи фіксації інформації. Відповідно, за способом (формою) документування виділяють рукописний, друкарський, механічний, магнітний, фотографічний, оптичний, лазерний і електронний документи⁵²⁸. Існують й інші класифікації. Наприклад, за каналом сприйняття знаків, використовуваних для запису змісту, розрізняють візуальний (письмові тексти, графіка, малюнки, креслення, фотографія, репродукція

---

⁵²⁷ Документознавство: Основні терміни та поняття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://softacademy.lnpu.edu.ua/Programs/Dokumentoznavstvo/3.html>.

⁵²⁸ Там само.

тощо на будь-якому носії, включаючи екран діапроектора, телевізора або ЕОМ), тактильний (книга, журнал для сліпих), аудіальний (грамплатівка, магнітна фонограма, музичний компакт-диск) та аудіовізуальний (звуковий кінофільм, озвучений діафільм, відеофільм, відеодиск, комп'ютерна технологія «мультимедіа» та ін.) документи; за ступенем поширення розрізняють опублікований, неопублікований документ і той, що не публікується; за стадіями виготовлення розрізняють оригінали та копії; за ступенем гласності документи бувають звичайні, для службового користування, таємні та ін.; за місцем складання виділяють внутрішні та зовнішні, тобто вхідну та вихідну документацію; за походженням поділяють такі документи, як службові (офіційні) та особисті; за змістом існують організаційні (положення, інструкції, правила, статuti тощо), розпорядчі (постанови, ухвали, рішення, розпорядження, накази, вказівки тощо), довідково-інформаційні (пояснювальні, доповідні записки, службові листи, телеграми, телефонограми, оголошення, запрошення, довідки, акти, плани роботи, звіти, доповіді тощо). Виділяють також документи колегіальних органів (протоколи), документи особового складу (автобіографії, резюме, характеристики, особові листки, трудові книжки, особові картки, трудові угоди, контракти), особисті офіційні документи (доручення, розписки, заяви, пояснювальні записки, пропозиції, скарги, заповіти), стандартні (регламентовані) та нестандартні (нерегламентовані) тощо.

Наведене дає можливість стверджувати, що поняття документа є багатограним. Можна виявити такі його юридично значущі грані: матеріальний носій і зміст. Саме завдяки змісту та матеріальному носію відбувається відособленість та об'єктивація документа.

Наступною складовою особистих паперів є фотографія. Фотографія (від фр. *photographie* – світлопис, техніка малювання світлом) – статичне зображення на світлочутливому матеріалі (фотоплівці або фотографічній матриці), одержане за допомогою фотокамери. Тобто це те кінцеве зображення (кадр проявленої плівки, зображення в електронному чи друкованому вигляді), яке отримане в резуль-

таті фотографічного процесу⁵²⁹. Інколи поняття фотографії розкривається як одержання зображення кого- або чого-небудь на світлочутливому матеріалі за допомогою спеціального оптичного апарата⁵³⁰. Таким чином, у фотографії, як і в документі, можна виділити такі грані, як матеріальний носій (фотоплівка, фотографічна матриця, монітор та ін.) і зміст (зображення кого- або чого-небудь). Як і в попередньому випадку, зміст і матеріальний носій дозволяють установити відособленість фотографії як об'єкта цивільного права. Об'єктивація ж зображення відбувається за допомогою матеріального носія.

Розглядаючи іншу складову особистих паперів, можна зазначити таке. Людина з давніх часів намагалася зафіксувати власний досвід на папері. Особистий архів зі спостережень, подій, спогадів і переживань давно отримав дві назви: французьку – журнал і російську – дневник. Оскільки відомості, що містяться в ньому, становлять, у першу чергу, інтерес тільки для особи, якій він належить, то до форми запису не ставляться особливі вимоги⁵³¹. Вважається, що особисті щоденники належать до документальної літератури, тобто є жанром документальної прози⁵³², а суб'єктивний окрас – до публіцистичного жанру⁵³³. Серед

---

⁵²⁹ Фотографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://znaimo.com.ua/%D0%A4%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F#link0>.

⁵³⁰ Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1070–1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/fotoghrafija>.

⁵³¹ Як писати особистий щоденник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ehow.in.ua/40940-yak-pisati-osobistijj-shhodennik.html>.

⁵³² Танчин К. Я. Щоденник як форма самовираження письменника [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / К. Я. Танчин. – Тернопіль, 2005. – 20 с. – Режим доступу : <http://dissert.com.ua/contents/6851.html>.

⁵³³ Чулюкіна М. Г. Дневник как жанр публицистики: предметно-функциональные особенности : автореф. дисс... канд. фил. наук : 10.01.10 [Електронний ресурс] / М. Г. Чулюкіна. – Казань. – 2009. – Режим доступу :

характерних особливостей щоденника, які свідчать про його особистий характер як форми відображення соціального буття людини і відмінність від інших жанрів, К. Я. Танчин, яка на дисертаційному рівні досліджувала цей феномен, виділяє наступне. По-перше, це позаконцепційність суб'єктивності. Автор щоденника не тримає в голові загального його плану, він пише ідучи за течією власного життя; його погляд на речі, характер вибору фактів, сам стиль записів може змінюватися рік від року – разом із самою людиною. По-друге, це один часовий план зображення. Ретроспективність подій у щоденнику можна вбачати і в її традиційному розумінні, в межах одного, двох, а то й трьох днів. По-третє, це «незалежність» суб'єктивності. Наприклад, канонічність мемуарів – це, з одного боку, жанровий канон, заданий найбільш авторитетними текстами, а з іншого – тематичний канон: визнані надійнішими, найавторитетнішими тексти, присвячені тому чи іншому часу, особі або події. Введення до культурного обігу нових мемуарних текстів за наявності «канону» завжди відбиватиметься на його фоні. А в щоденнику окремі факти можна вважати просто унікальними, про які може повідомити лише даний щоденник і ніхто інший. По-четверте, це плинність концептуальності. Події, почуття, переживання постають у щоденнику в міру свого розгортання. Існує постійно оновлювана Я-концепція, яка поєднує самопізнання з пошуками сенсу власного життя, із самовизначенням в історії, культурі, повсякденному існуванні⁵³⁴. Залежно від співвідношення тих чи інших ознак розрізняють інформативно-фактологічні та особистісно-психологічні щоденники⁵³⁵. Наведене дає можливість виок-

---

http://discollection.ru/article/25022009_chuljukina_marina_gennad_e_vna_89067.

⁵³⁴ Танчин К. Я. Щоденник як форма самовираження письменника [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / К. Я. Танчин. – Тернопіль, 2005. – 20 с. – Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/6851.html>.

⁵³⁵ Голубева Т. С. Темперальная структура текстов дневников и воспоминаний : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.04 [Електро-

ремити щоденники як різновид особистих паперів з інших подібних об'єктів. Їх об'єктивація здійснюється за допомогою матеріального носія. Форма щоденників, як і інших особистих паперів, може бути різною.

Наступною складовою особистих паперів, зазначених у законодавстві, є особисті архівні матеріали. Уявляється, що поняття «особисті архівні матеріали» є збірним та вбирає в себе: приватне архівне зібрання, довідковий апарат, які являють собою історичну, наукову, соціальну, економічну, політичну чи культурну цінність. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи»⁵³⁶, приватне архівне зібрання – це зібрання архівних документів, що є власністю однієї або кількох осіб, де архівний документ – це документ незалежно від його виду, виду матеріального носія інформації, місця, часу створення і місця зберігання та форми власності на нього, що припинив виконувати функції, для яких його було створено, але зберігається або підлягає зберіганню з огляду на значущість для особи, суспільства чи держави або цінність для власника так само, як і об'єкт рухомого майна. Довідковий апарат – довідники у будь-якій формі (путівники, описи, каталоги, покажчики, бази даних, номенклатури справ тощо), призначені для пошуку архівних документів або відомостей, що містяться в них. Особисті архівні документи можуть складатися зі щоденників, рукописів, наукових робіт, підготовчого і допоміжного матеріалу до наукових, практичних, пошукових робіт, що включає виписки і вирізки з різних джерел, бібліографії та ілюстративні матеріали, творчі заготовки, нариси, чернетки, варіанти текстів, гранки з авторською правкою, малюнки (закінчені графічні твори, їх варіанти, нариси композицій живописних робіт, ескізи декорацій, оформлення

ний ресурс] / Т. С. Голубева. – М., 1990. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/temperalnaya-struktura-tekstov-dnevnikov-i-vozpominanii>.

⁵³⁶ Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України // Вісн. Верхов. Ради України (ВВРУ). – 1994. – №15. – Ст. 86.

інтер'єрів, архітектурних деталей і т. д.), лекцій, доповідей, чернеток та копій доповідей, стенограм доповідей і виступів, записів бесід або інтерв'ю, дорожніх нотатків, звітів, службових записок та проектів утримувача особистих архівних матеріалів, рецензій та відгуків на праці, стенограм і протоколів обговорення робіт, спогадів чи художніх введень про певну особу або присвячених їй матеріалів про ювілеї і вшанування, програм, афіш та запрошень, протоколів вечорів, листувань про посмертне видання творів, документів про народження, смерть, про освіту, отримання вчених ступенів і звань, службових посвідчень, депутатських та членських квитків, орденських книжок, дипломів та патентів на чини і звання, автобіографій, довідок про роботу, записок ділового характеру, заповітів та інших особистих документів, родовідних схем і родових гербів, жалуваних грамот на приведення до чину, купчих на маєтки, земельні та селян, матеріалів про розділ майна між спадкоємцями чи подружжям, службових, господарських і сімейних переписок, листів знайомих, документів, що відображають економічний стан та матеріальні умови життя (акти купівлі-продажу та успадкування майна, документи з управління ним, фінансові документи, листування з установами щодо побутових і господарських питань і т. п.), листівок, альбомів, якщо вони не належать до розділу творчих, книг, нот, програм, фотографій з дарчими написами⁵³⁷, копій архівних документів на правах оригіналів; художніх, мультиплікаційних, документальних, науково-популярних фільмів, кіно-, фото-, фоно- та відеодокументів, статистичної, наукової, технологічної, нормативно-технічної, проектної, конструкторської, патентної, картографічної, геологічної, телеметричної, комерційної документації тощо. Звертає на себе увагу, що в основі особистих архівних матеріалів лежать документи, які припинили (окрім довідкового апарату) виконувати функції, для яких їх було створено.

---

⁵³⁷ Организация работы по научно-технической обработке фондов личного происхождения : метод. пособ. / сост. Т. С. Поликина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.opentextnn.ru/archives/>.

Тому, як і у випадку з документами, фотографіями, щоденниками, в особистих архівних матеріалах можна виділити такі його грані як матеріальний носій і зміст. Уявляється, що й інші записи, що входять до складу особистих паперів (записні книги, нотатки, коментарі, спогади тощо), мають такі само характеристики.

Наведена характеристика особистих паперів дає можливість розглядати їх як з точки зору змісту, так і з точки зору матеріального носія. Зміст особистих паперів або навіть наявність тієї чи іншої їх складової несуть особистісний характер, оскільки з необхідністю характеризують внутрішній світ володільця особистих паперів через емоційну та психологічну наповненість, відображають його індивідуальні риси, соціально-культурну, класову приналежність тощо. Особисті папери, так би мовити, з натури та «наочно» дають можливість «побачити», наскільки суб'єкт права на особисті папери глибоко, по-своєму відгукувався на великі й не дуже події, що відбувались в оточуючому соціальному макро- і мікрокосмі, як і чому вони дистанціювались від одних і з болем чи радістю приймали інші, як під їх дією зовсім по-новому починали виражати себе і в особистісному, і в суб'єктнодіяльному планах. Наприклад, щоденники, записні книжки, листи О. О. Блока, Ф. М. Достоевського, М. М. Пришвіна, О. В. Суворова, Л. М. Толстого, О. О. Ухтомського, П. І. Чайковського, А. П. Чехова та багатьох інших видатних людей є яскравим тому підтвердженням⁵³⁸. Саме здатність особистих паперів охарактеризувати внутрішній світ людини складає немайнову цінність особистого немайнового блага. Що стосується матеріального носія, то він являє собою річ, причому складну-збиральну річ. Тобто це сукупність розділених речей (документи, фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо), які матеріально (фізично) не пов'язані між собою, поєднані тільки одним загальним призначенням та назвою (особисті папери). Особисті папери як

---

⁵³⁸ Вершина в развитии взрослого человека. Индивидуальность человека и его АКМЕ [Електронний ресурс] // HPSY.RU / публикации. – Режим доступа : <http://hpsy.ru/public/x808.htm>.

матеріальні блага – це, як правило, тимчасове об'єднання речей.

Таким чином, під особистими паперами можна розуміти особисте немайнове благо, яке характеризує внутрішній світ особи, якій вони належать та збиральну річ, як сукупність предметів матеріального світу, поєднаних загальним призначенням і назвою. Об'єктивованість особистих паперів як нематеріального блага здійснюється через матеріальний носій, що дозволяє допустити їх до обороту та визначити особливості такого обороту. Наприклад, незважаючи на неодноразові пропозиції викупити деякі особисті папери Майї Плісецької та Родіона Щедрина, останні прийняли рішення передати їх у дар Російському державному архіву літератури та мистецтва⁵³⁹. Разом з тим, право власності може виникати лише щодо матеріального носія, але ніяк не стосовно нематеріального об'єкта. Останнім не можна володіти та користуватися, але можна ним обладати та використовувати.

Кореспонденція як об'єкт особистих немайнових прав (ст. 306 ЦК України) охоплює не лише звичні листи, але й прості, рекомендовані та ділові листи, телеграми, телефонограми, телеграфні повідомлення, стенограми, радіограми, поштові картки, бандеролі, посилки, контейнери, дрібні пакети, мішки, перекази, телефонні розмови, повідомлення електронної пошти, пейджерів, SMS-, MMS-повідомлення і т. ін.⁵⁴⁰, які передаються або були передані телеграфом, поштою чи за допомогою інших засобів зв'язку, а також через комп'ютер⁵⁴¹ чи іншим шляхом (на-

---

⁵³⁹ Плісецкая и Щедрин передали России свои архивы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.people-news.ru/movie/pliseckaja_i_shhedrin_peredali_rossii_svoi_arkhivy.shtml.

⁵⁴⁰ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. – Т. 1. / за відповід. ред. О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 514.

⁵⁴¹ Кримінальний кодекс України. Коментар [Електронний ресурс] : А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук, О. О. Дудоров, М. І. Мельник, А. А. Музика, В. О. Навроцький, А. М. Ришелюк, М. І. Хавронюк. Юрисконсульт. Народный правовой портал. –

приклад, через третіх осіб, за допомогою тварин, птахів тощо). Листування – це приватна кореспонденція, яка передається поштовим зв'язком (листи, телеграми, інші письмові відправлення, бандеролі тощо) або електронною поштою (через комп'ютер). Під телефонними розмовами слід розуміти розмови між особами, які відбуваються будь-яким телефонним зв'язком, що здійснюється за допомогою провідних або електромагнітних систем тощо. Телеграфна кореспонденція – це повідомлення, що передаються телеграфом. Інша кореспонденція – це повідомлення громадян, які передаються за допомогою інших, крім описаних вище, засобів зв'язку або через комп'ютер. Це можуть бути повідомлення, зроблені громадянином телефаксом, за допомогою пейджингового зв'язку, електронної пошти, інших телекомунікацій тощо⁵⁴². При цьому зовсім не обов'язково, щоб кореспонденція містила інформацію про обставини особистого життя фізичної особи. Це можуть бути й інші аспекти людської життєдіяльності або взагалі кореспонденція може містити тільки майнову цінність, наприклад, бандеролі⁵⁴³.

В юридичній літературі інколи виказується думка, що об'єктом права на таємницю кореспонденції є таємниця кореспонденції, а не сама кореспонденція⁵⁴⁴. З таким підхо-

---

Режим доступу : <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/uk/81-uky/1847-163.html>.

⁵⁴² Там само.

⁵⁴³ Цивільний кодекс України. Коментар [Електронний ресурс] / Ю. В. Амірова, Н. В. Безсмертна, О. О. Бойко, Е. А. Бондар, Ю. В. Ващенко, Е. М. Грамацький, С. Д. Гринько, Н. О. Давидова, І. А. Діковська, І. О. Дзера, О. В. Дзера, С. П. Заворотько, Т. О. Коваленко, А. О. Кодинець, Н. С. Коровяковська, І. В. Кривошеїна, Б. К. Левківський, Р. А. Майданик, О. В. Михальнюк, В. В. Носік, Ю. В. Носік, В. Г. Олюха, О. О. Отрадна, Ю. Д. Притика, Л. І. Радченко, О. О. Рибачук, Є. О. Рябокони, Р. Б. Сабодаш, Р. О. Стефанчук, І. Є. Томаров, В. В. Цюра, Н. В. Чередник. – Юрисконсульт. Народний правовий портал. – Режим доступу : <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/667-306.html>.

⁵⁴⁴ Стаття 306. Право на тайну кореспонденції [Електронний ресурс] / Лек. Правовой портал. – Режим доступу : <http://ukr-224>

дом важко погодитись, адже, як уже зазначалося вище, таємниця – це лише правовий режим, що застосовується до відомостей, а не самі відомості. Потребує уточнення й твердження, що кореспонденція є матеріалізованим об'єктом⁵⁴⁵. Оскільки кореспонденція – це спосіб спілкування, то в її основі лежать відомості (інформація), якими обмінюються суб'єкти. Саме на них може встановлюватись таємниця. Відомості (інформація) за своєю природою є нематеріальними, а тому їх сприйняття можливе лише за допомогою матеріальних носіїв. Останні призначені лише для фіксації та передачі змісту. Таким чином, зміст кореспонденції – це відомості, якими обмінюються особи, а матеріальний носій є засобом об'єктивації, обособлення змісту. Відомості, призначені для спілкування, відокремлюються від фізичної особи (відправника, адресата) через матеріальний носій, який і встановлює визначеність змісту кореспонденції. Об'єктивованість кореспонденції, як і у випадку

---

pravo.at.ua/index/pravo_na_tajnu_korrespondencii/0-1793; Цивільний кодекс України. Коментар [Електронний ресурс] / Ю. В. Амірова, Н. В. Безсмертна, О. О. Бойко, Е. А. Бондар, Ю. В. Ващенко, Е. М. Грамацький, С. Д. Гринько, Н. О. Давидова, І. А. Діковська, І. О. Дзера, О. В. Дзера, С. П.Заворотько, Т. О. Коваленко, А. О. Кодинець, Н. С. Коровяковська, І. В. Кривошеїна, Б. К. Левківський, Р. А. Майданик, О. В. Михальнюк, В. В. Носік, Ю. В. Носік, В. Г. Олюха, О. О. Отрадна, Ю. Д. Притика, Л. І. Радченко, О. О. Рибачук, Є. О. Рябокони, Р. Б. Сабодаш, Р. О. Стефанчук, І. Є. Томаров, В. В. Цюра, Н. В. Чередник. – Юрисконсульт. Народний правовий портал. – Режим доступу : <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/667-306.html>.

⁵⁴⁵ Цивільний кодекс України. Коментар [Електронний ресурс] / Ю. В. Амірова, Н. В. Безсмертна, О. О. Бойко, Е. А. Бондар, Ю. В. Ващенко, Е. М. Грамацький, С. Д. Гринько, Н. О. Давидова, І. А. Діковська, І. О. Дзера, О. В. Дзера, С. П.Заворотько, Т. О. Коваленко, А. О. Кодинець, Н. С. Коровяковська, І. В. Кривошеїна, Б. К. Левківський, Р. А. Майданик, О. В. Михальнюк, В. В. Носік, Ю. В. Носік, В. Г. Олюха, О. О. Отрадна, Ю. Д. Притика, Л. І. Радченко, О. О. Рибачук, Є. О. Рябокони, Р. Б. Сабодаш, Р. О. Стефанчук, І. Є. Томаров, В. В. Цюра, Н. В. Чередник. – Юрисконсульт. Народний правовий портал. – Режим доступу : <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/667-306.html>.

з особистими паперами, здійснюється через матеріальний носій, що дозволяє допустити її до обороту, змінюючи стан привласненості.

Отже можна підсумувати, що слово «кореспонденція» використовується у трьох значеннях. Ним позначають: спосіб спілкування; відомості, якими обмінюються особи за допомогою матеріальних носіїв; матеріальні носії, що містять у собі відомості, призначені для спілкування. Очевидно, що відомості, якими обмінюються особи під час спілкування, є об'єктом особистих немайнових правовідносин. Матеріальні носії, за допомогою яких здійснюється спілкування, є об'єктом правовідносин власності.

Честь і гідність є достатньо дослідженими об'єктами цивільного права. Базуючись на обраній теорії об'єкта цивільного права, зазначені блага в найбільш загальному вигляді могли б бути попередньо визначені як особисті немайнові блага, що завдяки своїм корисним властивостям задовольняють потреби людини та належать їй. У доктрині під честю розуміють громадську оцінку соціальних і духовних якостей особистості. Гідність передбачає суб'єктивну самооцінку людини, усвідомлення нею свого становища в суспільстві⁵⁴⁶. Незважаючи на те, що ці блага іноді ототожнюються⁵⁴⁷, заслуговує на підтримку точка зору тих вчених, які розглядають їх як два різні, самостійні об'єкти⁵⁴⁸.

---

⁵⁴⁶ Тарасенко Ю. А. Вопросы защиты чести, достоинства и деловой репутации граждан-предпринимателей и юридических лиц [Електронний ресурс] / Ю. А. Тарасенко. – Режим доступу : <http://yurclub.ru/docs/civil/article55.html>.

⁵⁴⁷ Федоров М. И. Правовая охрана чести и достоинства советских граждан / М. И. Федоров. – Пермь, 1957. – С. 21; Ярошенко К. Б. Жизнь и здоровье под охраной закона: гражданско-правовая защита личных неимущественных прав / К. Б. Ярошенко. – М., 1990. – С. 155; Мархотин В. И. Охрана чести и достоинства личности по советскому уголовному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. И. Мархотин. – К., 1980. – С. 20.

⁵⁴⁸ Анисимов А. Л. Честь, достоинство, деловая репутация: гражданско-правовая защита / А. Л. Анисимов. – М. : Юристъ, 1994. – С. 17; Стефанчук Р. О. Цивільно-правовий захист честі, гідності та репутації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / 226

Так, оцінка діяльності суб'єкта колективом, суспільством, визнання його позитивних якостей і здобутків починає існувати як об'єктивне моральне благо, як оціночна категорія, спрямована від суспільства до особистості⁵⁴⁹. Тому «людині доводиться мимоволі миритися з тим, що інші люди думають про неї по-своєму. Вона не може чинити опір цьому, оскільки згідно із законами людської природи будь-яка людина, яка бачить ті або інші вчинки “свого ближнього”, відчуває себе мимоволі покликаним судити про них. У даному випадку вона не може піддаватися вільному вибору, зупиняти свою увагу на позитивному, залишаючи непоміченими і негативні прояви особистості»⁵⁵⁰, чи навпаки. Честь може бути виражена зовні в особливій формі колективної оціночно-пізнавальної діяльності, колективних суджень, висловлювань, уявлень як об'єктивна громадська думка. Ймовірно, що саме в цьому і проявляється об'єктивованість розглянутого блага. Відособлення ж його здійснюється за суб'єктом (наприклад, честь Іванова та честь Петрова) або за об'єктом (наприклад, оцінка організаційних здібностей, чесності, відданості, порядності Іванова тощо).

На відміну від честі, гідність є осмисленням і переживанням людиною своєї моральної цінності та суспільної значущості, вона обумовлюється суспільними відносинами і залежить від них. Базуючись на внутрішніх переконаннях, самооцінці, гідність існує як суб'єктивне благо. Вона може існувати лише у свідомості самого носія гідності або

Р. О. Стефанчук. – К., 2000. – С. 13; Рафиева Л. К. Честь и достоинство как правовые категории / Л. К. Рафиева // Правоведение. – 1966. – № 2. – С. 57–64; Церковна А. О. Гідність і честь у цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / А. О. Церковна. – К., 2002. – С. 84–85.

⁵⁴⁹ Анисимов А. Л. Гражданско-правовая защита чести, достоинства и деловой репутации по законодательству Российской Федерации : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / А. Л. Анисимов. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – С. 10.

⁵⁵⁰ Анисимов А. Л. Вказана праця. – С. 11.

яким-небудь зі способів її проявів, а тому, по суті, не підлягає об'єктивації.

Очевидно, досить близьким за змістом до визначення честі є **поняття ділової репутації**. Остання являє собою оцінку ділових якостей особи в суспільній свідомості, дотримання вимог законодавства, належного виконання договірних, інших зобов'язань перед діловими партнерами та споживачами⁵⁵¹, перед роботодавцем, фанатами (для шоу-бізнесу), виборцями (для виборних посад) і т. п.⁵⁵². Для її формування, як правило, необхідні достовірні відомості про сам об'єкт оцінки, тобто про ті дії, вчинки, які піддаються оцінці. Об'єктивованість ділової репутації проявляється, головним чином, в об'єктивному вираженні ставлення суспільства до діяльності юридичної чи фізичної особи, до ділових якостей, персоніфікує їх серед інших професіоналів у певній галузі. Як і у випадку з честю ділова репутація отримує свою відособленість за суб'єктом або за об'єктом.

Об'єкт права участі у товаристві є одним з дискусійних у розумінні. Вважається, що таким є юридична процедура як система послідовних, визначених нормами права дій учасника товариства, що породжує відносини, спрямовані на досягнення певного правового результату⁵⁵³. У ці-

---

⁵⁵¹ Юридична енциклопедія : в 6 т. – Т. 1, 2 / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – С. 211.

⁵⁵² Малеина М. Н. Защита чести, достоинства, деловой репутации предпринимателя / М. Н. Малеина // Законодательство и экономика. – 1993. – № 24. – С. 18.

⁵⁵³ Давыдова Г. Н. Юридические процедуры в гражданском праве. Общая характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г. Н. Давыдова. – Казань, 2004. – С. 7; Шевченко Я. Н. Проблемы и перспективы развития гражданского права Украины в соответствии с новым Гражданским кодексом / Я. Н. Шевченко // Україна – Німеччина: розвиток законодавства в рамках Європейського права / ред. кол. : О. Копиленко (співголова), Р. Обершмідт (співголова), С. Бритченко та ін. – К. : Парлам. вид-во, 2006. – С. 40; Майданик Р. А. Неимущественные оборотоспособные правоотношения как предмет гражданского права Украины / Р. А. Майданик // Альманах цивилистики. – Вып. 1. – 2008. – С. 34.

лому погоджуючись із наведеним поняттям, зазначимо, що воно потребує деяких уточнень. По-перше, система послідовних, визначених нормами права дій учасника товариства завжди спрямована на досягнення певного юридичного результату, але не завжди його породжує. Наприклад, акціонер, що має 1 % акцій, голосує проти прийняття рішення, за яке проголосували інші акціонери, що мають у сукупності 99 % акцій. У такому випадку вчинення учасником (акціонером з 1 % акцій) послідовних дій правових наслідків не породили. Тому доцільно при виведенні поняття участі у товаристві було б обмежитися лише спрямованістю визначених нормами права дій на виникнення правових результатів. По-друге, якщо розглядати участь як систему послідовних, визначених нормами права дій учасника товариства, спрямованих на досягнення певного правового результату, то таке поняття буде надто широким, адже серед правових результатів, на які вказує наведене поняття, можуть бути й ті, що мають майновий характер, а це не відповідає дійсності. Адже участь у товаристві є об'єктом особистих немайнових прав, які, у свою чергу, входять до організаційних правовідносин. Останні є немайновими. Тому доцільно спрямованість системи послідовних дій учасника товариства обмежити таким результатом, як управління товариством⁵⁵⁴. Отже, участь у товаристві як об'єкт – це певна юридична процедура, спрямована на управління товариством, або, інакше кажучи, вона являє собою систему послідовних, визначених нормами права дій учасника товариства, спрямованих на управління товариством. Його відособленість відбувається через товариство, в якому бере участь, через реєстрацію корпоративних прав у реєстратора чи в засновницьких документах. Об'єктивація здійснюється за допомогою цінних паперів, установчих документів, реєстраційної процедури.

---

⁵⁵⁴ Российское гражданское право : учебн. : в 2 т. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – С. 125.

Таким чином, у межах даного підрозділу було встановлено, що серед нематеріальних об'єктів особистих немайнових правовідносин, які мають соціальну основу (поява яких можлива лише в межах соціуму), зовнішній характер щодо своїх носіїв, мають ті, що можуть бути відособленими і набувають своєї визначеності такими ж способами і засобами, що й кожен інший об'єкт цивільного права. Цими ж межами встановлюється і відособленість таких благ одне від одного. До таких, наприклад, можуть бути віднесені ім'я фізичної особи, її зображення, честь, ділова репутація, інформація, у різних її проявах, житловий простір, відомості про особисте життя, особисті папери, кореспонденція, участь у товаристві тощо. Зважаючи на те, що юридична особа може бути носієм таких само або подібних об'єктів особистих немайнових правовідносин, що й фізична особа, за винятком тих, які за своєю природою можуть належати лише людині, то ті з них, які здатні до об'єктивації та відособленості у випадку з фізичною особою, мають таку само ознаку і у випадку з юридичною особою. До таких, наприклад, можуть бути віднесені найменування юридичної особи, інформація, ділова репутація тощо.

---

3. 2. Від'ємність (невід'ємність) та відчужуваність (невідчужуваність) об'єктів особистих немайнових правовідносин

Оскільки метою даного розділу є встановлення здатності об'єктів особистих немайнових правовідносин до обороту, а необхідними умовами останнього є відособленість та об'єктивація, то у подальшому досліджуватимуться лише відособлені та об'єктивовані об'єкти особистих немайнових правовідносин.

Незважаючи на те, що об'єкти особистих немайнових прав були охарактеризовані ще М. М. Агарковим⁵⁵⁵ у 1938 р. як «...блага, невід'ємні від особистості людини», уже в 1941 р.

---

⁵⁵⁵ Гражданское право : Ч. 1 / отв. ред. Я. Ф. Миколенко, П. Е. Орловский. – М. : Юрид. изд-во 1 тип. НКПС, 1938. – С. 136.

К. А. Флейшиц відзначає, що не можна розуміти їх «невід'ємність від особистості» в тому сенсі, нібито вони перестають охоронятися об'єктивним правом після смерті суб'єкта – носія відповідних благ. Навпаки, саме у сфері немайнових правовідносин спостерігається своєрідне явище: те, що було особистим благом людини, не переходячи у спадок, «переживає» свого носія і охороняється правом навіть тоді, коли останній вже не може його використовувати⁵⁵⁶. Таку ж позицію згодом зайняли К. Ф. Єгоров⁵⁵⁷, М. Л. Нохрина⁵⁵⁸ та ін.⁵⁵⁹ Висновок про можливість існування об'єктів особистих немайнових прав самостійно (автономно) наштовхнув інших вчених на думку, що ці об'єкти не зливаються з особою⁵⁶⁰ (носієм), а тому є від'ємними⁵⁶¹ і,

---

⁵⁵⁶ Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учен. тр. Всесоюз. ин-та юрид. наук НКЮ СССР. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – Вып. VI. – С. 9.

⁵⁵⁷ Егоров К. Ф. Личные неимущественные права граждан СССР / К. Ф. Егоров // Вопр. сов. права : ученые зап. ЛГУ. Сер. юрид. наук. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1953. – Вып. 4. (№ 151). – С. 143.

⁵⁵⁸ Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 211.

⁵⁵⁹ Белявский А. В. Охрана чести и достоинства личности в СССР / А. В. Белявский, Н. А. Придворов. – М. : Юридическая литература, 1971. – С. 32–33.

⁵⁶⁰ Мезрин Б. Н. Личные неимущественные отношения в предмете советского гражданского права / Б. Н. Мезрин // Актуал. пробл. гражд. права : межвуз: сб. науч. тр. ; отв. ред. В. Ф. Яковлев. – Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1986. – С. 28.

⁵⁶¹ Спасибо-Фатеева И. В. Парные права или еще одна попытка разобраться с личными неимущественными правами и раскрыть значимость категории «парные права» и их виды / И. В. Спасибо-Фатеева // Личные неимущественные права : проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 144.

більш того, можуть бути відчужені за життя людини⁵⁶², у т. ч. за допомогою правочину. Так, І. В. Єлисеєв, розглядаючи договір комерційної концесії, зазначає, що за таким договором можуть бути передані ділова репутація та комерційний досвід їх носіїв⁵⁶³. Разом з тим точка зору про те, що особисті немайнові блага є невідчужуваними та невід'ємними, на сьогодні є пануючою в теорії цивільного права⁵⁶⁴. Існування різних, а іноді й протилежних і взамо-виключних підходів до вирішення однієї проблеми ускладнює для законодавця побудову механізму цивільно-правового регулювання означених відносин, який би відповідав вимогам чіткості, ясності та зрозумілості, що, у свою чергу, ускладнює його ефективне застосування. Наведене вказує на необхідність проведення додаткового дослідження ознаки відчужуваності та від'ємності об'єктів особистих немайнових правовідносин від їх осіб-носіїв, чи навпаки, неможливості такого відчуження і від'ємності.

---

⁵⁶² Тагайназаров Ш. Т. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав граждан в СССР / Ш. Т. Тагайназаров. – Душанбе : Дониш, 1990. – С. 9.

⁵⁶³ Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 2 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1998. – С. 632–633.

⁵⁶⁴ Учебник гражданского права. Ч. 1 / под общ. ред. Т. И. Илларионовой, Б. М. Гонгалов, В. А. Плетнева. – М., 1998. – С. 148; Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С.191; Тархов В. А. Гражданское право. Общая часть : курс лекций / В. А. Тархов ; ред. Рыбаков В. А. – Чебоксары : Чув. кн. изд-во, 1997. – С.197; Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 532; Сулейменов М. К. Нематериальные блага в системе объектов гражданских прав / М. К. Сулейменов // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов; под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 137.

Розпочинаючи аналіз наведених точок зору про можливість відокремлення та відчуження особистих немайнових благ, в інтересах методології наукового дослідження необхідно спочатку визначитися з поняттями (єдиним розумінням, хоча б у межах цієї роботи) «невідчужуваність» і «невід'ємність» об'єкта. Зазначені поняття в більшості випадків використовуються та розкриваються в теорії права як тотожні. Так, у правовій літературі відчуженням називається відмова від чогось, позбавлення чогось назавжди⁵⁶⁵, а невідчужуваність розкривається як нерозривний зв'язок об'єкта з суб'єктом-носієм, неможливість відокремити його від конкретної особи⁵⁶⁶. При цьому робиться акцент на тому, що нерозривний зв'язок вказує на неможливість передачі, надання блага третім особам⁵⁶⁷. У свою чергу, невід'ємність в юридичній літературі також розкривається як тісний зв'язок з носієм⁵⁶⁸, нерозривність⁵⁶⁹.

У цілому погоджуючись із наведеними визначеннями, необхідно зазначити, що в деяких випадках є підстави вважати, що за змістом «від'ємність» та «відчужуваність» не завжди збігаються. Так, якщо виходити з того, що відчужувати щось – означає робити його чужим⁵⁷⁰, то відчуження – це зміна стану присвоєності тих чи інших благ, процес, у

---

⁵⁶⁵ Антимонов Б. С. Авторское право / Б. С. Антимонов, Е. А. Флейшиц. – М. : Юридическая литература, 1957. – С. 163.

⁵⁶⁶ Цивільне право України : підруч. : у 2 кн. – Кн. 1 / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 231.

⁵⁶⁷ Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой (постатейный) / рук. автор. коллектива и ответств. ред. О. Н. Садилов. – М. : Юрид. фирма КОНТРАКТ; ИНФРА. – М., 1998. – С. 329.

⁵⁶⁸ Тархов В. А. Гражданское право. Общая часть : курс лекций / В. А. Тархов ; ред. Рыбаков В. А. – Чебоксары : Чув. кн. изд-во, 1997. – С. 197.

⁵⁶⁹ Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1996. – С. 300.

⁵⁷⁰ Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. Т. II / В. Даль. – М. : Русский язык, – 2000. – С. 767.

результаті якого об'єкт стає чужим для першого обладателя* і своїм – для похідного набувача⁵⁷¹, тобто відбувається зміна монополії одного суб'єкта на монополію іншого. Оскільки поділ на своє та чуже існує тільки в соціумі, то відчужуваність чи невідчужуваність – це соціальна властивість (оцінка) об'єкта. З точки зору цивільного обороту, відчуження являє собою лише один, але не єдиний спосіб реалізації цивільної оборотоздатності.

Разом із тим, від'ємність чи невід'ємність об'єкта вказує на його природну властивість, на натуральну оборотоздатність. Невід'ємність – це такий нерозривний зв'язок блага з його носієм (обладателем), який створює неможливість фізично відокремити його від конкретної особи⁵⁷². Зв'язок є настільки нерозривним, що зникнення суб'єкта тягне за собою припинення чи зникнення об'єкта. Від'ємність, у свою чергу, свідчить, що благо не зливається з особою-носієм, вказує на його здатність до відокремлення від суб'єкта, на можливість автономного (незалежного) існування об'єкта як такого.

Застосовуючи до наведених понять такий спосіб аналізу як тетратомія, спробуємо побудувати з них систему із чотирьох складових, щоб дослідити їх співвідношення. Поєднуючи пару відчужуваності та невідчужуваності із парою від'ємності та невід'ємності, отримуємо чотири можливі варіанти: невід'ємні, але відчужувані; невід'ємні та невідчужувані; від'ємні, але невідчужувані; від'ємні та відчужувані.

Невід'ємні, але відчужувані	Невід'ємні та невідчужувані	Від'ємні, але невідчужувані	Від'ємні та відчужувані
-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	-------------------------------

* Даний термін є штучним та введено для позначення особи, якій належить нематеріальне благо.

⁵⁷¹ Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Е. А. Суханов. – М. : Юридическая литература, 1991. – С. 7.

⁵⁷² Цивільне право України : підруч. : у 2 кн. – Кн. 1 / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 231.

Проектуючи наведену тетратомію на об'єкти, можна зазначити, що навряд чи можна віднайти об'єкт, який є невід'ємним, але відчужуваним. Це пов'язано з тим, що від'ємність (натуральна оборотоздатність) є передумовою цивільної оборотоздатності, одним зі способів реалізації якої є відчуження. Тому якщо об'єкт невід'ємний, то він і не може бути відчуженим.

Зроблений висновок дозволяє стверджувати про існування невід'ємних та невідчужуваних благ. До цієї групи входять, наприклад, такі об'єкти, як життя, здоров'я людини, її особиста недоторканність тощо. У цьому випадку, дійсно, поняття «невідчужувані» та «невід'ємні» можливо використовувати як тотожні, хоча й з долею умовності.

Наступна група – це блага від'ємні, але невідчужувані. До неї можна, наприклад, віднести такі відомі об'єкти, як речі, вилучені із обороту. Вони мають просторові межі, завдяки чому з легкістю відособлюються від інших, подібних речей та об'єктивовані зовні. Ці властивості створюють можливість передавати їх, відокремлювати від суб'єкта. Тобто вони від'ємні, як за життя, так і після смерті свого володільця. Разом з тим, вилучення їх із цивільного обороту вказує на наявність такої ознаки як невідчужуваність. До від'ємних, але невідчужуваних можна віднести й результати творчої, інтелектуальної діяльності. Наприклад, після смерті автора його художній твір продовжує існувати автономно, тобто відокремлюється від нього. Більше того, автономність цих нематеріальних благ створює можливість доступу до них третіх осіб, а також можливість використовувати їх у відриві від автора. Але при цьому об'єкт залишається невідчужуваним.

І остання група – від'ємні та відчужувані блага. Найбільш яскраво остання група простежується на прикладі речей, які не вилучені з обороту. Наприклад, за договором дарування дарунок не тільки відділяється від дарувальника, а й відчужується від нього.

Таким чином, відчужуваність – це здатність об'єкта стати чужим для первинного володільця і своїм – для набувача, а невідчужуваність – нездатність того чи іншого блага стати чужим для особи, яка його має. Це соціальні власти-

вості об'єкта, які здебільшого відображають ставлення суб'єкта як до свого чи чужого. Від'ємність вказує на те, що благо не зливається з особою-носієм, на його здатність до відокремлення від суб'єкта, на можливість автономного (незалежного) існування об'єкта від особи, якій він належав. Відповідно, невід'ємність – це такий нерозривний зв'язок блага зі своїм носієм, який створює неможливість відокремити його від носія, нездатність його до автономного існування. Використання до наведених понять тетратомії дозволяє стверджувати, що відчуження може як супроводжуватись відокремленням об'єкта, так і не супроводжуватись. У свою чергу, відокремлення блага також може як супроводжуватись його відчуженням, так і не супроводжуватись. Наприклад, речі, які власник передає іншій особі у користування або на зберігання, відділяються від одного суб'єкта та переходять до іншого, але при цьому відчуження не відбувається. Інший приклад. Якщо за договором купівлі-продажу сторони домовилися, що право власності на річ перейде до покупця в момент укладення договору, а продану річ буде передано через десять днів після його укладення, то маємо випадок, коли спочатку здійснюється відчуження, а через десять днів – відокремлення об'єкта.

Якщо розглядати відчуження та від'ємність як юридичні факти, то доходимо висновку, що вони також не збігаються за змістом. Так, перше розкривається лише через дії як поведінку суб'єкта (відмова від чогось, позбавлення чогось назавжди⁵⁷³). Відділення ж може містити в собі як дію, так і подію. Як ілюстрацію останньої можна навести смерть автора твору. Наприклад, його смерть призводить до того, що створений ним художній твір починає існувати у відриві від свого творця, автономно. Подібні наслідки можуть відбуватися і у зв'язку із закінченням строку охорони об'єкта, втрати речі й т. п.

Таким чином, відчуження – це такі юридичні факти, в результаті яких об'єкт стає чужим для даного суб'єкта, а для іншої особи – своїм. Подібні наслідки виникають через

---

⁵⁷³ Антимонов Б. С. Авторское право / Б. С. Антимонов, Е. А. Флейшиц. – М. : Юридическая литература, 1957. – С. 163.

дії, спрямовані на такі наслідки. У свою чергу, відділення блага може відбуватися незалежно від спрямованості чи правомірності дій, а іноді й у результаті подій. При цьому об'єкт не стає чужим для первинного обладателя. Після його смерті, як правило, зберігаються можливості встановити, кому вони належали, зберігаються властивості нематеріальних благ персоніфікувати своїх колишніх носіїв.

Визначившись із поняттями від'ємності та відчужуваності, розглянемо, чи є від'ємними об'єкти особистих немайнових правовідносин, що здатні до відособленості, та об'єктивація.

У попередньому підрозділі ім'я фізичної особи було охарактеризовано таким чином. Це певний мовний вираз, знак, що позначають позамовний об'єкт – людину. Враховуючи, що мова – це інформаційна знакова система⁵⁷⁴, стає очевидним, що мовний вираз, як прояв зовні елементів такої системи, об'єктивує дане благо. Іншими словами, завдяки мовній формі знак, що позначає фізичну особу, здатний проявлятися зовні, тобто існувати як об'єктивоване «духовне» благо⁵⁷⁵. Як зазначалося вище, способи об'єктивації імені можуть бути різними. Проте всі вони дозволяють існувати нематеріальному об'єкту як об'єктивній реальності поза суб'єктом. Це відбувається в результаті від'ємності від конкретної людини результатів діяльності її свідомості та духовної діяльності взагалі, за допомогою продуктів культури (мови або інших знакових систем)⁵⁷⁶.

---

⁵⁷⁴ Александр. Логика и язык [Електронний ресурс] / Александр. – Режим доступу : http://ksu.ru/f18/bin_files/51.doc.

⁵⁷⁵ Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 30; Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 33.

⁵⁷⁶ Введение в философию : учеб. для вузов : в 2 ч. Ч. 2 / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1989. – С. 44.

Таким чином, уже сама мовна форма, а точніше – прояв зовні елементів її системи, дозволяє імені як розпізнавальному знаку (набору звуків, літер чи слів), що позначає людину, існувати автономно, продовжуючи її персоніфікувати. Проте, це не єдиний аргумент на користь здатності імені відокремлюватися від свого носія.

Як будь-яке благо, тобто об'єкт цивільних прав, ім'я повинно мати корисні властивості, здатні задовольняти потреби людини. Якщо припустити, що воно невід'ємне від свого носія, то смерть фізичної особи мала б призводити до зникнення корисних властивостей імені цієї людини, до його нездатності задовольняти потреби інших, до зникнення імені як мовного вираження, атрибуту, що позначав померлого. І навпаки. Якщо після смерті носія його ім'я зберігає корисні властивості (або хоча б частину з них) та буде здатне задовольняти потреби інших, то це свідчить, що воно продовжує існувати як благо (об'єкт), а отже, і може існувати автономно, тобто є від'ємним.

Як мовне вираження у вигляді слова (набору слів), як розпізнавальний знак, ім'я, отримавши об'єктивізацію за життя свого носія, наприклад, шляхом реєстрації в органах РАЦСУ чи через матеріальний носій, не зникає зі смертю людини, а продовжує існувати. І це очевидно. Для наочності можна навести наступні приклади. На пам'ятниках: Петру I в Санкт-Петербурзі, льотчику-випробувачу часів Великої Вітчизняної війни І. Кожедубу в Сумах, художнику І. Айвазовському у Феодосії, мандрівникові М. Миклухо-Маклаю у Малині Житомирської області – об'єктивовані імена тих, кому вони належали за життя. Радянський письменник Аркадій Петрович Голіков об'єктивував свій псевдонім «Аркадій Гайдар» на створених ним творах. Подібним чином вчинив і український письменник Панас Якович Рудченко, обравши собі вигадане ім'я Панас Мирний. Ці імена продовжують існувати як мовний вираз, незважаючи на те, що люди, які їх носили, давно померли. Більше того, вони продовжують персоніфікувати своїх колишніх носіїв. Подібних прикладів можна навести безліч.

Визначаючи корисні властивості імені, можна відзначити, що всі риси цього блага важко назвати, а тому

виділимо лише деякі з них. Так, з одного боку, ім'я дозволяє людині брати участь у соціальних зв'язках і при цьому позначати саму себе, не бути знеособленою. З іншого боку, корисність імені полягає в можливості інших персоніфікувати фізичну особу⁵⁷⁷, у можливості відокремити одного суб'єкта від іншого⁵⁷⁸.

Таким чином, ім'я потрібне як для самого носія, так і для третіх осіб. І в цьому виявляється така функція даного нематеріального блага, як здатність персоніфікувати конкретну людину. Очевидно, що така здатність, зокрема, можливість третіх осіб персоніфікувати носія імені, зберігається й після смерті останнього, що свідчить про від'ємність розглянутого блага.

Здатність бути від'ємним пов'язана ще і з тим, що соціальна оцінка фізичної особи нерозривно пов'язана з її ім'ям⁵⁷⁹. Оцінка тих чи інших вчинків людини персоніфікується з її ім'ям. Іншими словами, з ім'ям пов'язується вся сукупність уявлень про зовнішні та внутрішні якості но-

---

⁵⁷⁷ Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. – Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 192–193; Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 136–145; Гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 2. Полутом 1 / отв. ред. Е. А. Суханов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : БЕК, 2000. – С.742–743.

⁵⁷⁸ Агарков М. М. Право на имя : сб. ст. по гр. и торг. праву / М. М. Агарков. – М. : Статут, 2005. – С. 143; Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 136–145.

⁵⁷⁹ Егоров Н. Д. Гражданско-правовое регулирование общественных отношений: единство и дифференциация / Н. Д. Егоров. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – С. 130.

сія⁵⁸⁰. Його використання дозволяє достатньо швидко й просто зберігати та передавати відомості про конкретну людину.

Зазначене благо задовольняє такі потреби, як персоналізація людини в суспільстві, об'єктивне відображення її особистості⁵⁸¹. З іменем особи у людей асоціюються певні події, спогади, предмети, вчинки та ін. Це, у свою чергу, може впливати на поведінку інших осіб. Наприклад, відома швейцарська компанія виготовляла для всього світу ручні годинники торгової марки «Буре». Після того, як для Бразилії вона почала випускати ті самі годинники, але використовуючи в торговій марці ім'я Пеле, кількість продажів у цій країні істотно збільшилася. Такий результат був пов'язаний із тим, що ім'я Пеле (Едісон Арантіс ду Насименту), одного з найвідоміших і видатних футболістів ХХ століття, вважається національним надбанням Бразилії⁵⁸², а жителі цієї країни його дуже шанують.

Слід звернути увагу, що не якість продукції, новий дизайн, модель виробу, а саме використання імені, з яким асоціюється певна людина, її досягнення, слава та яке (ім'я) викликає певні почуття, і призвело до збільшення продажів.

Очевидно, що ім'я людини може викликати подібні асоціації, спогади, емоції, прагнення, настрої і після її смерті. Як приклад можна навести мережу кондитерських магазинів Pavlova, які на сьогодні існують в Австралії. Вони названі ім'ям відомої радянської балерини Анни Павло-

---

⁵⁸⁰ Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 1998. – С. 123; Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – М. : МЗ Пресс, 2000. – С. 110–123.

⁵⁸¹ Агарков М. М. Право на имя : сб. ст. по гражд. и торговому праву / М. М. Агарков. – М. : Статут, 2005. – С. 143, Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В. Л. Суховерхий ; Свердлов. юрид. ин-т. – Свердловск, 1970. – С. 15.

⁵⁸² Сергей А. Проданное имя [Электронный ресурс] / А. Сергей // Киевский телеграф. – 2003. – 24 февр. – 2 март. (№ 6). – Режим доступа: <http://www.versii.com/telegraf/material.php?id=57&nomer=148>.

вої⁵⁸³. З іншого боку, використання імені Гітлера, наприклад, у назві громадської організації може викликати у нормальної людини лише негативні емоції і бажання не тільки не вступати з нею у відносини, а й сприяти законному припиненню діяльності такої організації.

Наведені приклади ілюструють той факт, що ім'я як благо, причому не лише як деякий розпізнавальний знак, але і як засіб персоніфікації певних обставин з конкретною особою, після її смерті може існувати автономно, а значить відокремлюється від особи-носія. Воно може бути використане не лише в торговій марці, але і в авторському творі – як персонаж, у фірмовому (комерційному) найменуванні, у рекламі і т. д. Об'єктивованість імені фізичної особи створює можливість доступу до нього третіх осіб і зумовлює його використання у відриві від свого носія. Така особливість вказує на здатність імені існувати відносно автономно (відділятися, не зливатися з особою) щодо свого носія.

Подібні властивості має і найменування юридичної особи. Воно також є мовним виразом, знаком, що позначає позамовний об'єкт – юридичну особу. Завдяки мовній формі цей знак (вираз), здатний проявлятися зовні, тобто існувати як об'єктивоване «духовне» благо. У свою чергу, об'єктивація найменування юридичної особи перетворює дане нематеріальне благо в об'єктивну реальність та створює можливість його існування, як і у випадку з іменем фізичної особи, поза носієм, автономно, продовжуючи персоніфікувати останнього.

Очевидно, що найменування дозволяє юридичній особі брати участь у цивільних відносинах і при цьому позначати саму себе, не бути знеособленою. З іншого боку, корисність цього нематеріального блага полягає в можливості інших учасників цивільних відносин персоніфікувати його носія, у можливості відокремити одного суб'єкта від іншого.

---

⁵⁸³ Знаменитости продаются [Електронний ресурс] // Газета.Ru. – Режим доступу : <http://www.gazeta.ru/2003/02/17/imenaznamen.shtml>.

Таким чином, найменування потрібне як для самого носія, так і для третіх осіб. І в цьому виявляється така функція даного нематеріального блага, як здатність персоніфікувати конкретну особу. Не потребує додаткових пояснень, що така здатність, зокрема, можливість третіх осіб персоніфікувати носія найменування, зберігається й після припинення останнього, що свідчить про від'ємність розглянутого блага.

Враховуючи, що зображення фізичної особи – це відображення на матеріальному носії індивідуального образу людини, взятого в певний момент часу, дозволимо собі зробити висновок, що воно так само, як і ім'я, здатне до відокремлення від зображеного суб'єкта. При цьому необхідно підкреслити, що йдеться про від'ємність зображення, а не про від'ємність індивідуального образу суб'єкта, який являє собою нерозривну сукупність зовнішніх елементів і ознак, що сприймаються іншими у вигляді цілісного чи фрагментарного образу людини⁵⁸⁴, її зримого образу⁵⁸⁵, які не можуть існувати поза людиною і, як слушно відзначається в науковій літературі, є невід'ємними від життєдіяльності конкретної фізичної особи⁵⁸⁶. У свою чергу, саме завдяки матеріальному носію зображення фізичної особи, подібно до об'єктів авторського права, здатне проявлятися зовні, тобто існувати як об'єктивоване «духовне» благо⁵⁸⁷. За сво-

---

⁵⁸⁴ Цветков П. П. О криминалистическом исследовании внешнего облика человека / П. П. Цветков // Правоведение. – 1972. – № 2. – С. 124.

⁵⁸⁵ Права на индивидуальный облик и собственное изображение [Електронний ресурс] / Адвокат 24h.: Январь 8th, 2009 : Режим доступа : <http://advokat24.com.ua/prava-na-individualnyj-oblik-i-sobstvennoe-izobrazhenie/>.

⁵⁸⁶ Маркс К. Заметки о новейшей прусской цензурной инструкции / К. Маркс, Ф. Энгельс // Соч. – 2-е изд. – Т. 1. – С. 14; Апранич М. Л. Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. Л. Апранич. – С.-Петербург. гос. ун-т. – СПб., 2001. – С. 19.

⁵⁸⁷ Сліпченко С. О. Характеристика об'єкта в особистому немайновому праві на зображення фізичної особи / 242

єю суттю зображення являє собою певну знакову систему, що виконує функцію формування, зберігання та передачі сукупності таких зовнішніх відомостей про індивідуальний вигляд особи, який можна сприймати візуально, не застосовуючи спеціальних досліджень⁵⁸⁸. Ймовірно, що саме в цьому і полягають корисні властивості зображення. Зафіксований на матеріальному носії зримий образ людини (вигляд) завдяки об'єктивній формі виразу може бути сприйнятий третіми особами. Матеріальна форма втілення даного блага може бути представлена у вигляді ікони, образу, картини, портрета, картки, знімка, зліпка, фігури, статуї, погруддя, силуету, опису, графічної форми подання даних, призначеної для зорового сприйняття (цифрове зображення) і т. п.⁵⁸⁹

Не потребує пояснення той факт, що матеріальний носій зображення (фотоплівка, фотокартка, фотографічна матриця тощо) здатний відокремлюватись від особи, яка на ньому зображена, існувати автономно та навіть відчуватись не тільки за її життя, а й після смерті. Виходячи з цього визначення, стає очевидним, що зображення й після смерті людини дає можливість третім особам відтворити її індивідуальний вигляд, а значить – зберігає корисні властивості, тобто продовжує залишатися благом, що персоніфікує зображену особу. Одним з яскравих прикладів автономного існування зображення є зображення Че Гевари. Сьогодні годинники, майки, краватки, келихи, стікери, бейсболки, реклама мобільного зв'язку – лише частина мільйонної продукції індустрії, що використовує зображення

С. О. Сліпченко // Государство и право в условиях глобализации: реалии и перспективы : сб. науч. тр. : материалы II Междунар. науч.-практ. конф., 16–17 апр. 2010 г. ; отв. за вып. И. И. Поляков. – Симферополь : Крымучпедгиз, 2010. – С. 221.

⁵⁸⁸ Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – М. : МЗ Пресс, 2000. – С. 124.

⁵⁸⁹ Яндекс словари. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovari.yandex.ru/search.xml?text=%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5>.

Че Гевари. Антиглобалісти навіть обрали його зображення своєю іконою. Вони страйкують, розмахуючи прапорами, плакатами з фотографіями Че⁵⁹⁰. Подібним чином існують і використовуються зображення Мерлін Монро, принцеси Діани, Леніна та інших. Вважаємо, що ті самі властивості, що створюють можливість зображення існувати після смерті зображеної особи, дають змогу доступу до нього з боку третіх осіб. Так, з переходом до набувача матеріального носія, що містить зображення фізичної особи, останній продовжує персоніфікувати зображену особу, відтворювати її зовнішній вигляд. Наведене свідчить про здатність зображення існувати автономно, об'єктивуватись щодо зображеної особи та використовуватись у відриві від свого носія, тобто воно є від'ємним.

Те саме можна сказати і про таке благо, як честь. Якщо виходити з досить поширеного поняття честі як соціальної оцінки особи, то очевидно, що така оцінка здатна існувати й після смерті людини, морально-етичні, соціальні, духовні якості якої вже певним чином оцінені громадською думкою. Як справедливо зазначає І. В. Спасибо-Фатеева, цей об'єкт не втрачає цінності, значущості та залишається благом для близьких, суспільства⁵⁹¹. Подібні якості має і ділова репутація, з тією лише особливістю, що вона являє собою оцінку ділових якостей суб'єкта (фізичної чи юридичної особи). Очевидно, що оскільки дані блага здатні відособлюватися після смерті (припинення) свого носія, то ця здатність має існувати і за його життя (існування), що дозволяє використовувати блага іншим особам. Підтвердження зробленого висновку знаходимо і в припи-

---

⁵⁹⁰ Хабаров А. Че Гевара давно превратился в раскрученный бренд [Електронний ресурс] / А. Хабаров // Известия.Ru. – 2003. – 8 июня. – Режим доступа : <http://supol.narod.ru/archive/2003/6/SU5879.HTM>.

⁵⁹¹ Спасибо-Фатеева И. В. Парные права или еще одна попытка разобраться с личными неимущественными правами и раскрыть значимость категории «парные права» и их виды / И. В. Спасибо-Фатеева // Личные неимущественные права : проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 144. 244

сах чинного законодавства України. Так, відповідно до ст. 1116 ЦК України, предметом договору комерційної концесії або, відповідно до ст. 1133 ЦК України, внеском за договором простого товариства може бути ділова репутація. Таким чином, і честь, і ділова репутація є від'ємними благами.

Здатністю до об'єктивації через предмети матеріального світу, як зазначалося вище, наділений і об'єкт права на недоторканність житла. Житловий простір як об'єкт вказаного права являє собою певний локальний геометричний простір, зайнятий матеріальним об'єктом, що має конкретні геометричні розміри, які визначаються зором чи іншими органами людських чуттів, та призначений для відокремлення, усамітнення людини від оточуючих. Іншими словами – це просторова оболонка, створена для усамітнення особи від суспільства⁵⁹². Як уже зазначалося вище, визначеність житлового простору встановлюється через кордони будови, споруди, яку фізична особа обрала для проживання, перебування як місця усамітнення. Зовнішня форма його прояву з очевидністю вказує на здатність даного блага до об'єктивації, тобто існування поза індивідом.

Ймовірно, що саме у можливості відмежуватися від суспільства, усамітнитися, відокремитися від нього у своїх прагненнях, поглядах, відносинах тощо й полягає корисність житлового простору як особистого немайнового об'єкта цивільного права. Матеріальна оболонка дозволяє людині створити та зберегти її внутрішній, автономний від проникнення світ, зі своїм порядком, інтер'єром, укладом і т. д. Тому зі смертю обладателя розглядуваного блага відповідно зникає і його потреба, яку житло задовольняло. Згодом цей об'єкт може бути лише джерелом інформації про житловий простір померлого та про нього самого. Проте за життя просторова автономність і є тією потребою, яка задовольняється за допомогою житлового простору. Таким чином, зі смертю фізичної особи її житловий простір при-

---

⁵⁹² Горобець Н. О. Право на недоторканність житла: цивільно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – С. 30.

пиняє виконувати свої корисні функції, тобто втрачає властивості. Наведене дає можливість дійти висновку, що зі смертю особи, якій належав житловий простір, останній, як об'єкт, зникає. У свою чергу, завдяки матеріальному носію даний об'єкт як місце усамітнення, відокремлення від оточуючих здатен зберігатися автономно від людини за її життя. Наприклад, особа, яка має розглядуване благо, іде у тривале відрядження або у відпустку. Очевидно, що її житловий простір продовжує зберігати свої корисні властивості, що вказує на здатність даного об'єкта до автономного існування. Більш того, житловий простір особи може бути окреслений кількома матеріальними об'єктами. Наприклад, квартира в місті, дача за містом. Це свідчить не лише про від'ємність кожної з його частин окремо, а й у цілому. Наприклад, під час перебування людини в публічному місці її житловий простір відокремлений від неї.

Зазначимо, що до невід'ємних слід віднести таке благо, як гідність фізичної особи, тобто самооцінку людиною своїх якостей. Це пов'язано з тим, що самооцінка відбувається у свідомості носія, являє цінність лише для нього, а тому зі смертю самооцінка особи припиняє своє існування. Звичайно ж, можна припустити, що за життя, наприклад, в особистому щоденнику чи листах, людина описала свою самооцінку (гідність), і таким чином може скластися враження, що гідність як об'єкт пережила свого володаря. Проте це не так. У даному випадку має йтися про таке самостійне благо, як особисті папери (щоденник або кореспонденція). Гідність же зі смертю припиняється, оскільки зникає суб'єкт, у якого була потреба визначити своє положення в суспільстві, свої якості тощо. Зникає потреба в самооцінці. На цих підставах гідність не може бути відособленою (від'ємною), не може існувати автономно від свого носія.

Невід'ємною є й індивідуальність фізичної особи. У попередньому підрозділі було встановлено, що під індивідуальністю як об'єктом особистого немайнового права, що забезпечує соціальне буття фізичної особи, слід розуміти національну, культурну, релігійну, мовну самобутність. Прояв індивідуальності зовні дозволяє оточуючим сприймати її та вказує на здатність до об'єктивації. М. Л. Апаніч

відзначає, що індивідуальність у її різних проявах не може бути від'ємною від суб'єкта⁵⁹³. Враховуючи, що індивідуальність може виражатися лише через дії зацікавленого суб'єкта, що бажає зберегти її або проявити в тих чи інших формах і способах, стає очевидним, що дане благо не може існувати у відриві від свого носія. Уявляється, що індивідуальність, виявлена зовні, впливає на честь даного суб'єкта, оскільки дозволяє оточуючим дати оцінку тим чи іншим його якостям.

Подібною властивістю невід'ємності наділений і такий об'єкт особистих немайнових правовідносин, як особисте життя. Особисте життя являє собою ті факти, які відбуваються, виникають у житті людини в даний момент часу. Оскільки цей процес протікає в режимі реального часу, його можна не лише пізнавати за умови прояву через образи і форми, доступні для пізнання, а й визначати, впливати на нього. Необхідно відзначити, що при такому розумінні даного об'єкта стає очевидним, що особисте життя є невід'ємним від свого носія. Смерть останнього з очевидністю свідчить і про припинення існування даного блага. Справедливість зробленого висновку підтверджується рішенням Європейського суду з прав людини у справі Яггі проти Швейцарії (Jaggi v. Switzerland № 58757/00). Суть його полягає в наступному. Заявник був народжений поза шлюбом. Передбачуваний біологічний батько заявника мав зв'язок із його матір'ю, але заперечував своє батьківство. За життя він відмовився від медичної експертизи. Аналіз групи крові, проведений відразу після його смерті, не підтвердив батьківства померлого стосовно заявника. З часом розвиток науки створив можливість проведення ДНК експертизи і таким чином іще раз перевірити спорідненість заявника та його передбачуваного батька. Для цього потрібна була ексгумація останнього. Законна родина покійного заперечувала проти його ексгумації з метою отримання зразка

---

⁵⁹³ Апралич М. Л. Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. Л. Апралич. – С-Петербург. гос. ун-т. – СПб., 2001. – С. 14.

ДНК та подальшого аналізу. Як один з аргументів своїх заперечень вони називали те, що такі дії передбачають втручання в особисте життя померлого.

Розглядаючи питання права, Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що відбір подібним чином зразка ДНК не являв би втручання в особисте життя померлого в силу його відсутності⁵⁹⁴. Воно, як об'єкт права, припинило своє існування.

Однак відомості про особисте життя, тобто відомості про факти, що відбуваються в житті людини, якщо вони переведені в знакову форму, перестають бути лише суб'єктивною реальністю і стають реальністю об'єктивною⁵⁹⁵. Це пов'язано з тим, що в даному випадку з'являється новий об'єкт – інформація. Будучи втіленою в матеріальну форму, інформація об'єктивується і здатна пережити свого носія. Ця обставина вказує на здатність до відокремлення інформації від особи, якої вона стосується, на її здатність до автономного існування. Подібного висновку дійшов і В. О. Копилов, стверджуючи, що вказані ознаки «підтверджують факт оборотоздатності інформації як самостійного, окремого об'єкта правовідносин»⁵⁹⁶. Для включення до обороту інформація завжди об'єктивується (у його звучанні – опредметнюється) у вигляді символів, знаків, хвиль, внаслідок цього вона відокремлюється від її виробника (творця) та існує окремо й незалежно від нього. Це підтверджує факт оборотоздатності інформації як самостійного окремого об'єкта правовідносин, в результаті чого з'являється можливість переходу інформації в такій

---

⁵⁹⁴ Вопрос о праве человека на уважение личной и семейной жизни [Електронний ресурс] // Бюл. Европ. Суда по правам человека. – Рос. изд. –2007. – № 2. – Режим доступа : <http://www.ourcourt.ru/practice/feder00/pr00842.htm>.

⁵⁹⁵ Самохвалов А. А. Информация как объект гражданских прав [Електронний ресурс] / А. А. Самохвалов // Право: Теория и Практика. – 2003. – № 15. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4.html>.

⁵⁹⁶ Копылов В. А. Информационное право : учеб. : 2-е изд., перераб. и доп. : / В. А. Копылов. – М. : Юристъ, 2002. – С. 51.

формі від одного суб'єкта до іншого⁵⁹⁷. При цьому під переходом розуміється ознайомлення з інформацією, сприйняття її, доступ до неї. Наведене дозволяє дійти висновку, що інформація як об'єкт продовжує існувати, зберігає свої корисні властивості не тільки після смерті особи фізичної чи припинення юридичної, яка нею обладала, а й здатна відділятися від останньої за її життя (існування). Причому це характерно для будь-яких відів інформації (наприклад, про стан здоров'я, про особисте життя тощо).

Розглядаючи наступний об'єкт можна зазначити, що оскільки особисті папери – це сукупність матеріальних носіїв, що містять інформацію, зображення, які стосуються різних сфер людської життєдіяльності та з необхідністю характеризують внутрішній світ володільця особистих паперів, то очевидно, що зі смертю останнього дане нематеріальне благо не припиняє свого існування. Завдяки об'єктивованості воно створює умови для допуску до нього третіх осіб і вказує на можливість його використання у відриві від суб'єктів, внутрішній світ яких воно характеризує. Такі властивості особистих паперів вказують на від'ємність їх від суб'єкта-носія. Причому від'ємність даного об'єкта виникає не тільки у зв'язку зі смертю особи, якій він належав, а й за її життя. Завдяки об'єктивації особисті папери продовжують з необхідністю характеризувати внутрішній світ особи, якій вони належали чи належать, відображати її індивідуальні риси, соціально-культурну, класову приналежність, зберігати емоційну та психологічну неповненість тощо.

Кореспонденція – це повідомлення осіб (фізичних та юридичних), які передаються за допомогою засобів зв'язку, через комп'ютер або іншим шляхом. Наведене поняття вказує на дві складові кореспонденції: зміст (тобто відомості, якими обмінюються суб'єкти) і матеріальний носій як засіб об'єктивації, обособлення змісту. Очевидно, що зміст кореспонденції відокремлюється від особи (відправника, отримувача) через матеріальний носій, який і встановлює

---

⁵⁹⁷ Копылов В. А. Информационное право : учеб. : 2-е изд., перераб. и доп. / В. А. Копылов. – М. : Юристъ, 2002. – С. 50.

визначеність змісту. Об'єктивованість кореспонденції, як і у випадку з особистими паперами, створює умови для допуску до змісту кореспонденції, вказує на можливість використання кореспонденції у відриві від суб'єктів, які обмінювалися повідомленнями. Наявність вказаних ознак дозволяє дійти висновку, що кореспонденція є від'ємним від свого носія об'єктом.

Представляється, що від'ємним від суб'єкта (фізичної чи юридичної особи) є й участь у товаристві як об'єкт особистих немайнових правовідносин. Його відособленість та об'єктивація дозволяє йому відокремлюватися від особи-носія після смерті (припинення). Разом з тим, від'ємність цього блага за життя (існування) управомоченої особи ставиться в юридичній літературі під сумнів⁵⁹⁸. Одні дослідники сверджують, що оскільки право участі у товаристві є особистим немайновим правом, а об'єкти останніх невід'ємні, то й участь у товаристві невід'ємна. Разом з тим, попередній аналіз, наведений у цьому підрозділі, дає можливість спростувати категоричність думки про невід'ємність абсолютно всіх об'єктів особистих немайнових правовідносин. Інші дослідники вважають, що оскільки право участі у товаристві входить до складу корпоративного права, яке здатне переходити від однієї особи до іншої (див. наприклад, ст. 127, 135, 137, 147 ЦК України), то від'ємність корпоративного права робить від'ємним право участі у товаристві. Підтверження наведеної думки знаходимо і в чинному законодавстві України. Наприклад, у ч. 1 ст. 100 ЦК України зазначається, що право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі. Буквальне тлумачення змісту наведеної норми дозволяє стверджувати, що не окремо воно

---

⁵⁹⁸ Майданик Р. А. Неимущественные оборотоспособные правоотношения как предмет гражданского права Украины / Р. А. Майданик // Альманах цивілістики. – Вып. 1. – 2008. – С. 32–59; Спасибо-Фатеева І. В. Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибр. наук. пр. / І. В. Спасибо-Фатеева. – Х. : Золоті сторінки, 2012. – С. 189–193, 367–379, 146; Кібенко О. Р. Парадокси нового ЦК / О. Р. Кібенко // Юрид. газ. – 2004. – № 10. – С. 19.

може передаватися. Очевидно, передача права тягне за собою і перехід до набувача об'єкта права участі у товаристві. Це вказує на від'ємність блага, що розглядалось.

Як бачимо, деякі особисті немайнові блага, а саме ті, які перестали бути суб'єктивною реальністю, дійсно можуть існувати автономно. Частина з них не зникає навіть після смерті (припинення) їх носія. Сьогодні ми їмо торт під назвою «Наполеон», ходимо в театр ім. Т. Г. Шевченка, їздимо по вулиці О. С. Пушкіна, вчимося у ВНЗ ім. Ярослава Мудрого, можемо завдяки існуючим зображенням уявити собі зовнішність Юлія Цезаря, Гітлера, Сталіна, Вашингтона, ознайомитися з обставинами приватного життя Мерлін Монро, Зорге, прочитати особисті листи принцеси Діани, ознайомитись із кореспонденцією юридичних або фізичних осіб і т. д. Виникаючи за життя людини чи існування організації, ці блага в результаті здатності проявлятися зовні у подальшому можуть існувати самостійно (автономно), оскільки не зливаються з особою і в більшості випадків не зникають з її смертю (припиненням). При цьому від'ємність зовсім не свідчить про те, що зазначені об'єкти стають чужими для їх носіїв. Вони продовжують персоніфікувати останніх.

Характерною особливістю об'єктів, що здатні відокремлюватися від суб'єкта, є те, що всі вони належать до об'єктивованих нематеріальних благ особистих немайнових правовідносин. Іншими словами, всі ці блага виражені в доступній для сприйняття людськими чуттями об'єктивній формі. Наприклад, через мову, реєстрацію в актах цивільного стану, фотоплівку, скульптуру, особисті папери (листування, телеграми, телефонограми, телефонні розмови, зафіксовані на матеріальному носії, телеграфні повідомлення, інші види кореспонденції) та ін. Саме завдяки об'єктивації частина об'єктів особистих немайнових правовідносин отримала можливість існувати автономно і після смерті (припинення) свого носія, а за життя (існування) останнього – бути доступними до використання з боку третіх осіб.

Таким чином, доходимо висновку, що серед об'єктів особистих немайнових правовідносин існують такі, що бу-

ли об'єктивовані за життя (існування) їх носія, які після смерті (припинення) останнього не зникають і зберігають свої корисні властивості, а отже є від'ємними. До таких, наприклад, належать: ім'я фізичної особи, найменування юридичної особи, зображення, честь, ділова репутація, відомості про особисте життя, інформація, житловий простір, особисті папери, кореспонденція, участь у товаристві тощо. З огляду на такий висновок заслуговує на критичну увагу та категоричність, з якою в правовій літературі стверджується про невід'ємність абсолютно всіх об'єктів особистих немайнових правовідносин.

Не визнаючи від'ємність абсолютно всіх об'єктів особистих немайнових правовідносин, Р. О. Стефанчук пропонує ввести поняття посттанативних особистих немайнових прав фізичної особи, тобто прав, які виникають у одних суб'єктів внаслідок та у зв'язку зі смертю інших⁵⁹⁹. Подібне твердження викликає логічне запитання: а що є об'єктом посттанативного права? З одного боку, дослідник вважає не зовсім переконливою та позбавленою певної логіки позицію Б. М. Мезріна⁶⁰⁰, Ш. Т. Тагайназарова⁶⁰¹ та інших дослідників⁶⁰², які вказують, що деякі нематеріальні об'єкти мо-

---

⁵⁹⁹ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 534.

⁶⁰⁰ Мезрин Б. Н. Личные неимущественные отношения в предмете советского гражданского права / Б. Н. Мезрин // Актуал. пробл. гражд. права : межвуз: сб. науч. тр. ; отв. ред. В. Ф. Яковлев. – Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1986. – С. 28.

⁶⁰¹ Тагайназаров Ш. Т. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав граждан в СССР / Ш. Т. Тагайназаров. – Душанбе : Дониш, 1990. – С. 24.

⁶⁰² Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учен. тр. Всесоюз. ин-та юрид. наук НКЮ СССР. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – Вып. VI. – С. 9; Егоров К. Ф. Личные неимущественные права граждан СССР / К. Ф. Егоров // Вопр. сов. права : ученые зап. ЛГУ. Сер. юрид. наук. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1953. – Вып. 4. (№ 151). – С. 143; Слипченко С. А. Степень 252

жуть жити самотійно, оскільки вони не зливаються з особистістю. При цьому як один із аргументів на користь невід'ємності абсолютно всіх об'єктів особистих немайнових праввідносин наводиться те, що якщо сприйняти протилежну точку зору, то фактично слід погодитись із тим, що нематеріальні блага можуть бути відокремлені від суб'єктаносія, а це суперечить їх правовій природі⁶⁰³. З іншого боку, стверджується, що всі посттанативні права спрямовані на безпосередній або опосередкований захист певних немайнових благ померлої особи⁶⁰⁴.

Уявляється, що в такій позиції зустрічаються деякі суперечності. Якщо об'єктом посттанативного права є ім'я, честь, ділова репутація, зображення, особисті папери померлого, тобто те, що раніше йому належало, то тоді твердження про здатність деяких особистих немайнових благ «жити» самотійно не зовсім позбавлене логіки. Як мінімум логічним є висновок, що вони не зникають у зв'язку зі смертю, а стають об'єктами посттанативних прав. Якщо ж погодитися із твердженням, що зі смертю фізичної особи всі її особисті немайнові блага припиняють своє існування (зникають), то слід зробити висновок, що посттанативні права є безоб'єктними або слід шукати для них новий об'єкт. Проте, оскільки безоб'єктність суб'єктивних прав було піддано справедливій критиці⁶⁰⁵, Р. О. Стефанчук до-

---

оборотоспособности личных неимущественных благ / С. А. Слипченко // Проблемні питання цивільного та господарського права : матеріали II Міжнар. студент. наук.-практ. конф. студ. та асп. – Х. : Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2007. – С. 39–41.

⁶⁰³ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 532.

⁶⁰⁴ Стефанчук Р. О. Вказана праця. – С. 531.

⁶⁰⁵ Новицкий И. Б. Общее учение об обязательстве / И. Б. Новицкий, Л. А. Лунц. – М. : Госюриздат, 1950. – С. 42; Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М. : Юридическая литература, 1974. – С. 212–217; Сенчищев В. И. Объект гражданского правоотношения / В. И. Сенчищев // Актуальные вопросы гражданского права / под ред. М. И. Брагинского ; Исслед.

ходить висновку, що зі смертю фізичної особи всі її особисті немайнові блага припиняють своє існування (зникають), а виникає нове – «добре ім'я померлої особи». Саме воно стає об'єктом посттанативних особистих немайнових прав фізичної особи⁶⁰⁶.

Критичний погляд на запропоновану конструкції об'єкта породжує більше запитань, ніж дає відповідей. По-перше. Як бути, якщо «добре ім'я померлої особи» зовсім не добре? Наприклад, Гітлер, Чикатило, Онопрієнко та ін. По-друге. Звідки виникає та з чого складається «добре ім'я померлої особи»? Якщо воно містить у собі ім'я як засіб індивідуалізації, яке носив за життя померлий, соціальну оцінку його якостей як людини, як учасника товариства, оцінку його ділових якостей, відомості про його особисте життя, зображення і т. д., то очевидно, що «добре ім'я померлої особи» має розглядатися як збірне поняття. Проте у цьому випадку воно буде охоплювати блага, що вже існували, належали померлому та лише наповнюють нове поняття. Таким чином, має йтися не про виникнення нового об'єкта (посттанативного блага), а про виникнення нового поняття, яке наповнюється благами, що належали померлому. По-третє. Якщо ж це абсолютно новий об'єкт, то в чому його суть, з чого він складається? Ідея розглядати його як «пам'ять про померлого», навіть світлу, не зовсім переконлива, оскільки пам'ять – це психічний процес, який полягає в закріпленні, збереженні та наступному відтворенні минулого, відомостей про події, явища, які мали місце у минулому⁶⁰⁷; це властивість мозку. Прояв відомостей зовні, передача перетворюють їх на інформацію. Таким чином, світла пам'ять про померлого була б не чим іншим, як відомостями чи інформацією про нього, тобто об'єктом, уже згаданим у цивільному праві.

центр частного права ; Российская школа частного права. – М. : Статут, 1998. – С. 109–120.

⁶⁰⁶ Стефанчук Р. О. Вказана праця. – С. 531.

⁶⁰⁷ Пам'ять [Електронний ресурс] / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%CF%E0%EC%FF%F2%FC>.

Не заперечуючи повністю існування посттанативних прав, слід визначити, що таким є право на повагу до людини, яка померла (ст. 298 ЦК України). Дійсно, воно виникає внаслідок та у зв'язку зі смертю фізичної особи. Це право належить членам сім'ї та близьким родичам померлої людини. Його об'єктом є тіло людини, яка померла, та її місце поховання. Ці об'єкти за своєю природою належать до предметів матеріального світу, хоча і представляють собою винятково немайнову цінність. У зв'язку зі своїм матеріальним характером ці блага мають такі ознаки, як відособленість та об'єктивація, а тому здатні відокремлюватися від особи, якій вони належать. Вказані ознаки дозволяють охарактеризувати об'єкти права на повагу до людини, яка померла, як від'ємні. До посттанативних можна віднести право бути присутніми при дослідженні причин смерті та ознайомлюватись із висновками щодо причин смерті, а також право на оскарження цих висновків, що виникає у членів сім'ї померлої особи або в інших фізичних осіб, уповноважених ними (ст. 285 ЦК України).

На підставі вищенаведеного аналізу можна відзначити, що для більшості нематеріальних благ властивою є саме можливість відокремлюватися від свого носія. Це не суперечить їх правовій природі. З трьох груп нематеріальних благ, передбачених, наприклад, главою 15 ЦК України, такі, як результати інтелектуальної, творчої діяльності, здатні до відокремленості від їх творця. Це відбувається як мінімум у момент смерті останнього. Дане положення сьогодні в теорії права не ставиться під сумнів. Подібне можна спостерігати і з приводу інформації, здатність до автономності якої на сьогодні не викликає сумнівів. Від'ємним є і об'єкт такого особистого немайнового права, як право участі у товаристві, передбаченого ст. 100 ЦК України. Від'ємність названих об'єктів пов'язують з їх об'єктивацією, переходом із суб'єктивної в об'єктивну реальність. У свою чергу, здатність деяких об'єктів особистих немайнових правовідносин існувати у вигляді об'єктивної реальності породжує необхідність перегляду категоричності поглядів у теорії цивільного права на їх невід'ємність.

Тепер розглянемо точку зору тих вчених, які стверджують, що об'єкти особистих немайнових прав є відчужуваними чи, навпаки, невідчужуваними за життя (існування) їх носія. При цьому, окреслюючи межі подальшого аналізу, відзначимо, що на предмет відчужуваності будуть розглянуті лише ті об'єкти особистих немайнових правовідносин, які є від'ємними. Це пов'язано з тим, що невід'ємне від суб'єкта благо не може бути й відчужене.

Проектуючи поняття відчужуваності на об'єкти особистих немайнових правовідносин необхідно враховувати, що більшість із них об'єктивуються та отримують зовнішню форму свого прояву за допомогою матеріального носія. Наприклад, реєстрація в актах цивільного стану імені, книга, журнал, газета, патент, бюлетень, картина, малюнок, фотоплівка, фотографічна матриця, кінофільм, діафільм, відеодиск, карта, ноти, креслення, грамплатівка, магнітний запис, музичний компакт-диск, перфокарти, перфострічки, магнітні й оптичні диски, дискети для ЕОМ, мікрофільм, мікрофіша, діафільм, магнітна стрічка, компакт-диск, автобіографії, резюме, характеристики, особові листки, трудові книжки, особові картки, трудові угоди, контракти, доручення, розписки, заяви, пояснювальні записки, пропозиції, скарги, заповіти тощо. Не викликає сумніву, що матеріальний носій може бути у стані присвоєності та вільно відчужуватись, якщо інше не передбачено законодавством. Разом з тим, не можна ототожнювати нематеріальне благо та його матеріальний носій, за допомогою якого воно об'єктивується. Як уже зазначалося раніше, об'єкти особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи і отримали об'єктивацію, персоніфікують свого носія та носять інформаційний характер. Наприклад, ім'я персоніфікує особу та виконує функцію формування, зберігання та передачі відомостей про неї, про її риси, вчинки, навички тощо. Зображення – відображення на матеріальному носії індивідуального вигляду людини, взятого в певний момент часу, тобто також персоніфікує особу. Очевидно, що з переходом матеріального носія нематеріальні блага не будуть персоніфікувати набувача.

Тобто ці нематеріальні об'єкти не стають чужими для їх носія та своїми для набувача (власника) матеріального носія.

Досліджуючи право на ім'я, М. М. Агарков зазначав, що передача імені однією особою іншій неможлива лише тому, що це суперечить публічному праву. Якщо ж таке протиріччя усунути, то передати особисте немайнове благо можливо⁶⁰⁸. На можливість розпорядження іменем шляхом його передачі вказує і М. М. Малєїна⁶⁰⁹.

З таким твердженням важко погодитися. Адже саме ім'я – це нематеріальне благо, воно не має просторових меж, а тому його неможливо передати так, як це відбувається з речами. Оскільки ім'я – це розпізнавальний знак, то його не можна зробити чужим. Надання свого прізвища дитині при народженні чи усиновленні, дружині при укладенні шлюбу не може розглядатися як передача, а тим більше відчуження імені (частини імені – прізвища). Не буде відчуженням і випадок, коли особа дає дозвіл називатися своїм ім'ям, а сама при цьому зобов'язується його не використовувати⁶¹⁰.

Враховуючи ту обставину, що ім'я – це спосіб формальної персоніфікації особистості, з якою пов'язана її соціальна оцінка, то очевидно, що дружина, яка «взяла» прізвище свого чоловіка, не стає носієм соціальної оцінки чоловіка. Її соціальна оцінка пов'язується саме з її, хоча і новим, ім'ям. Така само ситуація має місце і при наданні імені дитині.

Ймовірно, що в цих випадках має йтися не про передачу (відчуження) імені як (засобу) способу персоніфікації людини, а про його зміну (зміну атрибуту, слова) чи можливість називатися за допомогою такого ж «слова» (імені). Адже незалежно від того, що дружина «взяла» прізвище чоловіка, від того, що чоловік, дружина, діти носять одна-

---

⁶⁰⁸ Агарков М. М. Право на имя : сб. ст. по гр. и торг. праву / М. М. Агарков. – М. : Статут, 2005. –С. 150–151.

⁶⁰⁹ Малєина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малєина. – М. : МЗ Пресс, 2000. – С. 119.

⁶¹⁰ Агарков М. М. Вказана праця. – С. 150–151.

кове прізвище, що ім'я дітей і батьків може збігатися або навіть збігатися по батькові (наприклад, мати – Кочергіна Оксана Миколаївна, а дочка – Кочергіна Оксана Василівна або батько – Половников Микола Миколайович і син Половников Микола Миколайович), кожне з імен достатньою мірою буде здатне персоніфікувати кожного зі своїх носіїв, наприклад, за рахунок приставок «старший», «молодший», «перший», «другий» і т. п. і виконувати функцію формування, зберігання та передачі відомостей про конкретну людину. Така персоніфікація відбувається за рахунок або легалізованої (наприклад, тієї частини, яка реєструється в актах цивільного стану), або нелегалізованої (наприклад, прізвисько) частини імені.

Таким чином, доходимо висновку, що ім'я фізичної особи, незважаючи на його здатність до об'єктивації та автономного існування за життя та після смерті носія, є невідчужуваним, тобто не може стати чужим для цієї особи.

Невідчужуваність як властивість спостерігається і стосовно інших об'єктів особистих немайнових правовідносин, які об'єктивуються через матеріальну форму вираження та є від'ємними. Наприклад, зображення фізичної особи. У кого б не знаходився фото- або художній портрет фізичної особи, він буде персоніфікувати саме ту людину, яка зображена, тобто зображення не може бути відчуженим, воно не може стати чужим для зображеної людини. При цьому знову ж таки акцентуємо увагу на тому, що необхідно розрізняти саме благо, що має нематеріальну (неречову) сутність і форму його втілення, тобто ту речову форму, яка є матеріальним носієм і дає можливість іншим особам через органи чуття сприймати нематеріальний об'єкт.

У ст. 304 ЦК України встановлюється можливість фізичної особи, якій належать особисті папери, розпорядитися ними, у т. ч. і на випадок своєї смерті. Враховуючи, що розпорядження передбачає й відчуження, може скластися думка про можливість відчуження особистих паперів як нематеріальних благ. Проте слід враховувати, що термін «особисті папери» охоплює два взаємозалежні, але не тождешні поняття: особисті папери як якийсь матеріальний

носій і як їх зміст. Зміст може мати наукову, художню, історичну, особисту, інформаційну та ін. цінність, тобто являти собою результат творчої, інтелектуальної діяльності, інформацію, яка отримала своє втілення в матеріальному носії.

Подібні твердження застосовні й до інших від'ємних об'єктів особистих немайнових правовідносин, наприклад, кореспонденції, найменування юридичної особи, відомостей про особисте життя тощо. На нашу думку, єдиним винятком є участь у товаристві як об'єкт особистого немайнового правовідношення. Оскільки це благо не носить особистісного характеру, воно може бути відчуженим у межах корпоративних прав.

Форма втілення нематеріальних благ наділена фізичною субстанцією та має просторові межі, а тому здатна не лише бути від'ємною від свого володаря за життя, а й відчуженою, оскільки підпорядкована правилам обороту речей. Особисті нематеріальні блага носять чітко виражений особистий характер і завжди зберігають властивість персоніфікації свого носія⁶¹¹. Тому необхідно погодитися з тими вченими, які стверджують, що за життя людини відчуження її нематеріальних благ неможливе⁶¹². Така само позиція відображається і в ч. 3 ст. 269 ЦК України. На думку І. В. Єлисеєва, саме неможливість відчуження, а не від'ємність обумовлена природою особистих немайнових благ. Вони, як правило, є відображенням буття людини⁶¹³. А враховуючи ту обставину, що особисті немайнові блага є нематеріальними та забезпечують персоніфікацію людини, стає очевидним, що за життя носія такий об'єкт не відчужується.

---

⁶¹¹ Учебник гражданского права. Ч. 1 / под общ. ред. Т. И. Илларионовой, Б. М. Гонгалов, В. А. Плетнева. – М., 1998. – С. 148.

⁶¹² Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкін, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкіна, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С.191.

⁶¹³ Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 2 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1998. – С. 13.

Зроблений висновок дозволяє поставити під сумнів категоричність висловлювання К. І. Голубєва і С. В. Наріжного, які стверджують, що невідчужуваність і неможливість передачі вказують на те, що законодавство не допускає використання немайнових благ як об'єктів купівлі-продажу, міни, дарування, ренти, оренди, найму, позики, кредиту⁶¹⁴. Можна відзначити, що названі автори в цілому дотримуються точки зору про невідчужуваність особистих немайнових об'єктів, проте дещо звужують її, обмежуючись неможливістю передачі зазначених благ лише за договором і лише в силу прямої вказівки закону, не враховуючи при цьому об'єктів, що мають натуральну оборотоздатність. Адже якщо навіть гіпотетично припустити, що законодавець допустить використання немайнових благ як об'єктів купівлі-продажу, міни, дарування, ренти, кредиту, то вони все одно ними не стануть в силу своїх природних властивостей.

Проведений аналіз дозволяє ще раз дійти висновку, що об'єкти особистих немайнових правовідносин є невідчужуваними від свого носія в силу їх природи. Єдиним винятком серед невідчужуваних об'єктів особистих немайнових правовідносин, на нашу думку, є об'єкт права участі у товаристві. Проте це не позбавляє ту групу розглянутих благ, які не здатні відчужуватися, але об'єктивуються через форму їх втілення, доступну для сприйняття людськими органами чуття, можливості існувати окремо від свого носія, тобто бути від'ємними.

На підставі проведеного вище дослідження доходимо висновку, що абсолютно всі об'єкти особистих немайнових правовідносин, за винятком участі у товаристві, є невідчужуваними, тобто в силу чітко вираженого особистого характеру не можуть стати чужими для свого суб'єкта, якому вони належать і якого персоніфікують, та своїми для набувача матеріального носія. Причому це характерно не лише

---

⁶¹⁴ Голубев К. И. Компенсация морального вреда как способ защиты неимущественных благ личности / К. И. Голубев, С. В. Наріжний. – 3-е изд., испр. и доп. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 51.

для особистих немайнових благ, але й для інформації⁶¹⁵, результатів інтелектуальної, творчої діяльності⁶¹⁶, тобто й інших нематеріальних благ. Разом з тим такі об'єкти як ім'я фізичної особи, її зображення, честь, ділова репутація, найменування юридичної особи, особисті папери, кореспонденція, інформація тощо, переживають свого носія. Після його смерті (припинення) більшість із них продовжують своє існування. Об'єктивованість певних об'єктів особистих немайнових правовідносин створює можливість автономного існування цих об'єктів і за життя (існування) їх носія. Можливість автономного існування свідчить про їх від'ємність, що, у свою чергу, вказує на наявність у них однієї з ознак природної оборотоздатності.

Той факт, що нематеріальні об'єкти особистих немайнових правовідносин, які здатні до об'єктивації та зі смертю (припиненням) свого носія не зникають, а відокре-

---

⁶¹⁵ Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. – М. : Норма – Инфра-М, 2000. – С. 394; Копылов В. А. Информационное право : учеб. : 2-е изд., перераб. и доп. : / В. А. Копылов. – М. : Юристъ, 2002. – С. 49–50; Самохвалов А. А. Информация как объект гражданских прав [Электронный ресурс] / А. А. Самохвалов // Право: Теория и Практика. – 2003. – № 15. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4.html>; Кохановська О. В. Інформація як нематеріальне благо та захист інформаційних прав згідно з Цивільним кодексом України [Електронний ресурс] / О. В. Кохановська. – Режим доступу : <http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/20A5233EE21449ADC22570F3004D5A9C>.

⁶¹⁶ Беляцкий С. А. Новое авторское право в его основных принципах [Электронный ресурс] / С. А. Беляцкий // Все права. – По изд. 1912 г. – Режим доступа : <http://www.allpravo.ru/library/doc1972p/instrum1973/>; Ионас В. Я. Произведения творчества в гражданском праве / В. Я. Ионас. – М. : Юридическая литература, 1972. – С 27; Дюма Р. Литературная и художественная собственность. Авторское право Франции : 2-е изд. / Р. Дюма ; пер. с фр. – М. : Международ. отношения, 1993. – С. 182; Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. – М. : Норма – Инфра-М, 2000. – С. 39.

млюються від нього, продовжуючи існувати автономно, свідчить про зміну стану присвоєння. Наприклад, такі блага, як інформація, особисті папери, кореспонденція і т. п., зі смертю свого володаря переходять під владу інших осіб. При цьому йдеться не лише про перехід матеріального носія, але й про зміну панівного суб'єкта над нематеріальним благом. Очевидно, що фотографія або плакат із зображенням, наприклад, відомого співака після його смерті, не буде персоніфікувати людину, яка купила їх. Разом з тим особа, яка придбала фотографію, змінила стан її присвоєності і має можливість отримувати з неї певну користь. Наприклад, розміщуючи зображення на плакатах, календарях, футболках, пакетах, чашках, використовуючи в рекламних кампаніях і т. д., якщо це передбачено договором з особою, якій належить благо.

Таким чином, ім'я фізичної особи, її зображення, честь, найменування юридичної особи, ділова репутація, відомості про особисте життя, інформація, житловий простір, особисті папери, кореспонденція, участь в управлінні товариством, тіло людини, яка померла та її місце поховання, як об'єкти особистих немайнових правовідносин є від'ємними. Вони не зливаються з особою, якій належать, здатні до відокремлення від неї, здатні існувати автономно, незалежно. Від'ємність цієї групи об'єктів особистих немайнових правовідносин дозволяє зробити висновок, що як мінімум з моменту смерті їх носія вони можуть бути присвоєні у значенні панування над ними, але не в значенні персоніфікації третіми особами, а отже, набувають натуральної оборотоздатності, тобто тих природних властивостей, які є передумовою для виникнення цивільної оборотоздатності. Разом з тим об'єкти особистих немайнових правовідносин, за винятком участі у товаристві, є невідчужуваними. Об'єкт права участі у товаристві може відчужуватися.

При цьому матеріальні носії, через які нематеріальні блага об'єктивуються, належать до від'ємних та відчужуваних, якщо інше не встановлено законом.

3.3. Здатність до грошової оцінки об'єктів особистих немайнових правовідносин

Зважаючи на те, що в межах даного розділу досліджується здатність об'єктів особистих немайнових правовідносин до обороту, а необхідними умовами останнього є відособленість, об'єктивація та від'ємність благ, то у подальшому досліджуватимуться лише ті відособлені та об'єктивовані об'єкти особистих немайнових правовідносин, які є від'ємними.

Необхідно зазначити, що кожен об'єкт у силу своїх фізичних, природних та інших властивостей здатний задовольняти різноманітні потреби учасників правовідносин⁶¹⁷, а тому надає останнім специфічної особливості та певної цінності. Разом з тим, розглядаючи об'єкти цивільних правовідносин у зв'язку зі встановленням їх оборотоздатності, необхідно враховувати, що об'єктом обороту є лише блага, які, крім інших ознак, мають економічну цінність. Тому оборотоздатними можуть бути визнані лише ті блага, цінність яких може бути виражена в грошах. Саме можливість грошової оцінки від'ємних об'єктів особистих немайнових правовідносин і досліджуватиметься в межах цього підрозділу.

Використовуючи метод альтернатив відзначимо, що в юридичній літературі серед характерних особливостей нематеріальних благ особистих немайнових правовідносин традиційно виділяють їх нетоварність. Причому як одна із суттєвих ознак нетоварності називається нездатність даних об'єктів до грошової оцінки⁶¹⁸. У свою чергу, в таке

---

⁶¹⁷ Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 167.

⁶¹⁸ Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 191; Голубев К. И. Компенсация морального вреда как способ защиты неимуществ-

традиційне розуміння нематеріальних благ сьогодні вносяться певні корективи. Це викликано товаризацією ряду об'єктів особистих немайнових правовідносин, тобто включенням деяких нематеріальних благ до економічного товарообороту, в якому все спрямовано на отримання доходу. Тому використання того чи іншого нематеріального об'єкта не завжди підпадає під загальновідомі «формули» у праві, про що вже зазначалося нами раніше⁶¹⁹. Наведене дозволяє протиставити траційному підходу до характеристики об'єктів особистих немайнових правовідносин альтернативний. Суть останнього полягає в тому, що серед таких благ є ті, які можуть бути оцінені у грошах і розглядатися як товар.

Аналіз сучасного цивільного законодавства не лише України, але й країн, що виникли на території колишнього СРСР, дозволяє поставити під сумнів категоричність твердження про неможливість грошової оцінки нематеріальних благ. Для ілюстрації візьмемо законодавство України. Так, за договором комерційної концесії правовласник за плату може надати користувачу можливість використовувати ділову репутацію (ст. 1115, ч. 1 ст. 1116 ЦК України). Іншими словами, ділова репутація, яка відповідно до вказаного договору може бути використана за плату, має оцінюватися в грошах. Як бачимо, можливість, а то й необхідність грошової оцінки нематеріального блага (зокрема, ділової репутації) визнається на рівні законодавства. Такий підхід сприйнятий правовими системами різних країн. Наприклад, ст. 1027 ЦК Російської Федерації, ст. 896 ЦК Республіки Казахстан, ст. 866 ЦК Киргизької Республіки та ін. також передбачають оплатне надання інформації, ділової репутації, досвіду за договором комерційної концесії (франчайзингу).

венных благ личности / К. И. Голубев, С. В. Нарижный. – 3-е изд., испр. и доп. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 49.

⁶¹⁹ Сліпченко С. О. Особисті немайнові права юридичних осіб / С. О. Сліпченко // Вісн. Ун-ту внутр. справ. – Вип. 6. – Х., 1999. – С. 49–52.

Далі. Ділова репутація також може розглядатися як внесок за договором простого товариства, а значить, вона має бути оцінена в грошах, як і будь-який інший вид вкладу (ст. 1133 ЦК України, ст. 1042 ЦК Російської Федерації, ст. 912 ЦК Республіки Білорусь, ст. 1059 Республіки Таджикистан, ст. 963 ЦК Республіки Узбекистан, ст. 971 ЦК Киргизької Республіки). Більше того, вже існують методики її розрахунку. Наприклад, в економіці є таке поняття як «гудвіл», що має кілька значень. По-перше, це умовна вартість ділових зв'язків юридичної особи. По-друге, це грошова оцінка торгової марки, досвіду, кваліфікації управляючих, зв'язків із клієнтами, їх кількості та стійкості зв'язків з ними, репутації у фінансовому (діловому) світі⁶²⁰, сприятливого місця розташування і т. п.⁶²¹ У чинному законодавстві значення цього слова розкривається як вартість ділової репутації, тобто нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як цілісного майнового комплексу, що виникає в результаті використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо (п. 14.1.40 ст. 14 Податкового кодексу України)⁶²². Таким чином, з точки зору економіки (бухгалтерії), гудвіл має цілком визначену ціну і розуміється як різниця між балансовою вартістю активів організації та звичайною вартістю її підприємства як цілісного майнового комплексу. Оскільки ділова репутація та гудвіл – це дві сторони одного цілого⁶²³, а гудвіл організації підлягає грошовій оцінці, то і ділова репутація може бути оцінена в грошах.

---

⁶²⁰ Венедиктова В. И. Гудвилл: Цена престижа фирмы / В. И. Венедиктова. – Х. : Консум, 1998. – С. 3.

⁶²¹ Большой экономический словарь / под ред. А. М. Азрилиана. – М., 1997. – 675 с.

⁶²² Податковий кодекс України : Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВРУ). – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст.112.

⁶²³ Сліпченко С. О. Особисті немайнові права юридичних осіб / С. О. Сліпченко // Вісн. Ун-ту внутр. справ. – Вип. 6. – Х., 1999. – С. 49–52.

Подібний підхід законодавця простежується й стосовно інших нематеріальних об'єктів. Так, на здатність зображення фізичної особи до грошової оцінки вказує ст. 308 ЦК України, яка прямо передбачає можливість позувати за плату. Аналогічні положення мають місце не лише в українському, а й у законодавстві Російської Федерації, Казахстану, Киргизької Республіки, Туркменістану тощо. (див. ст. 152.1 ЦК Російської Федерації, ч. 5 ст. 18 ЦК Грузії, ст. 145 ЦК Республіки Казахстан, ст. 19 ЦК Киргизької Республіки, ст. 2.22 ЦК Литовської Республіки, ст. 176 ЦК Республіки Таджикистан). При цьому йдеться не про вартість матеріального носія зображення (фотоплівки, фотокартки, каменю, полотна, фарби і т. п.), а про оцінку самого зображення фізичної особи як нематеріального блага. Не можна також розглядати плату за позування як плату за послугу, оскільки йдеться про використання зображення. Саме воно і є об'єктом інтересу сторін.

Слід звернути увагу на те, що вже навіть ці кілька наведених прикладів вказують на нематеріальні блага, які розглядаються законодавцем як об'єкти, що можуть бути оцінені у грошах.

Твердження про нетоварність і неможливість грошової оцінки нематеріальних благ, які розглядаються як об'єкти особистих немайнових правовідносин, спростовують і відносини, які реально складаються та існують у суспільстві. Причому такі відносини розвиваються не лише на території пострадянського простору, а й за його межами. На підтвердження сказаного наведемо наступний фактичний матеріал.

Відома тенісистка Анна Курнікова в 2001–2003 роках була «офіційним обличчям» фірми «Adidas», тобто її зображення використовувалося на всіх рекламних щитах, у буклетах, на презентаціях нової продукції, скрізь, де була присутня продукція цієї фірми. За це від компанії вона щорічно отримувала 3,3 млн євро. За право використовувати її зображення в рекламі годинників «Rolex» вона отримувала 1,6 млн євро на рік, а в рекламі нижньої білизни –

2,5 млн євро. Чималий дохід тенісистці приносить і щорічна публікація календарів з її зображенням⁶²⁴. У даному випадку не потребує пояснень та істина, що зображення Анни Курнікової як належне їй особисте немайнове благо у відносинах із компанією «Adidas», виробниками годинників «Rolex», нижньої білизни, календарів і т. п. розглядалося як товар і було оцінено в грошах.

Цей приклад не єдиний. Супермодель Клаудія Шиффер завдяки своїм зображенням, розміщеним на сторінках більш ніж 550 журналів світу, заробила близько 55 млн доларів⁶²⁵. Відомо, що заробляв на використанні зображень футболістів «Мілану» і віце-президент італійського футбольного клубу Адріано Галіані⁶²⁶. Цей перелік можна продовжувати і продовжувати. Сьогодні існує навіть ціла фотомодельна індустрія, в якій таке нематеріальне благо, як зображення фотомоделі, є товаром, має свою ціну, причому виражену в грошах.

Чималий дохід отримує і відомий екс-футболіст Пеле за використання його імені в торгових марках кави, джинсів, годинників і т. д.⁶²⁷ Необхідно підкреслити, що йдеться не про використання самої торгової марки, яка містить ім'я людини, та одержання від цього доходу, а про використання імені фізичної особи в торговій марці. За використання торгової марки винагороду отримують виробники кави, джинсів і т. п. Пеле ж отримує гонорар виключно за використання його імені в торговій марці.

---

⁶²⁴ Принцесса Интернета [Електронний ресурс] // El Periodico. – 2003. – 8 янв. – Режим доступу : <http://www.ИноСМИ.ru>.

⁶²⁵ Клаудиа Шиффер находится на шестом месяце беременности [Електронний ресурс] // NEWSru.com: самые быстрые новости. – 2002. – 29 июля. – Режим доступу : <http://www.NEWSru.com/cinema/29jul2002/claudia.html>.

⁶²⁶ Галлиани шокирован выдвинутыми против него обвинениями [Електронний ресурс] // РИА Новости. – 2003. – 5 февр. – Режим доступу : <http://www.Газета.ru>.

⁶²⁷ Знаменитости продаются [Електронний ресурс] // Газета.Ru. – Режим доступу : <http://www.gazeta.ru/2003/02/17/imenaznamenii.shtml>.

Досить конкретно було оцінено й ім'я Михайла Калашникова. Російський винахідник зброї надав німецькій компанії ММІ зі Золінгена право на використання свого імені. Воно було оцінено в 30 % доходу від реалізації німецькою компанією товарів під ім'ям винахідника⁶²⁸. Заробляли на своєму імені і Габрієла Саботіні (під її ім'ям випускаються парфумерія, жіночий одяг, взуття і т. ін.), Алла Пугачова (під її ім'ям французька компанія «Sogo» випускала парфуми, а компанія «Еконіка» випустила колекцію взуття «Alla Pugachova»), Володимир Жириновський (під його ім'ям виробляється горілка) тощо⁶²⁹.

Як товар сьогодні розглядаються й особисті папери. Наприклад, особисті листи принцеси Діани (9 листів) було оцінено на аукціоні у Великобританії у 22 тисячі фунтів стерлінгів⁶³⁰, а особисті листи Марії Каллас, адресовані Арістотелю Онассісу, у 20 тисяч доларів⁶³¹. Це рівною мірою стосується й інформації. Незважаючи на те, що інформація є нематеріальним благом, не можна не погодитися з твердженням, що вона стає специфічним товаром, що має свою ціну, яка може змінюватися залежно від значення інформації для споживача⁶³². На здатність інформації пе-

---

⁶²⁸ Создатель автомата Калашникова «продает» свое имя производителю зонтиков [Електронний ресурс] // Павлоград. новості. – 2003. – 18 февр. – Режим доступу : [http:// pravlonews.dp.ua/news/wmprint.php?ArtID=1806](http://pravlonews.dp.ua/news/wmprint.php?ArtID=1806).

⁶²⁹ Сергей А. Проданное имя [Електронний ресурс] / А. Сергей // Киевский телеграф. – 2003. – 24 февр. – 2 марта. – № 6. – Режим доступу : <http://www.versii.com/telegraf/material.php?id=57&nomer=148>.

⁶³⁰ Личные письма принцессы Дианы ушли с молотка за 22 тыс. фунтов стерлингов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://txt.newsru.com/world/22mar2002/diana.html>.

⁶³¹ Драгоценности Марии Каллас ушли с молотка по рекордной цене [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://alex.imenno.ru/ru/article.sdf/news/cultura?item=21&id=42973>.

⁶³² Петров С. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. В. Петров. – Х., 2003. – С. 11.

ретворюватися на товар, на об'єкт ринку, комерції звертає увагу і О. В. Кохановська у своїх дослідженнях⁶³³.

У всіх наведених вище випадках нематеріальні блага (ділова репутація, зображення фізичної особи, її ім'я, особисті листи, інформація і т. ін.) розглядаються учасниками відносин як товар, ціну якого виражено в грошах, а здійснення уповноваженою особою суб'єктивних прав на такі об'єкти супроводжується майновим наданням (еквівалентом) з боку інших осіб.

Подібні приклади можна наводити й далі, але навіть цей далеко не повний перелік наведених правових норм і фактів, що ілюструють дійсний стан справ у реальному житті, аргументовано спростовує тезу про нетоварність низки нематеріальних благ і про неможливість їх оцінки в грошовому вираженні. Навпаки, сьогодні можна стверджувати, що все більше й більше нематеріальні блага розглядаються як товар. Принаймні ті з них, що відособлюються, об'єктивуються та здатні до від'ємності від свого носія. Товаризація частини об'єктів особистих немайнових прав відносин відбувається не тільки в Україні, Російській Федерації, а й у всьому світі, причому цей факт визнано на рівні внутрішнього законодавства різних країн. Так, останні 45 років за використання зображення Мерлін Монро в рекламних кампаніях правонаступники актриси щорічно отримують понад два мільйони доларів США⁶³⁴. Цей приклад свідчить не лише про здатність зображення фізичної особи до грошової оцінки, а й про існування після смерті особистого блага, що колись належало Мерлін Монро, про його автономність від неї, про його товаризацію, про перебування в обороті.

Грошова оцінка нематеріальних благ особистих немайнових прав відносин з очевидністю свідчить про те, що

---

⁶³³ Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Кохановська. – К., 2006. – С. 6.

⁶³⁴ Дар Т. Пока человек жив, он обречен от чего-то зависеть [Електронний ресурс] / Т. Дар. – Режим доступу : <http://www.arhpress.ru/neboz/2007/6/26/6.shtml>.

деякі з них мають мінову (ринкову) цінність, можуть набувати економічної форми товарів, що дає можливість розглядати їх як об'єкти майнового обороту. Слід зазначити, що в Російській Федерації подібний висновок було зроблено навіть на рівні вищих судових інстанцій. Так, в огляді практики розгляду судами Російської Федерації справ про захист честі, гідності та ділової репутації, а також недоторканності приватного життя публічних осіб у сфері політики, мистецтва, спорту Верховний Суд Російської Федерації відмічає, що сьогодні приватне життя публічних осіб (Розуміючи його в даному випадку в широкому сенсі. – С. О.) нерідко стає вигідним товаром для певних кіл засобів масової інформації⁶³⁵. При цьому, відповідно до Резолюції 1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи про право на недоторканність приватного життя, як публічні особи розглядаються ті, які обіймають державні посади і/або користуються державними ресурсами, а також усі ті, хто відіграє певну роль у суспільному житті, у сфері політики, економіки, мистецтва, спорту, соціальній або будь-якій іншій сфері. Проте теорія права більшою мірою ігнорує такі зміни в суспільстві, залишаючись на позиціях, вироблених ще на початку минулого століття.

У теорії права найбільш поширеною та загальноприйнятою позицією є та, представники якої з категоричністю заперечують можливість грошової оцінки об'єктів особистих немайнових правовідносин⁶³⁶. Показовим у цьо-

---

⁶³⁵ Верховный Суд Российской Федерации : обзор практики рассмотрения судами Рос. Федерации дел о защите чести, достоинства и деловой репутации, а также неприкосновенности частной жизни публичных лиц в области политики, искусства, спорта [Электронный ресурс] // Бюл. Верхов. Суда Рос. Федерации. – № 12. – 2007. – Режим доступа : <http://www.medialaw.ru/article10/7/27.htm>.

⁶³⁶ Ромовская З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / З. В. Ромовская. – К., 1968. – 20 с.; Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / 270

му плані є одне із сучасних українських фундаментальних наукових досліджень, що проводилось у сфері особистих немайнових прав фізичної особи⁶³⁷. Критикуючи позицію С. Сиротенка, який поставив під сумнів поширене твердження про те, що право на ділову репутацію наділене лише немайновою природою⁶³⁸, Р. О. Стефанчук відзначає вразливість подібних висновків і припущень. Уразливість, на думку автора, полягає в тому, що між рівнем вкладених у ділову репутацію засобів і рівнем зростання чи зниження її цінності немає чіткої залежності⁶³⁹. Подібні аргументи можна зустріти й щодо інших нематеріальних благ.

Поряд із категоричним запереченням наявності мінової цінності у нематеріальних об'єктів особистих немайнових правовідносин, у сучасній вітчизняній і зарубіжній юридичній літературі дедалі частіше зустрічаються висловлювання про можливість їх грошової оцінки⁶⁴⁰. Наприклад, М. М. Малєйна вважає, що немайновий характер особистих немайнових прав ще не свідчить про те, що вони, а

Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 11–12; Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С.191; Голубев К. И. Компенсация морального вреда как способ защиты неимущественных благ личности / К. И. Голубев, С. В. Нарижный. – 3-е изд., испр. и доп. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 49; Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 124–128 та ін.

⁶³⁷ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 124–125.

⁶³⁸ Сиротенко С. Деякі особливості застосування норм про компенсацію моральної (немайнової) шкоди стосовно суб'єктів господарювання / С. Сиротенко // Вісн. Акад. правових наук України. – 1999. – № 1. – С. 212–214.

⁶³⁹ Стефанчук Р. О. Вказана праця. – С. 124–125.

⁶⁴⁰ Сиротенко С. Вказана праця. – С. 212–214.

відповідно і їх об'єкти, взагалі не мають цінності. Неможлива лише їх точна оцінка⁶⁴¹. Іншими словами, автор не заперечує можливості їх приблизної оцінки.

Існують і більш радикальні точки зору, виразники яких стверджують, що деякі об'єкти особистих немайнових праводносин можуть розглядатися як товар і підлягають грошовій оцінці⁶⁴², тобто мають мінову цінність. Подібний підхід поділяє і автор цієї роботи⁶⁴³. Справедливість висунутої позиції підтверджується, як мінімум, характеристикою об'єкта права на інформацію. Незважаючи на те, що право на неї входить до групи особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, і, відповідно до ч. 2 ст. 269 ЦК України, не має економічного змісту, немає підстав заперечувати, що інформація здатна перебувати в еквівалентнооплатних відносинах. Як відзначає А. О. Самохвалов, її цінність визначається як параметрами змісту інформації (суті), так і параметрами знакової форми. Серед них він виділяв зміст інформації (змістовну складову, суть відомостей), своєчасність отримання, її ак-

---

⁶⁴¹ Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – М. : МЗ Пресс, 2000. – С. 13.

⁶⁴² Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – №5. – Режим доступа : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf; Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 4.

⁶⁴³ Слипченко С. А. К вопросу о невозможности денежной оценки нематериальных благ и приобретения ими экономической формы товара / С. А. Слипченко // Гражданское законодательство Российской Федерации как правовая среда гражданского общества : материалы Междунар. науч.-практ. конф. : в 2 т. – Краснодар: Просвещение-Юг. – 2005. – С. 180–184; Слипченко С. О. Економічний зміст особистих немайнових прав, що забезпечують соціально буття фізичної особи / С. О. Слипченко // Підприємництво, господарство і право. – №7. – 2005. – С. 15.

туальність для одержувача, можливість сприйняття знакової форми, транспортабельність (можливість «упакувати» інформацію в якусь систему знаків, доступну для сприйняття, і подальша передача цих знаків від однієї особи до іншої), оптимальність співвідношення самої інформації (змісту) і знакової форми, розповсюдженість (нерозповсюдженість), достовірність (міра відповідності інформації, яка є відображенням дійсності, самій дійсності). На цінність інформації можуть впливати й характеристики матеріального носія, якщо інформація закріплена на них, можливість зчитування інформації з носія, швидкість зчитування, обсяг, який займає інформація на носії. При цьому матимуть значення лише ті характеристики, які пов'язані з інформацією⁶⁴⁴. Інформацію як об'єкт економічного обороту і в цій якості як таку, що має комерційну цінність, розглядають і В. А. Дозорцев⁶⁴⁵, О. В. Кохановська⁶⁴⁶. Подібну характеристику отримали і деякі інші блага⁶⁴⁷. Більше того,

---

⁶⁴⁴ Самохвалов А. А. Информация как объект гражданских прав [Електронний ресурс] / А. А. Самохвалов // Право: Теория и Практика. – 2003. – № 15. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4.html>.

⁶⁴⁵ Дозорцев В. А. Информация как объект исключительно права [Електронний ресурс] / В. А. Дозорцев // Дело и право. – 1996. – № 4: Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/comm/3953/>.

⁶⁴⁶ Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Кохановська. – К., 2006. – С. 6.

⁶⁴⁷ Слипченко С. А. К вопросу о невозможности денежной оценки нематериальных благ и приобретения ими экономической формы товара / С. А. Слипченко // Гражданское законодательство Российской Федерации как правовая среда гражданского общества : материалы Междунар. науч.-практ. конф. : в 2 т. – Краснодар: Просвещение-Юг. – 2005. – С. 180–184; Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканість ділової репутації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. С. Жидкова. – Х., 2008. – С. 9; Синегубов О. В. Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову репутацію працівників міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03 / О. В. Синегубов / Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – С. 11; Молочков Ю. В. Защита чести и достоинства в гражданском

якщо пристати до думки, що абсолютно всі об'єкти особистих немайнових правовідносин не можуть оцінюватися в грошах, то вказана позиція мала б свідчити про те, що відносини, які фактично складаються і розвиваються в усьому світі та в яких нематеріальні блага підлягають грошовій оцінці, порочні, а гроші, отримані, наприклад, Анною Курніковою за використання зображення, Пеле за використання його імені, від оплати листів принцеси Діани чи Марії Каллас тощо, мають розглядатися як безпідставно отримані.

Проте це не єдиний аргумент на підтвердження здатності деяких об'єктів особистих немайнових правовідносин оцінюватися в грошах. Відомо, що практика – основний критерій істини будь-яких теорій, точок зору, наукових підходів. Тому звернемося до судової практики для того, щоб визначити істинність того чи іншого теоретичного підходу до питання про грошову оцінку нематеріальних благ. Враховуючи, що всі держави – учасники Європейської Конвенції та протоколів до неї з 30 березня 1998 р. фактично визнають рішення і тлумачення Конвенції, які дає Європейський суд з прав людини, як такі, що носять обов'язковий характер, візьмемо його рішення і тлумачення за більше посилання щодо вітчизняної судової практики.

Видається, що найбільш показовим у цьому плані є рішення Європейського суду у справі Ван Марле проти Нідерландів (Постанова ЄСПЛ від 26.06.1986), в якій Суд постановив, що ділова репутація може розглядатися як майно⁶⁴⁸. Такого висновку він дійшов лише після того, як було встановлено, що даний об'єкт (ділова репутація) має ознаки економічної цінності та реальності. При цьому ознака економічної цінності полягає в тому, що певне благо наділене міною цінністю, яка може бути визначена в

процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. В. Молочков. – Екатеринбург, 1993. – С. 6.

⁶⁴⁸ Стандарты Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции Российской Федерации. Избранные права / науч. ред. Н. В. Варламова, Т. А. Васильева. – М. : Ин-т права и публич. политики, 2002. – С. 100, 231–232.

грошовій формі на основі об'єктивних критеріїв (наприклад, ринкової вартості). Ознака реальності означає, що об'єкт має бути наявним⁶⁴⁹, тобто об'єктивно вираженим. Таким чином, практика Європейського суду з прав людини вже з 1986 р. розпочала розглядати таке нематеріальне благо, як ділова репутація, об'єктом, який може бути оцінений у грошах, а значить, і здатний залучатися до майнових відносин.

Як можна помітити, виценоведене приклад вказує на відповідність поглядів тих дослідників, які вважають, що деякі об'єкти особистих немайнових правовідносин можуть бути оцінені в грошах, можуть породжувати майнові права, правовим стандартам, що склалися в практиці Європейського суду з прав людини. При цьому очевидно, що, відповідно до позиції Суду, майно – це всі ті об'єкти права, які наділені ринковою цінністю. Як висловлювався В. І. Синайський, термін «майно», крім позначення об'єкта права, вказує на ідею цінності блага (*bien, bona*), «добра»⁶⁵⁰. Тому Суд і дійшов подібного висновку. Аналогічний підхід спостерігається у судовій практиці Німеччини⁶⁵¹, Польщі⁶⁵² й стосовно таких об'єктів, як ім'я та зображення фізичної особи, що свідчить про загальні європейські тенденції розвитку права щодо товарності об'єктів особистих немайнових прав, що об'єктивуються та є від'ємними.

---

⁶⁴⁹ Уржумов И. Европейские стандарты защиты имущественных прав и их применение в России [Електронний ресурс] / И. Уржумов. – Режим доступу : <http://www.espch.ru/content/view/40/34/>.

⁶⁵⁰ Синайский В. И. Русское гражданское право / В. И. Синайский. – М. : Статут, 2002. – С. 70.

⁶⁵¹ Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Електронний ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – №4. – Режим доступу : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf.

⁶⁵² Kurowska-Tober E. Commercial use of the right to a likeness. Part I [Електронний ресурс] / E. Kurowska-Tober // Warsaw Voice: URL. – Режим доступу : <http://www.warsawvoice.pl/view/7088> (24.05.2006 г.).

Разом з тим твердження про мінову цінність благ, що розглядаються, породжує нове завдання – необхідність визначення механізму формування їх ціни. Таке завдання перебуває за межами юриспруденції, але без його вирішення, хоча б на загальному рівні, сам висновок про можливість об'єктів особистих немайнових правовідносин бути оціненими в грошах втрачає своє практичне значення.

Відзначимо, що поняття ціни, її складових є матерією економіки та політекономії. Базуючись на законах товарного господарства, політекономісти та економісти радянського періоду виводили її, виходячи із законів вартості. На такій теоретичній основі ціна визначається як грошове вираження вартості товару, розглядається як показник розміру вартості⁶⁵³. Вартість, у свою чергу, являє собою «...оречевлену в товарі суспільну працю»⁶⁵⁴. Виходячи з цього, величина вартості визначається кількістю праці, суспільно необхідної для виробництва товару.

Таким чином, ціна, виведена через вартість, носить витратний характер, тобто вказує на те, скільки витрачено на виробництво того чи іншого товару. Очевидно, що в такому (майново-вартісному, витратному) розумінні нематеріальні блага не можуть мати ціни, оскільки вони не мають вартості, принаймні, її неможливо точно визначити. У зв'язку з цим треба визнати, що Р. О. Стефанчук справедливо критикує погляди тих вчених, які намагаються встановити цінність немайнового блага через вартість майнових благ, що витрачаються для формування перших, наприклад, формування ділової репутації⁶⁵⁵. Він обґрунтовано зауважує, що та обставина, що ділова репутація або інше

---

⁶⁵³ Краткий энциклопедический словарь. – М., 1987. – С. 386.

⁶⁵⁴ Егоров Н. Д. Гражданско-правовое регулирование экономических отношений : учеб. пособ. / Н. В. Егоров. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1987. – С. 6; Краткий энциклопедический словарь. – М., 1987. – С. 312.

⁶⁵⁵ Сиротенко С. Деякі особливості застосування норм про компенсацію моральної (немайнової) шкоди стосовно суб'єктів господарювання / С. Сиротенко // Вісн. Акад. правових наук України. – 1999. – № 1. – С. 212–214.

особисте немайнове благо формуються на основі певних капіталовкладень і впливають на подальший рівень прибутку, не робить дане благо майновим. Адже тут немає чіткої залежності між рівнем вкладених коштів і рівнем зростання чи падіння ділової репутації, немає коефіцієнтів взаємозалежності між капіталовкладенням і змінами ділової репутації⁶⁵⁶. Такої ж точки зору дотримувався раніше і Є. В. Пассек⁶⁵⁷. Дійсно, важко уявити механізм визначення ціни імені фізичної особи, честі, особистого життя на основі законів собівартості, витрат на ці блага. Однак, ґрунтуючись на вартісному розумінні ціни, на її витратному характері, заперечується будь-яка грошова оцінка абсолютно всіх об'єктів особистих немайнових правовідносин без винятку⁶⁵⁸. Подібний підхід є домінуючим у науці цивільного права, що вже було відзначено вище.

Разом з тим відомо, що поряд із вартісною теорією ціни існує теорія ціни-цінності. На протигагу представникам теорії вартості представники теорії цінності вважають, що в ринкових відносинах ціна визначається виходячи не з вартості, а з попиту та пропозиції. Дійсно, для споживача байдуже, скільки було витрачено на виробництво товару, його цікавить лише те, наскільки він буде корисним для нього, наскільки він йому потрібен. Ціна, визначена саме таким чином, є головним важелем, що просуває товар на ринку. Відповідно до теорії цінності, ціна – це грошове вираження того, наскільки певне благо корисне для споживача, наскільки попит зацікавлений у ньому, а пропозиція, з урахуванням зацікавленості попиту, готова його надати, надати доступ до нього. Розмір ціни базується на взаємній оцінці учасниками відносин певних об'єктів без урахування

---

⁶⁵⁶ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 124.

⁶⁵⁷ Пассек Е. В. Неимущественный интерес и непреодолимая сила в гражданском праве / Е. В. Пассек; науч. ред. В. С. Ем-М. : Статут, 2003. – С. 15.

⁶⁵⁸ Стефанчук Р. О. Вказана праця. – С. 124.

витрат. На прикладі речей це може мати такий вигляд. Одна людина, використовуючи тільки ручну працю, виростила картоплю собівартістю 5000 грн за тонну. Інший виробник сільськогосподарської продукції, використовуючи механізовану працю та новітні технології, виростив картоплю з удвічі дешевшою собівартістю. Незалежно від розміру вартості ціну буде встановлено в результаті співвідношення попиту і пропозиції. Якщо пропозиція значно перевищуватиме попит, то ціна може бути і нижчою від собівартості другого виробника, а якщо навпаки, то й вище вартості першого.

Наукове обґрунтування необхідності визначення ціни в ринкових умовах, спираючись на теорію цінності, було висловлено дослідниками в галузі політекономії⁶⁵⁹ та сприйнято окремими вченими-цивілістами⁶⁶⁰, що заслуговує на схвалення. Г. Ф. Шершеневич ще в 1891 р. стверджував, що мета будь-якої економічної діяльності полягає у створенні якомога більшої мінової цінності⁶⁶¹. Однак вона залежить не лише від прагнення особи, яка створює цю цінність, а й від того, для кого вона створюється.

Так само і прагнення здобути популярність у сфері виробництва зводиться винятково до тієї ж матеріальної вигоди, до створення мінової цінності, яка б надала можливість придбання від інших осіб економічних благ, необхідних чи визнаних необхідними для існування⁶⁶². Таким чином, відомий цивіліст розглядав ділову репутацію як об'єкт, наділений ціною. При цьому він абсолютно не ста-

---

⁶⁵⁹ Вознесенский А. А. Избранные экономические сочинения (1923–1941 гг.) / А. А. Вознесенский. – М. : Наука, 1985. – С. 201; Повзнер П. Я. Радикальная экономическая реформа и вопросы политической экономики / П. Я. Повзнер // Коммунист. – 1987. – № 11. – С. 58.

⁶⁶⁰ Жуков В. И. Гражданское законодательство и институт интеллектуальной собственности / В. И. Жуков // Вопр. изобретательства. – 1989. – № 8. – С. 13.

⁶⁶¹ Шершеневич Г. Ф. Авторское право на литературные произведения / Г. Ф. Шершеневич. – Казань : Тип. Император. ун-та, 1891. – С. 1.

⁶⁶² Шершеневич Г. Ф. Вказана праця. – С. 1.

вив її ціну в залежність від собівартості (зроблених витрат).

Ймовірно, що саме такий підхід дає можливість зрозуміти механізм формування ціни нематеріального блага та пояснює здатність останнього перебувати в обороті. Більш того, взаємооціночний характер відносин, що виникають з приводу нематеріальних благ, впливає і з взаємооціночного характеру цивільних відносин, на які вказував у своїх дослідженнях М. Д. Егоров⁶⁶³. Це, у свою чергу, дозволяє сторонам не лише дати оцінку індивідуальним якостям фізичної чи юридичної особи, але й визначити ціну особистого нематеріального об'єкта як самостійного блага.

Зроблені на підставі теорії ціни-цінності висновки дозволяють не тільки поставити під сумнів категоричність висловлювань про абсолютну неможливість грошової оцінки всіх без винятку об'єктів особистих немайнових прав, але й зрозуміти позицію законодавця при регулюванні тих чи інших відносин, що виникають з приводу нематеріальних благ. Наприклад, як можуть бути оцінені в грошах комерційний досвід і ділова репутація в договорі комерційної концесії (франчайзингу) або ділова репутація як внесок при укладенні договору простого товариства і т. д. Зазначене пояснює й те, як насправді виникають і розвиваються відносини в реальному житті з приводу оплатного допуску до своїх нематеріальних благ третіх осіб і як у них формується ціна.

Таким чином, потенційна можливість грошової оцінки від'ємних, відособлених та об'єктивованих нематеріальних благ як об'єктів особистих немайнових правовідносин, не лише має під собою теоретичне обґрунтування, але й підтверджується реально сформованими відносинами, міжнародною судовою практикою і т. д. Можливість грошової оцінки, у свою чергу, вказує на те, що об'єкти, піддані такій оцінці, подібно до результатів інтелектуальної, творчої діяльності, можуть використовуватися як товари, а

---

⁶⁶³ Егоров Н. Д. Гражданско-правовое регулирование общественных отношений: единство и дифференциация / Н. Д. Егоров. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – С. 16–17.

відносини, що складаються з приводу такого їх використання, набувають товарної форми, стають майновими. Однак, установивши порядок формування ціни нематеріальних об'єктів, що здатні до відособленості, об'єктивації та від'ємності, визначимо й умови, необхідні для такого формування. Це пов'язано з тим, що серед особистих немайнових благ є й такі, що являють собою непротиправні прояви індивідуальних рис, здібностей, прагнень людини⁶⁶⁴, тобто є такими, що не можуть оцінюватись у грошах.

Ймовірно, що оскільки ціна товару формується на підставі взаємної оцінки попиту та пропозиції, то й нематеріальне благо повинно мати цінність, корисність. При цьому слід враховувати, що той чи інший об'єкт може мати суб'єктивну чи об'єктивну цінність залежно від того, цінний він тільки для однієї сторони, наприклад, для свого обладателя, в силу особистої прив'язаності, емоційних переживань, завищеної оцінки (самооцінки), чи і для іншої сторони також⁶⁶⁵. Очевидно, що мінова ціна, яка формується на базі споживчої, виражається у грошовій формі на основі об'єктивних критеріїв, наприклад, ринкової цінності. Як зазначалося вище, даний критерій цінності (умова формування ціни) використовується і в практиці Європейського суду з прав людини⁶⁶⁶.

Таким чином, першою необхідною умовою формування ціни є наявність у нематеріального блага об'єктивної цінності. В іншому випадку такий об'єкт не буде мати ринкової ціни, а отже, і не зможе розглядатися як товар. На-

---

⁶⁶⁴ Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учен. тр. Всесоюз. ин-та юрид. наук НКЮ СССР. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – Вып. VI. – С. 9.

⁶⁶⁵ Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные проблемы гражданского права : сб. ст. – Вып. 6 / под ред. О. Ю. Шилохвостова. – М. : НОРМА. – 2003. – С. 106–107.

⁶⁶⁶ Решение Европейского Суда по делу Ван Марле против Нидерландов (Постановление ЕСПЧ от 26.06.1986) / Стандарты Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции РФ. – С. 100, 231–232.

приклад, загальновідома інформація про те, що річка Дніпро впадає в Чорне море, яку отримала особа, витративши на це чимало зусиль і коштів, буде представляти суб'єктивну цінність для її творця. Але її відкритість (загальновідомість) зводить об'єктивну цінність до нуля. Інший приклад. Відомо, що в Харкові чи Києві фотомодель, зображення якої розміщено в якому-небудь журналі, отримує винагороду, яка в середньому дорівнює від 50 до 200 доларів США⁶⁶⁷. Далі ціна залежить від професіоналізму фотомоделі, її популярності (відомості), класу журналу, його тиражу та ін. Очевидно, що в останньому прикладі ціна на нематеріальне благо сформувалася та існує вже об'єктивно, а тому може бути використана на ринку. Існують й інші приклади. Так, особисті архівні матеріали Артура Конан Дойля було продано на аукціоні Christie's у Лондоні за 1 млн фунтів стерлінгів⁶⁶⁸, кореспонденція (зібрання особистого листування) членів російської царської родини з 1887 до 1944 року (2 тисячі особистих листів, телеграм, листівок, малюнків і фотографій, які належали царській сім'ї Романових) – за 390 тис. доларів⁶⁶⁹. У Російській Федерації пропонується всім бажаючим купити дані sms-листування будь-яких абонентів Мегафон, МТС, Білайн. Роздруківка даних за 1 місяць коштує 400 російських рублів⁶⁷⁰. І хоча така діяльність у більшості своїй є незаконною, привертає увагу та обставина, що на певні види кореспонденції об'єктивно вже склалася ціна.

---

⁶⁶⁷ За красавиц во всю глотку // Томас. – 2003. – № 2. – С. 8.

⁶⁶⁸ Личный архив Конан Дойля продан за 1 млн фунтов стерлингов [Електронний ресурс] // Електронні вісті. – 20.05.2004. – Режим доступу : <http://elvisti.com/node/43596>.

⁶⁶⁹ Личная переписка Романовых продана за 390 тыс. долларов [Електронний ресурс] // Дело. – Режим доступу : <http://delo.ua/lifestyle/lichnaja-perepiska-romanovyh-p-148628/>.

⁶⁷⁰ SMS – переписка абонентов МТС и Билайна продается третьим лицам! [Електронний ресурс] // Обозреватель. – Режим доступу : <http://tech.obozrevatel.com/news/14471.html>.

Наведені приклади підтверджують можливість існування об'єктивно сформованих цін на нематеріальні блага, що об'єктивуються та від'ємні від свого носія.

Далі. Оскільки йдеться про взаємну оцінку нематеріального блага, що належить одному з суб'єктів, то очевидно, що воно повинно мати корисні властивості, здатні задовольняти потреби не тільки свого володаря, але й сторони попиту. Ймовірно, що саме для цього треті особи готові вступити в еквівалентні відносини з приводу об'єктів, особисті немайнові права на які забезпечують соціальне буття фізичної особи. Як справедливо відзначає С. В. Михайлов, ставлення суб'єкта до свого блага та інтерес до нього третіх осіб визначають його цінність, завдяки якій це благо (предмет інтересу) отримує товарно-грошовий вираз⁶⁷¹.

Таким чином, ще однією необхідною умовою оцінки нематеріальних благ є наявність у нього таких корисних властивостей, які дозволять задовольнити інтереси не лише їхнього обладателя, а й інтереси третіх осіб. Наприклад, використовуючи в торговій марці ім'я відомого конструктора автоматів Михайла Калашникова, німецька компанія ММІ зі Золінгена розраховувала залучити до своєї продукції увагу покупців. Для останніх її товар асоціювався б з надійністю, якістю, популярністю відомої у всьому світі зброї та іменем її творця. Очевидно, що в даному випадку враховувалася не лише корисність імені як засобу індивідуалізації певної людини, але і як позначення певної сукупності відомостей про її носія, її популярність. Інший приклад. Відомо, що в рекламній практиці часто використовується досить сильний мотив покупця – мотив уподібнення, коли споживач прагне купити те, що купує або рекламує відомий спортсмен, популярний артист, політик тощо. З цією метою використовується зображення або ім'я такої знаменитості. Розглянемо й протилежний приклад. Оскільки гідність задовольняє потребу особи винятково в її самооцінці, у визначенні її місця в соціумі, то, очевидно, вона навряд чи здатна задовольняти потреби (інтереси) третіх

---

⁶⁷¹ Михайлов С. В. Категория интереса в российском гражданском праве / С. В. Михайлов. – М. : Статут, 2002. – С. 61.

осіб. Тому видається, що зазначене благо не здатне отримати товарно-грошовий вираз. Разом з тим, якщо гіпотетично припустити, що з розвитком науки, техніки, суспільства можливість використання даного блага третіми особами з'явиться, то з'явиться і можливість їх грошової оцінки.

Ще однією умовою, необхідною для оцінки нематеріального блага, є його об'єктивованість. Річ у тому, що блага, які розглядаються, не мають фізичної субстанції, не мають просторових кордонів, а тому для усвідомлення їх корисних властивостей третіми особами та згодом оцінки споживчої, мінової цінності необхідно, щоб вони отримали певний зовнішній (об'єктивований) вираз. Без цього нематеріальні блага особи не можуть бути ні сприйняті оточуючими, ні усвідомлені ними, ні піддані оцінці. Об'єкт має являти собою об'єктивну реальність, виражену зовні, тобто таку, що не зливається з особистістю свого носія.

Як ілюстрацію значення даної умови можна навести такий приклад. Зображення фізичної особи, відомості про її особисте життя, що містяться в кореспонденції, особистих паперах, можуть бути сприйняті третіми особами та оцінені в грошах, оскільки вони мають зовнішній прояв, виражені зовні. Форма прояву дозволяє цим об'єктам не лише автономно існувати, але й допускати до них інших суб'єктів. Відносини, що виникають між такими особами з приводу об'єктивованих нематеріальних благ, і визначають міру цінності останніх у грошовому вираженні.

Таким чином, встановлено три умови, за наявності яких об'єкти особистих немайнових правовідносин можуть бути оцінені в грошах. Це наявність у нематеріального блага об'єктивної цінності та корисних властивостей, що дозволять задовольняти інтереси не лише їхнього носія, а й інтереси третіх осіб, а також його певний зовнішній (об'єктивований) вираз. Ймовірно, що ці умови необхідні, а всі разом є достатніми для того, щоб особисте немайнове чи інше нематеріальне благо могло бути оцінено в грошах.

Перевіriamo правильність зроблених висновків і розглянемо, які з об'єктів особистих немайнових правовідносин, що здатні до відособленості, об'єктивації та є від'ємними, можуть бути оцінені в грошах.

У попередніх розділах цього дослідження було встановлено, що до відособлення, від'ємності (автономії) та об'єктивації здатні такі об'єкти, як ім'я фізичної особи, її зображення, честь, ділова репутація, найменування юридичної особи, відомості про особисте життя, особисті папери, кореспонденція, житловий простір, інформація, участь в управлінні товариством, об'єкти права на повагу до тіла людини, яка померла. Ці риси дозволяють зазначеним об'єктам не зливатися зі своїм носієм, існувати як зовнішні блага. У свою чергу, стан присвоєності та зовнішній стосовно суб'єкта характер нематеріальних благ створюють можливість установлювати над нематеріальними благами таке панування, яке дозволяє або самостійно використовувати їх корисність, усуваючи від них усіх інших осіб, або допускати до їх використання третіх осіб, самостійно визначаючи характер такого використання. Очевидно, що маючи об'єктивну форму вираження, нематеріальні блага особистих немайнових правовідносин можуть бути сприйняті оточуючими через органи чуття, усвідомлені, зрозумілі ними. Усвідомлення (виявлення) корисних властивостей об'єктів, здатних задовольняти майнові та немайнові потреби не лише своїх обладателів, але й третіх осіб, призводить до виникнення об'єктивної цінності.

На підтвердження сказаного можна навести наступне. Великий російський виробник парфумерії та косметики АТ «Концерн “Калина” у 2001 р. уклав з абсолютним і багаторазовим чемпіоном світу з перукарської майстерності, чотириразовим володарем національної премії «Овація» Сергієм Зверевим договір, за яким останній дав свою згоду на використання його імені в торговій марці нової лінії косметичних виробів АТ «Концерн “Калина”». За використання імені С. Зверєву було встановлено середню щомісячну оплату в розмірі 50 тис. доларів США. Слід відзначити, що цей договір «випробовувався на міцність» у Тимірязівському суді міста Москви і вистояв⁶⁷².

---

⁶⁷² Маркарьян Р. В. Безымянная «Звезда» [Електронний ресурс] // Человек и закон. – № 10. – 2004. – Режим доступу : <http://www.russich.ru/zverev.shtml>.

З аналізу ситуації, що склалась, видно, що ім'я С. Зверєва було сприйнято АТ «Концерн “Калина” як відокремлене й об'єктивоване особисте благо. Товариство побачило у ньому корисні для себе властивості. У результаті виник зв'язок між попитом (тим, кому потрібне «щось конкретне») і пропозицією (тим, у кого це «щось конкретне» є і він готовий його надати). У межах такого зв'язку і сформувався цілком конкретна ціна на ім'я. При цьому ні про які матеріальні та трудові витрати чи капіталовкладення С. Зверєва у своє ім'я не йшлося і не могло йтися. Очевидно, що в даному випадку ціна формувалась не на основі вартості (собівартості) імені, а на основі цінності останнього (співвідношення попиту та пропозиції).

Подібним чином можуть бути оцінені й інші об'єктивовані нематеріальні блага. Наведемо декілька прикладів. Так, за оголену фотосесію учасниць із групи «ВІА Гра» американський журнал «Playboy» заплатив 10 тис. євро⁶⁷³, а зображення оголених Брітні Спірс і Анжеліни Джолі «журнали для дорослих» готові були купити за 1,2 млн доларів США⁶⁷⁴. Знімок оголеної 20-річної зірки світової поп-сцени Мадонни було продано в Нью-Йорку з торгів, організованих домом «Крістіс» (Christie's), за 37,5 тис. доларів США⁶⁷⁵. Не викликає сумніву, що в наведених прикладах зображення фізичної особи розглядається як товар, що має об'єктивну цінність. І саме співвідношення попиту та пропозиції дозволило сформувати досить визначені ціни на зазначені особисті немайнові блага. Саме їх об'єктивна форма вираження забезпечила можливість учасникам обороту розглядати ці об'єкти як товар. При цьому собівар-

---

⁶⁷³ Сколько стоит голая фотосессия отечественных звезд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.muznarod.net/news/368>.

⁶⁷⁴ Сколько стоят обнаженные звезды [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kinokiev.com/index.php?code=SN&id=267>.

⁶⁷⁵ Аукционы зарабатывают на Мадонне [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://circus.at.ua/news/2009-08-06-232>.

тість матеріального носія зображення у даних прикладах абсолютно ніяк не впливала на формування ціни.

Доступ до чужого житлового простору теж має свою ціну. Наприклад, відвідати родовий маєток президента Естонії Томаса Хендріка Ільвеса, який, по суті, являє собою хутір, можна було, заплативши за це 3720 крон (близько двохсот сорока євро)⁶⁷⁶. Потрапити на віллу відомого актора Брюса Уїлліса та провести там ніч коштує 20 873 долари⁶⁷⁷. Як можна помітити, житловий простір також може бути оцінений у грошах і допущений до обороту. Уникаючи в останньому прикладі підміни понять, необхідно зазначити, що про ціну може йтися стосовно двох різних благ. Це матеріальний об'єкт – нерухомість (вілла, хутір) та нематеріальний об'єкт – житловий простір. Стосовно першого ціна може формуватися з урахуванням собівартості. Щодо другого – ні. При цьому кожен із них має самостійну цінність. Не викликає сумнівів, що у вищенаведених прикладах оплата здійснюється не за користування нерухомістю, а за можливість доступу (проникнення) до чужого житлового простору.

Інші приклади. У Франції з аукціону за 2 050 євро продано лист Жюльє Верна Александру Дюма-сину⁶⁷⁸, а чотири листи принцеси Уельської Діани, адресовані її няні, було продано більш ніж за 28,5 тис. фунтів стерлінгів на торгах аукціонного будинку Reeman Dansie в Лондоні⁶⁷⁹. Любовні листи, касети із записом сімнадцяти хвилин «розмов» Мадонни з автовідповідачем її колишнього бой-

---

⁶⁷⁶ Калакаукас И. Сколько стоит попасть в гости к президенту Эстонии [Электронный ресурс] / И. Калакаукас ; ПЛН. – Псков. – 2007. – 14 июня. – Режим доступа : <http://plnpskov.ru/arhiv/42492.html>.

⁶⁷⁷ Сколько стоит ночь в доме звезды? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ttesi.uz/skolko-stoit-noch-v-dome-zvezdy/>.

⁶⁷⁸ Раритетные письма великих людей выставлены на аукцион [Электронный ресурс] // Музейное пространство Украины. – Режим доступа : <http://www.prostir.museum/news/ru/detail?id=2644>.

⁶⁷⁹ Письма принцессы Дианы таки продали [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bayki.com/info/84472>.

френда та декілька особистих факсів, адресованих йому ж, продавець – аукціонний будинок Gotta Have It на Манхеттені – оцінив у суму близько 40 тис. доларів США⁶⁸⁰.

Як можна помітити, не лише особисті папери (листи), а й кореспонденція можуть мати мінову цінність і підлягати грошовій оцінці. Подібне можна сказати про інформацію та інші об'єктивовані нематеріальні блага.

Таким чином, ті об'єкти особистих немайнових правовідносин, які мають об'єктивну цінність, корисність, що дозволяє задовольнити інтереси не лише їхнього обладателя, а й третіх осіб, а також зовнішній (об'єктивований) вираз, набувають можливості оцінюватися в грошах. Зроблений висновок вказує на наявність у відособлених, об'єктивованих, від'ємних об'єктів особистих немайнових правовідносин ще однієї ознаки, необхідної для їх обороту.

Товарних якостей нематеріальне благо набуває не (не тільки) через цінність матеріального носія, за допомогою якого воно виражене зовні, а тому що має самостійну цінність. Їх ціна базується на взаємності, тобто внутрішньому зв'язку між змінами в майновій сфері обох контрагентів обороту та зустрічності їх дій (надання)⁶⁸¹. Саме тому, коли говорять про цінність об'єкта обороту, як правило, йдеться про те, щоб висловити «ступінь його придатності для платного обміну», ступінь зацікавленості попиту і пропозиції. Благо як мінова цінність завжди придатне до платного обороту⁶⁸². Подібну позицію займає й практика європейських судів, яка свідчить про загальну світову тенденцію розвитку відносин, що виникають з приводу розглянутих благ. Наприклад, у справі Ван Марле проти Нідерландів (Постанова ЄСПЛ від 26.06.1986 р.) Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що ділова репутація наділена

---

⁶⁸⁰ Любовные послания отвергнутой Мадонны будут проданы в Нью-Йорке [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://5-l.net/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=1.

⁶⁸¹ Бару М. И. Возмездность и безвозмездность в советском гражданском праве : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / М. И. Бару. – М., 1957. – С. 7–8.

⁶⁸² Там само.

такою ознакою, як економічна цінність, а отже, має ціну і являє собою реальне, тобто об'єктивно виражене, благо⁶⁸³. Опосередковано подібного висновку дійшов і Федеральний Верховний суд Німеччини у справі Марлен Дітріх (Marlene Dietrich, Bundesgerichtshof, NI ZR 49/97 від 01.12.1999 р.). Суд визнав право на ім'я та право на зображення майновими правами⁶⁸⁴. Це означає, що ім'я та зображення розглядалися судом як реально існуючі об'єкти, що наділені майновою (економічною) цінністю, тобто вони здатні бути оціненими у грошах. Адже відомо, що суб'єктивні права, які становлять зміст майнових відносин, не можуть не мати економічного змісту. Отже, якщо право на ім'я, право на зображення, право на ділову репутацію тощо визнані судами майновими, то це свідчить про їх економічний зміст, що, у свою чергу, має свідчити про економічну цінність об'єктів таких прав, тобто про можливість їх оцінки в грошах.

Таким чином, практика європейських судів виходить з того, що деякі нематеріальні об'єкти можуть розглядатися як об'єкти не тільки особистих немайнових, а й майнових прав. Подібний підхід свідчить про те, що в суспільстві поступово змінюється шкала цінностей, і блага, що розглядаються, набувають не лише соціального, а й економічного значення.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що цінність нематеріального блага може носити відповідно особистий немайновий чи майновий характер. Майновий характер цінності об'єкта проявляється в його економічній ціні. Об'єкт у цьому випадку стає товаром в економічному сенсі, а майновий інтерес забезпечується можливістю

---

⁶⁸³ Стандарты Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции Российской Федерации. Избранные права / науч. ред. Н. В. Варламова, Т. А. Васильева. – М. : Ин-т права и публич. политики, 2002. – С. 100, 231–232.

⁶⁸⁴ Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – №4. – Режим доступа : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf.

отримувати з нього мінову цінність. Подібну позицію займають і деякі вітчизняні дослідники. Підтримуючи Філіпа Котлера та Гаррі Армстронга, які виходять з утилітарного (прагматичного) підходу, в сучасній юридичній літературі до товару також відносять усе те, що може задовольняти потреби чи бажання і пропонується ринку з метою привернення уваги, використання або споживання⁶⁸⁵. Немайновий характер цінності може проявлятися в її можливості задовольняти немайнові інтереси, тобто інтереси, спрямовані, перш за все, на розвиток особистості, її охорону⁶⁸⁶. Тому і класифікація відносин має проводитись залежно не лише від того, чи є об'єктом відносин матеріальне або нематеріальне благо, але й від того, оцінюють їх сторони в грошах чи ні, розглядають дане благо як товар чи ні, виступає воно (благо) об'єктом майнових відносин чи ні.

У зв'язку зі зробленим висновком необхідно відзначити, що в юридичній літературі при характеристиці особистих немайнових благ такі ознаки, як позаекономічний зміст, неможливість грошової оцінки і нематеріальний характер, нерідко ототожнюються⁶⁸⁷. Такий підхід заслуговує на більш пильну увагу до нього. Нематеріальний характер як ознака, вказує на те, що об'єкт є безтілесним, не наділеним фізичною субстанцією. Позаекономічний зміст вказує на неможливість, нездатність об'єкта до грошової оцінки. Так, наприклад, об'єкт може бути нематеріальним і мати позаекономічний зміст. До таких належать: життя, здоров'я фізичної особи, її недоторканність, гідність та ін. Але

---

⁶⁸⁵ Доценко О. М. Правове регулювання поширення інформації в мережі Інтернет (цивільно-правовий аспект) / О. М. Доценко. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 29.

⁶⁸⁶ Самохвалов А. А. Информация как объект гражданских прав [Електронний ресурс] / А. А. Самохвалов // Право: Теория и Практика. – 2003. – № 15. – Режим доступу : <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4.html>.

⁶⁸⁷ Сулейменов М. К. Нематериальные блага в системе объектов гражданских прав / М. К. Сулейменов // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов; под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юриком Интер, 2010. – С. 137.

є об'єкти, які носять нематеріальний характер і при цьому можуть мати економічний зміст, тобто підлягати грошовій оцінці. До таких належать: ім'я фізичної особи, її зображення, відомості про особисте життя, інформація, житловий простір, особисті папери, кореспонденція тощо. Здатність до грошової оцінки у них виникає завдяки їх: 1) об'єктивної цінності та корисним властивостям, що дають змогу задовольняти інтереси не лише їх носія, але й третіх осіб; 2) певному зовнішньому (об'єктивованому) вираженню. Саме ці умови необхідні, а разом достатні для того, щоб особисте немайнове чи інше нематеріальне благо могло бути оцінено в грошах.

Тому необхідно відзначити, що не всі особисті немайнові блага можуть бути оцінені в грошах. Не підлягають, очевидно, грошовій оцінці об'єкти, невід'ємні і не здатні до автономного існування, тобто ті, які являють цінність лише для особи-носія. Це особисте життя фізичної особи, її гідність та індивідуальність. Не підлягають грошовій оцінці й законні інтереси, такі, як свобода вибору літературної, художньої, наукової і технічної творчості, свобода вибору місця проживання, вибір роду діяльності, свобода пересування і вибір місця перебування, свобода об'єднань, мирних зібрань. Це викликано тим, що зазначені законні інтереси не об'єктивуються, не здатні проявлятися зовні у формі, доступній для сприйняття органами людських чуттів, носять чітко виражений особистий характер і дозволяють задовольняти інтерес тільки особам-носіям. Вони являють собою лише прояви індивідуальних рис, здібностей, прагнень людини.

Висновки до розділу 3

Таким чином, спираючись на категорії, наведені у попередніх розділах цієї роботи, і визначаючи на підставі методу альтернатив наявність або відсутність ознак оборотоздатності об'єктів особистих немайнових правовідносин, було встановлено:

1. Оскільки під об'єктом цивільних правовідносин розуміється благо (матеріальне чи нематеріальне), яке належить управомоченій особі або існує об'єктивна можливість такої належності відповідно до норм права, а під благом необхідно розуміти все те, що завдяки своїм корисним властивостям здатне задовольняти потреби людини, то до загальних ознак нематеріального об'єкта (блага) належать: корисність (здатність задовольняти потреби), яка усвідомлена (відкрита) людиною; доступність до обладання чи належність особі.

2. Залежно від характеру тих чи інших нематеріальних об'єктів особистих немайнових правовідносин, вони можуть бути відособленими та набувають своєї визначеності такими ж способами і засобами, як і будь-який інший об'єкт цивільного права. Цими ж межами встановлюється і відособленість одного блага від іншого. Дана ознака дозволяє встановлювати панування, монополію над об'єктами, що розглядаються.

3. Характерною особливістю об'єктів, що розглядаються, є те, що частина з них належить до об'єктивованих духовних благ. Іншими словами, деякі нематеріальні об'єкти за допомогою продуктів культури (мови, письма, картин, скульптури, фотографії, реєстрації і т. п.) виражені в доступній для сприйняття органами людських чуттів об'єктивній формі. Об'єктивованість вказує на зовнішній стосовно суб'єкта характер благ.

Незважаючи на свою нематеріальність, до об'єктів, здатних через об'єктивну форму проявлятися зовні, тобто існувати як об'єктивна реальність, належать ім'я фізичної особи, її зображення, честь, ділова репутація, найменування юридичної особи, участь в управлінні товариством, інформація, житловий простір, відомості про особисте життя, особисті папери, кореспонденція тощо.

4. На відміну від розглянутих вище об'єктів у ЦК України закріплено й законні інтереси. Зокрема, ст. 309, 310, 312–315 ЦК України передбачають права на вільний вибір сфер, змісту та форм (способів, прийомів) творчості, на вільний вибір і зміну місця проживання, вибір місця перебування, свободу об'єднання у політичні та громадські

організації, свободу пересування і т. п. як законні інтереси, охорона яких забезпечує нормальне соціальне буття фізичної особи.

Законний інтерес – це юридичний дозвіл, що, на відміну від суб'єктивного права, має лише характер правового прагнення. Він веде до досягнення певних благ. Але саме благо (об'єкт) – поза змістом і структурою законного інтересу.

Законний інтерес не наділений ознаками оборотоздатності.

5. Абсолютно всі нематеріальні блага є невідчужуваними в силу свого чітко вираженого особистого характеру. Цей висновок ґрунтується на тому, що відчуження означає віддалення від себе, перетворення свого блага на чуже. У свою чергу, невідчужуваність об'єктів особистих немайнових прав – це неможливість за допомогою будь-яких дій (правомірних чи неправомірних) зробити їх чужими, віддалити від себе. Це принципово неможливо.

У той же час ті об'єкти особистих немайнових правовідносин, які були об'єктивовані за життя їх носія і набули зовнішнього характеру щодо суб'єкта, після смерті останнього не зникають, а отже, є від'ємними, можуть існувати автономно після його смерті. Об'єктивувавшись, вони не зникають, не зливаються з особою. Можливість такого автономного існування свідчить про від'ємність об'єктів, що, у свою чергу, вказує на наявність у них однієї з ознак натуральної оборотоздатності. Дослідження об'єктивованих нематеріальних благ дозволяє стверджувати, що вони здатні до автономного існування й за життя особи-носія, що створює можливість їх використання у відриві від останнього.

До таких об'єктів належать ім'я фізичної особи, її зображення, честь, ділова репутація, найменування юридичної особи, інформація, житловий простір, відомості про особисте життя, особисті папери, кореспонденція, об'єкти права на повагу до тіла людини, яка померла та інші подібні об'єкти.

6. Об'єктивовані від'ємні нематеріальні об'єкти особистих немайнових правовідносин можуть мати свою ціну,

виражену в грошах. При цьому їх немайнова цінність не втрачається.

Майновий характер цінності об'єкта проявляється в її економічній ціні. У цьому разі майновий інтерес забезпечується можливістю отримувати з нього мінову цінність. Ціна в даному випадку визначається виходячи з теорії цінності, тобто не з вартості (собівартості, витрат), а з попиту та пропозиції. Її розмір базується на взаємній оцінці учасниками відносин певних об'єктів.

Здатність до грошової оцінки в об'єктів особистих немайнових правовідносин виникає завдяки їх: 1) об'єктивній цінності та корисним властивостям, що дають змогу задовольняти інтереси не лише особи-носія, але й третіх осіб; 2) певному зовнішньому (об'єктивованому) вираженню. Саме ці умови необхідні, а разом достатні для того, щоб особисте немайнове чи інше нематеріальне благо могло бути оцінено в грошах.

Немайновий характер цінності може виявлятися в її можливості задовольняти немайнові інтереси.

7. Ті нематеріальні об'єкти, які мають ознаки відособленості, об'єктивованості, від'ємності та економічної цінності, подібно до результатів творчої діяльності, мають властивості товару і потенційно здатні брати участь в економічному обороті.

8. Не здатні до обороту: свобода вибору літературної, художньої, наукової та технічної творчості, свобода вибору місця проживання, вибір роду діяльності, свобода пересування і вибір місця перебування, свобода об'єднань, свобода мирних зібрань, оскільки вони невіддільні і не об'єктивовані, носять чітко виражений особистий характер і дозволяють задовольняти інтерес лише своїм носіям. З цієї ж причини вони не підлягають грошовій оцінці.

Розділ 4

Поняття особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами

4.1. Поняття оборотоздатних об'єктів особистих немайнових прав

У попередніх розділах даної роботи зазначалося, що для встановлення оборотоздатності об'єктів особистих немайнових правовідносин необхідно виявити у них наявність таких ознак, як корисність, тобто здатність задовольняти потреби суб'єкта; доступність до обладання; визначеність (відособленість). Вони характерні для всіх об'єктів цивільного права. Разом із тим визначено спеціальні ознаки, які вказують на здатність об'єкта до обороту. Це від'ємність, об'єктивованість, можливість їх грошової оцінки. Також було встановлено ряд об'єктів особистих немайнових прав, яким притаманні зазначені ознаки. Визначена спільність ознак свідчить про те, що об'єкти, наділені вищенаведеними ознаками, здатні перебувати в економічному обороті та наділені натуральною оборотоздатністю. До таких, наприклад, можна віднести ім'я фізичної особи, її зображення, честь, ділову репутацію, особисті папери, відомості про особисте життя, житловий простір, кореспонденцію, інформацію, найменування юридичної особи, участь в управлінні товариством тощо. Наведений перелік не є вичерпним, оскільки в його основу, у більшості своїй, було покладено лише ті об'єкти, права на які поіменовані у Книзі другій ЦК України. Відповідно, до нього можуть входити й інші оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин. Зокрема, це можуть бути непоіменовані нематеріальні блага (наприклад, голос фізичної особи, автономність юридичної особи тощо).

Отже, визначаючи поняття оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин через його обсяг, можна зазначити, що такими є: ім'я фізичної особи, її зображення, честь, ділова репутація, особисті папери, відомості про особисте життя, житловий простір, кореспонденція, інформація, найменування юридичної особи, участь в управлінні товариством, голос фізичної особи, автономність юридичної особи та інші від'ємні нематеріальні блага.

Зважаючи на виявлені ознаки об'єктів особистих немайнових правовідносин, виникає необхідність з'ясування їх місця в системі об'єктів цивільного права. Це дасть можливість визначити поняття оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин, яке буде використовуватися в подальшому.

Незважаючи на те, що дослідженню об'єктів особистих немайнових правовідносин неодноразово приділялась увага в теорії цивільного права, аналіз сучасних досліджень вказує на необхідність деяких уточнень їх місця в системі об'єктів цивільного права. Так, відповідно до ст. 177 ЦК України, об'єкти цивільного права – це блага⁶⁸⁸. У наведеній нормі блага поділяються на два різновиди – матеріальні і нематеріальні. Використання законодавцем прикметників «матеріальний» і «нематеріальний» вказує на характерні особливості об'єктів того чи іншого виду. Матеріальність означає, що благо має фізичну субстанцію, належить до предметів матеріального світу, має властивості форми, розміру, кольору, структури. Відповідно, нематеріальність означає, що благо не має фізичної субстанції, не належить до предметів матеріального світу, не має властивостей форми, розміру, кольору, структури. При цьому очевидно, що матеріальні та нематеріальні блага являють собою дихотомію. Інакше кажучи, законодавець поділив усі об'єкти цивільного права на дві взаємовиключні групи. Вони можуть бути або матеріальні, або нематеріальні. В осно-

---

⁶⁸⁸ Див. більш детально: Сліпченко С. О. Поняття об'єкта цивільного права за ЦК України / С. О. Сліпченко // Право України. – 2007. – № 12. – С. 80–84.

ві такої класифікації покладено природу того чи іншого блага.

Нематеріальні блага є поіменованим у главі 15 ЦК України видом об'єктів цивільних прав. І хоча перелік елементів виду не є вичерпним, чітко визначено групи (різновиди) об'єктів, які належать до нематеріальних благ. Це: 1) результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності (ст. 199 ЦК України); 2) інформація (ст. 200 ЦК України); 3) особисті немайнові блага (ст. 201 ЦК України). Застосовуючи до понять «матеріальні блага» та «нематеріальні блага» правила дихотомії, доходимо висновку, що якщо до поняття «нематеріальні блага» входять результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності, інформація, особисті немайнові блага, то об'єкти, які названо в Розділі III ЦК України, але за межами глави 15 ЦК України, повинні об'єднуватися поняттям «матеріальні блага».

Таким чином, базуючись на системному аналізі Розділу III ЦК України, нематеріальними благами є тільки ті об'єкти, які належать до об'єктів інтелектуальної власності, інформації чи особистих немайнових благ. Вони не належать до предметів матеріального світу. Лише для нематеріальних благ характерна відсутність матеріальної (фізичної) субстанції. У свою чергу, використовуючи правила дихотомії, доходимо висновку, що ті об'єкти, які не входять до групи нематеріальних благ, є матеріальними.

На підставі вищенаведеного стає очевидним, що об'єкти особистих немайнових правовідносин, до яких входять особисті немайнові блага та інформація, у т. ч. і оборотоздатні, є нематеріальними благами, а значить, не належать до предметів матеріального світу, не мають матеріальної (фізичної) субстанції.

Зроблений висновок є проміжним і потребує певного уточнення. Дійсно, у об'єктів особистих немайнових правовідносин відсутня матеріальна (фізична) субстанція, вони не належать до предметів матеріального світу та не мають геометричних форм, розмірів, кольору. Разом з тим, необхідно зазначити, що ці самі ознаки з успіхом можуть бути

використані для характеристики деяких об'єктів, які не належать до нематеріальних благ у значенні глави 15 ЦК України. Наприклад, послуги, майнові права, бездокументарні цінні папери, безготівкові гроші, також не належать до предметів матеріального світу, не мають матеріальної (фізичної) субстанції, геометричних форм, розмірів і кольору. Але ЦК України не відносить їх до такого виду об'єктів як нематеріальні блага, а розміщує їх за межами цього виду.

Таким чином, виникає потреба уточнення обсягу поняття «нематеріальні блага». З одного боку, базуючись на системному аналізі Розділу III ЦК України, до нього входять лише об'єкти інтелектуальної власності, інформація та особисті немайнові блага. З іншого боку, буквально тлумачення термінів «матеріальний» і «нематеріальний» та доктрина цивільного права вказують, що є ряд об'єктів, які хоча й перебувають за межами глави 15 ЦК України, але не можуть бути віднесені до матеріальних благ, оскільки за своєю природою (за своєю сутністю), є нематеріальними. Тому, використовуючи дихотомічний поділ об'єктів цивільного права, їх слід було б віднести до нематеріальних благ.

В юридичній літературі справедливо зазначається, що законодавець нерідко використовує термін «нематеріальні блага» як у широкому, так і у вузькому розумінні⁶⁸⁹. Уявляється, що саме так вчинив і законодавець України. У широкому розумінні, в теорії цивільного права під нематеріальними благами розуміють усі ті об'єкти, що не мають фізичної субстанції. Зокрема, до таких відносять не тільки результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформацію, особисті немайнові блага, а й послуги, майнові права як об'єкти цивільних прав, бездокументарні цінні папери, безготівкові гроші тощо. У вузькому розумінні термін «нематеріальні блага» використовується як спеціальний, тільки для позначення об'єктів, названих у главі 15 ЦК Украї-

---

⁶⁸⁹ Ермолова О. Н. Проблемы теории нематериальных благ : науч. моногр. / О. Н. Ермолова, А. В. Трофименко. – М. ; Реабилитация, 2008. – С. 69.

ни, а саме: об'єктів права інтелектуальної власності, інформації, особистих немайнових благ.

У цілому сприймаючи такий законодавчий підхід, необхідно погодитися з О. М. Єрмоловою та А. В. Трофименко, які стверджують, що таке використання одного й того самого поняття інколи може призвести до помилкового сприйняття тих чи інших об'єктів, їх природи, а тому пропонують у широкому розумінні застосовувати термін «нематеріальні об'єкти», а у вузькому – «нематеріальні блага»⁶⁹⁰. Ми повністю розділяємо такий підхід. Тому система об'єктів цивільного права може бути представлена таким чином.

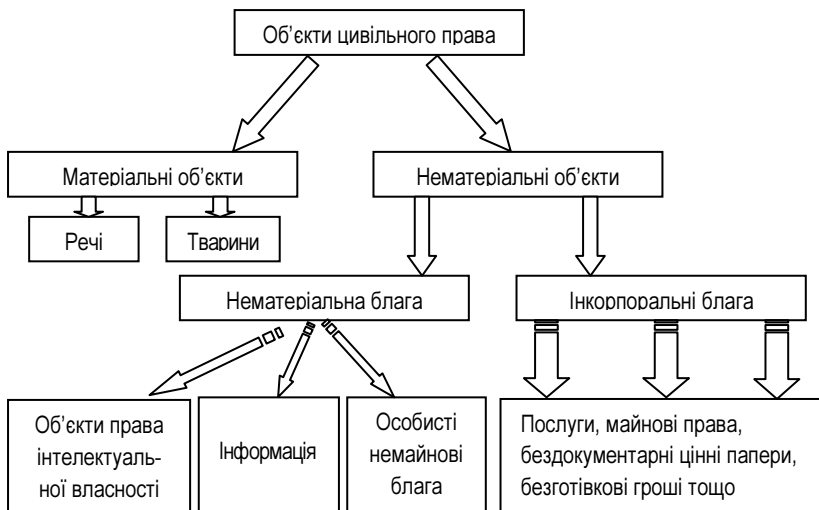
1. Усі об'єкти цивільних правовідносин, залежно від їх природи, поділяються на два види: матеріальні та нематеріальні об'єкти. До матеріальних об'єктів належать усі ті, що мають фізичну субстанцію, належать до предметів матеріального світу, мають властивості форми, розміру, кольору, структури. Такими є речі, тварини. До нематеріальних об'єктів належать усі ті, що не мають фізичної субстанції, належать до предметів нематеріального світу. Наголосимо, істотною ознакою цієї групи об'єктів є їх нематеріальна сутність. До неї входять не тільки нематеріальні блага у вузькому значенні цього поняття, а й послуги, майнові права, бездокументарні цінні папери, безготівкові гроші тощо.

2. Нематеріальні об'єкти поділяються на два види: нематеріальні блага та інкорпоральні блага. До нематеріальних благ належать об'єкти права інтелектуальної власності, інформація, особисті немайнові блага. До інкорпоральних благ – усі ті, що мають нематеріальну природу, але не ввійшли до нематеріальних благ. Сам термін «інкорпоральні блага» пропонується ввести штучно, лише для того, щоб серед нематеріальних об'єктів відокремити нематеріальні блага від інших нематеріальних об'єктів.

Таким чином, система об'єктів цивільного права може бути представлена такою схемою:

---

⁶⁹⁰ Єрмолова О. Н. Проблемы теории нематериальных благ : науч. моногр. / О. Н. Ермолова, А. В. Трофименко. – М. ; Реабилитация, 2008. – С. 69.

На підставі вищенаведеного попередній висновок щодо місця об'єктів особистих немайнових правовідносин може бути уточненим. Так, оскільки до об'єктів особистих немайнових правовідносин входять особисті немайнові блага та інформація, то вони входять до нематеріальних благ як родової категорії. У свою чергу, нематеріальні блага разом із інкорпоральними благами утворюють групу нематеріальних об'єктів. Останні є родовим поняттям щодо понять «нематеріальні блага» та «інкорпоральні блага». А нематеріальні об'єкти і матеріальні об'єкти являють собою два різновиди об'єктів цивільного права.

У юридичній літературі⁶⁹¹ деякі дослідники об'єкти особистих немайнових правовідносин відносять до немайнових благ, використовуючи щодо них словосполучення «нематеріальні блага» та «немайнові блага» як синонімічні⁶⁹². Інші зве-

⁶⁹¹ Ермолова О. Н. Проблемы теории нематериальных благ : науч. моногр. / О. Н. Ермолова, А. В. Трофименко. – М. ; Реабилитация, 2008. – С. 68.

⁶⁹² Шелютто М. Л. Гражданско-правовая защита чести, до-
299

ртають увагу на відмінність понять «нематеріальні блага» та «немайнові блага», що не дає можливості їх ототожнення та використання наведених словосполучень як синонімічних⁶⁹³.

Уявляється, що саме остання точка зору заслуговує на увагу. Вона може ґрунтуватися на таких аргументах.

Немайновими вважаються ті об'єкти, які не можуть бути оціненими у грошах⁶⁹⁴, ті, що не можуть розглядатися як майно, не здатні бути об'єктом майнового права. Відповідно, майнові блага – це ті, які можуть оцінюватися у грошах та здатні бути об'єктом майнового права. В основу даної класифікації покладено здатність того чи іншого блага оцінюватися в грошах, розглядатися як майно, що може фігурувати в обороті. Матеріальна чи нематеріальна природа (сутність) об'єктів у даному випадку не враховується. Основою ж поділу об'єктів на матеріальні та нематеріальні, як уже зазначалося, є їх природа, наявність або відсутність у них фізичної субстанції. І здатність оцінюватися у грошах ця класифікація до уваги не бере. Отже, в основу поділу об'єктів на «матеріальні» та «нематеріальні» і поділу на «майнові» та «немайнові» покладено різні критерії, що підтверджує думку про нетотожність понять «нематеріальні блага» та «немайнові блага». Це дає можливість підтримати

стоинства и деловой репутации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. Л. Шелютто. – М., 1997. – С. 32–33; Эрделевский А. М. Компенсация морального вреда в России и за рубежом / А. М. Эрделевский. – М. : ФОРУМ–ИНФРА-М, 1997. – 240 с.; Дельцова Н. В. Объекты интеллектуальной собственности: система признаков и система правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Дельцова. – Самара, 2004. – С. 46; Цивільне право : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – С. 252.

⁶⁹³ Голубев К. И. Компенсация морального вреда как способ защиты неимущественных благ личности / К. И. Голубев, С. В. Парижский. – 3-е изд., испр. и доп. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 50–51; Ермолова О. Н. Проблемы теории нематериальных благ : науч. моногр. / О. Н. Ермолова, А. В. Трофименко. – М. : Реабилитация, 2008. – С. 68.

⁶⁹⁴ Голубев К. И. Вказана праця. – С. 50.

позицію тих дослідників, які вважають, що словосполучення «нематеріальні блага» та «немайнові блага» не є синонімічними.

Оскільки пара таких понять як «матеріальні об'єкти» та «нематеріальні об'єкти» і пара «майнові об'єкти» та «немайнові об'єкти» являють собою дві дихотомії, то виникає унікальна можливість перевірки вищенаведених висновків щодо співвідношення понять «нематеріальні блага» та «немайнові блага» за допомогою такого способу аналізу, як тетратомія.

Поєднуючи дихотомічну пару «нематеріальні об'єкти» та «матеріальні об'єкти» з іншою парою – «немайнові об'єкти» та «майнові об'єкти», отримуємо чотири групи понять: «нематеріальні, але майнові об'єкти»; «нематеріальні та немайнові об'єкти»; «матеріальні, але немайнові об'єкти»; «матеріальні та майнові об'єкти». Причому, кожна із груп об'єднує у собі лише певні види об'єктів цивільного права.

Так, нематеріальні, але майнові об'єкти не мають фізичної субстанції, не належать до предметів матеріального світу. Разом з тим, вони здатні оцінюватися у грошах та бути об'єктом майнового права. До таких, наприклад, можна віднести інкорпоральні блага (послуги, майнові права, бездокументарні цінні папери, безготівкові гроші тощо).

Нематеріальні та немайнові – це, відповідно, об'єкти, які не мають фізичної субстанції, тобто не належать до предметів матеріального світу та не можуть бути оцінені у грошах і бути об'єктами майнових прав. До таких, наприклад, можна віднести деякі особисті немайнові блага (особисте життя фізичної особи, її гідність, життя як біологічне існування, свободу тощо).

Для матеріальних, але немайнових об'єктів характерною є наявність фізичної субстанції, тобто, це об'єкти, що належать до предметів матеріального світу. Разом з тим, вони не здатні оцінюватися у грошах та бути об'єктом майнового права. Можна припустити, що до цієї групи належать речі (камінець, мушля, земля з батьківщини, оберіг, тіло людини, яка померла та місце її поховання тощо), які не мають економічної цінності чи економічна цінність яких

є неважливою. Ці предмети матеріального світу являють собою духовні (моральні) цінності. Вони, наприклад, є цінними для її володільця, як пам'ятка про певну подію чи про особу. До матеріальних, але немайнових благ можна віднести й органи та інші анатомічні матеріали з людського тіла. Не викликає сумнівів, що з моменту відокремлення їх від людини вони набувають ознаки речей і належать до предметів матеріального світу. Разом з тим, відповідно до ст. 18 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині»⁶⁹⁵, укладання угод, що передбачають купівлю-продаж органів або інших анатомічних матеріалів людини, за винятком кісткового мозку, забороняється. Отже, в силу прямого припису чинного законодавства України, такі матеріальні блага, як органи або інші анатомічні матеріали людини, за винятком кісткового мозку, не можуть бути віднесені до майнових благ.

Матеріальні та майнові об'єкти – це ті, що мають фізичну субстанцію (належать до предметів матеріального світу). При цьому вони здатні оцінюватися у грошах та бути об'єктами майнових прав. До таких належать речі (продукти харчування, одяг, транспортні засоби тощо) та тварини, на яких поширюється правовий режим речей.

Таким чином, використання тетратомії дозволило ще раз підтвердити думку про те, що використання словосполучень «нематеріальні блага» та «немайнові блага» як синонімічних, неприпустимо, оскільки вони позначають різні ознаки. І не всі нематеріальні блага є немайновими, як і навпаки, не всі немайнові блага є нематеріальними. Визначаючи місце оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин серед тих груп, що були встановлені за допомогою тетратомії, зазначимо, що у попередньому розділі було встановлено, що оборотоздані об'єкти особистих немайнових правовідносин здатні оцінюватися у грошах, тобто мають економічну цінність. Ця властивість дозволяє віднести їх до майнових благ. Разом з тим, здатність оціню-

---

⁶⁹⁵ Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 41. Ст. 377.

ватися у грошах не позбавляє оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин немайнової цінності, яка є самостійною⁶⁹⁶, відмінною від майнової. Вони продовжують носити яскраво виражений особистий характер, набувають неповторного індивідуального окрасу, персоніфікують своїх носіїв⁶⁹⁷, являють собою оцінку їх соціальних рис⁶⁹⁸, забезпечують фізичне благополуччя, всебічний розвиток, удосконалення, автономію у суспільстві та адекватність сприйняття особи суспільством⁶⁹⁹ і самого себе. Отже, оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, на відміну від необоротоздатних, мають подвійну природу. Вони належать до нематеріальних об'єктів, які несуть у собі як майнову⁷⁰⁰, так і немайнову⁷⁰¹ цінність.

---

⁶⁹⁶ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 12.

⁶⁹⁷ Красавчикова Л. О. Вказана праця. – С. 30.

⁶⁹⁸ Егоров Н. Д. Гражданско-правовое регулирование общественных отношений: единство и дифференциация / Н. Д. Егоров. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – С. 117.

⁶⁹⁹ Дробышевская Т. В. Личные неимущественные права граждан и их гражданско-правовая защита : моногр / Т. В. Дробышевская. – Красноярск : Краснояр. гос. ун-т, 2001. – С. 12.

⁷⁰⁰ Слипченко С. А. К вопросу о невозможности денежной оценки нематериальных благ и приобретения ими экономической формы товара / С. А. Слипченко // Гражданское законодательство Российской Федерации как правовая среда гражданского общества : материалы Междунар. науч.-практ. конф. : в 2 т. – Краснодар : Просвещение-Юг. – 2005. – С. 180–184; Слипченко С. О. Економічний зміст особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи / С. О. Слипченко // Підприємництво, господарство і право. – №7. – 2005. – С. 15; Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Електронний ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – №5. – Режим доступа : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf; Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого

Разом з тим, дослідження було б неповним, якщо не визначити місце об'єктів особистих немайнових правовідносин серед нематеріальних благ. Так, деякі дослідники схиляються до думки, що об'єктами особистих немайнових правовідносин є особисті немайнові блага⁷⁰². Але таке їх розуміння є неповним за обсягом. За його межами залишається інформація, право на яку закріплене в ст. 302 ЦК України та є особистим немайновим правом. Аналіз же глави 15 ЦК України не дає можливості віднести інформацію до категорії особистих немайнових благ. За межами поняття залишається й об'єкт права участі у товаристві (ст. 100 ЦК України). Отже, поняття «об'єкти особистих немайнових правовідносин» є ширшим за обсягом ніж поняття «нематеріальні блага».

Заслуговує на критичне ставлення і думка, що поняття «об'єкти особистих немайнових правовідносин» збігається за змістом із поняттям «нематеріальні блага»⁷⁰³. У цьому випадку обсяг першого стає настільки широким, що вбирає в себе і результати інтелектуальної, творчої діяльності. Уявляється, що таке широке застосування поняття «об'єкти особистих немайнових прав» є необґрунтованим.

немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 4.

⁷⁰¹ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – 626 с.

⁷⁰² Стефанчук Р. О. Вказана праця. – С. 536.

⁷⁰³ Вилейта А. П. Личные неимущественные правоотношения по советскому гражданскому праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. П. Вилейта. – Вильнюс, 1967. – С. 5–6; Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. О. Красавчикова. – Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 1994. – С. 6; Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1996. – С. 6; Дробышевская Т. В. Личные неимущественные права граждан и их гражданско-правовая защита : моногр / Т. В. Дробышевская. – Красноярск : Краснояр. гос. ун-т, 2001. – С. 19.

304

Таким чином, об'єкти особистих немайнових прав разом із об'єктами права інтелектуальної власності є видами нематеріальних благ і об'єднують у собі особисті немайнові блага та інформацію. У свою чергу, нематеріальні блага разом із інкорпоральними входять до нематеріальних об'єктів. Останні ж разом із матеріальними об'єктами являють собою дихотомічну пару об'єктів цивільного права.

Об'єкти особистих немайнових правовідносин поділяються на дві групи: необоротоздатні та оборотоздатні. Першу групу складають блага, які мають моністичну природу, тобто є тільки нематеріальними та немайновими (наприклад, життя, особисте життя, гідність, здоров'я, індивідуальність тощо). Друга містить об'єкти, які мають подвійну природу, тобто є нематеріальними, але несуть у собі майнову та немайнову цінність (наприклад, ім'я фізичної особи, найменування юридичної особи, інформація, честь, ділова репутація, зображення фізичної особи, участь у товаристві тощо).

Нематеріальна природа об'єктів, що розглядаються, вказує на їх невідчужуваність. Винятком є лише об'єкт права участі у товаристві. Разом з тим, неможливість відчуження оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин зовсім не свідчить про їх нездатність перебувати в обороті, у процесі руху цінностей, оскільки існує ще один спосіб залучення благ до економічного обороту – допуск третіх осіб до використання вже присвоєного об'єкта. Саме так, наприклад, допускаються до обороту матеріальні блага, які при цьому оформляються або за допомогою обмежених речових прав на чуже майно (наприклад, суперфіцій, емфітевзис, сервітут), або за допомогою зобов'язальних прав, що виникають з договорів про передачу майна у тимчасове користування (наприклад, найм, позичка). В усіх наведених прикладах нескладно помітити, що річ і далі залишається присвоєною власником, вона не відчужується, але при цьому до неї допускаються треті особи для отримання вигоди, і, отже, вона вводиться до економічного обороту. Подібним чином перебувають в обороті й результати інтелектуальної, творчої діяльності, які, як і об'єкти особистих немайнових правовідносин, є невідчужу-

ваними. Наприклад, авторські твори саме так залучаються до обороту. Оскільки, як відзначає О. П. Сергеев, використання твору – це не що інше, як можливість авторів самим вирішувати всі питання, пов'язані з наданням третім особам доступу до цих благ та їх використанням⁷⁰⁴. Подібним чином залучаються до обороту інші результати творчої, інтелектуальної діяльності. Аналогічно можуть бути залучені до обороту й оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин. Так, особа може допустити третю особу до використання імені, тобто дати згоду на використання свого імені в літературному чи іншому творі, у назві юридичної особи, у торговельній марці і т. п. Особа, зображена на фотографії, може дати згоду на використання свого зображення в рекламі, для ілюстрації публіцистичної статті, художнього твору тощо. Таким чином, оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин залучаються до обороту через допуск до них третіх осіб.

У зв'язку з від'ємністю та оборотоздатністю об'єктів особистих немайнових правовідносин, виникає необхідність перевірки такої їх ознаки, як виключно особистий характер. Саме так зазвичай характеризуються ці блага. Як зазначається в юридичній літературі, ця ознака вказує на те, що об'єкти особистих немайнових правовідносин являють собою цінність, яка належить особистості⁷⁰⁵, спрямовані на індивідуалізацію особи⁷⁰⁶ та носять неповторний характер⁷⁰⁷. Погоджуючись із подібним сприйняттям об'єктів особистих немайнових правовідносин, доповнимо,

---

⁷⁰⁴ Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – С. 212.

⁷⁰⁵ Егоров Н. Д. Личные неимущественные права граждан и организаций как институт советского гражданского права // Правоведение. – 1984. – № 6. – С. 31; Ермолова О. Н. Нематериальные блага и их защита : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. Н. Ермолова. – Саратов, 1998. – С. 7.

⁷⁰⁶ Синенко В. С. Гражданско-правовая защита личных неимущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. С. Синенко. – Белгород, 2002. – С. 8.

⁷⁰⁷ Малеина М. Н. Защита личных неимущественных прав советскими гражданами / М. Н. Малеина. – М. : Знание, 1991. – С. 74.

що дійсно, більшість із них носить особистісний характер і персоніфікує свого носія, наприклад, індивідуальність фізичної особи, її особисте життя тощо. Немає підстав заперечувати і той факт, що серед розглянутих благ зустрічаються і такі, які настільки пов'язані з особою-носієм, що припинення чи смерть останньої тягне за собою припинення (зникнення) і самого блага. Як приклад можна навести гідність чи особисте життя фізичної особи, її індивідуальність. Разом з тим І. В. Спасибо-Фатєєва справедливо ставить під сумнів твердження про те, що особистий характер носять абсолютно всі і тільки особисті немайнові блага⁷⁰⁸. Так, право власності, яке має кожен власник, так само є різним у кожного, що вказує на його неповторність, хоча єдиним за своєю сутністю⁷⁰⁹. Об'єкт права власності також може характеризуватись як цінність, що належить особистості, і ця цінність здатна індивідуалізувати особу⁷¹⁰. І навпаки, об'єкт права участі у товаристві (ст. 100 ЦК України) не носить неповторний характер і не спрямовується на індивідуалізацію особи. Викликає критичне ставлення і думка, що будь-яка інформація, яка є об'єктом особистих немайнових прав, носить неповторний характер, персоніфікує особу, якій вона належить, спрямована на індивідуалізацію свого носія тощо.

Таким чином, необхідно погодитися із виказаною в літературі думкою, що існують певні перебільшення у найменуванні та характеристиці об'єктів особистих немайнових правовідносин як особистих⁷¹¹. Особистий характер, як ознака, властива не тільки нематеріальним благам, а й іншим видам об'єктів. При цьому не для всіх об'єктів особистих немайнових правовідносин ця ознака характерна. За-

---

⁷⁰⁸ Спасибо-Фатєєва І. В. Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибр. наук. пр. / І. В. Спасибо-Фатєєва. – Х. : Золоті сторінки, 2012. – С. 38.

⁷⁰⁹ Спасибо-Фатєєва І. В. Вказана праця. – С. 39.

⁷¹⁰ Дробышевская Т. В. Личные неимущественные права граждан и их гражданско-правовая защита : моногр. / Т. В. Дробышевская. – Красноярск : Краснояр. гос. ун-т, 2001. – С. 16.

⁷¹¹ Спасибо-Фатєєва І. В. Вказана праця. – С. 39.

значене дозволяє дійти висновку, що використання слова «особисті» при позначенні всіх об'єктів особистих немайнових правовідносин має умовний характер.

Незважаючи на те, що до нематеріальних благ належать оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, а до останніх входить частина особистих немайнових благ, проте поняття «оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин» не слід ототожнювати з такими поняттями, як «особисті немайнові блага» та «нематеріальні блага». Вони різні за обсягом. Так, оскільки характерною особливістю оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин є їх здатність перебувати в обороті, то до них належать не всі особисті немайнові блага, а тільки ті, які є оборотоздатними. У свою чергу, коло об'єктів особистих немайнових правовідносин не вичерпується особистими немайновими благами. До нього входить і інформація, яка також має здатність перебувати в економічному обороті та є об'єктом особистих немайнових правовідносин. У цій частині поняття «оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин» виходить за межі поняття «особисті немайнові блага».

Отже, до оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин належать оборотоздатні особисті немайнові блага та інформація.

До складу нематеріальних благ входять і результати інтелектуальної, творчої діяльності. Вони, подібно до оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин, мають нематеріальну (ідеальну) природу, яка формується і відображається у свідомості людини⁷¹², та не піддаються зносу, амортизації⁷¹³. Результати інтелектуальної, творчої

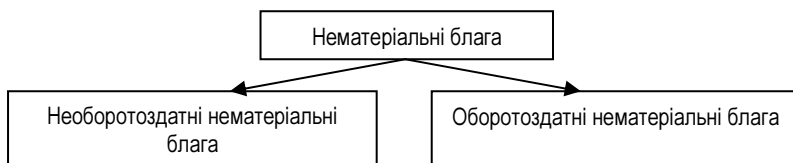
---

⁷¹² Жуков В. И. Гражданское законодательство и институт интеллектуальной собственности / В. И. Жуков // *Вопр. изобретательства*. – 1989. – № 8. – С. 13–14; Дельцова Н. В. *Объекты интеллектуальной собственности: система признаков и система правового регулирования* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Дельцова. – Самара, 2004. – С. 38.

⁷¹³ *Гражданское право : учеб. для вузов* : в 2 т. – Т. 1. / под ред. Е. А. Суханова. – М. : БЕК, 1994. – С. 624.

діяльності, як і оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, об'єктивовані зовні, інакше кажучи, виражені у будь-якому відомому вигляді, який дозволяє сприйняти дані нематеріальні блага іншими⁷¹⁴. Вони мають як комерційну, так і соціальну чи особисту цінність, що дозволяє задовольняти економічні та соціальні потреби учасників цивільних відносин, тобто мають як немайнову, так і майнову сутність⁷¹⁵. Обидві ці групи об'єктів здатні відокремлюватися від своїх суб'єктів і перебувати в обороті. Таким чином, результати інтелектуальної, творчої діяльності можуть бути віднесені, як і оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, до нематеріальних благ, які містять у собі властивості як майнових, так і немайнових благ.

Така схожість низки ознак і здатність як результатів інтелектуальної, творчої діяльності, так і оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин перебувати в обороті, дозволяють виділити їх з-поміж інших нематеріальних благ в окрему групу. Підставою такого виділення є оборотоздатність даної групи нематеріальних благ. Інакше кажучи, за критерієм оборотоздатності нематеріальні блага можуть бути поділені на дві групи – оборотоздатні та необоротоздатні.

⁷¹⁴ Дельцова Н. В. Объекты интеллектуальной собственности: система признаков и система правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Дельцова. – Самара, 2004. – С. 38.

⁷¹⁵ Дозорцев В. А. Комментарий к схеме «Система исключительных прав» / В. А. Дозорцев // Дело и право. – 1996. – № 4. – С. 40; Дельцова Н. В. Объекты интеллектуальной собственности: система признаков и система правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Дельцова. – Самара, 2004. – С. 39.

Отже, визначивши родову приналежність оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин, можна вивести шляхом підведення проміжне (попереднє) поняття даної групи об'єктів. Воно має такий вигляд. Оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин – це такі нематеріальні блага, які містять у собі властивості як майнових, так і немайнових благ і здатні до обороту. Вони залучаються до обороту через допуск до них третіх осіб. Але таке поняття вимагає з'ясування видових відмінностей оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин від інших оборотоздатних нематеріальних благ, а саме результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

В юридичній літературі зазначається, що об'єкти права інтелектуальної власності завжди виникають у результаті особливого виду діяльності – духовної творчості⁷¹⁶, творчого процесу⁷¹⁷, є нематеріальним продуктом людської праці⁷¹⁸. На думку більшості радянських вчених, творча діяльність обумовлює виникнення авторських та винахідницьких правовідносин (М. В. Гордон, В. О. Рясенцев, О. С. Іоффе, В. І. Серебровський та ін.)⁷¹⁹. У свою чергу, творчість – це свідомий процес, що має на меті досягнення визначеного нового результату⁷²⁰, діяльність, яка породжує

---

⁷¹⁶ Кейзеров Н. М. Об особенностях и некоторых проблемах правовой защиты интеллектуальной собственности / Н. М. Кейзеров // Советское государство и право. – 1999. – № 10. – С. 92.

⁷¹⁷ Дельцова Н. В. Объекты интеллектуальной собственности: система признаков и система правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Дельцова. – Самара, 2004. – С. 33; Жуков В. И. Гражданское законодательство и институт интеллектуальной собственности / В. И. Жуков // Вопр. изобретательства. – 1989. – № 8. – С. 13–14

⁷¹⁸ Антимонов Б. С. Авторское право / Б. С. Антимонов, Е. А. Флейшиц. – М. : Юридическая литература, 1957. – С. 5.

⁷¹⁹ Дельцова Н. В. Вказана праця. – С. 33.

⁷²⁰ Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права / В. И. Серебровский. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1956. – С. 34.

якісно нове⁷²¹, неповторне, оригінальне, унікальне⁷²². В. Я. Ионас визначав творчість як процес розумової діяльності, що завершується створенням оригінальної ідеї, та втіленням цієї ідеї⁷²³.

Порівнюючи характеристику результатів творчої діяльності як нематеріальних благ з оборотоздатними об'єктами особистих немайнових правовідносин, можна зазначити, що для останніх оригінальність невластива. Зрозуміло, що й оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин можуть бути новими (наприклад, зображення фізичної особи, особисті папери, інформація), неповторними (наприклад, відомості про особисте життя, честь). Не потребує якихось пояснень і твердження, що кожен з оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин є унікальним за своєю сутністю. Разом з тим очевидно, що тільки результати творчої діяльності виникають як наслідок цілеспрямованого, свідомого творчого процесу. Як справедливо зазначав О. О. Красавчиков, за характером творчість – це продуктивна праця, яка створює за допомогою свідомості щось нове⁷²⁴.

Зважаючи на те, що до нематеріальних благ віднесено результати не тільки творчої, а й інтелектуальної діяльності, виникає потреба визначення особливостей такої діяльності. Н. В. Дельцова, виходячи з етимології слів «інте-

---

⁷²¹ Дозорцев В. А. Творческий результат: система правообладателей / В. А. Дозорцев // Вестник ВАС РФ. – 2002. – № 11. – С. 91.

⁷²² Гаврилов Э. П. Советское авторское право. Основные положения. Тенденции развития / Э. П. Гаврилов. – М. : Наука, 1984. – С. 83; Зенин И. А. Наука и техника в гражданском праве / И. А. Зенин. – М. : Изд-во МГУ, 1977. – С. 14; Красавчиков О. А. Творчество и гражданское право (понятие, предмет и состав подотрасли) / О. А. Красавчиков // Правоведение. – 1984. – № 3. – С. 15–16.

⁷²³ Ионас В. Я. Критерий творчества в авторском праве и судебной практике / В. Я. Ионас. – М. : Юридическая литература, 1967. – С. 18–20.

⁷²⁴ Красавчиков О. А. Творчество и гражданское право (понятие, предмет и состав подотрасли) / О. А. Красавчиков // Правоведение. – 1984. – № 3. – С. 15–16.

лект» (від лат. intellectus – пізнання, розуміння, розум) як розумова здатність, пізнання, розуміння, розум, здатність мислення, раціонального пізнання, та «інтелектуальний» як розумовий, духовний, доходить висновку, що інтелектуальна діяльність – це особлива форма активності людини, в основі якої лежить його розумова здатність⁷²⁵. Подібної думки дотримується і В. М. Фейгельсон, який зазначає, що це матеріально виражений результат розумової діяльності⁷²⁶.

Як можна звернути увагу, наведені поняття не містять у собі ознак творчості, тому подібний підхід значно розширює коло результатів інтелектуальної творчої діяльності. Зрозуміло, що будь-яка творча діяльність є інтелектуальною, але необхідно визнати, що не будь-яка інтелектуальна діяльність містить у собі елементи творчості. Зокрема, результатом інтелектуальної, але нетворчої діяльності є неоригінальні бази даних. У буквальному розумінні наведені поняття дозволяють віднести до результатів інтелектуальної діяльності й інформацію⁷²⁷, честь, ділову репутацію, комерційне (фірмове) найменування, ім'я фізичної особи тощо. Адже вони також виникають у результаті розумової діяльності. Вважається, що для уникнення подібного змішання різних груп нематеріальних благ український законодавець у ст. 199 ЦК України надав уточнення кола об'єктів, що віднесені до результатів інтелектуальної, творчої діяльності, зазначивши поряд з останніми «й інші об'єкти права інтелектуальної власності». Тим самим було виділено результати інтелектуальної, творчої діяльності,

---

⁷²⁵ Дельцова Н. В. Объекты интеллектуальной собственности: система признаков и система правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Дельцова. – Самара, 2004. – С. 16.

⁷²⁶ Фейгельсон В. М. Интеллектуальная собственность, недобросовестная конкуренция и ноу-хау. – 2-е изд., доп. / В. М. Фейгельсон. – М. : ИНИЦ Роспатента, 2000. – С. 25.

⁷²⁷ Бачило И. Л. Информационное право. Роль и место в системе права Российской Федерации / И. Л. Бачило // Государство и право. – 2001. – № 2. – С. 6; Сидорова О. Ю. Информация как объект абсолютных и относительных гражданских правоотношений : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. Ю. Сидорова. – Волгоград, 2003. – С. 20.

віднісши до них ті об'єкти, які містять у собі елементи творчості, новизни, та інші нематеріальні блага, що є результатом розумової, але не творчої діяльності, при цьому поширивши на них режим правового регулювання відносин інтелектуальної власності. Поєднання оригінальних і неоригінальних результатів розумової діяльності і формує поняття об'єктів права інтелектуальної власності.

Зважаючи на те, що серед оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин є й ті, які виникають у результаті розумової діяльності, а серед об'єктів права інтелектуальної власності є ті, які не обов'язково потребують творчої діяльності, вбачається, що критерієм для встановлення видової відмінності між оборотоздатними об'єктами особистих немайнових правовідносин та об'єктами права інтелектуальної власності є інтерес, на задоволення якого й спрямовані ті чи інші об'єкти. Уявляється, що результати інтелектуальної, творчої діяльності спрямовані на задоволення інтересу, пов'язаного з реалізацією інтелектуального потенціалу творця, бажанням проявити свій культурний науковий рівень розвитку. Тоді як виникнення та існування оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин спрямовані на забезпечення соціального буття особи, створення умов співіснування у суспільстві.

Таким чином, визначаючи місце оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин у системі об'єктів цивільного права, можна зазначити, що вони являють собою нематеріальні об'єкти і, зокрема, такий їх різновид, як нематеріальні блага, а саме поняття входить до системи понять вищого (нематеріальні об'єкти), середнього (нематеріальні блага) та нижчого рівнів (оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин) і являє собою у цій системі поняття нижчого рівня (окреме). Місце оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин у системі нематеріальних об'єктів та ознаки, що були встановлені, дозволяють сформулювати їх поняття. Отже, оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин – це такі нематеріальні блага, які містять у собі властивості як майнових, так і немайнових благ та є оборо-

тоздатними. Вони залучаються до обороту через допуск до них третіх осіб. Такі видові відмінності, як майновий характер та оборотоздатність, дозволяють відрізнити оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин від необоротоздатних особистих немайнових благ.

Зважаючи на те, що до нематеріальних благ, які містять у собі властивості як майнових, так і немайнових благ та є оборотоздатними, можна віднести не тільки оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, а й результати інтелектуальної, творчої діяльності, то встановлено видові відмінності цих двох груп об'єктів. Критерієм для встановлення видової відмінності між оборотоздатними об'єктами особистих немайнових правовідносин та об'єктами права інтелектуальної власності є інтерес, на задоволення якого й спрямовані ті чи інші об'єкти. Створення результатів інтелектуальної, творчої діяльності спрямовані на задоволення інтересу, пов'язаного з реалізацією інтелектуального потенціалу творця, бажанням проявити свій культурний науковий рівень розвитку. Тоді як виникнення та існування оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин спрямовані на забезпечення соціального буття особи, створення умов співіснування у суспільстві. Це створює необхідність уточнити поняття оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин. Таким чином, оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин – це такі нематеріальні блага, які містять у собі властивості як майнових, так і немайнових благ, здатні до обороту та спрямовані на забезпечення соціального буття особи, створення умов співіснування у суспільстві тощо.

Визначаючи поняття оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин через його обсяг, можна зазначити, що такими є: ім'я фізичної особи, її зображення, честь, ділова репутація, особисті папери, відомості про особисте життя, житловий простір, кореспонденція, інформація, найменування юридичної особи, участь у товаристві, голос фізичної особи, автономність юридичної особи та інші подібні блага.

Використання слова «особисті» при позначенні оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин носить умовний характер.

---

4. 2. Суб'єктний склад особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами

Одним із елементів будь-якого правовідношення, в т. ч. і особистого немайнового, є його суб'єктний склад (учасники). Відповідно до ст. 2 ЦК України, учасниками цивільних відносин є фізичні та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

З поняттям «учасники (суб'єкти)» пов'язані поняття правоздатності та дієздатності⁷²⁸. Відомо, що здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільна правоздатність) визнається за всіма фізичними особами з моменту народження. Вони є рівними у своїй правоздатності, мають усі особисті немайнові права, встановлені Конституцією України та ЦК України, а також цивільні права, що не встановлені Конституцією України, ЦК України, іншими законами, якщо вони не суперечать закону та моральним засадам суспільства. При цьому фізична особа здатна мати й обов'язки як учасник цивільних відносин.

Таким чином, відповідно до універсальної правоздатності, фізичні особи можуть бути учасниками будь-яких особистих немайнових правовідносин, виступати на стороні як уповноваженої особи, так і зобов'язаної. У свою чергу, зважаючи на те, що цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності (ч. 1 ст. 1 ЦК України), можливо дійти висновку, що нарівні з фізичними особами інші суб'єкти також здатні бути учасниками особистих немайнових пра-

---

⁷²⁸ Братусь С. Н. Субъекты гражданского права / С. Н. Братусь. – М. : Госюриздат, 1950. – С. 5.

вовідносин. Це може бути підтверджено міркуваннями, викладеними нижче.

Відповідно до ст. 91 ЦК України, юридична особа здатна мати такі само цивільні права, як і фізична, звичайно, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Згідно ж зі ст. 26 ЦК України, фізична особа, поряд із майновими, здатна мати особисті немайнові права, встановлені Конституцією України, ЦК України, іншими законами або не встановлені законодавчо, за умови, що вони не суперечать закону та моральним засадам суспільства. Викладене означає, що юридична особа також здатна мати особисті немайнові права, тобто наділена особистою немайновою правоздатністю. Подібне положення підкріплюється і ст. 94 ЦК України, яка передбачає, що юридична особа може мати ті особисті немайнові права, які можуть їй належати. Разом з тим, у теорії цивільного права концепція особистих немайнових прав юридичних осіб ще не отримала належного розвитку, а відсутність у теорії права досить розвиненого вчення про особисті немайнові права юридичних осіб врешті-решт призводить до фрагментарності дослідження їх окремих питань⁷²⁹ або навіть до повного заперечення здатності юридичної особи бути носієм особистих немайнових прав⁷³⁰.

Так, Є. О. Суханов, будучи одним із найбільш активних противників існування особистих немайнових прав організації, у категоричній формі стверджує, що оскільки даний суб'єкт являє собою персоніфіковане майно, то у нього немає і не може бути ніяких особистих немайнових прав⁷³¹.

---

⁷²⁹ Толстой В. С. Личные неимущественные правоотношения [Электронный ресурс] / В. С. Толстой. – Изд-во Академ. повыш. квалиф. и проф. переподг. раб. образования, 2009. – Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/commlaw/321>.

⁷³⁰ Российское гражданское право : учебн. : в 2 т. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – С. 176, 887.

⁷³¹ Там само.

Уявляється, що точка зору, прихильники якої стверджують про неможливість юридичної особи бути носієм особистих немайнових прав, заслуговує на увагу, однак вимагає критичного ставлення. Розглядаючи даний суб'єкт як штучне утворення, у вигляді персоніфікованого майна, Є. О. Суханов не ставить під сумнів здатність такого утворення мати майнові права та об'єкти. Зокрема, вченим наголошується, що закон наділяє персоніфіковане майно якостями особи, визнає особливим, самостійним товаровласником, що дозволяє йому (утворенню) самостійно брати участь у цивільних правовідносинах, від свого імені набувати і здійснювати цивільні права та обов'язки⁷³². І з Є. О. Сухановим щодо здатності юридичної особи мати майно та майнові права не можна не погодитися. Разом з тим, якщо персоніфіковане майно визнається носієм майнових прав, товаровласником, то немає ніяких природних перешкод розглядати його носієм і особистих немайнових прав, нематеріальних благ.

Заперечення існування особистих немайнових прав юридичної особи не відповідає і сучасним цивілістичним основам. По-перше, український законодавець сам визначив можливість мати права на недоторканність ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію, на найменування і т. п. По-друге, даний факт визнано й судовою практикою. Причому не тільки в Україні⁷³³, але і в ін-

---

⁷³² Российское гражданское право : учебн. : в 2 т. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – С. 176.

⁷³³ Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/6CC3C5489FA411CEC2257578003002D9?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=6C3C3C5489FA411CEC2257578003002D9&Count=500&>; Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28.03.2007 № 01-8/184 «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» [Електронний ресурс]. –

ших країнах, наприклад, Росії⁷³⁴. По-третє, у більшості сучасних наукових досліджень, присвячених даній проблематиці, автори доходять висновку, що юридичні особи здатні мати деякі особисті немайнові права⁷³⁵.

Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_184600-07; Рішення Апеляційного господарського суду Запорізької області від 20.12.2010 р. у справі № 8/246/10 (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 13301923) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13301923>; Постанова Вищого господарського суду від 20.04.2010 р. у справі № 12/101 (реєстраційний номер судового рішення ЄДРСР – 9276267) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9276267>; Постанова Вищого господарського суду від 23.11.2010 р. у справі № 3/62/10 (реєстраційний номер судового рішення ЄДРСР – 12457993) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/12457993>; Мальський М. Захист ділової репутації юридичної особи (Недоліки українського законодавства) / М. Мальський // Юридична газета. – № 20. – 2011. – С. 8.

⁷³⁴ Решение девятого арбитражного апелляционного суда г. Москва от 31 декабря 2004 г. №09АП-6183/04-ГК по иску ОАО «Альфа-банк» к ЗАО «Коммерсантъ. Издательский дом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kad.arbitr.ru/>.

⁷³⁵ Егоров Н. Д. Личные неимущественные права граждан и организаций как институт советского гражданского права // Правоведение. – 1984. – № 6. – С. 30–38; Пешкова О. А. Ответственность и защита при причинении вреда неимущественным правам и нематериальным благам граждан и юридических лиц : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. А. Пешкова, Волгоград, 1997. – 20 с.; Гобешия Н. Носители чести и достоинства или деловой репутации: в общетеоретическом и юридическом смысле // Матеріали наук.-практ. конф. «Судова практика у справах за позовами до ЗМІ», 13–14 трав. 1999 р. : у 2 т. – Т. 2. – К., 1999. – С. 283–293; Голубев К. Защита деловой репутации юридических лиц / К. И. Голубев, С. В. Наризкий // Российская юстиция. – М., 1999. – № 7. – С. 24–25; Сліпченко С. О. Особисті немайнові права юридичних осіб / С. О. Сліпченко // Вісн. Ун-ту внутр. справ. – Вип. 6. – Х., 1999. – С. 49–52; Голофаев В. В. Фирменное наименование коммерческих организаций : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / 318

В. В. Голофаев. – Екатеринбург. – 1999. – 20 с.; Потапенко С. В. Судебная защита деловой репутации юридических лиц от диффамации / С. В. Потапенко // Право и экономика. – М. : Юрид. дом «Юстицинформ». – 2000. – № 6. – С. 69–71; Иваненко Ю. Г. Деловая репутация юридических лиц и ее правовая защита / Ю. Г. Иваненко // Законодательство. – М., 2000. – № 10. – С. 6–11; Иваненко Ю. Г. Правовая защита деловой репутации юридических лиц / Ю. Г. Иваненко // Российская юстиция. – М. : Юридическая литература, 2000. – № 10. – С. 24–26; Яровикова Л. Н. Деловая репутация юридического лица / Л. Н. Яровикова // Юрист. – М. : Юрист, 2001. – № 3. – С. 64–67; Тренклер А. Защита деловой репутации юридических лиц в арбитражном суде / А. Тренклер // Хозяйство и право. – М., 2001. – № 5. – С. 137–144; Белова Д. А. Правовая охрана фирменных наименований и коммерческих обозначений в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2004. – 184 с.; Никуличева Н. Ю. Гражданско-правовой режим деловой репутации организации / Н. Ю. Никуличева // Вестник НГУ. – Новосибирск : Изд-во НГУ, 2004. – Т. 2: Вып. 1. – С. 209–215; Никуличева Н. Ю. Право юридических лиц на деловую репутацию и его гражданско-правовая защита : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. Ю. Никуличева. – Новосибирск, 2004. – 21 с.; Бороухин А. Е. Коммерческая информация в гражданско-правовом обороте [Электронный ресурс] / А. Е. Бороухин. – Режим доступа : <http://www.infolaw.hut.ru>; Тарасенко Ю. А. Вопросы защиты чести, достоинства и деловой репутации граждан-предпринимателей и юридических лиц [Электронный ресурс] / Ю. А. Тарасенко. – Режим доступа : <http://yurclub.ru/docs/civil/article55.html>; Сліпченко С. О. Немайнові права юридичної особи за новим Цивільним кодексом України // Проблема юридичної особи у Цивільному праві України : матеріали наук.-практич. конф., присвяченої пам'яті проф. О. А. Пушкіна. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2004. – С. 29–30; Кузнецова Н. С. Найменування юридичної особи і комерційне (фірмове) найменування: проблема співвідношення, регулювання і захисту / Н. С. Кузнецова, О. В. Кохановська // Правова охорона комерційних позначень в Україні : проблеми теорії і практики: зб. наук. статей / за заг. ред. Ю. С. Шемшеченка, Ю. Л. Бошицького. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – С. 448–459; Кодинець А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України : дис. канд. ... юрид. наук. – К., 2006. – 219 с.; Апрыткина Г. С. Защита деловой репутации юридических лиц и индивидуальных пред-

Поділяючи позицію і аргументацію таких вчених, доповнимо їх кількома послідовними простими категоричними силогізмами*.

Перший. Якщо всі цивільні правовідносини засновані на юридичній рівності їх учасників, а особисті немайнові правовідносини є різновидом цивільних, то і особисті немайнові правовідносини також засновані на юридичній рівності їх учасників. Другий. Якщо юридична рівність вказує на те, що всі учасники цивільних правовідносин мають однакові юридичні можливості, на їх дії, за загальним правилом, поширюються одні й ті самі цивільно-правові норми⁷³⁶, а учасниками є фізичні, юридичні особи та суб'єкти публічного права, то необхідно визнати, що

принимателей / Г. С. Апряткина, Е. Г. Кислицын // Закон : Июль. – М., 2007. – С. 149–156; Кривошеїна І. В. Фірмове найменування : регулювання та правова природа за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. В. Кривошеїна. – К., 2007. – 204 с.; Мишагіна Е. А. О защите деловой репутации юридических лиц / Е. А. Мишагіна // Проблемы теории и юридической практики в России : Материалы Междунар. науч.-практ. конф. молодых ученых, специалистов и студентов, 22–23 мая 2007 г. – Самара : Изд-во Самар. гос. экон. ун-та, 2007. – С. 111–113; Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканість ділової репутації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. С. Жидкова. – Х., 2008. – 20 с.; Толстой В. С. Личные неимущественные правоотношения [Электронный ресурс] / В. С. Толстой. – Изд-во Академ. повыш. квалиф. и проф. переподг. раб. образования, 2009. – Режим доступу : <http://www.lawmix.ru/commlaw/321>; Иванов А. Б. Фирменное наименование как средство индивидуализации субъектов предпринимательской деятельности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Б. Иванов. – М., 2010. – 33 с.

* Простий категоричний силогізм – це опосередкований дедуктивний умовивід, що містить у собі два засновки та висновок, який є категоричним судженням [Тофтул М. Г. Логіка : підруч. ; видання 2-ге, перероб. і доп. – К. : Видав. центр Академія. – 2006. – С. 114].

⁷³⁶ Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 21–22.

юридичні особи мають однакову юридичну можливість з іншими учасниками цивільних правовідносин. Третій. Якщо фізичні особи в результаті дії цивільно-правових норм здатні мати особисті немайнові права, то, ґрунтуючись на юридичній рівності учасників цивільних правовідносин, ці самі норми створюють можливість і юридичним особам мати особисті немайнові права, окрім тих, які природно не можуть їм належати.

Таким чином, сама сутність цивільних правовідносин створює рівні правові можливості у здатності мати як майнові, так і особисті немайнові права не тільки для фізичних, а й для юридичних осіб. При цьому обсяг особистої немайнової правоздатності юридичної особи окреслюється (уточнюється) природою даного суб'єкта. Наприклад, не потребує доказів той факт, що організація не може мати права на материнство, права на батьківство. Разом з тим, чинне законодавство наводить лише приблизний перелік особистих немайнових прав юридичних осіб, а саме: право на недоторканність ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію, на участь у товаристві. У зв'язку з цим виникає необхідність визначити коло оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин, які можуть належати юридичній особі та права на них, оскільки від цього залежить установлення тих правовідносин, учасником яких воно може виступати, форми і способи захисту прав на них.

У ст. 2 ЦК України зазначено, що поряд із фізичними та юридичними особами, учасниками цивільних відносин є держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади та інші суб'єкти публічного права. Очевидно, що для цього вони також повинні мати цивільну правоздатність. Разом з тим, як зазначається у правовій літературі, якщо питання правоздатності фізичних та юридичних осіб є доволі дослідженими, то стосовно правоздатності держави Україна, Автономної Республіки Крим, територіальних громад, інших суб'єктів публічного права, вона є малоодо-

слідженою⁷³⁷, а ті погляди, що виказуються, є досить суперечливими⁷³⁸.

Застосовуючи до ч. 2 ст. 2 ЦК України правила буквального тлумачення змісту, можна дійти висновку, що законодавець використовує термін «суб'єкти публічного права» як узагальнюючий щодо термінів «держава Україна», «Автономна Республіка Крим», «територіальні громади». У свою чергу, під суб'єктами публічного права розуміються особи, створені в установленому нормами публічного права порядку (або визнані ним), метою діяльності і спрямованістю волі яких є вираження і забезпечення публічного інтересу, які мають компетенцію для створення норм права і/або участі в публічно-правових відносинах, надану їм нормами публічного права⁷³⁹. Розглядаючи суб'єктів публічного права як учасників цивільних відносин, бачимо, що об'єктивне право визнає за ними цивільну правоздатність. Це дало можливість О. М. Клименко, на прикладі держави, стверджувати, що суб'єкти публічного права здатні «мати цивільні права та обов'язки на рівні з іншими суб'єктами правовідносин, за винятком прав та обов'язків, властивих фізичній особі, необхідною передумовою яких є природні властивості людини»⁷⁴⁰. Подібну позицію розділяють й інші дослідники⁷⁴¹. А відтак, робиться висновок, що у зміст їх цивільної правоздатності, за деякими винятками, «входить також здатність мати немайнові права та обов'язки, що стосуються ділової репутації, права на інформацію то-

---

⁷³⁷ Клименко О. М. Особливості правового становища держави як суб'єкта приватного (цивільного) права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. М. Клименко. – К., 2006. – С. 40.

⁷³⁸ Васильева Е. Н. Гражданская правоспособность государства / Е. Н. Васильева [Электронный ресурс] // Субъекты гражданского права ; отв. ред. Т. Е. Абова, Москва, 2000. – Режим доступа : <http://www.pravoznavec.com.ua/books/letter/222/%C0/16867#chapter>.

⁷³⁹ Лавренюк А. В. Субъекты публичного права : Теоретико-правовое исследование : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12. 00. 01 / А. В. Лавренюк. – М., 2007. – С. 8.

⁷⁴⁰ Клименко О. М. Вказана праця. – С. 43.

⁷⁴¹ Брагинский М. И. Договорное право. Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 1997. – С. 288.

що»⁷⁴². У свою чергу, Є. О. Суханов вважає, що суб'єкти публічного права мають спеціальну правоздатність, а тому «можуть мати лише ті цивільні права та обов'язки, які відповідають меті їх діяльності та публічним інтересам»⁷⁴³.

Незважаючи на те, що кожна з наведених позицій має раціональне зерно, вважаємо, що заслуговує на підтримку третій підхід⁷⁴⁴. Суть його полягає у такому:

1. Визначаючи набір цивільних прав і обов'язків, які можуть мати суб'єкти публічного права, треба спиратися на такий об'єктивний критерій, як функції останніх. Саме функції обумовлюють виникнення та існування подібних учасників цивільних відносин у суспільстві та політичній системі. Цей критерій у сукупності з критерієм спеціальної спрямованості правоздатності суб'єктів публічного права дають підставу охарактеризувати правоздатність таких учасників цивільних відносин як спеціальну функціональну правоздатність.

2. Функції суб'єктів публічного права поділяються на дві групи. Одна з них включає спеціальні функції, які властиві тільки суб'єктам публічного права. Це функції, пов'язані з організацією і здійсненням влади, державного управління, місцевого самоврядування, функція соціального захисту населення і т. п. Інші функції не є специфічними, вони притаманні будь-якому суб'єкту права. Це участь в економічних, соціальних відносинах. Для суб'єктів публічного права така участь є похідною від спеціальних функцій⁷⁴⁵.

---

⁷⁴² Клименко О. М. Вказана праця. – С. 44.

⁷⁴³ Гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : БЕК, 1998. – С. 283.

⁷⁴⁴ Васильева Е. Н. Гражданская правоспособность государства / Е. Н. Васильева [Электронный ресурс] // Субъекты гражданского права ; отв. ред. Т. Е. Абова, Москва, 2000. – Режим доступа : <http://www.pravoznavec.com.ua/books/letter/222/%C0/16867#chapter>.

⁷⁴⁵ Дзера Ю. М. Теоретико-правові підходи щодо участі держави у цивільних відносинах та її правосуб'єктності [Електронний ресурс] / Ю. М. Дзера // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 66–71. – Режим доступа : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10djmtip.pdf>.

3. Саме з урахуванням функціонального призначення того чи іншого суб'єкта публічного права і необхідно визначати набір цивільних прав і обов'язків, які вони можуть мати. А оскільки публічні утворення для участі у цивільних відносинах використовують модель «юридичної особи»⁷⁴⁶, то не можна не погодитися із твердженням, що цивільна правоздатність суб'єктів публічного права інколи може збігатися за змістом із цивільною правоздатністю юридичної особи⁷⁴⁷. Наведене, у свою чергу, дає підстави стверджувати, що і суб'єкти публічного права, такі, як і держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади тощо, здатні виступати учасниками особистих немайнових правовідносин, а зміст їх правоздатності вбирає і здатність мати права та обов'язки, що виникають в особистих немайнових правовідносинах.

Таким чином, встановлено, що здатність мати як майнові, так і особисті немайнові права визнається цивільним правом за всіма учасниками цивільних відносин. При цьому обсяг такої правоздатності для фізичних і юридичних осіб окреслюється їх природою, а для суб'єктів публічного права – ще і їх функціональним призначенням і спеціальною спрямованістю правоздатності. У зв'язку з цим виникає необхідність визначити коло особистих немайнових прав, які можуть належати кожній із груп учасників цивільних відносин (фізичні особи, юридичні особи, суб'єкти публічного права).

Установлюючи межі подальшого дослідження, можемо стверджувати, що сформулювати чітко і найбільш повно обсяг особистої немайнової правоздатності всіх учасників цивільних відносин у рамках даної роботи буде досить складно. Це пов'язано з тим, що, відповідно до ч. 3 ст. 270 ЦК України, перелік особистих немайнових прав, які встановлені Конституцією України, ЦК України, іншими законодавчими актами, не є вичерпним, а тому принаймні

---

⁷⁴⁶ Іванов С. О. До питання поділу юридичних осіб на юридичні особи приватного та публічного права / С. О. Іванов // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3 (15). – С. 105.

⁷⁴⁷ Клименко О. М. Вказана праця. – С. 43–44.

фізична особа може мати й ті особисті немайнові права, які хоча й не передбачені законодавством, але не суперечать йому та моральним засадам суспільства (ч. 4 ст. 26 ЦК України). Що стосується юридичних осіб, то вони здатні мати такі ж цивільні права, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині (ч. 1 ст. 91 ЦК України). Причому перелік таких прав також не є вичерпним (ст. 94 ЦК України). Подібне, хоча й із дещо обмеженим змістом правоздатності, можна сказати щодо суб'єктів публічного права. А зважаючи на досить широку та різноманітну сферу життєдіяльності, в якій виникають особисті немайнові права, спроба віднайти їх усі та встановити приналежність до кожної групи учасників цивільних відносин не матиме свого логічного завершення та переросте у безкінечний пошук. Тому за відправну точку буде взято лише поіменовані види особистих немайнових прав фізичної особи та визначено, які з них здатні належати іншій групі учасників цивільних відносин.

Для досягнення поставленої мети використаємо гіпотетичний метод, що дозволить припустити, носіями яких немайнових прав здатні виступати юридичні особи та суб'єкти публічного права. Вибір даного методу продиктовано тим, що в теорії права ще не накопичилося необхідного для узагальнення критичного обсягу знань щодо особистої немайнової правоздатності цих учасників цивільних відносин. У свою чергу, законодавець України, назвавши права на недоторканність ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію, далі встановлює досить загальні межі особистої немайнової правоздатності юридичної особи, визначаючи її як здатність «мати такі ж цивільні права ..., як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині» (ст. 91 ЦК України). А, як уже зазначалося, фізична особа має всі особисті немайнові права, не тільки встановлені законодавством України, але й не встановлені, за умови, що останні не суперечать йому і моральним засадам суспільства (ст. 26 ЦК України). В іншому випадку законодавець визначає правоздатність як здатність юридичної особи мати, крім поіменованих, «... інші особисті немайнові права, які можуть їй

належати» (ст. 94 ЦК України). Зважаючи на те, що у більшості випадків суб'єкти публічного права виступають у цивільних відносинах як юридичні особи публічного права, то можна припустити, що наведене рівною мірою стосується й останніх.

Для визначення кола прав на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, що можуть належати юридичним особам і суб'єктам публічного права, визначимося спочатку із загальними межами їх особистої немайнової правоздатності.

Розпочинаючи аналіз з особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи, відзначимо, що більшість із них може належати лише людині, тобто тільки фізичній особі. Це зумовлено не тільки їх назвою. Не можна не погодитися з Є. О. Сухановим, який стверджує, що якої б теорії не дотримуватися, визначаючи сутність юридичної особи, слід визнати, що вона є штучним суб'єктом⁷⁴⁸, а штучному утворенню не може належати ряд об'єктів, права на які закріплено в главі 21 ЦК України. Подібну природу мають і суб'єкти публічного права. Наприклад, юридичні особи як суб'єкти публічного права не можуть мати такого блага, як життя. Це пов'язано з тим, що життя є біологічним явищем⁷⁴⁹, природним (біологічним і психічним) існуванням організму як єдиного цілого⁷⁵⁰, його фізіологічна і біологічна цілісність⁷⁵¹. Якщо в практичній медицині смерть визначається як біологічний стан,

---

⁷⁴⁸ Российское гражданское право : учебн. : в 2 т. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – С. 887.

⁷⁴⁹ Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть : курс лекций. – 2-е изд., перераб. и доп. / А. В. Наумов– М. : БЕК, 1999. – С.157.

⁷⁵⁰ Стефанчук Р. О. Право на життя як особисте немайнове право фізичної особи [Електронний ресурс] / Р. О. Стефанчук // Право України. – 2003, 1. – № 11 – Режим доступу : <http://pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/32/1225>.

⁷⁵¹ Рогова О. Г. Право на життя в системі прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. Г. Рогова. – Х., 2006. – С. 50.

тобто існує біологічна смерть як категорія, то, використовуючи дихотомію, їй має протиставлятися біологічне життя. Таким чином, можливо зробити висновок, що життя людини – це біологічне існування (розвиток) її організму. Зрозуміло, що цієї дефініції надто недостатньо, оскільки вона далека від того, щоб охоплювати всі явища людського життя, але навіть вона дає можливість стверджувати, що життя як біологічне існування (розвиток) організму не властиве ні юридичній особі, ні суб'єктам публічного права. Тому і право на нього не може належати цим групам учасників цивільних відносин. Нездатність мати право на життя (ст. 281 ЦК України) означає, що організація, публічні утворення не здатні мати і право на усунення небезпеки, яка загрожує їх життю, передбачене ст. 282 ЦК України.

Не викликає сумнівів і те, що юридичним особам і суб'єктам публічного права не може належати також право на охорону їх здоров'я (ст. 283 ЦК України), оскільки під здоров'ям розуміється: стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, відсутність хвороб і фізичних дефектів⁷⁵²; показник біологічних, психофізичних та інших якостей організму⁷⁵³; стан організму⁷⁵⁴. Очевидно, що такий

---

⁷⁵² Устав (Конституція) Всемирной организации здравоохранения [Електронний ресурс] // Всемирная организация здравоохранения. Основные документы. – Женева. – 1977. – Режим доступа : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU46004.html.

⁷⁵³ Фесенко Є. В. Кримінально-правовий захист здоров'я населення (коментар законодавства та судової практики) / Є. В. Фесенко. – К. : Істина, 2001. – С. 13.

⁷⁵⁴ Лисицин Ю. П. Здоровье населения и современные теории медицины. – М. : Медицина, 1982. – С. 29; Щедрина А. Г. Онтогенез и теория здоровья: Методологические аспекты. – Новосибирск : Наука, 1989. – С. 90; Фесенко Є. В. Кримінально-правовий захист здоров'я населення (коментар законодавства та судової практики) / Є. В. Фесенко. – К. : Істина, 2001. – С. 15; Иваненко В. А. Социальные права человека и социальные обязанности государства : международные и конституционные правовые аспекты / В. А. Иваненко, В. С. Иваненко – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – С. 128; Стефанчук Р. О. Право на здоров'я як особисте немайнове право фізичних осіб / Р. О. Стефанчук, А. М. Зелін

стан і показники не характерні природі юридичної особи чи публічного утворення. У зв'язку з цим немає необхідності обґрунтовувати нездатність таких учасників цивільних відносин мати і право на медичну допомогу (ст. 284 ЦК України), право на таємницю про стан здоров'я (ст. 286 ЦК України), право особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я (ст. 287 ЦК України).

Уявляється, що окрім фізичної особи, інші учасники цивільних відносин не здатні мати і право на свободу, оскільки це можливість вільно, на свій розсуд, згідно зі своїми потребами, інтересами і цілями, у межах, передбачених законом, визначати свою поведінку і приймати рішення у сфері природного існування, а також можливість вимагати від усіх і кожного не порушувати вказане право і не здійснювати інших дій, що впливають на його зміст, обсяг чи можливість самостійного і вільного волевиявлення⁷⁵⁵. Права на особисту недоторканність, на донорство, на сім'ю, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, на опіку і піклування також можуть належати тільки фізичній особі.

Разом з тим, категоричне твердження про те, що абсолютно всі особисті немайнові права, зазначені у главі 21 ЦК України, не можуть належати юридичним особам або суб'єктам публічного права, було б передчасним. Так, ст. 285 ЦК України закріплює право, яке поіменовано як «право на інформацію про стан свого здоров'я»* і за своєю

ський // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. – 2003. – № 2(6). – С. 43; Ткаченко В. С. Основы социальной медицины : учеб. пособ. / В. С. Ткаченко. – М. : ИНФРА-М, 2004. – С. 18; Сенюта І. Я. Право людини на охорону здоров'я та його законодавче забезпечення в Україні (загальнотеоретичне дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / І. Я. Сенюта. – Львів, 2006. – С. 32.

⁷⁵⁵ Стефанчук Р. О. Особиста свобода та право на свободу: цивільно-правові аспекти / Р. О. Стефанчук // Унів. наук. зап. – 2007. – № 2(22). – С. 176.

* У даному випадку використано саме ту точну назву особистого немайнового права, яким воно поіменоване у ст. 285 ЦК України. Його не можна застосовувати буквально до юридичних

328

природою належать до прав, що забезпечують природне існування суб'єкта.

Аналіз змісту зазначеної норми дозволяє стверджувати, що носієм права, передбаченого в ній, здатні виступати і суб'єкти публічного права, і юридичні особи. Такий висновок ґрунтується на наступних умовиводах:

1. Згідно з ч. 2 ст. 285 ЦК України, право на інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного мають опікун або піклувальник.

2. Відповідно до ст. 65 ЦК України, до встановлення опіки або піклування над фізичною особою та призначення їй опікуна або піклувальника функції опікуна або піклувальника здійснює відповідний орган опіки та піклування. Таким чином, можна припустити, що до встановлення опіки або піклування над фізичною особою як опікун або піклувальник виступають суб'єкти публічного права (юридичні особи публічного права). Можливість подібних учасників цивільних відносин виступати в ролі опікуна або піклувальника передбачається і ст. 66 ЦК України. Згідно з наведеною нормою, якщо над фізичною особою, яка перебуває у навчальному закладі, закладі охорони здоров'я або закладі соціального захисту населення, не встановлено опіку чи піклування, не призначено опікуна або піклувальника, то функції опікуна або піклувальника здійснює цей заклад.

Підтвердження зроблених припущень знаходимо і в інших нормах цивільного законодавства України. Так, наприклад, у ч. 3 ст. 1178, ч. 2 ст. 1179 ЦК України згадується про юридичних осіб (заклади), які виконують функції опікуна або піклувальника. Відповідно до ст. 245 СК України, якщо дитина постійно проживає в дитячому закладі чи закладі охорони здоров'я, функції опікуна або піклувальника щодо неї покладаються на адміністрацію цих закладів. У свою чергу, оскільки адміністрація установи не є самостійним учасником цивільних правовідносин, а являє собою лише орган юридичної особи (структурну частину), через який отримуються цивільні права та обов'язки, відбувається

осіб і суб'єктів публічного права, оскільки наявність самого здоров'я у даних суб'єктів відсутня, про що вже зазначалося вище.

ся їх здійснення, то очевидно, що законодавець, покладаючи функції опікуна або піклувальника на адміністрацію установи, покладає їх, по суті, на саму установу, тобто на юридичну особу (суб'єкт публічного права). Зазначене свідчить про те, що функції опікуна або піклувальника здатні здійснювати і юридичні особи. У правовій літературі вже висловлювалася подібна думка⁷⁵⁶.

Але такий висновок потребує уточнення. Функції опікуна або піклувальника може здійснювати не будь-яка юридична особа чи суб'єкт публічного права, а спеціальні суб'єкти і тільки у випадках, прямо передбачених чинним законодавством. Так, згідно зі ст. 65 ЦК України, тільки орган опіки чи піклування (спеціальна юридична особа публічного права) може здійснювати опіку чи піклування. При цьому дана функція у такого суб'єкта існує тільки до встановлення опіки або піклування над фізичною особою та призначення їй опікуна чи піклувальника. Згідно зі ст. 66 ЦК України, навчальні заклади, заклади охорони здоров'я або заклади соціального захисту населення можуть виконувати функції опіки чи піклування, якщо над фізичною особою, яка в них перебуває, не встановлено опіку чи піклування, не призначено опікуна або піклувальника. Відповідно до ст. 245 СК України, на дитячі установи, а також на установи охорони здоров'я функції опікуна або піклувальника покладаються і в разі, якщо дитина постійно в них проживає.

3. Враховуючи, що право на інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного мають опікун або піклувальник, а функції останніх можуть бути покладені на спеціальних юридичних осіб (суб'єктів публічного права), то можливо визнати, що носієм цього права може бути і така

---

⁷⁵⁶ Д'ячкова Н. А. Опіка як спосіб охорони майнових прав фізичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. А. Д'ячкова. – К., 2006. – С. 7; Прутян Д. С. Опіка за римським приватним правом та сучасним цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Д. С. Прутян. – Одеса. – 2006. – С. 102; Сімейний кодекс України : науково-практич. коментар / За ред. І. В. Жилінкової. – Х. : Ксилон, 2008. – С. 718-719.

спеціальна юридична особа, як органи опіки чи піклування, дитячі установи, навчальні заклади, заклади та установи охорони здоров'я, заклади соціального захисту населення. Однак для зазначених організацій таке право мало б називатися правом на інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного.

Таким чином, у випадках, передбачених законодавством, не тільки фізичні особи, а й інші учасники цивільних відносин, хоча й спеціальні, здатні мати таке особисте немайнове право, що забезпечує природне існування людини, як право на інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного. Об'єктом такого права є інформація про стан здоров'я і являє собою різновид такого оборотоздатного об'єкта особистого немайнового правовідношення як інформація.

На завершення розгляду здатності організації мати особисті немайнові права, що забезпечують природне існування суб'єктів (гл. 21 ЦК України), необхідно зазначити: незважаючи на нездатність юридичної особи мати право на життя, у правовій літературі зазначається, що вона має право на існування, яке ідентичне праву на життя для фізичної особи⁷⁵⁷, хоча і не поіменоване так. Ідентичність виявляється в тому, що обидва ці права покликані забезпечити екзистенцію* суб'єктів. Так, наприклад, для фізичної особи ст. 27 Конституції України, ч. 2 ст. 281 ЦК України встановлюють: ніхто не може бути позбавлений (безпідставно позбавлений) життя. Для юридичної особи також встановлено, що вона не може бути припинена з чийого б то не було безпідставного розсуду, а лише у випадках і порядку, які передбачені законом. У законодавстві (ст. 33 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фі-

---

⁷⁵⁷ Толстой В. С. Личные неимущественные правоотношения / В. С. Толстой. – М. : Элит, 2006. – С. 189–190.

* Екзистенція (від лат. *exsistentia*) – наявність (існування) у її простій фактичності, спосіб буття в дійсності.

зичних осіб – підприємців», ст. 104 ЦК України)⁷⁵⁸ це правило сформульовано так: «юридична особа припиняється в результаті реорганізації або ліквідації за рішенням засновників (учасників), або суду, або органу державної влади, прийнятим у випадках, передбачених законом». Можна припустити, що подібне право здатні мати і суб'єкти публічного права, хоча специфічність останніх учасників цивільних відносин вказує на особливу специфічність і даного права. Вважаємо, що об'єктом останнього є існування юридичних осіб і суб'єктів публічного права, яке, як і у випадку із життям фізичної особи не є оборотоздатним.

Розглядаючи особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття особи, необхідно відзначити, що і законодавство, і теорія цивільного права вказують на те, що юридична особа здатна мати деякі з них. Так, ст. 94 ЦК України прямо вказує, що організація має права на недоторканність її ділової репутації (ст. 299 ЦК України), на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК України), на інформацію (ст. 302 ЦК України). Не викликає сумнівів, що подібні права здатні мати і суб'єкти публічного права, про що слушно зазначалось в юридичній літературі⁷⁵⁹. Однак виникає потреба у визначенні якщо не вичерпного, то найбільш повного переліку прав цих груп суб'єктів.

Розпочинаючи дослідження прав, що забезпечують соціальне буття особи, з права на ім'я (ст. 294 ЦК України), потрібно відзначити, що ім'я для фізичної особи – те ж саме, що і найменування (або фірмове найменування) для юридичної особи⁷⁶⁰. Більше того, в теорії права для позна-

---

⁷⁵⁸ Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 31–32. – Ст. 263

⁷⁵⁹ Клименко О. М. Особливості правового становища держави як суб'єкта приватного (цивільного) права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. М. Клименко. – К., 2006. – С. 44.

⁷⁶⁰ Цитович П. П. Очерки по теории торгового права / П. П. Цитович. – Вып. 1–4. – СПб., 1901–1902. – С. 95; Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права: Т. 1. / Г. Ф. Шершеневич. – СПб., 1908. – С. 21–22; Раевич С. И. Исключительные права. Право на товарные

чення найменування організації нерідко використовується слово «ім'я». Наприклад, одна з ознак юридичної особи формулюється як здатність організації брати участь у цивільному обороті і в судах від власного імені⁷⁶¹. Таким чином, ім'я фізичної особи та найменування юридичної мають однакове функціональне призначення. Їх мета, як справедливо зазначав Г. Ф. Шершеневич, – індивідуалізація учасників цивільних правовідносин⁷⁶². Зважаючи на те, що публічні утворення для участі у цивільних відносинах використовують модель «юридичної особи»⁷⁶³, є юридичними особами публічного права, то наведене рівною мірою стосується

знаки, промышленные образцы, изобретения, авторское право. – Л., 1926. – С. 72; Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 1998. – С. 158; Кривошеїна І. В. Фірмове найменування : регулювання та правова природа за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. В. Кривошеїна. – К., 2007. – С. 24, 56.

⁷⁶¹ Советское гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 1 / Т. И. Илларионова, М. Я. Кирилова, О. А. Красавчиков и др. ; под ред. О. А. Красавчикова. – 3-е изд., испр. и доп. – М., 1985. – С. 135; Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шипка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 117–118; Слипченко С. А. Гражданское и семейное право : Конспект ответов на зачете и экзамене : науч. пособ. : изд. 3-е, испр. и доп. / С. А. Слипченко, О. И. Смотров, В. А. Кройтор. – Х. : Эспада, 2007. – С. 44; Российское гражданское право : учебн. : в 2 т. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – С. 184; Цивільне право : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – С. 143.

⁷⁶² Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права: Т. 1. / Г. Ф. Шершеневич. – СПб., 1908. – С. 182.

⁷⁶³ Иванов С. О. До питання поділу юридичних осіб на юридичні особи приватного та публічного права / С. О. Иванов // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3 (15). – С. 105.

ся і даних суб'єктів. Як зазначається у правовій літературі, наявність власного найменування властиве і державі⁷⁶⁴.

Функціональна схожість об'єктів призводить до аналогічності прав на ім'я (найменування) учасників цивільних відносин як за змістом, так і за структурою. Наприклад, організація, як і фізична особа, може вимагати виправлень у разі спотворення її найменування, змінювати його, використовувати в усіх сферах своєї діяльності, а також давати згоду на його використання іншими особами тощо. Подібний погляд щодо юридичних осіб, хоча і в дещо специфічній формі, знаходимо у В. С. Толстого, який включає право на ім'я юридичної особи до права на позначення (право на вибір позначення), яке, у свою чергу, поряд з іншими немайнровими правами утворює право на автономну діяльність⁷⁶⁵. Тобто, право на найменування юридичної особи – це таке ж особисте немайнове право, як і право на ім'я для особи фізичної⁷⁶⁶. Очевидно, що подібні твердження належать і до суб'єктів публічного права. Причому, як зазначено в юридичній літературі, йдеться не тільки про юридичних осіб публічного права, а й про державу Україна в цілому. Остання має право не тільки на найменування, а й на використання державних символів⁷⁶⁷. Очевидно, що маючи з іменем подібні характеристики, найменування

---

⁷⁶⁴ Клименко О. М. Особливості правового становища держави як суб'єкта приватного (цивільного) права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. М. Клименко. – К., 2006. – С. 11, 86.

⁷⁶⁵ Толстой В. С. Личные неимущественные правоотношения [Електронний ресурс] / В. С. Толстой. – Изд-во Академ. повыш. квалиф. и проф. переподг. раб. образования, 2009. – Режим доступу : <http://www.lawmix.ru/commmlaw/321>.

⁷⁶⁶ Борисова В. І. Проблемні питання найменування юридичної особи / В. І. Борисова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті Василя Пилиповича Маслова «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства», 25 лют. 2011 р., X. : Кроссруд, 2011. – С. 84–87.

⁷⁶⁷ Васильева Е. Н. Гражданская правоспособность государства / Е. Н. Васильева [Електронний ресурс] // Субъекты гражданского права ; отв. ред. Т. Е. Абова, Москва, 2000. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/books/letter/222/%C0/16867#chapter>.

юридичної особи можна також віднести до оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин.

Розглядаючи здатність учасників цивільних відносин мати право на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК України), необхідно зазначити, що вона складає зміст правоздатності тільки фізичної особи. Це пов'язано з характеристикою даних об'єктів, оскільки гідність являє собою самоосмислення і переживання суб'єктом своєї моральної цінності і суспільної значущості, а честь – оцінка індивіда соціумом. Очевидно, що юридична особа та суб'єкт публічного права, як штучні утворення, не мають свідомості, тому не здатні оцінювати, усвідомлювати, осмислювати, переживати та ін. Неможливість мати такий об'єкт, як гідність, з необхідністю вказує на нездатність даних суб'єктів виступати носієм права на повагу гідності. На відміну від гідності, юридична особа та суб'єкт публічного права можуть отримати зовнішню оцінку своїх якостей, поведінки, діяльності, тобто бути оціненими іншими. Така можливість свідчить про здатність юридичної особи чи суб'єктів публічного права виступати носіями честі, а як наслідок – права на повагу честі. Однак в юридичній науці та практиці право на недоторканність оцінки сукупності якостей, у т. ч. і ділових, у суспільній свідомості, діловими партнерами і споживачами⁷⁶⁸, прихильниками (для шоу-бізнесу), виборцями (для політичних партій) і т. п.⁷⁶⁹ для юридичних осіб прийнято іменувати правом на недоторканність ділової репутації. Таким чином, юридична особа не здатна мати право на повагу гідності, а право на повагу честі юридичної особи поглинається правом на недоторканність її ділової репутації. Здатність мати право на ділову репутацію визнається і за суб'єктами публічного права⁷⁷⁰. Об'єктом цього

---

⁷⁶⁸ Юридична енциклопедія : в 6 т. – Т. 1, 2 / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – С. 211.

⁷⁶⁹ Малеїна М. Н. Защита чести, достоинства, деловой репутации предпринимателя / М. Н. Малеїна // Законодательство и экономика. – 1993. – № 24. – С. 18.

⁷⁷⁰ Клименко О. М. Вказана праця. – С. 44; Васильєва В. В. Ділова репутація регіону та соціальна відповідальність місцевого

права є ділова репутація, яка здатна до обороту, про що зазначалося вище.

Розглядаючи право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України), відзначимо, що в юридичній літературі об'єкт цього права розкривається як самотність суб'єкта, яка сформувалася або формується під впливом зовнішніх факторів (культури, релігії, мови, національності)⁷⁷¹. Уявляється, що в такому розумінні індивідуальність може належати і юридичній особі. Наприклад, можуть створюватися і діяти літературні кафе, релігійні організації, громадські організації, що об'єднують людей за національною ознакою, організації громадського харчування, які спеціалізуються на тій чи іншій національній кухні, обладнуються інтер'єром у національному стилі і т. п. Саме в цьому може виявлятися самотність юридичної особи – як її оригінальність, своєрідність, особливість, нестандартність. У свою чергу, якщо організація може мати індивідуальність, то, очевидно, вона здатна мати і право на її збереження, а також право на вільний вибір форм і способів її прояву, якщо такі форми і способи не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства. Сказане дозволяє, з часткою умовності, припустити, що юридична особа здатна мати право на індивідуальність.

Що стосується здатності суб'єктів публічного права виступати носіями права на індивідуальність, то цікаво у цьому плані є робота Ж. В. Нор. Автор вважає, що таке право належить і даній групі учасників цивільних відносин. Зокрема, той факт, що «окремим категоріям працівників міністерств, відомств, установ видається формений одяг», установлюється «опис форменого одягу, правила його носіння» і такий вигляд має на меті індивідуалізувати

бізнесу [Електронний ресурс] / В. В. Васильєва, О. Р. Васильченко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2009_28_1/40.pdf.

⁷⁷¹ Сліпченко С. О. Індивідуальність фізичної особи як об'єкт особистих немайнових прав / С. О. Сліпченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – № 929. – Серія ПРАВО. – Спец. випуск. – Х. – 2010. – С. 340–344.

(виділити) співробітників цих установ «серед інших громадян (покупців, замовників, споживачів, пасажирів, відвідувачів), тобто вибір того чи іншого одягу базується, перш за все, на інтересах відомства, а не самих співробітників», вказує на здатність суб'єктів публічного права мати певну індивідуальність, а відтак, і право на індивідуальність⁷⁷². Подібної думки дотримується і М. М. Малєїна⁷⁷³.

Вважаємо, що індивідуальність юридичних осіб і суб'єктів публічного права у такому значенні може бути віднесена до відособлених, об'єктивованих зовні та від'ємних об'єктів особистих немайнових правовідносин. А наявність наведених ознак створює потенційну можливість оцінити їх у грошах. Вказане дозволяє схилитися до думки, що індивідуальність юридичних осіб і суб'єктів публічного права може бути віднесена до оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин.

Зважаючи на те, що у праві на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України) об'єктом розглядається сукупність фактів (процесів, подій, явищ, дій), які відбуваються (виникають) у житті певної особи в поточний момент часу, право на особисте життя – це забезпечена державою можливість відокремленого, автономного перебігу процесів, подій, явищ, дій особи, вільного від вторгнення з боку третіх осіб. Наведене дозволяє припустити, що процеси, події, явища, дії, які змінюють одне одного, рухаючись із минулого в майбутнє через сьогодні, можуть мати місце не тільки в житті фізичної особи, а й у період існування юридичної особи. Таку сукупність фактів, якщо вона не носить публічного характеру, може бути прирівняно до особистого життя людини, з урахуванням природних особливостей останньої. В. С. Толстой справедливо пропонує

---

⁷⁷² Нор Ж. В. Чи можуть юридичні особи публічного права бути носіями власної «індивідуальності» та мати право на неї (на прикладі органів внутрішніх справ)? [Електронний ресурс] / Ж. В. Нор. – С. 2, 3. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_5/PB-5/PB-5_63.pdf.

⁷⁷³ Малєїна М. Н. Защита личных неимущественных прав советскими гражданами / М. Н. Малєїна. – М. : Знание, 1991. – С. 127.

називати це право правом на автономію⁷⁷⁴. Така назва пов'язана з тим, що термін «особисте життя» застосовний тільки до людини. Використання такої назви стосовно юридичної особи може призвести до помилкового сприйняття як природи самої юридичної особи, так і особливостей змісту права на даний об'єкт. При цьому В. С. Толстой припускає, що право на автономію включає в себе і можливість самостійно робити вибір при здійсненні внутрішньої діяльності, де внутрішня діяльність – це перш за все взаємодія між окремими складовими частинами організації (компонентами). Юридична особа вправі встановлювати такий порядок (режим), при якому будь-який інший суб'єкт позбавляється можливості втручатися в цю діяльність, якщо немає прямо вираженої волі або мовчазної згоди цього суб'єкта⁷⁷⁵. Таким чином, право на автономію, подібно праву на особисте життя, встановлює для суб'єкта можливість визначати процеси, події, явища, дії, які змінюють одне одного, рухаючись із минулого в майбутнє через сьогодення, а також визначати внутрішню діяльність і можливість ознайомлення з ним інших осіб, за винятком випадків, які прямо передбачають зворотнє. Автономність юридичної особи чи суб'єкта публічного права, як і особисте життя людини, оскільки ці об'єкти мають подібні характеристики, не є оборотоздатною.

У свою чергу, суб'єкти публічного права, на відміну від юридичних осіб приватного права, не здатні мати права на автономію у вищезгаданому розумінні. По-перше, це пов'язано з їх функціональним призначенням, спрямованим на організацію та здійснення влади, державне управління, місцеве самоврядування, контроль, соціальний захист населення тощо. По-друге, нездатність мати право на автономію продиктована метою створення та діяльності суб'єктів публічного права, якою є вираження та забезпе-

---

⁷⁷⁴ Толстой В. С. Личные неимущественные правоотношения [Електронний ресурс] / В. С. Толстой. – Изд-во Академ. повыш. квалиф. и проф. переподг. раб. образования, 2009. – Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/commlaw/321>.

⁷⁷⁵ Толстой В. С. Вказана праця.

чення публічного⁷⁷⁶, соціального інтересу, а не приватного. Тому суспільство в цілому та кожен його індивід вправі знати, як публічні утворення виконують своє функціональне призначення, чи досягається та як досягається мета їх створення, як організовано для цього внутрішню діяльність тощо. А якщо створення і/або діяльність того чи іншого суб'єкта публічного права суперечить публічному, соціальному інтересу, то це має давати змогу суспільству, окремим його учасникам опосередковано втручатися в таку діяльність, вимагати припинення такого суб'єкта публічного права. Зрозуміло, що право на автономність суб'єктів публічного права перешкоджало б суспільству здійснювати такий контроль і вплив на їх діяльність.

Визначаючи здатність юридичних осіб і суб'єктів публічного права виступати носіями права на зображення (ст. 308 ЦК України), потрібно відзначити, що на думку В. С. Толстого, юридична особа здатна мати право на зовнішній вигляд⁷⁷⁷. При цьому він стверджує, що «в повсякденному спілкуванні юридичну особу нерідко отожднюють з її приналежностями, а приналежності (наприклад споруди, приміщення) часто розглядають як зовнішні (візуальні) ознаки організації. Хоча оречевлені приналежності не є частиною організації, їх ознаки можна вважати зовнішнім обліком організації, не забуваючи про умовності такого твердження»⁷⁷⁸. І дійсно, якщо розглядати індивідуальний вигляд як обриси, зовнішність, зовнішній вигляд⁷⁷⁹, нерозривну сукупність зовнішніх елементів (рис) і ознак особи, які сприймаються іншими у вигляді цілого або фрагментарного об-

---

⁷⁷⁶ Лавренюк А. В. Субъекты публичного права : Теоретико-правовое исследование : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12. 00. 01 / А. В. Лавренюк. – М., 2007. – С. 8.

⁷⁷⁷ Толстой В. С. Вказана праця.

⁷⁷⁸ Там само.

⁷⁷⁹ Толковый словарь русского языка : в 4 т. [Электронный ресурс] / под ред. Д. Н. Ушакова. – М. : Гос. ин-т «Сов. энцикл.» ; ОГИЗ ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935–1940. – Режим доступу : <http://slovari.yandex.ru/dict/ushakov/article/ushakov/15/us265703.htm>.

разу⁷⁸⁰, візуального образу, який формується на підставі зовнішнього вигляду конкретного суб'єкта⁷⁸¹, то можна припустити, що кожна юридична особа дійсно здатна мати індивідуальний вигляд. Оскільки зображення є відображенням індивідуальної зовнішності, то логічно припустити, що даний суб'єкт здатний володіти і правом на зображення. При цьому, звичайно ж, зовнішній вигляд і зображення юридичної особи мають свої особливості стосовно подібних благ фізичної особи. Це пов'язано з відмінними особливостями їх обладателів. З огляду на вказані характеристики такого об'єкта, як зображення, можна схилитися до думки, що і суб'єкти публічного права об'єктивно здатні мати право на зображення. Вище було розглянуто зображення фізичної особи та встановлено, що воно є оборотоздатним об'єктом особистих немайнових правовідносин. Зважаючи на те, що зображення юридичної особи та суб'єктів публічного права, як і у випадку з фізичною особою, є відособленим об'єктивованим, від'ємним благом та має потенційну здатність оцінюватися у грошах, логічно дійти висновку, що воно також оборотоздатне.

При поверхневому розгляді питань, пов'язаних зі здатністю юридичної особи чи суб'єкта публічного права мати право на недоторканність житла (ст. 311 ЦК України), може скластися думка про те, що це право суперечить природі даних учасників і що воно може належати тільки фізичним особам. Такий висновок ґрунтується на понятті та призначенні житла як специфічного матеріального блага у цивільному праві, яке спрямоване на задоволення житлових потреб⁷⁸² і може належати лише людині⁷⁸³, але не є

---

⁷⁸⁰ Цветков П. П. О криминалистическом исследовании внешнего облика человека / П. П. Цветков // Правоведение. – 1972. – № 2. – С. 124.

⁷⁸¹ Права на индивидуальный облик и собственное изображение [Електронний ресурс] / Адвокат 24h.: Январь 8th, 2009 : Режим доступа : <http://advokat24.com.ua/prava-na-individualnyj-oblik-i-sobstvennoe-izobrazhenie/>.

⁷⁸² Апанасюк Н. П. Актуальные проблемы права на неприкосновенность жилья / Н. П. Апанасюк // Современное состояние 340

штучним утворенням. Разом з тим, в юридичній літературі справедливо відзначається, що об'єкт права на недоторканність житла має нематеріальний характер⁷⁸⁴. Подібні твердження ґрунтуються в т. ч. і на тому, що аналізоване право міститься в гл. 22 Книги другої ЦК України, а значить, належить до особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття особи. У свою чергу, об'єктом особистих немайнових прав може бути тільки нематеріальне благо⁷⁸⁵. Таким чином, об'єкт права на недоторканність житла – це нематеріальне благо, тобто об'єкт, який не має матеріальної субстанції. Матеріальна ж форма (житло, інші приміщення) необхідна лише для відокремлення та об'єктивації нематеріального блага⁷⁸⁶, наприклад, як

исследования неимущественных правоотношений в науке гражданского права : сб. тезисов науч. докладов и сообщений круглого стола ; под науч. ред. В. А. Кройтора и С. А. Слипченко. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 95–97.

⁷⁸³ Житлове законодавство України / укл. : М. К. Галянтч, Г. І. Коваленко – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 44.

⁷⁸⁴ Горобець Н. О. Право на недоторканність житла: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – С. 2; Христенко Н. Право на недоторканність житла у різних конституціях світу / Н. Христенко // Юрид. Україна. – 2009. – № 4. – С. 30–33.

⁷⁸⁵ Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / В. Л. Суховерхий. – Свердловск, 1970. – С. 5; Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имуществом прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. О. Красавчикова. – Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 1994. – С. 12–13; Синенко В. С. Гражданско-правовая защита личных неимущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. С. Синенко. – Белгород, 2002. – С. 28–29; Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 122, 125.

⁷⁸⁶ Горобець Н. О. Вказана праця. – С. 7–8; Слипченко С. А. Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав,

об'єктивуються твори науки, літератури і мистецтва через матеріальний носій, зображення особи – через фотографію. Висловлене дозволяє стверджувати, що об'єкт права на недоторканність житла захищається через об'єктивну форму. Функціональне призначення нематеріального блага у праві на недоторканність житла – це створення умов для усамітнення, відособленості, приватності від оточуючих.

Грунтуючись на загальній характеристиці об'єкта в праві на недоторканність житла, можна констатувати, що і юридична особа захищена від довільного втручання з боку третіх осіб. Більше того, якщо порівняти зміст права на недоторканність житла, встановленого для фізичної особи, і права на недоторканність місцезнаходження юридичної особи, то з часткою умовністю можна стверджувати, що ці права збігаються. Це дає можливість припустити, що в приміщеннях, іншому володінні юридичної особи огляд, обшук можуть здійснюватися лише на підставах і у випадках, передбачених чинним законодавством. У невідкладних випадках, пов'язаних із рятуванням життя людини або майна, з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, законом може бути встановлено інший порядок проникнення у володіння організації для проведення в них огляду і обшуку. Юридична особа, як і фізична, не може бути «виселена» або іншим чином примусово позбавлена своїх володінь, крім випадків, установлених законом. Що стосується суб'єктів публічного права, то, звичайно, право на недоторканність місцезнаходження не пов'язується зі створенням умов приватності від оточуючих. Адже, як і у випадку з правом на автономність, приватність створювала б перешкоди суспільству здійснювати контроль за їх діяльністю та вплив на неї. Разом з тим, відсутність приватності ще не свідчить про відсутність права на недоторканність місцезнаходження взагалі. Право на місцезнаходження забезпечує належне функціонування, досягнення мети тощо. Здатність об'єкта даного права об'єктивуватися через матеріальну форму (споруда, при-

---

обеспечивающих социальное бытие физического лица : моногр. / С. А. Слипченко / Х. : ФОО Мичурина Н. А., 2011. – С. 145.

міщення, будівля), його відособлюваність і від'ємність дозволяє припустити, що воно може бути оцінено у грошах, тобто має ознаки оборотоздатності.

Не потребує пояснення здатність юридичної особи чи суб'єктів публічного права мати право участі в товаристві. Підтвердження такого припущення знаходимо в законодавстві України. Так, наприклад, об'єднання громадян можуть вільно об'єднуватися між собою в спілки, асоціації, блоки, коаліції (ст. 10 Закону України «Про об'єднання громадян»⁷⁸⁷), громадські об'єднання можуть об'єднуватися у спілки, утворювати інші форми для спільної реалізації своїх цілей (ст. 6 Закон України «Про громадські об'єднання»⁷⁸⁸), політичні партії – у міжнародні спілки (п. 4 ст. 12 Закону України «Про політичні партії в Україні»⁷⁸⁹). Самостійні господарюючі суб'єкти також можуть об'єднуватися в асоціації, корпорації, консорціуми, концерни (ст. 120 ЦК України) та бути учасником іншого товариства.

Завершуючи огляд учасників особистих немайнових правовідносин, необхідно зазначити, що на стороні зобов'язаної особи можуть виступати будь-які учасники цивільних відносин, діяльність яких так чи інакше пов'язана з набуттям і здійсненням прав на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин. Зміст їх обов'язку полягає в утриманні від порушень чужих прав на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, а суб'єкти публічного права, в межах своїх повноважень, зобов'язані ще й забезпечувати здійснення особистих немайнових прав.

І останнє. В чинному законодавстві зазначено, що особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом, і володіє вона ними довічно. З урахуванням особливостей суб'єктного складу, подібне ви-

---

⁷⁸⁷ Про об'єднання громадян : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. – № 34. – Ст. 504.

⁷⁸⁸ Про громадські об'єднання : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/page>.

⁷⁸⁹ Про політичні партії в Україні : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. – № 23. – Ст. 118.

казується і щодо інших учасників цивільних відносин⁷⁹⁰. Буквальне сприйняття наведених приписів може привести до думки, що учасником особистих немайнових правовідносин можна стати лише шляхом народження (створення) чи в силу прямого припису закону. Разом з тим, не можна не погодитися із твердженням Н. В. Коробцової, що серед особистих немайнових прав є й ті, які набуваються учасниками цивільних відносин у процесі їх життя (діяльності)⁷⁹¹. Причому це можуть бути права як на свої оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, так і на чужі. Прикладом набуття права на свої оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин можуть бути: створення свого зображення чи житлового простору, правомірний збір інформації, написання особистого щоденника, листування тощо. Виникнення (створення) нематеріального блага вказує на появу і права на нього. Але право на нематеріальне благо може виникнути і з інших підстав. Наприклад, у результаті професійної діяльності особі стає відомо про вчинення іншою особою нотаріальних дій, про зміст її заповіту, інформацію про чужий банківський вклад, про чуже особисте життя фізичної особи тощо. Інший приклад, коли одна особа дає згоду на використання свого блага іншою особою. Такі дії свідчать, що учасником особистих немайнових правовідносин можна стати не тільки від народження (створення), не тільки в силу прямих приписів закону, а й шляхом вчинення дій, тобто в результаті реалізації своєї дієздатності.

Таким чином, сутність цивільних правовідносин створює для їх учасників рівні правові можливості у здатності мати як майнові, так і особисті немайнові права. При цьому обсяг такої правоздатності для фізичних і юридичних осіб окреслюється їх природою, а для суб'єктів публічного права – їх функціональним призначенням і спеціальною спрямованістю правоздатності.

---

⁷⁹⁰ Толстой В. С. Личные неимущественные правоотношения / В. С. Толстой. – М. : Элит, 2006. – С. 50.

⁷⁹¹ Цивільне право : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – С. 253.

Відповідно до правоздатності фізичні особи можуть мати права на такі оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, як право на ім'я, на зображення, на честь, на ділову репутацію, на особисті папери, на відомості про особисте життя, на житловий простір, на кореспонденцію, на інформацію, на участь у товаристві, інші права на поіменовані та непоіменовані оборотоздатні нематеріальні блага. Юридичні особи здатні бути носіями права на найменування юридичної особи, права на недоторканність ділової репутації, права на таємницю кореспонденції, права на інформацію, права на участь у товаристві, права на зображення, права на недоторканність місцезнаходження, інші права на оборотоздатні нематеріальні блага. Суб'єкти публічного права здатні мати право на найменування, право на використання державних символів, право на зображення, право на недоторканність ділової репутації, право на таємницю кореспонденції, право на інформацію, право на участь у товаристві, інші права, передбачені законом. На стороні зобов'язаної особи можуть виступати будь-які учасники цивільних відносин. Вони повинні утримуватися від порушень чужих особистих немайнових прав, а суб'єкти публічного права в межах своїх повноважень зобов'язані ще й забезпечувати здійснення особистих немайнових прав.

Учасники особистих немайнових правовідносин набувають прав та обов'язків щодо оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин не тільки в результаті народження чи в силу прямих приписів закону, а й шляхом вчинення дій, тобто в результаті реалізації своєї дієздатності.

4.3. Характеристика змісту особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами

Оскільки економічний оборот – це перехід, рух цінностей від однієї особи до іншої шляхом зміни стану присвоєності чи допуску до їх використання, то цивільний оборот як юридичне оформлення економічних від-

носин товарообміну також має являти собою рух, перехід, тобто мати певні динамічні характеристики. Проте сфера цивільного обороту – це сфера обороту суб'єктивних цивільних (приватних) прав, а не їх об'єктів майнового походження. Для цивільного обороту має значення не лише і не стільки сам рух благ, скільки перехід прав на них. При цьому, оскільки цивільний оборот – це юридична форма економічного обороту, а об'єктами останнього є товар, тобто благо, що має грошову цінність, то і права на нього повинні носити лише майновий характер. Тому перше, що потрібно встановити при визначенні здатності прав на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин до цивільного обороту, це їх майновий характер. І лише після цього можна розпочинати розгляд можливості передачі цих прав.

Закріплені права на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, як і самі об'єкти, в науці цивільного права, навчальній літературі традиційно характеризуються відсутністю економічної цінності, економічного змісту⁷⁹², нетоварності⁷⁹³. Така позиція заслуговує на увагу. Дійсно, об'єкти особистих немайнових правовідносин мають немайнову цінність, а тому не викликає заперечень твердження про виникнення на них особистих немайнових прав. У свою чергу, було встановлено ряд відмінних від загальновідомих властивостей об'єктів цих прав. Виявлені властивості дозволяють поставити під сумнів категорич-

---

⁷⁹² Вилейта А.П. Личные неимущественные правоотношения по советскому гражданскому праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. П. Вилейта. – Вильнюс, 1967. – С. 12; Ромовская З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / З. В. Ромовская. – К., 1968. – С. 8–10; Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – М. : МЗ Пресс, 2000. – С. 13.

⁷⁹³ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 11.

ність загальноприйнятої характеристики прав на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин. Проте до цього часу в теорії права існують абсолютно протилежні погляди на здатність прав на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин до цивільного обороту. Так, М. К. Сулейменов вважає, що абсолютно всі особисті немайнові права не мають властивості оборотоздатності⁷⁹⁴, тоді як Н. С. Кузнецова стверджує, що закріплення в Книзі другій ЦК України основних особистих немайнових прав фізичної особи, безумовно, зі значними особливостями, зумовленими їх тісним зв'язком із фізичною особою та відсутністю економічного змісту, включає ці права до загального цивільного обороту⁷⁹⁵. Це породжує необхідність ще раз розглянути природу даних прав.

Дійсно, всі особисті немайнові правовідносини об'єднуються тим, що вони сприяють визнанню за особистістю її моральної цінності⁷⁹⁶. Однак, як уже зазначалось, до цього традиційного розуміння нематеріального характеру особистих немайнових правовідносин у цей час вносяться корективи. За кордоном, наприклад, право на ділову репутацію, авторські права, право на торгові марки, право на фірму належать до нематеріальних активів і враховуються у разі продажу (купівлі) компанії⁷⁹⁷. Аналогічний

---

⁷⁹⁴ Сулейменов М. К. Нематериальные блага в системе объектов гражданских прав / М. К. Сулейменов // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов; под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юриком Интер, 2010. – С. 119.

⁷⁹⁵ Кузнецова Н. С. Гражданское общество и личные неимущественные права / Н. С. Кузнецова // Личные неимущественные права : проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юриком Интер, 2010. – (Актуальные проблемы гражданского права). – С. 48.

⁷⁹⁶ Гамбаров Ю. С. Курс гражданского права. Часть общая. – Т. 1 / Ю. С. Гамбаров. – СПб. – 1911. – С. 83.

⁷⁹⁷ Краткий англо-русский толковый словарь учетно-финансовых терминов и понятий. – М. : РАМЭ, 1996. – 226 с.

підхід має місце і в законодавстві України⁷⁹⁸. У теорії права також з'являються висловлювання щодо майнового змісту деяких прав на особисті немайнові блага. Так, О. С. Жидкова вважає, що є всі підстави для «однозначного» висновку про необхідність перегляду таких ознак особистих немайнових прав, як виключно особистий характер і відсутність економічного змісту. Зокрема, право на недоторканність ділової репутації вона відносить до соціально-економічних прав⁷⁹⁹. На їх економічний зміст указує у своїх дослідженнях і О. В. Синегубов⁸⁰⁰. Досить категоричну позицію в цьому плані зайняли В. А. Колосов, М. З. Шварц, які, досліджуючи право на зображення, дійшли висновку про те, що воно «...є повноцінним майновим правом...»⁸⁰¹. Аналогічного висновку доходить і Р. Ю. Молчанов щодо природи права на ім'я. Вчений обґрунтовує, що воно може

---

⁷⁹⁸ п. 14. 1. 40 ст. 14 Податкового кодексу України : Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВРУ). – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст.112; п. 11 Порядку експертної оцінки нематеріальних активів, затвердженого наказом ФДМУ та Держкомітету з питань науки і технологій від 27.07.95 р. №969/97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1033.173.0>; п. 1.7 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» // Відом. Верхов. Ради України (ВВРУ). – 1995. – № 4. – Ст. 28 (втратив чинність 1.01.2013 року).

⁷⁹⁹ Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканість ділової репутації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. С. Жидкова. – Х., 2008. – С. 9.

⁸⁰⁰ Синегубов О. В. Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову репутацію працівників міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03 / О. В. Синегубов / Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – С. 11.

⁸⁰¹ Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Електронний ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – №4. – Режим доступу : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf.

носити як майновий, так і немайновий характер⁸⁰². Автор цієї монографії також неодноразово звертав увагу на наявність майнового (економічного) змісту в деяких правах на особисті немайнові блага, зокрема тих із них, що забезпечують соціальне буття фізичної особи⁸⁰³.

За таких обставин вважаємо за необхідне розглянути ознаки, які дозволяють віднести ті чи інші суб'єктивні права до майнових, і визначити можливість їх виникнення на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідно-

---

⁸⁰² Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 6.

⁸⁰³ Сліпченко С. О. Деякі питання характеристики особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи / С. О. Сліпченко // Наукові записки Харківського економіко-правового університету. – № 1(2). – Квітень 2005. – С. 11–17; Сліпченко С. А. К вопросу о невозможности денежной оценки нематериальных благ и приобретения ими экономической формы товара / С. А. Слипченко // Гражданское законодательство Российской Федерации как правовая среда гражданского общества : материалы Междунар. науч.-практ. конф. : в 2 т. – Краснодар: Просвещение-Юг. – 2005. – С. 180–184; Сліпченко С. О. Економічний зміст особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи / С. О. Сліпченко // Підприємництво, господарство і право. – №7. – 2005. – С. 14–17; Сліпченко С. А. Имя как объект личных неимущественных прав / С. А. Слипченко // Проблемы гражданского права та процесу (пам'яті проф. О. А. Пушкіна) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 26 трав. 2007 р. / під ред. В. А. Кройтора, Р. Б. Шишки, Є. О. Мічуріна. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 60; Сліпченко С. А. Некоторые аспекты характеристики права на изображение физического лица / С. А. Слипченко // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання», м. Хмельницький, 13–14 листоп. 2009 р. : у 4 ч. – Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту управління та права, 2009. – С. 322–323; Сліпченко С. А. Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица : моногр. / С. А. Слипченко / Х. : ФОП Мичурина Н. А., 2011. – 336 с.

син. Це, у свою чергу, або підтвердить, або спростує позицію вчених, які всупереч загальноприйнятій цивілістичній доктрині вбачають економічний зміст у правах на нематеріальні об'єкти.

В юридичній літературі майнові відносини традиційно розкриваються як такі, що пов'язані з майном⁸⁰⁴. Розглядаючи майнові права як об'єкти цивільно-правового обороту, Ю. Є. Туктаров відзначає, що право регулює свідому, виражену зовні поведінку, яка може мати те чи інше відношення до майна, може бути пов'язана з майном. Такі права називають пов'язаними з майном⁸⁰⁵, або майновими правами. У свою чергу, термін «майно» вживається у цивільному праві в різних значеннях. Найчастіше під ним розуміються блага, що мають потенційну чи дійсну цінність⁸⁰⁶, виражену в грошах⁸⁰⁷, та самостійне буття поза людиною⁸⁰⁸.

---

⁸⁰⁴ Джабаева А. С. Имущественное право как объект гражданского оборота [Электронный ресурс] / А. С. Джабаева // Сибир. юрид. вестн. – 2003. – № 3. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1138745>; Тихомиров М. Ю. Юридическая энциклопедия / М. Ю. Тихомиров, Л. В. Тихомирова; общ. ред. : М. Ю. Тихомиров. – 5-е изд., доп. и перераб. – М. : Юринформцентр, 2002. – 360 с.; Сухарев А. Я. Большой юридический словарь / А. Я. Сухарев, В. Е. Крутских. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Инфра-М, 2004. – С. 223; Шарапов В. В. Имущественное право как объект права собственности. [Электронный ресурс] / В. В. Шарапов. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/civil/article251.html>.

⁸⁰⁵ Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные проблемы гражданского права : сб. ст. – Вып. 6 / под ред. О. Ю. Шилохвостова. – М. : НОРМА. – 2003. – С. 109.

⁸⁰⁶ Чеговадзе Л. А. К дискуссии о природе имущественного права [Электронный ресурс] / Л. А. Чеговадзе // Законодательство. – 2003. – № 11, ноябрь. – Режим доступа : <http://www.intellect-law.ru/Priroda-imushchestvennyh-prav>.

⁸⁰⁷ Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изд. 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич ; вступ. статья Е. А. Суханов. – М. : СПАРК, 1995. – С. 94–95.

⁸⁰⁸ Чеговадзе Л. А. Вказана праця.

Для того щоб те чи інше суб'єктивне цивільне право було кваліфіковане як майнове, необхідно виявити наявність у нього низки обов'язкових ознак. Провівши дисертаційне дослідження правового регулювання майнових відносин, А. С. Яковлев до таких відносить: здатність права належати певній особі⁸⁰⁹, здатність служити засобом реалізації майнового інтересу⁸¹⁰, відчужуваність⁸¹¹ і можливість грошової оцінки⁸¹². Інші вчені як обов'язкові виділяють лише дві ознаки. Це можливість їх передачі та грошової оцінки⁸¹³.

Разом з тим, аналіз вищевказаних ознак дозволяє піддати сумніву обов'язковість наявності їх усіх. Немає підстав заперечувати, що здатність права належати певній особі є однією з найважливіших характеристик будь-якого суб'єктивного права. Однак важко собі уявити суб'єктивне право, яке нікому не належить. Не потребує доказів та обставина, що безсуб'єктних прав не існує. Про це пише і сам А. С. Яковлев. Тому здатність належати певній особі можна віднести до ознак, характерних будь-якому суб'єктивному праву, що не дозволяє розглядати її як обов'язкову та кваліфікуючу ознаку тільки майнових прав.

На критичне ставлення заслуговує і така ознака, як відчужуваність (здатність до передачі). Так, право на отримання аліментів, право на відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю фізичної особи, є майновими правами, проте вони є невідчужуваними і такими, що не можуть

---

⁸⁰⁹ Яковлев А. С. Имущественные права как объекты гражданских правоотношений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. С. Яковлев. – Воронеж, 2003. – С. 69.

⁸¹⁰ Яковлев А. С. Вказана праця. – С. 70.

⁸¹¹ Яковлев А. С. Там само. – С. 73.

⁸¹² Там само.

⁸¹³ Джабаева А. С. Имущественное право как объект гражданского оборота [Електронний ресурс] / А. С. Джабаева // Сибир. юрид. вестн. – 2003. – № 3. – Режим доступу : <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1138745>; Порошков В. Специфика имущественных прав [Електронний ресурс] / В. Порошков. – Режим доступу : <http://www.lawmix.ru/comm.php?id=6964>.

бути передані. Подібне стосується і прав на речі, вилучені з цивільного обороту. Їх майнова природа також не викликає сумніву і є засобом задоволення майнового інтересу. Викладене вказує на те, що й відчужуваність не може розглядатися як обов'язкова ознака майнового права. Вона, швидше, є однією з умов, необхідних для обороту прав.

Вбачається, що до необхідних кваліфікуючих ознак майнових прав належать можливість грошової оцінки їх об'єктів і здатність останніх служити засобом реалізації майнового інтересу. Як стверджував Г. Ф. Шершеневич, «з юридичної точки зору під майном розуміється сукупність майнових, тобто тих що підлягають грошовій оцінці, юридичних відносин, в яких перебуває відома особа»⁸¹⁴. Таким чином, як справедливо зазначає Ю. Є. Туктаров, майновими правами називаються права, наділені безпосередньою економічною значущістю для їх праволодільця і такою ж оцінкою цих прав іншими учасниками обороту⁸¹⁵. Точніше, право, як ідеальне явище, саме по собі нічого не коштує⁸¹⁶, оцінюється об'єкт, а право, об'єкт якого оцінюється у грошах, є майновим.

Виходячи із загальних ознак майнових прав, можна зробити висновок, що ті права, нематеріальні об'єкти яких може бути оцінено в грошах, здатні набувати економічного змісту. При цьому в цивілістичній теорії вже висловлювалась думка, що заслуговує на підтримку, відповідно до якої цінність права перебуває в межах цінності його об'єкта⁸¹⁷.

Оскільки в попередньому розділі даного дослідження було встановлено, що такі об'єкти, як ім'я фізичної особи, її

---

⁸¹⁴ Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изд. 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич ; вступ. статья Е. А. Суханов. – М. : СПАРК, 1995. – С. 51.

⁸¹⁵ Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные проблемы гражданского права : сб. ст. – Вып. 6 / под ред. О. Ю. Шиловцова. – М. : НОРМА. – 2003. – С. 109.

⁸¹⁶ Чеговадзе Л. А. К дискуссии о природе имущественного права [Электронный ресурс] / Л. А. Чеговадзе // Законодательство. – 2003. – № 11, ноябрь. – Режим доступа : <http://www.intellect-law.ru/Priroda-imushchestvennyh-prav>.

⁸¹⁷ Туктаров Ю. Е. Вказана. – С. 116.

зображення, честь, житловий простір, інформація, найменування юридичної особи, інші оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, можуть оцінюватися в грошах, то, відповідно, і права на ці об'єкти набувають певної майнової цінності. Це, у свою чергу, вказує на їх майновий характер. Висловлювання про те, що об'єкти «багатьох “чистих” особистих немайнових прав можуть породжувати майнові відносини в нормальному, непорушному стані», наводиться і російськими юристами-дослідниками. Наприклад, В. С. Синенко до таких відносить право на ім'я, на власне зображення, на використання ділової репутації та ін.⁸¹⁸

Справедливість зроблених висновків підтверджується і практикою європейських судів. Так, Федеральний Верховний суд Німеччини у справі Марлен Дітріх визнав ім'я та зображення майном, а права на ім'я і зображення – майновими⁸¹⁹. Або ж у справі Ганса Фухсбергера право на зображення було визнано майновим⁸²⁰. Х. Й. Шрамм також описує розглянутий Федеральним Верховним судом Німеччини спір, який виник у результаті того, що фотографію власника однієї з пивоварень було використано без його згоди на плакаті, що рекламував засіб підвищення потенції. І в цьому випадку суд прийшов до висновку, що потерпілий має право вимагати від порушника грошового відшкодування. При цьому автор відзначає, що такий підхід не поодинокий і визнається як судовою практикою Німеччини, так і теорією права. Ціна нематеріальних об'єктів, так само як і самого права на них, визначається сумою, яку позивач міг би отримати, якби він дав порушнику згоду на

---

⁸¹⁸ Синенко В. С. Личные неимущественные отношения как элемент предмета гражданско-правового регулирования / В. С. Синенко // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 213.

⁸¹⁹ Marlene Dietrich, Bundesgerichtshof [Електронний ресурс], NIZR 49/97, 1.12.1999. – Режим доступу : http://www.unik-kiel.de/ipvr/l_schack/schriftenverzeichnis.shtml.

⁸²⁰ Fuchsberger H. J., NVIZR 285/91, 14.04.1992.

використання свого блага за винагороду⁸²¹. Подібний досвід напрацьовано і в Польщі⁸²².

Висновок про наявність майнового змісту в деяких правах на особисті немайнові блага витікає і з результату проведення їх порівняльного аналізу з правами на результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Як справедливо відзначається в науковій літературі, окреслення поведінки через її зв'язок з об'єктом природним чином відбивається на характеристиці суб'єктивного права, змістом якого є така поведінка⁸²³. Якщо взяти наведене висловлювання за вихідне, привертає увагу та обставина, що цивільне законодавство ряду країн закріплює за суб'єктами деяких особистих немайнових правовідносин можливість використання нематеріальних благ. Так, глава 22 ЦК України передбачає право на використання імені (ст. 296 ЦК України), інформації (ст. 302 ЦК України), особистих паперів (ст. 303 ЦК України), кореспонденції (ст. 302 ЦК України). У той же час ст. 308 ЦК України, хоча і не вживає поняття «використовувати», але не викликає сумніву, що такі дії, як показ, відтворення, поширення, є способами використання зображення фізичної особи. Законодавство Грузії передбачає право використання імені, зображення (ст. 18 ЦК Грузії). У Російській Федерації передбачено право на використання зображення (ст. 152.1 ЦК Російської Федерації); у Казахстані – щоден-

---

⁸²¹ Шрамм Х.-Й. Общее личное право и возмещение нематериального вреда в немецком праве / Х.-Й. Шрамм // Личные немущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К : Юринком Интер, 2010. – (Актуальные проблемы гражданского права). – С. 107–108.

⁸²² Kurowska-Tober E. Commercial use of the right to a likeness. Part I [Електронний ресурс] / E. Kurowska-Tober // Warsaw Voice : URL. – Режим доступу : <http://www.warsawvoice.pl/view/7088> (24.05.2006).

⁸²³ Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные проблемы гражданского права : сб. ст. – Вып. 6 / под ред. О. Ю. Шилохвостова. – М. : НОРМА. – 2003. – С. 109.

ників, записок, нотаток, листів, інших документів (ст. 144 ЦК Республіки Казахстан), зображення якої-небудь особи (ст. 145 ЦК Республіки Казахстан), ділової репутації (ст. 896 ЦК Республіки Казахстан); у Литовській Республіці – імені (ст. 2.20 ЦК Литовської Республіки), зображення (ст. 2.22 ЦК Литовської Республіки), інформації про приватне життя особи, в т. ч. і шляхом поширення зібраних відомостей про приватне життя (ст. 2.23 ЦК Литовської Республіки); у Молдові, Німеччині, Квебеку – імені (ст. 29 ЦК Республіки Молдова, § 12 НЦУ, відділ II ЦК Квебеку); у Таджикистані – зображення і т. д. Таким чином, чинне законодавство різних країн закріплює за особами, яким належать деякі нематеріальні блага, абсолютне право на їх використання.

У свою чергу, у працях з права інтелектуальної власності відзначається, що права на використання нематеріальних об'єктів переважно носять майновий характер, хоча в них можуть мати місце і особисті елементи⁸²⁴. Зокрема, О. П. Сергеев, розмірковуючи про природу авторського права, зазначає, що права на використання твору в будь-якій формі та будь-яким способом є майновими⁸²⁵. При цьому право на використання твору включає в себе і можливість авторів вирішувати питання, пов'язані з наданням третім особам доступу до творів та з їх використанням⁸²⁶. Саме доступ до використання об'єкта надає цьому праву майновий характер. Це пов'язано з тим, що будь-яке суб'єктивне право має цінність в обороті лише за умови відсутності такої ж можливості на присвоєне благо у всіх інших учасників обороту, тобто можливість має бути виключною⁸²⁷. Наприклад, не буде мати мінової цінності право на використання твору, строк охорони якого закінчився,

---

⁸²⁴ Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – С. 213.

⁸²⁵ Сергеев А. П. Вказана праця. – С. 194.

⁸²⁶ Сергеев А. П. Вказана праця. – С. 212.

⁸²⁷ Туктаров Ю. Е. Вказана праця. – С. 114.

оскільки ні в кого немає потреби його придбання. Подібну позицію зайняли і Г. Ф. Шершеневич⁸²⁸, В. А. Дозорцев⁸²⁹.

Порівнюючи, наприклад, право на ім'я з авторськими правами, можна відзначити, що носій імені, як і автор твору, може використовувати його на власний розсуд у будь-якій формі та будь-яким способом. У всіх інших учасників обороту такої можливості немає, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством. Носій імені, як і автор твору, має можливість вирішувати всі питання, пов'язані з наданням третім особам доступу до свого нематеріального блага та його правомірним використанням. Відкриваючи третім особам доступ до об'єкта, його носій визначає й ті способи, за допомогою яких його буде використано. Це може бути використання імені фізичної особи в літературних чи інших творах як персонажа або з метою висвітлення його діяльності, використання його у назві юридичної особи або в торговій марці тощо. У разі відсутності згоди (наданого доступу) з боку уповноваженого суб'єкта треті особи такої можливості не мають. Це вказує на те, що право на використання імені набуває цінності для учасників обороту, а отже, має економічний зміст, тобто є майновим.

Аналогічними характеристиками наділене право на використання зображення. Не викликає сумнівів, що, за загальним правилом, маючи абсолютне панування (право), фізична особа, зображена на фотокартці або на іншому художньому творі, сама вирішує питання використання свого зображення, усуваючи від цього третіх осіб. Проте, як і у випадку з ім'ям, цей суб'єкт, допускаючи до свого об'єкта учасників цивільного обороту, надає їм можливість отримувати вигоду зі свого блага. Тоді фотографію як зображення фізичної особи, може бути використано третіми

---

⁸²⁸ Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изд. 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич ; вступ. статья Е. А. Суханов. – М. : СПАРК, 1995. – С. 72, 73, 74.

⁸²⁹ Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 298, 300.

особами (публічно показано, відтворено, розповсюджено). Подібним чином даний об'єкт використовується в наочній рекламі, в ілюструванні книг, статей, заміток як карикатури і т. п.

Для ілюстрації сказаного можна навести такий приклад. Колись відомий журнал «Пентхаус» оголосив про те, що збирається опублікувати знімки Мадонни, зроблені з 1979 по 1980 рік, коли вона працювала фотомоделлю. Фотографії мали зайняти 17 сторінок ювілейного вересневого номера, присвяченого 16-річчю видання. Було придбано «безліч фотографій оголеної Мадонни відразу, і ми ще мали право першого вибору», – розповідав видавець «Пентхауса» Боб Гуччіоне. Журнал придбав право на їх використання у Білла Стоуна. Але журнал Х'ю Хефнера «Плейбой» оголосив про те, що теж має набір знімків оголеної Мадонни, і що їх журнал випередить «Пентхаус» за кількістю проданих примірників. Фотографії, що збирався запропонувати своїм читачам «Плейбой», були зроблені Мартіном Шрайбером і Лі Фройдландером, які отримали по сто тисяч за надання права на їх використання. Конфлікт закінчився тим, що «Плейбой» випустив номер зі знімками 11 липня, на день раніше за свого конкурента. Мадонна в суперечці не брала участі, і на те були причини. У період роботи фотомоделлю вона в обмін на 25 доларів – гонорар моделі – підписувала угоди, що дають фотографам усі права на використання знімків⁸³⁰.

Таким чином, колись Мадонна, допустивши третіх осіб до використання своїх зображень (фотографій), визначила характер такого допуску, чим ввела їх в оборот. І цей оборот здійснюється відповідно до встановлених меж, незалежно від подальших прагнень однієї чи іншої сторони. Однак коли Стівен Джон Левицькі спробував випустити на відеокасетах фільм «Конкретна жертва», в якому Мадонна

---

⁸³⁰ Христофер А. «Мадонна», неавторизированная биография [Електронний ресурс] / Андерсен Христофер ; пер. с англ. Ю. Арсеньев, В. Малахов, А. Шамаро. – Тверь, 1992. – Режим доступу : http://www.lc0.ru/zvezdi_muziki_kino/bio_madoni/page,2,325-7-iyulya-penthaus-s-pompoj-obyavil-o-tom-chto.html.

кілька разів з'являється оголеною, а якість її акторської гри, за її ж словами, «зведе до нуля той сценічний образ і уявлення...» про неї як про актрису, її адвокати подали офіційне прохання про заборону розповсюдження цього фільму. У письмових показаннях Мадонна визнала, що 20 вересня 1980 р. підписала дозвіл на комерційне використання її зображення. Однак, зазначила вона, «на використання імені дозволу не було». А оскільки фільм без імені поширити було неможливо, його оборот було припинено⁸³¹. Наведене з очевидністю вказує на майновий характер права на використання зображення фізичної особи, імені і т. п.

Оскільки третім особам може бути надано доступ до будь-якого оборотоздатного об'єкта особистих немайнових праводносин через надання права на використання, то можна зробити висновок, що і права на них мають економічний зміст. Подібне твєдження зустрічаємо і в І. В. Спасибо-Фатєєвої. Вона обґрунтовано вважає, що можливість використання деяких об'єктів особистих немайнових праводносин є майновим правом⁸³². Так, праволоділець має можливість вирішувати всі питання, пов'язані з наданням іншим учасникам цивільних праводносин доступу до своєї ділової репутації, честі, відомостей про особисте життя, інформації, особистих паперів, кореспонденції, житлового простору. Це, у свою чергу, відповідним чином відбивається і на природі прав на ці об'єкти.

Разом з тим зроблені висновки зовсім не свідчать про те, що права на названі вище блага взагалі не мають немайнової природи. Усе викладене свідчить лише про двоїс-

---

⁸³¹ 7 июля «Пентхаус» с помпой объявил о том, что собирается опубликовать снимки Мадонны [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kalitva.ru/page,2,147600-7-iyulya-penthaus-s-pompoj-obyavil-o-tom-chto.html>.

⁸³² Спасибо-Фатеева И. В. Парные права или еще одна попытка разобраться с личными неимущественными правами и раскрыть значимость категории «парные права» и их виды / И. В. Спасибо-Фатеева // Личные неимущественные права : проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 163. 358

ту природу особистих немайнових правовідносин, що виникають з приводу оборотоздатних об'єктів, яку в авторських і винахідницьких правовідносинах сьогодні практично ніхто не ставить під сумнів. При цьому між майновою та особистою немайновою складовими не існує непереборної межі; навпаки, вони найтіснішим чином взаємопов'язані та переплетені, чим утворюють між собою нерозривну єдність.

Ймовірно, що такий підхід, хоча й суперечить цивілістичній доктрині, проте, повністю відповідає відносинам, що складаються у суспільстві та в яких нематеріальні блага розглядаються як товар. Більше того, виявляється його відповідність і європейській судовій практиці, що пішла у своєму розвитку вперед, хоча й дещо відмінним від пострадянської доктрини шляхом.

Установивши наявність майнової складової, розглянемо, чи можуть права на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин передаватися, тобто чи мають вони ще одну необхідну для цивільного обороту ознаку.

При розгляді характеристики прав на такі об'єкти, як честь, ім'я, відомості про особисте життя, зображення, ділова репутація і т. д., в юридичній літературі було зроблено досить категоричний висновок про те, що вони невід'ємні від свого носія, а після його смерті припиняються⁸³³. Виключаючи перехід указаних прав від одних суб'єктів до інших, стверджується, що вони належать до числа невідчужуваних і не можуть передаватись. Зазначена юридична

---

⁸³³ Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / В. Л. Суховерхий. – Свердловск, 1970. – С. 5; Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. О. Красавчикова. – Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 1994. – С. 12–13; Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 122–123.

особливість, на думку представників наведеної точки зору, випливає з факту невід'ємності самого нематеріального блага. У свою чергу, як стверджують представники такої точки зору, законодавець враховує дану обставину, виключаючи перехід прав, що розглядаються, від одних суб'єктів до інших. І саме через це юридично неможливо передати іншій особі право на своє ім'я, на недоторканність свого приватного життя, на свою особисту недоторканність та ін. Із цього робиться висновок, що в іншому випадку названі права втратили б не лише юридичний, а й соціальний зміст. Тільки в окремих випадках і в порядку, передбачених законом, права на особисті немайнові блага можуть захищатися іншими особами, у тому числі спадкоємцями праволодільця. Так, у теорії права висувається припущення, що на вимогу зацікавлених осіб допускається лише захист честі та гідності громадянина і після його смерті⁸³⁴. І лише в цій частині вбачається перехід прав, тобто перехід прав на захист.

Категоричність такого висловлювання заслуговує на критичне ставлення. У цій роботі вище вже обґрунтовувалось, що такі немайнові блага, як ім'я, честь, зображення, ділова репутація, кореспонденція, відомості про особисте життя, особисті папери, найменування юридичної особи, участь у товаристві і т. п., через свою здатність до об'єктивованого прояву зовні не зникають зі смертю свого носія, а зберігають деякі корисні властивості (наприклад, здатність персоніфікувати свого носія) та можуть бути використані після його смерті третіми особами. Тим більше, ця ознака притаманна інформації, право на яку також закріплено у главі 22 ЦК України. А якщо ознака невід'ємності не є обов'язковою для всіх об'єктів особистих немайнових правовідносин, то і неможливість передачі права не може з неї випливати. Більше того, якщо виходити з того аргументу, що права на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин є невідчужуваними і такими, що не передаються в силу невід'ємності їх об'єкта

---

⁸³⁴ Учебник гражданского права. Ч. 1 / под общ. ред. Т. И. Илларионовой, Б. М. Гонгалов, В. А. Плетнева. – М., 1998. – С. 148.

від суб'єкта, то, встановивши від'ємність благ, логічно зробити висновок, що і права на них мають бути такими, що можуть відчужуватись і передаватись. Проте такий висновок ще не означає, що права на всі нематеріальні блага здатні передаватися (переходити) від однієї особи до іншої.

Сьогодні практично ні в кого не виникає сумнівів, що будь-яке суб'єктивне право фізичної особи після її смерті не може більше їй належати, оскільки припиняється правоздатність. У зв'язку з цим викликає інтерес подальша доля цього суб'єктивного права на від'ємні нематеріальні блага.

Ґрунтуючись на логічному законі суперечності, використовуємо такий спосіб дослідження, як висновок від протилежного, і припустимо, що суб'єктивні права, які розглядаються, зі смертю їх носія: а) припиняються, б) продовжують існувати. Відомо, що два протилежні судження не можуть бути істинними, оскільки одне з них обов'язково є помилковим. І якщо істинність одного з них буде встановлено, то цілком обґрунтовано можна стверджувати, що протилежне судження помилкове⁸³⁵.

Так, якщо припустити, що зі смертю фізичної особи її права на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин припиняються, то це свідчило б про припинення будь-яких правовідносин з приводу даних об'єктів. Адже суб'єктивне право є обов'язковим елементом змісту будь-якого правовідношення. У свою чергу, зміст (суб'єктивне право і обов'язок) є обов'язковим елементом структури будь-якого цивільного правовідношення. Без змісту не може бути правовідносин, а без суб'єктивного права та кореспондуючого йому обов'язку – змісту.

Висновок про припинення після смерті людини суб'єктивних прав і, відповідно, правовідносин у цілому відносно оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин, що колись їй належали, повинен вказувати на те, що ці об'єкти для об'єктивного права стають юридично байдужими. Воно не регулює відносини з приводу та-

---

⁸³⁵ Черданцев А. Ф. Толкование права и договора : учеб. пособие для вузов / А. Ф. Черданцев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – С. 158.

ких об'єктів, відповідно і не охороняє їх, тому що немає суб'єктивного права, кореспондуючого йому обов'язку, а значить, не може бути і правопорушення.

Однак такий висновок суперечив би не лише чинному законодавству ряду країн, а й світовій судовій практиці. Так, аналіз ст. 296 ЦК України, ст. 29 ЦК Республіки Молдова, ст. 20 ЦК Республіки Узбекистан дозволяє стверджувати, що право на використання імені фізичної особи, наприклад, як персонажа в літературних творах, яке існує за життя носія імені, зовсім не припиняється зі смертю останнього. Більше того, це право не лише може бути захищене після смерті носія імені, а й може бути здійснене шляхом надання згоди на його використання третіми особами. Подібний підхід з боку законодавця можна спостерігати й стосовно прав на використання інших оборотоздатних нематеріальних благ. Наприклад, право на ознайомлення з особистими паперами фізичної особи, їх використання шляхом опублікування, розпорядження (ст. 303, 304, 305 ЦК України; ст. 144 ЦК Республіки Казахстан; ст. 175 ЦК Республіки Таджикистан); право на опублікування особистої кореспонденції (ст. 306 ЦК України); право на публічний показ, відтворення, розповсюдження фотографій, інших художніх творів, на яких зображено фізичну особу (ст. 308 ЦК України; ст. 19 ЦК Грузії; ст. 145 ЦК Республіки Казахстан; ст. 2.22 ЦК Литовської Республіки; ст. 176 ЦК Республіки Таджикистан) та ін., не припиняються зі смертю останньої, а продовжують існувати, але вже в інших суб'єктів (дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає – батьків, братів і сестер; спадкоємців).

На підтвердження зазначеного можна навести суперечку між дочками Юрія Гагаріна та кінокомпанією «Централ Партнершип». Причиною конфлікту стали виробництво і вихід у прокат художнього фільму під назвою «Внук Гагаріна», в якому не лише в назві, а й у самій кінострічці досить широко використовувалися ім'я, образ першого радянського космонавта.

Вимоги Галини та Олени Гагаріних про заборону про-

типравного використання імені, образу Юрія Гагаріна⁸³⁶, з якими вони звернулися до Бабушкінського суду міста Москви, були задоволені в повному обсязі. Було заборонено використовувати ім'я не лише в назві кінокартини, але і в самому фільмі⁸³⁷. При цьому Московський міський суд, куди згодом звернулися відповідачі, визнав заборону та вимоги позивачів законними і залишив рішення Бабушкінського суду міста Москви в силі⁸³⁸. У цьому випадку захищалося не лише ім'я, а й честь померлого, тому що за сюжетом фільму могло скластися враження про подружню невірність Ю. Гагаріна та нерозбірливість зв'язків. Цей приклад показує на те, що для об'єктивного права не байдужі оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин після смерті їх володільця, а права на такі об'єкти не припиняються і підлягають захисту.

Ще більш яскравим підтвердженням того, що права на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин продовжують існувати і після смерті їх першого володільця, переходячи до інших осіб, є справа Марлен Дітріх, розглянута Федеральним Верховним судом Німеччини, про яку вже не раз згадувалось у даній роботі. Оскільки матеріали цієї справи відмінно було описано В. А. Колосовим і М. З. Шварцем у праці «Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта», то її і буде використано для ілюстрації прикладу⁸³⁹. Суть її полягала в наступному.

---

⁸³⁶ Прошло первое заседание по иску дочерей Юрия Гагарина к создателям комедии «Внук Гагарина». Гагарина предложили заменить Путиным или папой римским [Електронний ресурс] // Газета.Ru. – 2007. – Режим доступу : http://www.gazeta.ru/culture/2007/09/13/a_2154941.shtml.

⁸³⁷ Суд запретил использовать имя Юрия Гагарина [Електронний ресурс] // Новые известия. – 2007. – Режим доступу : <http://www.newizv.ru/news/2007-10-08/77561>.

⁸³⁸ Мосгорсуд отклонил кассацию создателей «Внука Гагарина» [Електронний ресурс] // Киноафиша. – 2007. – Режим доступу : <http://kino.ukr.net/news/0/8506/>.

⁸³⁹ Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Електронний ресурс] / В. Колосов,

Мати акторки як єдина її спадкоємиця звернулася до суду за захистом своїх порушених прав. Вона стверджувала, що через рік після смерті Марлен Дітріх компанія «Лайтхаус» використовувала її ім'я в мюзиклі, а також зареєструвала товарний знак «Marlene». Згодом ця ж компанія надала організаціям «Фіат» і «Еллен Бетрікс» права на використання зазначеного товарного знака та зображення актриси в їх рекламі, а також сама продавала товари, на яких містилися ім'я і зображення Марлен Дітріх.

Одне з питань, яке необхідно було вирішити під час розгляду спору, – це питання про можливість спадкування права на ім'я і зображення актриси. У результаті суд дійшов висновку, що майнова складова прав на зазначені блага переходить у спадок. Це дає спадкоємцям право контролювати будь-яке комерційне використання особистих прав померлого та видавати ліцензії на таке використання⁸⁴⁰.

Як можна помітити з наведених норм цивільного законодавства, судової практики, і законодавець, і суди абсолютно не ставляться до об'єктивованих нематеріальних благ фізичних осіб як до юридично байдужих явищ після смерті їх володільців. Можливість захисту або надання згоди на використання імені, зображення померлої людини тощо може існувати лише за наявності суб'єктивного права на ці об'єкти.

Досить оригінальну позицію в цьому плані, як уже зазначалось, зайняв Р. О. Стефанчук. Наголошуючи на нерозривному зв'язку прав з учасниками особистих немайнових правовідносин, автор вводить поняття постнативних прав. Під ними він пропонує розуміти особисті немайнові права фізичних осіб, що виникають внаслідок і в момент смерті суб'єкта у інших осіб, які чітко визначені законом чи встановлені померлим і, як правило, спрямовані на захист доброго імені померлого⁸⁴¹. Подібну точку зору було

М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – №4. – Режим доступа : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf.

⁸⁴⁰ Там само.

⁸⁴¹ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб

підтримано деякими дослідниками у сфері особистих немайнових прав⁸⁴².

Відмінною і специфічною особливістю посттанативних прав є їх виникнення не в момент народження, а в момент і з причини смерті суб'єкта. У зв'язку з цим автор розглядає смерть носія немайнового блага як правостворюючий юридичний факт. Носієм цих прав є чітко визначене коло суб'єктів, і виникають вони стосовно специфічного об'єкта⁸⁴³.

Специфічність об'єкта посттанативних прав вбачається в тому, що вони не лише з'являються у зв'язку та в момент смерті носіїв особистих немайнових благ, а й реально існують у подальшому, вимагають серйозного правового захисту. Причини такої необхідності в існуванні й захисті дослідник вбачає в тому, що пам'ять про діяльність людини надовго переживає її саму. Як ілюстрацію Р. О. Стефанчук наводить такі факти, як посмертне присвоєння нагород, звань, називання вулиць ім'ям загиблого героя, святкування ювілеїв і т. п. Подібна позиція – і в Законі України «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», у ст. 3 якого зазначено, що імена видатних фізичних осіб, які: 1) внесли вагомий вклад у боротьбу за незалежність, розбудову Української держави, підтримання міжнародно-

---

у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 122.

⁸⁴² Бобрик В. І. Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони : моногр. / В. І. Бобрик ; Наук.-дослід. ін-т приват. права і підприємниц. АПРН України. – К. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – С. 109; Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права : моногр. / О. О. Посикалюк. – К. : НДІ приват. права і підпр. НАПРН України, 2011. – С. 25.

⁸⁴³ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – 529–533.

го миру і безпеки, зміцнення міжнародного авторитету України; 2) здійснили героїчний вчинок, звершення в ім'я Батьківщини; 3) зробили значний особистий внесок у розвиток науки, освіти, культури та інших сфер суспільного життя, – присвоюються юридичним особам та об'єктам права власності, які за ними закріплені, чи об'єктам права власності, які належать фізичним особам, з метою увічнення пам'яті про цих видатних осіб⁸⁴⁴.

Але навряд чи можна погодитись, що пам'ять про померлу людину виникає лише з моменту та у зв'язку з її смертю. Більш того, складно погодитись і з тим, що пам'ять про чиюсь діяльність може розглядатися як об'єкт суб'єктивних прав, навіть таких специфічних, як посттанативні. Очевидно, що посмертне присвоєння нагород, звань здійснюється в результаті оцінки суспільством (оточуючими) справ, дій, якостей, у т. ч. і ділових якостей померлого та ін., які мали місце за його життя. Вони були сприйняті та оцінені оточуючими за життя людини, але в силу певних обставин ставлення до них з боку оточуючих не було виражено чи було висловлено неправильно. Така оцінка в цивільному праві носить назву честі або ділової репутації. Це, швидше за все, запізніла реакція суспільства на діяльність людини за її життя. Назва вулиць ім'ям померлого – це не лише вираз оцінки померлого, а й використання його імені, яке виникло за життя, а не після нього, і після смерті дозволяє персоніфікувати конкретну особу. Виховна ж функція, про яку каже Р. О. Стефанчук, може розглядатися як одна з корисних властивостей честі, ділової репутації, імені, зображення, інших нематеріальних благ, які зберігаються й після смерті носія зазначених об'єктів і можуть використовуватися оточуючими.

---

⁸⁴⁴ Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій : Закон України [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4865-17>.

Поряд із критикою висновків авторів⁸⁴⁵ про те, що деякі нематеріальні блага можуть бути відокремлені від особистості, не зливаються з нею і надалі здатні «жити» самостійно, в юридичній літературі відзначається, що такі теорії позбавлені логіки⁸⁴⁶. Разом з тим, розглядаючи суб'єктний склад посттанативних прав, автор стверджує, що якщо особисте немайнове (посттанативне) право спрямоване на захист від розкриття обставин особистого життя чи інших приватностей (особистих подробиць) померлої особи, то це одне коло суб'єктів. Якщо ж воно спрямоване на захист доброго імені померлого, то коло зовсім інше⁸⁴⁷.

Не піддаючи сумніву коло уповноважених осіб, можна відзначити, що Р. О. Стефанчук допускає, що об'єктом захисту посттанативних прав можуть розглядатися обставини (навіть лише нерозкриті обставини) особистого життя померлого, інші приватності померлого. Разом з тим, враховуючи, що автор є прихильником концепції створення у сфері приватного життя фізичної особи такого єдиного особистого немайнового блага, як приватність⁸⁴⁸, можна констатувати і обсяг останнього. До нього будуть входити такі прояви особистого життя людини (об'єкти, блага), як: відомості про нього та його таємниці, особисті папери, кореспонденція, зображення, приватний житловий простір і деякі інші. Таким чином, стає незрозумілим: якщо посттанативне право спрямоване на захист від розкриття обставин особистого життя чи інших приватностей померлого,

---

⁸⁴⁵ Тагайназаров Ш. Т. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав граждан в СССР / Ш. Т. Тагайназаров. – Душанбе : Дониш, 1990. – С. 24; Мезрин Б. Н. Личные неимущественные отношения в предмете советского гражданского права / Б. Н. Мезрин // Актуал. пробл. гражд. права : межвуз: сб. науч. тр. ; отв. ред. В. Ф. Яковлев. – Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1986. – С. 28.

⁸⁴⁶ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 532.

⁸⁴⁷ Стефанчук Р. О. Вказана праця. – С. 529–530.

⁸⁴⁸ Стефанчук Р. О. Вказана праця. – С. 476–477.

але самі ці приватності як об'єкти припинили своє існування (зникли), то – як чи що буде захищати право. Якщо ж замість приватностей померлої особи з'являється новий об'єкт – «добре ім'я померлого», то чим він відрізняється від колишніх приватностей померлого. Адже обставини особистого життя, особисті папери, оцінка соціальних чи ділових якостей як і раніше продовжують персоніфікувати певну людину, пов'язуються з нею, незважаючи на те, що вона жила в минулому. Якщо ці блага (добре ім'я померлого і приватність) не однакові за обсягом і змістом, то не зовсім зрозумілі їх відмінні ознаки. Але якщо ж вони збігаються, то викликає сумнів необхідність уведення до цивільного права нової категорії, яка, як відзначає сам Р. О. Стефанчук, практично не досліджена в теорії та викликає суперечки не тільки стосовно поняття «добре ім'я померлого», а й взагалі, як цивільно-правова категорія⁸⁴⁹. І останнє «якщо». Якщо добре ім'я померлої особи як об'єкт посттанативних прав також є нематеріальним, носить особистий характер, не підлягає грошовій оцінці, тобто характеризується аналогічно іншим об'єктам особистих немайнових прав, то чому останні не можуть бути відокремлені від суб'єкта в силу своєї природи, а добре ім'я, хоча й набуває іншого правового режиму, але, в принципі, продовжує існувати. Ймовірно, що теорія посттанативних прав для її застосування ще потребує свого розвитку.

Базуючись на концепції посттанативних прав, можна відзначити, що ЦК України дійсно передбачає їх існування. Наприклад, у ст. 298 ЦК України закріплено право на повагу до людини, яка померла. Це право виникає з моменту та у зв'язку зі смертю однієї фізичної особи у певного кола інших (стосовно померлої) осіб. Як об'єкт правової охорони (регулювання), на нашу думку, розглядаються відносини, що виникають із приводу тіла людини, яка померла, та її місця поховання. Очевидно, що такі відносини носять виключно немайновий характер і з'являються з моменту та у зв'язку зі смертю людини. Вони спрямовані на задоволення

---

⁸⁴⁹ Стефанчук Р. О. Вказана праця.. – С. 533.

особистих немайнових інтересів правоволодільців, які стають такими лише з моменту та у зв'язку зі смертю іншої особи. До моменту смерті особи не існує не тільки права на повагу до її тіла чи її місця поховання, а й об'єктів цього права. Саме ці та їм подібні права можуть розглядатися як посттанативні. Разом з тим, якщо виникнення прав на нематеріальні блага у одних осіб після смерті інших пов'язане з їх від'ємністю (переходом), то відносити такі права до посттанативних було б, на нашу думку, неправильним.

Більш природним у юриспруденції є прагнення поширити на нові явища вже ustalені характеристики, системи⁸⁵⁰, режим, тлумачення і т. п. Такий підхід було вироблено ще в Стародавньому Римі і він дійшов до наших днів. Римські юристи вважали, що будь-які нововведення, навіть із другорядних питань, можуть мати місце тільки в тих випадках, коли існуючі та відомі погляди, норми не містили ні за якого їх тлумачення нових відносин, що розвиваються, явищ, що виникають⁸⁵¹. Використаємо даний підхід і досліджуючи особисті немайнові правовідносини, визначаючи здатність їх прав до переходу.

Як було встановлено вище, правовідносини, що виникають з приводу імені, ділової репутації, честі, індивідуальності, відомостей про особисте життя, інформації, особистих паперів, кореспонденції, зображення, житлового простору, інших оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин, мають подвійну природу, тобто мають майнову та немайнову складові. Ця риса зближає їх з авторськими та винахідницькими правовідносинами. Спільним для них є і те, що вони виникають з приводу нематеріальних об'єктів, які від'ємні, але невідчужувані (за винятком участі у товаристві) за життя (існування) від фізичної (юридичної) особи та після її смерті (припинення). Але той

---

⁸⁵⁰ Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 288.

⁸⁵¹ Римское частное право : учеб. / под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского. – М. : Юристъ, 1996. – С. 9.

факт, що тільки особисті немайнові права є невідчужуваними і не можуть переходити до інших осіб, а права на використання (майнова складова правовідносин) можуть вільно переходити до інших суб'єктів⁸⁵² у порядку спадкового правонаступництва, визнається лише стосовно правовідносин інтелектуальної власності.

Проводячи порівняльну характеристику цих двох груп правовідносин, дозволимо собі зробити висновок, що у правовідносинах, що виникають з приводу оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин, непередаваною (невідчужуваною, не здатною переходити від одного суб'єкта до іншого) є лише їх немайнова складова. Наприклад, не може бути передане право на зміну імені, а тим більше воно не може бути здійснене після смерті управомоченої особи. Разом з тим допустимо зробити висновок, що майнова складова може переходити до третіх осіб. До речі, саме такого висновку й дійшов Федеральний Верховний суд Німеччини у справі Марлен Дітріх⁸⁵³.

Справедливість висунутої точки зору підтверджується і нормами чинного законодавства ряду країн. Так, відповідно до ч. 2 ст. 296 ЦК України, ст. 29 ЦК Республіки Молдова, ст. 20 ЦК Республіки Узбекистан, право на використання імені фізичної особи в літературних та інших творах як персонажа може бути здійснене самим правоволодільцем, а в разі його смерті – його дітьми, вдовою (вдівцем), або, якщо їх немає, батьками, братами і сестрами чи спадкоємцями. Подібні положення прямо передбачені законодавством і для прав на особисті папери (ч. 4 ст. 303 ЦК України, ст. 144 ЦК Республіки Казахстан, ст. 175 ЦК Республіки Таджикистан), кореспонденцію (ч. 3 ст. 306 ЦК України), зображення (ч. 1 ст. 308 ЦК України, ст. 19 ЦК Грузії, ст. 145 ЦК Республіки Казахстан, ст. 2.22 ЦК Литовської Республіки, ст. 176 ЦК Республіки Таджикистан).

---

⁸⁵² Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – С. 194.

⁸⁵³ Marlene Dietrich, Bundesgerichtshof [Електронний ресурс], NIZR 49/97, 1.12.1999. – Режим доступу : http://www.uni-kiel.de/ipvr/l_s_hack/schriftenverzeichnis.shtml.

Таким чином, після смерті носія імені чи іншого об'єктивованого, від'ємного нематеріального блага його діти, вдова (вдівець) або при їх відсутності батьки, брати, сестри вирішують питання, пов'язані з наданням третім особам доступу до позначених об'єктів і з їх використанням. Видається очевидним, що можливість «вирішувати питання доступу до...» і використання нематеріального блага, що за життя належала, наприклад, носію імені, а після його смерті виникла в інших учасників цивільних правовідносин, є нічим іншим, як майновим правом.

Розглядаючи можливість передачі (переходу) прав на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин від одного суб'єкта до іншого, можна відзначити, що в цивілістиці в основі уявлення про правовідносини виділяють два види правонабуття – первинне і похідне. Ознакою, що характеризує похідне правонабуття, на відміну від первинного, є зв'язок між набутим правом чи обов'язком і первинними правовідносинами. Як зазначає Б. Б. Черепакін, при похідному правонабутті «нове» правовідношення «виникає» тому, що існувало первинне⁸⁵⁴. При цьому, враховуючи, що стосовно розуміння похідного правонабуття в теорії права існують суперечки*, підкреслимо, що в даній

---

⁸⁵⁴ Черепакін Б. Б. Правопреемство по советскому гражданскому праву / Б. Б. Черепакін // Труды по гражд. праву – М. : Статут, 2001. – 479 с. – С. 311.

* Наприклад, Б. Б. Черепакін вважає, що в результаті похідного правонабуття має місце перехід прав і обов'язків. Іншими словами, воно є транслятивним, тобто таким, що переносить права й обов'язки (Черепакін Б. Б. Правопреемство по советскому гражданскому праву / Б. Б. Черепакін // Труды по гражданскому праву (Классика российской цивилистики). – М. : Статут, 2001. – С. 311). Проте з цим категорично не згоден В. О. Рясенцев, який повністю заперечує поняття переходу права. Він вважає, що можуть передаватися (переходити) лише речі, а не права. А те, що прийято називати переходом прав, на думку В. О. Рясенцева, «...в действительности означает, что при известных юридических фактах правовые нормы предусматривают прекращение права собственности у одного лица и возникновение его у другого в том или ином объеме» (Рясенцев В. А. див. у виданнях: 1) Советское гражданс-

роботі питання про те, що являє собою зміна носія права – перехід права від однієї особи до іншої чи його припинення в однієї та виникнення в іншої особи – набувача, винесене за предмет цього дослідження. Як справедливо зазначає В. А. Белов, головною та визначальною ознакою похідного правонабуття є зміна особи – носія права⁸⁵⁵.

Підтримуючи дану точку зору, можна зробити висновок, що право на використання імені, особистих паперів, кореспонденції, інших оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин у дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає – у батьків, братів і сестер, виникає в результаті похідного правонабуття. Підтвердженням цьому є наступне. По-перше. Не потребує доказів та обставина, що «старе» право, тобто те, що належало померлому, і «нове», тобто набуте третіми особами, пов'язані між собою єдністю об'єкта. По-друге. У інших осіб воно виникло тому, що існувало первинне право на використання нематеріального блага у його первинного носія. Лише за відсутності такого права у первинного правоволодільця виникнення його у правонабувача можна було б віднести до первинного правонабуття. По-третє. Немає підстав заперечувати зв'язок між набутим правом і первинними правовідносинами. Наприклад. Якщо за життя фізична особа дала згоду певному автору на використання свого імені в художньому творі, то діти, вдова (вдівець), а при їх відсутності – батьки, брати, сестри, стають зв'язаними такою згодою. Вони набувають не лише права, а й обов'язки, що виникли в первісних правовідносинах. Наприклад, обов'язок утримуватися від перешкод використання імені в творі. По-четверте. Припинення права в одного суб'єкта (праводателя) і одночасне

кое право / отв. вед. В. А. Рясенцев. – М., 1955. Т. 1. – С. 254; 2) Советское гражданское право ; в 2-х частях / отв. вед. В. А. Рясенцев. – М., 1986. 4. 1. – С. 283).

⁸⁵⁵ Белов В. А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: содержание и соотношение понятий / В. А. Белов // Объекты гражданского оборота : сб. ст.; отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 74.

виникнення в іншого (правонабувача) відбувається на основі одного й того самого юридичного факту – смерті праводателя. Подібне спостерігається і в інших правовідносинах з оборотоздатними нематеріальними благами, що мають економічний зміст. Наприклад, право участі у товаристві, яке належало праводателю та, разом з іншими складовими корпоративного правовідношення, виникло у правонабувача, є похідним від права праводателя. Ці права припиняються та виникають на підставі одного й того самого юридичного факту, пов'язані між собою єдністю об'єкта.

Таким чином, права на використання оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин після смерті їх правоволодільця виникають у дітей, вдови (вдівця), або, якщо їх немає, – у батьків, братів і сестер, не в результаті первісного, а в результаті похідного правонабуття, названого правонаступництвом. Зроблений висновок дозволяє відзначити, що існуючий механізм правонаступництва і сформований категоріальний апарат здатні в разі смерті праводателя забезпечити перехід цих прав до правонабувача. Вони цілком можуть їх обслуговувати, принаймні що стосується майнової складової особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами.

Разом з тим дане дослідження було б неповним, якби залишився поза увагою ще один аргумент стосовно здатності прав особистих немайнових правовідносин переходити від однієї особи до іншої. Зокрема це стосується права на використання оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин. Норми, що регулюють дані відносини, вказують на те, що використання нематеріального блага однієї особи іншим суб'єктом права є можливим за згодою особи, якій воно належить. У теорії права можливість використання однією особою об'єкта, що належить іншій особі, за своєю суттю є межами дозволеної поведінки, забезпеченої (гарантованої) державою (законом), і підпадає під поняття суб'єктивного права. У свою чергу, виникнення в особи, що отримала таку згоду, суб'єктивного права на використання чужого об'єкта належать до певних юридичних наслідків. Це дає можливість стверджувати, що законодав-

ство з отриманням згоди на використання імені, зображення, відомостей про особисте життя, інших оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин, як з підставою, пов'язує виникнення певних правових наслідків. І такими наслідками є перехід права на використання оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин від одного суб'єкта до іншого. Очевидно, що перехід права на використання відбувається в порядку похідного правонаступництва.

Вищенаведене дозволяє дійти висновку, що сам законодавець допускає можливість переходу в порядку правонаступництва до однієї особи права на використання оборотоздатного об'єкта особистого немайнового правовідношення, що належить іншій особі.

Таким чином, у межах даного підрозділу можна зробити такі висновки:

1. Зважаючи на те, що майнові права традиційно розкриваються як ті, що пов'язані з майном, де «майно» – це блага, що мають потенційну чи дійсну цінність, виражену в грошах, та самостійне буття поза особою-носієм, а в попередньому розділі даного дослідження було встановлено, що оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин здатні до від'ємності та бути оціненими у грошах, то логічно дійти висновку, що ці об'єкти можуть розглядатися не тільки як особисті немайнові блага, у буквальному розумінні цього терміну, а й як майно, а права на них – майнові. При цьому цінність самого права перебуває в межах цінності його об'єкта.

2. Наявність майнових прав в особистих немайнових правовідносинах, що виникають із приводу оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин, підтверджується і висновками їх порівняльного аналізу з правами правовідносин інтелектуальної власності. Зокрема встановлено, що зміст перших вбирає в себе право на використання оборотоздатних нематеріальних благ. І якщо право на використання об'єктів інтелектуальної власності є майновим, то і право на використання оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин необхідно визнати майновим. При цьому право на використання включає в

себе і можливість управомоченої особи вирішувати питання, пов'язані з наданням третім особам доступу до нематеріальних благ та з їх використанням. Саме доступ до використання об'єкта надає цьому праву майнового характеру. Такий висновок пов'язаний з тим, що будь-яке суб'єктивне право має цінність в обороті лише за умови відсутності такої ж можливості на присвоєне благо у всіх інших учасників обороту, тобто можливість має бути виключною.

3. Установлено, що в особистих немайнових правовідносинах, що виникають із приводу оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин, непередаваною (невідчужуваною, не здатною переходити від одного суб'єкта до іншого) є лише їх немайна складова. Разом з тим, майнова складова (право на використання нематеріального об'єкта) може переходити до третіх осіб як за життя правообладателя, так і після його смерті.

Зроблений висновок дозволяє відзначити, що існуючий механізм і сформований категоріальний апарат здатні забезпечити перехід майнових прав на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин від праводателя до правонабувача. Це у свою чергу свідчить про здатність майнових прав на вказані об'єкти юридично оформляти перехід, рух цінностей від однієї особи до іншої шляхом допуску до їх використання третіх осіб.

Висновки до розділу 4

1. Низка нематеріальних благ мають такі ознаки, як корисність, тобто здатність задовольняти потреби суб'єкта; від'ємність; доступність до володіння; визначеність (відособленість); об'єктивованість; здатність оцінюватися в грошах. Зазначена сукупність ознак свідчить про те, що такі об'єкти здатні перебувати в обороті та мають натуральну оборотоздатність.

2. При визначенні місця оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин у системі об'єктів цивільного права, можна зазначити, що вони являють собою нематеріальні об'єкти і, зокрема, такий їх різновид, як не-

матеріальні блага, а саме поняття входить до системи понять вищого (нематеріальні об'єкти), середнього (нематеріальні блага) та нижчого рівнів (оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин) і є в цій системі поняттям нижчого рівня (окремим).

Місце оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин у системі нематеріальних об'єктів та ознаки, що були встановлені, дозволяють сформулювати їх поняття. Отже, оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин – це такі нематеріальні блага, які містять у собі властивості як майнових, так і немайнових благ та є оборотоздатними. Вони залучаються до обороту через допуск до них третіх осіб, а участь у товаристві (як об'єкт особистого немайнового права) – і шляхом відчуження. Такі видові відмінності, як майновий характер та оборотоздатність, дозволяють відрізнити оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин від необоротоздатних особистих немайнових благ.

Зважаючи на те, що до нематеріальних благ, які містять у собі властивості як майнових, так і немайнових благ та є оборотоздатними, можна віднести не тільки оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, а й результати інтелектуальної, творчої діяльності, встановлено видові відмінності цих двох груп об'єктів. Критерієм для встановлення видової відмінності між оборотоздатними об'єктами особистих немайнових правовідносин та об'єктами права інтелектуальної власності є інтерес, на задоволення якого й спрямовані ті чи інші об'єкти. Створення результатів інтелектуальної, творчої діяльності спрямовано на задоволення інтересу, пов'язаного з реалізацією інтелектуального потенціалу творця, бажанням проявити свій культурний науковий рівень розвитку. Тоді як виникнення та існування оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин спрямовані на забезпечення соціального буття особи (фізичної чи юридичної), створення умов співіснування у суспільстві.

Таким чином, оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин – це такі нематеріальні блага, які містять у собі властивості як майнових, так і немайнових

благ, здатні до обороту та спрямовані на забезпечення соціального буття особи, створення умов співіснування у суспільстві тощо.

3. Визначаючи поняття оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин, через його об'єм, можна зазначити, що такими є: ім'я фізичної особи, її зображення, честь, ділова репутація, особисті папери, відомості про особисте життя, житловий простір, кореспонденція, інформація, найменування юридичної особи, участь у товаристві, голос фізичної особи, автономність юридичної особи та інші подібні блага. Використання слова «особисті» при позначенні оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин носить умовний характер.

4. Сутність цивільних правовідносин створює для їх учасників рівні правові можливості у здатності мати як майнові, так і особисті немайнові права. При цьому обсяг такої правоздатності для фізичних та юридичних осіб окреслюється їх природою, а для суб'єктів публічного права – їх функціональним призначенням і спеціальною спрямованістю правоздатності.

Відповідно до правоздатності фізичні особи можуть мати права на такі оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, як право на ім'я, на її зображення, на честь, на ділову репутацію, на особисті папери, на відомості про особисте життя, на житловий простір, на кореспонденцію, на інформацію, на участь у товаристві, інші права на поіменовані та непоіменовані оборотоздатні нематеріальні блага. Юридичні особи здатні бути носіями права на найменування юридичної особи, права на недоторканність ділової репутації, права на таємницю кореспонденції, права на інформацію, права на участь у товаристві, права на зображення, права на недоторканність місцезнаходження, інших прав на оборотоздатні нематеріальні блага. Суб'єкти публічного права здатні мати право на найменування, право на використання державних символів, право на зображення, право на недоторканність ділової репутації, право на таємницю кореспонденції, право на інформацію, право на участь у товаристві, інші права, передбачені законом. На стороні зобов'язаної особи можуть виступати будь-які

учасники цивільних відносин. Вони повинні утримуватися від порушень чужих особистих немайнових прав, а суб'єкти публічного права в межах своїх повноважень зобов'язані ще й забезпечувати здійснення особистих немайнових прав.

Учасники особистих немайнових правовідносин набувають прав та обов'язків щодо оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин не тільки в результаті народження чи в силу прямих приписів закону, а й шляхом вчинення дій, тобто в результаті реалізації своєї дієздатності.

5. Зважаючи на те, що майнові права традиційно розкриваються як такі, що пов'язані з майном, де майно – це блага, що мають потенційну чи дійсну цінність, виражену в грошах, та самостійне буття поза особою-носієм, а оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин здатні до від'ємності та бути оціненими у грошах, то логічно дійти висновку, що ці об'єкти можуть розглядатися не тільки як особисті немайнові блага, у буквальному розумінні цього терміна, а й як майно, а права на них – майнові.

При цьому цінність самого права перебуває в межах цінності його об'єкта. Інакше кажучи, якщо особи, які вступають між собою у відносини, розглядають об'єкт лише (виключно) як немайнову цінність, то і право на нього є немайновим. Якщо ж відносини виникають із приводу нематеріального блага, яке безпосередньо спрямовується на задоволення майнового інтересу, то воно набуває майнової цінності, а право на нього майнового характеру.

6. Наявність майнових прав в особистих немайнових правовідносинах з оборотоздатними об'єктами підтверджується і висновками їх порівняльного аналізу з правами правовідносин інтелектуальної власності. Зокрема встановлено, що зміст перших вбирає в себе право на використання оборотоздатних нематеріальних благ. І якщо право на використання об'єктів інтелектуальної власності є майновим, то і право на використання оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин необхідно визнати майновим. При цьому право на використання включає в себе і можливість управомоченої особи вирішувати питан-

ня, пов'язані з наданням третім особам доступу до нематеріальних благ та з їх використанням. Саме доступ до використання об'єкта надає цьому праву майнового характеру. Такий висновок пов'язаний з тим, що будь-яке суб'єктивне право має цінність в обороті лише за умови відсутності такої ж можливості на присвоєне благо у всіх інших учасників обороту, тобто можливість має бути виключною.

Таким чином, особисті немайнові правовідносини, що виникають з приводу оборотоздатних об'єктів, мають подвійну природу, тобто містять у собі як особисті немайнові, так і майнові права.

7. Установлено, що в особистих немайнових правовідносинах, що виникають з приводу оборотоздатних об'єктів, непередаваною (невідчужуваною, не здатною переходити від одного суб'єкта до іншого) є лише їх немайна складова (особисті немайнові права). Разом з тим, майнова складова (право на використання нематеріального об'єкта) може переходити до третіх осіб як за життя правообладателя, так і після його смерті.

Зроблений висновок дозволяє відзначити, що існуючий механізм і сформований категоріальний апарат здатні забезпечити перехід майнових прав на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин від праводавця до правонабувача. Це, у свою чергу, свідчить про здатність майнових прав на вказані блага брати участь у цивільному обороті, тобто юридично оформляти перехід, рух цінностей від однієї особи до іншої шляхом допуску до їх використання третіх осіб (оборот).

Розділ 5

Правова природа особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами

5.1. Абсолютність і квазіабсолютність особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів

Сучасний розвиток правової культури в Україні потребує постійної ревізії системи юридичних понять та їх змісту. Це пов'язано з тим, що постіндустріальному суспільству притаманні особлива повага до прав і свобод людини, їх реального забезпечення та гарантування, розроблення ефективних механізмів захисту. Така необхідність викликана ще й у зв'язку з постійним зростанням рівня правової науки, що формується на базі найновітніших досягнень світової спільноти, та необхідністю їх залучення до правотворчого і правозастосовчого процесів⁸⁵⁶.

Надзвичайно важливим для повного розуміння цивільних правовідносин є поділ їх на абсолютні та відносні. У даному питанні відображаються глибокі підвалини теорії та методології цивільного права. Адже будь-яка класифікація має відповідати визначенню того явища, поділ якого вона здійснює. У цьому питанні сучасне положення проблеми, хоча й має за собою багаторічну традицію поглядів, але не стоїть на місці. Стан дослідженості розглядуваного питання характеризується існуванням ряду теорій, що да-

---

⁸⁵⁶ Загальна теорія держави і права : підруч. [для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 551.

вно вже розділяють між собою погляди вчених на самі абсолютні права. І перш ніж встановити співвідношення між особистими немайновими правовідносинами з оборотоздатними об'єктами та абсолютними правовідносинами, необхідно визначитися з категорією абсолютних правовідносин.

Відповідно до однієї з них вважається, що абсолютними є ті права, які не підлягають обмеженню (відчуженню)⁸⁵⁷. Це вічні, незмінні, наддержавні права. Їх зміст не залежить від волі законодавця⁸⁵⁸. Вони є природженими, безумовними, незмінними, а тому недоторкані для влади⁸⁵⁹. Подібний підхід привів його прихильників до висновку, що навіть таке класичне абсолютне право як право власності, перестало бути абсолютним, оскільки воно може бути обмеженим, а його зміст визначається у законі⁸⁶⁰.

Звертає на себе увагу те, що наведена точка зору, базуючись на різних критеріях поділу, охоплює різнопланові та різнопорядкові категорії, об'єднуючи їх однією назвою. Такий підхід заслуговує на увагу, тому що спрямований до певного узагальнення. Разом з тим, його застосування не завжди є виправданим, оскільки може призвести до підмі-

---

⁸⁵⁷ Бахин С. В. О классификации прав человека, провозглашенных в международных соглашениях // Правоведение. – 1991. – № 2. – С. 46; Стремоухов А. В. Человек и его правовая защита. Теоретические проблемы / А. В. Стремоухов. – СПб., 1996. – 340–344; Ростовщikov И. В. Права личности в России: их обеспечение и защита органами внутренних дел / И. В. Ростовщikov. – Волгоград, 1997. – С. 53; Гасанов К. К. Абсолютные права человека и ограничения прав [Электронный ресурс] / К. К. Гасанов, А. В. Стремоухов // Правоведение. – 2004. – № 1. – Режим доступа: <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1164805>.

⁸⁵⁸ Карташкин В. А. Проблема свободы и прав человека в современной идеологической борьбе / В. А. Карташкин, Н. М. Кейзеров, Д. А. Керимов, И. А. Ледях, и др.; под ред. : Д. А. Керимова, В. М. Чхиквадзе. – М. : Политиздат, 1986. – С. 244.

⁸⁵⁹ Коркунов Н. М. Русское государственное право. – Т. I (Введение и общая часть) / Н. М. Коркунов. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлеви-ча, 1908. – С. 419.

⁸⁶⁰ Кулагин М. И. Предпринимательство и право: опыт Запада // М. И. Кулагин. – Избранные труды. – М., 1997. – С. 246.

ни понять, помилкового сприйняття сутності того чи іншого правового явища, довільного використання термінології та ін. Саме це й відбувається внаслідок застосування подібної характеристики до абсолютних прав у приватному праві.

Якщо виходити із буквального тлумачення слова «абсолютний» (від лат. *absolutus*) – безумовний, повний, досконалий, безвідносний, необмежений⁸⁶¹, то, дійсно, до абсолютних можуть бути віднесені ті права, що характеризуються як необмежені, незмінні, безумовні тощо. Однак у цивільному праві абсолютним є не тільки право власності, що може бути обмеженим, а й обмежені речові права на чуже майно. Обмеженню підлягають і деякі права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, особисті немайнові права. І це ніяк не впливає на їх абсолютну природу. Тому не можна не погодитись із висловленою в юридичній літературі слушною думкою, що для уникнення термінологічної плутанини щодо цього критерію варто було б виділяти не абсолютні та обмежені, а повні (необмежені) та обмежені права⁸⁶². Рівною мірою подібна критика стосується і поділу прав на відчужувані та невідчужувані. Не викликає сумнівів, що право на життя, яке є абсолютним, не може бути відчуженим. Разом з тим, більшість абсолютних майнових прав можуть бути безперешкодно передані іншим особам, тобто може бути змінено їх суб'єктний склад. Тому доцільніше і в цьому випадку використовувати спеціальну термінологію, що склалася в праві. Що ж стосується тих прав, які є незмінними, вічними, наддержавними, природженими, безумовними, незалежними від волі законода-

---

⁸⁶¹ Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс] : полный текст 3-го изд., выпущ. изд-вом «Сов. энцикл.» в 1969–1978 гг. : в 30 т. – Режим доступа : <http://slovari.yandex.ru/dict/bse/article/00079/41500.htm>.

⁸⁶² Латыев А. Н. К вопросу об абсолютности вещных прав. Цивилистические исследования / А. Н. Латыев // Ежегодник гражданского права. Вып. 2-й. (2005) / под ред. Б. Л. Хаскельберга, Д. О. Тузова. – М. : Статут, 2006. – С. 429.

вця, то ще з часів Стародавнього Риму вони отримали назву природних прав (*jus naturale*)⁸⁶³.

Видається, що застосування буквального значення слова «абсолютні» для об'єднання групи завсім різних за природою прав і таких, що вже мають свою спеціальну назву, є не зовсім виправданим. Так, ті права, що К. К. Гасанов та А. В. Стремоухов іменують абсолютними, в теорії права називаються негативними, а їм протистоять права позитивні⁸⁶⁴. При цьому під негативними якраз і розуміють ті з них, для яких характерною є відсутність будь-якого примусу та обмежень при їх здійсненні з боку будь-якого і, передусім, держави. Як зазначає О. В. Петришин, це основні права, в тому розумінні, що вони «є фундаментом для існування людини як такої, розвитку її особистості, а їх визнання і забезпеченість (невтручання з боку держави) є абсолютно необхідним для держави... Конституцією України встановлено неможливість обмеження таких прав... за будь-яких умов...»⁸⁶⁵. До речі, К. К. Гасанов і А. В. Стремоухов також виходять з того, що абсолютні – це й є основні права⁸⁶⁶.

Заслуговує на критику і теза прихильників розглядуваної точки зору, що абсолютне право характеризується найбільшою мірою свободи уповноваженої особи. Не заперечуючи в цілому існування такої ознаки, зазначимо, що вона мало допомагає в розумінні самого права. Адже відомо, що будь-яке суб'єктивне право надає своєму носієві певну міру свободи поведінки. А тому незрозумілим залиша-

---

⁸⁶³ Римское частное право : учеб. / под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского. – М. : Юристъ, 1996. – С. 24.

⁸⁶⁴ Загальна теорія держави і права : підруч. [для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В.Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – С. 455.

⁸⁶⁵ Там само.

⁸⁶⁶ Гасанов К. К. Абсолютные права человека и ограничения прав [Электронный ресурс] / К. К. Гасанов, А. В. Стремоухов // Правоведение. – 2004. – № 1. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1164805>.

ється критерій визначення «найбільшої міри свободи» і те, порівнянно з чим вона є найбільшою.

Тому вважаємо справедливим наступне твердження, виказане В. Е. Гулієвим та Ф. М. Рудинским. Вони зазначають: «Загальновідомо, що поділ суб'єктивних прав на абсолютні та відносні – цивілістична класифікація, побудована по колу зобов'язаних осіб. На наш погляд, ця класифікація не може поширюватися на основні права і свободи громадян, що існують у межах відносин типу «громадянин – держава», де носію суб'єктивного права кореспондує не безліч осіб, не одна особа, з якою існує індивідуально-визначений зв'язок, а вся держава у цілому»⁸⁶⁷.

Розглядаючи абсолютне право як суто цивільно-правову категорію, відзначимо, що і серед цивілістів існують різні підходи до його розуміння. Відповідно до однієї з теорій, абсолютне право характеризується тим, що воно надає управомоченій особі безпосередню владу над об'єктом⁸⁶⁸, є юридично визнаним зв'язком між об'єктом і суб'єктом, формою юридичних відносин осіб і благ⁸⁶⁹. Тобто наведена теорія розглядає абсолютне право через зв'язок особи з об'єктом. Її прихильники виходять з того, що абсолютні права є формою відношень лише особи до об'єкта. І в рамках цього відношення вплив відбувається тільки на поведінку управомоченого суб'єкта щодо свого об'єкта⁸⁷⁰. Більш категорично з приводу наведеного висловлювався І. В. Михайловський. Він наполягав, що абсолютні юридичні відносини існують між суб'єктом та об'єктом, не потре-

---

⁸⁶⁷ Гулієв В. Е. Социалистическая демократия и личные права / В. Е. Гулієв, Ф. М. Рудинский. – М. : Юридическая литература, 1984. – С. 142.

⁸⁶⁸ Римское частное право. – М., 1948. – С. 192.

⁸⁶⁹ Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 1998. – С. 22; Чередникова М. В. О вещных правах по Гражданскому кодексу Российской Федерации / М. В. Чередникова // Актуальные проблемы гражданского права / под. ред. С. С. Алексеева. – М., 2000. – С. 109–110.

⁸⁷⁰ Иванов А. А. Вещное право / А. А. Иванов // Правоведение. – 1992. – № 1. – С. 116.

буючи для свого буття іншого (зобов'язаного) суб'єкта. Останній може з'явитись лише в похідних (зобов'язальних) відносинах⁸⁷¹.

Такий фетишизований підхід до розуміння абсолютного права було піддано критиці. Один з основних аргументів проти цієї концепції полягає у тому, що всі правові відносини існують між особами, а не між особою та благом⁸⁷². Критикуючи фетишизовану концепцію, В. О. Лапач слушно зазначав, що зв'язок між суб'єктом та об'єктом у вигляді правових відносин є неможливим⁸⁷³.

Критика фетишизованої концепції призвела до появи концепції абсолютного права як монополії. І той же В. О. Лапач стверджував, що відсутність правовідношення між об'єктом та суб'єктом ще не означає, що зв'язок між ними взагалі відсутній і що він не має правового характеру. Такий зв'язок існує, має юридичний характер і являє собою надану особі можливість самостійно діяти активно та цілеспрямовано без посередництва інших осіб, у межах дозволеної законом поведінки⁸⁷⁴. Подібної позиції дотримуються й інші вчені. Вони зазначають, що при характеристиці абсолютних прав має йтися не про відносини між суб'єктом та об'єктом, а про відношення (ставлення) суб'єкта до об'єкта⁸⁷⁵. Завдяки цим правам устанавлюється монопо-

---

⁸⁷¹ Михайловский И. В. Очерки философии права / И. В. Михайловский. – Томск, 1914. – Т. 1. – С. 534–535.

⁸⁷² Райхер В. К. Гражданско-правовые системы антагонистических формаций / В. К. Райхер // Проблемы гражд. и адм. права. – Л., 1962. – С. 304.

⁸⁷³ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 102.

⁸⁷⁴ Там само.

⁸⁷⁵ Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права / Д. Д. Гримм. – М., 2003. – С. 258; Кавелин К. Д. Права и обязанности по имуществам и обязательствам в применении к русскому законодательству. Опыт систематического обозрения / К. Д. Кавелин // Избр. произв. по гражданскому праву. – М., 2003. – С. 258.

лія⁸⁷⁶, юридична влада особи над тим чи іншим благом⁸⁷⁷, і саме в цьому проявляється їх зв'язок.

Необхідно зазначити, що розглядаючи абсолютне право як установлення монополії суб'єкта над об'єктом і заперечуючи існування між ними правовідносин, деякі дослідники доходять висновку, що воно існує і за межами правовідносин між суб'єктами⁸⁷⁸. Свою позицію останні обґрунтовують таким чином.

1. Цивільне законодавство передбачає існування абсолютних прав за межами правовідносин. Воно не регулює їх, але забезпечує захист у разі порушення⁸⁷⁹. Таким чином, абсолютні права лише в момент їх порушення набувають форми правовідношення⁸⁸⁰.

---

⁸⁷⁶ Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 288.

⁸⁷⁷ Васильковский Е. В. Учебник гражданского права / Е. В. Васильковский. – М. : Статут, 2003. – (Классика российской цивилистики). – С. 263.

⁸⁷⁸ Михайловский И. В. Очерки философии права / И. В. Михайловский. – Томск, 1914. – Т. 1. – С. 534–535; Генкин Д. М. Право собственности в СССР / Д. М. Генкин. – М. : Юридическая литература. – 1961. – С. 116; Мозолин В. П. Право собственности в Российской Федерации в период перехода к рыночной экономике / В. П. Мозолин. – М., 1992. – С. 29; Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С.103; Скловский К. И. Применение гражданского законодательства о собственности и владении. Практические вопросы / К. И. Скловский. – М., 2004. – С. 78.

⁸⁷⁹ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С.106; Иоффе О. С. Личные неимущественные права и их место в системе советского гражданского права / О. С. Иоффе // Сов. государство и право. – 1966. – № 7. – С. 57; Черепяхин Б. В. Гражданско-правовая охрана интересов личности / Б. В. Черепяхин. – М. : Юридическая литература, 1969. – С. 58.

⁸⁸⁰ Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / В. Л. Суховерхий. – Свердловск, 1970. – С. 8–9.

Тобто абсолютне право та всезагальний обов'язок не є елементами змісту правовідношення, а існують автономно, в силу закону.

2. Всезагальний обов'язок осіб, які протистоять управомоченій особі, установлюється безпосередньо законом, нормою права та не є елементом нескінченного числа правовідносин з невизначеним числом осіб, є загальним правилом поведінки, тобто не складовою правовідношення, а нормою права, правом в об'єктивному сенсі⁸⁸¹. Його приписує установлює абсолютний обов'язок кожного утримуватись від порушення абсолютних прав інших осіб⁸⁸².

3. Структура будь-яких правовідносин (зв'язок між конкретними носіями прав та обов'язків) така, що виключає можливість їх існування з невизначеним складом управомочених та зобов'язаних учасників. І якщо застосовувати традиційний підхід, то будь-яке правовідношення має бути відносним⁸⁸³. Якщо ж така відносність (визначеність суб'єктів) відсутня, що спостерігається, на думку прихильників наведеного підходу, в абсолютних правах, стосовно зобов'язаних осіб, то відсутнє і правовідношення як таке.

Таким чином, робиться висновок, що конструювання складної схеми правовідносин, в якій абсолютна влада над об'єктом доповнюється обов'язками невизначеного кола третіх осіб утримуватись від порушень, є зайвим⁸⁸⁴ та шту-

---

⁸⁸¹ Генкин Д. М. Право собственности в СССР / Д. М. Генкин. – М. : Юридическая литература. – 1961. – С. 34 и примечание 2 к указ. стр.

⁸⁸² Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С.103.

⁸⁸³ Явич Л. С. Общая теория права / Л. С. Явич. – Л., 1976. – С. 217.

⁸⁸⁴ Скловский К. И. Применение гражданского законодательства о собственности и владении. Практические вопросы / К. И. Скловский. – М., 2004. – С. 78; Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. – С.103.

чним⁸⁸⁵. Абсолютні права є настільки автономними, що перебувають за межами цивільних правовідносин⁸⁸⁶.

Наведеним теоріям протиставляється інша, відповідно до якої абсолютні права є елементом змісту правовідносин⁸⁸⁷ і встановлюються на користь уповноваженого суб'єкта, проти всіх, проти кожного однаковою чиною⁸⁸⁸. На відміну від теорії «юридичного зв'язку особи з об'єктом», до якої входять фетишизована концепція та концепція монополії, теорія «юридичного зв'язку осіб з приводу об'єкта» розкриває абсолютне право через поведінку одних суб'єктів стосовно інших⁸⁸⁹. При цьому зв'язок особи з об'єктом ігнорується та вважається юридично байдужим.

Незважаючи на те, що такі концепції абсолютних прав, як «концепція юридичного зв'язку особи з об'єктом» і «концепція юридичного зв'язку осіб з приводу об'єкта», є конкуруючими між собою та зазвичай протиставляються одна одній, у науці цивільного права також робляться спроби примирити ці дві протилежні теорії. Прихильники останньої зазначають, що насправді необхідно розрізняти дві сторони абсолютного права. Одна сторона вказує на безпосереднє відношення особи до об'єкта, на закріпленість останнього за певним суб'єктом. І таким чином установлюється монополія. Друга сторона вказує на юридичні

---

⁸⁸⁵ Халфина Р. О. *Общее учение о правоотношении* / Р. О. Халфина. – М. : Юрид. лит., 1974. – С. 124.

⁸⁸⁶ Мозолин В. П. *Право собственности в Российской Федерации в период перехода к рыночной экономике* / В. П. Мозолин. – М., 1992. – С. 29.

⁸⁸⁷ Синайский В. И. *Русское гражданское право* / В. И. Синайский. – М. : Статут, 2002. – 638 с. – (Классика российской цивилистики). – С. 196; Шершеневич Г. Ф. *Курс гражданского права* / Г. Ф. Шершеневич. – Тула, 2001. – С. 72.

⁸⁸⁸ Райхер В. К. *Абсолютные и относительные права* / В. К. Райхер, *Известия Экономич. ф-та Ленинградского Политехн. ин-та.*, вып. I, 1928, – С. 304.

⁸⁸⁹ Магазинер Я. М. *Объект права* / Я. М. Магазинер // *Очерки по гражданскому праву. Сборник статей.* – Л., 1957. – С. 66; Трубецкой Е. Н. *Энциклопедия права* / Е. Н. Трубецкой. – СПб., 1998. – С. 152.

відносини, що виникають з такого закріплення, між особою, за якою закріплено монополію, та іншими особами, що їй протистоять⁸⁹⁰. Як зазначають представники останньої точки зору, конфлікт між теоріями «зв'язок особи з об'єктом» і «зв'язок осіб з приводу об'єкта» стосується лише застосування термінології та зводиться тільки до того, чи називати юридичними відносини тільки між особами, чи також і відносини між особами та об'єктами. При цьому зрозуміло, що перші мають зовсім інше юридичне значення порівняно з другими⁸⁹¹. С. М. Братусь зазначав, що відносини осіб з приводу об'єктів і відношення до останніх як своїх чи як чужих – це дві сторони одних і тих самих вольових відносин. За словами С. Ф. Кечекьяна, правове панування над благом забезпечується зобов'язаннями інших осіб щодо утримання від протиправних посягань на благо⁸⁹².

Дослідження наведених точок зору щодо розуміння абсолютних прав дає змогу стверджувати, що їх різноманітність дійсно здебільшого виникла завдяки різному термі-

---

⁸⁹⁰ Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права / Д. Д. Гримм. – М., 2003. – С. 258; Кавелин К. Д. Права и обязанности по имуществам и обязательствам в применении к русскому законодательству. Опыт систематического обозрения / К. Д. Кавелин // Избр. произв. по гражданскому праву. – М., 2003. – С. 258.

⁸⁹¹ Гримм Д. Д. Юридическое отношение и субъективное право / Д. Д. Гримм // Журнал Министерства юстиции. – 1897. – № 4. – С. 21; Рыбалов А. О. Абсолютные права и правоотношения [Электронный ресурс] / А. О. Рыбалов // Правоведение. – 2006. – № 1. – С. 129–142. Юридическая Россия. Федеральный правовой портал (v.3.3). – Режим доступа : <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1236857>.

⁸⁹² Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С. Ф. Кечекьян. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – С. 143; Рыбалов А. О. Абсолютные права и правоотношения [Электронный ресурс] / А. О. Рыбалов // Правоведение. – 2006. – № 1. – С. 129–142. Юридическая Россия. Федеральный правовой портал (v.3.3). – Режим доступа : <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1236857>.

нологічному⁸⁹³ і методологічному застосуванню. Це призводило до порівняння або протиставлення різнопланових, різнопорядкових або тотожних категорій. Такий підхід, напевно, може мати місце в теорії права, оскільки спрямований до певного узагальнення, але не завжди виправданий. При його застосуванні нерідко існує вірогідність підміни понять, помилкового сприйняття сутності того чи іншого правового явища, довільного використання термінології і т. ін. Представляється, що для усунення такої вірогідності необхідно перш за все визначитись із поняттями, які слугуватимуть однаковому підходу до встановлення вектора того чи іншого дослідження. Так, наприклад, відомо, що термін «право» використовується юристами для позначення декількох нетотожних понять. В одному випадку він охоплює право об'єктивне, в іншому – суб'єктивне, в третьому – правовідношення тощо. Звичайно, ці явища пов'язані між собою. Разом з тим, кожне з них є відносно самостійним, наповнене своїм змістом, по-різному характеризується та завжди має межі свого застосування. Тому вбачається, що їх протиставлення було б не досить коректним, а підміна понять призводила б до хибних висновків. На необхідність термінологічного розмежування таких понять при дослідженні абсолютних прав уже неодноразово зверталась увага в юридичній літературі⁸⁹⁴.

---

⁸⁹³ Гримм Д. Д. Юридическое отношение и субъективное право / Д. Д. Гримм // Журнал Министерства юстиции. – 1897. – № 4. – 21; Рыбалов А. О. Абсолютные права и правоотношения [Электронный ресурс] / А. О. Рыбалов // Правоведение. – 2006. – № 1. – С. 129–142. Юридическая Россия. Федеральний правовий портал (v.3.3). – Режим доступу : <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1236857>.

⁸⁹⁴ Попондопуло В. Ф. Абсолютные (монопольные) права предпринимателя / В. Ф. Попондопуло // Правоведение. – 1994. – № 1. – С. 21; Гасанов К. К. Абсолютные права человека и ограничения прав [Электронный ресурс] / К. К. Гасанов, А. В. Стремouxов // Правоведение. – 2004. – № 1. – Режим доступу : <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1164805>; Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : 390

Розмежовуючи наведені поняття та застосовуючи метод дедукції, розглянемо спочатку абсолютне право як об'єктивне. Так, якщо базуватись на засновку, що загальнотеоретичне розуміння будь-якого об'єктивного права формулюється як сукупність норм права, виражених у відповідних юридичних джерелах (нормативно-правових актах, судових рішеннях, правових звичаях тощо)⁸⁹⁵, то розглядаючи абсолютне право як об'єктивне, його необхідно й характеризувати, як певну сукупність норм права. Зокрема, норми права – це правила поведінки, які регулюють відносини між суб'єктами. Їх призначення – упорядкування суспільних відносин⁸⁹⁶. Тому доходимо висновку, що об'єктивне абсолютне право – це сукупність зовні об'єктивованих у відповідних юридичних джерелах норм права (правил поведінки), які регулюють відносини між суб'єктами, тобто упорядковують певні суспільні відносини. Неважко помітити, що навіть таке загальне поняття, як вищенаведене, вже дає змогу розпочати формування уяви абсолютного права.

По-перше, якщо виходити зі структури цивільних правовідносин, елементами яких є суб'єкти, зміст і об'єкт, то дійсно, можна погодитись із твердженням, що абсолютне право не входить до складу абсолютних правовідносин⁸⁹⁷. Але лише як сукупність норм права, тобто як

моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 126.

⁸⁹⁵ Загальна теорія держави і права : підруч. [для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – С. 145.

⁸⁹⁶ Загальна теорія держави і права. – Х. : Право, 2009. – С. 551.

⁸⁹⁷ Михайловский И. В. Очерки философии права / И. В. Михайловский. – Томск, 1914. – Т. 1. – С. 534–535; Генкин Д. М. Право собственности в СССР / Д. М. Генкин. – М. : Юридическая литература. – 1961. – С. 116; Мозолин В. П. Право собственности в Российской Федерации в период перехода к рыночной экономике / В. П. Мозолин. – М., 1992. – С. 29; Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. –

об'єктивне абсолютне право. Адже відомо, що останнє є лише передумовою виникнення правовідносин.

По-друге, як правила поведінки, вони спрямовані на упорядкування суспільних зв'язків (відносин) між особами. Даний елемент характеристики ставить під сумнів твердження тих вчених⁸⁹⁸, які вважають, що абсолютні права, але вже як суб'єктивні, існують за межами правовідносин. Адже суспільні зв'язки (відносини), які врегульовані об'єктивним правом, стають правовідносинами. А зміст правовідносин складають суб'єктивні права та обов'язки. Тому якщо в результаті упорядкування суспільних зв'язків, тобто дії норм за їх прямим призначенням, виникає абсолютне суб'єктивне право, то воно є нічим іншим, як складовою відповідного правовідношення. Інакше необхідно було б визнавати, що поряд із виникненням абсолютних правовідносин, елементом яких є суб'єктивне право, паралельно виникає ще одне абсолютне право, але вже за межами правовідносин. Такий висновок щодо їх паралельного існування не витримував би критики.

По-третє, зважаючи на спрямованість (призначення) норм права, викликає заперечення й категоричність твердження, що об'єктивні абсолютні права не регулюють відносини, а лише забезпечують охорону на випадок їх пору-

---

М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – 103; Скловский К. И. Применение гражданского законодательства о собственности и владении. Практические вопросы / К. И. Скловский. – М., 2004. – С. 78.

⁸⁹⁸ Михайловский И. В. Очерки философии права / И. В. Михайловский. – Томск, 1914. – Т. 1. – С. 534–535; Генкин Д. М. Право собственности в СССР / Д. М. Генкин. – М. : Юридическая литература. – 1961. – С. 34; Иванов А. А. Вещное право / А. А. Иванов // Правоведение. – 1992. – № 1. – С. 116; Мозолин В. П. Право собственности в Российской Федерации в период перехода к рыночной экономике / В. П. Мозолин. – М., 1992. – С. 29; Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – 103; Скловский К. И. Применение гражданского законодательства о собственности и владении. Практические вопросы / К. И. Скловский. – М., 2004. – С. 78.

шення⁸⁹⁹. Адже, як зазначається в юридичній літературі, правове регулювання і охорона цивільних відносин не можуть протиставлятися, оскільки регулювання означає і охорону, а охорона здійснюється в т. ч. шляхом регулювання відповідних відносин⁹⁰⁰. Тому якщо цивільне законодавство забезпечує захист абсолютних прав у разі їх порушення, тобто здійснює охорону, то це свідчить, що зв'язок між управомоченою і зобов'язаною особами підлягає правовому регулюванню.

По-четверте, норми абсолютного права, як і будь-які інші, мають загальний характер, тобто закріплюють правило поведінки для нескінченної кількості випадків певного виду і невідомої кількості осіб. Наприклад, правила поведінки для нескінченної кількості випадків укладення договору найму та невідомої кількості осіб, що його укладатимуть. Або правила поведінки для нескінченної кількості випадків набуття права власності на ту чи іншу річ та невідомої кількості як власників, так і осіб, що їм протистоятимуть. І подібних прикладів можна наводити безліч. Разом з тим, така невизначеність стосується лише об'єктивного права та не може застосовуватись до характеристики правовідношення. Таким чином, об'єктивне абсолютне право поширює свою дію не тільки на невизначене коло зобов'язаних осіб, як інколи стверджується в юридичній літературі⁹⁰¹, а й на невизначене коло управомоче-

---

⁸⁹⁹ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 106; Иоффе О. С. Личные неимущественные права и их место в системе советского гражданского права / О. С. Иоффе // Сов. государство и право. – 1966. – № 7. – С. 57; Черепяхин Б. В. Гражданско-правовая охрана интересов личности / Б. В. Черепяхин. – М. : Юридическая литература, 1969. – С. 58.

⁹⁰⁰ Гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : БЕК, 1998. – С. 721; Черепяхин Б. В. Гражданско-правовая охрана интересов личности / Б. В. Черепяхин. – М. : Юридическая литература, 1969. – С. 205.

⁹⁰¹ Рыбаков В. А. Собственность и право собственности : моногр. / В. А. Рыбаков, В. А. Тархов. – Уфа : Уфим. юрид. ин-т МВД России, 2001. – С. 90–91; Бахрах Д. Н. Индивидуальные субъекты

них осіб. Зазначене може бути виражене формулою: всі носії абсолютного права можуть самостійно вчиняти дії щодо свого блага та вимагати певних дій від усіх зобов'язаних осіб, а всім зобов'язаним особам необхідно дотримуватись належної поведінки.

По-п'яте, норми об'єктивного права лише встановлюють міру можливої та необхідної поведінки, надаючи їй характер юридично значущої, та забезпечують охороною допустимі варіанти. Вони представляють останні у вигляді юридичних категорій суб'єктивного цивільного права та обов'язку⁹⁰². Такі норми іменуються правоустановчими, оскільки їх роль зводиться головним чином до окреслення меж можливої та необхідної поведінки⁹⁰³ і моделювання правовідносин у їх статичності⁹⁰⁴. Але самі по собі норми цивільного законодавства не породжують цивільних правовідносин, не викликають до життя суб'єктивні цивільні права та обов'язки. Такі явища виникають із юридичних фактів. Вказане дозволяє погодитись із прихильниками монопольної концепції, що існування абсолютних прав та обов'язків передбачається цивільним законодавством⁹⁰⁵, але ставить

адміністративного права / Д. Н. Бахрах // Государство и право. – 1994. – № 3. – С. 18; Большой юридический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakoni.com.ua/node/352>; Юридический энциклопедический словарь 2-е доп. изд. / Гл. ред. А. Я. Сухарев. – М., 1987. – С. 9.

⁹⁰² Чеговадзе Л. А. Субъективное гражданское право как элемент правоотношения [Електронний ресурс] / Л. А. Чеговадзе // Законодательство. – 2003. – № 6, июнь. – Режим доступу : <http://www.for-expert.ru/articles/zakonodatelstvo-6-2003.shtml>.

⁹⁰³ Загальна теорія держави і права : підруч. [для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – С. 229.

⁹⁰⁴ Яковлев В. Ф. Структура гражданских правоотношений / В. Ф. Яковлев // Антология уральской цивилистики. – 1925–1989. – М. : Статут, 2001. – С. 386.

⁹⁰⁵ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 394

під сумнів погляди тих, хто вважає, що суб'єктивні абсолютні права та суб'єктивні обов'язки встановлюються безпосередньо законом.

По-шосте. Одне із завдань об'єктивного права – це створення правового механізму регулювання суспільних відносин між суб'єктами з приводу об'єктів. Враховуючи, що відповідно до способу правового регулювання, який лежить в основі правила поведінки, кожна правова норма носить двосторонній характер і передбачає для одних осіб певні правові можливості, а для інших – відповідні їм обов'язки (заборони)⁹⁰⁶, можна констатувати, що й абсолютні правовідносини мають бути побудовані за такою ж моделлю поведінки. Таким чином, якщо визнається, що норма абсолютного права встановлює модель суб'єктивного абсолютного права для одних осіб, то це з необхідністю має передбачати моделювання обов'язків для інших і навпаки.

Виходячи з наведеного, можна зробити перший проміжний висновок та охарактеризувати абсолютне об'єктивне право наступним чином. Як сукупність норм права (правил поведінки), воно регулює (упорядковує) суспільні відносини між суб'єктами і таким чином не породжує, а є лише передумовою виникнення абсолютних правовідносин у цілому та, відповідно, елементів останнього (суб'єктивних абсолютних прав і обов'язків, що їм протистоять) зокрема. Норми абсолютного права носять загальний характер, тобто закріплюють правило поведінки для нескінченної кількості випадків певного виду і невідомої кількості осіб, тобто поширюють свою дію не тільки на не-

---

2002. – С. 106; Иоффе О. С. Личные неимущественные права и их место в системе советского гражданского права / О. С. Иоффе // Сов. государство и право. – 1966. – № 7. – С. 57; Черепяхин Б. В. Гражданско-правовая охрана интересов личности / Б. В. Черепяхин. – М. : Юридическая литература, 1969. – С. 58.

⁹⁰⁶ Загальна теорія держави і права : підруч. [для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В.Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – С. 230.

визначене коло зобов'язаних осіб, а й на невизначене коло управомочених. Вони лише встановлюють межі можливої і необхідної поведінки, надаючи їй характер юридично значущої, та забезпечують охороною допустимі варіанти. Інакше кажучи, відбувається моделювання правовідносин (задається модель). Відповідно до способу правового регулювання та двостороннього характеру кожної правової норми, правова модель абсолютного правовідношення будується через певні правові можливості для одних осіб та відповідні їм обов'язки (заборони) для інших.

Незважаючи на те, що вищенаведене розуміння абсолютного об'єктивного права є досить загальним та може бути поширеною й на інші групи норм, що у сукупності регулюють ті чи інші відносини, воно має суттєве методологічне значення. Адже таке поняття вказує на певну єдність у регулюванні відповідних суспільних відносин. А як зазначає М. Д. Єгоров, у цивільному праві питання єдності правового регулювання набуває особливої значущості через розмаїття регульованих ним суспільних відносин, які виникають практично в будь-якій сфері діяльності людини. Така різноманітність не виключає, а навпаки, передбачає наявність загальних ознак, які притаманні усім суспільним відносинам, що створюють предмет цивільного права⁹⁰⁷. Разом з тим, в юридичній літературі неодноразово зазначалось, що об'єктивне право повинно забезпечувати не тільки єдність (спільність), а й чітку, послідовну диференціацію правового регулювання окремих видів (типів) суспільних відносин, що входять до предмета галузі⁹⁰⁸. Для за-

---

⁹⁰⁷ Єгоров Н. Д. Гражданско-правовое регулирование общественных отношений: единство и дифференциация / Н. Д. Егоров. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – С. 3.

⁹⁰⁸ Пушкин А. А. Проблемы гражданско-правового обеспечения договорной дисциплины в отношениях между социалистическими организациями / А. А. Пушкин, С. Д. Волошко // Договорная дисциплина в советском гражданском праве / Под ред. О. А. Красавчикова, А. Г. Быкова, М. Я. Кирилловен, Г. А. Свердлыка. – С. 56; Мозолин В. П. Управление экономикой в СССР и гражданское законодательство / В. П. Мозолин // Советское государство и 396

безпечення цієї функції перед позитивним цивільним правом постає необхідність урегулювання двох типів соціальних відносин: приналежність благ учасникам суспільних відносин і майнового обороту між ними. Правова система вирішує це завдання в першому випадку, закріплюючи об'єкти за особами та встановлюючи моделі поведінки в абсолютних правовідносинах⁹⁰⁹.

Що стосується моделі поведінки, то, відповідно до способу правового регулювання, абсолютні правовідносини будуються за принципом: а) управомочена особа має абсолютне право на об'єкт права, тобто для невизначеного кола осіб, які на підставі певних юридичних фактів стали управомоченими, встановлюються межі можливої (дозволеної) поведінки щодо свого блага; б) інші суб'єкти мають абсолютні обов'язки, тобто для невизначеного кола осіб, які на підставі тих же юридичних фактів стали зобов'язаними, встановлюються межі необхідної (належної) поведінки щодо об'єкта управомоченої особи. При цьому межі дозволеної поведінки передбачають можливість монопольного вчинення у своїх інтересах дій (юридичних або фактичних) стосовно свого об'єкта та можливість звернення вимог до всіх інших про утримання від дій, що порушують абсолютне право або перешкоджають його здійсненню⁹¹⁰. У межах

право. – 1985. – № 9. – С. 6–7; Егоров Н. Д. Гражданско-правовое регулирование общественных отношений: единство и дифференциация / Н. Д. Егоров. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – С. 36–37.

⁹⁰⁹ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 103; Рыбалов А. О. Проблемы классификации гражданских правоотношений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. О. Рыбалов. – СПб., 2007. – С. 64.

⁹¹⁰ Власова А. В. Структура субъективного гражданского права [Электронный ресурс] / А. В. Власова. – Юридическая Россия. Федеральный правовой портал. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=54944>; Гасанов К. К. Абсолютные права человека и ограничения прав [Электронный ресурс] / К. К. Гасанов, А. В. Стремоухов // Правоведение. – 2004. – № 1. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1164805>.

необхідної поведінки передбачається потреба в бездіяльності зобов'язаної особи в абсолютних правовідносинах або у випадках, прямо передбачених законом, забезпеченні здійснення уповноваженою особою своїх прав.

Що стосується закріплення об'єктів, то воно здійснюється через установаження певного правового режиму. Незважаючи на те, що режим, у першу чергу, встановлюється для визначення поведінки осіб з приводу тих чи інших благ⁹¹¹, він дає змогу звернути увагу на зв'язок об'єкта із суб'єктом в абсолютному праві. Такий зв'язок В. О. Лапач іменує юридичною прив'язкою. Вчений зазначає, що остання є нормативно гарантованою можливістю правового закріплення об'єктів за суб'єктами цивільного права⁹¹² та відображає статистику відносин через абсолютні конструкції права⁹¹³.

Вбачається, що наведена позиція заслуговує на підтримку. Адже джерелом появи всіх благ, необхідних для існування людини, є процес їх присвоєння, суть якого полягає в тому, що для когось щось стає своїм, а для когось – чужим⁹¹⁴. Стан належності або присвоєності створює можливість використовувати ті чи інші об'єкти для власних потреб, виключно на власний розсуд, незалежно від чияєї волі, усуваючи від використання всіх інших осіб. Враховуючи, що потреби, як правило, перевищують доступну для привласнення кількість благ, правопорядок вирішує завдання впорядкування процесу присвоєння благ окремими суб'єктами та захисту їх володаря, «одночасно з усуненням

---

⁹¹¹ Российское гражданское право : учебн. : в 2 т. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – С. 298.

⁹¹² Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 156.

⁹¹³ Там само.

⁹¹⁴ Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Е. А. Суханов. – М. : Юридическая литература, 1991. – С. 7.

від цього всіх інших господарюючих індивідів»⁹¹⁵. Таким чином, з'являється юридична монополія, а об'єктивне абсолютне право надає фактичному пануванню (владі) над об'єктом характер юридичного відношення між суб'єктами з приводу об'єкта⁹¹⁶. І, як писав ще І. Кант: «моє у правовому значенні (meum iuris) – це те, з чим я пов'язаний...»⁹¹⁷.

З огляду на вищенаведене, не можна не погодитись із твердженням, що регулятивний вплив норм абсолютного права проявляється в юридичному визнанні приналежності суб'єктам певних благ, в юридичному опосередкуванні свободи осіб визначати свою поведінку на власний розсуд, в юридичній фіксації меж цієї свободи⁹¹⁸.

Таким чином, об'єктивне абсолютне право – це сукупність норм права (правил поведінки), що регулює (упорядковує) певні суспільні відносини між особами. Воно не породжує, а є лише передумовою виникнення абсолютних правовідносин у цілому та суб'єктивних абсолютних прав і обов'язків зокрема. Маючи загальний характер, норми абсолютного права поширюють свою дію не тільки на невизначене коло зобов'язаних осіб, а й на невизначене коло уповноважених, моделюючи правовідносини. Модель абсолютних правовідносин будується за принципом: а) для не-

---

⁹¹⁵ Менгер К. Основания политической экономии [Електронний ресурс] / К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Ф. Визер // Австрийская школа в политической экономии. – М. – 1992. (Экономическое наследие). – Режим доступа : <http://malchish.org/lib/economics/menger/men001.htm#01>; Рыбалов А. О. Экономические блага и гражданский оборот / А. О. Рыбалов // Объекты гражданского оборота : сб. ст. / отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 81.

⁹¹⁶ Трубецкой Е. Н. Энциклопедия права / Е. Н. Трубецкой. – СПб., 1998. – С. 152.

⁹¹⁷ Кант И. Метафизика нравов. Введение в учение о праве / И. Кант. – СПб : Наука, 1995. – С. 296.

⁹¹⁸ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. О. Красавчикова. – Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 1994. – С.6.

визначеного кола осіб, які на підставі певних юридичних фактів стали управомоченими, встановлюються межі можливої (дозволеної) поведінки щодо свого блага; б) для невизначеного кола осіб, які на підставі тих же юридичних фактів стали зобов'язаними, встановлюються межі необхідної (належної) поведінки щодо об'єкта управомоченої особи. При цьому межі дозволеної поведінки передбачають можливість монопольного вчинення у своїх інтересах дій (юридичних або фактичних) стосовно свого об'єкта та можливість звернення вимог до всіх інших про утримання від дій, що порушують абсолютне право або перешкоджають його здійсненню. У межах необхідної поведінки передбачається, за загальними правилами, потреба у бездіяльності зобов'язаної особи, в абсолютних правовідносинах і лише у виняткових випадках – забезпечення здійснення прав. Закріплення об'єктів здійснюється через установлення певного правового режиму та відображає статику відносин через абсолютні конструкції права. Саме так з'являється юридична монополія, а об'єктивне абсолютне право відображає стан присвоєності благ, саме в цьому проявляється регулятивний вплив норм абсолютного.

Стосовно абсолютних правовідносин, то, як уже зазначалося, інколи стверджується, що вони виникають лише в момент порушення абсолютного права. Разом з тим, розглянутий підхід тією чи іншою мірою було піддано справедливій критиці⁹¹⁹, яку ще можна доповнити думкою

---

⁹¹⁹ Флейшиц Е. А. «Абсолютная» природа права собственности / Е. А. Флейшиц // Проблемы гражданского и административного права. – Л., 1962. – С. 226–233; Сліпченко С. О. Тенденції цивільно-правового регулювання здійснення особистих немайнових прав / С. О. Сліпченко // Проблеми цивільного права (тези наукових доповідей і повідомлень до конференції, присвяченої світлій пам'яті професора Олександра Анатолійовича Пушкіна). – Х. : Нац. ун-т внутр. справ. 2001. – С. 13–16; Сліпченко С. О. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав / С. О. Сліпченко // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. – Випуск 24. – Х., 2003. – С. 196–201; Латыев А. Н. К вопросу об абсолютности вещных прав. Цивилистические исследования / А. Н. Латыев // Ежегодник гра- 400

О. А. Пушкіна. Він стверджував, що якщо до порушення правовідносини були відсутні, то і після порушення вони не можуть виникнути⁹²⁰. Виходячи зі зворотного, якщо визнається існування правовідношення після порушення абсолютного права, то воно повинно існувати (не може не існувати) і до порушення. Одним із підтверджень сказаного є можливість управомоченої особи вимагати в межах існуючих абсолютних правовідносин усунення загрози життю, здоров'ю, майну особи ще до вчинення правопорушення.

При характеристиці абсолютних правовідносин в юридичній літературі виділяють ряд ознак їх «абсолютності». А саме:

1. Певному праву протистоїть відповідний обов'язок усіх третіх осіб утримуватись від дій, що не узгоджуються з ним.
2. Обов'язок пасивних суб'єктів має форму заборони.
3. Порушення права може мати місце з боку будь-якої особи.
4. Позов для захисту може бути спрямований проти кожної особи, що порушує право.
5. Право виникає незалежно від волі пасивних суб'єктів⁹²¹.
6. Визначеному колу управомочених осіб протистоїть невизначене коло зобов'язаних⁹²².

жданского права. Вып. 2-й. (2005) / под ред. Б. Л. Хаскельберга, Д. О. Тузова. – М. : Статут, 2006. – С. 434.

⁹²⁰ Пушкин А. А. Спорные вопросы учения о гражданском правоотношении / А. А. Пушкин // Вопросы государства и права. – М., 1974. – С. 159–160.

⁹²¹ Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. – М. : Норма – Инфра-М, 2000. – С. 8.

⁹²² Певзнер А. Г. Понятие и виды субъективных гражданских прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Г. Певзнер. – М., 1961. – С. 194; Иоффе О. С. Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права» / О. С. Иоффе. – М. : Статут, 2000. – С. 605.

Розпочинаючи аналіз наведених ознак, необхідно зазначити, що абсолютне, як і будь-яке інше правовідношення, складається з трьох елементів: суб'єктний склад, зміст і об'єкт. Відповідно до цих елементів доцільно розглядати й ознаки «абсолютності». Такий підхід відобразив би системне бачення проблеми та дає змогу уникнути повторень, характеризуючи предмет дослідження.

Так, відповідно до суб'єктного складу абсолютне правовідношення дійсно є таким, в якому певному колу уповноважених осіб протистоїть невизначене коло зобов'язаних. Тому не можна не погодитись із В. О. Калятіним, що порушення абсолютного права може настати з боку будь-якої зобов'язаної особи, а позов про захист може бути спрямованим проти кожного порушника. У даному випадку, з точки зору загальної теорії права, вираз «абсолютне правовідношення» є більш коректним, ніж «абсолютне право». Адже це поняття характеризує не стільки право, скільки суб'єктний склад правовідносин⁹²³.

Невизначеність кола зобов'язаних осіб не ставить під сумнів існування самих правовідносин, як іноді стверджується деякими науковцями⁹²⁴. Адже будь-яке суб'єктивне право, в тому числі й абсолютне, є конкретним. Воно завжди належить точно визначеній особі або колу осіб, має

---

⁹²³ Попондопуло В. Ф. Абсолютные (монопольные) права предпринимателя / В. Ф. Попондопуло // Правоведение. – 1994. – № 1. – С. 21; Гасанов К. К. Абсолютные права человека и ограничения прав [Электронный ресурс] / К. К. Гасанов, А. В. Стремouxов // Правоведение. – 2004. – № 1. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1164805>; Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 126.

⁹²⁴ Скловский К. И. Применение гражданского законодательства о собственности и владении. Практические вопросы / К. И. Скловский. – М., 2004. – С. 78; Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С.103.

своім об'єктом конкретне чітко індивідуалізоване благо⁹²⁵. Обов'язок усіх третіх осіб полягає в утриманні від втручання у здійснення правомочним суб'єктом своїх правомочностей саме по відношенню до даного об'єкта. А якщо так, то будь-яка особа повинна утримуватись від порушення не всіх абсолютних прав у цілому, а кожного з них окремо⁹²⁶. Решта ж суб'єктів, які мають аналогічні блага та абсолютні права на них, є суб'єктами в інших правовідносинах, які складаються відокремлено⁹²⁷.

Зазначене свідчить, що абсолютні права та обов'язки існують у межах правовідносин і завжди складаються між певними особами з приводу конкретного об'єкта⁹²⁸.

Відповідно до змісту абсолютні правовідносини необхідно розкривати через особливості суб'єктивних прав і обов'язків, що складають цей зміст.

В юридичній літературі зазначається, що абсолютні права, як суб'єктивні, надають своєму носію дві правомочності: можливість вчиняти певні юридичні або фактичні дії стосовно свого об'єкта права та можливість вимагати від зобов'язаної особи утримуватись від дій, що перешкоджають управомоченому у здійсненні першої можливості⁹²⁹ чи

---

⁹²⁵ Александров Н. Г. Законность и правоотношения в советском обществе / Н. Г. Александров. – М. : Госюриздат, 1955. – С. 118; Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М. : Юридическая литература, 1974. – С. 119.

⁹²⁶ Латыев А. Н. К вопросу об абсолютности вещных прав. Цивилистические исследования / А. Н. Латыев // Ежегодник гражданского права. Вып. 2-й. (2005) / под ред. Б. Л. Хаскельберга, Д. О. Тузова. – М. : Статут, 2006. – С. 87.

⁹²⁷ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 93.

⁹²⁸ Абрамова Е. Н. Гражданское право : учеб. : в 3 т. – Т. 1. / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева [и др.]; под ред. А. П. Сергеева. – М. : РФ-Пресс, 2010. – С. 128.

⁹²⁹ Власова А. В. Структура субъективного гражданского права [Электронный ресурс] / А. В. Власова. – Юридическая Россия. Федеральный правовой портал. – Режим доступа :

вчиняти дії щодо забезпечення її здійснення. Ці дві правомочності, відповідно, носять позитивний і негативний характер⁹³⁰. Причому, як стверджує Ю. К. Толстой, в абсолютних правах вирішальне значення для задоволення інтересів уповноваженого мають його власні дії⁹³¹. Така думка знайшла своїх прихильників⁹³², які зазначають, що в цьому і проявляється одна зі сторін юридичної монополії, що належить носію абсолютного права⁹³³. Разом з тим, суб'єкт такого права перебуває «в не безповітряному просторі», «на безлюдному острові», не залишається з об'єктом один

<http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=54944>; Чеговадзе Л. А. Избранные вопросы по курсу «Гражданское право России»: курс лекций / Л. А. Чеговадзе. – Н. Новгород, 2002. – 230 с.

⁹³⁰ Барон Ю. Система римского гражданского права: Вып. II. – Кн III: Вещное право / Ю. Барон. – К., 1888. – С. 17; Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права / Д. Д. Гримм. – М., 2003. – С. 171; Сальковский К. Институции. Основы системы и истории римского гражданского права / К. Сальковский. – К., 1910. – С. 210

⁹³¹ Гражданское право: учеб. в 3 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп.; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М.: ПРОСПЕКТ, 1996. – С. 312.

⁹³² Бекбаев Е. З. Проблема начала в теоретическом познании правовой системы (попытка обоснования) [Электронный ресурс]. – Астана. 2009. – Режим доступа: <http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum7129/item7140.html>.

⁹³³ Попондопуло В. Ф. Абсолютные (монопольные) права предпринимателя / В. Ф. Попондопуло // Правоведение. – 1994. – № 1. – С. 21; Гасанов К. К. Абсолютные права человека и ограничения прав [Электронный ресурс] / К. К. Гасанов, А. В. Стремоухов // Правоведение. – 2004. – № 1. – Режим доступа: <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1164805>; Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): моногр. / Р. О. Стефанчук; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К.: КНТ, 2008. – 126; Рыбалов А. О. Абсолютные права и правоотношения [Электронный ресурс] / А. О. Рыбалов // Правоведение. – 2006. – № 1. – С. 129–142. Юридическая Россия. Федеральный правовой портал (v.3.3). – Режим доступа: <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1236857>.

на один. Він завжди діє у складній мережі соціальних зв'язків та відносин, у результаті чого характер юридично значимих набувають як його власні дії, так і вимоги, звернені до оточуючих його третіх осіб, про дотримання певної поведінки¹⁶. Тому реальність суб'єктивного права виражається, перш за все, у відповідному обов'язку, що покладається на інших осіб, які протистоять уповноваженій особі⁹³⁴. Для останніх існує пасивний обов'язок (обов'язок пасивного типу).

Розглядаючи обов'язок пасивного типу, можна зазначити, що в юридичній літературі виказано різні погляди на це правове явище. Так, на сьогодні в юридичній науці визнаними є два підходи до такого правового явища, як «пасивний обов'язок». Представники одного з них заперечують існування пасивного обов'язку в межах абсолютного правовідношення, оскільки, на їх думку, абсолютні права не потребують для свого буття іншого (зобов'язаного) суб'єкта. Вони виходять з того, що обов'язок утримуватись від посягань існує як всезагальний. При цьому останній установлюється безпосередньо законом, нормою права та є загальним правилом поведінки, тобто не складовою правовідношення, а нормою права⁹³⁵. Прихильники ж другого підходу обстоюють позицію існування суб'єктивного пасивного обов'язку. Вони вважають, що останній полягає в утриманні від втручання у здійснення правомочним суб'єктом своїх суб'єктивних прав⁹³⁶. Таким чином, робить-

---

¹⁶ Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1996. – С. 313.

⁹³⁴ Иоффе О. С. Правоотношение по советскому гражданскому праву / О. С. Иоффе // Избранные труды : в 4 т. – Т. 1 – СПб. : Юридический центр Пресс, 2000. – С. 31–193.

⁹³⁵ Генкин Д. М. Право собственности в СССР / Д. М. Генкин. – М. : Юридическая литература. – 1961. – С. 34.

⁹³⁶ Латыев А. Н. К вопросу об абсолютности вещных прав [Электронный ресурс] / А. Н. Латыев. – Режим доступа: <http://www.yurclub.ru>; Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особ-

ся висновок про існування пасивного обов'язку в межах абсолютного правовідношення.

Таке різноманітне ставлення до розуміння обов'язку в теорії права хоча й ілюструє плюралізм точок зору та складність розглядуваного явища, але є не досить задовільним. Адже з виникненням нових правовідносин існує потреба їх кваліфікації, з'ясування змісту, меж здійснення суб'єктивних прав і виконання обов'язків тощо. Існування ж двох протилежних підходів значно ускладнює вирішення таких завдань.

Уявляється, що для формування загальної уяви про обов'язок пасивного типу доцільно застосувати метод дедукції та розповсюдити ознаки загального поняття обов'язку на обов'язок пасивного типу і таким чином скласти загальну уяву про останній, тобто визначитись із вихідною дефініцією обов'язку. Тільки після цього можливо розпочати визначення характерних ознак предмета дослідження.

Так, в юридичній літературі загальнотеоретичне поняття обов'язку визначається як належна поведінка зобов'язаної особи⁹³⁷, як міра належної поведінки⁹³⁸, як необхідність певної поведінки⁹³⁹, як установлена міра належної поведінки⁹⁴⁰.

Звертає на себе увагу те, що наведені поняття вбирають у себе такі ознаки: належна чи необхідна поведінка; міра належної чи необхідної поведінки; установлена міра належної чи необхідної поведінки. Оскільки різні дослід-

---

ливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 93.

⁹³⁷ Явич Л. С. Общая теория права / Л. С. Явич. – Л., 1976. – С. 210.

⁹³⁸ Теория права и государства. Проблемы теории права и государства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rudiplom.ru/lekcii/pravo/teoriapig/>.

⁹³⁹ Кечекьян С. Ф. Нормы права и правоотношения / С. Ф. Кечекьян // Советское государство и право. – 1955. – №12. – С. 24–25; Ем В. Категория обязанности в советском гражданском праве (вопросы теории) : дис. ... канд. юрид. наук / В. Ем ; МГУ. – М., 1981. – С. 15.

⁹⁴⁰ Толстой Ю. К. К теории правоотношения / Ю. К. Толстой. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1959. – С. 46.

ники розкривають поняття обов'язку або через належність, або через необхідність поведінки зобов'язаної особи, то перш за все спробуємо встановити співвідношення цих елементів характеристики та з'ясувати їх зміст. Для цього звернемося до загальної теорії права.

У загальній теорії права слова «належність» і «необхідність» зазвичай застосовуються як синоніми⁹⁴¹. Тому вбачається допустимим розкриття одного поняття через інше або їх заміна. Наприклад, необхідна поведінка – це та, яку належить вчинити, або належна поведінка – це та, яка є необхідною. У свою чергу, необхідність (належність) характеризує обов'язок з позиції тієї поведінки, без якої досягнення мети тих чи інших правовідносин стає неможливим, указує на потребу дій або потребу в утриманні від них.

Далі при розкритті поняття обов'язку застосовується слово «міра». Зазначається, що це не просто належна поведінка, а міра останньої. Стосовно слова «міра», яке використовується при характеристиці обов'язку, можна зазначити, що, як і в суб'єктивному праві, воно вказує на межі, «еталон» дій певної особи⁹⁴². Визначаючи обов'язок як міру належної поведінки зобов'язаного суб'єкта, акцентується увага на тому, що така необхідність чітко окреслена за змістом. Саме в цих межах і повинна будуватись поведінка суб'єкта. Інакше кажучи, зобов'язаній особі належить вчинити тільки ті дії, які окреслені встановленими межами, і ніякі інші. За цими межами вона вчиняти дії не повинна. Більше того, як зазначає С. С. Алексєєв, таке визначення суб'єктивного обов'язку узгоджується із загальною характеристикою правовідношення як конкретизованої міри поведінки учасників суспільних відносин⁹⁴³. Зроблений

---

⁹⁴¹ Теория права и государства. Проблемы теории права и государства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rudiplom.ru/lekcii/pravo/teoriapig/>.

⁹⁴² Лившиц Р. З. Субъективные права [Електронний ресурс] / Р. З. Лившиц. – Режим доступу : <http://pohodu.com/>.

⁹⁴³ Алексєєв С. С. Общая теория права [Електронний ресурс] : в 2 т. – Т. II / С. С. Алексєєв– М. : Юридическая литература. 1982. –

висновок стосовно значення ознаки «міра» може бути підтверджено ще й співвідношенням її з «необхідністю (належністю)».

Відомо, що в логіці та математиці категорія необхідності виступає у парі з достатністю. Проектуючи цю пару на поняття обов'язку, можна зазначити, що необхідна поведінка, встановлена для зобов'язаної особи, є не безмежною. Таким чином, міра вказує на достатність необхідної поведінки. Що стосується встановленості міри як ознаки, то необхідно погодитись із Ю. К. Толстим, що вона є однією з істотних⁹⁴⁴. При цьому встановленість вказує на чітку визначеність обов'язку законом і межами суб'єктивного права.

Поширюючи загальне поняття обов'язку на обов'язок пасивного типу в особистих немайнових правовідносинах, можна стверджувати, що це встановлена міра належної (необхідної) поведінки зобов'язаної особи. Зроблений висновок дозволяє погодитись із думкою, що обов'язок визначається законом, нормою права та є загальним правилом поведінки⁹⁴⁵, але потребує певного уточнення. Так, якщо виходити з того, що кожна правова норма встановлює певну модель поведінки та носить двосторонній характер, тобто передбачає для одних осіб правові можливості, а для інших – обов'язки (заборони)⁹⁴⁶, то дійсно, модель поведінки зобов'язаної особи встановлюється законом. Але лише як модель поведінки. Відомо, що самі по собі норми цивільного законодавства не породжують цивільних правовідносин,

---

360   с.   –   Режим   доступу   :
http://www.kursach.com/biblio/0010003/028.htm#_Тос39932587.

⁹⁴⁴ Толстой Ю. К. К теории правоотношения / Ю. К. Толстой. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1959. – С. 46.

⁹⁴⁵ Генкин Д. М. Право собственности в СССР / Д. М. Генкин. – М. : Юридическая литература. – 1961. – С. 34.

⁹⁴⁶ Загальна теорія держави і права : підруч. [для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В.Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – С. 230.

не викликають до життя суб'єктивні обов'язки. Такі явища виникають із юридичних фактів.

Звертаючись до аналізу змісту обов'язку пасивного типу, можна зазначити, що в юридичній літературі його розкривають як: неперешкодження управомоченій особі у здійсненні свого права⁹⁴⁷; необхідність утримуватись від певних дій⁹⁴⁸; непорушення права⁹⁴⁹; юридичну неможливість здійснення певних дій⁹⁵⁰; непротидіяння управомоченому суб'єкту у здійсненні його суб'єктивного права та «примирення» з будь-якою його поведінкою стосовно свого об'єкта і будь-якими наслідками цієї поведінки, якщо вони перебувають у межах тієї міри, до якої зводиться суб'єктивне право⁹⁵¹; форму заборони для зобов'язаної особи⁹⁵².

Оскільки пасивний обов'язок є різновидом поняття «обов'язок», то, застосовуючи дедуктивний метод дослідження, необхідно виходити з наступного: обов'язок – це встановлена міра належної (необхідної) поведінки зобов'язаної особи у конкретному правовідношенні; поведінка – це сукупність дій (діяльність) та актів утримання від дій (бездіяльність); дія – це активна (позитивна) форма тілорухів особи; акти утримання від дій – це пасивна форма тілорухів. Таким чином, пасивний обов'язок можна розумі-

---

⁹⁴⁷ Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1996. – С. 313.

⁹⁴⁸ Ем В. Категория обязанности в советском гражданском праве (вопросы теории) : дис. ... канд. юрид. наук / В. Ем ; МГУ. – М., 1981. – С. 69.

⁹⁴⁹ Российское гражданское право : учебн. : в 2 т. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – С. 122.

⁹⁵⁰ Ем В. Вказана праця. – С. 70.

⁹⁵¹ Чеговадзе Л. А. Система гражданского правоотношения: проблемы теории и практики / Л. А. Чеговадзе. – Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 2004. – С. 82.

⁹⁵² Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. – М. : Норма – Инфра-М, 2000. – С. 8.

ти як установлену міру належної (необхідної) бездіяльності зобов'язаної особи у конкретному правовідношенні або як установлену для зобов'язаної особи міру необхідних актів утримання від дій у конкретному правовідношенні.

Виходячи з наведеного, слід погодитися з тими вченими, які розуміють пасивний обов'язок як необхідність утримуватись від певних дій⁹⁵³, не перешкоджати⁹⁵⁴, не протидіяти⁹⁵⁵, не порушувати⁹⁵⁶. Адже всі вони розкривають його через пасивну форму тілорухів зобов'язаної особи, юридичну неможливість здійснення певних позитивних дій⁹⁵⁷. Разом з тим, О. Г. Певзнер⁹⁵⁸ пов'язує пасивний обов'язок лише зі здійсненням суб'єктивного права, тобто зобов'язана особа повинна утримуватись від перешкоджання здійсненню встановлених можливостей. Схожої думки дотримуються О. С. Анікін⁹⁵⁹, Л. О. Чеговадзе⁹⁶⁰.

Такий підхід у цілому заслуговує на увагу, адже реалізація абсолютних прав забезпечується поведінкою зо-

---

⁹⁵³ Ем В. Категория обязанности в советском гражданском праве (вопросы теории) : дис. ... канд. юрид. наук / В. Ем ; МГУ. – М., 1981. – С. 69; Белов В. А. Гражданское право: Общая и Особенная части : учеб. / В. А. Белов. – М. : Центр ЮрИнфорР, 2003. – С. 543.

⁹⁵⁴ Гражданское право. Учебник. Часть 1. 2-е изд., перераб. и доп./ Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1996. – С. 313.

⁹⁵⁵ Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. – М. : Норма – Инфра-М, 2000. – С. 8.

⁹⁵⁶ Российское гражданское право : учебн. : В 2 т. Т. 1 : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / Отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – С. 122.

⁹⁵⁷ Ем В. Вказана праця. – С. 70.

⁹⁵⁸ Певзнер А. Г. Понятие и виды субъективных гражданских прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Г. Певзнер. – М., 1961. – С. 197.

⁹⁵⁹ Аникин А. С. Содержание и осуществление исключительных прав : дис. ... канд. юрид. наук 12.00.03 / А. С. Аникин. – М., 2008. – С. 30.

⁹⁶⁰ Чеговадзе Л. А. Вказана праця. – С. 82.

бов'язаних осіб, яка виражається саме в утриманні від дій, що перешкоджають здійсненню цих прав⁹⁶¹. Разом з тим, звуження міри належної поведінки лише утриманням від дій, що перешкоджають здійсненню суб'єктивних прав, є не зовсім виправданим. Адже, як справедливо зазначає В. С. Єм, обов'язок, як і суб'єктивне право, – це ще не сама поведінка⁹⁶², оскільки остання охоплюється поняттями «здійснення права та виконання обов'язку»⁹⁶³. Очевидно, категорії «суб'єктивні право та обов'язок» і «поведінка» підпорядковані закономірностям зв'язку «належного» та «суцього»⁹⁶⁴. І не потребує додаткових доказів теза, що суб'єктивний обов'язок, як і суб'єктивне право, відноситься до «належного», а не до «суцього». Здійснення – це реалізація можливостей, які закладені у конкретному правовідношенні. Якщо суб'єктивне право – це міра можливої (дозволеної) поведінки, а суб'єктивне право та суб'єктивний обов'язок – парні категорії, що кореспондують одна одній, то обов'язок пасивного типу повинен представляти собою таку міру пасивної поведінки, яка давала б змогу не обмежувати не тільки фактичну, а й можливу поведінку управомоченого суб'єкта за умови, що вона відповідає встановленій мірі. Інакше кажучи, міра необхідної поведінки представляє собою й набір актів утримання від дій порушення абсолютного права незалежно від того, здійснюється воно чи ні. Саме в такому визначенні міститься пасивна поведінка зобов'язаної особи і щодо здійснення абсолютного суб'єктивного права, і щодо суб'єктивного права, яке ще перебуває за межами здійснення.

Що стосується розуміння пасивного обов'язку як необхідності зазнавати будь-якої поведінки управомоченого

---

⁹⁶¹ Белов В. А. Гражданское право: Общая и Особенная части : учебник / В. А. Белов. – М. : АО «Центр ЮрИнфорР», 2003. – С. 543.

⁹⁶² Єм В. Вказана праця. – С. 32.

⁹⁶³ Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С. Ф. Кечекьян. – М.: Издательство АН СССР, 1958. – С. 60.

⁹⁶⁴ Пионтковский А. А. К методологии изучения действующего права / А. А. Пионтковский. – Ученые записки ВИЮН. Выпуск VI. – 1946. – С. 25.

суб'єкта щодо свого об'єкта та будь-які наслідки цієї поведінки, якщо вони знаходяться в межах тієї міри, до якої зводиться суб'єктивне право⁹⁶⁵, то можна погодитись, що й ці належності входять до змісту необхідної міри пасивної поведінки. Такий висновок підтверджується наступним.

Будь-які дії носія права створюють певні наслідки. Якщо зважити на те, що особа, вчиняючи юридичні чи фактичні дії в межах абсолютного права, когось може допустити до свого об'єкта, а когось ні, створити фактичні перешкоди доступу третіх осіб до блага чи видозмінити його, то дійсно зобов'язаній особі необхідно обрати бездіяльність щодо таких дій і наслідків. Але в цьому випадку така належність, як необхідність зазнавати будь-якої поведінки управомоченого суб'єкта стосовно свого об'єкта, охоплюється необхідністю утримуватись від протидії у здійсненні права його носієм. У той же час суб'єктивне право вбирає в себе і можливість вимагати від зобов'язаної особи утримуватись від дій, що перешкоджають управомоченому у здійсненні свого права. Реалізація цієї вимоги створює для інших суб'єктів необхідність зазнавати її дію, наслідки.

На критичне ставлення заслуговує характеристика суб'єктивного обов'язку, як форми заборони для зобов'язаної особи⁹⁶⁶. Цей елемент належить до об'єктивного права та є собою спосіб регулювання суспільних відносин, а не міру поведінки.

Таким чином, зміст суб'єктивного обов'язку пасивного типу складається з юридично встановленої необхідності утримуватись від дій, що можуть порушити право або перешкоджати його здійсненню, та юридично встановленої необхідності зазнавати наслідки вимог управомоченої особи.

---

⁹⁶⁵ Чеговадзе Л. А. Система гражданского правоотношения: проблемы теории и практики / Л. А. Чеговадзе. – Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 2004. – С. 82; Ем В. Категория обязанности в советском гражданском праве (вопросы теории) : дис. ... канд. юрид. наук / В. Ем ; МГУ. – М., 1981. – С. 30.

⁹⁶⁶ Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. – М. : Нор-ма – Инфра-М, 2000. – С. 8.

Що стосується об'єктів як елементів абсолютного правовідношення, то, як зазначається в юридичній літературі, їх юридичний сенс полягає в установленні для них певного цивільно-правового режиму⁹⁶⁷, що вже розглядалося раніше. Необхідно лише доповнити, що будь-яке абсолютне право повинно надавати його носію конкретно визначену владу над об'єктом⁹⁶⁸. І якщо абсолютне право – це встановлена юридична монополія на об'єкт, то об'єктом абсолютного права є те, на що встановлено юридичну монополію, те, що «безпосередньо підкорене владі особи, яка є носієм відповідного суб'єктивного права»⁹⁶⁹.

Дещо відокремлено від наведених вище існує позиція Д. А. Малиновського. Заперечуючи зв'язок особи з об'єктом, автор стверджує, що характеристика абсолютних правовідносин через протистояння невизначеного кола суб'єктів уповноваженій особі є надто абстрактною та практичного результату не дає⁹⁷⁰. Протиставляючи абсолютні та відносні правовідносини, він пропонує розподіляти їх за юридико-фактичними підставами. Як стверджує вчений: «Якісна різниця абсолютних та відносних правовідносин полягає в принципово відмінних підставах виникнення цих правовідносин. Відносні правовідносини вини-

---

⁹⁶⁷ Сенчищев В. И. Объект гражданского правоотношения / В. И. Сенчищев // Актуальные вопросы гражданского права / под ред. М. И. Брагинского ; Исслед. центр частного права ; Российская школа частного права. – М. : Статут, 1998. – С. 109; Аникин А. С. Содержание и осуществление исключительных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. С. Аникин. – М., 2008. – С. 49; Российское гражданское право : учебн. : в 2 т. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – С. 298.

⁹⁶⁸ Kärger K. Zwangsrechte. Ein Beitrag zur Systematisierung der Rechte. – Berlin: Puttkammer & Mühlbrecht, 1882. S. 2.

⁹⁶⁹ Хвостов В. М. Система римского права профессора Московского университета : учеб. / В. М. Хвостов – М., 1996 (по изданию 1907–1908 гг.). – 280 с.

⁹⁷⁰ Малиновский Д. А. Понятие субъективного венного права / Д. А. Малиновский // Юрист. – 2001. – №12. – С. 10.

кають з таких загальновідомих юридичних фактів як дія та подія. Абсолютні ж правовідносини виникають з особливих тих, що не належать ні до дій, ні до подій юридичних фактів – станів»⁹⁷¹. Разом з тим, необхідно погодитись із запереченнями О. М. Латієва, який вважає, що таке протиставлення є підміною критерію поділу зазначених правовідносин⁹⁷². Більше того, вважаємо, що твердження Д. А. Малиновського заслуговує на критику ще й тому, що входить у суперечність із загальновизнаними підставами виникнення абсолютних прав. Наприклад, важко погодитись із твердженням, що право власності не може виникнути з договору, а авторське право – з правомірних дій автора, спрямованих на створення твору.

Таким чином, на підставі аналізу точок зору щодо розуміння абсолютного права, у подальшому дослідженні будемо виходити з того, що:

1. Об'єктивне абсолютне право, як сукупність норм, регулює (упорядковує) певні суспільні відносини між особами. Воно не породжує, а є лише передумовою виникнення абсолютних правовідносин у цілому та суб'єктивних абсолютних прав і обов'язків зокрема. Носячи загальний характер, норми абсолютного права поширює свою дію не тільки на невизначене коло зобов'язаних осіб, а й на невизначене коло уповноважених, моделюючи правовідносини.

2. Модель абсолютних правовідносин будується за принципом: а) для уповноважених осіб установлюються межі можливої (дозволеної) поведінки щодо свого блага; б) для зобов'язаних осіб установлюються межі необхідної (належної) поведінки щодо чужого блага. При цьому межі дозволеної поведінки передбачають можливість монопольного вчинення у своїх інтересах дій (юридичних або фактичних) стосовно свого об'єкта та можливість звернення вимог до всіх інших про утримання від дій, що порушують абсо-

---

⁹⁷¹ Малиновский Д. А. О классификации субъективных гражданских прав / Д. А. Малиновский // Юрист. – 2002. – № 3. – С. 17.

⁹⁷² Латыев А. Н. К вопросу об объектах вещных прав [Електронний ресурс] / А. Н. Латыев. – Режим доступу : http://www.webknow.ru/pravo_00381.html.

лютне право або перешкоджають його здійсненню. У межах необхідної поведінки передбачається потреба у бездіяльності зобов'язаної особи, а саме: утримуватись від дій, що можуть порушити суб'єктивне абсолютне право; утримуватись від дій, що можуть перешкоджати здійсненню суб'єктивного абсолютного право; зазнавати наслідків вимог управомоченої особи.

На підставі вищенаведеного, необхідно присьднатись до тієї точки зору, що в абсолютних правовідносинах є дві сторони. Одна вказує на безпосереднє відношення особи до об'єкта, на закріпленість останнього за певним суб'єктом. Інакше кажучи, в ній відображається встановлена юридична монополія на благо, стан його присвоєності. Друга сторона вказує на юридичні відносини, що виникають з такого закріплення, між особою, яка має монополію, та іншими суб'єктами.

Визначившись із поняттям абсолютного права, установимо природу особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами. Річ у тому, що у юридичній літературі виказано два судження щодо цього питання. В одному з них стверджується, що всі особисті немайнові правовідносини є абсолютними. І така думка є домінуючою в теорії цивільного права. В іншому ж стверджується, що не всі особисті немайнові правовідносини є абсолютними⁹⁷³. Зокрема, О. С. Анікін вважає, що правовідносини, які виникають із приводу імені фізичної особи та найменування юридичної особи, є не абсолютними, а квазіабсолютними⁹⁷⁴. Таким чином стикаються два судження, які можуть бути виражені формулами: а) «всі особисті немайнові правовідносини є абсолютними» або «особисті немайнові правовідносини можуть бути тільки абсолютними»; б) «не всі особисті немайнові правовідносини є абсолютними» або «особис-

---

⁹⁷³ Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 65; Аникин А. С. Содержание и осуществление исключительных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. С. Аникин. – М., 2008. – С. 26–27.

⁹⁷⁴ Аникин А. С. Вказана праця. – С. 26–27.

ті немайнові правовідносини можуть бути не тільки абсолютними, а й не абсолютними». Очевидно, що відповідно до законів логіки, тільки одне з наведених суджень («а» чи «б») може бути істинним, а інше обов'язково повинно бути хибним⁹⁷⁵. І лише віднайшовши істинне та хибне, можливо встановити їх природу.

Розпочнемо дослідження наведених точок зору із заперечувального судження, яке виражене тезою: «особисті немайнові правовідносини можуть бути не тільки абсолютними, а й не абсолютними», зокрема, квазіабсолютними. Один із прихильників такого підходу, О. С. Анікін, вважає, що коли виникають «ідентичні за характером суб'єктивні абсолютні права на один об'єкт, які належать декільком особам»⁹⁷⁶, то вони перестають бути абсолютними і перетворюються на квазіабсолютні. Свою позицію автор ілюструє на прикладі декількох фізичних осіб, які мають однакові прізвища, ім'я, по батькові. Набуваючи та здійснюючи права, виконуючи обов'язки під одним і тим самим ім'ям, вони не порушують право на ім'я один одного. Не може вимагати один тезка від іншого і утримуватись від використання імені, оскільки кожен з них набув відповідні особисті немайнові права від народження⁹⁷⁷. На думку О. С. Анікіна, подібне відбувається й у тому разі, якщо збігаються найменування двох чи більше юридичних осіб.

Разом з тим, в аргументах існування квазіабсолютних прав на ті чи інші об'єкти спостерігаються певні протиріччя. Зокрема зазначається, що однією із характерних ознак квазіабсолютного права є те, що на один об'єкт декільком суб'єктам належать ідентичні права. А це, на думку прихильників такого підходу, є неможливим для прав абсолютних. Однак вони допускають, що «Одне абсолютне право на матеріальний чи нематеріальний об'єкт може належати декільком особам: співвласникам у праві власності, співав-

---

⁹⁷⁵ Конверський А. Є. Логіка: Підручник для студентів юридичних факультетів / А. Є. Конверський. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – С. 189.

⁹⁷⁶ Анікін А. С. Вказана праця. – С. 26–27.

⁹⁷⁷ Анікін А. С. Вказана праця. – С. 27.

торам у авторському праві, патентоволодільцям, що отримали один патент на винахід»⁹⁷⁸. У цих випадках характер абсолютного права не змінюється. Таким чином, спостерігається перше протиріччя. Якщо відмінною особливістю квазіабсолютних прав є існування ідентичного права на один об'єкт у декількох суб'єктів, і при цьому визнається, що одне й те саме абсолютне право може належати декільком учасникам цивільних правовідносин (співвласникам, співавторам тощо), то це не є відмінною особливістю. Тобто таке твердження спростовує саме себе, є суперечливим.

Наступною відмінною ознакою абсолютних і квазіабсолютних прав розглядають те, що перші породжують повну (абсолютну) монополію, другі – обмежену (відносну)⁹⁷⁹. Обмеженість вбачається в тому, що кожен носій квазіабсолютного права може самостійно здійснювати своє право, використовувати свій об'єкт, укладати правочини з ним, незалежно від інших правоволодільців, і ніхто не може заборонити вчинення таких дій, навіть інший носій квазіабсолютного права на те саме благо. Тобто відносна абсолютність пояснюється: 1) існуванням на одне благо двох чи більше автономних монополістів (носіїв абсолютного права), кожному з яких належить ідентичне самостійне право та свобода його здійснення; 2) тим, що управомоченій особі (монополісту) протистоять абсолютно всі, окрім носіїв ідентичних прав на той же об'єкт, а тому неможливістю заборонити іншому носію такого ж права вчиняти такі ж дії. Разом з тим, більш детальний аналіз змісту абсолютних і квазіабсолютних правовідносин дозволяє стверджувати, що і перші, і другі передбачають певну свободу дій управомоченої особи. А оскільки будь-яка свобода є безмежною, то і свобода дій управомоченої особи має свої межі. Так, наприклад, ще стародавні римські юристи зазначали, що право однієї особи закінчується там, де починається право іншої. Окрім того, і в квазіабсолютному, і в абсолютному

---

⁹⁷⁸ Аникин А. С. Вказана праця. – С. 28.

⁹⁷⁹ Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 120.

правовідношеннях будь-яка особа зобов'язана не протидіяти здійсненню права іншою особою, навіть якщо вона сама є носієм аналогічного, ідентичного права на такий же чи на той же об'єкт.

Таким чином, умовивід про існування квазіабсолютних особистих немайнових прав є досить суперечним, а тому не може бути сприйнятим як істотний. Сумнівним вбачається і той аргумент, що фізичні особи, імена яких співпадають, набувають ідентичні права на одне і те саме особисте немайнове благо.

Аналіз ознак особистих немайнових благ дав можливість установити, що кожне з них, для того щоб розглядатись як об'єкт цивільного права, повинно мати таку ознаку, як відособленість (визначеність). Остання означає здатність одного блага бути відособленим від іншого, найближчого, суміжного або навіть аналогічного. Іншими словами, йдеться про такі відмінності, що дозволяють індивідуалізувати кожний об'єкт чи навіть групу об'єктів. У свою чергу, було встановлено, що ім'я – це не тільки розпізнавальний знак (набір звуків, літер або слів), мовна форма позначення людини, тобто зовнішній прояв (зовнішня сторона) даного нематеріального об'єкта, але й позначення самого носія та певної сукупності відомостей про нього, що дозволяють його персоніфікувати, тобто внутрішній прояв (внутрішня сторона), прояв функціонального призначення.

Наведене означає, що дві людини не можуть мати одне й те саме ім'я у розумінні останнього як об'єкта цивільного права. При цьому поняття «ім'я» використовується в широкому розумінні. У різних осіб може частково збігатися лише мовне вираження (знак). До того ж, за допомогою обсягу мовної форми (повноти імені) такий збіг легко усувається, якщо в цьому є потреба. Враховуючи об'єм, ім'я кожного суб'єкта, в частині мовної форми, є відмінним. Завжди відмінними, навіть якщо припустити можливість збігу мовної форми, є денотат і концепт імені фізичної особи. Нагадаємо, що денотат імені – це його предметне значення, тобто він вказує на того, хто ним позначається. Концепт розкривається як смислове значення, тобто як відомості про денотат, що «прив'язані» до мовної форми.

Як ілюстрацію можна навести факт реєстрації у 2011 році М. Я. Азаровим торговельної марки «AZAROV» та подібного доменного імені. У зв'язку з тим, що прізвище є досить поширеним, у ЗМІ активно висловлювалась думка, що така реєстрація може викликати ряд судових спорів щодо подальшого використання прізвища тезками М. Я. Азарова. Разом з тим, як зазначив один із тезок – В'ячеслав Азаров, голова виконкому партії «Союз анархістів України», подібна реєстрація аж ніяк не створює йому та іншим тезкам перешкод для використання свого імені. Це як існування торговельних марок «Smirnoff», «Voronin», «Kalashnikov», які не заважають існувати та персоніфікувати себе їх однофамільцям⁹⁸⁰. І дійсно, вже сьогодні існують такі доменні імена, як azarov.com.ua, що зареєстровано на фізичну особу Андрія Азарова, azarov.net – на голову виконкому партії «Союз анархістів України» В'ячеслава Азарова, azarov.org – на московського фотографа Сергія Азарова⁹⁸¹. У кожному з них використано прізвище особи, яке їй належить, і при цьому права інших осіб залишаються непорушеними.

Наведене дозволяє стверджувати, що різні фізичні особи не можуть бути носіями одного й того самого імені як особистого нематеріального блага. Ці об'єкти можуть бути подібними (схожими) лише за мовною формою вираження, але не є тотожними. У свою чергу, відособленість кожного з об'єктів, що належать різним суб'єктам, означає, що кожній з уповноважених осіб належить самостійне суб'єктивне право на свій, тільки їй належний об'єкт. Такі права схожі лише за встановленою моделлю поведінки і різні, а не ідентичні за суб'єктивним складом.

Таким чином, теза, що особисті немайнові правовідносини можуть бути не тільки абсолютними, а й квазіабсолютними, є хибною. Зроблений висновок, базуючись на

---

⁹⁸⁰ О бренде «Azarov» [Електронний ресурс] / Славазария. Мир глазами Вячеслава Азарова. – Режим доступа : <http://www.azarov.net/blog/123-brand-azarov.html>.

⁹⁸¹ Однофамильцы Азарова грозятся подать на него в суд [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://kodukey.com.ua/kontent/poleznie-statii/710-2011-12-16-19-39-36>.

такому законі формальної логіки, як закон несуперечності, вказує на істинність тези: «особисті немайнові правовідносини, що забезпечують соціальне буття, є абсолютними».

Перевіримо зроблений висновок за допомогою загального поняття абсолютних правовідносин. Якщо буде встановлено, що ознаки останніх притаманні й особистим немайновим правовідносинам з оборотоздатними об'єктами, то це може розглядатися як підтвердження зроблених висновків щодо абсолютності останніх. І навпаки. Відсутність ознак характеристики абсолютних правовідносин в особистих немайнових правовідносинах вкаже на суперечність зроблених висновків.

Аналіз змісту норм, що регулюють особисті немайнові відносини, вказує на їх загальний характер. Як і будь-які інші норми абсолютного права, вони поширюють свою дію не тільки на невизначене коло зобов'язаних осіб, а й на невизначене коло уповноважених. Так, ст. 269 ЦК України зазначає, що особисті немайнові права належать кожній фізичній особі, а ст. 90, 94 ЦК України – що особисті немайнові права можуть належати і юридичним особам. Очевидно, що коло уповноважених носіїв особистих немайнових прав є абсолютно невизначеним. Ним може бути будь-який учасник цивільних відносин, про що вже зазначалось у цій роботі. У свою чергу, ст. 273 ЦК України встановлює для абсолютно невизначеного кола осіб, що протистоять носіям особистих немайнових прав, обов'язок утримуватися від порушення цих прав. Таким чином установлюються приписи для нескінченної кількості випадків певного виду і невідомої кількості осіб. Наприклад, наведені норми стосуються як невизначеної кількості фізичних чи юридичних осіб, що набули права на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин і володіють ними, так і осіб, що їм протистоятимуть. Або як нескінченної кількості випадків здійснення прав на ім'я, на індивідуальність, на інформацію, на особисті папери, так і надання згоди на використання оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин іншими суб'єктами. При цьому суспільні зв'язки сконструйовані таким чином, що обов'язок утримуватися від порушення прав на оборотоздатні об'єкти особи-

стих немайнових правовідносин стосується абсолютно всіх осіб, які протистоять управомоченим.

Таким чином, об'єктивне право, що регулює особисті немайнові відносини, характеризується як об'єктивне абсолютне право та виконує ті самі функції.

Як зазначалося вище, одна зі сторін характеристики абсолютних правовідносин повинна вказувати на безпосереднє відношення управомоченої особи до об'єкта, відображати встановлення юридичної монополії, закріпленість блага за певним суб'єктом.

Здійснюючи пошук зазначених ознак в особистих немайнових правовідносинах можна зазначити, що незважаючи на те, що в юридичній літературі загальнопоширеною є думка про те, що більшість особистих немайнових благ належить суб'єктам від народження або за законом, цивільне законодавство послідовно вказує на їх юридичне закріплення. Так, у ЦК України зазначено, що фізична особа має право на ім'я (ст. 294 ЦК України), на повагу до честі (ст. 297 ЦК України), на недоторканність ділової репутації (ст. 299 ЦК України), на таємницю особистого життя (ст. 301 ЦК України), на інформацію (ст. 302 ЦК України), на особисті папери (ст. 303 ЦК України), на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК України), на зображення (ст. 308 ЦК України), на недоторканність житлового простору (ст. 311 ЦК України), на участь у товаристві (ст. 100 ЦК України) тощо. При цьому, відповідно до ст. 269 ЦК України, ці права тісно пов'язані з особою. Вона не може відмовитись від них, не може бути їх позбавлена та володіє ними довічно. Подібним чином і за юридичними особами закріплено права на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин (ст. 90, 94 ЦК України).

Очевидно, що визнання у такій формі з боку цивільного законодавства належності прав на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин за управомоченими особами, відображає закріпленість блага за суб'єктами. З іншого боку, заборона протиправного посягання на закріплені права свідчить про встановлення юридичної монополії на об'єкти цих прав.

Таким чином, як і будь-яке абсолютне правовідношення⁹⁸², особисті немайнові правовідносини містять у собі ознаку, яка вказує на безпосереднє відношення (ставлення) особи до об'єкта, на закріпленість останнього за певним суб'єктом. В них також відображається встановлена юридична монополія на благо, стан присвоєності блага управомоченою особою та відчуженості його щодо інших суб'єктів. Саме такий зв'язок об'єкта із суб'єктом і відображає статистику абсолютних правовідносин⁹⁸³.

Разом з тим, юридична монополія над оборотоздатними об'єктами особистих немайнових правовідносин проявляється не тільки у закріпленні їх за певними суб'єктами, а й у моделях поведінки, які встановлюються для учасників особистих немайнових відносин. Адже стан належності або присвоєності створює можливість використовувати ті чи інші об'єкти для власних потреб, тільки на свій розсуд, незалежно від чиясь волі, усуваючи від використання всіх інших осіб. І таку можливість установлено для всіх управомочених осіб особистих немайнових правовідносин. По-перше, відповідно до ст. 271 ЦК України, зміст будь-якого особистого немайнового права становить можливість вільно, на власний розсуд, тобто незалежно від чиясь волі, визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя. По-друге, у ст. 272 ЦК України зазначено, що управомочена особа, здійснюючи свої права, діє самостійно. В інтересах же малолітніх, неповнолітніх, а також повнолітніх, які за віком або станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої особисті права, їхні права здійснюють батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники. Як можна помітити, наведені норми встановлюють межі до-

---

⁹⁸² Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права / Д. Д. Гримм. – М., 2003. – С. 258; Кавелин К. Д. Права и обязанности по имуществам и обязательствам в применении к русскому законодательству. Опыт систематического обозрения / К. Д. Кавелин // Избр. произв. по гражданскому праву. – М., 2003. – С. 258.

⁹⁸³ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 156.

зволеної поведінки, передбачають можливість монопольного вчинення у своїх інтересах дій (юридичних або фактичних) стосовно свого об'єкта, що характерно для абсолютних прав⁹⁸⁴. Це кореспондує не тільки загальним положенням цивільного права (ст. 12, 13 ЦК України), а підтверджується і спеціальними нормами, що регулюють особисті немайнові відносини. Так, відповідно до ст. 295 ЦК України, фізична особа, яка досягла 16 років, має право на власний розсуд змінити своє прізвище та/або ім'я; з 14 років – змінити по батькові, у разі зміни її батьком свого власного імені; змінити власне ім'я та по батькові – у разі її усиновлення, визнання усиновлення недійсним або його скасування; змінити прізвище – у разі реєстрації шлюбу, його розірвання чи визнання недійсним. Відповідно до ст. 296 ЦК України, носій імені може вільно використовувати його у всіх сферах своєї діяльності та надавати дозвіл на використання його іншими. Очевидно, що всі наведені дії визначають межі дозволеної поведінки уповноваженої особи, вказують на можливість монопольного вчинення дій (юридичних або фактичних) на свою користь, у своїх інтересах. Подібні можливості встановлено і стосовно інших оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин. Наприклад, зберігати у таємниці чи розкривати (розголошувати) обставини свого особистого життя (ст. 301 ЦК України), вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (ст. 302 ЦК України), ознайомлювати зі своїми особистими паперами, використовувати їх або надавати згоду на їх використання іншими особами (ст. 303, 305 ЦК України), розпоряджатися ними (ст. 304 ЦК України), використовувати власну кореспонденцію або надавати зго-

---

⁹⁸⁴ Власова А. В. Структура суб'єктивного гражданского права [Електронний ресурс] / А. В. Власова. – Юридическая Россия. Федеральный правовой портал. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=54944>.; Гасанов К. К. Абсолютные права человека и ограничения прав [Електронний ресурс] / К. К. Гасанов, А. В. Стремоухов // Правоведение. – 2004. – № 1. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1164805>.

ду на її використання іншими особами (ст. 306 ЦК України), публічно показувати, відтворювати, розповсюджувати свої зображення або надавати згоду на їх використання іншим особам (ст. 308 ЦК України), надавати дозвіл на доступ до свого житлового простору (ст. 311 ЦК України) тощо.

Незважаючи на те, що в законодавстві визначено можливість вчинення управомоченою особою позитивних дій, у теорії права відсутній єдиний підхід до розкриття змісту особистих немайнових правовідносин. Це, у свою чергу, приводить до різного бачення способів, порядку здійснення і захисту прав у межах правовідносин, що розглядаються. Відсутність єдиної концепції здійснення особистих немайнових прав може призвести до різного підходу в оцінці правомірності одних і тих самих дій уповноваженої особи, до проблем вибору форм, способів і засобів захисту зазначених суб'єктивних прав.

Численні точки зору щодо змісту суб'єктивних прав на оборотоздатні об'єкти можна звести до двох протилежних позицій. До першої віднесемо ті, автори яких стверджують, що дані права не мають позитивного змісту⁹⁸⁵, а дії носія особистого нематеріального блага – за рамками права⁹⁸⁶. Особа може вимагати лише захисту права у разі його порушення третіми особами⁹⁸⁷, відповідно і виникнення прав пов'язане з фактом їх порушення⁹⁸⁸. Р. О. Халфіна навіть стверджує, що стосовно особистих немайнових прав термін «право» вживається лише за традицією, а «точно

---

⁹⁸⁵ Иоффе О. С. Гражданско-правовая охрана интересов личности / О. С. Иоффе, Б. Б. Черепахин, Ю. Л. Толстой и др. / под ред. Б. Б. Черепахина. – М. : Юридическая литература, 1969. – С. 58.

⁹⁸⁶ Цивільне право України : Ч. 1 [підруч. для студ. юрид. спеціальн. вищ. закл. освіти / Ч. Н. Азімов, М. М. Сібільов, В. І. Борисова та ін.] ; за ред. проф Ч. Н. Азімова, доцентів С. Н. Приступи, В. М. Ігнатенка. – Х. : Право, 2000. – С. 142.

⁹⁸⁷ Советское гражданское право : ч. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / под общ. ред. В. Ф. Маслова, А. А. Пушкина. – К., 1983. – С. 182–183.

⁹⁸⁸ Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / В. Л. Суховерхий. – Свердловск, 1970. – С. 8–9.

кажучи, він не відповідає сутності відносин»⁹⁸⁹. Друга точка зору ґрунтується на тому, що суб'єктивні права на оборотоздатні об'єкти мають позитивний зміст⁹⁹⁰.

Не погоджуючись із першою точкою зору наведемо додаткові до існуючих контраргументи.

1. Відомо, що поняття захист входить до більш широкої категорії цивільного права – охорона цивільних прав. Відповідно до сформованої в юридичній науці традиції поняттям «охорона цивільних прав» охоплюється вся сукупність заходів, за допомогою яких забезпечується нормальний хід реалізації прав. Сказане дає підставу стверджувати, що захист – це один із заходів охорони цивільних прав, що забезпечує нормальний хід їх розвитку.

2. Охорона здійснюється за допомогою правової норми. Оскільки охоронні норми, поряд із закріплюючими та регламентуючими, складають систему норм правового регулювання суспільних відносин⁹⁹¹, то охорона – це один з видів правового регулювання, а захист – один із його заходів.

3. У процесі цивільно-правового регулювання суспільних відносин за їх учасниками визнаються суб'єктивні

---

⁹⁸⁹ Халфина Р. О. Правовое регулирование поставки продукции в народном хозяйстве / Р. О. Халфина. – М., 1963. – С. 124.

⁹⁹⁰ Яковлев А. С. Имущественные права как объекты гражданских правоотношений : дис. ... канд. юрид наук : 12.00.03 / А. С. Яковлев. – Воронеж, 2003. – С. 47; Иванов О. В. Проблемы правовой охраны личных неимущественных благ граждан в социалистическом обществе / О. В. Иванов // Актуальные проблемы социалистического государственного управления. – Иркутск ; Варшава, 1973. – С. 55; Иванов О. В. Проблемы правовой охраны личных неимущественных благ граждан в социалистическом обществе / О. В. Иванов // Актуальные проблемы социалистического государственного управления. – Иркутск ; Варшава, 1973. – С. 6; Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – М. : МЗ Пресс, 2000. – 31; Красицька Л. В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян : моногр. / Л. В. Красицька. – Донецьк, 2002. – С. 11, 32.

⁹⁹¹ Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Е. А. Суханов. – М. : Юридическая литература, 1991. – С. 208.

права і обов'язки, які й зумовлюють поведінку учасників у рамках існуючих між ними правовідносин⁹⁹². Однак нормальний хід цивільного обороту передбачає не тільки визнання за суб'єктом певних цивільних прав, а й забезпечення їм надійної правової охорони⁹⁹³, тобто охорони цих прав. Враховуючи, що одним із заходів охорони права є захист, про що вже йшлося вище, доходимо висновку, що захисту підлягають саме суб'єктивні права.

Зроблений висновок ставить під сумнів твердження про те, що особисті немайнові правовідносини виникають тільки з моменту їх порушення⁹⁹⁴. Адже, щоб підлягати захисту, суб'єктивне право вже має існувати. Наявність останнього, як справедливо зазначав В. І. Сінайський, «пояснюється тим, що там, де особа діє, не порушуючи прав іншої особи (суб'єктивних прав), там, вочевидь, немає і правопорушення»⁹⁹⁵. Більш того. Вважається, що обмеження змісту суб'єктивного права на особисті немайнові блага та інформацію тільки вимогами захисту, у разі його порушення з боку третіх осіб⁹⁹⁶, незаслужено. Ще давньоримському праву був відомий такий вид квазіделікта, як *actio de positis et suspensis* (створення загрози заподіяння шкоди)⁹⁹⁷. Він дозволяв вимагати усунення створеної кимось загрози порушення суб'єктивних прав, у т. ч. права на

---

⁹⁹² Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1996. – С. 78.

⁹⁹³ Гражданское право. – С. 266.

⁹⁹⁴ Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / В. Л. Суховерхий. – Свердловск, 1970. – С. 8–9.

⁹⁹⁵ Синайский В. И. Русское гражданское право / В. И. Синайский. – М. : Статут, 2002. – С. 181.

⁹⁹⁶ Суховерхий В. Л. Вказана праця. – С. 8–9; Тархов В. А. Ответственность по советскому гражданскому праву / В. А. Тархов. – Саратов : Саратовский издательский дом, 1973. – С. 384.

⁹⁹⁷ Подопригора А. А. Основы римского гражданского права : учеб. пособ. / А. А. Подопригора. – К. : Выща школа, 1990. – 258; Римское частное право : учеб. / под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского. – М. : Юристъ, 1996. – С. 536.

життя і здоров'я. Сьогодні ст. 16, глава 81 ЦК України передбачає також регулювання відносин, спрямованих на припинення дій, що створюють загрозу порушення прав на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин. Ці норми спрямовані на охорону особистих немайнових правовідносин ще до моменту їх порушення та дозволяють вдатися до захисту при створенні однієї лише загрози. У свою чергу, можливість вимагати усунення загрози порушення цих суб'єктивних прав ще до моменту їх порушення підтверджує висновок про те, що права на оборотоздатні нематеріальні блага існують до моменту їхнього порушення.

Розглянемо твердження про те, що суб'єктивні права в особистих немайнових правовідносинах не мають позитивного змісту, а ті дії, які робить уповноважена особа, знаходяться за межами права. Відзначимо, що під негативним змістом прав розуміється можливість уповноваженої особи вимагати від зобов'язаних осіб утримуватися від протиправних посягань на ці права, а в разі порушення – можливість вдатися до сприяння примусової сили державного апарату⁹⁹⁸, тобто вимагати захисту.

Не заперечуючи наявності негативного елемента у змісті суб'єктивного права, в той же час зауважимо, що згідно з пануючою у правовій науці точкою зору, позитивні, тобто активні дії уповноваженої особи є якщо не центральним⁹⁹⁹, то, у крайньому разі, одним з основних його елементів¹⁰⁰⁰.

---

⁹⁹⁸ Иоффе О. С. Гражданско-правовая охрана интересов личности / О. С. Иоффе, Б. Б. Черепахин, Ю. Л. Толстой и др. / под ред. Б. Б. Черепахина. – М. : Юридическая литература, 1969. – С. 58, 59.

⁹⁹⁹ Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Е. А. Суханов. – М. : Юридическая литература, 1991. – С. 249.

¹⁰⁰⁰ Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М. : Юридическая литература, 1974. – С. 227; Советское гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 1 / Т. И. Илларионова, М. Я. Кирилова, О. А. Красавчиков и др. ; под ред. О. А. Красавчикова. – 3-е изд., испр. и доп. – М., 1985. – С. 93; Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в

Позитивний зміст прав в особистих немайнових правовідносинах виводиться і при використанні дедуктивного способу дослідження загальних положень про зміст суб'єктивного права. Цей спосіб дозволяє визначити кінцевий результат даного дослідження, що базується на певних відомих логічних зв'язках у праві, за межами яких особисті немайнові права не можуть існувати.

Почнемо з найбільш загального теоретичного положення. Право має сенс і цінність для особистості, суспільства, якщо воно здійснюється. Якщо ж право не втілюється в життя, воно неминуче стає мертвим¹⁰⁰¹. У свою чергу, здійснення будь-якого суб'єктивного цивільного права – це реалізація уповноваженою особою можливостей, закладених у змісті даного права. Із цього, з усією очевидністю, випливає, що здійснення суб'єктивного цивільного права – це процес, у результаті якого уповноважений суб'єкт на основі наявних у нього юридичних можливостей задовольняє свої матеріальні й духовні потреби¹⁰⁰².

Як уже зазначалося вище, суб'єктивні права можуть здійснюватися будь-якими дозволеними законодавством способами. При цьому, як справедливо зазначає О. П. Сергєєв, суб'єктивні цивільні права здійснюються, перш за все, за допомогою власних активних дій уповно-

---

2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 74; Цивільне право України : Ч. 1 [підруч. для студ. юрид. спеціальн. вищ. закл. освіти / Ч. Н. Азімов, М. М. Сібільов, В. І. Борисова та ін.] ; за ред. проф Ч. Н. Азімова, доцентів С. Н. Приступи, В. М. Ігнатенка. – Х. : Право, 2000. – С. 53; Цивільне право України : підруч. : у 2 кн. – Кн. 1 / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 206.

¹⁰⁰¹ Алексеев С. С. Теория государства и права : учеб. для юрид. вузов и фак. С. С. Алексеев, С. И. Архипов, В. М. Корельский, В. И. Леушин, и др. ; под ред. В. М. Корельского, В. Д. Переваловой. – М. : Юристъ, 1998. – С. 341.

¹⁰⁰² Гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : БЕК, 1998. – С. 379.

важених осіб¹⁰⁰³. Оскільки права на оборотоздатні об'єкти в особистих немайнових правовідносинах є видом цивільних прав і співвідносяться між собою як загальне і часткове, є всі підстави зробити висновок, що і ці права можуть здійснюватися за допомогою власних дій уповноваженої особи, а значить, мають позитивний зміст. На позитивний елемент змісту суб'єктивного права особистих немайнових правовідносин вказували і такі вчені, як К. А. Флейшиць¹⁰⁰⁴, Л. О. Красавчикова¹⁰⁰⁵, З. В. Ромовська¹⁰⁰⁶, М. М. Малєїна¹⁰⁰⁷, В. М. Самойленко¹⁰⁰⁸, Л. В. Красицька¹⁰⁰⁹ та інші.

Таким чином, якщо ми: не виходимо з теорії суб'єктивного права тільки як правової вимоги певної поведінки зобов'язаних осіб; визнаємо існування суб'єктивних особистих немайнових прав; приєднуємося до пануючої в юридичній науці точки зору, що позитивні дії є необхідним елементом структури будь-якого суб'єктивного

---

¹⁰⁰³ Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1996. – С. 249.

¹⁰⁰⁴ Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учен. тр. Всесоюз. ин-та юрид. наук НКЮ СССР. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – Вып. VI. – С. 27.

¹⁰⁰⁵ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 19.

¹⁰⁰⁶ Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве / З. В. Ромовская. – Львов : Вища школа, 1985. – С. 11.

¹⁰⁰⁷ Малєїна М. Н. Содержание и осуществление личных неимущественных прав граждан: проблемы теории и законодательства / М. Н. Малєїна // Государство и право. – 2000. – № 2. – С. 16–21.

¹⁰⁰⁸ Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 192.

¹⁰⁰⁹ Красицька Л. В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян : моногр. / Л. В. Красицька. – Донецьк, 2002. – С. 30.

цивільного права, то неминуче приходимо до висновку, що позитивні дії уповноваженої особи є обов'язковим елементом змісту права в особистих немайнових правовідносинах.

Враховуючи, що будь-яке науково-правове дослідження має базуватися не тільки на абстрактних, догматичних уявленнях про дійсність, але і на аналізі конкретних суспільних відносин, дослідженні реальної практики, оцінці конкретної обстановки¹⁰¹⁰, проаналізуємо (перевіримо), чи є наші висновки в даній роботі вірними, чи здійснюються в реальності суб'єктивні права в особистих немайнових правовідносинах позитивними діями. При цьому використовуємо загальноприйняте в науці цивільного права розмежування фактичних та юридичних способів здійснення суб'єктивного права.

Під фактичними способами здійснення суб'єктивного права розуміється дія або система дій уповноваженої особи, що не мають ознак правочинів або інших юридично значущих дій. Як приклад можна навести дії, спрямовані на використання свого імені у всіх сферах своєї діяльності, що передбачені ст. 296 ЦК України, на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності та на вільний вибір форм і способів її прояву, передбачені ст. 300 ЦК України, на недоторканність житла, передбачені ст. 311 ЦК України, і т. п. Як неважко помітити, зазначені фактичні дії відбуваються при здійсненні таких особистих немайнових прав, як право на використання імені, право на індивідуальність, право на недоторканність житла.

Під юридичними способами здійснення суб'єктивного цивільного права розуміються дія або система дій, що мають ознаки правочинів або інших юридично значущих дій. Як приклад можна навести дії, спрямовані на надання згоди на використання імені в літературних та інших творах (ст. 296 ЦК України), на ознайомлення з обставинами особистого життя (ст. 301 ЦК України), на ознайомлення зі своїми особистими паперами чи розпорядження ними (ст. 303, 304, 305 ЦК України), на використання кореспон-

---

¹⁰¹⁰ Гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : БЕК, 1998. – С. 49.

денці (ст. 306 ЦК України), на використання зображення (ст. 308 ЦК України) тощо. Такі дії являють собою юридичні способи здійснення суб'єктивних прав. Як приклад юридичного способу здійснення суб'єктивного права можна розглянути дії фізичної особи, спрямовані на розкриття таємниці свого особистого життя. Ці дії, спрямовані на розкриття уповноваженою особою таємниці особистого життя, носять вольовий і правомірний характер. Вольовими вони визнаються в силу своєї цілеспрямованості, тобто спрямованості на досягнення певного результату, який має правовий характер. Особа бажає настання таких результатів*. Юридичні наслідки, що виникають із розкриття особою таємниці свого особистого життя, являють собою їх правовий результат. До такого правового результату можна віднести зміну режиму відомостей про обставини особистого життя, що складають таємницю. Ця інформація з режиму таємної переходить у режим відкритої або загальнодоступної. Правомірність таких дій витікає з того, що уповноважена особа сама визначає можливість ознайомлення оточуючих зі своїм особистим життям, тобто такі дії відбуваються в рамках права. Таким чином, немає підстав заперечувати той факт, що розкриття уповноваженою особою елементів таємниці особистого життя є юридичним способом здійснення свого суб'єктивного права на таємницю особистого життя, в якому вбачаються ознаки одностороннього правочину. У свою чергу, надання репортеріві деяких відомостей про своє особисте життя за винагороду містить у собі елементи двосторонніх юридично значущих дій. Усі вищевказані дії засновані на гарантованій законом свободі вибору поведінки, визнаються об'єктивним правом, а тому підлягають обов'язковій охороні з боку держави. Можливість вибору, в т. ч. і активної поведінки суб'єкта у сфері свого приватного життя, гарантована державою і становить зміст будь-якого суб'єктивного права¹⁰¹¹, зокрема особистого немайнового права (ст. 271 ЦК України).

---

* У даному разі не розглядаються ті випадки, коли людина випадково розкрила таємницю свого особистого життя.

¹⁰¹¹ Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы

Таким чином, суб'єктивні права в особистих немайнових правовідносинах з оборотоздатними об'єктами мають як негативний, так і позитивний зміст, тобто уповноважена особа може здійснювати їх шляхом самостійних активних юридичних або фактичних дій. Ці дії є юридично значущими, оскільки окреслені і гарантовані об'єктивним правом, тобто здійснюються в його межах.

Разом з тим, характеристика особистих немайнових правовідносин як абсолютних, була б неповною без аналізу меж необхідної поведінки, яка встановлюється для зобов'язаної особи.

Як відомо, в абсолютних правовідносинах обов'язок представляє собою пасивну поведінку осіб, що протистоять уповноваженим суб'єктам. Оскільки зміст суб'єктивного обов'язку пасивного типу складається з: юридично встановленої необхідності утримуватись від дій, що можуть порушити право¹⁰¹² або перешкоджати його здійсненню¹⁰¹³, та

МВД України] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 69; Цивільне право України : Академічний курс : у 2 т. – Т. 1. – Загальна частина : підруч. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., академіка НАН України Я. М. Шевченко. – К. – 2003. – С. 71.

¹⁰¹² Ем В. Категория обязанности в советском гражданском праве (вопросы теории) : дис. ... канд. юрид. наук / В. Ем ; МГУ. – М., 1981. – С. 69; Белов В. А. Гражданское право: Общая и Особенная части : учеб. / В. А. Белов. – М. : Центр ЮрИнфорР, 2003. – С. 543; Российское гражданское право : учебн. : в 2 т. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – С. 122.

¹⁰¹³ Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1996. – С. 313; Чеговадзе Л. А. Система гражданского правоотношения: проблемы теории и практики / Л. А. Чеговадзе. – Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 2004. – С. 82; Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. – М. : Норма – Инфра-М, 2000. – С. 8; Латыев А. Н. К вопросу об абсолютности вещных прав [Электронный ресурс] / А. Н. Латыев. – Режим доступа: <http://www.yurclub.ru>; Стефанчук 432

юридично встановленої необхідності зазнавати наслідків вимог управомоченої особи¹⁰¹⁴, то і в особистих немайнових правовідносинах він повинен мати подібний зміст.

Дослідження встановленої міри необхідної поведінки зобов'язаних осіб в особистих немайнових правовідносинах свідчить про її пасивний характер. Так, відповідно до ст. 273 ЦК України, обов'язок утримуватися від дій, якими можуть бути порушені особисті немайнові права, встановлено для осіб, професійні обов'язки яких стосуються особистих немайнових прав. Аналіз наведеного припису вказує не тільки на встановлення пасивного обов'язку (утримуватися від дій), а й визначає коло суб'єктів, на яких він покладається. По-перше, це всі ті, чия діяльність стосується особистих немайнових прав. По-друге, це не тільки учасники цивільних відносин (юридичні особи приватного чи публічного права, окремі фізичні особи), а й учасники інших, не цивільно-правових відносин (працівники юридичних осіб). Поряд з наведеним колом зобов'язаних осіб, чия діяльність стосується особистих немайнових прав, ч. 3 ст. 273 ЦК України встановлює заборону порушувати ці права у своїй діяльності й іншим фізичним та юридичним особам. У свою чергу, як уже зазначалося, встановлення об'єктивним правом заборони являє собою спосіб регулювання суспільних відносин і моделює для зобов'язаних осіб міру пасивної поведінки.

Таким чином, аналіз чинного законодавства України дозволив установити одну зі складових змісту суб'єктивного обов'язку в особистих немайнових правовідносинах – юридично встановлену необхідність утримуватися від дій, що можуть порушити особисті немайнові права. Що стосується такої складової змісту пасивного

Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 93.

¹⁰¹⁴ Чеговадзе Л. А. Система гражданского правоотношения: проблемы теории и практики / Л. А. Чеговадзе. – Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 2004. – С. 82.

обов'язку, як «не перешкоджати здійсненню особистого немайнового права», то вона проявляється через установлене право.

Як зазначається в юридичній літературі, залежно від характеру відносин, що регулюються, об'єктивне право користується приписами різного змісту. В одних випадках воно наділяє особу правами (дозволяє певну поведінку), в інших – зобов'язує вчиняти якусь поведінку, в третіх – забороняє здійснювати ті чи інші дії або бездіяльність¹⁰¹⁵. При цьому вказівка одного припису передбачає наявність двох інших. Це пов'язано з тим, що в будь-яких правовідносинах завжди є дві сторони одних і тих самих вольових відносин¹⁰¹⁶. Правове панування над благом (суб'єктивне право) забезпечується зобов'язаннями інших осіб щодо утримання від протиправних посягань на право¹⁰¹⁷. Тому наділення правом одних обов'язково передбачає встановлення обов'язків для інших і заборону на порушення цих прав, на створення перешкод їх здійснення та невиконання обов'язків. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 296 ЦК України, фізична особа має право використовувати своє ім'я в усіх сферах своєї діяльності. Незважаючи на те, що у наведеній нормі вказується на встановлення права, очевидно, що вона передбачає наявність обов'язків і певних заборон для учасників цивільних відносин, що виникають з приводу імені фізичної особи. Так, застосовуючи до ч. 1 ст. 296 ЦК України такий метод логічного тлумачення,

---

¹⁰¹⁵ Иоффе О. С. Советское гражданское право / О. С. Иоффе. – М. : Юридическая литература, 1967. – С. 13; Яковлев В. Ф. Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений / В. Ф. Яковлев. – Свердловск. – 1972. – С. 70.

¹⁰¹⁶ Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права / С. Н. Братусь. – Госюриздат. – М., 1963. – С. 12.

¹⁰¹⁷ Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С. Ф. Кечекьян. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – С. 143; Рыбалов А. О. Абсолютные права и правоотношения [Электронный ресурс] / А. О. Рыбалов // Правоведение. – 2006. – № 1. – С. 129–142. Юридическая Россия. Федеральный правовой портал (v.3.3). – Режим доступа : <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1236857>.

як виведення норми із норми¹⁰¹⁸, окрім сформульованого правила, додатково отримуємо ще два: 1) всі зобов'язані не перешкоджати використанню свого імені фізичною особою, зобов'язані утримуватися від порушення права на використання імені; 2) заборонено перешкоджати використанню фізичною особою свого імені в усіх сферах її діяльності. З іншого боку, встановлення обов'язків для одних передбачає виникнення відповідних прав у інших і, знову ж таки, заборону на порушення цих прав та невиконання обов'язків. Наприклад, у ч. 1 ст. 276 ЦК України зазначено, що юридичні особи, їх працівники, окремі фізичні особи, професійні обов'язки яких стосуються особистих немайнових прав фізичної особи, зобов'язані утримуватися від дій, якими ці права можуть бути порушені. Застосовуючи до наведеної норми методу логічного тлумачення, шляхом виведення норми із норми знову додатково отримуємо ще два правила, а саме: 1) юридичним особам, їх працівникам, окремим фізичним особам, професійні обов'язки яких стосуються особистих немайнових прав фізичної особи, заборонено вчиняти дії, якими ці права можуть бути порушені; 2) фізичні особи мають право вимагати від юридичних осіб, їх працівників, окремих фізичних осіб, професійні обов'язки яких стосуються особистих немайнових прав цих фізичних осіб, утримуватися від дій, якими ці права можуть бути порушені. У свою чергу, встановлення заборони на здійснення тих чи інших дій або на бездіяльність указує, що в одних осіб виникає право вимагати дотримання заборони від інших, а останні зобов'язані утримуватись від заборонених дій чи бездіяльності. Наприклад, у ч. 4 ст. 311 ЦК України встановлено заборону на виселення або іншим чином примусового позбавлення фізичної особи житла, крім випадків, установлених законом. При застосуванні до наведеної норми методу логічного тлумачення, шляхом виведення норми із норми отримуємо правила: 1) всі зобов'язані утримуватися від виселення або іншим чином примусового позбавлення фізичної особи житла,

---

¹⁰¹⁸ Черданцев А. Ф. Толкование права и договора : учеб. пособие для вузов / А. Ф. Черданцев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – С. 145–155.

крім випадків, установлених законом; 2) фізична особа має право не бути виселеною зі свого житла або іншим чином примусово позбавлена його, крім випадків, установлених законом.

Базуючись на наведеному, можна дійти висновку, що такі приписи, як: фізична особа має право на ім'я, право на зміну імені, право на використання імені – свідчать, що особи, які протистоять управомоченим особам, зобов'язані не перешкоджати здійсненню права на ім'я, на його зміну та використання. Подібне можна стверджувати і щодо моделей поведінки, встановлених стосовно інших оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин. Наприклад, встановлення права на збереження у таємниці обставин свого особистого життя (ст. 301 ЦК України) вказує на обов'язок всіх інших не перешкоджати існуванню цього права; права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (ст. 302 ЦК України) – на обов'язок не перешкоджати вільному збиранню, зберіганню, використанню і поширенню інформації; право на таємницю листування, телеграм, телефонних розмов, телеграфних повідомлень та інших видів кореспонденції (ст. 306 ЦК України) – на обов'язок утримуватися від здійснення права на таємницю кореспонденції тощо.

Таким чином, встановлено ще одну зі складових змісту суб'єктивного обов'язку – не перешкоджати здійсненню особистого немайнового права.

Що стосується юридично встановленої необхідності зазнавати наслідків вимог управомоченої особи, то і вона має місце при регулюванні особистих немайнових відносин. Причому це стосується не тільки обов'язків, а й інших наслідків. Зокрема, відповідно до ст. 273 ЦК України, органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, фізичні особи або юридичні особи, рішеннями, діями або бездіяльністю яких порушено особисте немайнове право фізичної особи, зобов'язані вчинити необхідні дії для його негайного поновлення; відповідно до ст. 276 ЦК України орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, фізична особа або юридична

особа, рішеннями, діями або бездіяльністю яких порушено особисте немайнове право фізичної особи, повинні вчинити необхідні дії для його негайного поновлення; відповідно до ст. 277 ЦК України, особа, яка поширила недостовірну інформацію, повинна спростувати її; відповідно до ст. 278 ЦК України, якщо особисте немайнове право фізичної особи порушено в номері (випуску) газети, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, які випущені у світ, суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення цього порушення, а якщо усунення порушення неможливе – вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення; відповідно до ст. 280 ЦК України, якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню. Як можна помітити, і така складова змісту суб'єктивного обов'язку, як юридично встановлена необхідність зазнавати наслідків вимог управомоченої особи, в особистих немайнових правовідносинах присутня.

Таким чином, встановлено, що суб'єктивний обов'язок в особистих немайнових правовідносинах носить пасивний характер. Його зміст складається з: юридично встановленої необхідності утримуватись від дій, що можуть порушити права управомоченої особи в особистих немайнових правовідносинах, не перешкоджати його здійсненню, та юридично встановленої необхідності зазнавати наслідків вимог управомоченої особи, носія особистого немайнового права.

Визначаючи співвідношення між поняттями «абсолютні правовідносини» та «особисті немайнові правовідносини», слід зазначити, що вони є сумісними. Зважаючи на те, що до абсолютних входять не тільки особисті немайнові, а й речові правовідносини та ті, що виникають стосовно результатів інтелектуальної творчої діяльності, логічно зробити висновок про їх співвідпорядкування. При цьому, оскільки обсяг поняття «особисті немайнові правовідносини» повністю входить до обсягу поняття «абсолютні правовідносини», а обсяг останнього лише частково охоплює обсяг першого, то вони співвідносяться як родові, яким є аб-

солотне правовідношення, та видове, яким виступає особисте немайнове правовідношення. У свою чергу, висновок про те, що особисті немайнові правовідносини є різновидом абсолютних, дозволяє поширити ознаки роду на вид.

По-перше, об'єктивне право, як сукупність норм, не тільки охороняє, а й регулює (упорядковує) особисті немайнові відносини, що виникають з приводу оборотоздатних об'єктів. Як і у випадку з іншими правовідносинами, норми об'єктивного права не породжують особистих немайнових правовідносин, а є лише передумовою їх виникнення.

По-друге, в особистих немайнових правовідносинах, як і в інших абсолютних, необхідно виділяти дві сторони. Одна вказує на безпосереднє відношення особи до об'єкта, на закріпленість останнього за певним суб'єктом, на юридичну монополію щодо блага, яке перебуває у стані присвоєності. Друга сторона вказує на юридичні відносини, що виникають із такого закріплення, між особою, яка має монополію, та іншими суб'єктами.

По-третє, модель особистих немайнових правовідносин як абсолютних будується за принципом: а) для уповноважених осіб установлюються межі можливої (дозволеної) поведінки щодо свого блага; б) для зобов'язаних осіб установлюються межі необхідної (належної) поведінки щодо чужого нематеріального блага. При цьому межі дозволеної поведінки передбачають можливість монопольного вчинення у своїх інтересах дій (юридичних або фактичних) стосовно свого об'єкта та можливість звернення вимог до всіх інших про утримання від дій, що порушують суб'єктивне право учасника особистих немайнових правовідносин або перешкоджають його здійсненню. У межах необхідної поведінки передбачається потреба в бездіяльності зобов'язаної особи, а саме: утримуватись від дій, що можуть порушити право уповноваженої особи; утримуватись від дій, що можуть перешкоджати здійсненню цього права; зазнавати наслідків вимог уповноваженої особи.

Таким чином, ми приєднуємося до думки тих дослідників, які вважають, що особисті немайнові правовідносини, в т. ч. і з оборотоздатними об'єктами, є абсолютними.

---

5. 2. Місце особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами в системі абсолютних правовідносин

Відомо, що до абсолютних традиційно належать речові правовідносини та правовідносини, що виникають стосовно результатів інтелектуальної, творчої діяльності¹⁰¹⁹. З появою особистих немайнових правовідносин їх також почали характеризувати як абсолютні¹⁰²⁰. Проте, якщо в системі абсолютних правовідносин місце та самостійність речових і виключних правовідносин практи-

---

¹⁰¹⁹ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 106; Власова А. В. Структура субъективного гражданского права [Электронный ресурс] / А. В. Власова. – Юридическая Россия. Федеральный правовой портал. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=54944>; Гасанов К. К. Абсолютные права человека и ограничения прав [Электронный ресурс] / К. К. Гасанов, А. В. Стремоухов // Правоведение. – 2004. – № 1. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1164805>; Российское гражданское право : учебн. : в 2 т. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – С. 122; Гражданское право : учеб. : в 3 т. – Т. 1 / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева [и др.] ; под ред. А. П. Сергеева. – М. : РГ-Пресс, 2010. – С. 128; Цивільне право : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – С. 410, 478.

¹⁰²⁰ Егоров Н. Д. Гражданско-правовое регулирование общественных отношений: единство и дифференциация / Н. Д. Егоров. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – С. 117; Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 106; Гражданское право : учеб. : в 3 т. – Т. 1 / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева [и др.] ; под ред. А. П. Сергеева. – М. : РГ-Пресс, 2010. – С. 128; Цивільне право : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – С. 251.

чно не викликає сумнівів, то стосовно особистих немайнових прав відносин ці питання залишаються не до кінця визначеними. Така невизначеність впливає на правовий механізм, пропонується поширити на особисті немайнові відносини і, зокрема, на ті з них, що виникають з приводу оборотоздатних нематеріальних благ.

Існуючі точки зору щодо місця зазначених відносин можна розділити на дві групи – консервативні концепції та прогресивні. В основі такого поділу покладено принципи процесу розробки приватного права, відомі ще з часів Стародавнього Риму¹⁰²¹. Консервативними є ті концепції, представники яких пропонують поширити на достатньо нові у цивільному праві немайнові відносини вже існуючі правові механізми¹⁰²². У цивільному праві подібний підхід називають ще аналогістичним¹⁰²³. Він витікає із принципу «юридичної економії»¹⁰²⁴, тобто перш ніж створювати щось нове,

---

¹⁰²¹ Римское частное право : учеб. / под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского. – М. : Юрист, 1996. – С. 9.

¹⁰²² Малейна М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малейна. – М. : МЗ Пресс, 2000. – 244 с.; Лісничка Т. В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканість) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. В. Лісничка. – Х., 2007. – 20 с.; Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Є. В. Петров. – Х., 2003. – 20 с.; Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 23, 41; Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права». – 2008. – №5. – Режим доступа : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf.

¹⁰²³ Кодинец А. А. Теоретические аспекты юридической природы прав на результаты интеллектуальной, творческой деятельности и средства индивидуализации / А. А. Кодинец // Альманах цивилистики : сб. стат. – Вып. 4 / под ред. Р. А. Майданчика. – К. : Алеута ; ЦУЛ, 2011. – С. 268.

¹⁰²⁴ Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключо-

необхідно спробувати використати вже існуюче, напрацьоване. Це відповідає і такому методологічному принципу наукових досліджень, як «бритва Оккама», суть якого полягає в тому, що непотрібно примножувати сутність без потреби. До консервативних належать пропріетарна концепція та концепція виключних прав. Суть кожної з них полягає в тому, щоб застосовувати до особистих немайнових відносин конструкцію або речового права (права власності), або виключних прав. До прогресивних (специфічних) належать ті точки зору, відповідно до яких для особистих немайнових відносин пропонується розробити нові конструкції, а особисті немайнові правовідносини розглядати як самостійну групу абсолютних правовідносин¹⁰²⁵.

Відповідно до співвідношення наведених принципів розробки приватного права, прогресивні концепції можуть з'являтися лише в тому випадку, коли нові відносини не вміщуються в уже відомі правила, коли існуючі правові механізми не здатні належним чином врегулювати відносини щодо нових об'єктів. Таке співвідношення дає можливість розпочати аналіз існуючих підходів із консервативних точок зору, адже якщо буде встановлено можливість застосування до нових відносин уже існуючих правових механізмів, то втрачається потреба створення нових специфічних конструкцій.

чительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. – М. : Норма – Инфра-М, 2000. – С. 4.

¹⁰²⁵ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – 140; Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / К. О. Гориславський. – Донецьк. – 2003. – С.101; Федюк Л. В. Система особистих немайнових прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Федюк. – Івано-Франківськ. – 2006. – С. 7; Невзоров И. Современная система субъективных гражданских прав [Электронный ресурс] / И. Невзоров. – Режим доступа : <http://nevzorov.fromru.com/p20031.htm>.

Так, частина вчених, виходячи з того, що позитивний аспект будь-якого суб'єктивного права складається з трьох основних правомочностей: володіння, користування, розпорядження¹⁰²⁶, тобто має пропріетарний характер, робить висновок, що пропріетарна модель поведінки може бути запроваджена і для особистих немайнових відносин¹⁰²⁷, чи принаймні останні тяжіють до відносин власності¹⁰²⁸. Інакше кажучи, представники пропріетарної концепції поширюють абсолютний механізм права власності на відносини, що виникають щодо таких немайнових благ, як інформація та особисті немайнові блага.

Такий підхід може бути пояснено тим, що особисті немайнові відносини є достатньо новими для вітчизняної галузі цивільного права, і їх регламентація перебуває ще в зародковому стані. Юриспруденція тільки розпочинає пошук відповідних правових конструкцій та інструментів для впливу на ці відносини. Намагання поширити систему, яка вже давно склалася для відомих правових явищ, на нові, є досить природними, але не завжди виправданими. Незважаючи на це, базуючись на природно-правовому вченні Дж. Локка про набуття права власності на результати власної праці, спочатку у Франції, а в подальшому і в інших країнах інституціональної системи права режим права власності було встановлено на об'єкти інтелектуальної власності та на деякі особисті немайнові блага. Подібні спроби спостерігаються і в законодавстві України. Зокрема, в 1992 році в Укра-

---

¹⁰²⁶ Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права / Н. М. Коркунов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – С. 193–194.

¹⁰²⁷ Малейна М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малейна. – М. : МЗ Пресс, 2000. – 244 с.; Лісничка Т. В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканість) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. В. Лісничка. – Х., 2007. – 20 с.

¹⁰²⁸ Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / К. О. Гориславський. – Донецьк. – 2003. – С.101.

іні приймається Закон України «Про інформацію»¹⁰²⁹, в якому (ст. 38 Закону) було закріплено право власності на інформацію. І тільки у 2011 році підхід законодавця щодо режиму інформації змінився¹⁰³⁰. Разом з тим, у ст. 303, 306 ЦК України залишилась закріпленою власність на особисті папери та на кореспонденцію.

Слабкість спроб застосування режиму речей для нематеріальних благ у країнах пандектної системи права вже було доведено на прикладі правовідносин, що виникають стосовно результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Немоżliвість подібного поширення пов'язана, перш за все, з натуральними властивостями об'єктів, відсутністю у них фізичної субстанції. Механічне ж перенесення правового режиму речей на нематеріальні блага не враховує внутрішньої залежності між властивостями об'єктів і дійсною юридичною природою відносин, які виникають щодо них.

Поряд із пропріетарною точкою зору здійснюються спроби обґрунтування особистих немайнових правовідносин як обмежено пропріетарних¹⁰³¹. Суть останніх полягає в тому, що позитивний зміст права на особисте немайнове благо включає в себе лише правомочності володіння і користування¹⁰³² чи тільки володіння¹⁰³³, чи тільки користування.

---

¹⁰²⁹ Про інформацію : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 48. – Ст. 650.

¹⁰³⁰ Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 32. – Ст. 313.

¹⁰³¹ Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – С. 470; Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 147; Аникин А. С. Содержание и осуществление исключительных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. С. Аникин. – М., 2008. – С. 23–24.

¹⁰³² Матузов Н. И. Актуальные проблемы теории права / Н. И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратов. гос. акад. права, 2004. – С. 84.

Інакше кажучи, дана концепція будується на зменшенні правомочностей носія нематеріального об'єкта у порівнянні з правом власності. Вбачається, що така позиція містить у собі ті ж вади, що і пропріетарний підхід. Окрім цього, Р. О. Стефанчук справедливо звертає увагу на неможливість застосування до немайнових відносин не тільки конструкції, а навіть юридичної термінології речового права. Це пов'язано з тим, що застосування ідентичних термінів призведе до не виправданого зміщування різних за змістом правових категорій, що не відповідають понятійно-категоріальним законам юриспруденції¹⁰³⁴.

Серед абсолютних правовідносин досить дослідженими, окрім речових, є й виключні, а тому природно, що в юридичній літературі знову ж таки здійснюються спроби поширити на нові відносини характеристику, систему, механізм, які вже устоялись і відомі. Так, В. А. Дозорцев, будучи прибічником концепції виключного права, вже у 1995–1998 роках зазначав, що особисті немайнові правовідносини – це ще один вид виключних правовідносин¹⁰³⁵. До них він відносив як права на фізичну недоторканність особи (на життя, здоров'я, особисту свободу, свободу пересування, вибір місця проживання тощо), так і на внутрішній світ особистості, її інтереси (особиста та сімейна таємниця, невтручання у приватне життя, честь і гідність тощо). Подібну точку зору виказували й В. А. Колосов, М. З. Шварц щодо права на зображення фізичної особи. Базуючись на твердженнях Г. Ф. Шершеневича про те, що правовідносини, в

---

¹⁰³³ Иванов О. В. Проблемы правовой охраны личных немущественных благ граждан в социалистическом обществе / О. В. Иванов // Актуальные проблемы социалистического государственного управления. – Иркутск ; Варшава, 1973. – С. 55.

¹⁰³⁴ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 140.

¹⁰³⁵ Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 23, 41.

яких законодавець певним особам надає виключні можливості здійснення відомих дій з нематеріальним об'єктом та одночасною «заборонаю для всіх інших можливості повторення» таких дій, можуть бути названі виключними¹⁰³⁶, вони стверджують, що «за правовою природою право зображення необхідно визнати виключним правом»¹⁰³⁷. Таким чином, в юридичній літературі робиться висновок, що до немайнових відносин застосовні ті самі засоби регулювання, що й до виключних, а тому перші утворюють окрему групу останніх¹⁰³⁸. Слід наголосити, що як і в попередньому випадку, поширення механізму виключних прав на особисті немайнові відносини є не лише теоретичною розробкою. Так, у країнах англосаксонської системи права правовідносини щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності та оборотоздатних особистих немайнових благ, які здатні об'єктивуватися, входять до групи виключних правовідносин (правовідносин інтелектуальної власності). У правових системах України та країн СНД особисті немайнові відносини, що виникають з приводу створення результатів інтелектуальної, творчої діяльності, також регулюються через конструкцію виключних прав.

Виходячи з наведеного, постає завдання з'ясувати можливість (чи неможливість) і доцільність об'єднання особистих немайнових відносин, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів, і відносин, що виникають стосовно

---

¹⁰³⁶ Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изд. 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич ; вступ. статья Е. А. Суханов. – М. : СПАРК, 1995. – С. 138.

¹⁰³⁷ Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – №5. – Режим доступа : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf

¹⁰³⁸ Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 23; Гражданское право : учеб. : в 3 т. – Т. 3 / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева [и др.] ; под ред. А. П. Сергеева. – М. : РГ-Пресс, 2010. – С. 106.

результатів інтелектуальної, творчої діяльності, в одному структурному підрозділі абсолютних прав, а саме в групі виключних прав. Таке об'єднання матиме сенс лише в тому разі, коли конструкції виключного права могли б успішно застосовуватись і до особистих немайнових відносин.

Вирішуючи поставлене завдання, перш за все, необхідно визначитись із поняттям виключного права, хоча б у загальному вигляді, його характеристиками (ознаками) та в подальшому порівняти їх з ознаками особистих немайнових правовідносин. Для цього проаналізуємо існуючі погляди на виключні права.

В юридичній літературі розуміння виключних правовідносин розкривають по-різному. Зокрема, їх характеризують як особливі, відмінні від інших права, ті, що складають виняток, як особливу категорію прав, належних тільки визначеним суб'єктам та таким, що регулюють відносини у сфері специфічних об'єктів¹⁰³⁹. І таке поняття має під собою певне підґрунтя. Адже кожна окрема з його ознак не викликає сумнівів. Дійсно, виключні права є особливими. Вони відмінні від інших, наприклад, речових, а тому являють собою особливу категорію. Не можна не погодитись і з тим, що ці права належать тільки визначеним суб'єктам, а регулювання відносин відбувається «у сфері специфічних об'єктів», якщо останні порівнювати з іншими. При загальному схваленні наведеного поняття вбачається, що воно має слабку вирішувальну здатність у межах даного підрозділу. По-перше, воно поєднує в собі два різні предмети. Це виключне право, як об'єктивне та як суб'єктивне. А оскільки будь-яке поняття є елементарною логічною формою мислення, що розкриває предмет через сукупність його суттєвих ознак, то поєднання двох різних предметів неминуче призводить до поєднання в одному понятті ознак різних предметів. Такий підхід побудови поняття, з точки зору логіки, є не зовсім виправданим. Адже це може створити за-

---

¹⁰³⁹ Гульбин Ю. Особенности исключительных прав на объект интеллектуальной собственности / Ю. Гульбин // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2003. – № 3. – С. 20.

грозу помилкового сприйняття сутності кожного з предметів поняття. Так, вказуючи на належність виключних прав «визначеним суб'єктам», дослідник, очевидно, має на увазі суб'єктивні права, а тому стає не досить зрозумілим, як сприймати твердження Ю. Гульбіна, що вони можуть і регулювати відносини, хай навіть «у сфері специфічних об'єктів»¹⁰⁴⁰. Подібна побудова поняття дозволяє підійти до позиції автора як такої, що виходить із можливості регулювання відносин не тільки нормами об'єктивного права, а й суб'єктивними правами. І навпаки. Якщо, вказуючи на регулювання відносин, вчений має на увазі об'єктивне право, то стає досить незрозумілим, чи вважає він, що воно може належати визначеним суб'єктам. Якщо це так, то такий висновок суперечитиме загально визнаній позиції, що об'єктивне право не належить, а адресоване, не певному суб'єкту, а невизначеній кількості осіб. По-друге, наведене поняття є досить загальним та абстрактним. Не заперечуючи особливості і відмінності виключних правовідносин, можна зазначити, що і речові, зобов'язальні правовідносини також по-своєму особливі. Їх особливості дозволяє стверджувати про відмінність кожної із названих груп. Так, наприклад, речові права відмінні від виключних та зобов'язальних, а останні – відмінні від перших двох. Не потребує доказів і така ознака, як належність суб'єктивного права тільки визначеним суб'єктам. Разом з тим, вона властива будь-якому праву. Наприклад, право власності також належить тільки власникам, право вимагати вчинення певних дій від боржника – тільки кредитору, право на ім'я – тільки його носію і т. д. І останнє. Специфічними є не тільки об'єкти виключних прав, а й речі, послуги, результати робіт, бездокументарні цінні папери тощо. Навіть у межах однієї групи блага можуть відрізнятися своєю специфікою. Наприклад, рухомі речі відрізняються від нерухомих, об'єкти авторського права відрізняються від об'єктів патентного тощо. Зазначене дозволяє стверджувати, що норми об'єктивного права регулюють відносини не тільки у сфері

---

¹⁰⁴⁰ Гульбин Ю. Вказана праця. – С. 20.

таких специфічних об'єктів як об'єкти виключних прав, а й інших. Загальність наведених ознак не дозволяє віднести їх до розмежувальних, а тому ускладнює розуміння виключного права як видової категорії абсолютного права.

Не можна погодитись із характеристикою виключного права як такого, що належить тільки одному суб'єкту¹⁰⁴¹. Адже якщо вони є абсолютними, а абсолютні права можуть існувати з множинністю управомочених осіб, то така множинність має бути притаманна і виключним правам, оскільки, відповідно до законів логічного співвідношення понять, ознаки роду характерні і для кожного з його видів. Такий висновок можна підтвердити, наприклад, існуванням співавторства, тобто наявністю виключного права на один об'єкт у декількох суб'єктів. Наведене дозволяє стверджувати, що належність виключного права тільки одному суб'єкту, як теза, не відповідає дійсності.

Вбачається, що заслуговує на увагу поняття виключного права як права на духовну творчість людини, тобто на об'єкти нематеріального характеру, безтілесні речі¹⁰⁴². Однак таке визначення потребує певної корекції, уточнення. По-перше, духовна творчість людини може розглядатись або як діяльність, або як результат діяльності. Звичайно, що об'єктом цивільного права має розглядатись саме результат духовної творчості, благо, що з'являється в результаті певної діяльності. Такий підхід знайшов своє відображення у чинному законодавстві України (ст. 177, 199 ЦК України). По-друге. Досить дискусійним є й застосування до результатів творчої діяльності терміну «безтілесні речі». Незважаючи на те, що поняття безтілесних речей склалось ще у Стародавньому Римі, сьогодні ставлення до нього змі-

---

¹⁰⁴¹ Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – С. 192; К вопросу о доменном имени как объекте исключительного права [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.parkmedia.ru/lib.asp?ob_no=1086.

¹⁰⁴² Фалалеев А. С. Понятие исключительного права в авторском праве / А. С. Фалалеев // Аспирантский вестник Поволжья. – 2008. – № 1-2. – С. 122.

нилось і його застосування до нематеріальних об'єктів може призводити до помилкового поширення ознак матеріальних благ на нематеріальні, до застосування правового режиму речей до неречей. Разом з тим, наведене поняття виключного права заслуговує і на підтримку. Адже якщо його уніфікувати та привести у відповідність до використаної у ЦК України термінології, то воно міститиме у собі видові відмінності виключного права. Зокрема, воно є правом на такі нематеріальні блага, як результати інтелектуальної, творчої діяльності. Підводячи шляхом логічного спрощення це поняття під більш абстрактне, можна зробити умовивід, що виключним є право на нематеріальні блага.

Таким чином, однією з видових ознак виключного права є те, що воно встановлюється на певні об'єкти нематеріального характеру. Саме цю особливість було покладено в основу виділення прав на вназвану групу об'єктів. Як зазначається у правовій літературі, термін «виключне право» почав використовуватись ще на початку XIX сторіччя для того, щоб підкреслити відмінність цього права від прав на речі¹⁰⁴³. Нематеріальна, ідеальна природа результатів інтелектуальної, творчої діяльності – це основний постулат концепції виключних прав, що пояснює неможливість застосування речових категорій до неречових явищ¹⁰⁴⁴.

Наведена видова особливість призвела до появи понять, які, на думку їх авторів, вбирають у себе й інші істотні ознаки виключного права, окрім нематеріальності об'єкта. Так, останнє розкривають як таке, що закріплює за управомоченою особою сферу виключного юридичного панування над належним йому благом, доступ до якого будь-кому іншому заборонено¹⁰⁴⁵; як право, що встановлює мо-

---

¹⁰⁴³ Аникин А. С. Содержание и осуществление исключительных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. С. Аникин. – М., 2008. – С. 16.

¹⁰⁴⁴ Аникин А. С. Правомочие обладания как элемент субъективного исключительного права [Електронний ресурс] / А. С. Аникин. – Режим доступу : <http://koteh.ru/arbitrage/5133.html>.

¹⁰⁴⁵ Фалалеев А. С. Понятие исключительного права в авторском праве / А. С. Фалалеев // Аспирантский вестник Поволжья. – 2008. – № 1-2. – С. – С. 122.

нополю на використання об'єкта¹⁰⁴⁶. Воно містить у собі виключні правомочності на вчинення дій самим носієм¹⁰⁴⁷ та дозвіл або заборону вчинення дій іншими особами, за виключенням випадків вільного використання, які передбачені законом¹⁰⁴⁸. Тобто виключні права характеризуються, як права абсолютні¹⁰⁴⁹. І така характеристика є позитивною, оскільки здебільшого дає визначення предмета дослідження через родові ознаки. Разом з тим, останні завжди є узагальнюючими, а не розрізнявальними, тому не дають можливості повною мірою виявити відмінні ознаки, відрізнити виключні права від іншого виду абсолютних прав. Більше того, відсутність розрізнявальних ознак може створити ілюзію, що виключні права – це права абсолютні, тобто поняття тотожні, а терміни використовуються, як синоніми. Але як справедливо зазначається в юридичній літературі, навряд чи було б доцільним вводити в систему

---

¹⁰⁴⁶ Еременко В. Содержание и природа исключительных прав (интеллектуальной собственности) / В. Еременко // Интеллектуальная собственность. – 2000. – № 4. – С. 34; Верина О. В. Лицензионные договоры на объекты интеллектуальной собственности и информацию : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Верина. – М., 1997. – С.29.

¹⁰⁴⁷ Суханов Е. А. Понятие использования исключительных прав (интеллектуальной собственности) [Электронный ресурс] / Е. А. Суханов. Гражданское право. – Режим доступа : <http://isfic.info/civil3/grots88.htm>.

¹⁰⁴⁸ Шершеневич Г. Ф. Авторское право на литературные произведения / Г. Ф. Шершеневич. – Казань : Тип. Император. унта, 1891. – С. 72; Рузакова О. А. Гражданское право [Электронный ресурс] : курс лекций / О. А. Рузакова. – М., 2004. – 422 с. – Режим доступа : http://ualib.com.ua/br_6998.html; Пиленко А. А. Право изобретателя / А. А. Пиленко. – М. : Статут, 2001. – С. 657; Гаврилов Э. П. Права на интеллектуальную собственность в новом Гражданском кодексе РФ / Э. П. Гаврилов // Государство и право. – 1995. – № 11. – С. 63–64.

¹⁰⁴⁹ Аблезгова О. В. Коммерческое использование интеллектуальной собственности в России и зарубежных странах / О. В. Аблезгова. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2005. – С. 15.

наукових категорій цивілістики новий термін як синонім абсолютного права¹⁰⁵⁰.

Аналіз діючого законодавства України дозволяє поставити під сумнів вивіреність запропонованого підходу до розуміння виключних правовідносин. Так, відповідно до ст. 418 ЦК України, ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом. Якщо зважити на те, що поняття права інтелектуальної власності та поняття виключного права у вітчизняній юридичній літературі здебільшого ототожнюються, то очевидно, що заборона на використання об'єкта встановлюється не правообладателем, а законодавством, як інколи стверджується¹⁰⁵¹. На це вже зверталась увага В. А. Дозорцевим¹⁰⁵².

Як уже зазначалося вище, об'єктивне право, встановлюючи монополію, задає певну модель поведінки. Для уповноваженої особи межі дозволеної поведінки передбачають можливість монопольного вчинення у своїх інтере-

---

¹⁰⁵⁰ Аникин А. С. Содержание и осуществление исключительных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. С. Аникин. – М., 2008. – С. 17.

¹⁰⁵¹ Шершеневич Г. Ф. Авторское право на литературные произведения / Г. Ф. Шершеневич. – Казань : Тип. Император. унта, 1891. – С. 72; Рузакова О. А. Гражданское право [Електронний ресурс] : курс лекций / О. А. Рузакова. – М., 2004. – 422 с. – Режим доступа : http://ualib.com.ua/br_6998.html; Пиленко А. А. Право изобретателя / А. А. Пиленко. – М. : Статут, 2001. – С. 657; Гаврилов Э. П. Права на интеллектуальную собственность в новом Гражданском кодексе РФ / Э. П. Гаврилов // Государство и право. – 1995. – № 11. – С. 63–64; Еременко В. Об интеллектуальной собственности в гражданском кодексе РФ [Електронний ресурс] / В. Еременко. – Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/comm/5050>; Волынкина М. В. Концепция исключительных прав и понятие интеллектуальной собственности в гражданском праве [Електронний ресурс] / М. В. Волынкина // Журнал российского права, 2007. – Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_3052.html.

¹⁰⁵² Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 128.

сах дій (юридичних або фактичних) щодо свого об'єкта та можливість звернення вимог до всіх інших про утримання від дій, що порушують абсолютне право або перешкоджають його здійсненню. У межах необхідної поведінки передбачається потреба у бездіяльності зобов'язаної особи. Але така модель поведінки характерна не тільки для виключних прав, а й для речових, що не дає можливості виділити видові відмінності перших.

Погоджуючись із твердженням, що виключні права закріплюють за управомоченою особою юридичне панування над належним йому благом, доступ до якого будь-кому іншому заборонено¹⁰⁵³, необхідно зазначити, що інші види об'єктивних абсолютних прав виконують ту саму функцію. Наприклад, таке речове право, як право власності, закріплює за власником юридичне панування над належною йому річчю (ч. 1 ст. 316, ст. 317, ст. 319 ЦК України), доступ до якої будь-кому іншому заборонено (п. 2 ч. 1 ст. 3, ст. 321 ЦК України). Не врятовує ситуацію і теза, що тільки виключні права встановлюють монополію на використання об'єкта¹⁰⁵⁴. Така монополія використання встановлена для всіх абсолютних прав. Не вказує на відмінність і твердження, що тільки виключне право встановлює заборону доступу до об'єкта¹⁰⁵⁵. Адже відомо, що окрім позитивної, об'єктивне право власності, так само як і виключне, має і негативну спрямованість. Просто виражена вона, на думку О. С. Анікіна, не так явно¹⁰⁵⁶.

---

¹⁰⁵³ Фалалеев А. С. Понятие исключительного права в авторском праве / А. С. Фалалеев // Аспирантский вестник Поволжья. – 2008. – № 1-2. – С. 122.

¹⁰⁵⁴ Еременко В. Содержание и природа исключительных прав (интеллектуальной собственности) / В. Еременко // Интеллектуальная собственность. – 2000. – № 4. – С. 34; Верина О. В. Лицензионные договоры на объекты интеллектуальной собственности и информацию : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Верина. – М., 1997. – С. 29.

¹⁰⁵⁵ Фалалеев А. С. Вказана праця. – С. 122.

¹⁰⁵⁶ Аникин А. С. Вказана праця. – С. 40.

Уявляється, що відмінність лежить у тих моделях поведінки, які встановлює об'єктивне право для правовідносин з матеріальним і нематеріальним благами. Зокрема, оскільки річ має просторові межі, то об'єктивне право, моделюючи правовідносини, головним чином, ставить їх у залежність від володіння річчю. Воно лежить, здебільшого, в основі виникнення речових прав (наприклад, глава 24 ЦК України, ст. 397–399, 413 ЦК України тощо) та можливостях їх здійснення: користування річчю (наприклад, ст. 415, 759, 827 тощо ЦК України), управління (ст. 1029 ЦК України), зберігання (ст. 936 ЦК України) та ін. Законодавець навіть передбачив випадки, коли володіння може породити право власності у володільця та припинити його у власника, який втратив володіння матеріальним об'єктом (наприклад, ст. 338, 341, 344 тощо ЦК України). Така особливість проявляється не тільки у позитивній спрямованості об'єктивного речового права, а й у негативній. Наприклад, у праві власності заборона спрямована, головним чином, на недопущення заволодіння річчю та усунення перешкод власнику (володільцю) у користуванні нею. Таким чином, як зазначає С. О. Погрібний, володіння створює основу побудови речового права¹⁰⁵⁷. Такої ж думки дотримувався і В. А. Дозорцев¹⁰⁵⁸.

Виключні ж права, на відміну від речових, будуються за іншою моделлю. Як зазначається в юридичній літературі, неможливо монополювати володіти нематеріальним об'єктом, який став доступним третім особам, оскільки такому благу властивий ефект «розмноження». Проілюструвати це можна відомою класичною формулою, що відображає ефект розмноження нематеріального блага. «Якщо у двох людей є по яблуку і вони обмінялись ними, то у кожного з них залишиться по одному яблуку. А якщо у однієї особи є ідея і в іншої є ідея, то коли вони обміняються ни-

---

¹⁰⁵⁷ Погрібний С. О. Володіння у цивільному праві / С. О. Погрібний. – Одеса : Юридична література, 2002. – С. 202.

¹⁰⁵⁸ Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 12.

ми, у кожної з них буде вже по дві ідеї». І кожен з цих нематеріальних об'єктів може бути одночасно використаний необмеженим колом осіб, на різних територіях і одночасно. Ніяких природних перешкод для цього не існує. Тобто робиться справедливий висновок, що володіти нематеріальним об'єктом фізично неможливо¹⁰⁵⁹ і практично неможливо заборонити обладання ним¹⁰⁶⁰, тому виключне право, моделюючи правовідносини, спрямовує регулювання на використання об'єкта¹⁰⁶¹.

Заборонна ж сторона виключного та речового прав відрізняються за спрямованістю своїх функцій. Якщо у праві власності заборону спрямовано, головним чином, на

---

¹⁰⁵⁹ Рассудовский В. А. Проблемы правового регулирования инновационной деятельности в условиях рыночной экономики / В. А. Рассудовский // Государство и право. – 1994. – № 3. – С. 64; Аникин А. С. Правомочие обладания как элемент субъективного исключительного права [Электронный ресурс] / А. С. Аникин. – Режим доступа : <http://koteh.ru/arbitrage/5133.html>.

¹⁰⁶⁰ Аникин А. С. Содержание и осуществление исключительных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. С. Аникин. – М., 2008. – С. 40.

¹⁰⁶¹ Зенин И. А. Рынок и право интеллектуальной собственности / И. А. Зенин // Вопросы изобретательства. – 1991. – № 3. – С. 166–169; Городов О. А. Интеллектуальная собственность: правовые аспекты коммерческого использования : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / О. А. Городов. – СПб., 1999. – С. 61–65; Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 15, 48; Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. – М. : Норма – Инфра-М, 2000. – С. 5; Волынкина М. В. Концепция исключительных прав и понятие интеллектуальной собственности в гражданском праве [Электронный ресурс] / М. В. Волынкина // Журнал российского права, 2007. – Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_3052.html; Еременко В. Содержание и природа исключительных прав (интеллектуальной собственности) / В. Еременко // Интеллектуальная собственность. – 2000. – № 4. – С. 34; Верина О. В. Лицензионные договоры на объекты интеллектуальной собственности и информацию : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Верина. – М., 1997. – С. 29.

недопущення заволодіння річчю та усунення перешкод власнику в користуванні нею, то для виключних прав заборона, у першу чергу, спрямована на запобігання використанню об'єкта іншими¹⁰⁶². Природно, що відрізняються й способи захисту. Адже якщо річ може бути примусово вилучено в неправомірного володільця і повернуто власнику, то ідеальний об'єкт відібрати фізично неможливо, але можна заборонити його використання.

Таким чином, видова відмінність речових і виключних прав полягає в тому, що останні встановлюються на нематеріальні блага. Ними володіти фізично, як це відбувається у речових правовідносинах, неможливо, але практично неможливо заборонити обладання об'єктом, який уже став доступним третім особам, оскільки він сприймається свідомістю. У зв'язку з властивостями об'єкта об'єктивне право спрямовує свій вплив на забезпечення його використання і, відповідно, недопущення використання об'єкта третіми особами, за винятком випадків, прямо передбачених законом. Відповідно, зміст виключних правовідносин складають права щодо самостійного використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності та допуск до їх використання третіх осіб. Останні повинні утримуватись від протиправного використання об'єктів інтелектуальної власності.

Установивши видові особливості виключних прав і використовуючи порівняльний метод дослідження, перевіримо можливість поширення на особисті немайнові відносини, що виникають з приводу оборотоздатних благ, механізму виключних прав. Для цього зіставимо характеристики виключних правовідносин на результати інтелектуальної, творчої діяльності з особистими немайновими правовідносинами, що виникають з приводу оборотоздатних об'єктів.

Як було зазначено, однією з видових ознак виключних правовідносин є нематеріальна природа його об'єкта.

---

¹⁰⁶²Аникин А. С. Содержание и осуществление исключительных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. С. Аникин. – М., 2008. – С. 40.

Порівнюючи природу об'єктів особистих немайнових правовідносин, до яких входять і оборотоздатні, із природою результатів інтелектуальної, творчої діяльності, стає очевидним, що в обох випадках вона нематеріальна. Подібна схожість дозволила ряду вчених об'єднати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, права на інформацію та права на особисті немайнові блага в одну групу – права на нематеріальні блага¹⁰⁶³.

Разом з тим необхідно відзначити, що не тільки відсутність фізичної субстанції характерна для подібних нематеріальних благ. Такі об'єкти, як ім'я фізичної особи, її зображення, честь, ділова репутація, особисті папери, відомості про особисте життя, житловий простір, кореспонденція, інформація, інші оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, як і результати інтелектуальної, творчої діяльності – подібні і наявністю таких ознак, як корисність¹⁰⁶⁴, відособленість¹⁰⁶⁵, здатність існувати авто-

---

¹⁰⁶³ Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Малюга. – К., 2004. – С. 28; Федюк Л. В. Система особистих немайнових прав у цивільному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Федюк. – К., 2006. – С. 6.

¹⁰⁶⁴ Агарков М. М. Право на ім'я : сб. ст. по гр. и торг. праву / М. М. Агарков. – М. : Статут, 2005. – С. 143; Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / В. Л. Суховерхий. – Свердловск, 1970. – С. 15; Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 141–143; Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 31.

¹⁰⁶⁵ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 14–17, 59; Горобець Н. О. Право на недоторканність житла: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – 456

номно¹⁰⁶⁶, доступність до обладання¹⁰⁶⁷, об'єктивованість у просторі¹⁰⁶⁸, здатність оцінюватися у грошах¹⁰⁶⁹. Усі оборо-

---

22 с.; Слипченко С. А. Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица : моногр. / С. А. Слипченко / Х. : ФОП Мичурина Н. А., 2011. – С. 103–173.

¹⁰⁶⁶ Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учен. тр. Всесоюз. ин-та юрид. наук НКЮ СССР. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – Вып. VI. – С. 9; Егоров К. Ф. Личные неимущественные права граждан СССР / К. Ф. Егоров // Вопр. сов. права : ученые зап. ЛГУ. Сер. юрид. наук. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1953. – Вып. 4. (№ 151). – С. 143; Белявский А. В. Охрана чести и достоинства личности в СССР / А. В. Белявский, Н. А. Придворов. – М. : Юридическая литература, 1971. – С. 24; Спасибо-Фатеева И. В. Парные права или еще одна попытка разобраться с личными неимущественными правами и раскрыть значимость категории «парные права» и их виды / И. В. Спасибо-Фатеева // Личные неимущественные права : проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 139–144; Тагайназаров Ш. Т. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав граждан в СССР / Ш. Т. Тагайназаров. – Душанбе : Дониш, 1990. – С. 9; Слипченко С. А. Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица : моногр. / С. А. Слипченко / Х. : ФОП Мичурина Н. А., 2011. – С. 173–200.

¹⁰⁶⁷ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – 141–143.

¹⁰⁶⁸ Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – С. 59; Белов В. А. Гражданское право: Общая и Особенная части : учеб. / В. А. Белов. – М. : Центр ЮрИнфорР, 2003. – С. 622–623; Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – С. 30; Самохвалов А. А. Информация как объект гражданских прав [Электронный ресурс] /

тоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, як і результати інтелектуальної, творчої діяльності, маючи натуральну оборотоздатність, здатні перебувати в обороті, містять у собі властивості як майнових, так і немайнових благ і залучаються до обороту через допуск до них третіх осіб, а об'єкт права участі у товаристві ще й шляхом відчуження. Таким чином, схожість об'єктів очевидна. Однак це зовсім не означає, що об'єкти в особистих немайнових і виключних правовідносинах повністю ідентичні. Вони, звичайно, мають видові відмінності, що більш детально зазначалося в попередньому розділі. Наприклад, якщо у об'єктів авторського правовідношення обов'язковою озна-

---

А. А. Самохвалов // Право: Теория и Практика. – 2003. – № 15. – Режим доступу : <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4.html>; Головкин Р. Б. Правовое и моральное регулирование частной жизни в современной России : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Р. Б. Головкин. – Н. Новгород, 2005. – С. 119; Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 15; Права на индивидуальный облик и собственное изображение [Электронный ресурс] / Адвокат 24h.: Январь 8th, 2009 : Режим доступу : <http://advokat24.com.ua/prava-na-individualnyj-oblik-i-sobstvennoe-izobrazhenie/>; Горобець Н. О. Право на недоторканність житла: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – 22 с.

¹⁰⁶⁹ Дозорцев В. А. Информация как объект исключительно права [Электронный ресурс] / В. А. Дозорцев // Дело и право. – 1996. – № 4: Режим доступу : <http://www.lawmix.ru/comm/3953/>; Сиротенко С. Деякі особливості застосування норм про компенсацію моральної (немайнової) шкоди стосовно суб'єктів господарювання / С. Сиротенко // Вісн. Акад. правових наук України. – 1999. – № 1. – С. 212–214; Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – М. : МЗ Пресс, 2000. – С. 13; Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Є. В. Петров. – Х., 2003. – 18 с.; Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – №5. – Режим доступу : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrazhenie4site.pdf.

кою є їх творчий характер, то у об'єктів особистих немайнових правовідносин – ні; якщо винахід – це вирішення технічного завдання, то об'єкт особистого немайнового правовідношення – ні; якщо створення результатів інтелектуальної, творчої діяльності спрямовані на задоволення інтересу, пов'язаного з реалізацію інтелектуального потенціалу творця, бажанням проявити свій культурний, науковий рівень розвитку, то виникнення та існування оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин спрямовані на забезпечення соціального буття особи, створення умов співіснування в суспільстві. Але ці відмінності є видовими і не впливають на родову приналежність.

Таким чином, встановлено першу групу умов, що дають можливість об'єднання особистих немайнових правовідносин, що виникають з приводу оборотоздатних об'єктів, та правовідносин інтелектуальної власності в одному структурному підрозділі абсолютних правовідносин, а саме у групі виключних правовідносин. І такими умовами, незважаючи на існуючу видову відмінність, є нематеріальна природа об'єктів даних правовідносин, їх натуральна оборотоздатність і здатність розглядатися як майновим, так і немайновим благом.

Поділяючи позицію В. А. Дозорцева про те, що правовий механізм регулювання відносин перебуває в прямій залежності від характеристики об'єкта¹⁰⁷⁰, та зважаючи на схожість характеристики нематеріальних благ, розглянемо (порівняємо) моделі поведінки учасників відносин, що виникають із приводу різних груп нематеріальних благ.

Аналіз норм чинного законодавства України дозволяє зробити висновок, що спрямованість регулювання відносин між учасниками особистих немайнових відносин з оборотоздатними об'єктами подібна спрямованості регулювання відносин, що виникають із приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності. По-перше, оскільки інформацією, особистими немайними благами, як і результатами

---

¹⁰⁷⁰ Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 288.

інтелектуальної, творчої діяльності неможливо володіти, то законодавець лише визнає їх належність особам. Таку правову можливість Р. О. Стефанчук пропонує називати благообладанням¹⁰⁷¹. По-друге, як і у випадку з результатами інтелектуальної, творчої діяльності, об'єктивне право спрямоване на регулювання використання оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин, а не на їх володіння. Наприклад, ст. 295, 296 ЦК України передбачають способи використання імені фізичної особи, ст. 286, 302 ЦК України – інформації, ст. 303–305 ЦК України – особистих паперів, ст. 306 ЦК України – кореспонденції, ст. 308 ЦК України – зображення тощо. По-третє. Подібно до відносин інтелектуальної власності об'єктивне право регулює особисті немайнові відносини, встановлюючи заборону на використання нематеріального блага третіми особами, за винятком випадків, прямо передбачених законом. Наприклад, ст. 278, ч. 3 ст. 286, ст. 296, ст. 297, ст. 299, ч. 4 ст. 301, ст. 303, ч. 2–5 ст. 306, ст. 307, ст. 308, ст. 311 ЦК України. При цьому таку заборону можливо подолати, як і в правовідносинах щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності, наданням згоди на використання блага третіми особами (допуск до останнього)¹⁰⁷². Наприклад, така згода в

---

¹⁰⁷¹ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – С. 143.

¹⁰⁷² Молочков Ю. В. Защита чести и достоинства в гражданском процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. В. Молочков. – Екатеринбург, 1993. – С. 16; Слипченко С. А. Согласие физического лица на использование его изображения, как юридический факт / С. А. Слипченко // Современная социально-экономическая трансформация России: ориентиры и итоги в контексте глобализации и регионализации : материалы Междунар. науч. конф. : сб. науч. ст. Ч. 1 / под ред. О. В. Иншакова, Г. Б. Клейнера, П. В. Акинина и др. – Краснодар : Кубанский гос. аграрн. ун-т, 2006. – С. 641–647; Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права». – 2008. – №4. – Режим доступа : 460

особистих немайнових правовідносинах передбачена ст. 296, 301–306, 308, 311 ЦК України.

Таким чином, між правовідносинами інтелектуальної власності та особистими немайновими правовідносинами, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів, є схожість не тільки у природі та ознаках їх об'єктів, а й у спрямуванні моделі поведінки, що встановлюється для учасників цих правовідносин. Зокрема, можливість самому (на свій розсуд) використовувати нематеріальне благо та можливість надавати дозвіл (згоду) на його використання іншим особам передбачена як для правовідносин інтелектуальної власності¹⁰⁷³, так і для особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами. І це вказує ще на одну умову, що створює можливість об'єднання особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами, та правовідносин інтелектуальної власності у групу ключових правовідносин.

---

http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf; Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – С. 31; Бобрик В. И. Договорное регулирование личных неимущественных отношений / В. И. Бобрик // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 229–245; Слипченко С. А. Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица : моногр. / С. А. Слипченко / Х. : ФОРМ Мичурина Н. А., 2011. – С. 262–268.

¹⁰⁷³ Зенин И. А. Рынок и право интеллектуальной собственности / И. А. Зенин // Вопросы изобретательства. – 1991. – № 3. – С. 166–169; Городов О. А. Интеллектуальная собственность: правовые аспекты коммерческого использования : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / О. А. Городов. – СПб., 1999. – С. 61–65; Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. – М. : Норма – Инфра-М, 2000. – С. 5; Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 128.

У свою чергу, класичне розуміння структури виключних правовідносин передбачає, що вони складаються з особистих немайнових та майнових прав¹⁰⁷⁴, тоді як особисті немайнові правовідносини, вважається, не мають економічного змісту, тобто є «чистими немайновими»¹⁰⁷⁵. На цю особливість вказує і ч. 2 ст. 269 ЦК України.

Не піддаючи сумніву немайнову складову особистих немайнових правовідносин, зазначимо, що твердження

---

¹⁰⁷⁴ Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – С. 14–15; Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – С. 14; Липшиг Д. Авторское право и смежные права / Пер. с фр.; предисл. М. Федотова. – М. : Изд-во ЮНЕСКО, 2002. – С. 132; Еременко В. Содержание и природа исключительных прав (интеллектуальной собственности) / В. Еременко // Интеллектуальная собственность. – 2000. – № 4. – С. 38; Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – С. 138; Цивільне право України : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 202; Еременко В. Об интеллектуальной собственности в гражданском кодексе РФ [Электронный ресурс] / В. Еременко. – Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/comm/5050>; Спасибо-Фатеева И. В. Парные права или еще одна попытка разобраться с личными неимущественными правами и раскрыть значимость категории «парные права» и их виды / И. В. Спасибо-Фатеева // Личные неимущественные права : проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 151; Кохановская Е. В. К вопросу об общих положениях о праве интеллектуальной собственности в Гражданском кодексе Украины / Е. В. Кохановская // Альманах цивилистики. – Вып. 4. : сб. ст. / под ред. Р. А. Майданчика. – К. : Алеута ; ЦУЛ. – 2011. – С. 233.

¹⁰⁷⁵ Малейна М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малейна. – М. : МЗ Пресс, 2000. – С. 12; Пассек Е. Неимущественный интерес в обязательстве / Е. В. Пассек. – Юрьев : Тип. К. Маттисена, 1893. – С. 10.

щодо відсутності у них економічного змісту в попередньому розділі було поставлено під сумнів.

В юридичній літературі майнові відносини традиційно розкриваються як такі, що пов'язані з майном¹⁰⁷⁶. У свою чергу, термін «майно» застосовується до благ, які мають потенційну чи дійсну цінність¹⁰⁷⁷, виражену в грошах¹⁰⁷⁸. Тому, зважаючи на загальні ознаки майнових прав, справедливим є твердження, що ті права, нематеріальні об'єкти яких можуть бути оцінені в грошах, здатні набувати й економічного змісту. При цьому, як уже зазначалося, автор цієї роботи повністю згоден із твердженням, що економічна цінність права перебуває в межах цінності об'єкта¹⁰⁷⁹.

---

¹⁰⁷⁶ Джабаева А. С. Имущественное право как объект гражданского оборота [Электронный ресурс] / А. С. Джабаева // Сибир. юрид. вестн. – 2003. – № 3. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1138745>; Тихомиров М. Ю. Юридическая энциклопедия / М. Ю. Тихомиров, Л. В. Тихомирова; общ. ред. : М. Ю. Тихомиров. – 5-е изд., доп. и перераб. – М. : Юринформцентр, 2002. – С. 360; Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные проблемы гражданского права : сб. ст. – Вып. 6 / под ред. О. Ю. Шилохвостова. – М. : НОРМА. – 2003. – С. 109; Сухарев А. Я. Большой юридический словарь / А. Я. Сухарев, В. Е. Крутских. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Инфра-М, 2004. – С. 223; Шарапов В. В. Имущественное право как объект права собственности. [Электронный ресурс] / В. В. Шарапов. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/civil/article251.html>.

¹⁰⁷⁷ Чеговадзе Л. А. К дискуссии о природе имущественного права [Электронный ресурс] / Л. А. Чеговадзе // Законодательство. – 2003. – № 11, ноябрь. – Режим доступа : <http://www.intellect-law.ru/Priroda-imushchestvennyh-prav>.

¹⁰⁷⁸ Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изд. 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич ; вступ. статья Е. А. Суханов. – М. : СПАРК, 1995. – С. 94–95; Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные проблемы гражданского права : сб. ст. – Вып. 6 / под ред. О. Ю. Шилохвостова. – М. : НОРМА. – 2003. – С. 109.

¹⁰⁷⁹ Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные

Зважаючи на вищевикладене, у попередньому розділі було встановлено, що окрім немайнової природи, права на такі об'єкти, як ім'я, зображення, честь, ділова репутація, особисті папери, житловий простір, кореспонденція, інформація, автономність юридичної особи, її найменування, інші оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин можуть мати і майнову природу, оскільки ці блага можуть бути оцінені у грошах. Це свідчить, що особисті немайнові правовідносини, які виникають із приводу оборотоздатних об'єктів, як і правовідносини інтелектуальної власності, можуть мати подвійну природу, тобто складатися з парних прав – особистих немайнових і майнових. Підтвердження цьому знаходимо в судовій практиці судів Європи. Найбільш показовим у цьому плані є рішення Європейського Суду у справі Ван Марле проти Нідерландів, в якому Суд постановив, що ділова репутація може розглядатися як майно¹⁰⁸⁰, а права на неї мають у тому числі й майновий характер. Як приклад можна навести і судову практику Німеччини. Так, Федеральний Верховний суд Німеччини у справі Марлен Дітріх визнав, що ім'я та зображення можуть розглядатися майном, і тоді права на ці об'єкти можуть бути майновими¹⁰⁸¹. А у справі Ганса Фухсбергера право на зображення було визнано майновим¹⁰⁸². Такий підхід існує не тільки в судовій практиці Німеччини, а визнається й теорією цієї держави¹⁰⁸³. Подібний досвід напрацьовано і в Польщі¹⁰⁸⁴.

проблемы гражданского права : сб. ст. / под ред. О. Ю. Шиловцова. – М. : Изд-во НОРМА, 2003. – Вып. 6. – С. 116.

¹⁰⁸⁰ Рішення Європейського Суду по справі Ван Марле проти Нідерландів (Постанова ЄСПЛ від 26.06.1986) // Стандарти Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции РФ. – С. 100, 231–232.

¹⁰⁸¹ Marlene Dietrich, Bundesgerichtshof [Електронний ресурс], NIZR 49/97, 1.12.1999. – Режим доступу : http://www.uni-kiel.de/ipvr/l_schack/schriftenverzeichnis.shtml.

¹⁰⁸² Fuchsberger H. J., NVIZR 285/91, 14.04.1992.

¹⁰⁸³ Шрамм Х.-Й. Общее личное право и возмещение нематериального вреда в немецком праве / Х.-Й. Шрамм // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики примене-

Таким чином, подвійна природа як особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними благами, так і правовідносин інтелектуальної власності вказує ще на одну умову, що створює можливість їх об'єднання у групу виключних прав. Вони складаються з парних прав – особистих немайнових і майнових.

Порівнюючи майнові складові в особистих немайнових правовідносинах та правовідносинах, що виникають із приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності, неважко помітити, що права на використання об'єктів права інтелектуальної власності¹⁰⁸⁵, як і права на використання оборотоздатних об'єктів в особистих немайнових правовідносинах, є майновими. При цьому як у першому, так і в другому випадках право на використання вбирає в себе і можливість вирішувати питання, пов'язані з наданням доступу до оборотоздатних нематеріальних благ. А як уже зазначалося, доступ до використання об'єкта надає цьому праву майновий характер. Адже будь-яке суб'єктивне право має цінність тільки за умови відсутності такої самої можливості на присвоєне благо у всіх інших учасників обороту, тобто можливість повинна бути виключною¹⁰⁸⁶.

Порівнюючи зміст правовідносин інтелектуальної власності та особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами, бачимо очевидне, що в обох випадках благообладателі можуть використовувати належне їм оборотоздатне нематеріальне благо на свій розсуд. Напри-

---

ния : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К : Юринком Интер, 2010. – (Актуальные проблемы гражданского права). – С. 107–108.

¹⁰⁸⁴ Kurowska-Tober E. Commercial use of the right to a likeness. Part I [Електронний ресурс] / E. Kurowska-Tober // Warsaw Voice : URL. – Режим доступу : <http://www.warsawvoice.pl/view/7088> (24.05.2006).

¹⁰⁸⁵ Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – С. 194.

¹⁰⁸⁶ Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные проблемы гражданского права : сб. ст. – Вып. 6 / под ред. О. Ю. Шиловцова. – М. : НОРМА. – 2003. – С. 114.

клад, як носій імені, так і автор твору можуть використовувати належні їм об'єкти у будь-якій формі та будь-яким способом. У всіх інших учасників обороту такої можливості немає, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством. Управомочені особи як у правовідносинах інтелектуальної власності, так і розглядуваних особистих немайнових правовідносинах, мають можливість вирішувати всі питання, пов'язані з наданням третім особам доступу до свого нематеріального блага та його правомірним використанням. При цьому, надаючи третім особам доступ до об'єкта, його носій визначає й ті способи, за допомогою яких його буде використано. У разі відсутності наданого доступу з боку управомоченого суб'єкта, треті особи такої можливості не мають. Це вказує на те, що право на використання оборотоздатних об'єктів в особистих немайнових правовідносинах, як і об'єктів права інтелектуальної власності, набуває майнової цінності для учасників обороту, а отже, має економічний зміст, тобто є майновим. Наприклад, не викликає сумнівів, що, за загальним правилом, маючи абсолютне панування (право), особа сама вирішує питання використання свого імені (найменування), зображення, житлового простору, особистих паперів, кореспонденції тощо, усуваючи від цього третіх осіб. Проте, допускаючи до свого об'єкта учасників цивільного обороту, управомочена особа надає їм можливість отримувати вигоду зі свого блага. Тільки тоді оборотоздатні блага можуть бути використані третіми особами (публічно показані, відтворені, поширені, опубліковані, оголошені, використані іншим чином). Подібним чином, наприклад, зображення використовується третіми особами у наочній рекламі, буклетах, журналах, при ілюстрації книг, статей, як карикатуру та ін.; ім'я фізичної особи – у назві юридичної особи, в торговій марці, як персонаж у художньому творі тощо, відомості про особисте життя – для ознайомлення з ними третіх осіб тощо.

Яскравим підтвердженням сказаному може бути судовий спір, що виник у Російській Федерації. Відомий російський актор Сергій Гармаш звернувся до Свердловського арбітражного суду з позовом до ВАТ «СКБ-банк» та ТОВ 466

«Рекламные технологии», які використали його фотографії у рекламній кампанії ВАТ «СКБ-банк». Спір виник через невиконання відповідачами деяких умов договору, укладеного навесні 2009 року, відповідно до якого актор дав згоду на використання для його зображення лише ті фотографії, які були погоджені з ним. При цьому не допускалося внесення до них змін (спотворення) і вони не могли використовуватися для реклами в Москві та Санкт-Петербурзі. Претензії до відповідачів виникли після того, як Сергій Гармаш дізнався, що на одному із зображень актору дома лювали шапку, реклама з його зображенням використовувалась і в Санкт-Петербурзі, у рекламі були використані й ті фотографії, які з ним не погоджувались¹⁰⁸⁷.

Як можна помітити, подібно праву інтелектуальної власності, маючи абсолютне панування, управомоченою особою (С. Гармаш) на підставі договору було надано згоду банку на доступ до свого зображення і таким чином створено для нього можливість отримувати вигоду зі свого блага (розміщувати зображення актора у рекламній продукції). Але, відкриваючи доступ до об'єкта, управомочена особа визначила не тільки момент, з якого ці зображення могли б використовуватись (з моменту узгодження), не тільки види зображень (ті, що узгоджені), не тільки способи (без змін, без спотворення), а визначила територію такого використання (крім Москви та Санкт-Петербурга).

Проводячи паралель із правом інтелектуальної власності, можна відзначити, що юридично забезпечена можливість визначення часу, місця і способів публічного пока-

---

¹⁰⁸⁷ Охлопков А. Сергей Гармаш требует с СКБ-банка 12 млн за рекламу [Електронний ресурс] / Алексей Охлопков. – Режим доступу : <http://www.adme.ru/skb-bank/sergej-garmash-trebuets-s-skb-banka-12-mln-za-reklamu-119105/>; Определение Арбитражного суда Свердловской области от 9.02.2010 г. по делу № А60-4174/2010-СЗ г. Екатеринбург [Електронний ресурс] / Сайт Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. – Режим доступу: http://kad.arbitr.ru/PdfDocument/debebc81-d34a-4b97-a721-9d1adcb5496a/A60-5744-2010_20100726_Reshenija%20i%20postanovlenija.pdf.

зу нематеріального блага, яка була реалізована актором у згаданому договорі, в авторському праві називається правом на обнародування. Використання зображення актора, але з домальованою шапкою, порушило право, яке називається у праві інтелектуальної власності правом на захист репутації (на недоторканність об'єкта). Використання на рекламних щитах тих фотографій із зображенням актора, які не були з ним погоджені, порушило його право, яке іменується в праві інтелектуальної власності правом на опублікування. Використання фотографії для виробництва рекламної продукції банку є правом на відтворення, а наступне використання цієї продукції із зображенням – правом на розповсюдження, можливість внесення змін у зображення – правом на переробку, можливість отримати винагороду за використання нематеріального блага – правом на винагороду і т. ін. Вищевикладене яскраво вказує на подібність конструкції виключних правовідносин та особистих немайнових відносин, що виникають із приводу оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин.

Таким чином, зміст правовідносин інтелектуальної власності та особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами, включає в себе право на самостійне використання нематеріальних благ і право надання третім особам доступу до свого нематеріального блага і його правомірного використання. При цьому, надаючи третім особам право доступу до об'єкта, його носій визначає й ті форми, способи, за допомогою яких його буде використано. Наведене вказує на наявність ще однієї умови, що створює можливість об'єднання у групу виключних прав правовідносин інтелектуальної власності та особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами.

Зважаючи на подвійну природу особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами, можна встановити ще один елемент подібності їх із правовідносинами інтелектуальної власності. Це можливість (неможливість) переходу суб'єктивних прав управомоченої особи до інших осіб. Їх подібність полягає у тому, що непередаваною (невідчужуваною, нездатною переходити від одного суб'єкта до іншого) є лише їх немайна складова (особисті

немайнові права). Разом з тим, майнова складова (право на використання нематеріального об'єкта, право надання третім особам доступу до свого нематеріального блага та його правомірного використання) може переходити до третіх осіб як за життя правообладателя, так і після його смерті. І це вказує на наявність іще однієї умови, яка дозволяє об'єднати правовідносини інтелектуальної власності та особисті немайнові правовідносини з оборотоздатними об'єктами, у групу виключних правовідносин.

Таким чином, порівняльний аналіз особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами та правовідносин інтелектуальної власності дозволив установити деякі спільні ознаки, що їх характеризують. Зокрема, це:

1. І оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, і результати інтелектуальної, творчої діяльності можуть бути охарактеризовані як об'єкти, що не мають матеріальної природи, мають натуральну оборотоздатність і здатність розглядатися об'єктом як майнових, так і немайнових прав.

2. Спрямованість регулювання відносин, відповідно до якої об'єктивне право встановлює межі здійснення суб'єктивних прав не через володіння нематеріальними благами, оскільки ними можна лише володіти, а через їх використання.

3. Подвійна природа правовідносин, які складаються з парних прав – особистих немайнових і майнових.

4. Майнова складова правовідносин, яка складається з права на самостійне використання своїх нематеріальних благ і права надання третім особам доступу до свого нематеріального блага для його правомірного використання. При цьому, надаючи третім особам право доступу до об'єкта, його носій визначає і форми, способи, межі такого використання.

5. Непередаваною (невідчужуваною, нездатною переходити від одного суб'єкта до іншого) є лише немайнова складова (особисті немайнові права).

6. Можливість переходу до третіх осіб як за життя правообладателя, так і після його смерті майнової складової (права на використання нематеріального об'єкта і права надання третім особам доступу до нематеріального блага).

Очевидно, що спільність ознак характеристики вказує на однорідність правовідносин інтелектуальної власності та особистих немайнових правовідносин, що виникають із приводу оборотоздатних об'єктів, та дозволяє об'єднати їх в одну групу – виключних правовідносин. Разом з тим, зроблений висновок потребує термінологічного уточнення. Річ у тому, що терміни «виключні правовідносини», «правовідносини інтелектуальної власності» та «правовідносини, що виникають із приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності» нерідко використовуються як тотожні. А тому, якщо у зробленому висновку термін «правовідносини інтелектуальної власності» замінити терміном «виключні правовідносини», то твердження носитиме тавтологічний характер і міститиме в собі логічну помилку. Наприклад, однорідність виключних правовідносин та особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами дозволяє об'єднати їх у групу виключних правовідносин. У зв'язку з цим пропонується термін «виключні правовідносини» використовувати лише як родове поняття щодо понять «правовідносини, що виникають із приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності» («правовідносини інтелектуальної власності») та «особисті немайнові правовідносини з оборотоздатними об'єктами».

Таким чином, визначаючи місце особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами, в системі абсолютних правовідносин, зроблено висновок, що вони, разом із правовідносинами, що виникають із приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності, входять до групи виключних правовідносин. Останні ж, разом із правовідносинами речовими, утворюють правовідносини абсолютні.

Часткове підтвердження зроблених висновків знаходимо в юридичній літературі, щоправда, інколи з деякими термінологічними відмінностями. Зокрема, В. О. Калятин вважає, що правовідносини, які виникають із приводу інформації, є виключними¹⁰⁸⁸. О. В. Кохановська, не заперечуючи особистого немайнового характеру прав на інформацію, стверджує, що правовідносини щодо даного об'єкта входять до групи правовідносин інтелектуальної власності¹⁰⁸⁹. В. А. Колосов, М. З. Шварц зазначають, які правовідносини, що виникають із приводу зображення, є виключними¹⁰⁹⁰. Описане підтвердження того, що модель поведінки виключних правовідносин рівною мірою застосовна і до особистих немайнових відносин, що виникають із приводу оборотоздатних об'єктів, знаходимо й у чинному законодавстві України. Так, наприклад, базуючись на твердженні, що найменування для юридичної особи – це те саме, що для фізичної особи її ім'я¹⁰⁹¹, тобто їх функціональні призначення та характеристики (вони є оборотоздатними нематеріальними благами), звичайно з урахуванням особливостей суб'єктного складу, збігаються, а відносини щодо імені є особистими немайновими, логічно зробити висновок, що відносини, які виникають із приводу найменування юридичної особи, є особистими немайновими.

---

¹⁰⁸⁸ Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. – М. : Норма – Инфра-М, 2000. – С. 402.

¹⁰⁸⁹ Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві : моногр. / О. В. Кохановська. – К. : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2006. – С. 135, 331.

¹⁰⁹⁰ Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – №5. – Режим доступа : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf.

¹⁰⁹¹ Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права: Т. 1. / Г. Ф. Шершеневич. – СПб., 1908. – С. 182; Кривошеїна І. В. Фірмове найменування : регулювання та правова природа за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. В. Кривошеїна. – К., 2007. – 204 с.

У свою чергу, відносини, що виникають з приводу комерційного (фірмового) найменування, регулюються (глава 43 ЦК України) за допомогою механізму права інтелектуальної власності (виключного права).

Застосування до ст. 90 ЦК України телеологічного способу тлумачення дозволяє зробити висновок, що вона, як свідчить її назва, стосується виключно поняття найменування юридичної особи. Іншими словами, назва статті задає вектор своєї спрямованості. Тому коло і зміст понять, що є в самій статті, не можуть бути ширшим (кількісно або якісно), ніж це заявлено у її назві. Зазначене дозволяє зробити висновок, що оскільки комерційне (фірмове) найменування передбачене ст. 90 ЦК України, то воно входить до поняття «найменування юридичної особи» і представляє собою різновид останнього. Таким чином, поняття найменування юридичної особи є родовим, а комерційне (фірмове) найменування, тобто найменування підприємницьких товариств, являє собою один із різновидів роду.

Зважаючи на те, що стосовно найменування юридичної особи виникають особисті немайнові відносини, а відносини щодо такого різновиду найменування юридичної особи як комерційне (фірмове) найменування, регулюються за допомогою механізму права інтелектуальної власності, стає очевидним, що законодавець не бачить перешкод в установленні для деяких об'єктів особистих немайнових прав механізму виключних прав.

Подібний висновок можна зробити і щодо комерційної таємниці, яка є різновидом інформації. Зокрема, ст. 302 ЦК України регулює особисті немайнові відносини, що виникають стосовно інформації. Разом з тим, якщо відносини виникають щодо такої різновидності інформації, як комерційна таємниця, то вони регулюються за допомогою конструкції права інтелектуальної власності (глава 46 ЦК України). За допомогою конструкції права інтелектуальної власності регулюються і відносини щодо неоригінальних баз даних.

Установлення місця особистих немайнових праввідносин, що виникають із приводу оборотоздатних об'єктів, дозволяє не тільки відокремити їх від особистих немайнових праввідносин, що виникають стосовно необоротоздатних

нематеріальних благ, а й врегулювати цілий блок відносин, що виникають стосовно оборотоздатних нематеріальних благ, однаковим регулюванням, визначити нові способи, межі здійснення суб'єктивних прав в особистих немайнових правовідносинах з оборотоздатними об'єктами, та їх захисту. Наприклад, визначаючи способи здійснення суб'єктивних прав на оборотоздатні нематеріальні блага, можна стверджувати, що до таких належать не тільки фактичні дії управомоченої особи, а й юридичні. Останнє ставить перед теорією цивільного права нове завдання – з'ясування природи та видів таких юридичних дій, установлення їх місця в системі юридичних фактів, виявлення умов, які до них висуваються тощо. Визначаючи межі здійснення суб'єктивних прав в особистих немайнових правовідносинах з оборотоздатними об'єктами, можна стверджувати, що управомочена особа може здійснювати не тільки особисті немайнові, а й майнові права. У цьому разі виникає потреба встановлення пріоритету здійснення первинних і похідних прав на оборотоздатні нематеріальні блага. Визначаючи способи захисту прав управомоченої особи, виникає потреба у дослідженні можливостей застосування майнових способів захисту, зокрема, визнання правочину недійсним, примусове виконання обов'язку в натурі, стягнення набутого, збереженого майна без достатньої правової підстави тощо.

Базуючись на принципах «юридичної економії» та «бритви Оккама», визначення місця особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних нематеріальних благ у цивільних правовідносинах, вказує й на відсутність потреби створення нових специфічних конструкцій особистих немайнових правовідносин, принаймні щодо тих, які виникають стосовно оборотоздатних об'єктів.

Висновки до розділу 5

Таким чином, у межах даного розділу при визначенні правової природи особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами, було зроблено такі висновки:

1. Особисті немайнові правовідносини з оборотоздатними об'єктами є абсолютними. Таким чином, доведено істинність тези: «особисті немайнові правовідносини можуть бути тільки абсолютними» та хибність тези: «особисті немайнові правовідносини можуть бути не тільки абсолютними, а й квазіабсолютними».

2. Визначаючи співвідношення між поняттями «абсолютні правовідносини» та «особисті немайнові правовідносини», було встановлено, що вони є сумісними. А зважаючи на те, що до абсолютних входять не тільки особисті немайнові, а й речові правовідносини та ті, що виникають стосовно результатів інтелектуальної творчої діяльності, зроблено висновок про їх співпідпорядкування. При цьому, оскільки обсяг поняття «особисті немайнові правовідносини» повністю входить до обсягу поняття «абсолютні правовідносини», а обсяг останнього лише частково охоплює обсяг першого, то вони співвідносяться як родові, яким є абсолютне правовідношення, та видові, яким виступає особисте немайнове правовідношення.

3. Висновок про те, що особисті немайнові правовідносини з оборотоздатними об'єктами є різновидом абсолютних правовідносин, дозволив поширити ознаки роду на вид.

По-перше, об'єктивне право як сукупність норм, не тільки охороняє, а й регулює (упорядковує) особисті немайнові відносини між особами, що виникають з приводу оборотоздатних нематеріальних благ. Як і у випадку з іншими правовідносинами, норми об'єктивного права не породжують особистих немайнових правовідносин, а є лише передумовою їх виникнення.

По-друге, в особистих немайнових правовідносинах з оборотоздатними об'єктами, як і в інших абсолютних, необхідно виділяти дві сторони. Одна вказує на безпосереднє відношення особи до об'єкта, на закріпленість останнього за певним суб'єктом, на юридичну монополію щодо блага, яке перебуває у стані присвоєності. Друга сторона вказує на юридичні відносини, що виникають із такого закріплення, між особою, яка має монополію, та іншими суб'єктами.

По-третє, модель особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами, як абсолютних, будується

ся за принципом: а) для управомочених осіб установлюються межі можливої (дозволеної) поведінки щодо свого блага; б) для зобов'язаних осіб установлюються межі необхідної (належної) поведінки щодо чужого блага. При цьому межі дозволеної поведінки передбачають можливість монопольного вчинення у своїх інтересах дій (юридичних або фактичних) стосовно свого об'єкта та можливість звернення вимог до всіх інших про утримання від дій, що порушують права в особистих немайнових правовідносинах з оборотоздатними об'єктами або перешкоджають його здійсненню. В межах необхідної поведінки передбачається потреба у бездіяльності зобов'язаної особи, а саме: утримування від дій, що можуть порушити право управомоченої особи; утримування від дій, що можуть перешкоджати здійсненню цього права; зазнавання наслідків вимог управомоченої особи.

4. Заслугове на підтримку позиція тих дослідників, які вважають, що правова природа особистих немайнових правовідносин настільки відмінна від природи речових правовідносин, що не тільки унеможлиблює віднесення їх до одного виду абсолютних правовідносин, а й створює неможливість поширення режиму речей на нематеріальні блага. Зазначене рівною мірою стосується і обмежено пропріетарних концепцій.

У зв'язку з цим, заслугове на підтримку твердження про неможливість застосування до особистих немайнових правовідносин і юридичної термінології речового права.

5. Проведення порівняльного аналізу особистих немайнових правовідносин, що виникають із приводу оборотоздатних об'єктів, і правовідносин інтелектуальної власності дозволяє встановити спільні ознаки, що їх характеризують. Зокрема, це:

- нематеріальна природа об'єктів даних правовідносин, їх натуральна оборотоздатність і здатність розглядатися як майновим, так і немайновим благом;
- спрямованість регулювання відносин, відповідно до якої об'єктивне право встановлює межі здійснення суб'єктивних прав не через володіння нематеріальними

благами, оскільки ними можна лише володіти, а через їх використання;

- подвійна природа правовідносин, які складаються з парних прав – особистих немайнових і майнових;
- майнова складова правовідносин, яка складається з права на самостійне використання своїх нематеріальних благ і права надання третім особам доступу до свого нематеріального блага для його правомірного використання;
- надаючи третім особам право доступу до об'єкта, його носій визначає і форми, способи, межі такого використання;
- непередаваною (невідчужуваною, нездатною переходити від одного суб'єкта до іншого) є лише немайнова складова (особисті немайнові права). Винятком із цього правила є право участі у товаристві, яке має здатність у певних випадках переходити від однієї особи до іншої, у тому числі й шляхом відчуження;
- можливість переходу до третіх осіб як за життя правообладателя, так і після його смерті майнової складової (права на використання нематеріального об'єкта та права надання третім особам доступу до нематеріального блага).

6. Спільність ознак характеристики вказує на однорідність правовідносин інтелектуальної власності та особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами, та дозволяє об'єднати їх в одну групу – виключних правовідносин. Останні ж, разом із правовідносинами речовими, утворюють правовідносини абсолютні.

При цьому пропонується термін «виключні правовідносини» використовувати лише як родове поняття щодо понять «правовідносини, що виникають із приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності» («правовідносини інтелектуальної власності») і «особисті немайнові правовідносини з оборотоздатними об'єктами».

7. Установлення місця особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів, дозволяє не тільки відокремити їх від особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно необоротоздат-

них нематеріальних благ, а й врегулювати цілий блок відносин, що виникають стосовно оборотоздатних нематеріальних благ, однаковим регулюванням, визначити нові способи, межі здійснення суб'єктивних прав в особистих немайнових правовідносинах з оборотоздатними об'єктами, та їх захисту.

Базуючись на принципах «юридичної економії» та «бритви Оккама», визначення місця особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних нематеріальних благ, у цивільних правовідносинах, також вказує й на відсутність потреби створення нових специфічних конструкцій особистих немайнових правовідносин, принаймні щодо тих, які виникають з приводу оборотоздатних об'єктів.

Загальні висновки

1. Аналіз сучасних наукових досліджень дозволив дійти висновку, що одним із завдань, яке потребує негайного вирішення, є уточнення місця особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно таких об'єктів, як нематеріальні блага, за винятком результатів інтелектуальної, творчої діяльності, у системі цивільних правовідносин. Подібна невизначеність є не досить прийнятною, адже визначення місця дозволяє правильно кваліфікувати певний вид правовідносин, поширити на них ознаки правовідносин відповідного роду, глибше зрозуміти їх сутність і застосувати до них адекватні правові конструкції, установлювати належне місце для відповідних норм, підвести їх під певні цивільно-правові інститути тощо.

2. Опрацювання методів наукового дослідження дало змогу зробити висновок, що саме зіткнення альтернативних точок зору може призвести до появи нового стилю мислення в науці, виникнення нових гіпотез, появи нового рівня знань щодо предмета дослідження, і тому було обрано метод альтернатив. Адже якою б досконалою та універсальною не здавалася в своєму застосуванні загальноприйнята на сьогодні теорія, її істинність перевіряється лише зіставленням з альтернативною.

Ґрунтуючись на методі альтернатив, альтернативною загальноприйнятій висунуто гіпотезу, що особисті немайнові правовідносини можуть спрямовуватись на задоволення не тільки немайнового, а й майнового інтересу, їх зміст складають не тільки особисті немайнові права, а й майнові, оскільки нематеріальні об'єкти мають потенційну здатність брати участь в обороті.

3. Порівнюючи та «зіштовхуючи» між собою загальноприйняті розуміння особистих немайнових правовідносин, що складають предмет дослідження, та запропонованої альтернативної гіпотези, було встановлено характерні ознаки об'єктів особистих немайнових прав. Зокрема, оскі-

льки під об'єктом цивільних прав розуміється благо (матеріальне чи нематеріальне), яке належить уповноваженій особі, або існує об'єктивна можливість такої належності відповідно до норм права, а під благом розуміється все те, що завдяки своїм корисним властивостям здатне задовольняти потреби особи, то до загальних ознак нематеріального об'єкта (блага) належать: корисність (здатність задовольняти потреби), яка усвідомлена (відкрита) людиною; доступність до обладання чи належність особі. Ті нематеріальні об'єкти, які мають ознаки відокремленості, об'єктивованості, віддільності та економічної цінності, подібно до результатів творчої діяльності, мають властивості товару і потенційно здатні брати участь в економічному обороті.

Не здатні до обороту: свобода вибору літературної, художньої, наукової та технічної творчості, свобода вибору місця проживання, вибір роду діяльності, свобода пересування і вибір місця перебування, свобода об'єднань, свобода мирних зібрань, оскільки вони невіддільні і не об'єктивовані, носять чітко виражений особистий характер і дозволяють задовольняти інтерес лише своїм носіям. З цієї ж причини вони не підлягають грошовій оцінці.

4. Визначаючи місце оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин у системі об'єктів цивільного права, було встановлено, що вони являють собою нематеріальні об'єкти і, зокрема, такий їх різновид, як нематеріальні блага. Місце оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин у системі нематеріальних об'єктів та ознаки, що були встановлені, дозволили визначити, що це такі нематеріальні блага, які містять у собі властивості як майнових, так і немайнових благ, є оборотоздатними та спрямовані на забезпечення соціального буття особи, створення умов співіснування у суспільстві тощо. До таких належать: ім'я фізичної особи, її зображення, честь, ділова репутація, особисті папери, відомості про особисте життя, житловий простір, кореспонденція, інформація, найменування юридичної особи, участь в управлінні товариством, голос фізичної особи, автономність юридичної

особи та інші оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин.

5. Сутність цивільних правовідносин створює для їх учасників рівні правові можливості у здатності мати як майнові, так і особисті немайнові права. При цьому обсяг такої правоздатності для фізичних і юридичних осіб окреслюється їх природою, а для суб'єктів публічного права – їх функціональним призначенням і спеціальною спрямованістю правоздатності.

Відповідно до змісту правоздатності фізичні особи здатні мати права на такі оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин, як право на ім'я, на її зображення, на честь, на ділову репутацію, на особисті папери, на відомості про особисте життя, на житловий простір, на кореспонденцію, на інформацію, на участь у товаристві, інші права на оборотоздатні блага особистих немайнових правовідносин. Юридичні особи здатні бути носіями права на найменування юридичної особи, права на недоторканність ділової репутації, права на таємницю кореспонденції, права на інформацію, права на участь у товаристві, права на зображення, права на недоторканність місцезнаходження, інші права на оборотоздатні блага особистих немайнових правовідносин. Суб'єкти публічного права здатні мати право на найменування, право на використання державних символів, право на зображення, право на недоторканність ділової репутації, право на таємницю кореспонденції, право на інформацію, право на участь у товаристві, інші права, передбачені законом. На стороні зобов'язаної особи можуть виступати будь-які учасники цивільних відносин. Вони повинні утримуватися від порушень чужих особистих немайнових прав, а суб'єкти публічного права в межах своїх повноважень зобов'язані ще й забезпечувати здійснення особистих немайнових прав.

Учасники особистих немайнових правовідносин набувають права та обов'язки щодо оборотоздатних благ особистих немайнових правовідносин не тільки в результаті народження чи в силу прямих приписів закону, а й шляхом вчинення дій, тобто в результаті реалізації своєї дієздатності.

6. Використання альтернативного методу дослідження дозволило стверджувати, що якщо майнові права – це ті, які пов'язані з майном, де «майно» – це блага, що мають потенційну чи дійсну цінність, виражену в грошах, та самотійне буття поза людиною (а оборотоздатні блага особистих немайнових правовідносин здатні до від'ємності та бути оціненими у грошах), то логічно дійти висновку, що ці об'єкти можуть розглядатися не тільки як особисті немайнові блага у буквальному розумінні цього терміна, а й як майно, а права на них – як майнові. При цьому цінність самого права перебуває в межах цінності його об'єкта. Інакше кажучи, якщо особи, які вступають між собою у відносини, розглядають об'єкт лише (винятково), як немайнову цінність, то і право на нього є немайновим. Якщо ж відносини виникають із приводу нематеріального блага, яке безпосередньо спрямовується на задоволення майнового інтересу, то воно набуває майнової цінності, а право на нього – майнового характеру.

7. Установлено, що в особистих немайнових правовідносинах, які виникають з приводу оборотоздатних об'єктів, непередаваною (невідчужуваною, нездатною переходити від одного суб'єкта до іншого) є лише їх немайнова складова (особисті немайнові права). Разом з тим, майнова складова (право на використання нематеріального об'єкта) може переходити до третіх осіб як за життя правообладателя, так і після його смерті.

Зроблений висновок дозволяє відзначити, що існуючий механізм і сформований категоріальний апарат здатні забезпечити перехід майнових прав на оборотоздатні об'єкти особистих немайнових правовідносин від праводавця до правонабувача. Це, у свою чергу, свідчить про здатність майнових прав на вказані блага брати участь у цивільному обороті, тобто юридично оформляти перехід, рух цінностей від однієї особи до іншої шляхом допуску до їх використання третіх осіб (оборот).

8. Установлено, що особисті немайнові правовідносини з оборотоздатними об'єктами є абсолютними. Таким чином, доведено істинність тези: «особисті немайнові правовідносини можуть бути тільки абсолютними» та хибність

тези: «особисті немайнові правовідносини можуть бути не тільки абсолютними, а й квазіабсолютними».

9. Визначаючи співвідношення між поняттями «абсолютні правовідносини» та «особисті немайнові правовідносини», було встановлено, що вони є сумісними. А зважаючи на те, що до абсолютних входять не тільки особисті немайнові, а й речові правовідносини та ті, що виникають стосовно результатів інтелектуальної творчої діяльності, зроблено висновок про їх співвідпорядкування. При цьому, оскільки обсяг поняття «особисті немайнові правовідносини» повністю входить до обсягу поняття «абсолютні правовідносини», а обсяг останнього лише частково охоплює обсяг першого, то вони співвідносяться як родові, яким є абсолютне правовідношення, та видові, яким виступає особисте немайнове правовідношення.

10. Висновок про те, що особисті немайнові правовідносини з оборотоздатними об'єктами є різновидом абсолютних правовідносин, дозволив поширити ознаки роду на вид.

По-перше, об'єктивне право як сукупність норм, не тільки охороняє, а й регулює (упорядковує) особисті немайнові відносини між особами, що виникають стосовно оборотоздатних нематеріальних благ. Як і у випадку з іншими правовідносинами, норми об'єктивного права не породжують особистих немайнових правовідносин, а є лише передумовою їх виникнення.

По-друге, в особистих немайнових правовідносинах з оборотоздатними об'єктами, як і в інших абсолютних, необхідно виділяти дві сторони. Одна вказує на безпосереднє відношення особи до об'єкта, на закріпленість останнього за певним суб'єктом, на юридичну монополію щодо блага, яке перебуває у стані присвоєності. Друга сторона вказує на юридичні відносини, що виникають із такого закріплення, між особою, яка має монополію, та іншими суб'єктами.

По-третє, модель особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами, як абсолютних, будується за принципом: а) для уповноважених осіб установлюються межі можливої (дозволеної) поведінки щодо свого блага; б) для зобов'язаних осіб установлюються межі необ-

хідної (належної) поведінки щодо чужого блага. При цьому межі дозволеної поведінки передбачають можливість монопольного вчинення у своїх інтересах дій (юридичних або фактичних) стосовно свого об'єкта та можливість звернення вимог до всіх інших про утримання від дій, що порушують права в особистих немайнових правовідносинах з оборотоздатними об'єктами або перешкоджають його здійсненню. У межах необхідної поведінки передбачається потреба у бездіяльності зобов'язаної особи, а саме: утримуватись від дій, що можуть порушити право управомоченої особи; утримуватись від дій, що можуть перешкоджати здійсненню цього права; зазнавати наслідків вимог управомоченої особи.

11. Установлено, що заслуговує на підтримку позиція тих дослідників, які вважають, що правова природа особистих немайнових правовідносин настільки відмінна від природи речових правовідносин, що не тільки унеможливає віднесення їх до одного виду абсолютних правовідносин, а й створює неможливість поширення режиму речей на нематеріальні блага. Зазначене рівною мірою стосується і обмежено пропріетарних концепцій.

У зв'язку з цим заслуговує на підтримку твердження про неможливість застосування до особистих немайнових правовідносин і юридичної термінології речового права.

12. Проведення порівняльного аналізу особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів, і правовідносин інтелектуальної власності дозволяє встановити спільні ознаки, що їх характеризують. Зокрема, це:

- нематеріальна природа об'єктів даних правовідносин, їх натуральна оборотоздатність і здатність розглядатися як майновим, так і немайновим благом;
- спрямованість регулювання відносин, відповідно до якої об'єктивне право встановлює межі здійснення суб'єктивних прав не через володіння нематеріальними благами, оскільки ними можна лише володіти, а через їх використання;

- подвійна природа правовідносин, які складаються з парних прав – особистих немайнових і майнових;
- майнова складова правовідносин, яка складається з права на самостійне використання своїх нематеріальних благ і права надання третім особам доступу до свого нематеріального блага для його правомірного використання;
- надаючи третім особам право доступу до об'єкта, його носій визначає і форми, способи, межі такого використання;
- непередаваною (невідчужуваною, нездатною переходити від одного суб'єкта до іншого) є лише немайнова складова (особисті немайнові права). Винятком із цього правила є право участі у товаристві, яке має здатність у певних випадках переходити від однієї особи до іншої, у тому числі і шляхом відчуження;
- можливість переходу до третіх осіб як за життя правообладателя, так і після його смерті майнової складової (права на використання нематеріального об'єкта та права надання третім особам доступу до нематеріального блага).

13. Спільність ознак вказує на однорідність правовідносин інтелектуальної власності та особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами, та дозволяє об'єднати їх в одну групу – виключних правовідносин. Останні ж, разом із правовідносинами речовими, утворюють правовідносини абсолютні.

При цьому пропонується термін «виключні правовідносини» використовувати лише як родове поняття щодо понять «правовідносини, що виникають із приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності» («правовідносини інтелектуальної власності») та «особисті немайнові правовідносини з оборотоздатними об'єктами».

14. Установлення місця особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів, дозволяє не тільки відокремити їх від особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно необоротоздатних нематеріальних благ, а й врегулювати цілий блок відносин, що виникають стосовно оборотоздатних нематеріа-

льних благ, однаковим регулюванням, визначити нові способи, межі здійснення суб'єктивних прав в особистих немайнових правовідносинах з оборотоздатними об'єктами, та їх захисту.

Базуючись на принципах «юридичної економії» та «бритви Оккама», визначення місця особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних нематеріальних благ, у цивільних правовідносинах, також вказує й на відсутність потреби створення нових специфічних конструкцій особистих немайнових правовідносин, принаймні щодо тих, які виникають з приводу оборотоздатних об'єктів.

Список використаної літератури

1. Аблезгова О. В. Коммерческое использование интеллектуальной собственности в России и зарубежных странах / О. В. Аблезгова. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2005. – 300 с.
2. Абрамова Е. Н. Гражданское право : учеб. : в 3 т. – Т. 1. / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева [и др.]; под ред. А. П. Сергеева. – М. : РГ-Пресс, 2010. – 1008 с.
3. Авдеева В. П. Проблемы конституционно-правового обеспечения свободы творчества и охраны интеллектуальной собственности в Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. П. Авдеева – Тюмень, – 2009. – 27 с.
4. Агарков М. М. Обязательство по советскому гражданскому праву / М. М. Агарков. – М. : Юриздат, 1940. – 192 с.
5. Агарков М. М. Понятие сделки по советскому гражданскому праву / М. М. Агарков // Сов. государство и право. – 1946. – № 3–4. – С. 52–53.
6. Агарков М. М. Право на имя : сб. ст. по гр. и торг. праву / М. М. Агарков. – М. : Статут, 2005. – 620 с.
7. Адвокат24 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://advokat24.com.ua>.
8. Александр. Логика и язык [Электронный ресурс] / Александр. – Режим доступа : http://ksu.ru/f18/bin_files/_51.doc.
9. Александров Н. Г. Законность и правоотношения в советском обществе / Н. Г. Александров. – М. : Госюриздат, 1955. – 175 с.
10. Алексеев С. С. Выражение особенностей предмета советского гражданского права в методе гражданско-правового регулирования. Виды гражданских правоотношений и метод гражданско-правового регулирования /

С. С. Алексеев // Антология уральской цивилистики. 1925–1989 : сб. ст. – М. : Статут, 2001. – С. 7–53.

11. Алексеев С. С. Об объекте права и правоотношения / С. С. Алексеев // Вопросы общей теории советского права. – М., 1960. – С. 285–305.

12. Алексеев С. С. Общая теория права [Электронный ресурс] : в 2 т. – Т. II / С. С. Алексеев– М. : Юридическая литература. 1982. – 360 с. – Режим доступа : http://www.kursach.com/biblio/0010003/028.htm#_Тoc39932587.

13. Алексеев С. С. Право: азбука, теории, философия. Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 712 с.

14. Алексеев С. С. Предмет советского социалистического гражданского права / С. С. Алексеев // Ученые труды свердловского юридического института. –Т. 1. Серия «Гражданское право». – Свердловск; –1959. – 336 с.

15. Алексеев С. С. Проблемы теории права : курс лекций : в 2 т. – Т. 1 / С. С. Алексеев. – Свердловск, 1972. – 396 с.

16. Алексеев С. С. Теория государства и права : учеб. для юрид. вузов и фак. С. С. Алексеев, С. И. Архипов, В. М. Корельский, В. И. Леушин, и др. ; под ред. В. М. Корельского, В. Д. Переваловой. – М. : Юристъ, 1998. – 192 с.

17. Аникин А. С. Правомочие обладания как элемент субъективного исключительного права [Электронный ресурс] / А. С. Аникин. – Режим доступа : <http://koteh.ru/arbitrage/5133.html>.

18. Аникин А. С. Содержание и осуществление исключительных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. С. Аникин. – М., 2008. – 240 с.

19. Анисимов А. Л. Гражданско-правовая защита чести, достоинства и деловой репутации по законодательству Российской Федерации : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / А. Л. Анисимов. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – 224 с.

20. Анисимов А. Л. Честь, достоинство, деловая репутация: гражданско-правовая защита / А. Л. Анисимов. – М. : Юристъ, 1994. – 80 с.

21. Антимонов Б. С. Авторское право / Б. С. Антимонов, Е. А. Флейшиц. – М. : Юридическая литература, 1957. – 280 с.

22. Антонюк О. І. Інтерес як самостійний об'єкт цивільно-правового захисту / О. І. Антонюк // Охоронюваний законом інтерес в цивільному праві та процесі : матеріали круглого столу, 16 груд. 2005 р. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 76–78.

23. Апанасюк Н. П. Актуальные проблемы права на неприкосновенность жилья / Н. П. Апанасюк // Современное состояние исследования неимущественных правоотношений в науке гражданского права : сб. тезисов науч. докладов и сообщений круглого стола ; под науч. ред. В. А. Кройтора и С. А. Слипченко. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 95–97.

24. Апринич М. Л. Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений, не связанных с неимущественными : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. Л. Апринич – С-петерб. гос. ун-т. – СПб., 2001. – 24 с.

25. Апринич М. Л. Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. Л. Апринич. – С-петерб. гос. ун-т. – СПб., 2001. – 143 с.

26. Апрыткина Г. С. Защита деловой репутации юридических лиц и индивидуальных предпринимателей / Г. С. Апрыткина, Е. Г. Кислицын // Закон : Июль. – М., 2007. – С. 149–156.

27. Аристотель. Политика : собр соч. в 4 т. / Аристотель. – М., 1994. – Т. 4. – 400 с.

28. Аскназий С. И. Рецензия на книгу С. Н. Братуся «Юридические лица в советском гражданском праве» / С. И. Аскназий // Сов. государство и право. – 1948. – № 5. – С. 50–60.

29. Астахова М. А. Оборот в гражданском праве. Понятие, структура, разновидности / М. А. Астахова // Бюллетень нотариальной практики. – 2006. – № 4. – С. 2–6.

30. Астахова М. А. Объект субъективного гражданского права : понятие и признаки [Электронный ресурс] / М. А. Астахова // Гражданское право, 2006. – Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_2852.html.

31. Аукционы зарабатывают на Мадонне [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://circus.at.ua/news/2009-08-06-232>.

32. Байбак В. В. К вопросу об оборотоспособности обязательственных требований [Электронный ресурс] / В. В. Байбак. – Режим доступа : <http://www.kadis.ru/daily/index/html?id=25972>.

33. Балабанов М. Личная свобода (неприкосновенность личности, жилища, частной переписки и свобода передвижения) / М. Балабанов. – К. : Издание Е. М. Алексеевой, 1905. – 30 с.

34. Баранов В. М. Категория «частная жизнь» / В. М. Баранов // Право граждан на информацию и защита неприкосновенности частной жизни. – Н. Новгород, 1999. – С. 34–37.

35. Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь / А. Б. Барихин. – М. : Книжный мир, 2004. – 720 с.

36. Барон Ю. Система римского гражданского права : Вып. II. – Кн III : Вещное право / Ю. Барон. – К., 1888. – 181 с.

37. Бару М. И. Возмездность и безвозмездность в советском гражданском праве : автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.03 / М. И. Бару. – М., 1957. – 31 с.

38. Бахин С. В. О классификации прав человека, провозглашенных в международных соглашениях // Правоведение. – 1991. – № 2. – С. 41–51.

39. Бахрах Д. Н. Индивидуальные субъекты административного права / Д. Н. Бахрах // Государство и право. – 1994. – № 3. – С. 16–24.

40. Бачило И. Л. Информационное право. Роль и место в системе права Российской Федерации / И. Л. Бачило // Государство и право. – 2001. – № 2. – С. 5–14.

41. Бачинин В. А. Философия права и преступления / В. А. Бачинин. – Х. : Фолио, 1999. – 607 с.

42. Безлепки́н Б. Т. Судебная защита чести и достоинства граждан в охранительных отношениях / Б. Т. Безлепки́н // Правоведение. – 1990. – № 1. – С. 32–29.

43. Бейцун І. В. Об'єднання юридичних осіб в цивільному праві: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. В. Бейцун. – К., 2006. – 20 с.

44. Бекбаев Е. З. Проблема начала в теоретическом познании правовой системы (попытка обоснования) [Электронный ресурс]. – Астана. 2009. – Режим доступа : <http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum7129/item7140.html>.

45. Белов В. А. Гражданское право: Общая и Особенная части : учеб. / В. А. Белов. – М. : Центр ЮрИнфорР, 2003. – 960 с.

46. Белов В. А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: содержание и соотношение понятий / В. А. Белов // Объекты гражданского оборота : сб. ст.; отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – 542 с. (Анализ современного права).

47. Белова Д. А. Правовая охрана фирменных наименований и коммерческих обозначений в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2004. – 184 с.

48. Белявский А. В. Охрана чести и достоинства личности в СССР / А. В. Белявский, Н. А. Придворов. – М. : Юридическая литература, 1971. – 208 с.

49. Беляцкий С. А. Новое авторское право в его основных принципах [Электронный ресурс] / С. А. Беляцкий // Все права. – По изд. 1912 г. – Режим доступа : <http://www.allpravo.ru/library/doc1972p/instrum1973/>.

50. Бердяев Н. Судьба России / Н. Бердяев. – М., 1918. – 256 с.

51. Близнец И. А. Интеллектуальная собственность и закон. Теоретические вопросы ; Интеллектуальная собственность. Законодательство и практика применения : практ. пособие / И. А. Близнец. – М. : Гардарики, 1997. – 320 с.

52. Бобрик В. И. Договорное регулирование личных неимущественных отношений / В. И. Бобрик // Личные не-

имущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – 1040 с. – С. 229–245. – (Актуальные проблемы гражданского права).

53. Бобрик В. І. Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони : моногр. / В. І. Бобрик ; Наук.-дослід. ін-т приват. права і підприємниц. АПрН України. – К. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 208 с.

54. Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. І. Бобрик. – Х., – 2004. – 20 с.

55. Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. І. Бобрик. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ. – 2004. – 207 с.

56. Богатырев Ф. О. Интерес в гражданском праве [Электронный ресурс] / Ф. О. Богатырев // Журн. рос. права. – 2002. – Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_3304.html.

57. Богатых Е. А. Патентное право капиталистических и развивающихся государств / Е. А. Богатых, В. И. Левченко. – М. : Юридическая литература, 1978. – 200 с.

58. Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс] : полный текст 3-го изд., выпущ. изд-вом «Сов. энцикл.» в 1969–1978 гг. : в 30 т. – Режим доступа : <http://slovari.yandex.ru/dict/bse/article/00079/41500.htm>.

59. Большой экономический словарь / под ред. А. М. Азрилияна. – М., 1997. – 675 с.

60. Большой юридический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://zakoni.com.ua/node/352>.

61. Борисова В. І. Проблемні питання найменування юридичної особи / В. І. Борисова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті Василя Пилиповича Маслова «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства», 25 лют. 2011 р., Х. : Кроссруд, 2011. – С. 84–87.

62. Бороухин А. Е. Коммерческая информация в гражданско-правовом обороте [Электронный ресурс] / А. Е. Бороухин. – Режим доступа : <http://www.infolaw.hut.ru>.

63. Брагинский М. И. Договорное право. – Кн. 2 : Договоры о передаче имущества / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2000. – 800 с.

64. Брагинский М. И. Договорное право. Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 1997. – 682 с.

65. Братусь С. Н. О понятии гражданского оборота : докл. на заседании сектора гражд. права ВИЮН / С. Н. Братусь // Сов. государство и право. – 1949. – № 11. – С. 71–78.

66. Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права / С. Н. Братусь. – Госюриздат. – М., 1963. – 196 с.

67. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права / С. Н. Братусь. – М. : Госюриздат, 1950. – 367 с.

68. Быдлинский Ф. Основные положения учения о юридическом методе / Ф. Быдлинский // Вестн. гражд. права. – 2006. – № 1. – Т. 6. – С. 190–241.

69. Варул П. А. О структуре методологии гражданского права / П. А. Варул // Методология права: общие проблемы и отраслевые особенности. – Тарту : Изд-во Тартуского гос. ун-та. – 1988. – С. 170–193.

70. Васильева В. В. Ділова репутація регіону та соціальна відповідальність місцевого бізнесу [Електронний ресурс] / В. В. Васильева, О. Р. Васильченко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2009_28_1/40.pdf.

71. Васильева Е. Н. Гражданская правоспособность государства / Е. Н. Васильева [Електронний ресурс] // Субъекты гражданского права ; отв. ред. Т. Е. Абова, Москва, 2000. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/books/letter/222/%C0/16867#chapter>.

72. Васильева Е. Н. Оборотоспособность в сфере интеллектуальной собственности / Е. Н. Васильева // Государство и право. – 2011. – № 8. – С. 26–34.

73. Васьковська О. В. Конституційне право на мирні збори та механізм його реалізації в Україні : автореф. дис.

... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Васьковська. – К., 2007. – 20 с.

74. Васьковский Е. В. Учебник гражданского права / Е. В. Васьковский. – М. : Статут, 2003. – (Классика российской цивилистики). – 382 с.

75. Введение в философию : учеб. для вузов : в 2 ч. Ч. 2 / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1989. – 458 с.

76. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2007. – 992 с.

77. Венедиктова В. И. Гудвилл: Цена престижа фирмы / В. И. Венедиктова. – Х. : Консум, 1998. – 175 с.

78. Венедиктова И. В. Охраняемый законом интерес в гражданском праве : моногр. / И. В. Венедиктова. Х. : Точка, 2012. – 508 с.

79. Венедиктова І. В. Щодо визначення охоронюваного законом цивільного інтересу / І. В. Венедиктова // Охоронюваний законом інтерес в цивільному праві та процесі : матеріали круглого столу, 16 груд. 2005 р. – Х. : Харк. нац. ун-т внутріш. справ, 2006. – С. 28–31.

80. Венкштерн М. Основы вещного права / М. Венкштерн // Проблемы гражданского и предпринимательского права Германии ; пер. с нем. – М. : БЕК, 2001. – С. 161–226.

81. Верина О. В. Лицензионные договоры на объекты интеллектуальной собственности и информацию : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Верина. – М., 1997. – 143 с.

82. Верховный Суд Российской Федерации : обзор практики рассмотрения судами Рос. Федерации дел о защите чести, достоинства и деловой репутации, а также неприкосновенности частной жизни публичных лиц в области политики, искусства, спорта [Электронный ресурс] // Бюл. Верхов. Суда Рос. Федерации. – № 12. – 2007. – Режим доступа : <http://www.medialaw.ru/article10/7/27.htm>.

83. Вершина в развитии взрослого человека. Индивидуальность человека и его АКМЕ [Электронный ресурс] // HPSY.RU / публикации. – Режим доступа : <http://hpsy.ru/public/x808.htm>.

84. Вилейта А.П. Личные неимущественные правоотношения по советскому гражданскому праву : автореф.

дис. ... канд. юрид. наук / А. П. Вилейта. – Вильнюс, 1967. – 19 с.

85. Вилейта А. П. О сущности личных неимущественных прав, регулируемых советским гражданским правом / А. П. Вилейта // Труды АН Литовской ССР, 1966. – Сер. А. – С. 14–19.

86. Виханский О. С. Характеристика индивидуальности человека [Электронный ресурс] / О. С. Виханский. – Режим доступа : <http://www.roman.by/r-70716.html>.

87. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 / О. М. Вінник. – К., 2004. – 631 с.

88. Власова А. В. Структура субъективного гражданского права [Электронный ресурс] / А. В. Власова. – Юридическая Россия. Федеральный правовой портал. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=54944>.

89. Водяхін С. А. Документи як об'єкти цивільних прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 [Электронный ресурс] / С. А. Водяхін. – Одеса. – 2012. – Режим доступа : <http://mydisser.com/en/catalog/view/6/44/9048.html>.

90. Вознесенский А. А. Избранные экономические сочинения (1923–1941 гг.) / А. А. Вознесенский. – М. : Наука, 1985. – 304 с.

91. Волынкина М. В. Концепция исключительных прав и понятие интеллектуальной собственности в гражданском праве [Электронный ресурс] / М. В. Волынкина // Журнал российского права, 2007. – Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_3052.html.

92. Вопрос о праве человека на уважение личной и семейной жизни [Электронный ресурс] // Бюл. Европ. Суда по правам человека. – Рос. изд. – 2007. – № 2. – Режим доступа : <http://www.ourcourt.ru/practice/feder00/pr00842.htm>.

93. Гаврилов Э. П. Авторское право. Издательские договоры. Авторский гонорар / Э. П. Гаврилов. – М., Юридическая литература. – 1988. – 176 с.

94. Гаврилов Э. П. Права на интеллектуальную собственность в новом Гражданском кодексе РФ / Э. П. Гаврилов // Государство и право. – 1995. – № 11. – С. 63–64.

95. Гаврилов Э. П. Советское авторское право. Основные положения. Тенденции развития / Э. П. Гаврилов. – М. : Наука, 1984. – 222 с.

96. Гай. Институты / Гай ; пер. с лат. Ф. Дадынского ; под ред. В. А. Савельева, Л. Л. Кофанова. – М. : Юристъ, 1997. – 368 с.

97. Галлиани шокирован выдвинутыми против него обвинениями [Электронный ресурс] // РИА Новости. – 2003. – 5 февр. – Режим доступа : <http://www.Газета.ru>.

98. Гамбаров Ю. С. Курс гражданского права. Часть общая. – Т. 1 / Ю. С. Гамбаров. – СПб. – 1911. – 780 с.

99. Гамбаров Ю. С. Свобода и ее гарантии : популяр. социал.-юр. очерки / Ю. С. Гамбаров. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1910. – С. 107–109.

100. Гасанов К. К. Абсолютные права человека и ограничения прав [Электронный ресурс] / К. К. Гасанов, А. В. Стремоухов // Правоведение. – 2004. – № 1. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1164805>.

101. Генкин Д. М. Право собственности в СССР / Д. М. Генкин. – М. : Юридическая литература. – 1961. – 224 с.

102. Германов А. В. От пользования к владению и вещному праву [Электронный ресурс] / А. В. Германов. – М. : Статут, 2009. – 412 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/232082/>.

103. Герои «Ну, погоди!» возвращаются на экраны. [Электронный ресурс] : Режим доступа : <http://www.1tv.ru/news/print/98076>,

104. Гессень В. М. О неприкосновенности личности / В. М. Гессень. – СПб. : Общественная польза, 1908. – 68 с.

105. Гиллоу (Gillow) против Соединенного Королевства от 24 ноября 1986 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.srji.org/resources/search/41/>.

106. Гобешия Н. Носители чести и достоинства или деловой репутации: в общетеоретическом и юридическом смысле // Материалы науч.-практ. конф. «Судова практика у справах за позовами до ЗМІ», 13–14 трав. 1999 р. : у 2 т. – Т. 2. – К., 1999. — С. 283–293.

107. Головкин Р. Б. Правовое и моральное регулирование частной жизни в современной России : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Р. Б. Головкин. – Н. Новгород, 2005. – 516 с.

108. Головкин Р. Б. Сущность частной жизни [Электронный ресурс] / Р. Б. Головкин. – Режим доступа : <http://wivol.ru/7.html>.

109. Голофаев В. В. Фирменное наименование коммерческих организаций : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. В. Голофаев. – Екатеринбург. – 1999. – 20 с.

110. Голубев К. Защита деловой репутации юридических лиц / К. И. Голубев, С. В. Нарижный // Российская юстиция. – М., 1999. – № 7. – С. 24–25.

111. Голубев К. И. Компенсация морального вреда как способ защиты неимущественных благ личности / К. И. Голубев, С. В. Нарижный. – 3-е изд., испр. и доп. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – 327 с.

112. Голубева Т. С. Темперальная структура текстов дневников и воспоминаний : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.04 [Электронный ресурс] / Т. С. Голубева. – М., 1990. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/temperalnaya-struktura-tekstov-dnevnikov-i-vospominanii>.

113. Гом'єн Д. Короткий путівник по Європейській конвенції з прав людини / Д. Гом'єн ; [перекл. з англ. Т. Іваненко та О. Павличенка]. – Львів : Кальварія, 1998. – 172 с.

114. Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / К. О. Гориславський. – Донецьк. – 2003. – 201 с.

115. Горобець Н. О. Право на недоторканність житла: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – 22 с.

116. Горобець Н. О. Право на недоторканність житла: цивільно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Горобець. – Х., 2009. – 199 с.

117. Городов О. А. Интеллектуальная собственность: правовые аспекты коммерческого использования : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / О. А. Городов. – СПб., 1999. – 364 с.

118. Горшенев А. Теоретические вопросы личных конституционных прав советских граждан / А. Горшенев. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1972. – 114 с.

119. Гражданский кодекс Украины. Комментарий научно-практический [Электронный ресурс] : Правовой портал Украины LEX. – Режим доступа : http://ukrpravo.at.ua/index/pravo_na_vybor_roda_zanjatij/0-1799.

120. Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др.; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. – 440 с.

121. Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1996. – 600 с.

122. Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 2 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1998. – 784 с.

123. Гражданское право : учеб. в 3 т. – Т. 3 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ПРОСПЕКТ, 1998. – 592 с.

124. Гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : БЕК, 1998. – 816 с.

125. Гражданское право : учеб. для вузов : в 2 т. – Т. 1. / под ред. Е. А. Суханова. – М. : БЕК, 1994. – 619 с.

126. Гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 2. Полутом 1 / отв. ред. Е. А. Суханов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : БЕК, 2000. – 704 с.

127. Гражданское право : учеб. : в 3 т. – Т. 1 / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева [и др.] ; под ред. А. П. Сергеева. – М. : РГ-Пресс, 2010. – 1008 с.

128. Гражданское право : учеб. / под ред. С. П. Гришаева. – М. : Юристъ, 1998. – 484 с.

129. Гражданское право : учеб. : Т. 1 / под ред. М. М. Агаркова и Д. М. Генкина. – М., 1944. – 563 с.

130. Гражданское право : учеб. : Ч. 1 / под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева. – М. : Юристъ, 1997. – 472 с.

131. Гражданское право : Ч. 1 / отв. ред. Я. Ф. Миколенько, П. Е. Орловский. – М. : Юрид. изд-во 1 тип. НКПС, 1938. – 282 с.

132. Грибанов В. П. Гражданско-правовая охрана имущественных и личных прав советских граждан / В. П. Грибанов // Советское государство и право. – М. : Наука, 1974. – № 12. – С. 120–127.

133. Грибанов В. П. Интерес в гражданском праве / В. П. Грибанов // Осуществление и защита гражданских прав. – М. : Статут, 2000. – 411 с.

134. Grimm Д. Д. Лекции по догме римского права / Д. Д. Гримм. – М., 2003. – 496 с.

135. Гримм Д. Д. Юридическое отношение и субъективное право / Д. Д. Гримм // Журнал Министерства юстиции. – 1897. – № 4. – С. 1–35.

136. Гуго К. Право на свое изображение / К. Гуго : пер. с нем. – Вильна : Тип. Свято-духов. братства, 1897. – 58 с.

137. Гулидов А. И. Существует ли «стрела времени»? [Электронный ресурс] / А. И. Гулидов, Ю. И. Наберухин. – Режим доступа : http://www.philosophy.nsc.ru/journals/philscience/2_03/00_NAVER.htm.

138. Гулиев В. Е. Социалистическая демократия и личные права / В. Е. Гулиев, Ф. М. Рудинский. – М. : Юридическая литература, 1984. – 192 с.

139. Гульбин Ю. Особенности исключительных прав на объект интеллектуальной собственности / Ю. Гульбин // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2003. – № 3. – С. 20–25.

140. Гумаров И. Понятие вещи в современном гражданском праве России / И. Гумаров // Хозяйство и право. – 2000. – № 3. – С. 81–84.

141. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества [1830–1835] / В. Гумбольдт // Избранные труды по языкознанию. – М., 1984. – 400 с.

142. Давыдова Г. Н. Юридические процедуры в гражданском праве. Общая характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г. Н. Давыдова. – Казань, 2004. – 27 с.

143. Давидова Н. О. Особисті немайнові права : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. О. Давидова. – К. : Ін Юре, 2008. – 160 с.

144. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. – Т. I / В. Даль. – М. : Русский язык, 2000. – 699 с.

145. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. Т. II / В. Даль. – М. : Русский язык, – 2000. – 779 с.

146. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. – Т. III / В. Даль. – М. : Русский язык, – 2000. – 555 с.

147. Дар Т. Пока человек жив, он обречен от чего-то зависеть [Электронный ресурс] / Т. Дар. – Режим доступа : <http://www.arhpress.ru/neboz/2007/6/26/6.shtml>.

148. Дело «Pompidou v. L'Express», 4 апреля 1970 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.adilsoz.kz/old/l&l/2002/06/03/01page.htm#Право%20на%20собственное%20изображение>.

149. Дельцова Н. В. Объекты интеллектуальной собственности: система признаков и система правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Дельцова. – Самара, 2004. – 175 с.

150. Демидов А. И. О методологической ситуации в правоведении / А. И. Демидов // Правоведение. – 2001. – № 4. – С. 14–22.

151. Денежный оборот и денежная масса, которая его обслуживает: Сущность и экономическая основа денежного оборота [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kredithelper.ru/oborot-denezhnyj1.html>.

152. Джабаева А. С. Имущественное право как объект гражданского оборота [Электронный ресурс] / А. С. Джабаева // Сибир. юрид. вестн. – 2003. – № 3. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1138745>.

153. Дженіс М. Європейське право у галузі прав людини: джерела та практика застосування / М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі ; пер. з англ. – К. : АртЕк, 1997. – 624 с.

154. Джордж Клуни против вторжения в частную жизнь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravo.ru/interpravo/news/view/15790/>.

155. Дзера Ю. М. Теоретико-правові підходи щодо участі держави у цивільних відносинах та її правосуб'єктності [Електронний ресурс] / Ю. М. Дзера // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 66–71. – Режим доступа : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10djmtip.pdf>.

156. Дідук А. Г. Правовий режим конфіденційної інформації: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Г. Дідук. – Х., 2008. – 21 с.

157. Динько О. Ф. Зміст і гарантії забезпечення свободи пересування людини та громадянина в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. Ф. Динько. – К., 2003. – 18 с.

158. Дождев Д. В. Римское частное право : учеб. для вузов / Д. В. Дождев ; под ред. чл.-кор. РАН, проф. В. С. Нерсесянца. – М. : ИНФА*М-НОРМА, 1996. – 704 с.

159. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В. А. Дозорцев ; Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – 416 с.

160. Дозорцев В. А. Информация как объект исключительного права [Электронный ресурс] / В. А. Дозорцев // Дело и право. – 1996. – № 4: Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/comm/3953/>.

161. Дозорцев В. А. Комментарий к схеме «Система исключительных прав» / В. А. Дозорцев // Дело и право. – 1996. – № 4. – С. 39–43.

162. Дозорцев В. А. Объекты права государственной социалистической собственности и их классификация / В. А. Дозорцев // Сов. государство и право. – 1949. – № 1. – С. 55–63.

163. Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сб. статей. – М. : Городец, 2000. – С. 287–320.

164. Дозорцев В. А. Творческий результат: система правообладателей / В. А. Дозорцев // Вестник ВАС РФ. – 2002. – № 11. – С. 277–337.

165. Документознавство: Основні терміни та поняття [Електронний ресурс]. – Режим доступа : 500

<http://softacademy.inpu.edu.ua/Programs/Dokumentoznavstvo/3.html>

166. Доценко О. М. Правове регулювання поширення інформації в мережі Інтернет (цивільно-правовий аспект) / О. М. Доценко. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – 125 с.

167. Драгоценности Марии Калласс ушли с молотка по рекордной цене [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://alex.imenno.ru/ru/article.sdf/news/cultura?item=21&id=42973>.

168. Дробышевская Т. В. Личные неимущественные права граждан и их гражданско-правовая защита : моногр / Т. В. Дробышевская. – Красноярск : Краснояр. гос. ун-т, 2001. – 131 с.

169. Дювернуа Н. Л. Чтения по гражданскому праву [Електронний ресурс] / Н. Л. Дювернуа. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1902. – Режим доступу :
<http://forum.yurclub.ru/index.php?download=352>.

170. Дюма Р. Литературная и художественная собственность. Авторское право Франции : 2-е изд. / Р. Дюма ; пер. с фр. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 384 с.

171. Д'ячкова Н. А. Опіка як спосіб охорони майнових прав фізичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. А. Д'ячкова. – К., 2006. – 21 с.

172. Европейський суд з прав людини. Справа «Юдження Мішелідоу, Міхаель Тимвіос та Дімейдс проти Туреччини» // Юридичний журнал. – 2003. – № 12. – С. 117–118.

173. Европейский Суд по правам человека : обзор европейской правоприменительной практики и хроника обращений из стран СНГ и Прибалтики (1998–2004 гг.). – М. : Ин-т проблем информ. права, 2004. – 176 с. – (Журналистика и право; вып. 42).

174. Евтеева Е. Горячий спор за имя Тая // Юридическая практика. – № 5 (318). – 03.02.2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.yurpraktika.com/article.php?id=10002788>.

175. Егоров К. Ф. Личные неимущественные права граждан СССР / К. Ф. Егоров // Вопр. сов. права : ученые зап. ЛГУ. Сер. юрид. наук. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1953. – Вып. 4. (№ 151). – С. 139–157.

176. Егоров Н. Д. Гражданско-правовое регулирование общественных отношений: единство и дифференциация / Н. Д. Егоров. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – 176 с.

177. Егоров Н. Д. Гражданско-правовое регулирование экономических отношений : учеб. пособ. / Н. В. Егоров. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1987. – 214 с.

178. Егоров Н. Д. Личные неимущественные права граждан и организаций как институт советского гражданского права // Правоведение. – 1984. – № 6. – С. 30–38

179. Ем В. Категория обязанности в советском гражданском праве (вопросы теории) : дис. ... канд. юрид. наук / В. Ем ; МГУ. – М., 1981. – 209 с.

180. Еременко В. И. Гражданский кодекс Российской Федерации и интеллектуальная собственность / В. И. Еременко // Государство и право. – 2003. – № 1. – С. 35–49.

181. Еременко В. Об интеллектуальной собственности в гражданском кодексе РФ [Электронный ресурс] / В. Еременко. – Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/comm/5050>.

182. Еременко В. Содержание и природа исключительных прав (интеллектуальной собственности) / В. Еременко // Интеллектуальная собственность. – 2000. – № 4. – С. 28–38.

183. Ермолова О. Н. Нематериальные блага и их защита : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. Н. Ермолова. – Саратов, 1998. – 22 с.

184. Ермолова О. Н. Проблемы теории нематериальных благ : науч. моногр. / О. Н. Ермолова, А. В. Трофименко. – М. ; Реабилитация, 2008. – 288 с.

185. Ефективність рішень Європейського суду з прав людини, або справи, розглянуті з 1959 по 1998 рік [Електронний ресурс] / (текст з вебсайту Український портал практики Європейського суду з прав людини) // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 1999. – № 4. – Режим доступу: <http://www.eurocourt.org.ua/Article.asp?Aldx=112>.

186. Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканість ділової репутації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. С. Жидкова. – Х., 2008. – 20 с.

187. Житлове законодавство України / укл. : М. К. Галянтич, Г. І. Коваленко – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 480 с.

188. Жуков В. И. Гражданское законодательство и институт интеллектуальной собственности / В. И. Жуков // Вопр. изобретательства. – 1989. – № 8. – С. 13–14.

189. Жуков В. И. Количественные и качественные методы в методологии гражданского права / В. И. Жуков // Методологія наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – С. 27–31.

190. Жуков В. И. Методология подхода к объектам информатики как к объектам гражданского правоотношения / В. И. Жуков // Социальные и правовые вопросы развития вычислительной техники и научно-технического творчества. Труды по социальным проблемам кибернетики : Ученые зап. Тартуского гос. ун-та. – Тарту. – 1989. – С.127–137.

191. Жуков В. И. Правовой режим нетипичных объектов интеллектуальной собственности / В. И. Жуков // Правовое государство. Проблемы правотворчества. – Тарту. – 1989. – С. 191–197.

192. За красавиц во всю глотку // Томас. – 2003. – № 2. – С. 8.

193. Завадский А. В. О праве на собственное изображение / А. В. Завадский. – Казань, 1909. – 30 с.

194. Загальна теорія держави і права : підруч. [для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В.Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.

195. Захаров Д. Н. Теоретические и практические проблемы защиты личных неимущественных прав граждан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Д. Н. Захаров. – М., 2007. – 34 с.

196. Зенин И. А. Наука и техника в гражданском праве / И. А. Зенин. – М. : Изд-во МГУ, 1977. – 208 с.

197. Зенин И. А. Рынок и право интеллектуальной собственности / И. А. Зенин // Вопросы изобретательства. – 1991. – № 3. – С. 166–169.

198. Знаменитости продаются [Электронный ресурс] // Газета.Ru. – Режим доступа : <http://www.gazeta.ru/2003/02/17/imenaznamenii.shtml>.

199. Иваненко В. А. Социальные права человека и социальные обязанности государства : международные и конституционные правовые аспекты / В. А. Иваненко, В. С. Иваненко – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 404 с.

200. Иваненко Ю. Г. Деловая репутация юридических лиц и ее правовая защита / Ю. Г. Иваненко // Законодательство. – М., 2000. – № 10. – С. 6–11.

201. Иваненко Ю. Г. Правовая защита деловой репутации юридических лиц / Ю. Г. Иваненко // Российская юстиция. – М. : Юридическая литература, 2000. – № 10. – С. 24–26.

202. Иванов А. А. Вещное право / А. А. Иванов // Правоведение. – 1992. – № 1. – С. 115–120.

203. Иванов А. Б. Фирменное наименование как средство индивидуализации субъектов предпринимательской деятельности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Б. Иванов. – М., 2010. – 33 с.

204. Иванов О. В. Проблемы правовой охраны личных неимущественных благ граждан в социалистическом обществе / О. В. Иванов // Актуальные проблемы социалистического государственного управления. – Иркутск ; Варшава, 1973. – С. 51–73.

205. Иванский В. П. Правовая защита информации о частной жизни граждан: Опыт современного правового регулирования : моногр. / В. П. Иванский. – М. : Рос. ун-т дружбы народов, 1999. – 276 с.

206. Ивин А. А. Логика : учеб. для гуманит. фак. [Электронный ресурс] / А. А. Ивин. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2002. – (Б-ка Фонда содействия развитию психической культуры). – Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/ivina01/txt03.htm>.

207. Измайлова Н. С. Неприкосновенность частной жизни в гражданском праве: на примере права Великобритании, США и России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. С. Измайлова. – М., 2009. – 29 с.

208. Ильков С. В. Все о сделках / С. В. Ильков. – СПб. : Изд. дом «Герда», 2000. – 352 с.

209. Институции Юстиниана / пер. с лат. Д. Расснера; под ред. Л. Л. Кофанова, В. А. Томсинова – М. : Зерцало, 1998. – 400 с. – (Памятники римского права).

210. Ионас В. Я. Критерий творчества в авторском праве и судебной практике / В. Я. Ионас. – М. : Юридическая литература, 1967. – 137 с.

211. Ионас В. Я. Произведения творчества в гражданском праве / В. Я. Ионас. – М. : Юридическая литература, 1972. – 168 с.

212. Иоффе О. С. Гражданско-правовая охрана интересов личности / О. С. Иоффе, Б. Б. Черепашин, Ю. Л. Толстой и др. / под ред. Б. Б. Черепашина. – М. : Юридическая литература, 1969. – 255 с.

213. Иоффе О. С. Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права» / О. С. Иоффе. – М. : Статут, 2000. – 777 с. – (Классика российской цивилистики).

214. Иоффе О. С. Личные неимущественные права и их место в системе советского гражданского права / О. С. Иоффе // Сов. государство и право. – 1966. – № 7. – С. 51–59.

215. Иоффе О. С. Об основных вопросах советского гражданского права / О. С. Иоффе // Вопр. сов. права : ученые зап. ЛГУ. Сер. юрид. наук. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1953. – Вып. 4. – С. 3–74.

216. Иоффе О. С. Правоотношение по советскому гражданскому праву / О. С. Иоффе // Избранные труды : в 4 т. – Т. 1 – СПб. : Юридический центр Пресс, 2000. – С. 31–193.

217. Иоффе О. С. Советское гражданское право / О. С. Иоффе. – М. : Юридическая литература, 1967. – 494 с.

218. Иванов С. О. До питання поділу юридичних осіб на юридичні особи приватного та публічного права /

С. О. Иванов // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3 (15). – С. 100–106.

219. Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28.03.2007 № 01-8/184 «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_184600-07.

220. К вопросу о доменном имени как объекте исключительного права [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.parkmedia.ru/lib.asp?ob_no=1086.

221. Кавелин К. Д. Права и обязанности по имуществам и обязательствам в применении к русскому законодательству. Опыт систематического обозрения / К. Д. Кавелин // Избр. произв. по гражданскому праву. – М., 2003. – 722 с.

222. Калакаускас И. Сколько стоит попасть в гости к президенту Эстонии [Електронний ресурс] / И. Калакаускас ; ПЛН. – Псков. – 2007. – 14 июня. – Режим доступу : <http://pln-pskov.ru/arhiv/42492.html>.

223. Калітенко О. М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. М. Калітенко. – Х., 2001. – 20 с.

224. Кальченко Н. В. Право человека и гражданина на жизнь и его гарантии в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Кальченко. – Волгоград, 1995. – 208 с.

225. Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (исключительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. – М. : Норма – Инфра-М, 2000. – 480 с.

226. Кандричина Т. К. Логика : Учеб.-метод. пособ. Минск, Междунар. ин-т труд. и социальн. отношений. 2003. – 347 с.

227. Канина И. А. Частная жизнь в сфере права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / И. А. Канина. – Тамбов, 2006. – 24 с.

228. Кант И. Метафизика нравов. Введение в учение о праве / И. Кант. – СПб : Наука, 1995. – 528 с.

229. Карсавин Л. П. Философия истории / Л. П. Карсавин. – СПб., 1923. – 351 с.

230. Карташкин В. А. Проблема свободы и прав человека в современной идеологической борьбе / В. А. Карташкин, Н. М. Кейзеров, Д. А. Керимов, И. А. Ледах, и др.; под ред. : Д. А. Керимова, В. М. Чхиквадзе. – М. : Политиздат, 1986. – 319 с.

231. Карташов В. Н. Неприкосновенность частной жизни как универсальный принцип права / В. Н. Карташов // Право граждан на информацию и защита неприкосновенности частной жизни. – Н. Новгород, 1999. – С. 73–76.

232. Кацалов В. П. Частная жизнь как правовая категория / В. П. Кацалов // Право граждан на информацию и защита неприкосновенности частной жизни. – Н. Новгород, 1999. – С. 200–201.

233. Кашанин А. В. О проблеме распоряжения личными неимущественными правами автора [Электронный ресурс] / А. В. Кашанин // Вестник гражданского права. – М. : Издат. дом В. Ема, 2009. – № 4. – 43–98. – Режим доступа : <http://www.hse.ru/org/persons/1230371>.

234. Кейзеров Н. М. Об особенностях и некоторых проблемах правовой защиты интеллектуальной собственности / Н. М. Кейзеров // Советское государство и право. – 1999. – № 10. – С. 90–97.

235. Кемеров В. Философская энциклопедия [Электронный ресурс]. – В. Кемеров. – Панпринт, 1998 г. – Режим доступа : <http://terme.ru/dictionary/183/word/%CC%C5%D2%CE%C4+%C0%CB%DC%D2%C5%D0%CD%C0%D2%C8%C2>.

236. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов. – М., 2000. – 399 с.

237. Керимов Д. А. Методология права : Предмет, функции, проблемы философии права: 4-е изд. / Д. А. Керимов. – М. : Изд-во СГУ, 2008. – 521 с.

238. Кечекьян С. Ф. Нормы права и правоотношения / С. Ф. Кечекьян // Советское государство и право. – 1955. – №12. – С. 22–27.

239. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С. Ф. Кечекьян. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – 187 с.

240. Килкэли У. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод / У. Килкэли, Е. А. Чепранова. – М. : Рос. академ. правосудия, 2001. – 600 с.

241. Кібенко О. Р. Парадокси нового ЦК / О. Р. Кібенко // Юрид. газ. – 2004. – № 10.

242. Клаудиа Шиффер находится на шестом месяце беременности [Электронный ресурс] // NEWSru.com: самые быстрые новости. – 2002. – 29 июля. – Режим доступа : <http://www.NEWSru.com/cinema/29jul2002/claudia.html>.

243. Клименко О. М. Особливості правового становища держави як суб'єкта приватного (цивільного) права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. М. Клименко. – К., 2006. – 222 с.

244. Кобзарь В. И. Логика : учеб. пособ. для студ. гуманитар. фак. / В. И. Кобзарь ; С.-Петербург. гос. ун-т. – СПб., 2001. – 140 с.

245. Ковалевский М. М. Учение о личных правах / М. М. Ковалевский. – М. : Издание В. М. Саблина, 1906. – 42 с.

246. Кодинец А. А. Теоретические аспекты юридической природы прав на результаты интеллектуальной, творческой деятельности и средства индивидуализации / А. А. Кодинец // Альманах цивилистики : сб. стат. – Вып. 4 / под ред. Р. А. Майданчика. – К. : Алеута ; ЦУЛ, 2011. – С. 250–269.

247. Кодинец А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України : дис. канд. ... юрид. наук. – К., 2006. – 219 с.

248. Кодифікація приватного (цивільного) права України / А. С. Довгерт, О. А. Підпригора, Д. В. Боброва та ін. ; за ред. А. С. Довгерта. – К. : Укр. центр правничих студій, 2000. – 336 с.

249. Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 336 с.

250. Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / 508

В.Колосов, М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – №4. – Режим доступа : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf.

251. Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / В.Колосов, М. Шварц // Журнал «Интеллектуальная собственность: Авторское право и смежные права. – 2008. – №5. – Режим доступа : http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf.

252. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой (постатейный) / рук. автор. коллектива и ответств. ред. О. Н. Садилов. – М. : Юрид. фирма КОНТРАКТ; ИНФРА. – М., 1998. – 799 с.

253. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Электронный ресурс] // Верхов. Рада України. – Режим доступа: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

254. Конверський А. Є. Логіка: Підручник для студентів юридичних факультетів / А. Є. Конверський. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 304 с.

255. Конституция Российской Федерации. Комментарий / [Т. Е. Абова, Е. Б. Абросимова, В. К. Андреев и др.] ; под общ. ред. Ю. М. Батурина, Р. Г. Орехова, Б. Н. Топорнина. – М. : Юрид. лит., 1994. – 624 с.

256. Копылов В. А. Информационное право : учеб. : 2-е изд., перераб. и доп. : / В. А. Копылов. – М. : Юристъ, 2002. – 512 с.

257. Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права / Н. М. Коркунов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 430 с.

258. Коркунов Н. М. Русское государственное право. – Т. I (Введение и общая часть) / Н. М. Коркунов. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1908. – 623 с.

259. Космодинамика. Теория основ строения материального мира. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.galakt.name/ksm1.html>.

260. Кохановская Е. В. К вопросу об общих положениях о праве интеллектуальной собственности в Гражданс-

ком кодексе Украины / Е. В. Кохановская // Альманах цивилистики. – Вып. 4. : сб. ст. / под ред. Р. А. Майданчика. – К. : Алеута ; ЦУЛ.– 2011. – 420 с.

261. Кохановский В. Философия для аспирантов : учеб. пособ. [Электронный ресурс] В. Кохановский. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/kohanov/05.php.

262. Кохановська О. В. Інформація як нематеріальне благо та захист інформаційних прав згідно з Цивільним кодексом України [Електронний ресурс] / О. В. Кохановська. – Режим доступу : <http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/20A5233EE21449ADC22570F3004D5A9C>.

263. Кохановська О. В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві : моногр. / О. В. Кохановська. – К. : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2006. – 463 с.

264. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Кохановська. – К., 2006. – 34 с.

265. Кравченко С. Геометрия физического пространства [Электронный ресурс] / С. Кравченко. – Режим доступа : <http://www.new-idea.narod.ru/gfp.htm>.

266. Красавчиков О. А. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений и Свод законов Советского гос-ва / О. А. Красавчиков // Проблемы гарантий осуществления и защиты прав граждан : материалы науч.-практ. конф., посвященной 175-летию возобновления Тартуского ун-та. – Тарту : Изд-во Тартуского гос. ун-та, 1977. – С. 12–18.

267. Красавчиков О. А. Категории науки гражданского права / О. А. Красавчиков // Избранные труды : в 2 т. Т. 2. – М. : Статут, 2005. – 494 с. – (Классика российской цивилистики).

268. Красавчиков О. А. Охрана интересов личности и Свод законов Советского государства / О. А. Красавчиков // Гражданско-правовая охрана личности в СССР. – Свердловск, 1977. – С. 5–33.

269. Красавчиков О. А. Советская наука гражданского права (понятие, предмет, состав и система) / О. А. Красавчиков // Ученые труды Свердл. юрид. ин-та. Сер. «Гражданское право». – Т. 6. – Свердловск : Унив. тип., 1961. – 824 с.

270. Красавчиков О. А. Советский гражданский оборот (понятие и основные звенья) / О. А. Красавчиков // Ученые записки Свердловского юридического института. Сер. «Вопр. гражданского, трудового права и гражданского процесса». – М. : Госюриздат, 1957. – Т. 5. – С. 3–12.

271. Красавчиков О. А. Творчество и гражданское право (понятие, предмет и состав подотрасли) / О. А. Красавчиков // Правоведение. – 1984. – № 3. – С. 15–16.

272. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве / О. А. Красавчиков. – М. : Госюриздат, 1958. – 182 с.

273. Красавчикова Л. О. Личная жизнь граждан под охраной закона / Л. О. Красавчикова. – М. : Юридическая литература, 1983. – 160 с.

274. Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. О. Красавчикова. – Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 1994. – 43 с.

275. Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург, 1994. – 435 с.

276. Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. – Екатеринбург : Уральские военные вести, 1994. – 200 с.

277. Красицька Л. В. Право громадян на життя, здоров'я, свободу і особисту недоторканність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Красицька. – Х. : Ун-т внутр. справ. – 1999. – 19 с.

278. Красицька Л. В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян : моногр. / Л. В. Красицька. – Донецьк, 2002. – 164 с.

279. Краткий англо-русский толковый словарь учетно-финансовых терминов и понятий. – М. : РАМЭ, 1996. – 226 с.

280. Краткий энциклопедический словарь. – М., 1987. – 386 с.

281. Кривошеїна І. В. Фірмове найменування : регулювання та правова природа за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. В. Кривошеїна. – К., 2007. – 204 с.

282. Кримінальний кодекс України. Коментар [Електронний ресурс] : А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук, О. О. Дудоров, М. І. Мельник, А. А. Музика, В. О. Навроцький, А. М. Ришелюк, М. І. Хавронюк. Юрисконсульт. Народний правовий портал. – Режим доступу : <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/uk/81-uky/1847-163.html>.

283. Крупнейший сборник онлайн-словарей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.onlinedics.ru/slovar/biz/v/vybor.html>.

284. Крупнейший сборник онлайн-словарей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.onlinedics.ru/slovar/fil/v/vybor.html>.

285. Крупнейший сборник онлайн-словарей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.onlinedics.ru/slovar/ojegov/v/vybrat.html>.

286. Кужукеева Г. Право на частную жизнь и право на свободу выражения: проблемы соотношения [Електронний ресурс] / Г. Кужукеева. – Интерьюс Нетуорк в Казахстане. – Режим доступу : <http://medialaw.asia/node/4318>.

287. Кузнецова Н. С. Гражданское общество и личные неимущественные права / Н. С. Кузнецова // Личные неимущественные права : проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – (Актуальные проблемы гражданского права). – С. 38–49.

288. Кузнецова Н. С. Совершенствование механизма правового регулирования гражданских правоотношений / 512

Н. С. Кузнецова // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання) : матер. міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 10 листопада 2011 року. – К. : Алетра, 2012. – С. 47–50.

289. Кузнецова Н. С. Найменування юридичної особи і комерційне (фірмове) найменування: проблема співвідношення, регулювання і захисту / Н. С. Кузнецова, О. В. Кохановська // Правова охорона комерційних позначень в Україні : проблеми теорії і практики: зб. наук. статей / за заг. ред. Ю. С. Шемшеченка, Ю. Л. Бошицького. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – С. 448–459.

290. Кузьмина И. Понятие жилого помещения / И. Кузьмина // Рос. юстиция. – 2001. – № 9. – С. 40–45.

291. Кулагин М. И. Предпринимательство и право: опыт Запада // М. И. Кулагин. – Избранные труды. – М., 1997. – С. 184–291.

292. Кулигин В. Физика и философия физики [Электронный ресурс]. – В. Кулигин, Г. Кулигина, М. Корнева. – Режим доступа : <http://www.bestreferat.ru/referat-9286.html>.

293. Кун Томас С. Структура научных революций / Т. Кун ; пер. с англ. ; общ. ред. и послесл. С. Р. Никулинского и Л. А. Марковой. – 2-е изд. – М. : Прогресс, 1977. – 300 с.

294. Куц В. Н. Методология и методика уголовно-правового исследования / В. Н. Куц // Методология наукового дослідження у галузі права: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 160 с.

295. Кушнарченко Н. Н. Документоведение : учеб. [Электронный ресурс] / Н. Н. Кушнарченко. – 8-е изд., стер. – К. : Знання, 2008. – 459 с. – (Высшее образование XXI века). – Режим доступа : http://www.center.crimea.ua/library_hdak/kuhnarenko_dokum_gl_1.htm.

296. Лавренюк А. В. Субъекты публичного права : Теоретико-правовое исследование : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12. 00. 01 / А. В. Лавренюк. – М., 2007. – 23 с.

297. Лалетин А. П. Основные понятия физики [Электронный ресурс] / А. П. Лалетин. – Режим доступа : http://www.ufostation.net/readarticle.php?article_id=309.

298. Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика / В. А. Лапач. – М. : Юридический центр Пресс. – 2002. – 568 с.

299. Латыев А. Н. К вопросу об абсолютности вещных прав. Цивилистические исследования / А. Н. Латыев // Ежегодник гражданского права. Вып. 2-й. (2005) / под ред. Б. Л. Хаскельберга, Д. О. Тузова. – М. : Статут, 2006. – 688 с.

300. Латыев А. Н. К вопросу об объектах вещных прав [Электронный ресурс] / А. Н. Латыев. – Режим доступа : http://www.webknow.ru/pravo_00381.html.

301. Лебедева Н. Н. Биометрия и право на неприкосновенность частной жизни / Н. Н. Лебедева // Обеспечение прав граждан и интересы государства в современном обществе : материалы Всерос. науч.-практ. конф. (17–18 дек. 2004 г.) – Муром, 2004. – С. 32–35.

302. Лившиц Р. З. Субъективные права [Электронный ресурс] / Р. З. Лившиц. – Режим доступа : <http://pohodu.com/>.

303. Лиза-Мария Пресли продала отца [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.interesno.name/node/286>.

304. Липшиг Д. Авторское право и смежные права / Пер. с фр.; предисл. М. Федотова. – М. : Изд-во ЮНЕСКО, 2002. – 788 с.

305. Лисицин Ю. П. Здоровье населения и современные теории медицины. – М. : Медицина, 1982. – 326 с.

306. Личная переписка Романовых продана за 390 тыс. долларов [Электронный ресурс] // Дело. – Режим доступа : <http://delo.ua/lifestyle/lichnaja-perepiska-romanovyh-r-148628/>.

307. Личные письма принцессы Дианы ушли с молотка за 22 тыс. фунтов стерлингов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://txt.newsru.com/world/22mar2002/diana.html>.

308. Личный архив Конан Дойля продан за 1 млн фунтов стерлингов [Электронный ресурс] // Электронні вісті. – 20.05.2004. – Режим доступа : <http://elvisti.com/node/43596>.

309. Лісничка Т. В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканість) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. В. Лісничка. – Х., 2007. – 20 с.

310. Логіка : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Д. Титов, С. Д. Цалін, О. П. Невельська-Гордєєва та ін.; за заг. ред. проф. В. Д. Титова. – Х.: Право, 2005. – 208 с.

311. Лукич Р. Методология права / Р. Лукич [пер. с сербскохорватского В. М. Кулистикова; под ред. и с вступительной статей Д. А. Керимова]. – М. : Прогресс. – 1981. – 304 с.

312. Луценко Е. В. Опыт исследования высших форм сознания Информация, как чистый товар [Электронный ресурс] / Е. В. Луценко. – Режим доступа : http://polbu.ru/lucenko_experience/ch54_i.html.

313. Лысенко А. Н. «Бестелесные вещи» в гражданском праве: подходы к определению содержания [Электронный ресурс] / А. Н. Лысенко. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/civil/article118.html>.

314. Любовные послания отвергнутой Мадонны будут проданы в Нью-Йорке [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://5-1.net/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=1.

315. Магазинер Я. М. Объект права / Я. М. Магазинер // Очерки по гражданскому праву : сб. ст. – Л., 1957. – С. 65–78.

316. Майданик Р. А. Неимущественные оборотоспособные правоотношения как предмет гражданского права Украины / Р. А. Майданик // Альманах цивилистики. – Вып. 1. – 2008. – С. 32–59.

317. Малейн Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР / Н. С. Малейн. – М. : Юридическая литература, 1981. – 216 с.

318. Малеина М. Н. Защита личных неимущественных прав советскими гражданами / М. Н. Малеина. – М. : Знание, 1991. – 128 с.

319. Малеина М. Н. Защита чести, достоинства, деловой репутации предпринимателя / М. Н. Малеина // Законодательство и экономика. – 1993. – № 24. – С. 18–22.

320. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – М. : МЗ Пресс, 2000. – 244 с.

321. Малеина М. Нематериальные блага и перспективы их развития / М. Малеина // Закон. – 1995. – № 10. – С. 102–105.

322. Малеина М. Н. Содержание и осуществление личных неимущественных прав граждан: проблемы теории и законодательства / М. Н. Малеина // Государство и право. – 2000. – № 2. – С. 16–21.

323. Малиновский Д. А. О классификации субъективных гражданских прав / Д. А. Малиновский // Юрист. – 2002. – № 3. – С. 17–23.

324. Малиновский Д. А. Понятие субъективного венного права / Д. А. Малиновский // Юрист. – 2001. – №12. – С. 7–17.

325. Малько А. В. Субъективное право и законный интерес / А. В. Малько // Правоведение. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та. – 1998. – № 4. – С. 58–70.

326. Мальський М. Захист ділової репутації юридичної особи (Недоліки українського законодавства) / М. Мальський // Юридична газета. – № 20. – 2011. – С. 18–24.

327. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Малюга. – К., 2004. – 202 с.

328. Маркарян Р. В. Безымянная «Звезда» [Электронный ресурс] // Человек и закон. – № 10. – 2004. – Режим доступа : <http://www.russich.ru/zverev.shtml>.

329. Маркс К. Заметки о новейшей прусской цензурной инструкции / К. Маркс, Ф. Энгельс // Соч. – 2-е изд. – Т. 1. – 525 с.

330. Мармазов В. Про телеологічне (цільове) тлумачення Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В. Мармазов // Право України. – 2004. – № 1. – С. 26–29.

331. Мархотин В. И. Охрана чести и достоинства личности по советскому уголовному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. И. Мархотин. – К., 1980. – 25 с.

332. Маттеи У. Основные принципы права собственности / У. Маттеи, Е. А. Суханов // Основные положения права собственности. – М., 1999. – 313 с.

333. Матузов Н. И. Актуальные проблемы теории права / Н. И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратов. гос. акад. права, 2004. – 512 с.

334. Матузов Н. И. Правовая система и личность / Н. И. Матузов. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1987. – С. 80–86.

335. Мезрин Б. Н. Личные неимущественные отношения в предмете советского гражданского права / Б. Н. Мезрин // Актуал. пробл. гражд. права : межвуз. сб. науч. тр. ; отв. ред. В. Ф. Яковлев. – Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1986. – С. 25–33.

336. Менгер К. Основания политической экономии [Электронный ресурс] / К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Ф. Визер // Австрийская школа в политической экономии. – М. – 1992. (Экономическое наследие). – Режим доступа : <http://malchish.org/lib/economics/menger/men001.htm#01>.

337. Мепаришвили Г. Д. Охрана тайны личной жизни граждан в советском уголовном процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Г. Д. Мепаришвили ; АН СССР. Ин-т государства и права. – М., 1988. – 21 с.

338. Мережко А. А. Введение в философию международного права. Гносеология международного права / А. А. Мережко. – К. : Юстиниан, 2002. – 192 с.

339. Мечковская Н. Б. Язык и религия. Лекции по филологии и истории религий [Электронный ресурс] / Н. Б. Мечковская. – М. : ФАИР, 1998. – Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/mechk01/txt03.htm>.

340. Михайлов С. В. Категория интереса в российском гражданском праве / С. В. Михайлов. – М. : Статут, 2002. – 205 с.

341. Михайловский И. В. Очерки философии права / И. В. Михайловский. – Томск, 1914. – Т. 1. – 205 с.

342. Мишагина Е. А. О защите деловой репутации юридических лиц / Е. А. Мишагина // Проблемы теории и юридической практики в России : Материалы Междунар. науч.-практ. конф. молодых ученых, специалистов и студентов, 22–23 мая 2007 г. – Самара : Изд-во Самар. гос. экон. ун-та, 2007. – С. 111–113.

343. Мозолин В. П. Право собственности в Российской Федерации в период перехода к рыночной экономике / В. П. Мозолин. – М., 1992. – 176 с.

344. Мозолин В. П. Управление экономикой в СССР и гражданское законодательство / В. П. Мозолин // Советское государство и право. – 1985. – № 9. – С. 3–11.

345. Молочков Ю. В. Защита чести и достоинства в гражданском процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. В. Молочков. – Екатеринбург, 1993. – 19 с.

346. Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – 24 с.

347. Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов. – Х., 2009. – 200 с.

348. Мониторинг нарушений свободы слова в Казахстане в октябре 2009 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.geokz.tv/article.php?aid=9776>.

349. Мосгорсуд отклонил кассацию создателей «Внука Гагарина» [Электронный ресурс] // Киноафиша. – 2007. – Режим доступа : <http://kino.ukr.net/news/0/8506/>.

350. Мохаммед Али продал свое имя за \$50 млн. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uatm.com.ua/english/arhiv.php?str=145&page=1440&rowz=10>.

351. Мурзин Д. В. Ценные бумаги – бестелесные вещи. Правовые проблемы современной теории ценных бумаг / Д. В. Мурзин. – М. : Статут, 1998. – 176 с.

352. Наследственность [Электронный ресурс] / Википедия. Свободная энциклопедия. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Наследственность>.

353. Наследственность. Наука и техника: Биология [Электронный ресурс] / Онлайн Энциклопедия Кругосвет. – Режим доступа : http://www.krugosvet.ru/enc/nauka_i_tehnika/biologiya/NASLEDSTVENNOST.html.

354. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. – Т. 1. / за відповід. ред. О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 832 с.

355. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть : курс лекций. – 2-е изд., перераб. и доп. / А. В. Наумов– М. : БЕК, 1999. – 590 с.

356. Невзоров И. Современная система субъективных гражданских прав [Электронный ресурс] / И. Невзоров. – Режим доступа : <http://nevzorov.fromru.com/p20031.htm>.

357. Нерсисянц В. С. Общая теория права и государства : учеб. для юрид. вузов и фак. / В. С. Нерсисянц. – М. : НОРМА ; ИНФРА-М, 1999. – 552 с.

358. Никуличева Н. Ю. Гражданско-правовой режим деловой репутации организации / Н. Ю. Никуличева // Вестник НГУ. – Новосибирск : Изд-во НГУ, 2004. – Т. 2: Вып. 1. – С. 209–215.

359. Никуличева Н. Ю. Право юридических лиц на деловую репутацию и его гражданско-правовая защита : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. Ю. Никуличева. – Новосибирск, 2004. – 21 с.

360. Нимитц против Германии. Судебное решение от 16 декабря 1992 г. [Электронный ресурс] / Решение Европейского суда по правам человека (текст решения Европейского суда с вебсайта: Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика). – Режим доступа : <http://www.echr.ru/documents/doc/2461421/2461421.htm>.

361. Ниязова А. Н. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений в Кыргызской

Республике : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Н. Ниязова. – Алматы, 1999. – 23 с.

362. Новицкий И. Б. Общее учение об обязательстве / И. Б. Новицкий, Л. А. Лунц. – М. : Госюриздат, 1950. – 412 с.

363. Новицкий И. Б. Сделки. Исковая давность : курс сов. гражд. права / И. Б. Новицкий. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1954. – 418 с.

364. Нор Ж. В. Чи можуть юридичні особи публічного права бути носіями власної «індивідуальності» та мати право на неї (на прикладі органів внутрішніх справ)? [Електронний ресурс] / Ж. В. Нор. – С. 2, 3. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_5/PB-5/PB-5_63.pdf.

365. Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными / М. Л. Нохрина. – СПб. : Юрид. центр Пресс. – 2004. – 372 с.

366. «Ну, погоди!» родителей не меняет! [Электронный ресурс] // Московский комсомолец. – 1992. – 6 ноября. – Режим доступу : http://planetadisser.com/see/dis_4715.html.

367. О бренде «Azarov» [Электронный ресурс] / Слава-зария. Мир глазами Вячеслава Азарова. – Режим доступу : <http://www.azarov.net/blog/123-brand-azarov.html>.

368. О комплексной предпринимательской лицензии (франчайзинге) : Закон Республики Казахстан // Ведомости Парламента Республики Казахстан. – 2003. – № 12. – Ст. 117.

369. Об информации, информатизации и защите информации (в ред. Федерального закона от 10.01.2003 г. № 15-ФЗ) : Федеральный закон от 20.02.1995 г. № 24-ФЗ // Собр. зак-ва РФ. – 1995. – № 8. – Ст. 609.

370. Одинцов С. В. Правовое регулирование в Российской Федерации индивидуализации коммерсантов и производимых ими товаров (оказываемых услуг) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. В. Одинцов. – М., 2001. – 22 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=103521>.

371. Однофамильцы Азарова грозятся подать на него в суд [Электронный ресурс]. – Режим доступу :

<http://kodukey.com.ua/kontent/poleznie-statii/710-2011-12-16-19-39-36>.

372. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. – 1998. – 797 с.

373. Олійник А. Ю. Конституційне право на недоторканність житла [Електронний ресурс] / А. Ю. Олійник, О. В. Бивалін. – Режим доступу : http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2002_1/oleinyk.htm.

374. Ольховик Л. А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. А. Ольховик. – Х., 2006. – 21 с.

375. Определение Арбитражного суда Свердловской области от 9.02.2010 г. по делу № А60-4174/2010-С3 г. Екатеринбург [Електронний ресурс] / Сайт Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. – Режим доступу: http://kad.arbitr.ru/PdfDocument/debec81-d34a-4b97-a721-9d1adcb5496a/A60-5744-2010_20100726_Reshenija%20i%20postanovlenija.pdf.

376. Определение Верховного Суда Российской Федерации от 15 мая 2003 г. № КАС 03-166 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sclj.ru/court_practice/detail.php?ID=1169.

377. Организация работы по научно-технической обработке фондов личного происхождения : метод. пособ. / сост. Т. С. Поликина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.opentextnn.ru/archives/>.

378. Особисте життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Особисте_жизтя.

379. Особливості реалізації права на особисті папери : заочний семінар-тренінг Головного управління юстиції у Дніпропетровській обл. та Ін-та психології ім. Г. С. Костюка. – Київ Дніпропетровськ. – 2011. – 12 с.

380. Охлопков А. Сергей Гармаш требует с СКБ-банка 12 млн за рекламу [Електронний ресурс] / Алексей Охлопков. – Режим доступу : <http://www.adme.ru/skb-bank/sergej-garmash-trebuets-s-skb-banka-12-mln-za-reklamu-119105/>.

381. Павловська Н. В. Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України : дис. ...

канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Павловська. – К., 2002. – 198 с.

382. Пам'ять [Електронний ресурс] / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%CF%E0%EC%FF%F2%FC>.

383. Пассек Е. Неимущественный интерес в обязательстве / Е. В. Пассек. – Юрьев : Тип. К. Маттисена, 1893. – 217 с.

384. Пассек Е. В. Неимущественный интерес и непреодолимая сила в гражданском праве/ Е. В. Пассек; науч. ред. В. С. Ем– М. : Статут, 2003. – 399 с.

385. Пацурківський Ю. П. Основні концептуальні підходи до визначення поняття «майно» [Електронний ресурс] / Ю. П. Пацурківський // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. Правознавство. – Режим доступу : <http://lawreview.chnu.edu.ua/article.php?lang=ua&visnuk=34&article=19>.

386. Певзнер А. Г. Понятие и виды субъективных гражданских прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Г. Певзнер. – М., 1961. – 245 с.

387. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Є. В. Петров. – Х., 2003. – 20 с.

388. Петросян М. Е. Право на неприкосновенность частной жизни / М. Е. Петросян // Сб. материалов МХТ. – Вып. 8–9. Неприкосновенность частной жизни. Права и обязанности граждан. – М. : БЕК, 1998. – С. 4–9.

389. Петрухин И. Л. Личные тайны (человек и власть) / И. Л. Петрухин. – М. : Ин-т гос. и права Рос. акад. наук, 1998. – С. 10–13.

390. Петрухин И. Л. Неприкосновенность личности / И. Л. Петрухин // Конституционные основы правосудия в СССР / [А. М. Ларин, А. А. Мельников, И. Л. Петрухин и др.] ; под ред. В. М. Савицкого. – М. : Наука, 1981. – С. 330–359.

391. Петрухин И. Л. Частная жизнь (правовые аспекты) / И. Л. Петрухин // Государство и право. – 1999. – № 1. – С. 64–73.

392. Пешкова О. А. Ответственность и защита при причинении вреда неимущественным правам и нематери-

альным благам граждан и юридических лиц : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. А. Пешкова, Волгоград, 1997. – 20 с.

393. Пивоваров Д. В. Метод альтернатив в современной «философии науки» и его границы [Электронный ресурс] / Д. В. Пивоваров // Филос. науки. – 1979. – № 6. – С. 106–113. – Режим доступа : <http://terme.ru/dictionary/183/word/%CC%C5%D2%CE%C4+%C0%CB%DC%D2%C5%D0%CD%C0%D2%C8%C2>.

394. Пиленко А. А. Право изобретателя / А. А. Пиленко. – М. : Статут, 2001. – 687 с. – (Классика российской цивилистики).

395. Пионтковский А. А. К методологии изучения действующего права / А. А. Пионтковский. – Ученые записки ВИЮН. Выпуск VI. – 1946. – С. 20–35.

396. Письма принцессы Дианы таки продали [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bayki.com/info/84472>.

397. Плисецкая и Щедрин передали России свои архивы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.people-news.ru/movie/pliseckaja_i_shhedrin_peredali_rossii_svoi_arkhivy.shtml.

398. Повзнер П. Я. Радикальная экономическая реформа и вопросы политической экономии / П. Я. Повзнер // Коммунист. – 1987. – № 11. – С. 56–60.

399. Погрібний С. О. Володіння у цивільному праві / С. О. Погрібний. – Одеса : Юридична література, 2002. – 276 с.

400. Погуляев В. Право на изображение / В. Погуляев, И. Тулубьева // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2004. – № 3. – С. 39–45.

401. Податковий кодекс України : Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВРУ). – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.

402. Подопригора А. А. Основы римского гражданского права : учеб. пособ. / А. А. Подопригора. – К. : Выща школа, 1990. – 284 с.

403. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 1998. – 353 с.

404. Поливанова Д. Современное развитие права на неприкосновенность частной жизни [Электронный ресурс] / Д. Поливанова // Право и жизнь. – 2009. – № 131. – Режим доступа : <http://www.law-n-life.ru/arch/n131.aspx>.

405. Полуяхтов И. А. Гражданский оборот имущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / И. А. Полуяхтов. – Екатеринбург, 2002. – 183 с.

406. Попондопуло В. Ф. Абсолютные (монопольные) права предпринимателя / В. Ф. Попондопуло // Правоведение. – 1994. – № 1. – С. 21–30.

407. Поппер Карл Р. Объективное знание. Эволюционный подход ; пер. с англ. Д. Г. Лахути ; отв. ред. В. Н. Садовский. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – 627 с.

408. Порошков В. Специфика имущественных прав [Электронный ресурс] / В. Порошков. – Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/comm.php?id=6964>.

409. Порядок експертної оцінки нематеріальних активів, затверджений наказом ФДМУ та Держкомітету з питань науки і технологій від 27.07.95 р. № 969/97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1033.173.0>.

410. Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права : моногр. / О. О. Посикалюк. – К. : НДІ приват. права і підпр. НАПрН України, 2011. – 205 с.

411. Постанова Вищого господарського суду від 20.04.2010 р. у справі № 12/101 (реєстраційний номер судового рішення ЄДРСР – 9276267) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9276267>.

412. Постанова Вищого господарського суду від 23.11.2010 р. у справі № 3/62/10 (реєстраційний номер судового рішення ЄДРСР – 12457993) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/12457993>.

413. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [Електронний ресурс]. – Ре-
524

жим

доступу :

<http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/6CC3C5489FA411CEC2257578003002D9?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=6CC3C5489FA411CEC2257578003002D9&Count=500&>

414. Постановление ЕСПЧ от 26.06.1986 / Стандарты Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции Российской Федерации. Избранные права / науч. ред. Н. В. Варламова, Т. А. Васильева. – М. : Ин-т права и публич. политики, 2002. – 606 с.

415. Потапенко С. В. Судебная защита деловой репутации юридических лиц от диффамации / С. В. Потапенко // Право и экономика. – М. : Юрид. дом «Юстицинформ». – 2000. – № 6. – С. 69–71.

416. Потешня А. А. Из лекций по теории словесности / А. А. Потешня. – 3-е изд. – Х., 1930. – 162 с.

417. Права человека : учеб. для вузов / Т. А. Васильева, К. В. Карташкин, Н. С. Колесова и др. ; отв. ред. Е. А. Лукашева. – М. : НОРМА, 2001. – 573 с.

418. Право на изображение в России. Каким будет постановление Европейского Суда? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mmdc.ru/news/single/583>.

419. Права на индивидуальный облик и собственное изображение [Электронный ресурс] / Адвокат 24h.: Январь 8th, 2009 : Режим доступа : <http://advokat24.com.ua/prava-na-individualnyj-oblik-i-sobstvennoe-izobrazhenie/>.

420. Придуманы реакторы для получения кислорода прямо на Луне [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.membrana.ru/lenta/?9546>.

421. Принцесса Интернета [Электронный ресурс] // El Periodico. – 2003. – 8 янв. – Режим доступа : <http://www.ИноСМИ.ru>.

422. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 32. – Ст. 313.

423. Про громадські об'єднання : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/page>.

424. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 31–32. – Ст. 263.

425. Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності : Наказ МОЗ України від 07.04.2004. № 183 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0516-04>.

426. Про інформацію : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 48. – Ст. 650.

427. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України // Вісн. Верхов. Ради України (ВВРУ). – 1994. – № 15. – Ст. 86.

428. Про об'єднання громадян : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 34. – Ст. 504.

429. Про обов'язковий примірник документів : Закон України // Вісн. Верхов. Ради України (ВВРУ). – 1999. – № 22–23. – Ст.199.

430. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України // Відом. Верхов. Ради України (ВВРУ). – 1995. – № 4. – Ст. 28.

431. Про політичні партії в Україні : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 23. – Ст.118.

432. Про право власності на окремі види майна : Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 35. – Ст. 517.

433. Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій : Закон України [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4865-17>.

434. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України // Вісн. Верхов. Ради України (ВВРУ). – 2006. – № 2–3. – Ст. 36.

435. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 15. – Ст. 232.

436. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 41. – Ст. 377.

437. Про Червону книгу України : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 30. – Ст. 201.

438. Пространство. Великий круг. Заметки философского характера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://grigam.narod.ru/filosof/kniga1/5.htm>.

439. Протасов В. Н. Правоотношение как система / В. Н. Протасов. – М., 1991. – 143 с.

440. Прошло первое заседание по иску дочерей Юрия Гагарина к создателям комедии «Внук Гагарина». Гагарина предложили заменить Путиным или папой римским [Електронний ресурс] // Газета.Ru. – 2007. – Режим доступу : http://www.gazeta.ru/culture/2007/09/13/a_2154941.shtml.

441. Прутян Д. С. Опіка за римським приватним правом та сучасним цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Д. С. Прутян. – Одеса. – 2006. – 194 с.

442. Пунда О. О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини : моногр. / О. О. Пунда. – Хмельницький; К., 2005. – 436 с.

443. Пушкин А. А. Проблемы гражданско-правового обеспечения договорной дисциплины в отношениях между социалистическими организациями / А. А. Пушкин, С. Д. Волошко // Договорная дисциплина в советском гражданском праве / Под ред. О. А. Красавчикова, А. Г. Быкова, М. Я. Кирилловен, Г. А. Свердлыка. – С. 51–58.

444. Пушкин А. А. Спорные вопросы учения о гражданском правоотношении / А. А. Пушкин // Вопросы государства и права. – М., 1974. – С. 159–160.

445. Рабінович П. М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2004. – 463 с.

446. Раевич С. И. Исключительные права. Право на товарные знаки, промышленные образцы, изобретения, авторское право. – Л., 1926. – 312 с.

447. Развитие советского гражданского права на современном этапе. – М. : Наука, 1986. – 269 с.

448. Райхер В. К. Абсолютные и относительные права / В. К. Райхер // Известия экономич. ф-та Ленингр. политех. ин-та. Вып. I. – 1928, – С. 141–176.

449. Райхер В. К. Гражданско-правовые системы антагонистических формаций / В. К. Райхер // Проблемы гражд. и адм. права. – Л., 1962. – С. 280–310.

450. Раритетные письма великих людей выставлены на аукцион [Электронный ресурс] // Музейное пространство Украины. – Режим доступа : <http://www.prostir.museum/news/ru/detail?id=2644>.

451. Рассудовский В. А. Проблемы правового регулирования инновационной деятельности в условиях рыночной экономики / В. А. Рассудовский // Государство и право. – 1994. – № 3. – С. 60–69.

452. Рассудовский В. А. Свобода творчества и авторские права / В. А. Рассудовский // Сов. государство и право. – 1986. – № 1. – С. 97–105.

453. Рафиева Л. К. Честь и достоинство как правовые категории / Л. К. Рафиева // Правоведение. – 1966. – № 2. – С. 57–64.

454. Раянов Ф. М. Проблемы теории государства и права (Юриспруденции) : учеб. курс / Ф. М. Раянов. – М. : Право и государство, 2003. – 247 с.

455. Ретроспектива. «Юридическая практика». От 15.05.2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravo.ua/article.php?id=10004168>.

456. Рехельс Т. Национальность это что? [Электронный ресурс] / Т. Рехельс // Проза ру. – Режим доступа : <http://www.proza.ru/2009/12/03/805>.

457. Решение девятого арбитражного апелляционного суда г. Москва от 31 декабря 2004 г. №09АП-6183/04-ГК по иску ОАО «Альфа-банк» к ЗАО «Коммерсантъ. Издательский дом» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kad.arbitr.ru/>.

458. Решение Европейского Суда по делу Ван Марле против Нидерландов (Постановление ЕСПЧ от 26.06.1986) /

Стандарты Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции РФ. – 323 с.

459. Решение Казыбекбийского районного суда № 2 г. Караганды по делу 2-2256 от 15 мая 2006 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.medialaw.kz/index.php?r=22&c=2030>.

460. Римское частное право. – М., 1948. – 380 с.

461. Римское частное право : учеб. / под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского. – М. : Юристъ, 1996. – 544 с.

462. Рішення Апеляційного господарського суду Запорізької області від 20.12.2010 р. у справі № 8/246/10 (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 13301923) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13301923>.

463. Рішення Апеляційного суду Сумської області від 30 березня 2011 року (справа №22-ц-595/11) / (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 16024584) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/16024584>.

464. Рішення Європейського Суду по справі Ван Марле проти Нідерландів (Постанова ЄСПЛ від 26.06.1986) // Стандарти Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции РФ. – С. 100–232.

465. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 21 квітня 2011 року (справа № 2-4570/11) (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 17411695) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/17411695>.

466. Рішення Колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 19 травня 2010 року (справа № 6-26209св07) / (Реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 10230213) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/10230213>.

467. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради

Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України (Справа № 1-9/2012 від 20 січня 2012 року / № 2-рп/2012) [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12/paran51#n51>.

468. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень ч. 1 ст. ЦПК України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 груд. 2004 р. №18-рп/2004 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 50. – Ст. 3288.

469. Рішення Кузнецовського міського суду Рівненської області від 09 червня 2011 року (справа № 2-186/11) (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 16380593) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/16380593>.

470. Рішення Нововолинського міського суду Волинської області від 26 березня 2012 року (справа №2/0312/942/2011) (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 22392664) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/22392664>.

471. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 05 березня 2012 року (справа № 2-5529/11) (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 21773781) [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/21773781>.

472. Рогова О. Г. Право на життя в системі прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. Г. Рогова. – Х., 2006. – 201 с.

473. Рожкова М. А. Применение в коммерческом обороте мировой сделки (Подготовлен для Системы Консультант Плюс, 2004) [Електронний ресурс] / М. А. Рожкова. – Режим доступу : <http://www.yurclub.ru/ibf/lofiversion/index.php/t75074.html>.

474. Розенберг В. В. Фирма. Догматический очерк / В. В. Розенберг. – СПб., 1914. – 181 с.
475. Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве / З. В. Ромовська. – Львов : Вища школа, 1985. – 180 с.
476. Ромовская З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / З. В. Ромовская. – К., 1968. – 20 с.
477. Ромовская З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / З. В. Ромовская. – К., 1968. – 187 с.
478. Российское гражданское право : учебн. : в 2 т. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е. А. Суханов. – М. : Статут, 2010. – 958 с.
479. Ростовщиков И. В. Права личности в России: их обеспечение и защита органами внутренних дел / И. В. Ростовщиков. – Волгоград, 1997. – 190 с.
480. Рубанов А. А. Правовое положение граждан в отношениях личной собственности / А. А. Рубанов // Гражданско-правовое положение личности в СССР. – М., 1975. – С. 52–77.
481. Рудинский Ф. М. Личность и социалистическая законность : учеб. пособ. / Ф. М. Рудинский. – Волгоград : Науч.-исслед. и редакц.-изд. отд., 1976. – 160 с.
482. Рузакова О. А. Гражданское право [Электронный ресурс] : курс лекций / О. А. Рузакова. – М., 2004. – 422 с. – Режим доступа : http://ualib.com.ua/br_6998.html.
483. Рыбаков В. А. Собственность и право собственности : моногр. / В. А. Рыбаков, В. А. Тархов. – Уфа : Уфим. юрид. ин-т МВД России, 2001. – 420 с.
484. Рыбалов А. О. Абсолютные права и правоотношения [Электронный ресурс] / А. О. Рыбалов // Правоведение. – 2006. – № 1. – С. 129–142. Юридическая Россия. Федеральный правовой портал (v.3.3). – Режим доступа : <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1236857>.

485. Рыбалов А. О. Проблемы классификации гражданских правоотношений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. О. Рыбалов. – СПб., 2007. – 221 с.

486. Рыбалов А. О. Экономические блага и гражданский оборот / А. О. Рыбалов // Объекты гражданского оборота : сб. ст. / отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – 542 с. – (Анализ современного права).

487. Сагатовский В. Н. Философия развивающейся гармонии (философские основы мировоззрения) [Электронный ресурс] / В. Н. Сагатовский. – СПб. : Петрополис, 1999. – 288 с. – Режим доступа : http://sofik-rgi.narod.ru/avtori/sagat_fs_garmonii/fs_garmonii_04_1.htm.

488. Сальковский К. Институты. Основы системы и истории римского гражданского права / К. Сальковский. – К., 1910. – 608 с.

489. Самохвалов А. А. Информация как объект гражданских прав [Электронный ресурс] / А. А. Самохвалов // Право: Теория и Практика. – 2003. – № 15. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4.html>.

490. 7 июля «Пентхаус» с помпой объявил о том, что собирается опубликовать снимки Мадонны [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kalitva.ru/page,2,147600-7-iyulya-pentxaus-s-pompoj-obyavil-o-tom-chto.html>.

491. Семилетов С. И. Информация как особый объект права / С. И. Семилетов // Проблемы информатизации. – 1999. – Вып. 3. – С. 56–62.

492. Сенчищев В. И. Объект гражданского правоотношения / В. И. Сенчищев // Актуальные вопросы гражданского права / под ред. М. И. Брагинского ; Исслед. центр частного права ; Российская школа частного права. – М. : Статут, 1998. – С. 109–160.

493. Сенюта І. Я. Право людини на охорону здоров'я та його законодавче забезпечення в Україні (загальнотеоретичне дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / І. Я. Сенюта. – Львів, 2006. – 217 с.

494. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – 704 с.

495. Сергей А. Проданное имя [Электронный ресурс] / А. Сергей // Киевский телеграф. – 2003. – 24 февр. – 2 марта. – № 6. – Режим доступа : <http://www.versii.com/telegraf/material.php?id=57&nomer=148>.

496. Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права / В. И. Серебровский. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1956. – 283 с.

497. Серьогін В. О. Право на недоторканість приватного життя у конституційно-правовій теорії та практиці : моногр. / В. О. Серьогін. – Х. : ФІНН, 2010. – 608 с.

498. Сидорова О. Ю. Информация как объект абсолютных и относительных гражданских правоотношений : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. Ю. Сидорова. – Волгоград, 2003. – 30 с.

499. Синайский В. И. Русское гражданское право / В. И. Синайский. – М. : Статут, 2002. – 638 с. – (Классика российской цивилистики).

500. Синегубов О. В. Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову репутацію працівників міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03 / О. В. Синегубов / Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – 20 с.

501. Синенко В. С. Гражданско-правовая защита личных неимущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. С. Синенко. – Белгород, 2002. – 170 с.

502. Синенко В. С. Личные неимущественные отношения как элемент предмета гражданско-правового регулирования / В. С. Синенко // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 1040. – (Актуальные проблемы гражданского права).

503. Сиротенко С. Деякі особливості застосування норм про компенсацію моральної (немайнової) шкоди стосовно суб'єктів господарювання / С. Сиротенко // Вісн. Акад. правових наук України. – 1999. – № 1. – С. 212–214.

504. Сисоєнко М. І. Інформаційні права особи / М. І. Сисоєнко // Захист прав, свобод і законних інтересів громадян в процесі правоохоронної діяльності : матеріали між-

вуз. наук.-практ. конф., Донецьк, 27 квіт. 2001 р. / голов. ред. І. Г. Кириченко. – Донецьк : ДІВС, 2001. – С. 493–495.

505. Сімейний кодекс України : науково-практич. коментар / За ред. І. В. Жилінкової. – Х. : Ксилон, 2008. – 638 с.

506. Скловский К. И. Применение гражданского законодательства о собственности и владении. Практические вопросы / К. И. Скловский. – М., 2004. – 365 с.

507. Сколько стоит голая фотосессия отечественных звезд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.muznarod.net/news/368>.

508. Сколько стоит ночь в доме звезды? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ttesi.uz/skolko-stoit-noch-v-dome-zvezdy/>.

509. Сколько стоят обнаженные звезды [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kinokiev.com/index.php?code=SN&id=267>.

510. Слипченко С. А. Гражданское и семейное право : Конспект ответов на зачете и экзамене : науч. пособ. : изд. 3-е, испр. и доп. / С. А. Слипченко, О. И. Смотров, В. А. Кройтор. – Х. : Эспада, 2007. – 336 с.

511. Слипченко С. А. Имя как объект личных неимущественных прав / С. А. Слипченко // Проблемы гражданского права та процесу (пам'яті проф. О. А. Пушкіна) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 26 трав. 2007 р. / під ред. В. А. Кройтора, Р. Б. Шишки, Є. О. Мічуріна. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 60–62.

512. Слипченко С. А. К вопросу о невозможности денежной оценки нематериальных благ и приобретения ими экономической формы товара / С. А. Слипченко // Гражданское законодательство Российской Федерации как правовая среда гражданского общества : материалы Междунар. науч.-практ. конф. : в 2 т. – Краснодар: Просвещение-Юг. – 2005. – С. 180–184.

513. Слипченко С. А. Некоторые аспекты характеристики права на изображение физического лица / С. А. Слипченко // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання», м. Хмельницький, 13–14 листоп. 2009 р. : у 4 ч. – Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комен-
534

рційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту управління та права, 2009.– С. 322–323.

514. Слипченко С. А. Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица : моногр. / С. А. Слипченко / Х. : ФОРМ Мичурина Н. А., 2011. – 336 с.

515. Слипченко С. А. Согласие физического лица на использование его изображения, как юридический факт / С. А. Слипченко // Современная социально-экономическая трансформация России: ориентиры и итоги в контексте глобализации и регионализации : материалы Междунар. науч. конф. : сб. науч. ст. Ч. 1 / под ред. О. В. Иншакова, Г. Б. Клейнера, П. В. Акинина и др. – Краснодар : Кубанский гос. аграрн. ун-т, 2006. – С. 641–647.

516. Слипченко С. А. Степень оборотоспособности личных неимущественных благ / С. А. Слипченко // Проблеми питання цивільного та господарського права : матеріали ІІ Міжнар. студент. наук.-практ. конф. студ. та асп. – Х. : Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2007. – С. 39–41.

517. Слипченко С. О. Визначення об'єкта у праві на недоторканність житла / С. О. Слипченко // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В. П. Маслова, 16 берез. 2012 р. / [редкол. : В. І. Борисова (відп. ред.) та ін.] ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Право, 2012. – С. 76–79.

518. Слипченко С. О. Деякі питання характеристики особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи / С. О. Слипченко // Наукові записки Харківського економіко-правового університету. – № 1(2). – Квітень 2005. – С. 11–17.

519. Слипченко С. О. Деякі питання щодо охорони інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах, за Цивільним кодексом України / С. О. Слипченко // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф. [Харків], 31 трав. 2008 р. / Харк. нац. ун-т внутр. справ. – 2008. – С. 63–65.

520. Сліпченко С. О. Економічний зміст особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи / С. О. Сліпченко // Підприємництво, господарство і право. – №7. – 2005. – С. 14–17.

521. Сліпченко С. О. Житлове право України : наук.-практ. посіб. / С. О. Сліпченко, Є. О. Мічурін, О. В. Соболев. – Х. : Еспада, 2003. – 344 с.

522. Сліпченко С. О. Індивідуальність фізичної особи як об'єкт особистих немайнових прав / С. О. Сліпченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – № 929. – Серія ПРАВО. – Спец. випуск. – Х. – 2010. – С. 340–344.

523. Сліпченко С. О. Надання згоди фізичною особою, що зображена на фотографії, як юридичний факт за ЦК України / С. О. Сліпченко // Право України. – 2008. – № 3. – С. 110–114.

524. Сліпченко С. О. Немайнові права юридичної особи за новим Цивільним кодексом України // Проблема юридичної особи у Цивільному праві України : матеріали наук.-практич. конф., присвяченої пам'яті проф. О. А. Пушкіна. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2004. – С. 29–30.

525. Сліпченко С. О. Особисті немайнові права юридичних осіб / С. О. Сліпченко // Вісн. Ун-ту внутр. справ. – Вип. 6. – Х., 1999. – С. 49–52.

526. Сліпченко С. О. Поняття об'єкта цивільного права за ЦК України / С. О. Сліпченко // Право України. – 2007. – № 12. – С. 80–84.

527. Сліпченко С. О. Правова характеристика договору дарування та його місце в системі законодавства України / С. О. Сліпченко // Право і безпека. – 2004. – № 3'2. – С. 174–177.

528. Сліпченко С. О. Співвідношення понять «об'єкт цивільного права», «об'єкт цивільного правовідношення» та «об'єкт суб'єктивного права» / С. О. Сліпченко // Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 15–16 квітня 2011 р. / відповід. ред. І. С. Канзафарова ; ред. кол. І. С. Канзафарова,

В. В. Валах, О. О. Нігрєєва ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2011. – С. 373–376.

529. Сліпченко С. О. Тенденції цивільно-правового регулювання здійснення особистих немайнових прав / С. О. Сліпченко // Проблеми цивільного права (тези наукових доповідей і повідомлень до конференції, присвяченої світлій пам'яті професора Олександра Анатолійовича Пушкіна). – Х. : Нац. ун-т внутр. справ. 2001. – С. 13–16.

530. Сліпченко С. О. Характеристика об'єкта в особистому немайновому праві на зображення фізичної особи / С. О. Сліпченко // Государство и право в условиях глобализации: реалии и перспективы : сб. науч. тр. : материалы II Междунар. науч.-практ. конф., 16–17 апр. 2010 г. ; отв. за вып. И. И. Поляков. – Симферополь : Крымучпедгиз, 2010. – С. 391–402.

531. Сліпченко С. О. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав / С. О. Сліпченко // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. – Випуск 24. – Х., 2003. – С. 196–201.

532. Слободчиков В. И. Индивидуальность как способ духовного бытия человека [Електронний ресурс] / В. И. Слободчиков. – Режим доступу : <http://old.portal-slovo.ru/rus/pedagogics/209/1901/>.

533. Словарь Ефремовой [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.edudic.ru/efr/104465/>.

534. Словарь психологических терминов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/psihologic/688>.

535. Словарь синонимов ASIS [Електронний ресурс] / сост. В. Н. Тришин // Словари и энциклопедии на Академике. – 2009. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/55443/индивидуальность.

536. Словарь синонимов ASIS [Електронний ресурс] / сост. В. Н. Тришин // Словари и энциклопедии на Академике. – 2009. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/156868/самобытность.

537. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1070–1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/fotoghrafija>.

538. Смолькова И. В. Тайна: понятие, виды, правовая защита // Юрид. терминолог. словарь коммент. – М., 1998. – 96 с.

539. Снятие информации со стекла по ИК-каналу [Електронний ресурс] // Радиолобитель. – 2010. – № 3. – Режим доступу : http://datasheet.do.am/news/snjatje_informacii_so_stekla_po_ik_kanalu/2010-03-29-265.

540. Советское гражданское право / отв. вед. В. А. Рясенцев. – М., 1955. – Т. 1. – 533 с.

541. Советское гражданское право : в 2 ч. – Ч. 1 / Н. А. Безрук, О. В. Бойко, М. И. Брагинский и др. ; Отв. ред. В. А. Рясенцев. – М. : Юридическая литература, 1986. – 558 с.

542. Советское гражданское право / под ред. О. А. Красавчикова. – М. : Высш. шк., 1968. – Т. 1. – 544 с.

543. Советское гражданское право : учеб. : в 2 т. – Т. 1 / Т. И. Илларионова, М. Я. Кирилова, О. А. Красавчиков и др. ; под ред. О. А. Красавчикова. – 3-е изд., испр. и доп. – М., 1985. – 544 с.

544. Советское гражданское право : ч. 1. – 2-е изд., перераб. и доп. / под общ. ред. В. Ф. Маслова, А. А. Пушкина. – К., 1983. – 462 с.

545. Современная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/19614>.

546. Современное состояние исследования неимущественных правоотношений в науке гражданского права : сб. тез. науч. докладов и сообщений круглого стола / под науч. ред. В. А. Кройтора и С. А. Слипченко. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2012. – 240 с.

547. Создатель автомата Калашникова «продает» свое имя производителю зонтиков [Електронний ресурс] // Павлоград. новости. – 2003. – 18 февр. – Режим доступу : <http://pavlonews.dp.ua/news/wmprint.php?ArtID=1806>.

548. Соловійов А. В. Право людини на життя: цивільно-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. В. Соловійов. – Львів, 2005. – 17 с.

549. Спасибо-Фатеева И. В. Парные права или еще одна попытка разобраться с личными неимущественными правами и раскрыть значимость категории «парные права» и их виды / И. В. Спасибо-Фатеева // Личные неимущественные права : проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 139–165. – (Актуальные проблемы гражданского права).

550. Спасибо-Фатеева И. В. Оборозотоздатність об'єктів цивільних прав / І. В. Спасибо-Фатеева // Право України. – 2005. – № 6. – С. 34–37.

551. Спасибо-Фатеева И. В. Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибр. наук. пр. / І. В. Спасибо-Фатеева. – Х. : Золоті сторінки, 2012. – 696 с.

552. Стандарты Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции Российской Федерации. Избранные права / науч. ред. Н. В. Варламова, Т. А. Васильева. – М. : Ин-т права и публич. политики, 2002. – 606 с.

553. Стаття 306. Право на тайну корреспонденции [Електронний ресурс] / Лех. Правовой портал. – Режим доступу : http://ukr-pravo.at.ua/index/pravo_na_tajnu_korrespondencii/0-1793.

554. Степин В. С. Философия науки и техники [Електронний ресурс] / В. С. Степин, В. Г. Горохов, М. А. Розов. – М. : Контакт-Альфа. – 1996. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/513672/>.

555. Стефанчук Р. О. Особиста свобода та право на свободу: цивільно-правові аспекти / Р. О. Стефанчук // Унів. наук. зап. – 2007. – № 2(22). – С. 170–177.

556. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. вед. Я. М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – 626 с.

557. Стефанчук Р. О. Право на життя як особисте немайнове право фізичної особи [Електронний ресурс] / Р. О.

Стефанчук // Право України. – 2003, 1. – № 11. – Режим доступу : <http://pravoznaves.com.ua/period/chapter/2/32/1225>.

558. Стефанчук Р. О. Право на здоров'я як особисте немайнове право фізичних осіб / Р. О. Стефанчук, А. М. Зелінський // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. – 2003. – № 2(6). – С. 40–45.

559. Стефанчук Р. О. Цивільно-правовий захист честі, гідності та репутації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. О. Стефанчук. – К., 2000. – 220 с.

560. Стремоухов А. В. Человек и его правовая защита. Теоретические проблемы / А. В. Стремоухов. – СПб., 1996. – 375 с.

561. Субочев В. В. Теория законных интересов : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / В. В. Субочев; ГОУВПО «Тамбовский государственный университет». – Тамбов, 2009. – 490 с.

562. Суд запретил использовать имя Юрия Гагарина [Електронний ресурс] // Новые известия. – 2007. – Режим доступу : <http://www.newizv.ru/news/2007-10-08/77561>.

563. Сулейменов М. К. Нематериальные блага в системе объектов гражданских прав / М. К. Сулейменов // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сб. статей и иных материалов; под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – С. 119–138. – (Актуальные проблемы гражданского права).

564. Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Е. А. Суханов. – М. : Юридическая литература, 1991. – 240 с.

565. Суханов Е. А. Объекты права собственности / Е. А. Суханов // Закон. – 1995. – № 4. – С. 10–19.

566. Суханов Е. А. Понятие использования исключительных прав (интеллектуальной собственности) [Електронний ресурс] / Е. А. Суханов. Гражданское право. – Режим доступу : <http://isfic.info/civil3/grots88.htm>.

567. Сухарев А. Я. Большой юридический словарь / А. Я. Сухарев, В. Е. Крутских. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Инфра-М, 2004. – 704 с.

568. Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд.

юрид. наук : 12.712 / В. Л. Суховерхий. – Свердловск, 1970. – 20 с.

569. Суховерхий В. Л. О развитии гражданско-правовой охраны личных неимущественных прав и интересов граждан / В. Л. Суховерхий // Правоведение. – 1972. – № 3. – С. 28–34.

570. Сущность и функции религии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ref.by/refs/70/28792/1.html>.

571. Тагайназаров Ш. Т. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав граждан в СССР / Ш. Т. Тагайназаров. – Душанбе : Дониш, 1990. – 216 с.

572. Танчин К. Я. Щоденник як форма самовираження письменника [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / К. Я. Танчин. – Тернопіль, 2005. – 20 с. – Режим доступа : <http://disser.com.ua/contents/6851.html>.

573. Тарасенко Ю. А. Вопросы защиты чести, достоинства и деловой репутации граждан-предпринимателей и юридических лиц [Электронный ресурс] / Ю. А. Тарасенко. – Режим доступа : <http://yurclub.ru/docs/civil/article55.html>.

574. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки / Н. Н. Тарасов. – Екатеринбург : Изд-во гуманитар. ун-та, 2001. – 265 с.

575. Тархов В. А. Гражданское право. Общая часть : курс лекций / В. А. Тархов ; ред. Рыбаков В. А. – Чебоксары : Чув. кн. изд-во, 1997. – 331 с.

576. Тархов В. А. Ответственность по советскому гражданскому праву / В. А. Тархов. – Саратов : Саратовский издательский дом, 1973. – 456 с.

577. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://rudiplom.ru/lekcii/pravo/teoriapig/>.

578. Термография – вопросы и ответы [Электронный ресурс] // Промышленное образование и инжиниринг. – 2009. – 21 апр. – Режим доступа : http://www.pergam.ru/articles_38.htm.

579. Тихомиров М. Ю. Юридическая энциклопедия / М. Ю. Тихомиров, Л. В. Тихомирова; общ. ред. : М. Ю. Ти-

хомиров. – 5-е изд., доп. и перераб. – М. : Юринформцентр, 2002. – 360 с.

580. Тихомирова Л. В. Юридическая энциклопедия / Л. В. Тихомирова, М. Ю. Тихомиров ; под. ред. М. Ю. Тихомирова. – М., 1998. – 526 с.

581. Ткаченко В. С. Основы социальной медицины : учеб. пособ. / В. С. Ткаченко. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 18 с.

582. Толковые словари. Образовательный ресурс [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.edudic.ru/efr/104465/>.

583. Толковый словарь русского языка : в 4 т. [Электронный ресурс] / под ред. Д. Н. Ушакова. – М. : Гос. ин-т «Сов. энцикл.» ; ОГИЗ ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935–1940. – Режим доступа : <http://slovari.yandex.ru/dict/ushakov/article/ushakov/15/us265703.htm>.

584. Толстой В. С. Личные неимущественные правоотношения / В. С. Толстой. – М. : Элит, 2006. – 200 с.

585. Толстой В. С. Личные неимущественные правоотношения [Электронный ресурс] / В. С. Толстой. – Изд-во Академ. повыш. квалиф. и проф. переподг. раб. образования, 2009. – Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/commlaw/321>.

586. Толстой Ю. К. К теории правоотношения / Ю. К. Толстой. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1959. – 88 с.

587. Топоров Р. В. Макроэкономические аспекты экономического оборота на примере черной металлургии : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01 / Р. В. Топоров. – М., 2005. – 126 с.

588. Тофтул М. Г. Логіка : підруч. ; 2-ге, вид. виправ. та доп. / М. Г. Тофтул. – К. : Видавн. центр «Академія», 2006. – 400 с.

589. Травин Д. Семь кругов России: Круг пятый – деньги [Электронный ресурс] / Д. Травин // Дело : еженед. – СПб., 2006. – 30 янв. – Режим доступа : <http://www.idelo.ru/404/22.html>.

590. Тренклер А. Защита деловой репутации юридических лиц в арбитражном суде / А. Тренклер // Хозяйство и право. – М., 2001. – № 5. – С. 137–144.

591. Трифонов А. С. Основные положения и характеристика правового режима земель промышленности / А. С. Трифонов // Имущественные отношения в РФ. – 2006. – № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/civil/article158.html>.

592. Трубецкой Е. Н. Энциклопедия права / Е. Н. Трубецкой. – СПб., 1998. – 183 с.

593. Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные проблемы гражданского права : сб. ст. – Вып. 6 / под ред. О. Ю. Шилохвостова. – М. : НОРМА. – 2003. – С. 101–135.

594. Туктаров Ю. Е. Оборотоспособные права (сравнительное исследование)/ Объекты гражданского оборота : сб. ст. (Анализ современного права) / отв. ред. М. А. Рожкова. – М. : Статут, 2007. – С. 113–142.

595. Уемов А. И. Вещи, свойства и отношения / А. И. Уемов. – М., 1963. – 184 с.

596. Уржумов И. Европейские стандарты защиты имущественных прав и их применение в России [Электронный ресурс] / И. Уржумов. – Режим доступа : <http://www.espch.ru/content/view/40/34/>.

597. Устав (Конституция) Всемирной организации здравоохранения [Электронный ресурс] // Всемирная организация здравоохранения. Основные документы. – Женева. – 1977. – Режим доступа : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU46004.html.

598. Устименко Н. В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Устименко. – Х., 2001. – 18 с.

599. Ухвала апеляційного суду Вінницької області від 28.02.2012 (провадження № 22-ц/0290/620/2012 по справі № 2-3891/11) (реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 21960873) [Электронный ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступа : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/21960873>.

600. Учебник гражданского права. Ч. 1 / под общ. ред. Т. И. Илларионовой, Б. М. Гонгалю, В. А. Плетневой. – М., 1998. – 384 с.

601. Фалалеев А. С. Понятие исключительного права в авторском праве / А. С. Фалалеев // Аспирантский вестник Поволжья. – 2008. – № 1–2. – С. 120–123.

602. Фаустов С. А. Правовое регулирование электро- и теплоснабжения в системе энергоснабжения Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. А. Фаустов. – М., 2004. – 211 с.

603. Федоренко Н. Особенности оборота имущественных прав / Н. Федоренко, Л. Лапач // Хозяйство и право. – 2001. – № 11. – С. 14–18.

604. Федоров М. И. Правовая охрана чести и достоинства советских граждан / М. И. Федоров. – Пермь, 1957. – 50 с.

605. Федюк Л. В. Система особистих немайнових прав у цивільному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Федюк. – К., 2006. – 18 с.

606. Федюк Л. В. Система особистих немайнових прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Федюк. – Івано-Франківськ. – 2006. – 188 с.

607. Фейгельсон В. М. Интеллектуальная собственность, недобросовестная конкуренция и ноу-хау. – 2-е изд., доп. / В. М. Фейгельсон. – М. : ИНИЦ Роспатента, 2000. – 111 с.

608. Фесенко Є. В. Кримінально-правовий захист здоров'я населення (коментар законодавства та судової практики) / Є. В. Фесенко. – К. : Істина, 2001. – 192 с.

609. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. энцикл., 1983. – 840 с.

610. Флейшиц Е. А. «Абсолютная» природа права собственности / Е. А. Флейшиц // Проблемы гражданского и административного права. – Л., 1962. – С. 226–233.

611. Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учен. тр. Всесоюз. ин-та юрид. наук НКЮ СССР. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – Вып. VI. – 207 с.

612. Фотографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://znaimo.com.ua/%D0%A4%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F#link0>.

613. Хабаров А. Че Гевара давно превратился в раскрученный бренд [Электронный ресурс] / А. Хабаров // Известия.Ru. – 2003. – 8 июня. – Режим доступа : <http://supol.narod.ru/archive/2003/6/SU5879.HTM>.

614. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М. : Юридическая литература, 1974. – 340 с.

615. Халфина Р. О. Правовое регулирование поставки продукции в народном хозяйстве / Р. О. Халфина. – М., 1963. – 265 с.

616. Харитоновна О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : моногр. / О. І. Харитоновна. – Одеса : Фенікс, 2011. – 346 с.

617. Хвостов В. М. Система римского права профессора Московского университета : учеб. / В. М. Хвостов– М., 1996 (по изданию 1907–1908 гг.). – 280 с.

618. Христенко Н. Право на недоторканість житла у різних конституціях світу / Н. Христенко // Юрид. Україна. – 2009. – № 4. – С. 30–33.

619. Христофер А. «Мадонна», неавторизированная биография [Электронный ресурс] / Андерсен Христофер ; пер. с англ. Ю. Арсеньев, В. Малахов, А. Шамаро. – Тверь, 1992. – Режим доступа : http://www.1c0.ru/zvezdi_muziki_kino/bio_madoni/page,2,325-7-iyulya-penthaus-s-pompoj-obyavil-o-tom-chto.html.

620. Хропанюк В. Н. Теория государства и права : хрестоматия / В. Н. Хропанюк ; под ред. Т. Н. Редько. – М. : Интерстиль, 1998. – 944 с.

621. Цветков П. П. О криминалистическом исследовании внешнего облика человека / П. П. Цветков // Правоведение. – 1972. – № 2. – С. 121–127.

622. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права : [підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид.

наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.

623. Церковна А. О. Гідність і честь у цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / А. О. Церковна. – К., 2002. – 185 с.

624. Цивільне право : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – 656 с.

625. Цивільне право України : Академічний курс : у 2 т. – Т. 1. – Загальна частина : підруч. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., академіка НАН України Я. М. Шевченко. – К. – 2003. – 520 с.

626. Цивільне право України. Особлива частина : підруч. / [С. М. Бервено, В. А. Васильєва, М. К. Галянтич та ін.] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. – [3-тє вид., перероб. і допов.]. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 973 с.

627. Цивільне право України : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 480 с.

628. Цивільне право України : підруч. : у 2 кн. – Кн. 1 / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 740 с.

629. Цивільне право України : підруч. : у 2 кн. – Кн. 1 / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 720 с.

630. Цивільне право України : підруч. : у 2-х ч. – Ч. 1 / за ред. Р. Б. Шишки та В. А. Кройтора. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-та внутр. справ, 2008. – 516 с.

631. Цивільне право України : Ч. 1 [підруч. для студ. юрид. спеціальн. вищ. закл. освіти / Ч. Н. Азімов, М. М. Сібільов, В. І. Борисова та ін.] ; за ред. проф Ч. Н. Азімова, доцентів С. Н. Приступи, В. М. Ігнатенка. – Х. : Право, 2000. – 368 с.

632. Цивільний кодекс України. Коментар / за заг. ред. Є. О. Харитоновна, О. М. Калітенко. – Х. : Одіссей, 2003. – 586 с.

633. Цивільний кодекс України. Коментар [Електронний ресурс] / Ю. В. Амірова, Н. В. Безсмертна, О. О. Бойко, Е. А. Бондар, Ю. В. Ващенко, Е. М. Грамацький, С. Д. Гринько, Н. О. Давидова, І. А. Діковська, І. О. Дзера, О. В. Дзера, С. П. Заворотько, Т. О. Коваленко, А. О. Кодинець, Н. С. Коровяковська, І. В. Кривошеїна, Б. К. Левківський, Р. А. Майданик, О. В. Михальнюк, В. В. Носік, Ю. В. Носік, В. Г. Олюха, О. О. Отрадна, Ю. Д. Притика, Л. І. Радченко, О. О. Рибачук, Є. О. Рябоконт, Р. Б. Сабодаш, Р. О. Стефанчук, І. Є. Томаров, В. В. Цюра, Н. В. Чередник. – Юрисконсульт. Народний правовий портал. – Режим доступу : <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/667-306.html>.

634. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 4 : Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / за ред. проф. І. В. Спасиво-Фатєєвої – Х. : ФО-П Колісник А. А., 2010. – 768 с.

635. Цитович П. П. Очерки по теории торгового права / П. П. Цитович. – Вып. 1–4. – СПб., 1901–1902. – 287 с.

636. Чалий Ю. І. Співвідношення суб'єктивного права та законного інтересу у цивільному праві / Ю. І. Чалий // Охоронюваний законом інтерес в цивільному праві та процесі : матеріали круглого столу, 16 груд. 2005 р. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 23–26.

637. Чеговадзе Л. А. Избранные вопросы по курсу «Гражданское право России» : курс лекций / Л. А. Чеговадзе. – Н. Новгород, 2002. – 230 с.

638. Чеговадзе Л. А. К дискуссии о природе имущественного права [Електронний ресурс] / Л. А. Чеговадзе // Законодательство. – 2003. – № 11, ноябрь. – Режим доступу : <http://www.intellect-law.ru/Priroda-imushchestvennyh-prav>.

639. Чеговадзе Л. А. Система гражданского правоотношения: проблемы теории и практики / Л. А. Чеговадзе. – Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 2004. – 320 с.

640. Чеговадзе Л. А. Субъективное гражданское право как элемент правоотношения [Електронний ресурс] / Л. А. Чеговадзе // Законодательство. – 2003. – № 6, июнь. –

Режим доступа : <http://www.for-expert.ru/articles/zakonodatelstvo-6-2003.shtml>.

641. Черданцев А. Ф. Толкование права и договора : учеб. пособие для вузов / А. Ф. Черданцев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 381 с.

642. Чередникова М. В. О вещных правах по Гражданскому кодексу Российской Федерации / М. В. Чередникова // Актуальные проблемы гражданского права / под. ред. С. С. Алексеева. – М., 2000. – С. 109–110.

643. Черепяхин Б. В. Гражданско-правовая охрана интересов личности / Б. В. Черепяхин. – М. : Юридическая литература, 1969. – 276 с.

644. Черепяхин Б. Б. Охрана личных неимущественных прав граждан, не связанных с имущественными правами / Б. Б. Черепяхин // Антология уральской цивилистики (1925–1989) : сб. ст. – М. : Статут, 2001. – С. 290–230.

645. Черепяхин Б. Б. Правопреемство по советскому гражданскому праву / Б. Б. Черепяхин // Труды по гражд. праву – М. : Статут, 2001. – 479 с. – (Классика российской цивилистики).

646. Чибис А. В. Договор теплоснабжения в российском гражданском праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. В. Чибис. – Рязань, 2006. – 185 с.

647. Чорнооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. І. Чорнооченко. – Х., 2000. – 20 с.

648. Чулюкина М. Г. Дневник как жанр публицистики: предметно-функциональные особенности : автореф. дисс... канд. фил. наук : 10.01.10 [Электронный ресурс] / М. Г. Чулюкина. – Казань. – 2009. – Режим доступа : http://discollection.ru/article/25022009_chuljukina_marina_gen_nad_evna_89067.

649. Шарапов В. В. Имущественное право как объект права собственности. [Электронный ресурс] / В. В. Шарапов. – Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/civil/article251.html>.

650. Шевченко Я. И. Охрана прав и интересов личности: гражданско-правовой аспект / Я. И. Шевченко. – К. : Наукова думка. – 1992. – 200 с.

651. Шевченко Я. Н. Проблемы и перспективы развития гражданского права Украины в соответствии с новым Гражданским кодексом / Я. Н. Шевченко // Україна – Німеччина: розвиток законодавства в рамках Європейського права / ред. кол. : О. Копиленко (співголова), Р. Обершмідт (співголова), С. Бритченко та ін. – К. : Парлам. вид-во, 2006.

652. Шелютто М. Л. Гражданско-правовая защита чести, достоинства и деловой репутации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. Л. Шелютто. – М., 1997. – 189 с.

653. Шершеневич Г. Ф. Авторское право на литературные произведения / Г. Ф. Шершеневич. – Казань : Тип. Император. ун-та, 1891. – 309 с.

654. Шершеневич Г. Ф. Задачи и методы гражданского правоустройства [Электронный ресурс] / Г. Ф. Шершеневич. – Казань : Типо-литография Император. ун-та. 1898. – Режим доступа : http://forum.yurclub.ru/index.php?s=60299827c41a148c6bac224bcaa93ab2&app=downloads&module=display&section=download&do=confirm_download&id=99.

655. Шершеневич Г. Ф. Курс гражданского права / Г. Ф. Шершеневич. – Тула, 2001. – 720 с.

656. Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права: Т. 1. / Г. Ф. Шершеневич. – СПб., 1908. – 560 с.

657. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изд. 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич ; вступ. статья Е. А. Суханов. – М. : СПАРК, 1995. – 556 с.

658. Шиверский А. А. Защита информации: проблемы теории и практики / А. А. Шиверский. – М. : Юрист, 1996. – 112 с.

659. Шрамм Х.-Й. Общее личное право и возмещение нематериального вреда в немецком праве / Х.-Й. Шрамм // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – (Актуальные проблемы гражданского права). – С. 107–108.

660. Шумак І. О. Громадянські права і свободи людини за Конституцією України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / І. О. Шумак. – К., 2000. – 16 с.

661. Щедрина А. Г. Онтогенез и теория здоровья: Методологические аспекты. – Новосибирск : Наука, 1989. – 136 с.

662. Эбзеев Б. Б. Гражданский оборот: понятие и юридическая природа / Б. Б. Эбзеев // Государство и право. – 1999. – № 2. – С. 32–38.

663. Экономико-математический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://slovari.yandex.ru/dict/lopatnikov/article/lop/lop-1768.htm&stpar1=2.26.1>.

664. Электричество. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона (сокр. ЭСБЕ) – русская универсальная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/118464/%D0%A%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.

665. Энциклопедия культурологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_culture/371/ИНДИВИДУАЛЪНОСТЬ.

666. Эрделевский А. М. Компенсация морального вреда в России и за рубежом / А. М. Эрделевский. – М. : ФОРУМ–ИНФРА-М, 1997. – 240 с.

667. Эрделевский А. М. Правовое регулирование возмещения морального вреда в гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. М. Эрделевский. – М., 1995. – 20 с.

668. Юлии-Клавдии. Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/pictures/wiki/files/74/Julii-Claudii_tree.png.

669. Юридична енциклопедія : в 6 т. – Т. 1, 2 / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – 672 с.

670. Юридический энциклопедический словарь 2-е доп. изд. / Гл. ред. А. Я. Сухарев. – М., 1987. – 976 с.

671. Юридический энциклопедический словарь : 3-е изд., перераб. и доп. / под общ. ред. В. Е. Крутских. М. : ИНФРА-М, 2004. – VI. – 450 с. – (Б-ка словарей «ИНФРА-М»).

672. Яблоков И. Н. Философия религии Г. Гегеля [Электронный ресурс] / И. Н. Яблоков // Религиоведение. – М., 2006. – Гл. 4. – Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/relig/relig021.htm>.

673. Явич Л. С. Общая теория права / Л. С. Явич. – Л., 1976. – 287 с.

674. Явич Л. С. Проблемы правового регулирования советских общественных отношений / Л. С. Явич. – М., 1961. – 172 с.

675. Як писати особистий щоденник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ehow.in.ua/40940-yak-pisati-osobistijj-shhodennik.html>.

676. Яковлев А. С. Имущественные права как объекты гражданских правоотношений : дис. ... канд. юрид наук : 12.00.03 / А. С. Яковлев. – Воронеж, 2003. – 216 с.

677. Яковлев В. Ф. Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений / В. Ф. Яковлев. – Свердловск. – 1972. – 212 с.

678. Яковлев В. Ф. Структура гражданских правоотношений / В. Ф. Яковлев // Антология уральской цивилистики. – 1925–1989. – М. : Статут, 2001. – 431 с.

679. Яндекс словари. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://slovari.yandex.ru/search.xml?text=%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5>.

680. Яровикова Л. Н. Деловая репутация юридического лица / Л. Н. Яровикова // Юрист. – М. : Юрист, 2001. – № 3. – С. 64–67.

681. Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : моногр. / В. Л. Яроцький. – Х. : Право. – 2006. – 544 с.

682. Ярошенко К. Б. Жизнь и здоровье под охраной закона: гражданско-правовая защита личных неимущественных прав / К. Б. Ярошенко. – М., 1990. – 174 с.

683. Beverley-Smith Н. Privacy, Property and Personality: Civil Law Perspectives on Commercial Appropriation / Н. Beverley-Smith, А. Ohly, А. Lucas-Schloetter. – New York : Cambridge University Press. – 2005. – Р. 166–167 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ua.bookfi.org/book/657360>.

684. d'Estaing v. М. Ways, 15 октября 1976 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.adilsoz.kz/old/1&l/2002/06/03/01page.htm#Право%20на%20собственное%20изображение>.

685. Dorleac v. Ste Presse Office, 14 мая 1975 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.adilsoz.kz/old/1&l/2002/06/03/01page.htm#Право%20на%20собственное%20изображение>.

686. Fuchsberger Н. J., NVIZR 285/91, 14.04.1992.

687. Kärger К. Zwangsrechte. Ein Beitrag zur Systematisierung der Rechte. – Berlin: Puttkammer & Mühlbrecht, 1882. S. 2.

688. Kosak К. Lehrbuch des deutschen burgerlichen Rechts / К. Kosak. – 1909. – Band. I. – S. 114.

689. Kurowska-Tober Е. Commercial use of the right to a likeness. Part I [Электронный ресурс] / Е. Kurowska-Tober // Warsaw Voice : URL. – Режим доступа : <http://www.warsawvoice.pl/view/7088> (24.05.2006).

690. Lawrence v. Texas 539 US 558 (2003).

691. Marlene Dietrich, Bundesgerichtshof [Электронный ресурс], NIZR 49/97, 1.12.1999. – Режим доступа : http://www.uni-kiel.de/ipvr/l_schack/schriftenverzeichnis.shtml.

692. Nieuwenhuis Н. The Core Business of Privacy Law: Protecting Autonomy / Н. Nieuwenhuis // Human Rights and Private Law. К. S. Ziegler ed. – Oxford, 2007. – Р. 12.

693. SMS – переписка абонентов МТС и Билайна продается третьим лицам! [Электронный ресурс] // Обозреватель. – Режим доступа : <http://tech.obozrevatel.com/news/14471.html>.